

Dejan Valentinčič, vodja projekta
Asja Pehar Senekovič, Barbara Zagorc, Borjana Filipovska, Kristina Toplak, Maja
Gostič, Maja Vižintin, Marijanca Ajša Vižintin, Marina Lukšič Hacin, Maruša Sirk,
Mojca Vah Jevšnik

Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov: Zaključno raziskovalno poročilo

Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje
in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije

Ljubljana 2022

Raziskovalno poročilo je zaključni rezultat CRP 2019 *Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov* (št. V5-1928), ki sta ga od 1. 11. 2019 do 31. 10. 2021 sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) ter Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ), izvajala pa Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje ter Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT**

Trajanje projekta: 1. 11. 2019–31. 10. 2021

Vodja: Dejan Valentinčič

Avtorji: Dejan Valentinčič, Asja Pehar Senekovič, Barbara Zagorc, Borjana Filipovska, Kristina Toplak, Maja Gostič, Maja Vižintin, Marijanca Ajša Vižintin, Marina Lukšič Hacin, Maruša Sirk, Mojca Vah Jevšnik

Naslov: Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov: Zaključno raziskovalno poročilo

Soizdajatelj: Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije

Zaključno poročilo je prosto dostopno na povezavah:

https://asef.net/wp-content/uploads/2022/02/Krozenje-mozganov_porocilo.pdf

https://isim.zrc-sazu.si/sites/default/files/Krozenje-mozganov_porocilo.pdf

Spletna stran projekta ISIM ZRC SAZU: <https://isim.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/omilitev-posledic-bega-mozganov-in-krepitev-mehanizma-krozenja-mozganov>

Spletna stran projekta ASEF: <https://asef.net/sl/project/crpproject/>

Kazalo

UVOD	5
I. KONCEPTUALNA IN ZGODOVINSKA KONTEKSTUALIZACIJA POJMA 'BEG MOŽGANOV'	11
1. Različna razumevanja pojma 'brain drain' oziroma 'bega možganov', kot se ga je v preteklosti najpogosteje slovenilo	13
2. Zgodovinska tematizacija pojma 'brain drain' oziroma bega možganov po svetu. 19	
2.1. Beg možganov v času Jugoslavije s poudarki na razmerah v Sloveniji	22
2.2. Kakšni so bili vzroki in motivi bega možganov?	24
2.3. Ideje »tretje slovenske univerze«	27
3. Odnos države (in civilne družbe) do diaspore in nagovarjanje bega/kroženja možganov od osamosvojitve Republike Slovenije naprej	31
Literatura	42
II. PREGLED MIGRACIJSKIH TRENDOV IN JAVNIH POLITIK PO IZBRANIH DRŽAVAH	47
1. Migracijski trendi v primerjalni perspektivi	49
Literatura	54
2. Javne politike s področja vračanja in privabljanja izobraženega prebivalstva po izbranih državah	57
2.1. Španija	57
2.2. Portugalska	72
2.3. Italija	86
2.4. Irska	104
2.5. Nemčija	124
2.6. Avstrija	140
2.7. Švedska	150
2.8. Izrael	162
2.9. Širši primerjalni pregled pristopov različnih evropskih držav k izzivu bega/kroženja možganov	173
III. EMPIRIČNA RAZISKAVA	181
1. Metodologija empirične raziskave	183

2.	Rezultati empirične raziskave.....	187
2.1.	Kvantitativni del raziskovanja	187
2.2.	Kvalitativni del raziskovanja	218
IV.	ZAKLJUČKI.....	255
1.	Konceptualna in zgodovinska kontekstualizacija pojma »beg možganov«	257
2.	Ključne ugotovitve primerjalne analize javnih politik držav	263
3.	Zaključki empirične raziskave.....	277
3.1.	Ključne ugotovitve kvantitativnega raziskovanja	277
3.2.	Ključne ugotovitve kvalitativnega raziskovanja.....	280
V.	PRILOGE	283
	PRILOGA 1: Anketni vprašalnik.....	285
	PRILOGA 2: Vprašanja v podporo pri polstrukturiranem intervjuju	295
	PRILOGA 3: Prikaz odgovorov na anketni vprašalnik v frekvenčnih tabelah.....	301
	PRILOGA 4: Prikaz odgovorov na anketni vprašalnik v grafikonih	346
	PRILOGA 5: Dodatne analize odgovorov na anketni vprašalnik (korelacije in razlike med skupinami)	365

Uvod

Slovensko etnično ozemlje je bilo zgodovinsko deležno precejšnjega izseljevanja. Od osamosvojitve Republike Slovenije leta 1991 naprej govorimo o »sodobnih slovenskih izseljencih«. Poleg nekaterih drugih značilnosti, ki so jim skupne in v katerih se sodobni izseljenci razlikujejo od tradicionalnega izseljenstva v preteklosti, je bila pomembna značilnost izseljevanja za prvi dve desetletji samostojne slovenske države tudi majhno število izseljenih. A to se je spremenilo z izbruhom globalne ekonomske krize leta 2009, predvsem pa po letu 2012, ko so bile posledice krize zelo zaznavne tudi v Sloveniji. Takrat se je spet okrepil diskurz o »begu možganov« iz Slovenije, torej izseljevanju mladih, izobraženih, perspektivnih posameznikov. Vzporedno s tem pa se je okrepil tudi javni diskurz o konceptu »kroženja možganov«, torej katere politike in pristope naj bi ubrala država, da bi izseljevanje omilila, hkrati pa spodbujala vračanje izseljenih ali vsaj njihovo sodelovanje na daljavo s Slovenijo ter spodbujala priseljevanje visokoizobraženih tujih kadrov.

To so vprašanja, s katerimi se je med novembrom 2019 in novembrom 2021 ukvarjal tudi ciljni raziskovalni projekt »Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov«, ki sta ga financirala Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport ter Agencija RS za raziskovalno dejavnost, izvajali pa smo ga Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje ter Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU. Pri ugotavljanju razlogov za izseljevanje ter pripravi predlogov za spodbujanje vračanja in sodelovanja smo se poslužili treh pristopov: analizirali smo, kaj na tem področju počnejo izbrane tuje države in ali bi se Slovenija po njih lahko zgledovala; na podlagi dejavnikov »push – pull« smo pripravili anketo, ki je doživela zavidljiv odziv; z njo smo ugotavljali, kateri dejavniki so ključni pri odločitvah za izselitev in vrnitev iz Slovenije/v Slovenijo; opravili smo tudi dvajset polstrukturiranih intervjujev sodobnih izseljencev; dve tretjini še vedno živita v tujini, ena tretjina pa se jih je po določenem obdobju vrnila v Slovenijo – z njimi smo razumevanje dejavnikov še poglobili. Še pred tem pa smo se ozrli na dozdašnje izkušnje Slovenije. Že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je namreč pojavil diskurz o begu možganov, konec osemdesetih pa se je nadgradil tudi v ideje o tretji (izseljenski) slovenski univerzi. Analizirali smo, kaj so takratne analize pokazale, kako daleč je bila ideja o izseljenski univerzi, kaj je manjkalo za realizacijo teh idej, kako se je Slovenija z vprašanjem sodobnega izseljevanja in povezovanja izobražencev v diaspori spoprijemala od osamosvojitve naprej, skratka, kaj je že bilo narejeno, kaj je umanjalo in kaj bi bilo treba narediti danes. Namen raziskave je bil odločevalcem predlagati ukrepe, ki bi izobražence zadrževali doma, te, ki bi se še vedno izselili, pa vabili k vrnitvi po določenem obdobju ali profesionalnemu sodelovanju s Slovenijo na daljavo. Takšni pristopi bi hkrati pomenili tudi večjo privlačnost države za tuje izobražene kadre. Konkretnije, cilji, ki smo jih zasledovali v ciljnem raziskovalnem projektu, so bili:

- Analiza stanja ključnih dejavnikov »pull – push«, ki vplivajo na beg možganov.

- Mednarodna primerjalna analiza stanja in EU-ukrepov na tem področju.
- Oblikovanje priporočil in ukrepov za zaježitev pojava bega možganov.
- Oblikovanje priporočil in ukrepov na medresorski ravni za spodbujanje vračanja raziskovalk in raziskovalcev.
- Analiza pogojev in postopkov za zaposlovanje raziskovalcev iz tujine.
- Predlog ukrepov za posodobitev sistema internacionalizacije na področju znanosti (privabljanja tujih raziskovalcev).
- Oblikovanje trajnejših modelov kroženja možganov.

Enotne definicije, kako pravzaprav opredeliti beg možganov, ni (glejte npr. Adefusika 2010; Carrington 1999; Tebeje 2007; Oyowe 1996; Woldetensae 2006). Nekateri raziskovalci v to kategorijo uvrščajo univerzitetno izobražene posameznike (ta zamejitev je najpogostejša), drugi le znanstvenike, tretji pa posameznike, ki so usposobljeni za določeno delo, ne glede na njihovo stopnjo izobrazbe. V vseh primerih pa gre za fizične selitve iz države, v kateri je bil posameznik rojen oziroma je preživel del življenja in se običajno tudi izobrazil, v drugo državo. V nasprotju z begom možganov pa koncept kroženja možganov (za katerega sicer tudi ne obstaja enotna definicija, celo različna poimenovanja se uporabljajo – npr. banka znanja, kroženje talentov itn.) ni teritorialen. Kroženje možganov lahko vsebuje privabljanje izseljencev nazaj, privabljanje tujih strokovnjakov, spodbujanje sodelovanja rojakov na tujem s prejšnjo domovino, celo namerno pošiljanje ali spodbujanje državljanov na študij/delo v tujini, da bi po povratku prinesli novo znanje in izkušnje. Rečemo torej lahko, da je cilj kroženja možganov, da država znanja svojih rojakov ne izgublja.

Ker jasne zamejitve, koga se lahko kategorizira pod beg možganov, ni, smo se odločili, da je bila anketa v kvantitativnem delu raziskave odprta za vse izseljene po letu 2004 (leto, ko je Slovenija vstopila v Evropsko unijo), ne glede na stopnjo izobrazbe in tip dela, ki ga opravljajo. V kvalitativnem delu raziskave – polstrukturiranih intervjujih – pa smo se omejili na visokoizobražene posameznike, ki opravljajo kvalificirana dela. Poleg dejstva, da nam je tak pristop v kvantitativnem delu omogočal primerjavo motivov različnih skupin izseljencev, je bil razlog za takšno odločitev tudi praktičen – zelo težko bi bilo doseči, da na anketo ne bi mogli odgovarjati tudi ti, ki jih niti znotraj tega ohlapnega koncepta ne moremo uvrščati med »beg možganov«.

Vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja, ko je bilo že kar nekaj raziskav o migracijah, so bile te brez ambicije, da bi se zgradilo migracijsko teorijo. Premik v tem smislu prinese šele študija *A Theory of Migration*, ki jo je napisal E. S. Lee leta 1966. Novost v sistematičnem preučevanju migracij predstavlja model »push – pull«, ki ga še danes zelo dobro poznamo in ga je v slovensko migracijsko teorijo skozi kritično percepcijo Leejeve razprave vgradil Peter Klinar v svojem delu *Mednarodne migracije* (1976). Idealno tipski model »push – pull« je kar nekaj časa edini služil za analizo vzrokov odhajanja ljudi v tujino. V devetdesetih letih dvajsetega stoletja pa so raziskave pokazale, da vse njegove predpostavke ne držijo, saj bi se morali skladno

z njimi izseljevati najrevnejši. S. Castles in M. J. Miller v svoji študiji *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (1993) dokazujeta, da niso res najrevnejši sloji tisti, ki se selijo. Večina migrantov pred izselitvijo pripada srednjemu socialnemu sloju. Temu dodajmo še predpostavko, da naj bi bili naštetih dejavniki objektivne narave in izmerljivi. Dejansko so naštetih dejavniki subjektivne narave. Navidezno res delujejo kot objektivne kategorije, saj se npr. višina osebnega dohodka lahko kvantitativno izmeri. To drži, vendar je odločilno zadovoljstvo posameznika z višino dohodka, to pa ni izmerljivo. Hkrati je zadovoljstvo relativna, subjektivna kategorija. Posameznikova predstava o tem, kolikšen naj bi bil njegov dohodek in potrebe, ki jih ima v svojem življenju za nujne, niso izmerljive z metodo kvantitativnega raziskovanja. Vzrok za selitve je ravno razkorak med stanjem in posameznikovimi predstavami, kako naj bi bilo. Večji je razkorak, večja je verjetnost za izselitev. To tudi lahko pojasni, zakaj med migranti ni največ ljudi iz najrevnejših slojev. Socializacija revnih poteka v razmerah, ki otroke oblikujejo v skromnejše osebnosti, s skromnejšimi potrebami in z nižjimi pričakovanji. Danes se tako uporablja prilagojene in posodobljene dejavnike »push – pull«, a teorija je še vedno najbolj razširjena, vplivna in uporabna pri preučevanju in razlaganju razlogov za selitev. Tega modela smo se tako poslužili tudi mi in ga ustrezno prilagodili ter implementirali za specifične potrebe preučevane populacije visokoizobraženih kadrov.

Pri sodobnih selitvah gre za izrazito globalne trende. Pri državah članicah EU pa ima to še dodatno dimenzijo, saj skupni pravni okvir in skupni trg selitve še bistveno olajšujeta. Tudi za Slovenijo je EU pri trenutnih migracijskih tokovih pri tem igral pomembno vlogo, saj je z odprtjem državnih meja olajšal mobilnost in preseljevanje. Državljeni držav članic niso več omejeni na zaposlitev znotraj države članice, ampak imajo možnost zaposlitve in preselitve v katero koli drugo državo članico EU. Opazimo sicer lahko, da se trendi skozi desetletja korenito ne spreminjajo. Tako je Klinar že leta 1978 pravil: »Najpogosteje prihaja do mobilnosti znanstvenikov iz manj razvitih v razvitejše družbe. Razlogi odhajanja niso le boljše gnotne in delovne razmere, ampak tudi spodbujanje znanstvenikov k možnosti napredovanja, nadaljnega izobraževanja, sodelovanja s pomembnimi ljudmi. Migracij znanstvenikov z razvitejših območij v manj razvita je manj. Oba tokova pripomoreta k povečevanju razlik med razvitimi in manj razvitimi družbami (Klinar 1976: 48)«. Dejstvo ostaja, da so selitve pretežno enosmerne – iz manj razvitih držav v razvitejše. Tudi za Slovenijo je značilno, da se visokoizobraženi izseljujejo v razvitejše države, hkrati pa se tudi v Slovenijo priseljujejo visokoizobraženi posamezniki iz ekonomsko manj razvitih držav. A niti izseljujejo niti priseljujejo se ne samo visokoizobraženi in kvalificirani. Dejansko predstavljajo manjši delež znotraj celotne migracijske populacije. So pa populacija, v katero izvorna država največ vloži ter od katerih je ekonomski razvoj države najbolj odvisen. To je segment prebivalstva, na katerega se omejuje ta raziskovalni projekt. V pretežno enosmernem migracijskem trendu je ključno vprašanje, na kateri strani daljice bo Slovenija. Slovenija večjim državam ne bo mogla konkurirati v vidikih velikih svetovno znanih univerz, inštitutov in podjetij,

življenja v velemestih, neomejenih možnosti napredovanja itn., lahko pa izboljša svoje pogoje na področjih privlačnosti trga dela, obdavčitve, družinske politike, znanstvene politike ter financiranja znanosti in možnosti profesionalnega razvoja z mednarodno vpetostjo in internacionalizacijo. Z vidika kakovosti življenja je Slovenija že danes privlačna destinacija.

V raziskavo vključeni raziskovalci smo imeli konstantno pred očmi, da gre za ciljno naravnani raziskovalni projekt, torej da je naša naloga odločevalcem ponuditi predlog nabora ukrepov, ki bi spodbudili trend kroženja možganov in zmanjšali beg možganov. Predlog ukrepov je pripravljen v ločenem dokumentu. Pri zaključnem raziskovalnem poročilu gre namreč za znanstveno preverljive rezultate treh faz raziskave, pri predlogu ukrepov pa so ob raziskovalnih ugotovitvah projekta vpliv zagotovo imele tudi pretekle izkušnje raziskovalcev, njihovi pogledi, razumevanja, nenazadnje smo vključili tudi ugotovitve, do katerih smo prišli že v različnih raziskavah v preteklosti. Odločili smo se torej za dva dokumenta, ki pa ju gre skupaj razumeti kot celovit rezultat tega ciljnega raziskovalnega projekta. Zaključnemu raziskovalnemu poročilu smo v prilogi dodali še anketni vprašalnik, vprašanja v podporo pri polstrukturiranem intervjuju, prikaz rezultatov kvantitativnega dela v frekvenčnih tabelah in grafikonih ter prikaz rezultatov vseh izvedenih korelacij in razlik med skupinami, s čimer smo za nekatera vprašanja želeli preveriti, če je prišlo do kakšnih statistično pomembnih povezav in razlik. Zaradi zelo velikega obsega v prilogo nismo dodali kodirnih tabel, v katerih je prikazana kategorizacija odgovorov na odprta vprašanja anketnega vprašalnika, ki pa so za zainteresirane dostopne v arhivih Inštituta ASEF za izobraževanje in raziskovanje ter Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU. Enako velja tudi za tipkopise polstrukturiranih intervjujev, ki so za zainteresirane v obeh arhivih dostopni v anonimizirani obliki.

Čeprav je EU vsem državam članicam s štirimi svoboščinami prinesla pomemben napredek, ki je omogočal splošno gospodarsko rast, pa ni nobenega dvoma, da je to pravni okvir, ki selitve znotraj držav članic bistveno olajšuje. Tako se s porastom izseljevanja, tudi najbolj izobraženih, ne srečuje le Slovenija, ampak številne države. Druge, razvitejše države članice pa s tem pridobivajo, saj se k njim priseljuje izobražena delovna sila, ki je tudi motivirana za delo. Temu dejstvu tudi lahko pripišemo razlog, da EU do danes ni sprejel dejansko nobenih ukrepov, ki bi omejevali beg možganov iz manj razvitih južnih in vzhodnih držav članic. Interesi držav članic EU so na tem področju namreč diametralno nasprotni. Tako lahko vidimo, da so nekatere države v okviru svojih predsedovanj Svetu EU (npr. Romunija, Hrvaška, Slovenija) neposredno ali posredno nagovarjale problem izseljevanja (mladih in izobraženih), dlje od tega pa ni šlo. Zahodno- in severnoevropske države za to namreč niso zainteresirane, saj ob teh trendih pridobivajo. To je tudi razlog, da smo se v okviru tega raziskovalnega projekta osredinili predvsem na dobre prakse izbranih držav; EU kot povezava namreč tukaj ne sprejema omembe vrednih ukrepov. Pri analiziranih državah nismo spregledali niti njihovih demografskih in selitvenih podatkov ter podatkov o ekonomski situaciji, kot jih zaznavajo mednarodne

organizacije. To je zelo pomembno pri postavljanju stvari v ustrezen kontekst. Še pred analizo politik držav smo tako predstavili in analizirali statistične podatke o migracijskem saldu ter ekonomskih kazalnikih izbranih držav, relevantni podatki pa so bili nato še dodatno prikazani pri posameznih državah, katerih politike smo poglobljeno analizirali.

Čeprav država Slovenija še išče najprimernejše pristope, kako zajezi trend bega možganov in ga spremeniti v kroženje možganov, je zelo obetavno, da se je najprej aktivirala in samoorganizirala ciljna populacija sama. Društvo v tujini izobraženih Slovencev – VTIS – in Ameriško-slovenska izobraževalna fundacija ASEF sta zelo pomembni in hvalevredni pobudi. V veliko pomoč so bili člani tudi avtorjem raziskave, gotovo pa so pomembni, če ne ključni sogovorniki tudi za odločevalce.

Posebej je treba omeniti, da je že par mesecev po začetku raziskovalnega projekta izbruhnila epidemija koronavirusa covid-19. To je nekoliko vplivalo na naše delo, a ga je bilo kljub temu mogoče v roku končati. Največja omejitev je bila, da ni mogel v polnosti delovati strokovni posvetovalni odbor, sestavljen iz predstavnikov relevantnih ustanov, kot je bil zamišljen. Z njimi je sicer potekal posvet po prvi fazi projekta, ko so podali svoje komentarje na osnutka vprašalnikov za anketo in intervju, pozneje pa tak tip sodelovanja zaradi omejitev zbiranj ni bil več mogoč. Mogoče pa je epidemija spremenila tudi stališča ciljne populacije glede vračanja v Slovenijo. Ker je bila anketa izvedena ravno med prvim valom epidemije, intervjuji pa med sproščanjem ukrepov po drugem valu, upamo, da smo te spremenljivke zajeli ter uspeli posneti in analizirati stanje takšno, kot trenutno je. Rečemo lahko, da spremembe vendarle niso radikalne in večina predlaganih ukrepov ostaja enaka ne glede na čas pred epidemijo, med njo ali po njej. Njihovo udejanjanje ne bo vedno najlažje, kot kažejo raziskovalni podatki, pa so to potrebni koraki, ki bi lahko pomenili preskok Slovenije iz bega možganov proti vzdržnejšemu kroženju možganov.

Dejan Valentinčič,
vodja projekta

**I. KONCEPTUALNA IN ZGODOVINSKA
KONTEKSTUALIZACIJA POJMA 'BEG
MOŽGANOV'**

1. Različna razumevanja pojma 'brain drain' oziroma 'bega možganov', kot se ga je v preteklosti najpogosteje slovenilo¹

Marina Lukšič Hacin

Po drugi svetovni vojni je v gospodarsko najrazvitejših državah zaradi potreb gospodarskega razvoja prišlo do načrtnega, systemskega dvigovanja stopnje izobraženosti celotne populacije prebivalcev. Naraščanje potreb po strokovnjakih je spremljal tudi systemsko načrtovan razvoj šolstva. Vse bolj se je krepilo srednješolsko, višje- in visokošolsko izobraževanje ter izobraževanje, usposabljanje odraslih. v tem času pa v gospodarsko najrazvitejših državah, npr. v ZDA, kljub temu niso mogli zadostiti celotnemu povpraševanju po strokovnjakih in sledilo je sistematično, aktivno mednarodno rekrutiranje visokoizobraženih in visokousposobljenih kadrov (»brain gain«), ki je v gospodarsko manj razvitih državah ali v državah v razvoju povzročilo izseljevanje specifičnega kadra (»brain drain«) (Pirher 1985: 19, 26–27). V to dinamiko je bila vključena tudi Jugoslavija in s tem Slovenija kot ena izmed njenih republik. Intenzivnost topogledne mednarodne dinamike je sprožila tudi zanimanje za preučevanje specifičnega migracijskega pojava, za katerega se je ustalil izraz »brain drain«, pri nas beg ali odliv možganov (Šter 1974: 1074; Oommen 1989: 411–413; Ong, Cheng, Evans 1992: 543–544).

Odmevno in še danes večkrat povzeto definicijo pojma »brain drain« je postavil Adams. Pravi, da 'brain drain', ki se ga je v slovenski jezik najpogosteje prevajalo (in se ga še vedno tako prevaja) kot beg možganov ali redkeje kot odtekanje možganov, semantično sugerira izgubo človeškega kapitala brez vsakršne kompenzacije. Človeški kapital odteka kot strateški ekonomski akter, ki bi lahko prispeval k domačemu razvoju in blagostanju. Iz domače, izvorne družbe oziroma države odteka v države in ekonomije sprejema, ki so globalno že tako najbolj razvite in dobro preskrbljene z visokoizobraženim (znanstvenim) in visokousposobljenim kadrom (1968: 1–7). Klinar in drugi avtorji pri nas se temu pridružujejo in dodatno poudarjajo kot zelo pomembno dejstvo, da prihaja do selitve iz gospodarsko manj razvitih držav v najrazvitejše v povezavi z boljšimi gmotnimi pogoji in delovnimi razmerami. Beg možganov je torej emigracija visokostrokovne delovne sile iz industrijsko manj razvitih držav ali držav v razvoju v razvite države. Emigracija je posledica velikih in pomembnih razlik v višini dohodka, v širših možnostih za znanstveno in profesionalno usposabljanje, v večjih možnostih za afirmacijo družbenega pomena znanosti in visoke profesionalizacije, v preprečevanju nastajanja razmer za njuno družbeno razvrednotenje, kar posameznikom omogoča hitrejše napredovanje, dodatno

---

¹ Tekst je del članka, ki je bil objavljen v DD 52 (Lukšič Hacin 2020).

izobraževanje, mednarodno projektno sodelovanje itn. Izpostavlja se, da je emigracija visokoizobražene in visokousposobljene delovne sile v najrazvitejše dele sveta posebna oblika (globalne) eksploatacije nerazvitega sveta in sveta v razvoju že tako ekonomsko najrazvitejših držav na svetu. Že sama definicija bega (odtekanja) možganov govori o enosmernosti pretoka intelektualnih zmožnosti (Klinar 1976: 48; Mali 1990: 18–20; Mali 1993: 656). V tem smislu se je od šestdesetih do osemdesetih let dvajsetega stoletja beg možganov problematiziral tudi v okviru OZN in njenih specializiranih organizacijah. UNCTAD-ove študije so govorile o begu možganov kot transferju nepovratnih produktivnih sredstev iz držav v razvoju v najrazvitejše države. Hkrati so opozarjali, da je 'vrednost' bega možganov v šestdesetih in sedemdesetih letih že postala protiutež in je pogosto ne le finančno izravnala, ampak tudi preseгла t. i. znanstveno-tehnološke pomoči državam v razvoju od gospodarsko najrazvitejših držav (Pirher 1985: 21) oziroma »tako se pogosto dogaja, da dajejo nerazvite dežele mnogo več strokovnjakov razvitim, kot pa jih te pošljejo v nerazvite v obliki tehnične pomoči« (Šter 1974: 1075). Ne čudi, da je razumevanje termina beg možganov, kot opozarjajo nekateri, obremenjen tudi z emotivnimi konotacijami, saj je pojav vrednoten predvsem z vidika posledic, ki jih povzroči v ekonomsko nerazvitih državah in v državah v razvoju, hkrati pa so pri tem pristopu spregledane specifične profesionalne migracijske dinamike, do katerih prihaja med ekonomsko razvitimi državami (Pirher 1985: 8–9).

V preteklosti (pa tudi danes) ni bilo poenotene definicije pojma 'brain drain' oziroma bega/odtekanja možganov. Različni avtorji izpostavljajo, da lahko govorimo vsaj o dveh skupinah, to je o ožjih in širših opredelitvah. Ožje opredelitve kot zelo pomembno izpostavljajo smer preseljevanja oziroma enosmernost selitev iz nerazvitih držav tretjega sveta ali držav v razvoju drugega sveta v najrazvitejše države prvega sveta, pri čemer gre pri tem za enosmerne selitve ali prevladovanja izselitev nad priselitvami. Tako ožja opredelitev izključuje kontekste, v katerih kadri prehajajo med razvitimi državami. Širše opredelitve bega možganov pa izpostavljajo mednarodno preseljevanje visokousposobljene in visokoizobražene delovne sile v različne smeri. Govorijo o visokousposobljenem kadru, ki odhaja ali nerazvitih držav t. i. tretjega sveta in držav v razvoju drugega sveta v najrazvitejše države prvega sveta, ali kadru, ki prehaja med samimi razvitimi državami oziroma širše med državami s sorazmerno primerljivim položajem znotraj globalnih razmerij² ekonomsko-političnih moči (Pirher 1985: 7–8; Ong, Cheng, Evans 1992: 543–546; Castles, Miller 1998: 93, 156–157; Mali 1990: 18). Druge, širše definicije sicer zajamejo številnejše pojave, ki jih prve izpustijo, a po drugi stani izgubijo pomemben poudarek na razlikah v razvoju posameznih gospodarstev in globalni eksploataciji med njimi. Zato so številni avtorji uporabljali pojem 'brain drain' v ožjem pomenu, za širši pomen pa so definirali druge, nove kategorije. Pri tem se je za mednarodne selitve visokoizobraženih in usposobljenih kadrov, ki so potekale v enakovrednejših mednarodnih ekonomskih relacijah in konstalacijah moči med državo izvora in državo

---

² Več o tem glejte v Wallerstein (1974) in Lukšič Hacin (2018b).

sprejema, iskalo izraze, ki so bili najboljši pojmovno semantično/pomenski približki relacijam v praksi, ko se je ocenjevalo, da so te relacije inherentne samemu pojmu. Tako se npr. ob koncu sedemdesetih let poleg bega možganov govori še o izvozu in prelivanju možganov. Z izvozom se razume primere, ko država izvora od 'izseljenih možganov' dobiva v zameno stalne povratne denarne pošiljke, t. i. 'remittences' ali druge oblike povratnih pozitivnih vplivov. S prelivanjem možganov pa se govori o kontekstih, ko odide tisti del visokoizobraženih in visokousposobljenih, ki so doma suficitaren kader in predstavljajo profesionalni presežek delovne sile ter njihov odhod ekonomsko razvojno ni oziroma ne more biti problematičen, saj so bili doma nezaposljivi. V tem primeru bi mogoče lahko celo rekli, da je bilo dobro, da so odšli z ekonomsko razvojnega vidika države in družbe pa z individualnega vidika poklicnega napredovanja in osebne kariere. V konkretnem primeru Slovenije pride do tega, da se 'brain drain' prevaja vsaj kot beg in odliv(anje) možganov. Poleg tega pa se srečamo še s pojmi, kot so: poplava možganov, odtekanje (slovenske) pameti, beg pameti, beg človeškega kapitala, odliv človeškega kapitala, izseljevanje izobraženih kadrov, če omenimo le nekatere. Kot malo posebnega izpostavimo še prelivanje možganov (»brain overflow«), ki se lahko nanaša tudi na nujno mednarodno gibljivost znanstvenikov in jedrni internacionalni značaj znanosti, čeprav ga je včasih težko povsem razmejiti od bega možganov (Pirher 1985: 8; Mali 1993: 658).

Pogosto se v razpravah pojavi tudi pojem 'brain gain'³. Pojem posebno izpostavljamo, saj moramo biti pri njegovi rabi previdni in teoretsko korektni. Pogosto se zgodi, da se ga uporablja kot samostojno kategorijo, podobno kot pojem 'brain drain', čeprav sta konceptualno povezana in teoretsko soodvisna, torej ju je treba uporabljati skupaj. Konceptualno sta namreč povezana z Leejevo (1966) metodo analize migracijske dinamike skozi kriterije »push – pull«, pri čemer je 'brain drain' na strani potisnih faktorjev, 'brain gain' pa na strani faktorjev privlačnosti.⁴ Pri 'brain gain' avtorji izpostavljajo, da se okoliščine zanj ne vzpostavijo same od sebe, ampak so skrbno načrtovane in spodbujane v državah sprejema, pri čemer so npr. ZDA, Kanada, Avstralija in Velika Britanija vodile aktivno, intenzivno mednarodno (selektivno) migracijsko politiko privlačnosti za znanstvenike, zdravnike, inženirje in za druge visokokvalificirane kadre. Ob koncu osemdesetih let je bilo v Veliki Britaniji kar 85 % izmed vseh izdanih delovnih dovoljenj tistih, ki so bili za strokovnjake in menedžerje (Mesić 2002: 121). Cilj aktivne politike 'brain gain' je mednarodna (monopolna) rekrutacija zelene delovne sile, kar po drugi strani v državah izvora – poleg drugih dejavnikov – aktivno pripomore k ustvarjanju pogojev za 'brain drain', saj se z načrtno politiko 'brain gain' oblikuje (nad)odlične pogoje dela ter se s tem povečuje razkorak med pogoji v državi sprejema in drugih izvornih državah. Te zaradi svoje gospodarske šibkosti ne morejo slediti ponudbam, ki se načrtovano pojavijo v gospodarsko najrazvitejših državah sprejema.

---

³ Pojma 'brain gain' se ni podomačilo.

⁴ Več o modelu in teorijah glejte v Lukšič Hacin 2010.

Pri razpravi o 'brain drain' je nujno izpostaviti tudi sintagmo »obrnjen transfer tehnologije«, ki se jo je uporabljalo kot sinonim za beg možganov. Obrnjen transfer tehnologije implicira dodaten vidik eksploatacije manj razvitih s strani razvitih, ko – poenostavljeno rečeno – gospodarsko nerazvite države izvažajo znanje brez plačila, in sicer v obliki visokousposobljene delovne sile, nato pa tuje znanje v obliki tehnologije spet kupujejo (Pirher 1985: 21; Mali 1990: 19).

Pri razumevanju pojma 'brain drain' oziroma bega/odliva možganov prihaja še do ene pomembne dileme, ki jo izpostavijo avtorji, ko opozorijo, da pomen pojma ni absoluten, objektivni in ahistoričen, ampak je relativen, kontekstualen in zgodovinsko pogojen. Ne smemo ga povezati le z visokoizobraženimi (doktorji znanosti) in visokousposobljenimi, ampak moramo razumeti njegovo relativnost, ko v določenih družbenih okoliščinah skupino najbolj izobraženih predstavljajo srednje-, višješolsko izobraženi in kvalificirani ljudje, kar je povezano s povprečno izobrazbeno stopnjo domačega prebivalstva ali s situacijami deficitarnih poklicev ali z obema. Zato predlagata, da bi se izraz 'brain drain' ali beg/odliv možganov nadomestil s pojmom 'skill drain' ali beg/odliv veščin (Pirher 1985: 9; Heršak 1998: 174; Lukšič 2002: 187). Ob koncu devetdesetih let dvajsetega stoletja na podoben način o visokoizobraženih in usposobljenih govorita Castles in Miller, ko uporabita termin 'highly skilled migrants'. Pojem opredelita kot nadpomenko, ki vključuje tudi pojav 'brain drain', ki se nanaša na posebno migrantsko (pod)populacijo univerzitetno izobraženih, ki se selijo iz gospodarsko manj razvitih v razvitejšo državo. Pri tem navajata npr. primere bolnišnic v Veliki Britaniji, v katerih je veliko zdravnikov in medicinskih sester iz Afrike in Azije. Poudarjata, da 'brain drain' lahko predstavlja resno izgubo za gospodarsko nerazvite države, po drugi strani pa ima pojav v posameznih primerih lahko tudi pozitiven učinek: 1. v določenih situacijah, ko je prišlo do pomembnega visokega povratnega toka denarja (»remittances«), ki je razvojno pomagal gospodarstvu in družbeni dinamiki izvirnega okolja⁵; 2. v primerih, ko so posamezniki, ki doma niso našli zaposlitve in bi bili nezaposleni, tako lahko izgradili osebno kariero.⁶ Poleg pojma 'brain drain' pri nadpomenki 'highly skilled migrants' izpostavita še številne druge dinamike in migracijske (pod)populacije, ki jih drugače poimenujeta in obravnavata. Npr. specifično (pod)populacijo 'professional transients' oziroma profesionalnih tranzitnežev, ki se pojavi, ko multinacionalne korporacije pošiljajo svoje strokovnjake po podjetjih s sedeži v različnih državah. Gre za mednarodno profesionalno mobilnost, ki je zelo dinamična. V ta tip migracije uvrščata tudi začasno mednarodno migracijo za usposabljanje, ko nekatere gospodarsko manj razvite države načrtno in sistemsko podpirajo mednarodne migracije svojih kadrov in jo vidijo kot prednost, saj z vrnitvijo kadra v izvorno državo dobijo novo znanje. 'Highly skilled migration' je skokovito naraščala v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja in je ključni dejavnik globalizacije. Po ocenah ILO so leta 1986 multinacionalne korporacije zaposlovale 65 milijonov delavcev; med njimi jih je bilo

---

⁵ V pomenu pojma izvoz možganov.

⁶ V pomenu pojma prelivanje možganov.

cca 2,2 milijona poslanih iz izvorne države v različne države sprejema. Del med njimi so bili profesionalni tranzitneži, ki so krožili med državami po mrežah multinacionalnih korporacij (Castles, Miller 1998: 91–93, 156–157; Mesić 2002: 121–122). Pri nas se je kot prevod za 'professional transients' ustalil izraz mednarodna poklicna mobilnost.⁷

Danes večina avtorjev izpostavlja, da moramo na področju selitev visokoizobraženih in usposobljenih kadrov uporabljati različne pojme, in to zelo natančno v povezavi s kontekstualnimi značilnostmi, v katerih se pojavi odvijajo. Tako se pojem 'brain drain' nanaša na situacije, v katerih v izvorni državi prihaja do izrazito značilne izgube visokoizobraženega in usposobljenega kadra, temu pa sledijo pomembne (negativne) posledice za domače gospodarstvo in celotno družbo. Pri analizah, ki ugotavljajo, ali gre v konkretnem primeru resnično za 'brain drain', je treba upoštevati ne le potencialno izgubo, do katere je prišlo zaradi odhoda, ampak tudi morebitne pridobitve, do katerih prihaja kot vračilo prek posrednega ali neposrednega sodelovanja tega kadra z izvorno državo na način, da se stimulirata rast in razvoj domače ekonomije (Lowell 2003: 1). Hkrati moramo imeti v ospredju, da je opredelitev pojma 'brain drain' povezana s pojmom 'brain gain', saj sta oba medsebojno povezana skozi diadno logiko, ki jo postavlja model »push – pull«, znotraj katerega sta bila razvita za analizo specifične populacije visokoizobraženih in usposobljenih migrantov. V nadaljevanju, za drugačne (globalne politično ekonomske) kontekste, Lowell definira druge kategorije: 'high skilled mobility' – gibanje visokousposobljenih oseb, običajno z višjo in visoko stopnjo, a včasih tudi s srednješolsko izobrazbo; 'brain waste' – nezaposlenost visokoizobraženega in usposobljenega kadra v državi sprejema ali v državi izvora; 'brain circulation' – kroženje možganov, ko pride do začasnega odhoda kadra v tujino in pozneje do njegovega vračanja v izvorno državo; 'brain exchange' – odhod visokokvalificiranega in usposobljenega kadra v tujino, ki je nadomeščen s priselitvijo primerljivega kadra iz drugih držav; 'brain globalization' – globalna profesionalna mobilnost visokoizobraženega in usposobljenega kadra znotraj globalne ekonomije in multinacionalnih korporacij; 'brain export' – aktivna politika izvorne države, ko se načrtno izobražuje kader z namenom, da se bo zaposlil v tujini in da bo prišlo do ekonomskega povračila, npr. v obliki 'remittances' (2003: 2).

V času po drugi svetovni vojni do devetdesetih let dvajsetega stoletja se je v raziskavah pri nas pojavljal predvsem pojem 'brain drain', ki se ga je podomačevalo predvsem kot beg možganov. Ker se ta razprava nanaša na to obdobje, bomo v nadaljevanju uporabljali pojem beg možganov v ožjem pomenu, čeprav so ga različni avtorji različno opredeljevali in razumeli. Pri tem naj spomnimo, da pri nas ni veliko

---

⁷ Ta pristop ima tudi pomanjkljivosti, če izhajamo iz dejstva, da diskurz pomembno konstituira družbeno realnost. Kot posledica različnih poimenovanj za različne skupine migrantov se lahko ustvari razumevanje, da te skupine nimajo ničesar več skupnega. Skrajne posledice se lahko pojavijo v njihovih različnih političnih obravnavah in pravno-političnih statusih, ki so jim dodeljeni v državah sprejema. Več o tem v Lukšič Hacin 2018b.

topoglednih raziskav. Pomembnejše pa je še dejstvo, da je bil sam kontekst, v katerega je bilo v tem času vpeto slovensko gospodarstvo, ne le znotraj Jugoslavije, ampak kot njen del tudi v globalne politično ekonomske odnose in razmerja sil, zelo blizu pogojem, v katerih se je odvijal 'klasični' odliv/beg možganov brez opaznih in pomembnih dolgoročnih pozitivnih povratnih učinkov na izvorno okolje.

2. Zgodovinska tematizacija pojava 'brain drain' oziroma bega možganov po svetu⁸

Marina Lukšič Hacin

Takoj po drugi svetovni vojni in v začetku petdesetih let dvajsetega stoletja pojav bega možganov globalno še ni bil tako intenziven. Razlog za to tiči tudi v rasističnih (i)migrantskih politikah gospodarsko najrazvitejših držav, ki so onemogočale priseljevanje ljudi iz rasno in etnično nezaželenih skupnosti. Tako je imela npr. Avstralija do leta 1958 v veljavi politiko »whites only«. Podoben kvotni sistem so imele Kanada in ZDA. Do prvih sprememb je prišlo v Avstraliji leta 1958 (dodatno še v letu 1966), v ZDA 1965, v Kanadi 1967 in v Veliki Britaniji 1962 (dodatno 1965). V omenjeni letih se je kvotni sistem na rasni in etnični osnovi končal, a v imigrantskih politikah omenjenih držav je še naprej ostal prikrit kvotni sistem, ki je temeljil na izobraženosti prišlekov – prednost so imeli predvsem visokoizobraženi in usposobljeni imigranti ali imigranti s poklici, ki so bili deficitarni v državi sprejema (Oommen 1989: 411–412). Migracija visokoizobraženega in usposobljenega kadra iz gospodarsko manj razvitih držav v najrazvitejše je dobila širši razmah od šestdesetih let dvajsetega stoletja naprej. Po statističnih podatkih je največje število tega kadra odšlo v ZDA. V času 1947–1965 se je v ZDA priselilo 2,2 milijona ljudi, od tega 16,9 % visokostrokovno usposobljenih. V letu 1965 je bilo med 130.811 priseljenci v ZDA kar 22 % visokostrokovno usposobljenih (Sociološki leksikon 1982: 24). Število je z leti skokovito naraščalo, saj se je npr. v letu 1947 priselilo 2.382, v letu 1970 pa že 16.492 strokovnjakov – od 700.000 raziskovalcev v tem letu jih je bilo 15 % priseljenih (Šter 1974: 1074). V celotni imigraciji v ZDA v letih 1961–1965 je bilo prišlekov iz nerazvitih držav 37 %, do srede sedemdesetih let pa se je delež dvignil na 70–80 %. Med njimi samimi, v populaciji priseljencev, se je hkrati delež strokovnjakov dvignil za več kot 200 % (Pirher 1985: 8). Do leta 1961 so ZDA na področju kemijskih in fizikalnih znanosti dobile štirideset Nobelovih nagrad, od tega je bilo 37 % nagrajencev rojenih zunaj ZDA (Šter 1974: 1074). Še leta 1964 je bilo 51,8 % strokovne imigracije v ZDA po izvoru iz Evrope. Pozneje pa vse bolj narašča delež iz neevropskih delov sveta in med letoma 1971–1972 so ti predstavljali eno tretjino letnega povečanja strokovnega osebja v ZDA (Pirher 1985: 28, 42).

Intenzivnost mednarodne e/imigracije visokoizobraženega in usposobljenega kadra je od konca petdesetih do sredine sedemdesetih let skokovito naraščala. Vrhunec priseljevanja je bil različen po različnih državah sprejema. Kar 75 % bega možganov iz vseh držav izvora po svetu je bil usmerjen v predvsem štiri države sprejema: Avstralijo, Kanado, Veliko Britanijo in ZDA (Pirher 1985: 25; Oommen 1989: 411–412; Ong, Cheng, Evans 1992: 543–544), a med njimi edino ZDA niso poznale

---

⁸ Tekst je del članka, ki je bil objavljen v DD 52 (Lukšič Hacin 2020).

izseljevanja tovrstnega kadra, preostale tri države pa so bile hkrati države sprejema in države izvora, zadnje sicer v majhnem deležu, in to za tiste kadre, ki so odšli v tujino, največkrat v ZDA (Pirher 1985: 28). »Za zgled bi lahko vzeli beg možganov iz Velike Britanije. Britanija je znanstveno in tehnološko visokorazvita država. Kljub temu je bilo v šestdesetih letih zanjo značilna visoka stopnja znanstvene emigracije (zlasti v ZDA), in to celo med hitrim naraščanjem izdatkov za raziskovanje in razvoj. (...) Vse to je bila posledica dejstva, da je bila takrat deležna močne podpore predstava o potrebnosti znanstvenega izpopolnjevanja v tujini za poznejšo uspešno znanstveno kariero doma« (Mali 1993: 658). Včasih so strokovnjaki prihajali tudi iz gospodarsko najrazvitejših držav v preostale, vendar statistike za ta čas kažejo, da so nerazvite države dajale veliko več strokovnjakov razvitim kot pa so jih te pošiljale v obliki 'tehnične pomoči' v nerazvite (Šter 1974: 1075).

T. i. migracija možganov z Juga proti Severu in med gospodarsko razvitimi državami je do sredine sedemdesetih let dvajsetega stoletja dosegla izjemen obseg in po razpoložljivih podatkih zajela okoli 900.000 oseb. ZDA so se v konkurenčnem boju za kadre s Kanado in z Veliko Britanijo izkazale za nepremagljivo zmagovalko (Pirher 1985: 34, 66). Druge države zahodne Evrope v pojav bega možganov niso bile tako močno vključene kot ZDA, Kanada in Velika Britanija. Vseeno pa se je beg možganov dogajal, in to v isti smeri kot migracije začasnih/tujih delavcev, z juga proti severu oziroma iz južneevropskih držav: Grčije, Portugalske, Italije, Španije, Turčije in Jugoslavije. Najpogosteje je bila ciljna država ZR Nemčija. Po uradnih podatkih je ZR Nemčija do leta 1971 dovolila naselitev 19.330 strokovnjakov, kar je bilo občutno več kot v drugih evropskih državah, ko je Švica dovolila naselitev 2.219, Avstrija 1.958, Belgija 155 in Francija 3.270 strokovnjakov (Pirher 1985: 31).

Po naftni krizi⁹ (1973) je v evropskih državah prišlo do omejevanja priseljevanja, in to ne le takoj po krizi, ampak se omejevanje nadaljuje v osemdeseta in devetdeseta leta. Za pozitivno selekcionirane migrante, ki niso bili prisiljeni v vrnitev v izvorne države, sledi obdobje integracijske politike in v sklopu integracijskih strategij obdobje dovoljenega priseljevanja zaradi združevanja družin, t. i. politika združevanja družin. Pirher dokazuje, da je po naftni krizi vzporedno s tem prišlo tudi do omejevanja priseljevanja na področju bega možganov; v povezavi s tem se v Evropi ustvari občutek, da je beg možganov preteklost (1985: 25, 35), a ne povsem, saj se nadaljuje dovoljeno selektivno in kontrolirano (kvotno) priseljevanje strokovnjakov z

---

⁹ V drugi polovici 70. let se pojavijo nove ciljne države, države članice OPEC-a (naftne dežele na Srednjem vzhodu, Iran, Irak, Venezuela, Nigerija idr.), ki so pridobivale strokovnjake z vsega sveta. Sredi 70. let so začele z intenzivnimi naložbami v gospodarsko infra- in suprastrukturo, kar je porodilo velike potrebe po visokousposobljenih kadrih. Doma jih ni bilo dovolj, zato so jih začele iskati globalno. Konec leta 1980 je bilo v osmih najpomembnejših državah skupno zaposlenih že 2,7 milijona tujih delavcev. Samo v Libiji je leta 1977 delalo 500.000 tujcev. V začetku zelo liberalna priseljenska politika se tudi tu v 80. spremeni v popolno regulacijo. Uvede se sistem rotacije t. i. »project-tied migrants (workers)«, ko so najeta tuja izvajalska podjetja s seboj pripeljala delavce (Pirher 1985: 32). To so bili detaširani delavci oziroma napoteni delavci, kot jim pravimo danes v okviru prostega pretoka kapitala, blaga, dela in storitev znotraj EU (Lukšič Hacin 2018a).

deficitarnih področij, če omenimo le vrhunske znanstvenike in specialiste, strokovnjake s področja računalništva in medicinsko osebje. Poleg selektivnega reguliranega rekrutiranja se na področju pridobivanja 'tujih možganov' pojavi nov pristop, ko pride, kot izpostavi Pirher, do selitve kapitala v izvirne, gospodarsko manj razvite države prek kupovanja tehnološko, znanstveno, razvojno zanimivih organizacij, ki tako v izvorni državi preidejo v last tujega kapitala, ki uporablja domače znanje. Pride do relokacije monopolnega kapitala, ki se s selitvijo približa ceneni delovni sili. Pravi, da bi temu lahko rekli prikrit beg možganov (1985: 36–39). Je pa bilo iz tega sistema omejevanja in kontroliranega rekrutiranja izključeno kroženje možganov med državami članicami EGS, ki so znotraj skupnosti že sprejele dogovor o prostem pretoku kapitala, blaga, dela in storitev.

2.1. Beg možganov v času Jugoslavije s poudarki na razmerah v Sloveniji¹⁰

V šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, v času intenzivnega izseljevanja iz Jugoslavije na t. i. začasno delo v tujino, ki ga je z aktivno politiko in bilateralnimi pogodbami spodbujala tudi država, so se med izobraženimi iz Jugoslavije največ izseljevali zdravniki, stomatologi, inženirji in tehnologi različnih strok, fiziki, matematiki, medicinski tehniki pa tudi družboslovci. Največ jih je odšlo v države zahodne Evrope, nekaj pa tudi v ZDA, kamor se je med letoma 1963 in 1973 odselilo okoli 1.370 strokovnjakov (Pirher 1985: 43). Popis prebivalstva iz leta 1971 je pokazal, da je bilo na začasnem delu v tujini 7.000 Jugoslovancev z visokošolsko izobrazbo (Šter 1974: 1075). Isto leto se je v raziskavi ugotovilo, da je bila kvalifikacijska struktura jugoslovanskih delavcev na začasnem delu v tujini ugodnejša kot med zaposlenimi doma. Leta 1972 je bilo v tujini 150.000 delavcev s končano šolo; med njimi jih je bilo 30.000 z višjo ali visoko izobrazbo. Iz popisa prebivalstva 1981 vidimo, da je bilo na začasnem delu v tujini okoli 157.000 Jugoslovancev s srednjo, z višjo in visoko izobrazbo (Pirher 1985: 43), kar pomeni, da je v desetih letih število naraslo le še za 7.000 ljudi, razlog za to pa je povezan z zgoraj opisanimi posledicami naftne krize, ki je povzročila, da gospodarsko najrazvitejše države sprejema niso več dovoljevale priseljevanja oziroma so ga dovoljevale izjemoma in selektivno.

Iz Slovenije, ene izmed jugoslovanskih republik, so strokovnjaki odhajali že v petdesetih in šestdesetih letih, a v tem času ni bilo selitvene statistike oziroma pozneje podatki niso bili obdelani na način, da bi bili uporabni za analizo bega možganov. Izjemi sta bili leti 1960 in 1965, ko imamo podatke, iz katerih lahko razberemo, da je bilo v odhajajoči populaciji 2–3 % visokoizobraženih oseb (Šter 1974: 1075). Primerjalno s stanjem po drugih jugoslovanskih republikah, lahko vidimo, da je največ strokovnjakov odšlo iz Slovenije. Leta 1972 je bilo v tujini 1.200 strokovnjakov iz Slovenije, od tega vsaj 64 doktorjev znanosti (Pirher 1985: 43). Leta 1970 se je ocenjevalo, da je bilo takrat v tujini 1.500 akademsko izobraženih, okoli 1.000 z višješolsko izobrazbo in prek 2.000 delavcev s srednješolsko izobrazbo. Pri tem niso upoštevani tisti, ki so izobrazbo pridobili v tujini (Stare 1977: 41). Po popisu prebivalstva 1971 naj bi bilo 2,9 % prebivalcev iz Slovenije na začasnem delu v tujini. Strokovnjaki, umetniki in vodilno osebje so predstavljali 4 % vseh v tujini začasno zaposlenih. V strukturi prebivalstva v Sloveniji je bil po popisu iz leta 1971 delež z višjo in visoko izobrazbo¹¹ 5,7-odstoten, v strukturi zdomcev pa 1,9-odstoten. Zaradi nepopolnih podatkov se ocenjuje, da je bilo v populaciji, ki je bila v tujini, takrat od 2-

---

¹⁰ Tekst je del članka, ki je bil objavljen v DD 52 (Lukšič Hacin 2020).

¹¹ Po načrtu 1971–1974 naj bi ob njegovem izteku v SR Sloveniji imeli med zaposlenimi le še 53 % delavcev brez strokovne usposobljenosti. To ni bilo doseženo (bilo jih je 58,5 %), saj so v gospodarstvu povpraševali po NKV-delovni sili, kar je vezano na stopnjo modernizacije gospodarstva, ki je očitno zaostajala za načrti (Stare 1977: 98–100).

do 3-odstotni delež izseljenih visokoizobraženih in visokousposobljenih strokovnjakov. Kar je zanimivo, je, da je bila večina teh pred odhodom zaposlena na področjih kulture in sociale (187), manj pa v industriji in rudarstvu (111). Težava analize za ta čas so bili nepopolni podatki. Ocene so se zelo razlikovale in so bile na intervalu od tega, da je v tujini le 500–1.000 Slovencev z visoko izobrazbo, do druge skrajnosti, da je v tujini več tisoč slovenskih inženirjev in znanstvenikov (Šter 1974: 1075–1076).

Iz pregleda podatkov letnih poročil za obdobje 1965–1975, ki so bili dostopni na Republiškem zavodu za zaposlovanje, ki – kot vemo – niso bili popolni, saj je velik del ljudi odhajal v tujino neregistrirano, se vidi, da je v tem času zaznanih odhodov glede na višjo izobrazbo naslednje: z visoko šolo 698 (ali 1,2 % glede na vse, ki so odšli), 825 z višjo šolo (ali 1,5 % od vseh, ki so odšli) in 942 s srednjo šolo (ali 1,7 % vseh, ki so odšli). Skupaj z višjo in visoko šolo jih je bilo 1.523 (2,7 %). Preostali, ki so odšli, so bili nepriučeni, priučeni ali s poklicno šolo. Poklicno so med delavci z višjo in visoko izobrazbo prevladovali gradbinci, zdravniki in projektanti. Njihov odhod je bil posledica občutnega zmanjšanja povpraševanja doma po gradbenih storitvah. Gradbeni sektor je svoje znake oživljanja začel kazati šele po letu 1971 (Stare 1977: 42, 57, 61).

Iz popisa prebivalstva v letu 1981 razberemo, da je bilo na začasnem delu v tujini okoli 157.000 Jugoslovanov s srednjo, z višjo in visoko izobrazbo. Med njimi jih je bilo 3.246 iz Slovenije, ki so imeli najmanj fakultetno diplomu (Pirher 1985: 43). Po statističnih podatkih se je v osemdesetih letih iz Republike Slovenije izselilo skupaj 46.648 ljudi, letno povprečno 5.183. Od tega se je večina razselila v druge jugoslovanske republike, največ na Hrvaško (34,32 %) ter v Bosno in Hercegovino (31,66 %) in 24,22 % po drugih republikah. Preostalih 9,8 % je odšlo v tujino, največ v Nemčijo (1,85 %, kar je bilo 863 ljudi) in Avstrijo (1,13 %, kar je bilo 527 ljudi) (Bevc, Zupančič, Lukšič 2004: 46). Bevc ocenjuje, da je v obdobju 1981–1991 odšlo na delo v tujino okoli 2.700 stalnih prebivalcev Slovenije z višjo ali visoko izobrazbo. Po ocenah naj bi bila med vsemi stalnimi prebivalci Slovenije, ki so odšli na delo v tujino v obdobju 1981–1991, ena tretjina takih, ki so imeli višjo ali visoko izobrazbo. Med vsemi osebami, ki so bile na začasnem delu v tujini, je bilo 33 % bega možganov (Bevc 1993: 693–694).

Na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1991 je bilo iz Slovenije 'začasno' v tujini 2,7 % stalnih prebivalcev. V primerjavi z letom 1981 je prišlo do rahlega zmanjšanja, se je pa zvišala stopnja izobrazbe med njimi, in to bolj kot je narasla povprečna izobrazbena stopnja domačega prebivalstva. V povprečju so bili najbolj izobraženi v Veliki Britaniji, najmanj pa v Nemčiji in Avstriji. Delež visokoizobraženih v populaciji na začasnem delu v tujini se je z 2,5 % povečal na 3 % (Bevc 1995: 96, 98).

2.2. Kakšni so bili vzroki in motivi bega možganov?

Vzroke in motive se je, ne le pri nas, ampak tudi po svetu, raziskovalo na različne načine. Znotraj različnih, a vseeno sorodnih pristopov pa so prišli do ugotovitev, ki so se dopolnjevale. Medtem ko so nekateri avtorji ostali samo na ravni posameznikovih odločitev, so drugi upoštevali vpetost 'brain drain' oziroma bega možganov v globalne razsežnosti odnosov med gospodarsko manj razvitimi državami, državami v razvoju in najrazvitejšimi državami ter v nadaljevanju odločitve posameznikov kontekstualizirali v zanje objektivne okoliščine, ki so jih določali (globalni) statusi njihovih izvornih držav. Zadnje pomembno vpliva na možnosti, ki se odpirajo v življenju posameznika, saj so te odvisne od okoliščin in možnosti, ki jih ponujata konkretna družba in država s svojim gospodarstvom.

Že ob koncu šestdesetih npr. Adams pojasnjuje beg možganov z uporabo modela »push – pull« in »diado brain drain – brain gain«. Kot glavne motive in razloge za pojav bega možganov izpostavi razlike v višini osebnih dohodkov; profesionalne možnosti za poklicno napredovanje; pomanjkanje pripravljenosti za spremembe in inovacije v izvornih državah, kar se pogosto povezuje z birokratizmom in s togo hierarhično strukturo organizacije dela; razvrednoten družbeni položaj znanosti v družbi in državi, ko je znanost marginalna in ni cenjena; nezaposlenost intelektualcev; izobraževanje v tujini, ki daje študentom za izvorno državo nerelevantno znanje in tako postanejo doma nezaposljivi, če omenimo le nekatere (Adams 1968: 6–8). Šter vzroke in motive bega možganov razdeli v štiri skupine dejavnikov: razlike v dohodkih med državami; razlike v dohodkih strokovnjakov v odnosu do drugih zaposlenih; razlike v družbenem tretiranju strokovnjakov; druge razlike. Razlike v dohodkih so kompleksne; za vrhunske strokovnjake so zelo pomembne tudi profesionalne možnosti za delo (raziskovalna oprema, dostop do strokovne literature, možnosti mednarodnega timskega dela, korektni odnosi na delovnem mestu), včasih celo bolj kot sam dohodek. Pomembne so tudi življenjske razmere, od eksistenčnih problemov do političnih svoboščin. Za primer Slovenije se temu dodaja še razloge socialno-psihološke narave, saj se kot najpomembnejši pokažejo odnosi in konflikti v kolektivu. Če se strne oceno o vzrokih za odtekanje slovenskih možganov v šestdesetih in sedemdesetih, so najpomembnejši vzroki organizacijske slabosti. Sledijo medčloveški odnosi oziroma konflikti v delovnih organizacijah (nezmožnost poklicnega napredovanja, konflikti v kolektivu, v tujini so pomembne sposobnosti in ne formalnosti, v tujini je večja možnost strokovnega izpopolnjevanja itn.). V tretji skupini so materialni vzroki, torej boljši absolutni in relativni osebni dohodek. Na koncu so še drugi vzroki, kot so npr.: brezposelnost, poroke in stanovanjsko vprašanje (Šter 1974: 1082–1086; Pirher 1985: 49–51).

»Ko je govor o možnih aktivnejših politikah za preusmeritve negativnih procesov bega možganov v Sloveniji, se je treba najprej zavedati, da so bili vzrok za naš beg možganov v bolj ali manj oddaljeni preteklosti vsi klasični dejavniki, ki jih sodobne migracijske teorije označujejo kot 'pull' in 'push' faktorje« (Mali 1993: 657). Temu

pritrjuje tudi raziskava iz leta 2004, ko se skozi intervjuje izkaže, da so bili za sedemintrideset sogovornikov glavni motivi za začasni ali trajni odhod naslednji: možnosti za napredovanje v okviru zdajšnje poklicne dejavnosti, možnosti za razvoj kariere, možnosti za (mednarodno) projektno delo, možnosti (do)izobraževanja in dodatnega usposabljanja, boljši zaslužek, boljše možnosti za delo in strokovni razvoj (Bevc, Zupančič, Lukšič 2004: 155).

Kljub posameznim razlikam med avtorji so si v analizi vzrokov in motivov pa tudi migracijske dinamike sorazmerno primerljivi in prihajajo do podobnih rezultatov. V nadaljevanju pa prihaja do razlik med njimi, saj nekateri raziskovalci na tej stopnji zaključijo analizo, drugi pa razmislek o razlogih in prihodnjih strategijah na področju bega možganov kontekstualizirajo v globalne relacije ekonomsko-politične moči in upoštevajo pozicijo konkretne preučevane države znotraj teh razmerij. Če razumemo 'brain drain' oziroma beg možganov ne le kot odhod posameznega visokousposobljenega strokovnjaka v tujino, ampak tudi kot dogodek skupnosti, ko je s tem gospodarsko nerazvita država izvora izgubila njegov potencial, ki se je preselil v gospodarsko najrazvitejšo državo sprejema, moramo v razmislek dodati še razmerja asimetrične globalne razvitosti s posledicami bega možganov zanj, ko se izkaže, da beg možganov le še povečuje obstoječo asimetrijo, ki se na koncu kaže tudi v delitvi sveta na revščino in bogastvo. Na tem mestu pa je nujno spregovoriti o zgodovinsko nastalih predpostavkah, pogojih, kontekstih znotraj globalnih politično-ekonomsko konstruiranih razmerij moči, odnosov, statusov in pozicij posameznih držav izvora in sprejema (Lukšič Hacin 2018b). V tem pristopu lahko najdemo tudi odgovor na vprašanje, kaj se lahko o begu možganov Slovenija za svojo prihodnost nauči iz preteklosti.

»Zgleda, da Slovenija v sodobnosti ne more preprečiti bega možganov, in zato ji ne preostane drugega, kot da kombinira dva modela reševanja tega velikega problema. Iz kozmopolitskega modela kaže prevzemati takšne razmere, uveljavljene v razvitem svetu, ki zagotavljajo možnosti uspešnega delovanja strokovnjakov v domačem izvornem okolju, hkrati pa razvijati različne oblike sodelovanja s strokovnjaki slovenskega rodu po svetu. Težnje po razvijanju profesionalnih razmer, ki omogočajo delovanje strokovnjakov v domačem okolju, pa istočasno pomenijo uveljavljanje nacionalnega modela, ki zadeva beg možganov« (Klinar 1989: 1064).

Za slovenski prostor v času SFR Jugoslavije lahko rečemo, da je bilo odhajanje visokoizobraženih in usposobljenih ljudi v tujino tipični primer bega možganov, in sicer zaradi jugoslovanskega gospodarskega (polperifernega) položaja znotraj globalnih razmerij moči pa tudi zaradi dejstva, da se tisti, ki so odšli, v večini niso vrnili. Poleg tega pa med prebivanjem v tujini niso sodelovali s slovenskim okoljem na način, da bi mu vračali v njih 'vloženi kapital', torej ni prišlo do vračanja kapitala v izvorni prostor. Razlogi nesodelovanja pa so lahko na dveh straneh: na strani tistih, ki so odšli, ali na strani okolja izvora, ki ni poskrbelo za to, da bi bilo sodelovanje sploh mogoče. Šter navaja, da skoraj polovica Slovencev, ki so delali v tujini, niso imeli

nikakršnih strokovnih stikov niti z organizacijami niti s posamezniki v Sloveniji. Del jih je imel strokovne zveze, a le s posamezniki. Le majhen del pa jih je bil profesionalno povezan z organizacijami ali s posameznimi strokovnjaki v obliki dolgoročnejšega profesionalnega ali projektnega sodelovanja. Po drugi strani pa je bila večina pripravljena na sodelovanje (92,3 %) in zelo majhen delež tistih, ki so odgovorili, da niso pripravljene sodelovati (7,7 %), ena šestina med njimi zaradi konkurenčne klavzule v delovni pogodbi. Razlogi za stanje so bili različni; omenimo le neorganiziranosti in nezainteresiranosti na 'slovenski strani' (Šter 1974: 1087–1088). S tem se izpostavi odgovornost slovenske politike (in države), ki ni bila aktivna na področju vzpostavljanja možnosti za mednarodno sodelovanje s tistimi, ki so odšli, na način, da bi se s svojim potencialom lahko aktivno vključili v naše okolje. Mali omenja, da je bilo v obravnavanem času nekaj predlogov, ki so izhajali iz dejstva, da stanje razvitemu svetu ustreza in da se bo kar koli spremenilo, le če bodo nekaj naredile države izvora. Upoštevali so, da se v razvitih družbah Zahoda še dolgo ne bodo branili dotoka visokousposobljenih strokovnjakov, vrhunskih znanstvenikov in podjetnikov s kapitalom. Daleč so bile (in so še) možnosti za globalno mednarodno migracijsko politiko – sploh dokler so države izvora statusno v globalni poziciji nemoči. Prav tako so (bila) nerealistična pričakovanja po spontani reemigraciji strokovnjakov. Iz vsega sledi, da je edina možnost, ki jo imajo države izvora, aktivna politika povezovanja in vključevanja v tujini profesionalno delujočih znanstvenikov in strokovnjakov v reševanje razvojnih vprašanj doma. V Sloveniji se je v začetku devetdesetih let tako razvijalo zanimivo idejo o tretji slovenski univerzi v povezavi z idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru; izdelan je bil kompleksen program, ki so ga podpirali številni slovenski znanstveniki doma in v tujini (Klinar 1989; Mali 1990; Mali, Sorčan 1990; Mali 1993).

2.3. Ideje »tretje slovenske univerze«

Omenjene ideje o tretji slovenski univerzi lahko razdelimo v dve različni skupini. Prva skupina zamisli o tretji univerzi zadeva več vsebinskih sklopov:

- A)** Bogatenje slovenskih univerz in znanosti z znanjem strokovnjakov slovenskega rodu, ki delujejo na tujem
1. Njihovo občasno vključevanje v pedagoški proces na slovenskih univerzah. Morali bi jih habilitirati tudi na slovenskih univerzah in jih vključevati v habilitacijske komisije (Klinar 1989: 1065; Mali 1989: 286; Sorčan 1989: 5).
  2. Njihovo sodelovanje v znanstvenoraziskovalni dejavnosti, predvsem vključitev v temeljne raziskave v vseh znanstvenih disciplinah. Sploh za humanistiko in družboslovje to lahko prinese dodaten kritičen pogled »od zunaj«, ki odpira nove alternative in pristope. Znanstveniki slovenskega rodu bi lahko povezovali različne raziskovalne centre in posameznike, ki preučujejo slovensko in jugoslovansko družbo; mogoče bi bili iniciatorji ustanavljanja novih centrov in pridobivanja novih strokovnjakov. Pri tem je pomembna tudi izmenjava znanstvenoraziskovalnega gradiva, dokumentacije in literature (Klinar 1989: 1065; Sorčan 1989: 5).
  3. V Sloveniji in v zamejstvu bi lahko sodelovali pri razvijanju ali ustanavljanju elitnejših univerzitetnih in znanstvenoraziskovalnih ustanov (Klinar 1989: 1066; Sorčan 1989: 5).
- B)** Poglobljanje znanstvenega raziskovanja v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora
1. Sodelovanje v mednarodnih primerjalnih raziskavah in širjenje mednarodnega znanstvenega interesa za raziskovanje pojavov, ki zadevajo družbeno območje skupnega slovenskega kulturnega prostora (Klinar 1989: 1066).
  2. Tretja slovenska univerza odpira možnosti za dialog in srečevanja, sodelovanja med znanstveniki iz Slovenije, zamejstva in po svetu. Ta dialog bi bil hkrati »dialog med raznoterimi slovenskimi skupnostmi znotraj skupnega slovenskega kulturnega prostora« (Klinar 1989: 1066).
- C)** Vključevanje Slovencev zunaj meja Slovenije v izobraževanje in raziskovanje v Sloveniji (Klinar 1989: 1066)
1. Vključevanje izseljencev, 'sodobnih emigrantov' in zamejcev v izobraževanje v Sloveniji pri učenju slovenskega jezika, zgodovine, kulture, sodobnih družbenih pojavov. Pri teh izobraževanjih bi poleg strokovnjakov, zaposlenih v Sloveniji, sodelovali tudi strokovnjaki, zaposleni v zamejstvu in po svetu.
  2. Slovenski izseljenski matici (SIM) se naloži dolžnost, da sodeluje z zamejskimi in emigrantskimi slovenskimi znanstveniki pri raziskovanju pojavov v zamejstvu in pojavov po svetu med emigranti. Rezultati raziskav

bi morali biti zbrani v skupnih publikacijah – te bi predstavljale pomembno dokumentacijsko gradivo o ustvarjanju zamisli znanstvenega sodelovanja v okvirih skupnega slovenskega kulturnega prostora.

D) Prodor slovenske znanosti v svet s pomočjo znanstvenikov slovenskega rodu na tujem. Odpiranje možnosti za izpopolnjevanje in izobraževanje naših strokovnjakov na uglednih svetovnih univerzah. Vključevanje raziskovalcev, ki delajo v Sloveniji, zamejstvu ali širše po svetu, v mednarodne znanstvenoraziskovalne medsebojno povezane skupine. Posebno bi bila pomembna vloga, ki bi jo naši znanstveniki po svetu lahko imeli pri izboru in pripravah slovenskih raziskovalcev za njihovo vključevanje v izobraževanje na uglednih svetovnih univerzah ter v delo v mednarodne znanstvenoraziskovalne skupine. Možnosti, da bi prevzeli mentorske vloge za mlajše raziskovalce, bi bile zelo pomembne. Prav tako bi lahko nudili pomoč pri uveljavljanju slovenskih dosežkov po svetu, ne le z lastno promocijo, ampak tudi s pomočjo pri vzpostavljanju stikov s pomembnimi znanstvenoraziskovalnimi univerzitetnimi in z drugimi središči, pri navezavi stikov z njimi, izmenjavi gradiv in literature itn. (Klinar 1989: 1066). Pomembne so tudi možnosti za njihova gostujoča predavanja na tujih univerzah (Mali 1989, 286). »Tretja slovenska univerza mora nastati v slovenski znanosti sami. Biti mora znak pripravljenosti slovenske znanosti za večje vključevanje v svetovne znanstvene tokove. Slovenski izobraženci po svetu nam pri tem lahko samo pomagajo. Z njihovo vključitvijo v naše znanstvenoraziskovalne projekte mednarodnega in domačega pomena bi se povečal pretok mednarodno relevantnega znanja, kar bi nedvomno pomenilo hitrejšo razvijanje naše znanosti« (Sorčan 1989: 5).

Klinar je izpostavljajal, da številne aktivnosti že obstajajo, treba pa jih je dodatno podpreti in okrepiti ter vzpostaviti nove. Tretja univerza »ne bo nastala s formalnimi ustanovitvenimi akti, ampak s postopnim, z vztrajnim, s poglobljenim sodelovanjem med slovenskimi znanstveniki po svetu, v zamejstvu in v matični družbi s širjenjem teh stikov na neformalni in formalni ravni, z graditvijo bazičnih informacij in njihovo izmenjavo ter seveda z medsebojnim zaupanjem in s spoštovanjem ter prepričanjem o pomenu znanosti za uresničitev ideje o skupnem slovenskem kulturnem prostoru in za razvoj slovenske matične družbe« (Klinar 1989: 1067).

Druga skupina idej se je osredinila na stališče, da za dolgoročno strategijo potrebujemo centralno institucionalno koordinacijo. Kot avtorja naj omenim npr. Velikonjo (1992: 135–139), ki je podal predloge za konkretizacijo tretje univerze po korakih:

1. Določiti sedež, kjer naj bi bila evidenca dejanskih in potencialnih sodelavcev.
2. Objaviti biografije in bibliografije soudeležencev.
3. Povabiti strokovnjake, ki živijo v tujini, da bi postali polnopravni člani slovenskih strokovnih društev: »Samo na ta način je mogoče uresničevati

»enotni slovenski kulturni prostor«. (..) V povezavi s tem si že leta prizadevamo v Društvu za slovenske študije (Society for Slovene Studies), da bi bili strokovnjaki iz Slovenije vključeni v redno članstvo in s tem v redno sodelovanje pri strokovnih kongresih in simpozijih. Slovenska strokovna društva nam do zdaj niso odprla vrat.«

4. Aktivirati SAZU. Statut je potreben revizije in redno članstvo bi moralo biti odprto Slovincem po svetu. »Akademija bi morala odpreti vrata zunanjim sodelavcem kot strokovnim svetovalcem in sodelavcem s finančno kompenzacijo ali tudi brez nje. Ponekod do tega prihaja, vendar bi to moralo postati norma akademskega sodelovanja.«
5. Problem gostujočih profesorjev. »Gostovanja strokovnjakov slovenskega rodu so veliko bolj 'angažirana', kot so predavanja drugih. Ne gre torej samo za strokovnost, ampak gre za razširitev slovenskega intelektualnega sveta.«
6. Univerzitetni center na Brdu bi se lahko okrepil s 'tretjo univerzo', če bi se bolj naslonil na strokovnjake v svetu in ne toliko na 'svetovne potnike'.
7. Majhen del 'tretje univerze' že deluje. »Strokovnjaki z univerz v Trstu in Vidmu, Celovcu in na Dunaju ter z nekaterih znanstvenih zavodov Nemčije že sodelujejo pri strokovnih nalogah ter pri raziskovanju ljubljanske in mariborske univerze. To dejavnost bi morali okrepiti.«
8. »'Tretja univerza' mora biti neodvisna od političnih ustanov.« Sicer pa bi finančna sredstva vsaj v začetku morala priti iz proračuna, prehodno, dokler se ne bi okrepili prilivi iz zasebnih virov. »Če bodo pristojna ministrstva naklonjena ustanovitvi tretje univerze, naj bi to pokazala z odobritvijo finančnih virov, na pa z direktnimi poseganji v njeno delovanje.«
9. »Iz tega izhaja, da ni mogoče računati na kake resne rezultate, če bo delo osredotočeno v 'ministrstvu brez listnice' obenem z drugimi bolj ali manj definiranimi nalogami. Ker je vendarle za formalno ustvaritev potreben zakonodajni okvir, predvsem zaradi proračunskih obveznosti in odgovornosti, bo ministrstvo moralo biti formalna vzmet, ki bo spravila podjetje v tek, odredi pa bi se morala direktnemu upravljanju.«
10. »Še vedno se od časa do časa pojavi gledanje, da so slovenski strokovnjaki zunaj v svetu tam zato, ker zanje doma ni bilo prostora; da torej stremijo za tem, da bi čim prej prišli nazaj v Slovenijo. Čeprav je to resnica za nekaj posameznikov, na splošno ne drži. Zato se je treba znebiti gledanja, da slovenski strokovnjaki po svetu komaj čakajo na 'povabilo' in so ga pripravljene sprejeti brez odlašanja. Strokovnjaki po svetu so na svojih delovnih mestih 'doma'. To niso 'naši na tujih tleh', to niso ljudje s problemi manjvrednosti in bolečega domotožja; čeprav je vprašljivo, koliko bi jih smeli šteti za 'naše', je še bolj dvomljivo, če bi jih smeli postaviti na 'tuja tla'. Zato so stiki z njimi potrebni na strokovno nevtralni ravni. Glavna sposobnost, ki jo imajo za Slovenijo, je ta, da lahko predavajo v slovenščini in da jim slovenski miselni okvir ni tuj. S tem so za Slovenijo koristnejši kot kak XY od koder koli.«

Žal ideja o tretji slovenski univerzi s konca osemdesetih oziroma ob osamosvojitvi Slovenije ni bila uspešno implementirana. Za prihodnjo raziskavo se tako odpira vprašanje, kaj se je zgodilo, da projekt ni bil uspešno realiziral, oziroma še huje, da je postopno utonil v pozabo. To je toliko pomembnejše, ker program odpira eno redkih realih perspektiv, ki jih ima Slovenija za spopad s posledicami bega možganov. Dejstvo je namreč, da ima danes Slovenija, čeprav članica Evropske unije, polperiferni gospodarski položaj in je izpostavljena aktivni 'brain gain' rekrutacijski politiki za visokoizobraženo in usposobljeno delovno silo gospodarsko razvitejših držav članic EU, predvsem pa ZDA. Znotraj odličnih pogojev, da se beg možganov ponovi, je največ in predvsem, kar lahko naredimo, to, da vzpostavimo aktivno politiko povezovanja in vključevanja slovenskih, v tujini profesionalno delujočih znanstvenikov in strokovnjakov v reševanje razvojnih vprašanj doma.¹² Kot druga, še pomembnejša možnost za spremembo pa je povezana s finančno podhranjenim, z družbeno razvrednotenim in s politično marginaliziranim položajem, ki ga ima znanost danes v Sloveniji. Tu so škarje in platno povsem v rokah vsakokratne slovenske vlade in globalna razmerja moči nikakor ne morejo biti izgovor za neodgovorna odločanja o položaju znanosti, katerih negativne posledice za slovensko državo se bodo pokazale šele v prihodnosti. In če ne bo drugače, bodo visokoizobraženi in usposobljeni ljudje ponovno odhajali.

---

¹² O prihodnjih odnosih z diasporo in možnostih kroženja možganov piše npr. Mulec (2011).

3. Odnos države (in civilne družbe) do diaspore in nagovarjanje bega/kroženja možganov od osamosvojitve Republike Slovenije naprej

Dejan Valentinčič

Po prvih večstrankarskih volitvah na Slovenskem po drugi svetovni vojni, 6. aprila 1990, je novoimenovana vlada (Izvršilni svet Skupščine) uvedla tudi mesto ministra (republiškega sekretarja), odgovornega za odnose s Slovenci po svetu in narodni skupnosti v Sloveniji (to je poslal dr. Janez Dular). To potezo t. i. Demosove vlade gre razumeti kot simbolno potezo, ki je nakazala državniški in pluralistični odnos do diaspore, kot vzvod, da bi se tudi Slovence v zamejstvu in po svetu čim bolj aktivno vključilo v proces demokratizacije, osamosvojitve in mednarodnega priznanja Republike Slovenije. Odnos do rojakov zunaj matice je bil torej od Slovenske izseljenske matice (ki jo je del diaspore zavračal zaradi njene navezave na komunistične oblasti) in deloma Socialistične zveze delovnega ljudstva dvignjen na raven vlade. Poleg državnih organov je v tem obdobju in prihodnjih letih prišlo tudi do razmaha in pluralizacije civilne družbe. Slovenski izseljenski matici so se pridružile še tri organizacije civilne družbe: Svetovni slovenski kongres, Izseljensko društvo Slovenija v svetu in Rafaelova družba. V Ustavi Republike Slovenije¹³, sprejeti 23. decembra 1991, 5. člen določa, da država posebno skrb namenja Slovincem v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu.

A rečemo lahko, da je po uspešni osamosvojitvi in mednarodnem priznanju (kljub splošno priznanemu velikemu prispevku Slovencev v zamejstvu in po svetu pri tem¹⁴) institucionalni odnos matice do diaspore nekoliko pojenjal. Ministra za Slovence po svetu je poleg Demosove vlade imela le še prva Drnovškova vlada (to je bil dr. Janko Prunk). Z nastopom vlade leta 1993 je bilo mesto ministra ukinjeno, imenovan pa je bil državni sekretar kot vodja sektorja znotraj ministrstva za zunanje zadeve (MZZ). Kmalu so se začele aktivnosti za ustanovitev urada kot avtonomnega upravnega organa v sestavi MZZ, do česar je prišlo oktobra 1994.¹⁵ V takšni obliki je ostal do leta 2004, ko je bil vzpostavljen kot samostojna vladna služba in umeščen neposredno pod pristojnost predsednika vlade. V obeh primerih je Urad vodil državni sekretar (vmes je sicer bilo nekaj izjem, dve vodji Urada sta bili le v. d. predstojnika,

---

¹³ Ur. l. RS, št. 33/91-I s spremembami.

¹⁴ Glejte npr. Volarič 2013; Klemenčič 2015; Klemenčič 2017; Gelt 1992; Gregorič 1995.

¹⁵ Takrat se notranje organizacijske strukture ministrstev še ni določalo z vladno uredbo, ampak je bilo treba spremeniti Zakon o organizaciji in delovnih področjih ministrstev, zato je to trajalo nekoliko dlje.

ena vodja pa direktorica Urada)¹⁶. Takšna ureditev je obveljala do leta 2008, ko je njegov predstojnik postal minister brez listnice.¹⁷

Prav spremembi leta 2004, ko je bil Urad izpod MZZ premaknjen pod predsednika vlade, in 2008, ko je bila ponovno uvedena funkcija ministra, pristojnega za Slovence v zamejstvu in po svetu – poleg leta 2006, ko je bil sprejet Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja –, lahko štejemo za tri najpomembnejše prelomnice, ko se je v odnosu do diaspore začelo bolj sistematično nagovarjati tudi vprašanje slovenskih strokovnjakov po svetu, torej t. i. kroženje možganov. V prvih petnajstih letih slovenske države je bila namreč najpomembnejša pozornost namenjena še vedno precej sovražnemu odnosu do slovenstva v zamejstvu od večinskega prebivalstva in oblasti, v svetu pa redefiniciji odnosa do na eni strani predvojnih skupnosti, ki so jim pogosto zelo pojemale življenjske moči, ter na drugi strani enakopravnega vključevanja povojnih (političnih) emigrantov v redne in konstruktivne odnose z državo.¹⁸ Pomemben vidik, zakaj vprašanju bega/kroženja možganov ni bilo namenjene velike pozornosti, lahko pripišemo tudi dejstvu, da je bilo izseljevanje iz Slovenije od osamosvojitve naprej številčno majhno, in to ni bilo pereče vprašanje. To pa se je spremenilo (v številkah izseljenih in pozornosti javnosti) z izbruhom velike finančne krize leta 2009.¹⁹

---

¹⁶ Točen seznam vseh dozdajšnjih predstojnikov Urada je dosegljiv na http://www.uszs.gov.si/si/o_organu/.

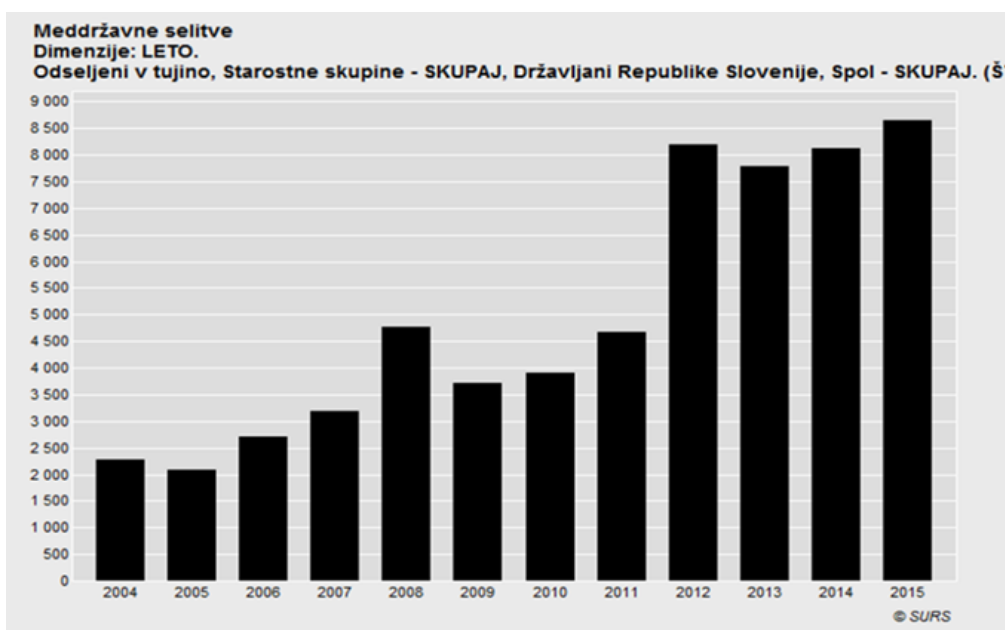
¹⁷ Glejte npr. Valentinčič 2019a: II–VIII.

¹⁸ Glejte npr. Valentinčič v Avbelj 2013.

¹⁹ Glejte npr. Valentinčič v Žitnik Serafin in Kalc 2017.

Slika 1: Izselitve državljanov iz Slovenije 2004–2015.

Vir: SURS 2017²⁰

Z osamosvojitvijo Slovenije je izseljevanje z njenega ozemlja zelo padlo. Prvi skok izseljevanja iz Slovenije se je zgodil leta 2008. Upoštevajoč dejstvo, da se je izseljevanje v naslednjih treh letih spet zmanjšalo, si je to težko pojasniti (zametki ekonomske krize torej najverjetneje niso bili vzrok). Kot najverjetnejša se ponuja razlaga, da je Slovenija 21. decembra 2007 vstopila v schengensko območje in je izseljevanje postalo lažje. Upoštevajoč padec izseljenih naslednje leto, si lahko to poskušamo razložiti tudi z določeno evforijo po vključitvi v evropski gospodarski prostor – to je bilo nekaj povsem novega, zato bi bilo mogoče, da bi številni želeli to izkoristiti. Leta 2009 je bilo število izseljenih manjše, v naslednjih dveh letih je postopoma naraščalo, a še ni doseglo številke iz leta 2008. Razumljiv razlog za to bi bilo postopno poglobljanje ekonomske krize in vse manj možnosti na trgu dela.²¹

Velik poskok izseljenih zaznamo v letu 2012. To je bilo leto, ko so se v Sloveniji v življenju ljudi najbolj odrazile posledice ekonomske krize – velika brezposelnost, zadolženost v tujini, zamrznitev zaposlovanja in napredovanj v javnem sektorju, krčenje javne porabe itn. To je tega leta prišlo tudi v kombinaciji z negativno politično klimo in s splošnim družbenih vzdušjem. Slovenijo so pretresale t. i. vseslovenske vstaje, v medijih je mrgolelo negativnih zgodb. To je očitno številne (predvsem mlade) spodbudilo k temu, da si možnosti za nadaljnjo poklicno kariero in življenje raje poiščejo v tujini. Zelo pomembno je bilo brez dvoma tudi dejstvo, da se slovenski državljani lahko od 1. maja 2011 naprej prosto zaposlujejo v državah EU. Takrat je

²⁰ Po metodologiji, ki je v veljavi od leta 2008, štejemo za statistično izselitev takrat, kadar je bilo prebivališče odjavljeno ali kadar veljavnost prijave začasnega prebivališča ni bila obnovljena v zakonskem roku.

²¹ Glejte npr. Valentinčič v Žitnik Serafin in Kalc 2017.

namreč minilo prehodno obdobje, ki so ga »stare« države članice uveljavile pred uresničitvijo načela prostega pretoka ljudi. To je izseljevanje torej zelo olajšalo, saj je od takrat bistveno lažje najti službo v državah članicah EU, kar je gotovo vzrok za povečanje izseljevanja.²²

Leta 2013 je število izseljenih sicer malenkostno padlo, a še vedno ostalo zelo visoko. Leta 2014 je še malo narastlo, tik pod številko iz leta 2012, leta 2015 pa je doseglo nov rekord.²³ Leta 2015 se je povprečno vsak dan izselilo 23 ljudi. V naslednjih letih je bilo število izseljenih približno enako, rekordno pa je bilo leto 2017 z 9.871 izseljenimi državljani. V naslednjih letih je število izseljenih nekoliko upadlo. A med osem in deset tisoč ljudmi, po kolikor se jih je v teh letih izseljevalo, z drugimi besedami pomeni, da se vsako leto izseli več ljudi, kot šteje celotna slovenska vojska. Ob približno 20.000 novorojenčkih letno to pomeni, da država vsaki dve do tri leta izgubi eno generacijo.

Tabela 1: Izselitve državljanov in nedržavljanov iz Slovenije 2004–2015

Meddržavne selitve po: STAROSTNE SKUPINE, DRŽAVLJANSTVO, SELITVE, SPOL, LETO													
		Odseljeni v tujino											
		Spol - SKUPAJ											
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Starostne skupine - SKUPAJ	Selitve - SKUPAJ	8269	8605	13749	14943	12109	18788	15937	12024	14378	13384	14336	14913
	Državljeni Republike Slovenije	2265	2077	2703	3178	4766	3717	3905	4679	8191	7789	8129	8654
	Tuji državljani	6004	6528	11046	11765	7343	15071	12032	7345	6187	5595	6207	6259

Vir: SURS 2017

Poleg državljanov se iz Slovenije izseljujejo tudi nedržavljanji, torej delavci, ki so imeli delovna dovoljenja in bili na (začasnem) delu v Sloveniji. Kot je razvidno iz tabele, število izselitev nedržavljanov po letih precej niha. Čeprav to za Slovenijo ni tako problematično z vidika vlaganja v te ljudi (predvsem izobraževanje), pa je z demografskega in s socioekonomskega vidika to gotovo pojav, ki ga ne gre spregledati.

Kot rečeno, se problematike slovenskih izobražencev na tujem dotika leta 2006 sprejeti Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja.²⁴ 34. člen zakona določa, da se lahko Slovenci iz zamejstva in sveta (natančna dikcija je sicer

²² Ibid.

²³ Na portalu Siol.net so en tematski članek o tem naslovili »Več izselitev slovenskih državljanov iz domovine le še v času vojn« (Siol.net 2016).

²⁴ Ur. l. RS, št. 43/06 in 76/10.

kompleksnejša) vpisujejo v izobraževalne programe javnih visokošolskih zavodov v Republiki Sloveniji pod ugodnejšimi pogoji, in sicer na način, ki ga določa zakon, ki ureja področje visokega šolstva, ter da pod ugodnejšimi pogoji pridobivajo štipendije na način, ki ga določa zakon, ki ureja področje štipendiranja. Gre za področji, ki ju področna zakonodaja tudi dejansko ureja, in obe politiki že leta delujeta. Pri vpisovanju na visokošolske programe sicer prihaja do določenih pomanjkljivosti, ki bi jih veljalo v prihodnje odpraviti in to javno politiko optimizirati. Prva težava je ta, da ker so fakultete avtonomne pri razpisovanju števila zagotovljenih mest, nekatere fakultete razpišejo minimalno število mest, ki pa ne zadostujejo glede na zanimanje za te študijske programe. Kot drugo težavo lahko navedemo, da čeprav Zakon o visokem šolstvu²⁵ tega ne določa, Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu²⁶ določa skupne kvote za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce. To v praksi povzroča določene težave, saj si skupini med seboj konkurirata za ista vpisana mesta. Pomanjkljiv je tudi Zakon o visokem šolstvu, saj v 7. členu uporablja dikcijo »Slovenci brez slovenskega državljanstva«. Ker številni Slovenci v zamejstvu in svetu imajo slovensko državljanstvo, so iz te kategorije izločeni. Običajno si prav tisti, ki so najbolj zavedni Slovenci, najprej uredijo slovensko državljanstvo. Zdajšnja ureditev torej prikrajša prav študente slovenskega rodu, ki so najbolj zainteresirani za študij v Sloveniji; lahko tudi sklepamo, da bi imeli najmanjše potencialne integracijske izzive. Boljša ureditev bi bila s kategorijo »Slovenci s stalnim prebivališčem zunaj Republike Slovenije«, ta bi namreč zajemala državljane in nedržavljanke. Po takšnem merilu pa se že podeljuje štipendije zamejskim in izseljenskim študentom, ki se odločijo za študij v Sloveniji. Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije navaja podatek, da je štipendijo od leta 2008 naprej prejelo že prek 1.000 študentov. Za študijsko leto je bila višina razpisanih sredstev za štipendije 275.000 EUR. Osnovna mesečna štipendija znaša 204,80 EUR.²⁷ Obe politiki sta gotovo zelo pomembna vzvoda za privabljanje slovenskih možganov iz zamejstva in sveta v Slovenijo. Ob poznavanju slovenskega jezika in kulture ni nobenih težav z njihovo integracijo v slovensko družbo, enako velja tudi za študijski proces, in pozneje tudi z njihovo vključitvijo na trg dela, če se odločijo po študiju ostati v Republiki Sloveniji. A tudi tisti, ki se odločijo za vrnitev v domači kraj, za Slovenijo in slovenstvo niso izgubljeni. Ti posamezniki običajno postanejo stebri in ambasadorji slovenstva v okoljih, v katerih živijo. Med študijem v Sloveniji se ti mladi odločilno utrdijo v svoji slovenski identiteti, razvijejo in okrepijo znanje slovenskega jezika, se kulturno obogatijo, nato pa se v svoje zamejsko ali izseljensko okolje vrnejo stabilno narodno formirani. In kar je z izobraževalnega vidika zelo pomembno, v svojem okolju lahko nudijo storitve v slovenskem jeziku in tako tudi po njihovi zaslugi slovenščina tam tudi v javni sferi živi še naprej. Kot

---

²⁵ Ur. l. RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17 in 175/20.

²⁶ Ur. l. RS, št. 4/16, 3/17, 4/18, 3/19 in 26/20.

²⁷ <https://www.srips-rs.si/storage/app/media/RAZPISI/312%20-%20Zamejci/Javni%20razpis%202021.pdf>

pomanjkljivost pa lahko navedemo, da je o teh rezultatih mogoče sklepati le po splošnih opažanjih. Raziskav, ki bi sledile kariernim in življenjskim potem teh diplomantov, ni; tako tudi ni empirično utemeljenih evalvacij obeh politik. To bi veljalo v prihodnosti spremeniti, saj bi empirični podatki omogočali boljše načrtovanje in morebitne optimizacije.

S področjem znanosti se ukvarjajo tudi 35., 36. in 37. člen Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. A za te tri člene lahko zapišemo, da so v nasprotju s prejšnjim členom večinoma ostali črka na papirju. 35. člen določa, da Republika Slovenija organizacijsko in finančno podpira povezovanje in sodelovanje med Slovenci v zamejstvu in po svetu ter subjekti v Sloveniji na področjih znanosti ter razvoja novih tehnologij; vključevanje v tujini delujočih slovenskih strokovnjakov, mladih raziskovalcev in predavateljev v znanstvenoraziskovalne programe, ki jih izvajajo ustrezne ustanove naše države; mednarodna srečanja, ki omogočajo navezovanje stikov in projektov sodelovanja s slovenskimi znanstveniki v tujini ter ustanavljanje in delovanje lektoratov slovenskega jezika na univerzah na območjih, na katerih živijo večje skupnosti Slovencev zunaj Republike Slovenije. Kot bomo videli v nadaljevanju, obstajajo različne pobude civilne družbe, ki jih finančno podpirajo tudi slovenski državni organi, ne moremo pa govoriti o sistematičnih pristopih državnih oblasti na tem področju. 36. člen določa posebno pozornost raziskovanju pretekle in zdajšnje družbene stvarnosti slovenskih skupnosti v zamejstvu in po svetu. Ocena, ali je to res tako, je odvisna od standardov ocenjevalca. 37. člen določa, da je za izvajanje zgornjih nalog pristojno ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Kot del splošne težave tega zakona lahko navedemo, da ga preostali resorji doživljajo kot zakon Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu, in ne udejanjajo njegov določb, ampak razumejo, da bo to počel Urad, ki pa nima učinkovitih vzvodov za poseganje v delokroge drugih resorjev. Dodajmo še, da navedeni zakon v VII. členu opredeljuje repatriacijo v Republiko Slovenijo. Repatriacija je v tem zakonu razumljena predvsem kot oblika preseljevanja v Slovenijo, ko država pomaga rojakom, ki živijo v državi, ki se je znašla v hudi krizi. A ob tem 3. odstavek 71. člena določa: »Poleg repatriacije v pomenu tega zakona podpira Republika Slovenija tudi druge oblike priseljevanja in vračanja slovenskih izseljencev in zdomcev ter njihovih potomcev.« Do sprejetja kakšnih ukrepov, ki bi to določbo konkretizirali in udejanjili, ni prišlo.

Leta 2011 je Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu prejel Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in z vrhunskimi strokovnjaki v tujini. Kot osrednjo težavo, da akcijski načrt ni prinesel preboja in o velikih uspehih ne moremo govoriti, lahko ocenimo dejstvo, da je bil nosilec načrta, ciljev in ukrepov Urad, ta pa na tem področju nima vzvodov, kompetenc in finančnih zmožnosti. Nujno bi bilo medresorsko sodelovanje in da bi se tudi druga ministrstva prepoznala v takšnih pristopih. Na podlagi tega akcijskega načrta je bil sicer pripravljen imenik slovenskih znanstvenikov in vrhunskih strokovnjakov v tujini, a ga je bilo nato na podlagi mnenja

informacijske pooblaščenke treba umakniti (čeprav so vsi, ki so bili nanj uvrščeni, za to dali soglasje). Imenika se za tem zato tudi ni več posodabljalo.

V novejšem času sta več pobud, ki bi lajšale vračanje slovenskih kadrov iz sveta v Slovenijo in sodelovanje s slovenskimi strokovnjaki po svetu, uvedla tudi MIZŠ in Agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS) z različnimi razpisi (kot npr. shema Aleša Debeljaka).

Rečemo lahko, da so v zadnjih treh desetletjih tudi vse štiri že prej omenjene civilnodružbene organizacije, ki delujejo na področju povezovanja s Slovenci po svetu, razvile razne programe, ki jih lahko razumemo kot korake naproti konceptu kroženja možganov.

Slovenska izseljenska matica (SIM)²⁸ je bila ustanovljena leta 1951. Je edina izmed štirih organizacij, ki je obstajala že pred demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije. Zato je del Slovencev v tujini zavračal sodelovanje z njo. Po osamosvojitvi Slovenije je SIM izgubila večino vpliva. Številne (socialistične) slovenske organizacije v diaspori danes ne obstajajo več ali pa niso zelo aktivne, zato je moral SIM poiskati druga področja. Lahko rečemo, da danes večinoma sodelujejo s Slovenci v drugih državah, ki so nastale z razpadom Jugoslavije (večina tamkajšnjih slovenskih združenj je bila ustanovljena v zadnjih desetih letih). Poleg založniške dejavnosti, občasnih razstav in predavanj imajo čitalnico z vsem, kar so izdali skozi leta, in bogat arhiv, ki je nastajal skozi desetletja njihovega delovanja. Vsako poletje organizirajo likovno kolonijo in jezikovno šolo za otroke iz diaspore. Pri zadnji otroci poleg jezika spoznavajo tudi slovensko kulturo in naravo. Glede na to, da je pomemben vidik kroženja možganov tudi privabljanje (mladih) pripadnikov diaspore k spoznavanju in morebitni priselitvi v domovino prednikov ali vsaj ohranjanje vezi z državo, lahko ta program v širšem smislu razumemo tudi kot del teh ciljev.

Svetovni slovenski kongres (SSK)²⁹ je bil ustanovljen leta 1991 in ima podružnice (konference) po vsem svetu. Ustvarjen je bil po zgledu Svetovnega judovskega kongresa. Na začetku je povezoval vplivne Slovence po svetu, ki so lobirali za mednarodno priznanje slovenske samostojnosti. Z leti se je spreminjalo tudi njegovo delo. Organizirajo različna predavanja in pogovore, letne izlete k Slovincem v zamejstvo, prirejajo razstave itn. Od leta 2007 do leta 2009 so organizirali tri »Heritage Camps« v ZDA. Dogodke so pripravili skupaj Slovensko (žensko) zvezo Amerike. Prva dva sta bila samo za otroke, tretji tudi za najstnike in odrasle. Cilj jim je bil predstaviti osnove slovenskega jezika, jih naučiti nekaj slovenskih pesmi in jim predstaviti njihovo dediščino. Dve za našo raziskavo najpomembnejši dejavnosti SSK pa sta redne strokovne konference in otroški tabori. Otroški tabori so organizirani vsako poletje; njihov namen je učenje slovenščine, ob tem pa še spoznavanje

---

²⁸ <https://www.zdruzenje-sim.si/>

²⁹ <https://www.slokongres.com/>

Slovenije, njene zgodovine, narave itn. Konference slovenskih strokovnjakov iz sveta in Slovenije SSK organizira dvakrat letno. Do zdaj je bilo skupno organiziranih že 41 takšnih konferenc. Strokovnjaki z različnih področij se srečujejo, predstavljajo svoje delo, se povezujejo med seboj in s strokovnjaki iz Slovenije.³⁰ Idejo in izvedbo konferenc lahko ocenimo kot zelo posrečeno. Vidni so tudi rezultati v povezovanju strokovnjakov, ki se na teh konferencah spoznajo in vzpostavijo medsebojno sodelovanje. Kot šibkejši del lahko ocenimo, kako so država in ustanove v državi (državne in paradržavne, nevladne, znanstvene idr.) izkoristile te konference. Čeprav so udeleženci vrhunski strokovnjaki z najboljših svetovnih ustanov, je medijski odmev konferenc običajno sorazmerno šibek; enako velja za udeležbo predstavnikov državnih in drugih relevantnih ustanov, čeprav se pri razpravah konstantno daje predloge, kako bi lahko prišlo do večje internacionalizacije slovenske znanosti in kako bi Slovenija postala atraktivnejša znanstvena destinacija.

Izseljensko društvo Slovenija v svetu (SvS)³¹ je bilo ustanovljeno leta 1991, večinoma od Slovencev, ki so se po demokratizaciji odločili preseliti iz diaspore v Slovenijo. Večina članov je argentinskih Slovencev. Poleg pomoči rojakom, ki so se skozi leta želeli in se še danes želijo preseliti v Slovenijo, je ena izmed dveh najpomembnejših dejavnosti SvS, da vsako poletje organizirajo obisk maturantov slovenske sobotne šole iz Argentine. V Sloveniji preživijo en mesec – udeležijo se tečaja slovenščine, obišejo najzanimivejše dele države, sorodnike, nastopajo pa tudi po Sloveniji s kulturnim programom, ki ga vsako leto pripravijo. Druga pomembna dejavnost je organiziranje športnih turnirjev za mladinske ekipe iz različnih držav, v katerih živi večje število izseljencev. Dogodki se odvijajo vsakih nekaj let, najbolj priljubljena športa pa sta nogomet in odbojka. Tudi ta programa gotovo spadata v širši kontekst kroženja možganov, saj so udeleženci gotovo potencial za priseljevanje v Slovenijo ali profesionalno sodelovanje na daljavo. Upoštevati bi veljalo tudi izkušnje SvS glede praktičnih (administrativnih) zapletov in težav pri priseljevanju rojakov v Slovenijo.

Rafaelova družba (RD)³² je katoliška organizacija, ki povezuje slovenske duhovnike na misijah med Slovenci po Evropi, izdaja mesečnik Naša luč (predstavlja slovensko kulturo, zgodovino, aktualno politiko, cerkvene novice in dogodke v slovenskih katoliških misijah v Evropi), organizira letna romanja Slovencev iz Slovenije, zamejstva in sveta na Svete Višarje, imajo stalno razstavo o Slovencih v taboriščih zunaj Slovenije po koncu druge svetovne vojne, organizirajo različne ekskurzije in občasno izvajajo delavnice o slovenski diaspori za srednje šole. RD je bil ustanovljen leta 1903 kot del avstrijske družbe, od leta 1927 pa kot samostojno. Leta 1945 so jo komunistične oblasti prepovedale. Ponovno ustanovljena je bila leta 1990. Njihova

---

³⁰ Do zdaj so bile organizirane konference zdravnikov, novinarjev, arhitektov, pravnikov, znanstvenikov, glasbenikov, poslovnežev, računovodij in turističnih delavcev.

³¹ <http://www.drustvo-svs.si/>

³² <https://www.rafaelova-druzba.si/>

najpomembnejša dejavnost za našo raziskavo so »Višarski dnevi mladih«. Gre za tridnevni tabor, ki je omejen na največ 20 udeležencev iz Slovenije in diaspore, namenjen spoznavanju slovenstva, s poudarkom za zamejstvu in izseljenstvu. Običajno poteka dvakrat letno. Poleti obišejo slovenske manjšine v bližini, hodijo v gore in se srečujejo z različnimi Slovenci, pozimi pa čez dan smučajo na Svetih Višarjah, ob večerih pa imajo tematska predavanja. Takšna povezovanja so gotovo solidna osnova za priseljevanje v Slovenijo ali medsebojno sodelovanje.

Čeprav država svojih programov torej ni oblikovala, pa je vendarle osrednji financer naštetih programov štirih civilnodružbenih organizacij. Določena pozornost temu področju je torej (vsaj s finančnega vidika) bila namenjena, drugo vprašanje pa je, ali so državni organi te programe sistematično spremljali, analizirali rezultate in jih identificirali, ali so udeleženci človeški potencial za priselitev/sodelovanje v Republiko Slovenijo ali iz nje.

Zgoraj je bilo omenjeno, da se je pozornost za izseljevanje visokoizobraženih povečala od zadnje velike ekonomske krize naprej. A poleg države je treba tukaj nujno omeniti tudi civilno družbo. Sodobni izseljenci so očitno začutili potrebo po drugačnem načinu povezovanja in sodelovanja ter ustanovili dve novi nevladni organizaciji, ki sta v zadnjih letih že odigrali vidno vlogo.

Društvo V tujini izobraženih Slovencev – VTIS³³ je bilo ustanovljeno leta 2013. Njegov namen je združevanje slovenskih državljanov, ki so končali katero koli stopnjo visokošolskega izobraževanja zunaj Slovenije. Ne razlikujejo, ali posameznik še vedno prebiva v tujini ali se je po končanem študiju (ali pozneje) vrnil v Slovenijo. Trenutno ima VTIS prek 2.000 članov, 15 lokalnih odborov v različnih državah, njihovi člani pa živijo v 51 različnih državah. Njihove glavne dejavnosti so:

- Medsebojno povezovanje svojih članov, ki še živijo v tujini, organiziranje občasnih dogodkov (pogosto v sodelovanju s slovenskimi veleposlaništv).
• Obveščanje svojih članov o možnostih zaposlitve v Sloveniji.
• Predlogi in pozivi slovenskim oblastem za zakonske spremembe, ki bi olajšale vračanje njihovih članov in kroženje možganov.
• Z informacijami pomagati študentom v Sloveniji, ki se pripravljajo na nadaljevanje študija v tujini.

Ameriško-slovenska izobraževalna fundacija (ASEF)³⁴ je sodobna pobuda, ki želi povezati visokoizobražene slovenske izseljence in njihove potomce. V Kaliforniji sta jo leta 2014 ustanovila dva profesorja, Jure Leskovec z Univerze Stanford in Peter Rožič z Univerze Santa Clara. Do danes združuje več kot 50 profesorjev slovenskega izvora, ki delujejo na univerzah v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji, Avstraliji in na Novi Zelandiji. ASEF se večinsko financira z donacijami (večinoma ameriških

---

³³ <https://www.drustvovtis.si/>

³⁴ <https://asef.net/>

Slovencev) in s prijavljanjem na različne razpise za projekte v Sloveniji. Organiziran je kot fundacija v ZDA in neprofitni raziskovalni inštitut v Sloveniji. Ponuja štipendije najboljšim študentom v Sloveniji, da preživijo 10 tednov na oddelkih teh profesorjev, ki so njihovi člani, spoznajo način raziskovanja in poučevanja na najboljših univerzah ter to znanje prinesejo nazaj v Slovenijo. Ključna prednost je, da med gostovanjem nimajo statusa študentov, ampak delujejo kot del osebja teh univerz. Vsak profesor običajno sprejme enega študenta letno. Za to niso plačani, vse je prostovoljno. Poleg tega ima program še druge cilje:

- Ohranjati profesorje slovenskega izvora bližje današnji slovenski realnosti, predvsem znanosti, z gostovanjem mladih študentov in strokovnjakov iz Slovenije ter s tem spodbujati njihovo sodelovanje s slovenskimi znanstvenimi ustanovami.
- Kjer je mogoče, gostujoči študentje živijo pri lokalnih slovenskih družinah, spodbujajo jih tudi k obisku dogodkov v slovenskih skupnostih in spoznavanju pripadnikov slovenske diaspore. S tem želi ASEF pomagati pri oživljanju tradicionalne skupnosti slovenske diaspore.
- Hkrati želijo, da bi ASEF-ovi štipendisti spoznali slovensko izseljensko skupnost in se po vrnitvi v Slovenijo zanimali za sodelovanje s Slovenci v tujini. ASEF ne želi, da bi se njihovi alumni izselili iz Slovenije. Če se bodo nekateri odločili za to nadaljevanje življenja, pa upajo, da bi bili prek spoznavanja slovenske diaspore v času štipendij bolj zainteresirani, da bi po morebitni izselitvi postali del slovenskih organizacij v tujini.
- Po vrnitvi v Slovenijo so ASEF-štipendisti dolžni predavati o svojih izkušnjah in novih znanjih svojim študentskim kolegom ter v svojih lokalnih skupnostih. S tem upajo, da bodo razširili splošno znanje o slovenski diaspori in da bi ljudje v Sloveniji diasporo videli kot vrednoto za Slovenijo ter hkrati tudi priložnost za internacionalizacijo in globalizacijo slovenske industrije, akademije, storitev itn.

Nekaj let po ustanovitvi je ASEF začel še en štipendijski program – študentje in mladi zaposleni slovenskega rodu, ki živijo po svetu, se lahko prijavijo za 10-tedensko štipendijo, ki jim omogoči prebivanje in delo v Sloveniji. To ni omejeno le na univerze; kandidati lahko delajo tudi v zasebnih podjetjih, nevladnih organizacijah, javnih zavodih itn. Spremljevalni program poleg strokovnega razvoja ponuja kandidatom, da spoznajo več o svoji slovenski dediščini in današnji Sloveniji. Pri izbiri kandidatov se upoštevata njihova strokovna odličnost in vključenost v slovensko skupnost. Poleg spoznavanja njihove slovenske dediščine je cilj programa kolegom ponuditi poklicne izkušnje v Sloveniji, krepiti vezi s tamkajšnjimi kolegi in spodbujati njihovo nadaljnje strokovno sodelovanje. Pričakovati je, da bodo s tem (verjetneje) ostali vseživljenjsko povezani s Slovenijo in bolj zainteresirani za ohranjanje svoje dediščine.

Dejavnosti obeh organizacij so gotovo relevantne za odločevalce o prihodnjih politikah, ki bi spodbujale kroženje možganov. Veljalo bi opraviti tudi ustrezne analize učinkov njihovih programov.

Ko se Slovenija ozira po primernih kadrih, ki jih z vidika trga delovne sile in demografskega vidika potrebuje, bi posebno pozornost morala namenjati slovenskemu zamejstvu v sosednjih štirih državah. Povsod se del mladih izseljuje v urbana središča, se nato oddaljuje od manjšinske skupnosti in je bolj podvržen asimilaciji. Za obmejna območja na splošno velja, da so običajno podvržena izseljevanju. To usodo so v preteklosti delila tudi območja avtohtone slovenske poselitve, ki so pripadla narodnostno večinsko drugim državam (za zgodovinske trende glejte npr. Kalc v Kalc et al. 2020: 215–216, in Kalc v Lukšič Hacin et al. 2020: 179–205). Čeprav izseljevanje ni več tako množično, kot je bilo z nekaterih območij (npr. Benečije) v preteklosti, so trendi tudi danes podobni. Poleg selitve v tujino se veliko ljudi s teh območij preseli tudi v prestolnice in gospodarsko razvitejša mesta istih držav (na primer Videm, Milano, Torino in Rim v Italiji, Zagreb, Osijek, Split in Dubrovnik na Hrvaškem, Dunaj, Gradec in Salzburg v Avstriji ter Budimpešta in Szombathely na Madžarskem). V vseh primerih živi v teh mestih pomemben delež slovenskega prebivalstva z dvojezičnih območij; ponekod so številke celo primerljive s številom ljudi, ki živijo na avtohtonem narodnostnem ozemlju. S selitvami mladih pripadnikov manjšin v urbana središča se spreminjata demografska in socialna struktura manjšin. To po eni strani odpira vprašanja o pravnem statusu teh populacij, če bi morale imeti tudi kakšne manjšinske pravice, ali so organizirane, kako preprečiti njihovo asimilacijo itn. Po drugi strani pa so zelo pomembne tudi dileme o vplivu izseljevanja na dvojezična območja in vitalnost teh slovenskih narodnih manjšin. Ljudje (predvsem mladi) se izseljujejo zaradi študija, služb, boljših ekonomskih možnosti itn. Pri tem je pomembno vprašanje, ali in kako bi jih Slovenija lahko privabila, da bi se namesto za študij v prestolnicah sosednjih držav odločili za študij v Sloveniji, hkrati pa tudi, kako bi lahko postalo zanimivo tudi njihovo zaposlovanje v Sloveniji, tj. kot posledica selitve ali kot dnevni migranti v okviru čezmejnega pretoka. Rečemo lahko, da so to zelo pereča vprašanja, ki so pomemben izziv za manjšine same, hkrati pa lahko problem ali tudi priložnost za Slovenijo. Vprašamo se lahko, ali so ta vprašanja do zdaj znali pravilno nagovoriti politični predstavniki teh skupnosti, predstavniki oblasti v državah, v katerih te manjšine živijo, in predstavniki slovenskih oblasti (o tem glejte npr. Vouk 2016; Valentinčič 2019b in Valentinčič 2020). V prihodnje bi veljalo o teh dilemah intenzivneje razmišljati, ustrezno raziskati dejansko situacijo, nato pa pripraviti strategijo in ukrepe, kako zaježiti izseljevanje iz zamejstev, hkrati pa kako poskušati doseči, da bi Slovenija za zamejce (z izjemo Goriške in Tržaške ter deloma Hrvaške, kjer je to že utečena praksa) postala zanimivejša destinacija za študij in delo, mogoče tudi za življenje.

Literatura

Adams, Walter (ed.) (1968). *The Brain drain*. New York: Macmillan Co.

Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in z vrhunskimi strokovnjaki v tujini (2011).

Ameriško-slovenska izobraževalna fundacija ASEF (2021). <https://asef.net/> (19. 11. 2021).

Bevc, Milena (1993). Emigracije, remigracije, beg možganov – primer Slovenije. *Teorija in praksa*, 7–8, 686–699.

Bevc, Milena (1995). Slovenski emigranti na začetku devetdesetih let – regionalna analiza. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 6, 95–110.

Bevc, Milena, Zupančič, Jernej, Lukšič Hacin, Marina (2004). *Migracijska politika in problem bega možganov*. Raziskovalno poročilo, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Castles, Stephen, Miller Mark J. (1998). *The Age of Migration*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, London: Macmillan Press, Ltd.

Društvo v tujini izobraženih Slovencev – VTIS (2021). <https://www.drustvovtis.si/> (19. 11. 2021).

Gelt, Draga idr. (1992). *Kronika: Razpad Jugoslavije, bitka za Slovenijo, Delovanje Avstralske slovenske konference, njenih Slovenskih narodnih svetov in ostalih slovenskih društev ter organizacij v Avstraliji od plebiscita 1990 do konca februarja 1992*. Melbourne: Slovenski narodni svet Viktorije.

Gregorič, Stanka (1995). *Naša bitka za Slovenijo – Avstralija*. Melbourne: Slovenski narodni svet Viktorija.

Heršak, Emil (ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Izseljensko društvo Slovenija v svetu (2021). <http://www.drustvo-svs.si/> (19. 11. 2021).

Javni razpis za dodelitev štipendije za študij v Republiki Sloveniji za Slovence v zamejstvu in Slovence po svetu za študijsko leto 2021/2022 (312. javni razpis). <https://www.srips-rs.si/storage/app/media/RAZPISI/312%20-%20Zamejci/Javni%20razpis%202021.pdf> (8. 11. 2021).

- Kalc, Aleksej (2020). Migracije v zamejstvu. V: Kalc, Aleksej et al., *Doba velikih migracij na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, 215–226.
- Kalc, Aleksej (2020). Migracije v zamejstvih po drugi svetovni vojni. V: Lukšič Hacin, Marina et al., *Socialna, gospodarska in kulturna zgodovina slovenskega izseljenstva 1945–1991*. Zaključno poročilo projekta. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, 179–205. Dostopno na: https://isim.zrc-sazu.si/sites/default/files/porocilo_final_2_0.pdf (21. 11. 2021).
- Klemenčič, Matjaž idr. (ur.) (2015). *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. IV del: Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Klemenčič, Matjaž (2017). Vloga pripadnikov slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah in slovenskih izseljencev v osamosvajanju Slovenije. *Annales, Anali za istrske in mediteranske študije, Serie Historia et Sociologia* 27/4.
- Klinar, Peter (1976). *Mednarodne migracije*. Maribor: Obzorja.
- Klinar, Peter (1989). Razsežja zamisli o tretji slovenski univerzi. *Teorija in praksa*, 8–9, 1063–1067.
- Lee, Everett S (1966). A Theory of Migration. *Demography* 1, 47–57.
- Lowell, B. Lindsay (2003). *Skilled Migration Abroad or Human Capital Flight?* <https://www.migrationpolicy.org/article/skilled-migration-abroad-or-human-capital-flight> (4. 5. 2020).
- Lukšič Hacin, Marina (2002). Povratniki kot del migracijskega kroga. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 15, 179–193.
- Lukšič Hacin, Marina (2010). Migracije v teoretskem diskurzu. V: Štih, Peter (ur.), Balkovec, Bojan (ur.), *Migracije in slovenski prostor od antike do danes* (Zbirka Zgodovinskega časopisa, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 2010, 8–23.
- Lukšič Hacin, Marina (2018a). Selitvena dinamika slovenskega prostora v zgodovinski perspektivi. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 48, 55–72.
- Lukšič Hacin, Marina (2018b). Refugees as a part of the global socio-political-economic migration triangle of causality. V: Žagar, Igor Ž. (ur.) et al., *The disaster of European refugee policy: perspectives from the 'Balkan route'*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 55–65.

- Lukšič Hacin, Marina (2020). Beg možganov od konca petdesetih do začetka devetdesetih let 20. stoletja s poudarkom na Sloveniji. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 52, 113–129.
- Mali, Franc (1989). Slovenska tretja univerza. Na rob posvetu »Univerza za devetdeseta leta in prenos znanja«. V: *Naši razgledi*, letnik 38, 20. 5. 1989, 285–286.
- Mali, Franc (1990). Tretja slovenska univerza in prenos znanja. *URP Znanost o znanosti, letno poročilo*. Ljubljana: Center za preučevanje znanosti FDV, 1–103.
- Mali, Franc (1993). Reemigracija znanstvenikov. *Teorija in praksa*, 7–8, 656–659.
- Mesić, Milan (2002). *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za sociologiju.
- Mulec, Breda (2011). Kroženje možganov: Nov cilj v povezovanju z diasporami. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu*, 33, 109–122.
- Ong, Poul M., Cheng, Lucie, Evans, Leslie (1992). Migration of Highly Educated Asians in Global Dynamics. *Asian and Pacific Migration Journal*, 1 (3–4), 543–567.
- Oommen, T. K. (1989). India: »Brain Drain« or the Migration of Talent?. *International Migration*, XXXVII (3), september, 411–425.
- Pirher, Sonja (1985). *Sodobne mednarodne migracije in beg možganov*. Raziskovalno poročilo, Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu, Ur. l. RS, št. 4/16, 3/17, 4/18, 3/19 in 26/20.
- Rafaelova družba (2021). <https://www.rafaelova-druzba.si/> (19. 11. 2021).
- Sociološki leksikon (1982). Beograd: Savremena administracija.
- Sorčan, Stojan (1989). Na poti k tretji slovenski univerzi (rubrika Mnenje). *Delo*, št. 91, 9. 4. 1989, 5.
- Stare, Franci (1977). *Organiziranje zunanje migracije Slovencev v obdobju 1965–1975*. Raziskovalno poročilo, Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- SURS – Statistični urad Republike Slovenije (2021). www.surs.si (5. 11. 2021).

Svetovni slovenski kongres (2021). <https://www.slokongres.com/> (19. 11. 2021).

Šter, Jože (1974). Odtekanje slovenske pameti. *Teorija in praksa*, 11–12, 1074–1090.

Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/91-I s spremembami.

Valentinčič, Dejan (2020). Nekaj dilem glede koncepta krovnosti pri slovenskih zamejskih organizacijah. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, jun. 2020, 84, 97–128.

Valentinčič, Dejan (2019a). O ministrih brez ministrstev: primerjalnopravna ureditev vladnih funkcionarjev brez resorja. *Pravna praksa*, 13. jun. 2019, leto 38, št. 23, II–VIII.

Valentinčič, Dejan (2013). Slovenija in rojaki izven meja matične domovine. V: Avbelj, Matej (ur.) et al., *Evropska Slovenija* (Zbirka Izzivi svobode). Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 319–342.

Valentinčič, Dejan. Sodobno izseljevanje iz Slovenije (2004–2017) in etnično povezovanje »novoizseljencev«. V: Žitnik Serafin, Janja (ur.), Kalc, Aleksej (ur.), *Raziskovanje slovenskega izseljenstva: vidiki, pristopi, vsebine*. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 2017, 171–192.

Valentinčič, Dejan (2019b). The current emigration from bilingual areas in Alpe-Adria region and its impact on the Slovenian ethnic minorities. V: Bufon, Milan (ur.), Nemac, Kristjan (ur.), Cavaion, Irina Moira (ur.), *Societies and spaces in contact: between convergence and divergence: international conference: book of abstracts: 16–20 September 2019, Portorož, Portorose, Slovenia, Trst, Trieste, Italy*, International Conference Societies and Spaces in Contact: Between Convergence and Divergence, 16–20 September 2019, Portorož, Portorose, Slovenija, Trst, Trieste, Italy. Koper: Science and Research Centre, Institute for Linguistic Studies, Annales ZRS.

Velikonja, Jože (1992). Tretja univerza. V: *Okrogla miza o vplivu geopolitičnega položaja Slovenije na strategijo razvoja Slovenije, Svetovni slovenski kongres, Tretja slovenska univerza, 1992* (29. junij 1991; urednik Dušan Nendl), 135–139.

Volarič, Zdenka idr. (ur.) (2013). *Zlata knjiga o osamosvojitvi Slovenije: Slovenski rojaki v podporo svobodi*. Ljubljana: Svetovni slovenski kongres.

Vouk, Rudi (2016). *Za repolitizacijo delovanja koroških Slovencev: odprto pismo ob 5. obletnici 'memoranduma'*. Nedelja, 7. april 2016, <https://medium.com/moja-nedelja/za-repoliti-ziacijo-delovanja-koro%C5%A1kih-slovencev-7cc20bd55ae0> (dostop 28. 11. 2021).

Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, Ur. l. RS, št. 43/06 in 76/10.

Zakon o visokem šolstvu, Ur. l. RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17 in 175/20.

Združenje Slovenska izseljenska matica (2021). <https://www.zdruzenje-sim.si/> (19. 11. 2021)

Wallerstein, Immanuel (1974). *The Modern World–System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.

II. PREGLED MIGRACIJSKIH TRENDOV IN JAVNIH POLITIK PO IZBRANIH DRŽAVAH

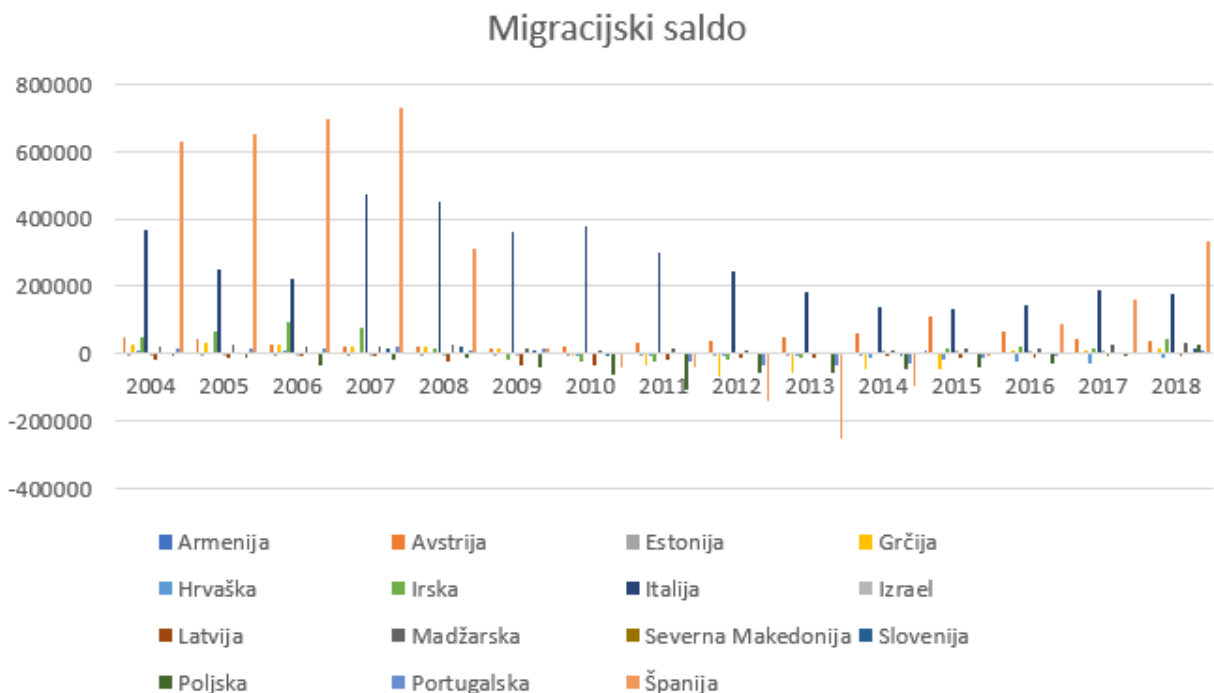
1. Migracijski trendi v primerjalni perspektivi

Maruša Sirk, Asja Pehar Senekovič, Dejan Valentinčič

Za pravilno kontekstualizacijo migracijskih trendov v Sloveniji je te treba postaviti tudi v primerjalno perspektivo. Za podrobnejšo analizo smo si izbrali države, za katere je bilo iz medijskih objav razvidno, da jih pesti izseljevanje, da so uspešne pri privabljanju kvalificirane delovne sile ali ki so znane po tem, da so uvedle ukrepe, ki se dotikajo novodobnih izseljencev. Omejili smo se predvsem na evropske države, dodali pa še Armenijo in Izrael, ki sta znana po nadpovprečno dodelanih politikah do diaspore.

Na spodnjem grafikonu je predstavljen migracijski saldo za vse države, ki smo jih zajeli v našem poročilu. Migracijski saldo predstavlja razliko med številom priseljenih in številom odseljenih, pri čemer pozitivna vrednost pomeni, da je bilo v dotičnem letu večje število priseljenih kot odseljenih. Migracijski saldo je predstavljen za obdobje let 2004–2018. Naslednje tri slike predstavljajo letno stopnjo brezposelnosti, BDP na prebivalca in letno stopnjo inflacije za te države v zajetem obdobju.

Grafikon 1: Migracijski saldo za posamezno državo med letoma 2004 in 2018

Slika 2: Letna stopnja brezposelnosti (modelirana ocena ILO)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Armenija	10,6	10,4	10,1	9,8	13,5	18,4	19,0	18,4	17,3	16,2	17,5	18,3	17,6	17,7	17,5	17,0
Avstrija	5,8	5,6	5,2	4,9	4,1	5,3	4,8	4,6	4,9	5,3	5,6	5,7	6,0	5,5	4,8	4,7
Estonija	10,2	8,0	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4	6,2	6,8	5,8	5,4	5,1
Grčija	10,3	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,4	27,5	26,5	24,9	23,5	21,5	19,3	17,2
Hrvaška	13,7	12,6	11,1	9,9	8,5	9,2	11,6	13,7	15,9	17,3	17,3	16,2	13,1	11,2	8,4	6,9
Irski	4,5	4,3	4,4	5,0	6,8	12,6	14,5	15,4	15,5	13,7	11,9	9,9	8,4	6,7	5,7	4,9
Italija	7,9	7,7	6,8	6,1	6,7	7,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7	11,9	11,7	11,2	10,6	9,9
Izrael	13,0	11,3	10,7	9,4	7,7	9,5	8,5	7,1	6,9	6,2	5,9	5,3	4,8	4,2	4,0	3,9
Latvija	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8	9,9	9,6	8,7	7,4	6,5
Madžarska	5,8	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	11,0	11,0	10,2	7,7	6,8	5,1	4,2	3,7	3,4
Severna																
Makedonija	37,2	37,3	36,0	34,9	33,8	32,2	32,0	31,4	31,0	29,0	28,0	26,1	23,7	22,4	20,7	17,8
Slovenija	6,0	6,5	5,9	4,8	4,4	5,9	7,2	8,2	8,8	10,1	9,7	9,0	8,0	6,6	5,1	4,2
Poljska	19,1	17,7	13,8	9,6	7,1	8,2	9,6	9,6	10,1	10,3	9,0	7,5	6,2	4,9	3,8	3,5
Portugalska	6,3	7,6	7,6	8,0	7,6	9,4	10,8	12,7	15,5	16,2	13,9	12,4	11,1	8,9	7,0	6,3
Španija	11,1	9,1	8,5	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,4	22,1	19,6	17,2	15,3	14,0

Slika 3: BDP/prebivalca (\$)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Armenija	1192	1644	2158	3139	4011	2994	3218	3526	3682	3838	3986	3607	3592	3915	4212
Avstrija	36822	38403	40635	46856	51709	47963	46858	51375	48568	50717	51717	44178	45238	47432	51462
Estonija	8913	10406	12632	16742	18227	14795	14784	17624	17534	19174	20367	17522	18237	20338	23266
Grčija	21955	22552	24801	28827	31997	29711	26918	25916	22243	21875	21761	18168	18116	18883	20324
Hrvaška	9663	10530	11703	13963	16309	14556	13924	14567	13238	13642	13600	11783	12360	13412	14910
Irski	47631	50878	54306	61360	61262	52105	48715	51849	48918	51590	55493	61995	63197	69650	78806
Italija	31260	32043	33502	37823	40778	37080	36001	38599	35054	35550	35518	30230	30936	32327	34483
Izrael	19897	20567	21837	24924	29568	27716	30694	33669	32511	36309	37679	35777	37322	40542	41715
Latvija	6343	7553	9663	14042	16377	12257	11345	13714	13848	15043	15740	13699	14153	15548	17861
Madžarska	10286	11201	11476	13919	15753	13046	13114	14151	12918	13687	14246	12652	12992	14458	16162
Severna															
Makedonija	2763	3038	3326	4036	4793	4544	4543	5064	4698	5211	5468	4840	5129	5418	6084
Slovenija	17233	18099	19673	23788	27483	24694	23510	25095	22643	23497	24215	20882	21623	23443	26124
Poljska	6681	8021	9039	11255	14001	11528	12600	13894	13146	13781	14348	12572	12432	13857	15421
Portugalska	18031	18773	19823	22782	24848	23060	22499	23187	20565	21647	22074	19242	19978	21437	23408
Španija	24861	26419	28365	32550	35366	32042	30503	31636	28324	29060	29462	25732	26506	28101	30371

Slika 4: Letna stopnja inflacije (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Armenija	6,96	0,64	2,89	4,41	8,95	3,41	8,18	7,65	2,56	5,79	2,98	3,73	-1,40	0,97	2,52	1,44
Avstrija	2,06	2,30	1,44	2,17	3,22	0,51	1,81	3,29	2,49	2,00	1,61	0,90	0,89	2,08	2,00	1,53
Estonija	3,05	4,08	4,44	6,60	10,36	-0,08	2,97	4,98	3,93	2,78	-0,11	-0,49	0,15	3,42	3,44	2,28
Grčija	2,90	3,55	3,20	2,90	4,15	1,21	4,71	3,33	1,50	-0,92	-1,31	-1,74	-0,83	1,12	0,63	0,17
Hrvaška	2,06	3,32	3,19	2,90	6,08	2,38	1,03	2,27	3,41	2,22	-0,22	-0,46	-1,13	1,13	1,50	0,77
Irski	2,20	2,43	3,93	4,90	4,06	-4,48	-0,92	2,56	1,70	0,51	0,18	-0,29	0,01	0,34	0,49	0,94
Italija	2,21	1,99	2,09	1,83	3,35	0,77	1,53	2,78	3,04	1,22	0,24	0,04	-0,09	1,23	1,14	0,61
Izrael	-0,41	1,31	2,12	0,47	4,59	3,33	2,71	3,47	1,68	1,57	0,49	-0,63	-0,54	0,24	0,81	0,84
Latvija	6,19	6,75	6,54	10,09	15,40	3,53	-1,08	4,37	2,26	-0,03	0,62	0,17	0,14	2,93	2,53	2,81
Madžarska	6,74	3,56	3,93	7,96	6,04	4,21	4,86	3,93	5,65	1,73	-0,23	-0,06	0,39	2,35	2,85	3,34
Severna																
Makedonija	-0,45	0,53	3,21	2,25	8,33	-0,74	1,51	3,90	3,32	2,79	-0,28	-0,30	-0,24	1,35	1,46	0,77
Slovenija	3,59	2,45	2,46	3,66	5,65	0,84	1,80	1,80	2,60	1,77	0,20	-0,53	-0,05	1,43	1,74	1,63
Poljska	3,38	2,18	1,28	2,46	4,16	3,80	2,58	4,24	3,56	0,99	0,05	-0,87	-0,66	2,08	1,81	2,23
Portugalska	2,37	2,28	3,11	2,45	2,59	-0,84	1,40	3,65	2,77	0,27	-0,28	0,49	0,61	1,37	0,99	0,34
Španija	3,04	3,37	3,52	2,79	4,08	-0,29	1,80	3,20	2,45	1,41	-0,15	-0,50	-0,20	1,96	1,68	0,70

Izmed vseh držav je Španija v tem obdobju šla skozi največjo spremembo migracijskega salda, saj je imela do leta 2007 največjo pozitivno vrednost med vsemi državami, kar pomeni, da se je veliko več ljudi v Španijo priselilo kot pa odselilo, ta vrednost pa je začela padati v letih 2008 in 2009, ko je bila še pozitivna, potem pa je med letoma 2010 in 2015 imela večje število izseljencev kot pa priseljencev. Številka se je v poznejših letih spet prevesila na pozitivno stran, vendar ni več dosegla tako velikega migracijskega salda, kot ga je imela pred letom 2008. V času od leta 2008 je v Španiji narastla letna stopnja brezposelnosti, ki je svoj vrh dosegla v letu 2013 z vrednostjo 26,1 (v tem letu je bil tudi migracijski saldo najnižji), potem pa je ta stopnja začela padati, ampak ni nikoli dosegla tako nizke stopnje brezposelnosti kot pred letom 2008. Najnižja v tem obdobju je bila namreč leta 2007 s stopnjo 8,2, leta 2018

pa je Španija po izboljšanju dosegla stopnjo brezposelnosti 15,3. Leta 2007 (ko je bila stopnja brezposelnosti najnižja) je bil migracijski saldo za Španijo tudi najvišji, in sicer 731.201 (958.266 ljudi se je priselilo, 227.065 pa odselilo).

Sprememba migracijskega salda pri Grčiji je podobna kot pri Španiji, z začetkom upada leta 2009 in negativnim migracijskim saldonom med letoma 2010 in 2015. Po tem je sledila ponovna rast, ki pa ni nikoli dosegla enake stopnje kot pred letom 2009. Leta 2013 je Grčija dosegla najvišjo stopnjo brezposelnosti, in sicer 27,5, medtem ko je bila pred letom 2010 stopnja brezposelnosti vedno nižja od 10. Po letu 2015 je stopnja brezposelnosti še vedno ostala okoli 25.

Podoben trend Španiji in Grčiji imata tudi Irska in Portugalska.

Na Irskem je migracijski saldo začel padati po letu 2008 in se prevesil v večjo stopnjo odseljevanja kot preseljevanja med letoma 2009 in 2013, od leta 2014 pa je bilo število priseljenih znova višje od izseljenih. To sovпада z višjo stopnjo brezposelnosti med letoma 2009 in 2013, ki se je gibala nad 10, v vseh preostalih letih pa je ta številka manjša od 10. Irska je leta 2018 znova dosegla visok migracijski saldo, v tem letu pa se je v primerjavi s prejšnjimi občutno zvišal BDP, in sicer na 78.806 \$, medtem ko se je prej gibal okoli 6.000 \$.

Iz Portugalske pa se je več ljudi izseljevalo kot priseljevalo med letoma 2011 in 2016; v teh letih je državo pestila tudi najvišja stopnja brezposelnosti, nad 10, ki se je pred tem vedno gibala pod 10. Po letu 2016 pa se stopnja brezposelnosti postopoma zmanjšuje.

Hrvaška je imela – podobno kot do zdaj omenjene države – od leta 2010 več izseljencev kot priseljencev. Razlika je v tem, da se migracijski saldo ni nikoli več uravnal na pozitivno, torej je Hrvaško začelo vedno več ljudi zapuščati, z najnižjim migracijskim saldonom leta 2017, ko se je 47.352 izselilo, 15.553 pa priselilo. Najvišjo stopnjo brezposelnosti je sicer Hrvaška imela leta 2013 s stopnjo 17,3, številka pa je bila višja od 10 med letoma 2010 in 2017, potem pa se je popravila. Visoko stopnjo brezposelnosti je imela Hrvaška tudi med letoma 2004 in 2006, ko se je več ljudi priseljevalo kot odseljevalo.

Italija po Španiji izstopa kot druga država z visokim migracijskim saldonom, ki se je sicer skozi leta zmanjšal, ampak ni nikoli dosegel negativne vrednosti. Italija je leta 2007 imela najvišji migracijski saldo, in sicer 476.010 (527.123 ljudi se je priselilo, 51.113 pa izselilo). Razlika med priseljenimi in odseljenimi je občutno začela padati po letu 2010, najnižjo številko je dosegla leta 2015, potem pa spet začela rahlo naraščati. V letih med 2013 in 2017 je Italijo pestila najvišja stopnja brezposelnosti v predstavljenem obdobju, z vrhom leta 2014 s stopnjo 12,7. Leta 2015 se je v primerjavi s prejšnjimi leti občutno znižal BDP na prebivalca, in sicer s 35.518 \$ leta 2014 na 30.230 \$ leta 2015.

Poleg Italije so nekatere druge države v obdobju 2004–2018 prav tako vedno imele pozitiven migracijski saldo, in sicer Armenija (za katero sicer nimamo podatkov za vsako leto), Avstrija, Madžarska in Severna Makedonija.

Armenija je najvišji migracijski saldo dosegla v letu 2015, in sicer 7.559 (10.600 priseljenih in 3.041 izseljenih). Stopnja brezposelnosti se je v Armeniji dvignila v letu

2009 s 13,5 na 18,4 in od takrat ostala precej stabilna, kar pa se ne kaže v trendu pogostejšega izseljevanja.

Zanimiv je trend pri Avstriji, saj je skozi leta precej stabilen, z izjemo leta 2009, ko je bil migracijski saldo najnižji, in sicer 16.051, ter letom 2015, ko je migracijski saldo zelo poskočil, na 109.634 (s 166.323 priseljenimi in 56.689 izseljenimi). Razloga za to ni videti v ekonomskih kazalnikih, saj ima Avstrija skozi leta podobno stopnjo brezposelnosti, BDP na prebivalca pa se je v letu 2015 še znižal, in sicer z 51.717 \$ leta 2014 na 44.178 \$ leta 2015.

Madžarska ima prav tako precej stabilen migracijski saldo, z izjemo leta 2013, ko se je ta občutno znižal, na 4.277, potem pa se je spet začel zviševati in je dosegel svoj vrh leta 2018 z migracijskim saldonom 34.759. Najvišja stopnja brezposelnosti je Madžarsko pestila med letoma 2009 in 2013, ko se je številka gibala okoli 10, se je pa ta precej popravila in dosegla najnižjo stopnjo leta 2018 s stopnjo 3,7.

Severno Makedonijo pesti visoka stopnja brezposelnosti, ki je bila najvišja med letoma 2004 in 2006 s stopnjo okoli 36, potem pa je začela padati. Od tega leta naprej se je tudi migracijski saldo začel popravljati in se je pozitivna številka migracijskega salda nekoliko povišala. Saldo je bil najnižji leta 2005, s številko 191, najvišji pa leta 2015, s številko 4.342.

Latvija izstopa kot edina država, pri kateri je vsako leto večje število odseljevanj kot priseljevanj. Najnižji migracijski saldo je imela leta 2010, ko je bila stopnja brezposelnosti tudi najvišja, in sicer 19,5. Pozneje se je to sicer popravilo, vendar je ostalo število odseljevanj vseeno višje kot priseljevanj.

Zanimiv je primer Poljske, ki je imela vsako leto negativni migracijski saldo, z izjemo leta 2018, ko se je veliko večje število ljudi tja preselilo kot pa odselilo. Vedno višjo stopnjo priseljevanj je Poljska sicer imela od leta 2012, vendar je bilo število odseljevanj večje, to pa se je ustavilo leta 2018, saj se je občutno manj ljudi odselilo. Poljska je imela najvišjo stopnjo brezposelnosti med letoma 2004 in 2006, ta pa se je začela postopoma popravljati in je leta 2018 dosegla najnižjo stopnjo, in sicer 3,8, medtem ko je bila leta 2004 ta stopnja 19,1.

Estonijo je tudi večinoma pestilo več odseljevanja kot priseljevanja, to pa se je popravilo leta 2015, ko se je več ljudi začelo priseljevati kot pa odseljevati, ter doseglo vrh leta 2018. Po letu 2015 je v primerjavi s prejšnjimi leti upadla stopnja brezposelnosti.

Izrael je podobno kot Estonijo v začetnih letih zajetega obdobja – v tem primeru od leta 2004 do leta 2009 – več ljudi zapuščalo, kot se jih je priseljevalo, od leta 2010 naprej pa se je v Izrael več ljudi priselilo kot odselilo. Najvišji migracijski saldo je imel Izrael leta 2017, ko se je 28.099 priselilo, 14.300 pa odselilo. Leta 2004, ko je bil migracijski saldo najnižji, je bila v Izraelu stopnja brezposelnosti najvišja, in sicer 13, pozneje pa je ta začela z leti postopoma padati in leta 2017 dosegla stopnjo 4,2. Prav tako se je postopoma vsako leto zviševal BDP in prišel z 19.897 \$ leta 2004 na 40.542 \$ leta 2017. Opozorili bi, da dostopni podatki o priseljevanju in izseljevanju za državo Izrael vključujejo le podatke za Izraelce, ki so državo zapustili za minimalno

obdobje enega leta, podatki, ki bi vključevali še državljane drugih držav, pa niso na voljo.

Slovenija je imela med letoma 2007 in 2009 visoko razmerje med priseljenimi in odseljenimi; najvišji migracijski saldo je imela leta 2008, in sicer se je 30.693 ljudi v Slovenijo priselilo, 12.109 pa odselilo. Leta 2010 je Slovenijo več ljudi zapustilo, kot pa se jih priselilo; v naslednjih letih je bilo spet nasprotno, ampak je bila razlika med priseljenimi in odseljenimi majhna. Več ljudi se je izselilo leta 2014, potem pa se je spet več ljudi začelo priseljevati in številka se je leta 2018 znatno povečala, saj je migracijski saldo leta 2017 znašal 1.253 (z 18.808 priseljenimi in s 17.555 izseljenimi), leta 2018 pa 14.928 (z 28.455 priseljenimi in s 13.527 izseljenimi). Leta 2013 in leta 2014 je imela Slovenija najvišjo stopnjo brezposelnosti, okoli 10, ta številka pa se je potem začela nižati in leta 2018 dosegla stopnjo 5,1. Najnižjo stopnjo v tem obdobju pa je Slovenija imela leta 2008, in sicer 4,4.

Literatura

- CBS, Central Bureau of Statistics (2019). *Departing and returning Israelis*. Dostopno na: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2019/2.shnatonpopulation/st02_6_1.pdf
- CBS, Central Bureau of Statistics (2019). *Immigrants, by type of Visa*. Dostopno na: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2019/2.shnatonpopulation/st02_5_4.pdf
- CBS, Statistical Abstract of Israel (2007). *Departures and returns of Israelis*. Dostopno na: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2007/4.shnaton%20immigration/st04_10.pdf
- CBS, Statistical Abstract of Israel (2010). *Departures and returns of Israelis*. Dostopno na: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2010/4.%20shnatonimmigration/st04_10.pdf
- CBS, Statistical Abstract of Israel (2014). *Departures and returns of Israelis*. Dostopno na: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2014/shnatonimmigration/st04_10.pdf
- Eurostat (b. d.). *Immigration*. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00176/default/table?lang=en>
- OECD.Stat (b. d.) *Gross domestic product (GDP): GDP per capita, USD, current prices and PPPs*. Dostopno na: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=61433>
- State Statistical Office of the Republic of Macedonia (2008). *Migrations, 2007*. Dostopno na: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.8.08.pdf>
- State Statistical Office of the Republic of Macedonia (2013). *Migrations, 2012*. Dostopno na: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.13.10.pdf>
- State Statistical Office of the Republic of Macedonia (2018). *Migrations, 2017*. Dostopno na: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.18.06.pdf>
- The Demographic Handbook of Armenia (2011). *Part 7: Migration*. Dostopno na: https://www.armstat.am/file/article/demos_11_8.pdf
- The Demographic Handbook of Armenia (2019). *Part 7: Migration*. Dostopno na: https://www.armstat.am/file/article/demog_2019_7.pdf
- The World Bank (b. d.). *World Development Indicators*. Dostopno na: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

Unecce (b. d.). *Long-term emigration by citizenship status (flows)*. Dostopno na:
https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE_99-MCH_1/061_en_MCH_LT_Emig2_r.px/

2. Javne politike s področja vračanja in privabljanja izobraženega prebivalstva po izbranih državah

2.1. Španija

Dejan Valentinčič

Splošno

Število prebivalstva (2020): 47,332.614 (2019 – 46,937.060). Število prebivalstva v zadnjih letih vseskozi pretežno narašča; tako ga je bilo leta 2011 46,667.174.

BDP (2020): 23.690 (2019 – 26.430). BDP per capita je leta 2011 znašal 22.760 in rasel do leta 2019.

Stopnja brezposelnosti (2020): 15,5 % (2019 – 14,1 %). Stopnja brezposelnosti je bila leta 2011 21,4 % in je do leta 2019 vseskozi pretežno upadala.

Št. izseljenih (2019): 296.248 (2018 – 309.526). Število izseljenih leta 2010 je znašalo 403.377. Do leta 2013 je to število naraščalo (532.303), nato pa je začelo pretežno upadati.

Št. priseljenih (2019): 750.480 (2018 – 643.684). Število priseljenih leta 2010 je znašalo 360.705. Do leta 2013 je to število pretežno upadalo (280.772), nato pa vseskozi raslo.

Sistem izobraževanja

Leta 2013 je bil sprejet Zakon o izboljšanju kakovosti izobraževanja. Ta reforma je prepoznala potrebo po zagotovitvi kakovosti in pravičnosti. Razumljeno je, da vpis v šole ne zadošča za uresničevanje pravice do izobraževanja, ampak je kakovost temeljni element te pravice.

Glavne značilnosti upravljanja španskega izobraževalnega sistema: 1) Decentralizacija. Pristojnosti nad izobraževanjem si delijo ministrstvo za izobraževanje ter poklicno usposabljanje in organi avtonomnih skupnosti (oddelki za izobraževanje). Osrednja administracija za izobraževanje implementira splošne smernice vlade o izobraževalni politiki in regulira osnovne elemente ter aspekte sistema. Regionalne izobraževalne oblasti pa razvijajo predpise in imajo izvršne ter upravne pristojnosti za upravljanje izobraževalnega sistema na svojem ozemlju. Šole imajo pedagoško, organizacijsko in upravljavsko avtonomijo. 2) Sodelovanje izobraževalne skupnosti pri organizaciji šolanja, vodenju, upravljanju in pri ocenjevanju.

Uradni jezik je španščina. Nekatere avtonomne skupnosti imajo svoj uradni jezik: katalonščina, baskovščina in galicijščina.

Visoko šolstvo

Visokošolsko izobraževanje vključuje: univerzitetno izobraževanje, napredno poklicno usposabljanje, napredno umetniško, oblikovalsko, športno izpopolnjevanje. Univerzitetni sistem se gradi z razvojem javne visokošolske službe skozi raziskovanje, poučevanje in študij. Univerze so pravne osebe ter opravljajo naloge v avtonomiji in z usklajevanjem vseh.

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2019 95,3 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (od leta 2013 to število narašča). Doktorjev znanosti je bilo leta 2019 1,8 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (1,6 leta 2013).

Trg dela

Španija je država v EU, ki sprejme največ turistov, konkretno, več kot 80 milijonov turistov na letni ravni, med katerimi je veliko Evropejcev, ki tam prebivajo dlje časa. Leta 2019 je prebivalstvo tretje leto zapored naraščalo zaradi povečanja priseljevanja, kar je nadomestilo naravni upad prebivalstva. Tako padec števila španskih državljanov spremlja povečanje števila nešpanskih državljanov, in sicer iz EU pa tudi iz držav, ki niso članice EU (ti prihajajo predvsem iz Južne Amerike in Afrike).

Španska ekonomija je četrta največja v območju evra in peta največja v EU ter štirinajsta na svetu. Povečuje stopnjo BDP, in to predvsem zaradi domačega povpraševanja in zunanjega sektorja. Največja izziva španskega gospodarstva sta staranje prebivalstva in visoka stopnja brezposelnosti.

Španska poslovna struktura je zelo fragmentirana in jo sestavljajo majhne poslovne enote. Dejansko ima od osem od desetih podjetij le dva ali manj zaposlenih. Največji delež manjših podjetij je v storitvenem sektorju, še posebej v trgovini. Po drugi strani pa je velika večina velikih podjetij skoncentrirana v industrijskem sektorju. Velika večina večjih podjetij je pomembnih mednarodnih akterjev v sektorjih, ki so povezani z razvojem infrastrukture, obnovljivimi viri energije, s turizmom, z bančništvom, zavarovanjem, s tekstilno industrijo itn.

Kljub napredku ima španski trg dela še vedno nekaj strukturnih težav, kot je na primer visoka stopnja brezposelnosti med mladimi in tistimi, ki so stari nad 50 let, z visokim odstotkom dolgotrajno brezposelnih, nizko kvalificirano delovno silo in z visoko stopnjo začasno zaposlenih.

Ukrepi/politike vračanja/privabljanja:

Ali država goji načrtne politike do diaspore? Ali je to normirano v posebnih predpisih, ali je del splošnih predpisov, ali ne obstajajo nobene pravne norme?

Vprašanje do Špancev/španskega zunaj Kraljevine Španije je s slovenske perspektive drugačno, pogojeno s kolonialno zgodovino države (podobno kot npr. v primeru Portugalske, ki jo tudi natančneje analiziramo). Z državami in s prebivalstvom, ki so nastale na ozemlju, ki je bilo v zgodovini del španskega imperija (posebej Latinska Amerika), Španija še danes poskuša ohranjati tesne in privilegirane vezi na politični, gospodarski in na kulturni ravni.³⁵ Tudi znotraj Evropske unije je Španija pomemben akter do tega prostora, ki naj bi ga dobro razumela. Hkrati je Španija (posebej zaradi jezika) priljubljena destinacija priseljevanja ljudi iz Latinske Amerike, kar država hkrati izkorišča kot prednost za poceni delovno silo, obenem pa je to javno pogosto prikazano kot problem, saj naj bi bilo takšnih priseljencev preveč za njihovo uspešno integracijo na trg dela v Španiji.

A izseljevanje iz Španije ni omejeno le na kolonialne čase. V letih 1850–1950 se je iz Španije izselilo okoli 5 milijonov ljudi, v veliki meri v Latinsko Ameriko, a tudi v Severno Ameriko.³⁶ Tudi v naslednjih treh desetletjih se je izseljevanje nadaljevalo, a prevladale so evropske države³⁷ (npr. Francija, zahodna Nemčija, Švica, Nizozemska in Luksemburg).³⁸ Razlogi za izseljevanje so bili tako ekonomski in politični. Kmalu po priključitvi Evropski uniji (oziroma takrat še Evropski skupnosti) leta 1985 pa se je v državo več ljudi priseljevalo kot izseljevalo. Zaradi ekonomskega razvoja je poleg priseljevanja prišlo tudi do povratništva. To je trajalo do globalne ekonomske krize po letu 2008, ki je Španijo hudo prizadela. Leta 2012 je brezposelnost dosegla kar 25 % delovne sile, od tega prek 50 % mlajših od 25 let. To je pripeljalo do številčnega izseljevanja. Med letoma 2008 in 2014 je tako državo zapustilo kar 2,6 milijona ljudi.³⁹ Posledično je Španija v zadnjih letih začela razvijati nove pristope in politike, kako sodobne izseljence privabljati nazaj.

Španska ustava iz leta 1978 v 42. členu določa, da mora država posebej varovati gospodarske in socialne pravice španskih delavcev v tujini in usmerjati svojo politiko k njihovem povratku. 2. točka 149. člena ustave pa določa, da so v izključni državni pristojnosti tiste zadeve, ki se nanašajo na narodnost, priseljevanje, emigracijo, status tujcev in na pravico do azila.⁴⁰ Na podlagi ustavnih obveznosti je bila nato sprejeta vrsta določb v različnih zakonih, ki predstavljajo pravno podlago za zadevne

---

³⁵ Glejte npr. Agullo 2013.

³⁶ <https://www.bruegel.org/2015/12/the-remarkable-case-of-spanish-immigration/>

³⁷ Samo med letoma 1962 in 1976 se je po Evropi izselilo skoraj dva milijona Špancev, največ iz Andaluzije in Galicije.

³⁸ <https://www.britannica.com/place/Spain/Migration>

³⁹ Arango 2016, 1 in Dominguez - Nujica et al. 2018.

⁴⁰ <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html?lang=en>

programe.⁴¹ Veliko pozornost je dala promociji španske kulture in učenju španskega jezika na tujem. Sredstva, ki jih Španija namenja kot podporo dejavnostim španskim organizacijam (kulturnim centrom, knjižnicam), so nizka, okoli pol milijona evrov letno.

Večina konzularnih predstavništev na tujem ima tudi posebnega uslužbenca, ki je zadolžen za svetovanje in pomoč Špancem na tujem, vključujoč tudi možnosti zaposlitve v Španiji. Znotraj ministrstva za zunanje zadeve deluje direktorat za diasporo, konzularne zadeve in za migracije. A še več, največ pristojnosti med državnimi organi ima na področju diaspore ministrstvo za inkluzijo, socialne zadeve in migracije⁴², v okviru katerega deluje tudi državni sekretariat za migracije, ki pokriva imigracijo pa tudi emigracijo. Znotraj zadnjega je bila pred kratkim ustanovljena tudi »Oficina Española del Retorno«, torej pisarna za povratništvo.⁴³ Pomoč povratnikom je bila v Španiji prisotna sicer že vse od desetletja, predvsem obstajajo ukrepi za poklicno usposabljanje povratnikov, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno nego in pokojnine starejših, ki pa še ne izpolnjujejo predpisanih pogojev. Z novo pisarno pa naj bi ukrepe dopolnili in prilagodili tudi za potrebe sodobnih izseljencev in povratnikov, trend, ki ga Španija zaznava od zadnje globalne ekonomske krize.

V današnji politiki do diaspore veliko vlogo igra tudi zgodovina. Španija posebno pozornost namenja tem, ki so morali bežati pred špansko diktaturo med letoma 1939 in 1975. Prek zakona št. 52/2007 država priznava pravice oškodovancem. Zakon konkretno določa:

- možnost pridobitve državljanstva še vnukom tistih, ki so morali opustiti špansko državljanstvo zaradi izselitve v tujino;
- razne odškodnine: zaradi preživljanja zaporne kazni med režimom, odškodnina za sirote, odškodnina za pohabljene med državljansko vojno, davčne olajšave na prejete odškodnine, odškodnine za usmrčene sorodnike (odškodnino prejmejo sinovi oz. vnuki itn.), vračanje razlaščenega premoženja; do odškodnine so upravičeni bližji sorodniki (žena, otroci, vnuki).

Poseben zakon (12/2015) je država sprejela tudi za sefardske Jude, ki zanje normira dostop do španskega državljanstva in nekatere druge pravice. Gre za judovsko skupnost, ki je živela na Iberskem polotoku, a je bila po letu 1492 pregnana v Španijo. Ker so ohranili svoj jezik in vse do druge svetovne vojne živeli življenja, ločena od preostalih judovski skupnosti, se je ohranila tudi določena navezanost na Španijo. Zakon predvideva posebne pogoje za to diasporo, ki olajša prejem državljanstva. Med drugim se polaga poseben pomen ohranjanju običajev, jezika ali prebivanju v Španiji, npr. če zakonito prebivajo dve leti v Španiji, lahko zaprosijo za državljanstvo (podobno velja za ljudi, ki izhajajo iz držav, ki so bile zgodovinsko navezane na Španijo). Načelno zastavljeni pogoji želijo preveriti, 1) da oseba

---

⁴¹ Glej npr. Martin - Perez in Moreno - Fuentez 2012.

⁴² <https://www.inclusion.gob.es/>

⁴³ <https://ciudadaniaexterior.inclusion.gob.es/es/horizontal/oficina-retorno/index.htm>

resnično spada med sefardske Jude; 2) da goji neko pripadnost Španiji oz. španski kulturi.

Španija priznava, da ima pomanjkljive aktualne podatke o osebah, ki državo zapustijo, zato poskuša španski statistični urad to izboljšati z naslednjimi pristopi: 1) s sklepanjem bilateralnim pogodb z državami, kamor ljudje odhajajo, z namenom primerjanja podatkov obojih; 2) podatke aktivno zbirajo španski konzulati; 3) sistemska izmenjava informacij med ministrstvi.⁴⁴

Nadpovprečna je prisotnost tematike diaspore med španskimi političnimi strankami. Ljudska stranka ima predstavnika emigrantov v izvršilnem odboru, socialistična stranka ima sekretarja za emigracijo, Podemos pa ima v svoji regionalni organiziranosti tudi poseben odbor za celotno diasporo, poleg tega je predstavnik iz izseljenstva v njihovem odboru za zunanjo politiko, sodelovanje in povratništvo.⁴⁵

Ali je eden izmed poudarkov tudi povratništvo? Ali privablja le rojake ali le izobražene rojake in tudi tujce? Če privablja vse, ali z istimi ukrepi ali z različnimi? Ukrepi/politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Kraljevina Španija je leta 2019 sprejela program za vračanje **Plan Retorno**.⁴⁶ Dokument je pripravil državni sekretariat za migracije v tesnem sodelovanju s civilnodružbeno organizacijo Volvemos.⁴⁷ V nasprtoju z do zdaj omenjenimi tradicionalnimi ukrepi, ki se dotikajo spodbujanja vračanja tudi pripadnikov prejšnjih valov izseljevanja, je prek 50 ukrepov, ki jih predvideva in uvaja ta program, namenjenih predvsem za privabljanje teh, ki so se izselili v zadnjih letih. Ta program je bil tudi osnova za ustanovitev pisarne za povratništvo (Oficina Española del Retorno⁴⁸), ki deluje znotraj ministrstva za inkluzijo, socialne zadeve in migracije. Ker je program sorazmerno nov, še ne obstaja nobena analiza njegovih učinkov, zato lahko za zdaj le navedemo ukrepe, ki jih program uvaja.

Kot že zapisano, program vsebuje 50 ukrepov. V to je vključenih 10 različnih ministrstev. Struktura dokumenta in ukrepov je naslednja:⁴⁹

I. Podpora za definiranje profesionalne poti (27 ukrepov)

1. Povezovanje med podjetji in emigranti

- Posredovanje za službo: razvijejo osebno pomoč za iskanje službe emigrantom: v javnem in zasebnem sektorju pa tudi za začetek lastnega podjetja.

---

⁴⁴ Afrango 2016, 10–11.

⁴⁵ Palop - Garcia 2020, 459.

⁴⁶ <https://www.sepe.es/HomeSepe/Personas/plan-retorno-espana>

⁴⁷ <https://volvemos.org/>

⁴⁸ <https://ciudadaniaexterior.inclusion.gob.es/es/horizontal/oficina-retorno/index.htm>

⁴⁹ V nadaljevanju niso taksativno naštetni vsi ukrepi, ampak gre za smiselne vsebinske povzetke in poudarke.

- Profesionalni mentoring: pomoč za vračajoče se državljane, da ponovno spletejo profesionalno mrežo v Španiji, spletejo stike in spoznajo značilnosti sektorja.
- Networking med podjetji in migranti: možnost spoznavanja podjetij s profesionalci v tujini, ki se želijo vrniti, ali profesionalci, ki so se vrnili iz tujine in iščejo službo. Organizirajo srečanja. Posebna pozornost je namenjena v tujini delujočim raziskovalcem, ki bi jih pritegnili v zasebni sektor (podjetja) v Španiji.
- Nostrifikacija diplom: poenoten in hiter sistem za priznavanje akademskih akreditacij iz tujine.
- Priznavanje kompetenc, pridobljenih v tujini: priprava nacionalnega kataloga kompetenc.
- Vzpostaviti servis za informiranje o pravicah delavcev, da ne bi prihajalo do zlorab vračajočih se emigrantov.
- Pomagati tem mladim, ki so šli na tuje, a se tam niso znašli, s podpornim mehanizmom za zaposlovanje mladih do 29. leta.
- Ustvariti izobraževalni program o potrebnih kompetencah pri delovnih področjih, ki so v nastajanju – »big data«, varnost na spletu, »blockchain«, umetna inteligenca). Izobraževanje ponuditi tudi na spletu. Za to so/bodo namenili 150.000 evrov.
- Observatorij dobrih praks na trgu dela: ker veliko državljanov na tujem omenja priložnosti v tujini kot razlog, ki ovira vrnitev, naj bi observatorij pomagal prepoznati in priporočal dobre prakse iz tujine, za njihovo implementacijo v državi.
- Mreža podjetij, ki podpirajo povratništvo: identificirati takšna podjetja in ustvariti mrežo.
- Poročila o stanju in priložnostih: ministrstvo za industrijo, trgovino in za turizem bo nudilo razne statistike in podatke, ki opišejo stanje določene profesionalne panoge in olajšajo iskanje službe ali možnost razvoja samostojne dejavnosti/podjetja teh, ki se zanimajo za vračanje.

2. Dostop do javnih služb

- Priznavanje izkušenj v javnem sektorju v tujini: sistem vrednotenja in priznavanja izkušenj v javnem sektorju v tujini. Ob tem se ceni izkušnja tujega jezika in se poudarja načelo vzajemnosti z javnimi upravami v tujini.
- Olajšanje akademske akreditacije (habilitacije) iz tujine: prilagoditi obstoječe sisteme akreditacije, da izražajo današnjo realnost raziskovalcev v svetu: merila glede prispevka znanosti, olajšanje birokracije glede prevajanja dokumentov in akreditacij itn.
- Državna platforma za zbiranje oglasov za službo raziskovalcev in profesorjev: da se olajša ozaveščenost in iskanje novih

možnosti; da se uvede večjo preglednost v procesu iskanja novih kandidatov za službe, ki zagotavlja da so podatki vsem dostopni in da so izbrani kandidati kompetentni. Objave so v angleščini.

- Olajšati dostop do zaposlitve v državnem sektorju državljanom, živečim v tujini. Možnost prijave iz tujine in vodenje postopka v digitalni obliki.

3. Spodbujanje raziskovalne dejavnosti

- Izboljšava celotnega sistema raziskovanja, razvoja in inovacije: povečati kakovost univerz in podjetij ter tok prenosa znanja v družbo. Podjetja kot ključen dejavnik, ki privabi talente iz tujine. V ta namen se poveča proračun, namenjen raziskovalni dejavnosti, poveča se število mladih raziskovalcev za 15 %, spodbuja se zaposlitve za nedoločen čas raziskovalcev in profesorjev ter zmanjša potrebno birokracijo, povezano z raziskovalno dejavnostjo.
- Vodnik finančnih in drugih možnosti za raziskovalno dejavnost: prikaže razne stopnja razvoja raziskovalne kariere in pa možnosti financiranja (državne, evropske in mednarodne). Poleg vodnika z uporabnimi informacijami se organizira tudi srečanja za mreženje med znanstveniki/univerzami v Španiji in španskimi znanstveniki, ki delujejo na tujem. Organizira se spletne seminarje.
- Mentorstvo vračajočim se raziskovalcem: mreža mentorjev za podporo za spoznavanje raziskovalcev in možnosti razvoja kariere zunaj lastnega laboratorija. Prek takšnih mentorjev in mrež naj bi raziskovalci spet vzpostavili vezi s kolegi v Španiji.
- Specializirano svetovanje za pomoč pri prijavljanju evropskih projektov: povečanje deleža španskih raziskovalcev v tujini, ki sodelujejo na programih H2020 ERC in MSCA, če te projekte prijavijo in pridobijo v Španiji je to priložnost za njihovo vrnitev.
- Podpora in sodelovanje s španskimi raziskovalnimi združenji v tujini. Podpora njihovih projektov in ustvarjanje priložnosti za raziskovalno sodelovanje.

4. Spodbujanje vrnitve z ustanovitvijo lastnega podjetja

- Svetovanje in usposabljanje za podjetništvo: ustvariti pomoč migrantom prek enega kanala, ki poskrbi, da združi vse potrebne informacije oz. da posreduje vsa vprašanja pravim organom. S tem se želita minimizirati čas in trud, ki ga morajo vložiti migranti v birokracijo oz. spoznavanje ustreznih ustanov.
- Olajšati dostop do »coworking« prostorov po vsem ozemlju: nižji stroški in možnost medsebojnega učenja.
- Informacije o finančnih spodbudah za začetek poslovanja: možnost kreditov, subvencij.

- Spodbujati podjetništvo na podeželju: dostop do hitrega interneta, značilnosti lokalnega okolja kot prednost – to bi reševalo problem depopulacije podeželja.
- Podpora prenosu podjetja v Španijo: nudenje natančnih informacij, spremljanje v procesu. Pomagalo se bo navezovati stike s predstavniki iste panoge v Španiji.

II. Pomoč pri načrtovanju vrnitve in namestitvi (14 ukrepov)

- Storitve za vračajoče se na enem mestu: problem je prevelika razpršenost informacij. Ustvari se eno mesto, a z več kanali, tudi digitalnimi – spletna stran, klepetalnik, elektronska pošta, telefon in možnost osebnega obiska.
- Vzpostavitev novega konzularnega sistema s posodobljenimi podatki.
- Poenostaviti proces za prejemanje državne podpore, namenjene vračajočim se državljanom. Kdor je vsaj 12 mesecev delal v državah EU, evropskega gospodarskega prostora ali Švice, ima tudi v Španiji pravico do nadomestila za brezposelnost. Poenostaviti postopek pridobitve.
- Ustvariti »certifikat emigrantov«, ki bo navajal izkušnje in znanje povratnika. Prvenstveno naj ima simbolni učinek, a hkrati naj ima administrativne prednosti in učinke kot dokaz delodajalcu o prednosti tega delavca.
- Pomoč pri iskanju ustrezne hiše/stanovanja: pomoč pri urejanju dokumentov ali samo potrebnih informacij za pravice, cene itn.
- Program za deljenje stanovanja: »matchmaking« med ljudmi, ki bi dajali del stanovanja na voljo, in državljani iz tujine, ki iščejo prostor za naselitev.
- Dostop do informativnih centrov, ki naj omogočajo podatke, kako se vračati v rodno mesto oz. na podeželje, posebej tudi o zdravstvenem varstvu. Program se imenuje EI INJUVE in ima po vsej državi 3.300 pisarn.
- Posodobitev programov za migrante in povratnike. Pripraviti študije, kako nagovarjati te, ki so se izselili v zadnjih letih.
- Pomoč za dostop do službe ženam in možem španskih državljanov, ki so se vrnili z zakonci tujci. Vizumi, delovna dovoljenja. Hitri postopek za pridobitev stalnega prebivališča in službe za sozakonca povratnikov
- Pomoč za integracijo zakoncev in otrok državljanov povratnikov. Tečaji španskega jezika.
- Pomoč za integracijo zakoncev in otrok povratniških raziskovalcev.
- Davčna olajšava za samostojne podjetnike.

- Analiza mogočih spodbud za povratnike. Specifično se omenja razne davčne olajšave.

III. Ustvarjanje prostorov za sodelovanje (1 ukrep)

Številni želijo po povratku ostati povezani z multikulturnim tujim okoljem. Olajšati dostop do evropske solidarnostne enote, ki mladim med 18. in 30. letom omogoča prostovoljstvo, pripravništva, zaposlitve in lokalne solidarnostne projekte.

IV. Ustvarjanje pozitivnega ambiena za vračanje (1 ukrep)

Spremeniti percepcijo Španije kot negativne države, s slabim delovnim in administrativnim sistemom. Prikazati prednosti in pozitivne zgodbe teh, ki so se vrnili.

V. Psihološka podpora vračajočim se državljanom (1 ukrep)

Ustvariti skupine za medsebojno podporo in izmenjavo izkušenj.

VI. Skupno upravljanje in stalno ocenjevanje načrta (6 ukrepov)

- Razvoj enotne platforme za upravljanje in komunikacijo znotraj tega načrta. Znotraj te platforme naj bo mogoče dostopati do različnih storitev, ki jih predvideva načrt. Za oblikovanje in diseminacijo platforme je predvidenih 250.000 evrov, nato pa letno vzdrževanje 50.000 evrov.
- Prenova španskega urada za vračanje. Ustvarjena je bila pisarna za vračanje.⁵⁰
- Vzpostavitev medinstitucionalnega usklajevalnega organa med nacionalno vlado, avtonomnimi skupnostmi in lokalnimi skupnostmi.
- Organizacija srečanj z emigranti v tujini.
- Ankete in delavnice z emigranti in s povratniki za ocenjevanje načrta.
- Sodelovanje z drugimi državami, ki razvijajo načrte in ukrepe za povratništvo.

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Posebej:

- pripadnikom zgodovinske diaspore;
- na novo izseljenih posameznikov.

---

⁵⁰ <https://ciudadaniaexterior.inclusion.gob.es/es/horizontal/oficina-retorno/index.htm>

Kraljevina Španija je v primerjavi z drugimi podrobneje analiziranimi državami izjema na tem področju. Izseljence, ki odhajajo od zadnje globalne ekonomske krize naprej, nagovarja z novim načrtom in s prilagojenimi ukrepi. Ločnica novih ukrepov za nov tip sodobnih emigrantov je izrazitejša kot v kateri koli drugi analizirani državi. Danes so njihovi upi za spremembe trenda izseljevanja zazrti predvsem v nov načrt za vračanje, a določene ukrepe je država sprejela že v nekaj letih prej, npr. spletne informacije za službe, ki so jih diseminirala veleposlaništva in konzulati, ter približno 20 bilateralnih sporazumov, ki so Špancem omogočali, da so po eventualnem povratku prenesli socialne pravice in multilateralni dogovor z državami Latinske Amerike.⁵¹

Posebej za potomce prejšnjih valov izseljevanja je treba omeniti mladinski program, ki od leta 2007 naprej obstaja pod okriljem državnega sekretariata za migracije pri ministrstvu za inkluzijo, socialne zadeve in za migracije. Velja za pripadnike prve in druge generacije potomcev, mlajših od 35 let. Najprej je bil zamišljen za krepitev kulturnih vezi, od leta 2012 naprej pa je fokus na privabljanju v Španijo z namenom izobraževanja ali zaposlitve. Ponujajo štipendije za priselitev. Sredstva namenjajo nevladnim organizacijam v različnih državah, te pa nato zberejo prejemnike.⁵²

Ali je pozornost na tehničnih (mikro)ukrepih, ki lajšajo vračanje (ureditev osebnih statusov, informacije o zaposlitvah, nepremičnine in nastanitve), ali na veliki (makro)politiki, ki jih poskušajo privabiti s perspektivnimi službami? Ali oboje?

Bolj kot pri kateri drugi analizirani državi je načrt za vračanje simbioza obeh pristopov.

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Ali država pozna kakšne davčne olajšave, olajšave za investicije, zagonske projekte, start-upe, spodbude za odpiranje novih podjetij za privabljanje visokoizobraženih? Le rojakov ali vseh?

Načrt za vračanje predvideva tudi možnost davčnih olajšav za podjetnike, ki bi se vrnil.

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil. Ali obstajajo in za koga?

Ne obstajajo. Pri vračanju je poudarek na vključitev na trg dela. En ukrep predvideva le boljše informiranje o pravicah do splošnih socialnih bonitet.⁵³

---

⁵¹ Arango 2016: 1.

⁵² Ibid.: 12.

⁵³ Glejte Palop - Garcia 2020.

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Načrt za vračanje na več mestih predvideva debirokratizacijo in olajšanje raznih postopkov.

Ali ima država kakšno specializirano pisarno, informacijsko središče, spletno stran, svetovalce itn. za premagovanje (administrativnih) ovir pri vračanju/priseljevanju?

Da, Španija je že prej poznala urad za vračanje, zdaj pa je bil preurejen in posodobljen v pisarno za vračanje.

Opredelitev ravni sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

- a) državna ali
- b) regionalna/lokalna raven?

Na vseh ravneh.

Španski izseljenci imajo svoje predstavništvo organizirano v obliki Svetov španskih rezidentov na tujem, ki so pridruženi konzulatom države na vseh območjih na tujem, kjer je registriranih najmanj 700 izseljencev. Ti sveti volijo 43 od 61 članov (60 + predsednik) Generalnega izseljenskega sveta.⁵⁴ Zadnji deluje v okviru ministrstva za inkluzijo, socialne zadeve in migracije. Generalni emigracijski svet svetuje španski vladi, za tehnični vidik njegovega dela pa skrbi državni sekretariat za migracije znotraj ministrstva za inkluzijo, socialne zadeve in za migracije. Generalni sekretariat je razdeljen na več direktij, direktija za organizacijo migracij ima enote, razširjene po vsej državi, kjer ljudem brezplačno svetujejo glede izobraževalne in kulturne pomoči emigrantom, usmerjanje španskih delavcev in njihovih družin na tujem, podpira različne oblike začasnega in sezonskega dela na tujem, skrbi za pokojnine španskih emigrantov itn.

Tudi načrt za vračanje predvideva poseben medinstitucionalni usklajevalni organ med nacionalno vlado, avtonomnimi skupnostmi in lokalnimi skupnostmi.

Določene regionalne vlade, a ne vse, imajo tudi organe za odnose z emigranti.⁵⁵

---

⁵⁴ Preostalih 17 članov imenujejo regionalna, poklicna in sindikalna telesa ter vlada, predsednika imenuje minister za inkluzijo, socialne zadeve in migracije.

⁵⁵ Glejte Palop - Garcia 2020, 459.

Definiranje deležnikov v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Deležniki:

- 10 ministrstev
- pokrajinske oblasti
- občine
- podjetja, zavezana podpiranju povratništva
- španske univerze in raziskovalna središča
- veleposlaništva in konzulati v tujini
- civilnodružbena organizacija Volvemos

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Posebna zakona za sefardske Jude in izseljence, ki so bili žrtve Francove diktature.

Ločeni ukrepi za privabljanje izseljencev iz prejšnjih valov in njihovih potomcev ter za privabljanje izseljencev od zadnje globalne ekonomske krize naprej.

Sklep

Segment španskih politik za vračanje, ki nas v tej raziskavi najbolj zanima, so ukrepi za privabljanje izseljencev, ki so Španijo zapustili v zadnjem desetletju in pol. Kot smo lahko ugotovili, Španija bolj kot katera koli druga država za to strukturo izseljencev oblikuje ločene politike. Čeprav so določeni ukrepi obstajali že prej, pa je to v zadnjih dveh letih skoncentrirano na nov načrt za vračanje, ki ga je sprejela vlada. Ker je načrt šele v fazi implementacije žal nismo mogli evalvirati učinkov 50 ukrepov, ki jih uvajajo, ampak smo jih lahko le vsebinsko predstavili.

Ukrepi so sorazmerno splošni, kar je za našo analizo po eni strani slabost, saj ne gre za tako natančno opredelitev sprememb, da bi bilo mogoč te – če bi se izkazali za ustrezne – preprosto transplantirati v slovenske politike in pravni red. A hkrati je takšna splošnost lahko tudi dobra. Na tej podlagi lahko tudi Slovenija vidi, katere vsebinske pomanjkljivosti in potrebe po spremembah je Španija zaznala in začela uvajati, hkrati pa bi jih lahko Slovenija – če bi se izkazali za ustrezne tudi za našo situacijo – napolnila s točno vsebino, zastavila in implementirala na način, ki bi bil realen in ustrezen za slovenske realnost in tukajšnje potrebe.

Kot eno splošno opažanje glede ukrepov lahko zapišemo, da gre za ukrepe, pri katerih je izrazita »materinska« vloga države, ki naj bi skrbela tudi za stvari, kot je npr. povezovanje in mreženje med španskimi znanstveniki, ki živijo po svetu, ter med njimi in znanstveniki v Španiji, mentorstvo vračajočim se raziskovalcev, povezovanje za skupne (»coworking«) delovne prostore, informiranje o službah, povezovanje (»matching«) za skupni najem stanovanja itn. Za Slovenijo lahko rečemo, da takšne povezave v dobršni meri že obstajajo in delujejo, do njih pa je prišlo po principu od spodaj navzgor, ko so se posamezniki med seboj civilnodružbeno povezali (npr.

ASEF, VTIS, SMUL, Mlada akademija, Svetovni slovenski kongres itn.) ter se takšne informacije med njimi organsko pretakajo. Tak način lahko opredelimo kot boljši, saj je bolj organski, večja samoiniciativnost posameznikov obeta tudi boljše rezultate, hkrati pa se na tak način gradi skupnost, nekaj, kar državni organi zelo težko ustvarijo. Na primeru Slovenije lahko vlogo države vidimo bolj v odpravljanju administrativnih ovir in težav, omogočanje boljšega informiranja o državnih postopkih ter zakonodajne spremembe, ob katerih predpisi zavirajo vračanje.

Seznam virov in literature

Agullo, Juan (2013). The Spanish Diaspora in Latin America: An 'Unknown' Geopolitical Case. *Diaspora Studies*, vol. 5, pp. 79–95.

Arango, Joaquin (2016). *Spain: New emigration policis needed for an emerging diaspora*. Washington DC: Migration Policy Institute.

Dominguez - Mujica, Josefina et al (2018): International mobility of young adult Spaniards eight years after the onset of the economic crisis. Food and thought. V: *Mobility and tje international migration of young people: new models, new behaviours*. Number 3.

Gabinete de Comunicacion, <https://www.inclusion.gob.es/>.

Palop - Garcia, Pau (2020): Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Spanish Citizens Abroad. V: *Migration and Social Protection in Europe and Beyond*. Volume 2.

Ley 12/2015, de 24 de junio, en materia de concesión de la nacionalidad española a los sefardíes originarios de España, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-7045>.

Ley 36/2002, de 8 de octubre, de modificación del Código Civil en materia de nacionalidad, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2002-19484>.

Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-22296>.

Martin - Perez, Alberto in Moreno - Fuentez, Francisco Javier (2012). Migration and Citizenship Law in Spain: Path-dependency and Policy Change in a Recent Country of Immigration. *The International Migration Review*, vol. 46, no. 3, pp. 625–655.

Migration of Spain, <https://www.britannica.com/place/Spain/Migration>.

Oficina Espanola del Retorno, <https://ciudadaniaexterior.inclusion.gob.es/es/horizontal/oficina-retorno/index.htm>.

Plan de Retorno a España, <https://www.sepe.es/HomeSepe/Personas/plan-retorno-espana>.

Spanish

Constitution,

<https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html?lang=en>.

The remarkable case of Spanish immigration, <https://www.bruegel.org/2015/12/the-remarkable-case-of-spanish-immigration/>.

Volvemos, <https://volvemos.org/>.

2.2. Portugalska

Dejan Valentinčič

Splošno

Število prebivalstva (2020): 10,295.909⁵⁶ (2019 – 10,276.617). Število prebivalstva v zadnjih letih pretežno upada, tako ga je bilo leta 2011 10,572.721.

BDP (2020): 19.640⁵⁷ (2019 – 20.800). BDP per capita v zadnjih letih pretežno narašča; tako je na primer leta 2011 ta znašal 16.680.

Stopnja brezposelnosti (2020): 6,9 %⁵⁸ (2019 – 6,5 %). Stopnja brezposelnosti je bila leta 2011 na primer 12,9 % in je rasla do leta 2013 (16,4 %), nato pa je upadala do leta 2019.

Št. izseljenih (2019): 28.219⁵⁹ (2018 – 31.600). Število izseljenih leta 2010 je bilo 23.760, nato je število rastlo do leta 2013 (53.786) in nato začelo upadati.

Št. priseljenih (2019): 72.725⁶⁰ (2018 – 43.170). Število priseljenih leta 2010 je bilo 27.575, nato je število upadalo do leta 2012 (14.606) in nato znova začelo rasti.

Sistem izobraževanja

Izobraževanje na Portugalskem je organizirano skladno z demokratičnimi načeli, določenimi v Ustavi Republike (1976); svoboda poučevanja in učenja, državljanske pravice in dolžnosti države na tem področju. Ta ista načela so bila temelj Zakona o šolstvu (1986), ki opredeljuje izobraževalne cilje, strukture in načine organizacije.

Visoko šolstvo je v domeni ministrstva za znanost, tehnologijo in visoko šolstvo, ki je prav tako pristojno za določanje in izvajanje politik, ki vplivajo na nacionalni sistem znanosti in tehnologije.

Ministrstvo za izobraževanje je zadolženo za določanje, koordinacijo, implementacijo in za evalvacijo nacionalne strategije, ki zadeva izobraževalni sistem (predšolsko, osnovno, srednješolsko in zunajšolsko izobraževanje) pa tudi za artikulacijo izobraževalne politike s politiko kvalifikacij in poklicnega usposabljanja.

---

⁵⁶ EUROSTAT, prebivalstvo

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en

⁵⁷ EUROSTAT, BDP, per capita, v evrih

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_pc/default/table?lang=en

⁵⁸ EUROSTAT, brezposelnost, delež aktivnega prebivalstva

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en

⁵⁹ EUROSTAT, emigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en

⁶⁰ EUROSTAT, imigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8/default/table?lang=en

Poklicno izobraževanje in usposabljanje odraslih sta skupni odgovornosti ministrstva za izobraževanje ter ministrstva za delo, solidarnost in socialno varnost.

Šolska mreža je organizirana v šolske klastre, ki imajo svoje organe upravljanja. Ministrstvo za izobraževanje je pristojno za upravljanje mreže predšolskih ustanov ter osnovnih in srednjih šol. Šolski klastri uživajo avtonomijo v pedagoškem smislu, urejanju urnikov in nepedagoškega osebja. Številne nedavne reforme so to avtonomijo še razširile na upravljanje učnih načrtov, spodbujanje decentralizacije, dodeljevanje odgovornosti občinam glede investicij, opreme in vzdrževanja šolskih stavb, zagotavljanja prehrane in upravljanja nepedagoškega osebja.

Visoko šolstvo

Visokošolske ustanove uživajo znanstveno, pedagoško, kulturno in disciplinsko avtonomijo. Portugalsko visoko šolstvo je binarni sistem, ki vključuje univerzitetni in politehnični sistem. Univerze so usmerjene v zagotavljanje trdnega znanstvenega usposabljanja, ki združuje prizadevanja in kompetence učnih in raziskovalnih enot, medtem ko se politehnika osredinja na strokovno usmerjeno poklicno in izpopolnjeno tehnično usposabljanje.⁶¹

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2019 74,7 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (od leta 2013 to število narašča).⁶² Doktorjev znanosti je bilo leta 2019 1,9 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (1,9 leta 2013).⁶³

Trg dela

Pred pandemijo je bila stopnja aktivnosti Portugalske (75,8 %) višja od takratnega povprečja EU-28 (74,2 %). Tudi udeležba žensk na trgu dela (73,4 %) je bila znatno večja od povprečja EU-28, ki je znašalo 68,8 %.

Kar zadeva nove oblike organizacije dela, je delo s krajšim delovnim časom v državi še vedno omejeno (le 7,3 % celotne zaposlenosti v primerjavi z 19,1 % v EU-28), zlasti med ženskami (9,9 %) v primerjavi s povprečjem 31,2 % zaposlenosti žensk na ravni EU-28.

Glede na zaposlitveni profil države kmetijstvo, živinoreja, lov, gozdarstvo in ribištvo zaposlujejo 5,5 % delovno aktivnega prebivalstva, industrija, gradbeništvo, energija in voda 24,7 %, storitve pa približno 69,8 % delovno aktivnega prebivalstva.⁶⁴

---

⁶¹ EURYDICE, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/portugal_en

⁶² EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_grad05/default/table?lang=en

⁶³ EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uoe_grad06/default/table?lang=en

Ukrepi/politike vračanja/privabljanja

Ali država goji načrtne politike do diaspore? Ali je to normirano v posebnih predpisih, ali je del splošnih predpisov, ali ne obstajajo nobene pravne norme?

Portugalska je znana kot država, ki tradicionalno namenja pomembno pozornost portugalskim skupnostim po svetu; to je še posebej vidno od leta 1974 naprej, ko so imele vse vlade v svojih programih odnos do diaspore naveden kot eno izmed prednostnih nalog. Ob tem sicer država ločuje več različnih realnosti: 1) osebe portugalskega jezika in dediščine v nekdanjih portugalskih kolonijah; 2) odnos do portugalsko govorečih v še vedno obstoječih portugalskih čezmorskih (zunajteritorialnih) ozemljih (Madeira in Avtonomna regija Azori); 3) portugalske izseljenske skupnosti iz druge polovice 19., prve polovice 20. stoletja in 60. let 20. stoletja; 4) sodobne izseljence iz Portugalske.⁶⁵ Njihovo število je naraslo predvsem v letih 2010–2015, ko je Portugalsko pestila huda ekonomska kriza; država naj bi v tem času izgubila 500.000 ljudi.⁶⁶ Četrti kategoriji namenjamo v tej analizi posebno pozornost, kjer je potrebno (kjer so ukrepi skupni in običajno je tako), pa prikažemo tudi širšo sliko.⁶⁷

Ocenjujejo, da danes zunaj portugalske živi približno sto milijonov ljudi portugalskih korenin, med njimi 5,7 milijona takih, ki še izpolnjuje pogoje za pridobitev portugalskega državljanstva (otroci in vnuki portugalskih izseljencev).⁶⁸ V pokolonialnem obdobju se jih je največ izselilo v drugi polovici 19. stoletja in prvi polovici 20. stoletja, približno dva milijona, ko je bila Portugalska na drugem mestu (za Irsko) med vsemi zahodnoevropskimi državami po deležu prebivalstva, ki se je izselilo.⁶⁹ Države, v katerih živi največ pripadnikov te portugalske diaspore, so: Brazilija, ZDA, Francija, Nemčija, Združeno kraljestvo, južna Afrika, Angola, Mozambik, Kanada, Švica, Luksemburg in Venezuela.⁷⁰

Portugalska ustava, kar se tiče področja diaspore, določa, da izseljenci uživajo zaščito svojih pravic države Portugalske in da je učenje portugalščine ustavna

---

⁶⁴ EURES, Labour market information, <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2645&countryId=PT&acro=Imi&lang=en&regionId=PT0&nuts2Code=%20&nuts3Code=&regionName=National%20Level>

⁶⁵ Glejte npr. <http://portuguese-american-journal.com/>.

⁶⁶ <https://www.elmundo.es/economia/2019/08/05/5d46f1cafc6c83ef1b8b45cd.html>

⁶⁷ Čeprav je bilo izseljevanje največje v času hude ekonomske krize (leta 2011 je bila Portugalska ocenjena kot ena izmed treh najšibkejših ekonomij v evroobmočju – poleg grškega in irskega), je visoko izseljevanje državo pestilo že prej. Ocenjuje se, da je med letoma 1998 in 2008 državo zapustilo 6,5 % populacije; na pragu krize naj bi državo zapuščalo po 13 % diplomantov. Kot zanimivo dejstvo omenimo, da čeprav je tudi Kraljevina Španija v tem času izgubljala prebivalstvo, ki se je izseljevalo, je bila Španija vendarle zaželeno lokacijo, kamor so se priseljevali Portugalci (glejte <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/jan/08/portugal-emigration-young-generation>).

⁶⁸ Carneiro 2018.

⁶⁹ Glejte <http://countrystudies.us/portugal/48.htm>.

⁷⁰ <https://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Portugal-MIGRATION.html>.

pravica Portugalcev, ki živijo na tujem.⁷¹ Za področje portugalskih skupnosti na tujem je pristojen državni sekretar na zunanjem ministrstvu.⁷² Pod njegove pristojnosti in delokrog spadajo še konzularne zadeve in vprašanja, povezana z učenjem portugalščine na tujem. Pomemben element povezovanja Portugalcev po svetu predstavljajo častni konzuli. Ti imajo v primerjavi s slovenskimi precej več pristojnosti; čeprav za svoje delo niso plačani (enako kot slovenski), jim država za njihovo delo povrne stroške (razlika s Slovenijo). Imajo tudi precej več pristojnosti, opravljajo lahko dejansko vse storitve kot redni konzuli (Portugalska ima sicer v nasprotju s Slovenijo ureditev, po kateri nimajo vsi častni konzuli enakih pooblastil). Država veliko pozornost namenja gospodarskemu sodelovanju; znotraj urada državnega sekretarja tako obstaja poseben oddelek, ki se ukvarja z iskanjem potencialnih investitorjev med izseljenci za vlaganje na Portugalsko. Oddelek vsakega investitorja vseskozi spremlja in aktivno podpira, ne glede na velikost investicije. Organizira sestanke z drugimi državnimi organi, pomaga pri postopkih, davčnem sistemu, nudi subvencije, poveže jih z izvozniki itn. S tem namenom je bila ustanovljena tudi javna gospodarska agencija AICEP Portugal Global.⁷³ Zunaj Portugalske deluje okoli 2.000 portugalskih organizacij, ki jih država financira.⁷⁴ V zadnjih letih pa je poseben fokus namenjen mreži visokoizobraženih (predvsem z znanstvenega, izobraževalnega in s kulturno-umetniškega področja), posebej z namenom povezovanja in izmenjave izkušenj.

Aktualna vlada ima v svoji koalicijski pogodbi zapisano, da je njena naloga ovrednotenje prispevka diaspore k razvoju države ter spodbujanje vračanja izseljencev in njihovih potomcev na Portugalsko. Država goji načrtne politike do diaspore dolgoročno; to so vsebovali tudi programi prejšnjih vlad. Področje je normirano v več posebnih predpisih in načrtih. Med njimi posebej omenimo naslednje:

- Nacionalni izvedbeni načrt Globalnega dogovora o migracijah.
- Program prostovoljnega preseljevanja.
- Bilateralni dogovori o delovnih počitnicah z različnimi državami
- Programa Regressar (Program vračanja) iz leta 2019, to je državni program, ki spodbuja vračanje izseljenih Portugalcev in njihovih potomcev z različnimi ukrepi (s finančnimi, z davčnimi, priznavanje izobraževanja, navezava sodelovanja itn.)⁷⁵

---

⁷¹ <https://dre.pt/part-i>.

⁷² Glejte npr. Valentinčič 2019: II–VIII.

⁷³ Glejte <https://www.portugal.gov.pt/en/qc21/ministries/foreign-affairs/secretaries-of-state> in <https://www.portugalglobal.pt/EN/Pages/Index.aspx>.

⁷⁴ Finančna podpora je precej skromna, le okoli 500.000 evrov letno. Hkrati pa Portugalska letno nameni približno 25 milijonov evrov za učenje portugalščine na tujem.

⁷⁵ Zanimivo je, da program oglašujejo kot pomoč tistim, ki so bili prisiljeni zapustiti državo (zaradi ekonomske krize pred desetletjem) in se zdaj želijo vrniti.

Ali je eden izmed poudarkov tudi povratništvo? Ali privablja vse rojake ali le izobražene rojake in tudi tujce? Če privablja vse, ali z istimi ukrepi ali z različnimi? Ukrepi/politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Država ima sklop programov, namenjenih specifično portugalskim državljanom, ki živijo v tujini in se želijo vrniti na Portugalsko. Nudijo jim naslednje storitve:⁷⁶

- **Poseben program za iskanje službe na Portugalskem.**⁷⁷ Iskalci službe se lahko registrirajo v program, ki jih obvešča o prostih delovnih mestih.
- **7 % razpoložljivih vpisnih mest na visokošolskih in univerzitetnih ustanovah** na Portugalskem je rezerviranih za mlade Portugalce iz sveta, ki želijo nadaljevati svojo izobrazbo na Portugalskem. Kandidatura za vpis se vloga prek spleta.
- Za mlade, ki želijo nadaljevati svojo izobrazbo na visokošolskih in univerzitetnih ustanovah na Portugalskem, je vlada ustvarila »**Študijske in raziskovalne dneve na Portugalskem**«, ki so bili promovirani v sodelovanju s portugalskimi visokošolskimi, znanstvenimi in tehnološkimi institucijami ter namenjeni državam z močno zgodovino portugalske emigracije. Razširiti želijo možnosti za dostop do portugalskega visokošolskega izobraževanja za izseljence in njihove potomce s pomočjo ozaveščanja in informativnih sestankov s predstavniki portugalskih skupnosti. Posebna pozornost je namenjena tudi privabljanju študentov iz nekdanjih kolonij.
- **Pomoč urada za podporo vlagateljem iz diaspore** spodbuja identifikacijo, podporo in mreženje tisočih malih in srednje velikih podjetij v diaspori z jasno željo po naložbah na Portugalskem.
- **Uvedba novih pravil za priznavanje tujih univerzitetnih in visokošolskih diplom**, ki so poenostavila pravni okvir – v korist delavcem s kvalifikacijami, pridobljenimi v tujini, med katerimi izstopajo Portugalci oz. potomci izseljencev, ki se nameravajo vrniti v svojo državo.

Poudarek programov je na povratništvu. Privablajo vse rojake, ne le izobraženih. Privablajo tudi ljudi, ki mogoče niso portugalski državljan, a so v preteklosti že živeli na Portugalskem in bi se želeli vrniti. Obstajajo pa tudi specifični ukrepi, ki naslavlja določen segment visokoizobraženih (specifični vizum za vse poklice, ki jih certificira **Izvajalska agencija za konkurenčnost in inovacije**). Ločene politike obstajajo za tujce. V zadnjih letih so spremembe predvsem pri urejanju statusa nezakonitih migrantov, ki so vključeni na (neformalni) trg dela.⁷⁸

Za nas je najpomembnejši program za spodbujanje povratništva **Program Regressar**⁷⁹, ki ga vsebinsko podrobno povzemamo:

---

⁷⁶ <https://www.programaregressar.gov.pt>

⁷⁷ <https://iefponline.iefp.pt/IEFP/index2.jsp>

⁷⁸ Zakon o imigraciji (Zakon, št. 23/2007, iz 4. julija 2007).

⁷⁹ <https://www.programaregressar.gov.pt>

- **Inštitut za zaposlovanje in poklicno usposabljanje** ponuja podporni ukrep za vračanje izseljencev.⁸⁰

Finančna podpora nekdanjim emigrantom, ki se zaposlijo na Portugalskem. Podpora je sorazmerna velikosti družine in predvideva tudi soplačevanje stroškov migracije, selitev gospodinjskih predmetov na Portugalsko ter priznavanje akademskih in profesionalnih kvalifikacij.

- **»Linha de Crédito Regressar«**⁸¹

Cilj programa je podpirati investicije v obstoječa podjetja in podpirati ustanavljanje novih podjetij na Portugalskem ter podpora portugalskim podjetnikom iz sveta, ki se vračajo na Portugalsko, tako da se ustvarja pogoje za ustanavljanje novih podjetij in poslovnih naložb. Program je namenjen: 1) mikro-, malim in srednje velikim podjetjem s certifikatom MSP⁸², ki razvijajo svojo dejavnost in izpolnjujejo cilje programa; 2) zasebnim podjetjem, katerih osnovni kapital je vsaj v 50 % v lasti ljudi, ki se vračajo na Portugalsko (ljudje, ki so se odselili iz Portugalske, ne glede na njihovo državljanstvo), ali državljanom, potomcem Portugalcev, ki se nameravajo vrniti in naseliti na Portugalskem ter izpolnjujejo enega izmed naslednjih pogojev: a) niso začeli opravljati poslovne dejavnosti do dne vložitve prošnje za podporo; b) če so začeli svojo poslovno dejavnost, te niso opravljali več kot šest mesecev do datuma vloge prošnje za podporo in si prizadevajo za poslovne naložbe, ki bodo ustvarjale dodatna delovna mesta.⁸³

⁸⁰ <https://www.iefp.pt/regresso-a-portugal>

⁸¹ <https://financiamento.iapmei.pt/inicio/home/produto?id=bbae3a6c-7bb5-4319-a399-ba6f4fdc7791>

⁸² Državni elektronski certifikat, prek katerega se potrjuje, da podjetje izpolnjuje potrebna merila in pogoje mikro-, malega ali srednje velikega podjetja.

⁸³ Program predvideva naslednje upravičene operacije:

- dejavnosti, namenjene novim naložbam v opredmetena ali neopredmetena osnovna sredstva ali okrepitevi obratnega kapitala ali stalnega kapitala, vključno s prenosom kapitala;
- operacije za odkup deleža obstoječe družbe – neposredno ali z dokapitalizacijo; zudi tukaj je pogoj, da morajo imeti na dan sklepanja pogodbe državljeni, ki se vračajo na Portugalsko, v lasti več kot 50 % osnovnega kapitala in glasovalnih pravic družbe oziroma da imajo ti državljeni, čeprav posredno, več kot 50 % osnovnega kapitala in glasovalnih pravic v družbi prevzema;
- sofinanciranje nakupa nepremičnine je upravičeno le do 50 % celotnega zneska, če ima nepremičnina posebne tehnične značilnosti, ki so neposredno povezane s proizvodno dejavnostjo, in sicer v transformacijskih, laboratorijskih in v okoljskih procesih, ter da družba ne razvija dejavnosti, omenjene v 68. členu Portugalske klasifikacije gospodarskih dejavnosti;
- upravičena so podjetja, ki opravljajo dejavnosti v primarnem sektorju, in sicer v kmetijstvu, živinoreji, gozdarstvu in v ekstraktivni industriji (pridobivanje naravnih surovin). Ta lahko kupijo zemljišča in nepremičnine ter premično blago, in sicer pod pogojem, da so dokazljivo namenjeni proizvodni dejavnosti podjetja.

Pri financiranju nakupa osnovnega kapitala druge družbe ta ne sme biti v lasti zakonca ali družinskega člana do drugega kolena nad 25 %.

Program našteje naslednje operacije kot neupravičene do sredstev za:

- pridobivanje finančnih koristi, zemljišč, blaga, nepremičnin in lahkih vozil, ki nimajo značaja »proizvodnih sredstev«;
- finančno prestrukturiranje in/ali konsolidacijo aktivnih kreditov;
- operacije, namenjene likvidaciji ali nadomestitvi, neposredno ali posredno, tudi pod različnimi pogoji financiranja, predhodno dogovorjenega z banko;

- **Možnost pridobitve kredita:**⁸⁴
  - Največje financiranje podjetja: 1 milijon EUR, vendar ne več kot 500.000 EUR na vključenega državljanu, ki se vrača na Portugalsko.
  - Plačevanje obrokov: možnost odplačevanja z obroki mesečno, četrtno, polletno ali letno.
  - Najdaljši rok trajanja kredita: do 8 let.
  - Najdaljše obdobje pred začetkom odplačevanja: do 24 mesecev.
  - Obrestna mera s fiksno obrestno mero: euribor.
  - Spremenljiv način obrestne mere: euribor za 1, 3, 6 ali 12 mesecev.
  - Obrestna mera: 3,25 %.
  - Obrestni bonus: 0 %.
- **Možnost vzajemnega jamstva**⁸⁵
  - Vzajemno jamstvo: do 75 %.
  - Skupna garancija: največ 1,25 %.
  - Bonus skupne garancije: 100 % v prvih štirih letih, od prve uporabe.
- **Davče olajšave**
  - V okviru iniciative Programa Regressar so ustvarili posebne davčne olajšave za osebe, ki se vračajo na Portugalsko. Kdor se vrne v dveh letih od začetka programa, bo pet let oproščen plačevanja 50 % davka

- pridobitev nepremičnin ali naložbe za prevzem podjetja, katerega premoženje sestavljajo pretežno nepremičnine.

Program predvideva naslednje pogoje upravičenosti upravičenca:

- lokacija na ozemlju Portugalske;
- osnovni kapital v lasti državljanov, ki so se vrnilo na Portugalsko (na datum sklenitve pogodbe in po koncu naložbe);
- povratniki na Portugalsko morajo biti stari vsaj 18 let;
- na dan sklepanja pogodbe morajo dokazati, da državljan, ki se vračajo na Portugalsko, zagotavljajo financiranje naložbe z lastniškim kapitalom, ki je enak ali večji od 15 % celotne naložbe v osnovni kapital;
- investicijske projekte morajo do datuma sprostitev prvega obroka financiranja odobriti pristojni organi, kadar je to zakonsko zahtevano;
- brez neurejenih incidentov pri banki na dan izdaje pogodbe;
- svoj status morajo imeti urejen pred davčno upravo in upravo za socialno varnost;
- brez dolgov do katere koli družbe vzajemnih jamstev;
- vračajoči se državljan na Portugalsko ne sme opravljati poslovne dejavnosti že več kot šest mesecev pred zahtevo za financiranje;
- prejemnik sredstev mora dokazovati ustvarjanje delovnih mest, ki se vrednoti na naslednji način:
  - število ustvarjenih delovnih mest > število podprtih vračajočih se državljanov v novem podjetju (oblikovanem pred manj kot šestimi meseci);
  - število ustvarjenih delovnih mest >= število podprtih vračajočih se državljanov v prevzetih podjetjih;
- upoštevanje pogoja de minimis.

⁸⁴ Poleg <https://financiamento.iapmei.pt/inicio/home/produto?id=bbae3a6c-7bb5-4319-a399-ba6f4fdc7791> glej še npr. <https://www.dges.gov.pt/pt/pagina/contingente-especial-para-candidatos-emigrantes-portugueses-e-familiares-que-com-eles-residam> in <https://dre.pt/home/-/dre/108219722/details/maximized?serie=l&day=2017-09-27&date=2017-09-01>.

⁸⁵ Ibid.

od dohodka (iz zaposlitve ali lastnega posla).⁸⁶ Kot pričakovani učinki so navedeni naslednji: priseljevanje portugalskih podjetnikov, živečih v tujini; priseljevanje portugalskih visokokompetentnih strokovnjakov, trenutno živečih v tujini; ustvarjanje novih podjetij z velikim deležem osnovnega kapitala v lasti priseljenih Portugalcev. Priseljevanje mladih potomcev Portugalcev, ki želijo opraviti svoj študij na Portugalskem.

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Posebej:

- **pripadnikom zgodovinske diaspore;**
- **na novo izseljenih posameznikom.**

Navedeni ukrepi naslavljajo pripadnike zgodovinske diaspore in na novo izseljene posameznike.

Če naslavljajo oboje, ali obstaja med ukrepi kakšna razlika glede na to, komu so namenjeni, ali so za oboje isti?

Ukrepi so za oboje isti.

Ali je pozornost na tehničnih (mikro)ukrepih, ki lajšajo vračanje (ureditev osebnih statusov, informacije o zaposlitvah, nepremičnine in nastanitev), ali veliki (makro)politiki, ki jih poskušajo privabiti s perspektivnimi službami? Ali oboje?

Obstajajo poudarki za oboje. Konkretno, za mikroukrepe se lahko omeni, da država nudi finančno pomoč za vrnitev (delno kritje stroškov potovanja in selitve gospodinskih predmetov, delno kritje stroškov priznavanja akademske in strokovne izobrazbe). Med makropolitike sodijo: a) davčne olajšave, ki omogočajo priseljenim Portugalcem višji zaslužek na isto stopnjo dohodka kot preostalim državljanom; b) možnosti kredita in vzajemnega jamstva za podjetja, katerih 50 % + osnovnega kapitala je v lasti vračajočih se Portugalcev ali njih potomcev.⁸⁷

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Ali država pozna kakšne davčne olajšave, olajšave za investicije, zagonske projekte, start-upe, spodbude za odpiranje novih podjetij za privabljanje visokoizobraženih? Le rojakov ali vseh?

V okviru iniciative Programa Regressar so ustvarili posebne davčne olajšave za osebe, ki se vračajo na Portugalsko. Kdor se vrne v dveh letih od začetka programa,

---

⁸⁶ <https://www.programaregressar.gov.pt/en/fiscal-support-measure/> in <https://www.elmundo.es/economia/2019/08/05/5d46f1cafc6c83ef1b8b45cd.html>.

⁸⁷ <https://iefponline.iefp.pt/IEFP/medFixacaoEmigrantes.do?action=overview> in <https://www.programaregressar.gov.pt/en/investment-support-measure/>

bo pet let oproščen plačevanja 50 % davka od dohodka (iz zaposlitve ali lastnega posla).⁸⁸

Za visokoizobraženi kader (tudi tuji) država ponuja specifični vizum s skrajšanim časom postopka. »Zlati vizum« in začasno bivalno dovoljenje lahko pridobi vsak državljani tretje države, ki vloži 500.000 evrov v nepremičnino na Portugalskem; v petih letih vloži milijon evrov kapitala ali ustvari 30 delovnih mest na Portugalskem.⁸⁹ Znotraj portugalske vlade deluje posebna agencija AICEP Portugal Global, ki je zadolžena za privabljanje tujih investicij in podporo portugalskim podjetjem na tujem. Poleg tega velja omeniti še COTEC, nevladno združenje podjetnikov, ki skrbi za mreženje in vlaganje kapitala med portugalskimi podjetji, ki delujejo na tujem.

Komu so namenjene olajšave (zaposlovalcem, posameznikom, ki se vračajo)?

Olajšave so namenjene posameznikom.

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil. Ali obstajajo in za koga?

Posebne socialne bonitete so predvidene kot pomoč pri priselitvi in za obdobje 12 mesecev po prihodu za posameznike, ko lahko ti koristijo podporo v višini 438,81 EUR. Za vsakega dodatnega družinskega člana se podpora poviša za 20 %.⁹⁰

Vsaki družini, ki se odloči za povratek in ima že podpisano pogodbo o zaposlitvi, država da 6,536 EUR kot pomoč pri organizaciji selitve in integracije.⁹¹

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Država omenja željo po debirokratizaciji in finančno pomoč za priseljevanje in urejanje akademskih in profesionalnih akreditacij. Na konkretnem primeru pri vlogi za vpis na študij na visokošolske/univerzitetne ustanove se prijava lahko odda virtualno.

Poseben vladni odlok tudi določa, da se mora na ravni priznanj izobrazbe uvesti potrebne spremembe, da bodo priznanja potekala hitro.⁹²

Ali ima država kakšno specializirano pisarno, informacijsko središče, spletno stran, svetovalce itn. za premagovanje (administrativnih) ovir pri vračanju/priseljevanju?

Velika pozornost je namenjena tudi čim bolj preprostem pridobivanju informacij, vse na enem mestu. Tako so vzpostavili sistem »Espaco Cidadao«, to je koncept »ene

---

⁸⁸ <https://financiamento.iapmei.pt/inicio/home/produto?id=bbae3a6c-7bb5-4319-a399-ba6f4fdc7791>

⁸⁹ Justino 2016: 20–21.

⁹⁰ <https://iefponline.iefp.pt/IEFP/medFixacaoEmigrantes.do?action=overview>

⁹¹ <https://www.elmundo.es/economia/2019/08/05/5d46f1cafc6c83ef1b8b45cd.html>

⁹² <https://www.programaregressar.gov.pt/en/support-to-recognition-of-qualifications/>

pisalne mize«, na kateri se lahko uredi več kot šestdeset storitev, ki spadajo pod pristojnost več državnih organov. To deluje na večjih diplomatsko-konzularnih predstavništvih in na ravni regij znotraj države.⁹³

Tudi Zavod za zaposlovanje in profesionalno usposabljanje se med drugim ukvarja s pomočjo portugalskim državljanom, ki se želijo vrniti na Portugalsko.

Kot deležniki na tem področju so konkretno naštetih še naslednji organi:⁹⁴

- Visoka komisija za migracije.
- **Kontaktna točka za vrnitev izseljenca** (projektna skupina, ki je neposredno odvisna od predsednika vlade, z možnostjo prenosa na člana vlade, pristojnega za področje dela, solidarnosti in socialne varnosti).
- Inštitut za zaposlovanje in strokovno usposabljanje.
- Agencija za naložbe in zunanjo trgovino Portugalske.
- Generalni direktorat za konzularne zadeve in portugalske skupnosti.
- **Urad za podporo vlagateljem iz diaspore.**
- **Pisarne za podporo emigrantom v sodelovanju s še 56 občinami v državi, ki imajo danes 157 podpornih enot za obravnavo vračanje.**
- Spletna stran in telefonska linija za pomoč imigrantom.
- Spletni tečajji o podjetništvu, namenjeni imigrantom.

Opredelitev ravni sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

a) državna ali

b) regionalna/lokalna raven?

Čeprav ima Portugalska osrednje politike za vračanje, normirane na državni ravni, to predstavlja le okvir; številni ukrepi in pobude se izvajajo na regionalni in lokalni ravni. Ugotavljajo, da se 90 % teh, ki se vrnejo, naseli v domači kraj ali okolico, od koder izvirajo oni ali njihovi predniki.⁹⁵

Raven za sprejemanje in izvajanje ukrepov za vračanje posameznikov se ureja na državni in regionalni/lokalni stopnji. Prek AICEP⁹⁶ enkrat letno organizirajo srečanja portugalskih podjetnikov iz sveta, ponudijo jim seminarje, na katerih jim predstavljajo informacije in možnosti o davčnem sistemu, subvencijah, EU-sredstvih. To ni centralizirano, ampak poteka na ravni regij (Portugalska je razdeljena na 11 regij), pri čemer zadnje tudi predstavijo svoje prednosti za naselitev in investiranje, predstavijo

---

⁹³ Carneiro 2018.

⁹⁴ <https://www.portugal.gov.pt/pt/gc22>

⁹⁵ Carneiro 2018.

⁹⁶ <https://www.portugalglobal.pt/EN/Pages/Index.aspx>.

se podjetniki s tega območja itn. V okviru regij delujejo tudi agencije za investicije in internacionalizacijo gospodarstva.

Tudi znotraj urada državnega sekretarja je ena izmed prioritet delo z lokalnimi upravami (občinami); tam vzpostavljajo pisarne, ki pomagajo z informacijami pri izselitvi in vračanju (vprašanja davčnega rezidentstva, pokojnin, nastanitve, služb, sociale, notifikacij diplom itn.); to imenujejo **Emigrant Support Offices (GAE)**. Trenutno na občinski ravni deluje 157 takšnih pisarn. V letu 2017 so te pisarne pomagale več kot 30.000 ljudem.⁹⁷

Definiranje deležnikov v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Deležniki v tem procesu so: delodajalci, izobraževalne ustanove (visokošolski zavodi in univerze) in naslednje ustanove:⁹⁸

- Kontaktna točka za vrnitev izseljenca (projektna skupina, ki je neposredno odvisna od predsednika vlade, z možnostjo prenosa na člana vlade, pristojnega za področje dela, solidarnosti in socialne varnosti).
- Generalni direktorat za visoko šolstvo ter Komisija za priznavanje akademskih diplom in tujih diplom.
- Inštitut za zaposlovanje in strokovno usposabljanje.
- Poslovna združenja.
- Agencija za naložbe in zunanjo trgovino Portugalske.
- Generalni direktorat za konzularne zadeve in portugalske skupnosti.
- Urad za podporo vlagateljem iz diaspore.
- Pisarne za podporo emigrantom v sodelovanju s še 56 občinami v državi, ki imajo danes 157 podpornih enot za obravnavo vrnitev.
- Izvajalska agencija za konkurenčnost in inovacije.
- Visoka komisija za migracije.

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Večina omenjenih mehanizmov je namenjena Portugalcem, živečim v tujini, njihovim potomcem do druge ali tretje generacije, in ljudem, ki so v preteklosti živeli na Portugalskem in se želijo vrniti v to državo. Na mehanizem asimetrične obdavčitve polagajo velike upe, ker naj bi omogočal kompetitivne plače brez dodatnih stroškov za delodajalce.⁹⁹

---

⁹⁷ Carneiro 2018.

⁹⁸ <https://dre.pt/home/-/dre/121665680/details/maximized>

⁹⁹ Če bi se to ocenilo kot primerno prakso, bi lahko v Sloveniji to npr. nadgradili na naslednji način: stopnjo olajšave na dohodke (mogoče celo različne stopnje glede na čas prebivanja v Sloveniji, npr.: 100-odstotna olajšava za prvo obdobje, nato se za vsako naslednje obdobje zniža olajšavo na 75 %, 50 %, 25 % in 0 %); stopnjo olajšave na socialne obremenitve podjetja in davke, ki zadevajo priseljenega zaposlenega (lahko po podobnem vzorcu, kot je omenjeno zgoraj). To bi omogočilo ne le

Sklep

Portugalska ima tradicionalno dobro politiko do diaspore. Dolgo so diasporo videli predvsem kot vir finančne pomoči (»remittances«). Postopoma so začeli veliko pozornost namenjati gospodarskemu povezovanju in investiranju pripadnikov diaspore na Portugalsko – to je še danes osrednji fokus. Leta 2019 pa so zagnali tudi veliko iniciativo za spodbujanje vračanja izseljencev in njihovih potomcev. Pri tem ne ločujejo med sodobnimi izseljenci in privabljanjem potomcev iz prejšnjih valov. Ker je program novejšega veka, ga je težko evalvirati in oceniti rezultate; v poročilu so tako naštetih predvsem ukrepi, in kjer je to razvidno, tudi argumentacija zanje.

Posebnost Portugalske je gotovo tudi v tem, da imata veliko vlogo pri gospodarskem sodelovanju z diasporo in povratništvu regionalna in lokalna raven državne uprave.

---

kompetitivne plače za povratnike, ampak tudi motivacijo za podjetnike, ki bi imeli nižje stroške ob zaposlovanju slovenskega kadra iz tujine, ki se vrača v državo.

Seznam virov in literature

XXII Governo. <https://www.portugal.gov.pt/pt/gc22>.

AICEP Portual Global. <https://www.portugalglobal.pt/EN/Pages/Index.aspx>.

Apoio ao Regresso do Emigrante. <https://www.iefp.pt/regresso-a-portugal>.

Carneiro, Jose Luis (2018). *The portuguese diaspora in the world: axis of action*. Bled: Bled Strategic Forum.

Decreto-Lei n.º 124/2017. <https://dre.pt/home/-/dre/108219722/details/maximized?serie=l&day=2017-09-27&date=2017-09-01>

Direcao-Geral do Ensino Superior. <https://www.dges.gov.pt/pt/pagina/contingente-especial-para-candidatos-emigrantes-portugueses-e-familiares-que-com-eles-residam>

El Mundo (2019). Portugal llama a sus emigrados por la crisis: Ofrece 6.500 euros y rebajas fiscales a los que abandonaron el país. Dostopno na: <https://www.elmundo.es/economia/2019/08/05/5d46f1cafc6c83ef1b8b45cd.html>.

Emigration. <http://countrystudies.us/portugal/48.htm>.

IEFP Online (2021). Dostopno na: <https://iefponline.iefp.pt/IEFP/index2.jsp>.

Justino, David (2016): *Emigration from Portugal. Old Wine in New Bottles?* Washington DC: Migration Policy Institute.

Linha de Crédito Regressar. <https://financiamento.iapmei.pt/inicio/home/produto?id=bbae3a6c-7bb5-4319-a399-ba6f4fdc7791>

Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Portugalske. <https://www.portugal.gov.pt/en/gc21/ministries/foreign-affairs/secretaries-of-state>.

Portugal – Migration. <https://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Portugal-MIGRATION.html>.

Zakon o imigraciji (Zakon, št. 23/2007, iz 4. julija 2007).

Portuguese American Journal. <http://portuguese-american-journal.com/>.

Programa Regressar (2019). <https://www.programaregressar.gov.pt/>.

Resolução do Conselho de Ministros n.º 60/2019. <https://dre.pt/home/-/dre/121665680/details/maximized>.

The Guardian (2011). *Young people are fleeing Portugal in droves. But is this a bad thing?* Dostopno na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2011/jan/08/portugal-emigration-young-generation>.

Ustava Republike Portugalske. <https://dre.pt/part-i>.

Valentinčič, Dejan (2019). O ministrih brez ministrstev: primerjalnopravna ureditev vladnih funkcionarjev brez resorja. *Pravna praksa*, 13. jun. 2019, 38, 23, II–VIII.

2.3. Italija

Kristina Toplak

Splošno

Število prebivalstva (2020): 59,641.488¹⁰⁰ (2019 – 60,359.546) število prebivalstva upada od leta 2015 naprej. V letu 2020 je število prebivalcev na ravni iz leta 2013.

BDP (2019): 29.660¹⁰¹ (BDP narašča od leta 2015 naprej)

Stopnja brezposelnosti (2019): 10,0 %¹⁰² (delež upada od leta 2014)

Št. izseljenih (2019): 179.505¹⁰³ (2018 – 156.960) število izseljenih konstantno narašča (od leta 2010 naprej).

Št. priseljenih (2020): 332.778¹⁰⁴ (2018 – 332.324) število priseljenih prebivalcev niha v obdobju od 2010 dalje, najnižje je bilo 2014 (277.631).

Sistem izobraževanja

Izobraževalni sistem je organiziran po načelih subsidiarnosti in avtonomije ustanov. Država ima izključne zakonodajne pristojnosti glede splošne organizacije izobraževalnega sistema (npr. minimalni standardi izobraževanja, šolsko osebje, zagotavljanje kakovosti, državna finančna sredstva). Ministrstvo za izobraževanje in ministrstvo za univerzo in raziskave sta odgovorna za splošno upravljanje šolstva na nacionalni ravni za ustrezna področja. Italija je razdeljena na 20 dežel oziroma regij, ki imajo skupno odgovornost z državo v nekaterih sektorjih izobraževalnega sistema (npr. organizacija predšolske vzgoje in izobraževanja (0–3), šolski koledar, razporeditev šol na njihovem ozemlju, pravica do študija na višji ravni). Regije imajo izključno zakonodajno pristojnost pri organizaciji regionalnega sistema poklicnega izobraževanja in usposabljanja.¹⁰⁵

Univerze so sorazmerno avtonomne, a trpijo zaradi pomanjkanja sredstev. Uspešni kandidati za akademska delovna mesto so pogosto interni: za univerzo je ceneje

---

¹⁰⁰ EUROSTAT, prebivalstvo

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en

¹⁰¹ EUROSTAT, BDP, per capita, v evrih

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_pc/default/table?lang=en

¹⁰² EUROSTAT, brezposelnost, delež aktivnega prebivalstva

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en

¹⁰³ EUROSTAT, emigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en

¹⁰⁴ EUROSTAT, imigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8/default/table?lang=en

¹⁰⁵ EURYDICE, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/italy_en

najeti interne kandidate, saj gre le za napredovanje v karieri, vendar so z uvedbo t. i. Gelminijevega zakona iz leta 2010 zavezane zaposliti 20 % zunanjih kandidatov).¹⁰⁶

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2018 64,1 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (od leta 2013 to število narašča).¹⁰⁷ Doktorjev znanosti je bilo leta 2018 1,2 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (upad v primerjavi s prejšnjimi leti, 1,4 v letih 2017 in 2016, 1,5 v letu 2015).¹⁰⁸

Trg dela

Italijanski trg dela se med regijami močno razlikuje; industrijska dejavnost je večinoma skoncentrirana na severu, južne regije pa so namenjene predvsem kmetijstvu in turizmu. Zelo ga je prizadelo upadanje prebivalstva, predvsem zaradi staranja. Med letoma 2020 in 2024 bo moral italijanski gospodarski sistem nadomestiti več kot 2,5 milijona trenutno zaposlenih, saj dosežejo upokojitveno starost ali iz drugih razlogov. Ta številka bo skupaj s pričakovanim povečanjem (ali z zmanjšanjem) zaposlenosti na podlagi mogočih trendov letnega BDP povzročila skupno potrebo po zaposlovanju med 1,9 in 2,7 milijona delavcev.¹⁰⁹

Ukrepi/politike vračanja/privabljanja

Beg možganov ali *Cervelli in fuga* je v italijanski javnosti in politiki prepoznan kot dolgotrajen in pereč problem. Trend odhajanja mladih in izobraženih Italijanov, predvsem raziskovalcev in profesorjev, ki niso našli mesta na domačih univerzah, se je začel konec osemdesetih let in se do danes stopnjeval. Akademikom so se pridružili drugi profili izobraženih ljudi: zdravniki, drugo medicinsko osebje, knjižničarji, računalniški strokovnjaki itn. (Subacchi 2016) pa tudi inženirji, diplomirani ekonomisti, matematiki, kemiki, fiziki in biologi, v zadnjih letih pa tudi diplomiranci s področja humanistike (Viola 2020).

Številke kažejo, da znanstveniki iz Italije odhajajo, da se le redki vrnejo in da v nasprotju z drugimi državami Italija ne more računati na priseljevanje tujih znanstvenikov, ki bi jih nadomestili (Saint - Blancat 2019). Primanjkuje jim visokokvalificiranih delovnih mest (Subacchi 2016). Po globalnem indeksu talentov in

---

¹⁰⁶ Italy, Academic Career Structure, European University Institute, <https://www.eui.eu>

¹⁰⁷ EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad05/default/table?lang=en

¹⁰⁸ EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad06/default/table?lang=en

¹⁰⁹ EURES, Labour market information,
<https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2642&countryId=IT&acro=Imi&lang=en&regionId=IT0&nuts2Code=%20&nuts3Code=&regionName=National%20Level>

konkurenčnosti je Italija uvrščena za večino evropskih držav, tudi za Slovenijo, na 36. mesto (GTCI 2020).¹¹⁰

V obdobju 1996–1999 je približno 12.000 diplomantov zapustilo državo (Milio idr. 2012). Kljub temu je bila Italija v spodnji sredini evropskih in tudi svetovnih držav po deležu izseljenih izobraženih prebivalcev (7 % v letu 2000). Leta 2008 je bilo pri AIRE (register prebivalcev, ki živijo zunaj države več kot 12 mesecev) registriranih 4.000 Italijanov z diplomom, ki so zapustili domovino, leta 2006 pa je po ocenah italijanskega inštituta Censis 11.700 italijanskih diplomantov našlo delo v tujini, to je vsak 25 diplomant (www.euexperts.eu). Leta 2020 je zaradi posledic pandemije koronavirusne bolezni prišlo do preobrata, saj se je veliko mladih vrnilo (vsaj začasno) oziroma razmišljajo o povratku v Italijo.

Sledi povzetek analize glavnih političnih ukrepov, ki jih je sprejela italijanska vlada za upravljanje migracij znanstvenikov (Beltrame 2007; Milio idr. 2012). Intervencije italijanske vlade so bile skladne z opredelitvijo prevladujočega problema, pri katerem je beg možganov omejen na migracije znanstvenikov in raziskovalcev, usmerjene izključno na področje znanstvenih migracij. Po ocenah raziskovalcev in izseljenih znanstvenikov je bilo pred letom 2005 malo politik, ki so bile namenjene vračanju, a tudi obstoječe so bile zelo omejene (Morano - Foadi 2006, 217). To poročilo temelji na analizi študij, ki so obravnavale različne oblike intervencij in ukrepov, predvsem v obdobju 2001–2012. Poznejši ukrepi še niso bili temeljito analizirani, zato je v poročilu za obdobje 2013–2020 zajetih več časopisnih člankov, mnenj in javnih odzivov strokovnjakov, ki so bili objavljeni na spletu. Analiza vsega dosegljivega gradiva je pokazala, da se je beg možganov začel zgodaj, torej v osemdesetih letih, in se v naslednjih desetletjih stopnjeval, italijanska vlada pa je ukrepe za zajezitev problema začela sprejemati z zamudo, tj. v prvem desetletju novega tisočletja.

V analizah politik, povezanih z begom možganov, so izpostavljene tri oblike intervencije politike, ki spadajo v tri vrste ukrepov za »upravljanje bega možganov«:

- *politike vračanja;*
- *politike zadrževanja;*
- *politike izkoriščanja omrežja.*

POLITIKE VRAČANJA

Leta 2001 je takratni minister za univerze in raziskave Ortensio Zecchino začel prvi program za »vračanje možganov«. Člen 1 ministrske uredbe z dne 26. januarja 2001, številka 13, je urejal spodbude za določanje pogodb univerz s tujimi ali z italijanskimi učenjaki in strokovnjaki, ki že vsaj tri leta stalno opravljajo učne in znanstvene dejavnosti v tujini. Pogodbe (najmanj šest mesecev in največ tri leta) so morale vključevati raziskovalne in učiteljske dejavnosti. Univerze so se morale zavezati, da

---

¹¹⁰ <https://gtcistudy.com/the-gtci-index/#>

bodo zagotovile ustrezne sprejemne zmogljivosti in podporo dejavnosti imetnika pogodbe, poleg tega pa so se morale zavezati k sofinanciranju stroškov predlaganega raziskovalnega programa v višini 10 %. Za ekonomsko obravnavo imetnika pogodbe je bilo še naprej pristojno ministrstvo. To je ocenilo predloge, ki so jih podale univerze, in ugotovilo, ali naj prošnjo sprejmejo in izplačajo sredstva (približno 40 milijard lir vsako leto za leta 2001, 2002 in 2003). Z vidika plač je bila omejitev ta, da mora biti plača učiteljev, poklicanih iz tujine, ustrezna evropski ravni.

Javnost je novico o tem programu, imenovanem *brain buster* ali *acchiappa cervelli*, sprejela z izjemnim navdušenjem. Manj navdušenja so namesto tega izrazili znanstveniki in raziskovalci, ki so poudarili, da je denarja premalo, da bi se dejansko kaj spremenilo, in da program ovira nepotizem, ki prevladuje na italijanskih univerzah (Morano - Foadi 2006).

Program je bil izveden v ministrski uredbi z dne 20. marca 2003 in v zakonu z dne 24. novembra 2003, številka 326 (Preoblikovanje zakona z dopolnitvami zakona z dne 30. septembra 2003, št. 269, ki vsebuje nujne določbe za pospeševanje razvoja in popravljanje trenda javnih računov) so bila predvidena znižanja davkov (člen 3, Spodbude za vrnitev raziskovalcev, ki prebivajo v tujini, v Italijo), da se olajša in spodbudi vrnitev »možganov«. Učinki tega programa so bili po navedbah časopisov slabi, saj se je dejansko v Italijo vrnilo 466 izobražencev (od tega približno 300 Italijanov). Po ocenah pa je bilo v tem času italijanskih raziskovalcev v tujini med 40.000 in 50.000. Podobna ocena nam pove, da je program vračanja vrnil največ 1 % italijanskih raziskovalcev iz tujine. V javnosti se je pojavil dvom o učinkovitosti in izvedbi programa (pri v tujini živečih znanstvenikih, torej uporabnikih). Program so leta 2006 zaradi pomanjkanja sredstev prekinili oziroma zamrznili (Millio idr. 2012).

Ukrep v smislu privabljanja z zmanjševanjem davčnih obveznosti je iz leta 2010 (pod Berlusconijevo vlado) in je bil določen v zakonu 238/10, znanem kot »zakon o protieksodusu«. Dokončno je ta ukrep spremenil čl. 16 zakonodajnega odloka 147/2015 in je bil nato podaljšan do decembra 2017 ter pozneje večkrat dopolnjen. Uradno je bil zakon namenjen privabljanju usposobljenih, talentiranih državljanov EU, da se preselijo in delajo v Italiji. Čeprav je bil namenjen vsem državljanom EU, je dejansko targetiral italijanske državljane v tujini; objavljen je izključno v italijanskem jeziku, vključuje vrsto pomožnih privilegijev samo za italijanske državljane, kot je dostop do javnih stanovanj in pokojninskih ugodnosti (Tintori in Romei 2017; tudi poznejše dopolnitve zakonodaje o davčnih olajšavah so objavljene izključno v italijanskem jeziku). Novi zakon je za tiste, ki so imeli vsaj dve leti delovnih izkušenj v tujini, sprva predvideval davčno olajšavo v višini 70 % za moške in 80 % za oba spola v enoletnem obdobju. S spremembo in z razširitvijo, ki pa je veljala le za posameznike, ki so se vrnili v Italijo do 31. decembra 2015, so se nekateri parametri spremenili. Odbitek davka je bil znižan na -30 %, vendar je bilo obdobje uporabe podaljšano, od 2 do 5 let. Druga bistvena razlika se je nanašala na uporabo olajšav, ki so se do leta 2017 nanašale samo na zaposlene, nato pa so veljale tudi za tiste, ki

so se vrnil v Italijo in so želeli vstopiti na trg kot samozaposleni. Nekateri analitiki so zakonodajo o davčnih olajšavah v tem obdobju označili kot premalo učinkovito (Bianco 2017). V letih 2015–2021 se je zakonodaja o davčnih olajšavah za Italijane, ki bi se iz tujine vrnil domov, še večkrat dopolnjevala oziroma spreminjala (več o trenutno veljavnih davčnih ukrepih glejte 3. poglavje, *Obstoječe davčne ali druge fiskalne olajšave*).

Po poročilu Eurispes Italy 2017 se je od leta 2001 do leta 2009 v Italijo vrnilo le 519 raziskovalcev v primerjavi z veliko večjim številom »odhajajočih« izobraženih. Ob pogledu na statistiko se zdi, da je beg možganov še vedno zelo aktualen tudi leta pozneje. Po podatkih, ki jih je Farnesina (min. za zunanje zadeve Italije) objavila leta 2015, je Italijanov, ki so se odselili v tujino, več kot 107.000, v enem letu pa za več kot šest tisoč in v desetletju od leta 2006 do leta 2016 skupno 817.000. Rigidnost pri zaposlovanju mladih, negotovost, odsotnost meritokracije, želja po raziskovanju na visoki ravni in ne nazadnje tudi problem nizkih plač so le nekateri razlogi, zaradi katerih se veliko mladih Italijanov odloči za delo v tujini.

Po mnenju odvetnika Luce Faille, ustanovnega partnerja podjetja LabLaw, specializiranega za delovno pravo in sindikalne odnose, je neuspeh teh politik povezan z zakonodajno vrzeljo: »Čeprav so te politike na splošno zelo zaslužne, ker so namenjene favoriziranju vrnitve izobražencev z inovacijami, nadarjenostjo in z veščinami, pridobljenimi v tujini, ima njihovo ostajanje ali naseljevanje v državi, kot je naša, ki ima vedno več izgub, napake. Trenutna zakonodaja namreč določa, da »možgani, ki se vrnejo«, ostanejo v Italiji od 2 do 5 let, da ne izgubijo vseh ugodnosti in ne naletijo na sankcije. Težava pa je v tem, da prebivanje v Italiji ni odvisno le od tega, kdo se z uporabo teh zakonov odloči za vrnitev v Italijo, ampak tudi od službe, ki jo lahko oseba najde, in od možnosti, da jo za to obdobje tudi obdrži«. Izpostavljen problem je manko zaščite izobraženih delavcev v Italiji ob izgubi službe.

Več kot 50 % diplomantov, ki so se odselili v tujino, se ne namerava vrniti v Italijo, kar je po mnenju sociologa Flavia Antonia Cervola na Univerzi v Pavii in avtorja knjige *Možgani v tranzitu* (založba Carocci 2017) lahko posledica dejstva, da Italija ne ponuja zaposlitvenih možnosti, skladnih s pričakovanji mladih izobražencev. Problem vidi v propadanju industrije in slabi zmogljivosti javnega sektorja.

Od »možganov, ki se vračajo«, je več kot štiri leta v Italiji ostala le četrtnina, ta rezultat pa je v večini primerov posledica dejstva, da selitev ni skladna s pridobljenimi kvalifikacijami, manjka pa tudi ustreznih virov, da zaženejo lastne projekte in si s tem odprejo priložnosti za kariero. Cervola meni, da lahko stvari na boljše spremeni le konkreten pristop Italije k ideji inovacij in kulture (Bianco 2017).

Zdi se, da politika, ki temelji na spodbujanju vračanja, ni imela pomembnih učinkov, ampak – kot ugotavljajo tudi drugi raziskovalci (Ziguras in Law 2006) – se politike vračanja na splošno ne zdijo zelo učinkovite. V programih vračanja obstaja še ena omejitev. Raziskave motivacij za migracije (glejte spodaj) kažejo, da je glavni

dejavnik migracije možnost dela na naprednem področju raziskav. Čeprav je to motivacijo mogoče vključiti v poklicno ideologijo znanstvenikov ali v norme znanstvenega etosa, ostaja to največja motivacija (Beltrame 2007).

Razlogi za odhod iz Italije:

- 59,8 malo razpoložljivih virov za raziskovalne dejavnosti
- 56,6 boljše gospodarske razmere
- 52,1 možnosti za hitrejši karierni razvoj
- 26,1 možnost izvajanja raziskovalnih dejavnosti, ki se ne gojijo v Italiji

Razlogi za nevrčanje:

- 23,3 pretirana birokratizacija raziskav
- 14,0 pomanjkanje tehnologij in laboratorijev
- 14,0 osebni in družinski razlogi
- 14,0 zaprtje univerzitetnega sveta, pomanjkanje ustreznih mest
- 11,0 negotovost v karieri

Nasveti za zaustavitev bega možganov:

- 61,9 povečanje izdatkov za raziskave
- 42,4 vzpostavitev centrov odličnosti
- 42,1 večja avtonomija univerz glede zaposlovanja, plač in odnosov s podjetji

Vir: povzeto po Beltrame 2007: 53)

Zato bi se lahko privlačnost vrnitve zaradi višje plače, če hkrati ne bi nadgrajevali znanstvene infrastrukture in opreme, izkazala za nepriljavno za tiste raziskovalce, ki si bolj prizadevajo za znanstveno odličnost. Iz tega sledi, da razen če politike vračanja niso povezane z razvojnimi politikami nekaterih sektorjev (kot na primer v Indiji, Tajvanu in na Kitajskem), obstaja tveganje, da bi pritegnili manj aktivne (odlične) raziskovalce, ki bi se vračali predvsem zaradi družinskih oziroma osebnih razlogov (Milio idr. 2012).

Glavna omejitev italijanskih politik vračanja je torej bila, da niso bile medsebojno usklajene in podprte s programi za razvoj znanstvenih raziskav, za promocijo centrov odličnosti in industrijskih grozdov.

POLITIKE ZADRŽEVANJA

Leta 2003 so bile v istem zakonu, ki je refinanciral program vračanja izobraženih posameznikov, narekovane smernice za ustanovitev Italijanskega tehnološkega inštituta (IIT, <https://www.iit.it/about-us/institute>), inštituta, zasnovanega po vzoru slavnega MIT. IIT je bil namenjen uporabnim raziskavam v tehnološkem sektorju, ki so razvite za olajšanje interakcije s svetom industrije. Z drugimi besedami, italijanska vlada se je pripravljala na sprejetje politike vračanja, skupaj z oblikovanjem centra odličnosti. Odzivi so bili različni. Nekateri so ta projekt videli kot odločilen korak naprej, vendar je bilo tudi veliko znanstvenikov in raziskovalcev tarča kritik. Glavna

kritika je bila usmerjena v to, da se ponavlja oziroma na novo vzpostavlja nekaj, kar ne bo nujno prineslo rezultatov, vsaj ne hitro (IIT je nastajal od leta 2006 do leta 2009), medtem pa so že vzpostavljeni in delujoči uspešni centri zapostavljeni (Milio idr. 2012: 37). Problem je bil v premajhnih sredstvih na eni in veliki verjetnosti, da bi bila sredstva lahko porabljena na nepregleden način, na drugi strani. IIT še danes deluje; pohvali se lahko s 1.890 sodelavci, ki prihajajo iz 60 držav; 80 % od tega je raziskovalcev, od katerih je polovica iz tujine, od teh je 31 % tujcev in 18 % Italijanov, ki so se vrnil iz tujine. Do konca leta 2020 so pridobili 300 evropskih projektov in 50 ERC-projektov ter ustanovili 24 start-upov (<https://www.iit.it/about-us/institute>).

Italijanski analitiki prepoznajo centre odličnosti kot pomembne katalizatorje za visokousposobljene človeške vire. Ideja o razvoju centra odličnosti, strategije, ki jo sami znanstveniki predlagajo za zaježitev bega možganov (glejte tabelo zgoraj), temelji na različnih dokazih, ki so se pojavili v sociologiji znanosti, novi ekonomski geografiji in v ekonomiji znanja. Geografska koncentracija, tako kot v primeru Silicijske doline, daje prednost ustvarjanju neformalnih mrež, ki spodbujajo izmenjavo med akterji na podlagi že razpoložljivega znanja in vodijo k ustvarjanju novega znanja (Milio idr. 2012). Delo za laboratorij z močnim znanstvenim kapitalom pomeni izkoristiti položaj laboratorija in njegov znanstveni kapital. Iz tega sledi, da bodo tisti, ki želijo pridobiti ugled na področju znanosti, iskali dostop do laboratorijev, ki predstavljajo najnaprednejše področje znanstvenih raziskav. Imeti centre odličnosti z drugimi besedami pomeni imeti večjo privlačnost in večje možnosti za ustvarjanje gospodarskih zunanjih dejavnikov, ki so bistvenega pomena za nove načine pridobivanja znanja. Težava, ki so jo razumeli nekateri znanstveniki, je bilo pomanjkanje že konsolidiranega znanstvenega kapitala, ki bi ga bilo mogoče izkoristiti in okrepiti (Beltrame 2007; Milio idr. 2012).

POLITIKE MREŽ

Tretja politika italijanske vlade je bila usmerjena v oblikovanje mreže italijanskih znanstvenikov v tujini. Priložnost je omogočil nekdanji minister za Italijane po svetu Mirko Tremaglia, ki je organiziral konferenco italijanskih znanstvenikov po svetu, da bi postavil temelje za ustvarjanje mreže raziskovalcev in njihovo povezovanje z domovino. Konferenca je bila v Rimu marca 2003, ki ji je aprila 2004 sledila vrsta sestankov Stalnega znanstvenega odbora italijanskih znanstvenikov in raziskovalcev po svetu, vendar pa je pristop ministra Tremaglie k problemu bega možganov temeljil na nacionalistični logiki in nacionalnem ponosu (Beltrame 2007).

Na omenjeni konferenci je bila predstavljena mreža DA VINCI (Database Accessible Via the Internet of Italian researchers Not residing in Italy and working abroad at university Centers, industrial laboratories or International organizations). DA VINCI¹¹¹

---

¹¹¹ Italija ima register državljanov, ki živijo v tujini, imenovan A. I. R. E. Vpis s ta register je obvezen za državljane, ki ostanejo v tujini več kot 12 mesecev, in državljane, ki so rojeni v tujini oziroma so pridobili italijansko državljanstvo v tujini.

je spletna zbirka podatkov, ki jo je Ministrstvo za zunanje zadeve (baza naj bi še obstajala, vendar med pisanjem poročila povezava na stran www.esteri.it/db/davinci ni delovala) dalo na voljo in zajema informacije, ki so jih prostovoljno objavili registrirani uporabniki. Združuje podrobnosti o dejavnostih, raziskovalnih interesih in o strokovnem znanju skupnosti italijanskih raziskovalcev, ki delajo v tujini. Baza se uporablja za mreženje, izmenjavo informacij in za dialog. Mreža je imela leta 2012 1.357 raziskovalcev in znanstvenikov (od tega 427 v Nemčiji, 295 v Združenem kraljestvu, 124 v Franciji in 119 v ZDA). V nasprotju z drugimi znanstvenimi mrežami pa DA VINCI takrat še ni bil uporabljen za razvoj projektov. Današnjega delovanja in pomena mreže ni bilo mogoče preveriti.

V zadnjih letih so se pojavile tudi druge znanstvene mreže. Ena izmed njih je Urania, mreža strokovnjakov za naravoslovne znanosti, katere cilj je krepitev vezi med italijanskimi raziskovalci v ZDA in njihovo domovino. V letu 2012 je bila Urania omejena na zagotavljanje informacij o ponudbah za delo v ZDA; še vedno je zbirala potencialne člane. Za sedanost nisem našla podatkov o njenem delovanju. Obstaja tudi mreža, ki jo je ustanovila deželna Furlanija - Julijska krajina in ki združuje številne raziskovalce furlanskega izvora, ki delajo v tujini. Nobeno izmed teh omrežij pa ne ponuja dejavnosti, ki so posebej usmerjene v izkoriščanje diaspore kot sredstva za prenos znanja in tehnologije. Pomanjkljivosti teh mrež dobro odražajo kritične pomanjkljivosti italijanskih politik, katerih cilj je obvladovanje vprašanja bega možganov, in sicer: pomanjkanje usklajenosti med različnimi sprejetimi ukrepi ter pomanjkanje politik za razvoj in krepitev državnih raziskovalnih struktur, ki bi spremljale sprejete politične pobude (Milio idr. 2012).

Po mnenju Milio in sodelavcev (2012) so italijanske politike mrež brez vozlišč, kar pomeni, da so si prizadevali za privabljanje ali povezovanje talentov, čeprav brez človeških virov in znanja nimajo na voljo objektov in infrastrukture, ki bi omogočili učinkovito uporabo zbranih izobraženih posameznikov. Z drugimi besedami: zdi se, da so ti ukrepi odziv na javni alarm zaradi bega možganov – odziv, ki pa bolj upošteva pomisleke nacionalnega ponosa kot kakršne koli predloge raziskovalcev, drugod uspešno preizkušene ukrepe (kot so tiste v Aziji) ali študije sociologije in ekonomije znanosti.

Drugi ukrepi in priporočila, ki so jih podali Milio in sodelavci (2012) za odgovorne vladne ustanove in univerze

Millio in sodelavci (2012) poudarjajo pomen usmerjenih in koordiniranih strategij za blaženje škode, ki jo povzročajo odhajanje izobraženih nadarjenih mladih na eni in omejene zmožnosti privabljanja izobraženega človeškega kapitala na drugi strani. Nujno je ukrepati simultano v dveh smereh: promovirati kroženje možganov in dvigniti ugled Italije kot magneta za talente (glejte Talent index).

Millio in sodelavci (2012) so podali konkretne predloge za reševanje bega možganov na dveh ravneh.

Predlogi, namenjeni oblastem:

- Povečati vlaganja v raziskave.
- Sprejemanje politik, ki promovirajo kroženje možganov.
- Revizija obstoječih programov, kot je Master's and Back.
- Ustanavljanje javno-zasebnih partnerstev.
- Poenostavitev vstopnih vizumskih postopkov.

Predlogi, namenjeni univerzam in drugim ustanovam:

- Prenova konkurenčnih izpitov za akademska delovna mesta.
- Obnova doktorskih programov.
- Spodbujanje mobilnosti študentov med domačimi in tujimi univerzami (delokalizacija pridobivanja univerzitetnih stopenj).
- Ustanavljanje centrov odličnosti.
- Prevetritev načina financiranja raziskav.
- Izvedba študijskih programov v angleškem jeziku in internacionalizacija učnih načrtov
- Optimizacija načina plačevanja prejemkov (privlačne plače tudi za začetnike).
- Uvedba obveznega upokojevanja.
- Razširitev programov izmenjave.

Z vlado Matea Renzija je bil leta 2016 sprejet t. i. »Jobs Act«, ki je spremenil italijanski trg dela, kar je domnevno imelo vpliv tudi na beg možganov. Trg dela je bil zaradi nefleksibilnosti velika ovira za zaposlovanje mladih. Leta 2016 so bile ukinjene »pogodbe o sodelovanju«, prekarne pogodbe, ki so zadevale ok. 200.000 mladih zaposlenih. Kakšni so dejanski učinki te zakonodaje, nisem uspela ugotoviti.

Ukrepi/politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Našteti ukrepi:

Lokalna raven:

- Program Braingain Univerze Ca 'Foscari, Benetke, (<https://www.unive.it/pag/15535/>)

Namen programa je privabiti vrhunske mednarodne znanstvenike. Za to so razvili pet pristopov:

- SPIN – Supporting Principal Investigators;
- rekrutacija nosilcev ERC grants;
- odprt razpis (raziskave globalnih izzivov) – zaposlovanje vrhunskih raziskovalcev in predavateljev z mednarodno kariero;
- MSC – Global Fellowships;
- Program za mlade raziskovalce Rita Levi Montalcini.

– Program Master's and Back, Sardinija

Program Master's and Back je bil uveden leta 2005, financiran skladno z ROP Sardinije (za obdobje 2000–2006 in nato 2007–2013) v okviru Evropskega socialnega sklada. Program je namenjen mladim diplomantom, njegov namen pa je okrepiti sardinski visokošolski sistem in trg zaposlovanja s financiranjem obiskovanja visokošolskih (to je podiplomskih) programov, ki se izvajajo zunaj regije, ter z zagotavljanjem finančne podpore ustanovam in podjetjem, ki delujejo na Sardiniji, spodbujati zaposlovanje visokousposobljenih mladih na regionalnem trgu dela, s čimer bi ti bili lahko usmerjeni v bolj globalno konkurenčno obliko gospodarskega razvoja.

Druga (ali »nazaj«) faza programa spodbuja kvalificirane mlade, da se vrnejo na Sardinijo s financiranjem, imenovanih »poti ponovnega vstopa«. Tu se financirajo sardinske gostiteljske organizacije, ki nameravajo pogodbeno angažirati mlade, ki se vračajo z visokošolskega študija, in krijejo do 85 % stroškov zaposlitve (za dve leti ali tri pri pogodbah za nedoločen čas). Da bi zagotovili močnejšo zavezanost in zanimanje najemnih organizacij za izvajanje programa ponovnega vstopa, so podjetja v zadnjem letu pozvali, da naj prispevajo minimalni znesek za financiranje sheme; organizacije, ki ponujajo več, si prislužijo tudi dodatne točke za dostop do nadaljnjega financiranja.

– Brain Back Umbria (Cavallini idr. 2018, 57–59)

Regionalna agencija za socioekonomsko in teritorialno raziskovanje (Agencia Umbria Ricerche) je odgovorna za program, ki je namenjen blaženju posledic bega možganov iz tega dela Italije in tudi kreiranju vračanja mladih talentov. Namenjen je prebivalcem regije Umbria, ki živijo v tujini. Delovati je začel v obdobju 2007–2013 in je bil podaljšan za obdobje 2014–2020. Financiran je bil tudi iz ESF v prvem obdobju delovanja. Regija Umbria je po letu 2008 kot posledico ekonomske krize doživela velik porast izseljevanja, predvsem mladega prebivalstva. V obdobju 2007–2011 se je v tujino izselilo 4.161 od 14.163 diplomantov. Razlogi: pomanjkanje možnosti za razvoj kariere, manko meritokracije, transparentnosti in zaupanja v državo, nižje plače v primerjavi s tujino.

Regionalna agencija je opravila raziskavo o številu izseljenih mladih in njihovih demografskih značilnostih. Na podlagi tega je oblikovala naslednje ukrepe:

- denarne spodbude potencialnim podjetnikom, ki prebivajo v tujini, da v regiji vzpostavijo inovativna start-up podjetja;
- organizacija regionalnih dogodkov za prebivalce regije, ki so se izselili in nato vrnili v regijo; dogodki so bili namenjeni spodbujanju javne zavesti in pripadnosti regionalnemu teritoriju;
- štipendije (5.000/osebi) za visokousposobljene prebivalce regije, ki delajo v tujini na področju raziskovanja, za sodelovanje z umbrijskimi podjetji in raziskovalnimi centri v raziskovalnih programih EU (H2020, Erasmus+, Cosme);

- t. i. »poslovni obiski« z namenom spodbujanja dialoga med umbrijskimi podjetji in relevantnimi umbrijskimi strokovnjaki v tujini; namen je bil spodbujanje internacionalizacije umbrijskih SME, njihovega sodelovanja v projektih EU ter kroženje možganov iz regije in v njo.

Rezultati prvega obdobja delovanja:

- podatkovna baza prebivalcev regije, ki živijo v tujini, in Brain Back Umbria skupnosti na omrežju LinkedIn;
- ustanovitev 16 start-up podjetij;
- podelitev štipendij dvema visokoizobraženima prebivalcema Umbrije v tujini;
- organizacija treh poslovnih obiskov na področjih hrane, mode in turizma;
- spletna stran projekta;
- diseminacija na druž. omrežjih in v biltenih;
- priznanje regionalna »dobra praksa« za boj proti begu možganov za program regionalnih in nacionalnih medijev.

V drugem obdobju financiranja je program predvidel dejavnosti v podporo zaposlovanju, finančne spodbude poslovnim priložnostim in start-upom, štipendije za študente. Sodelujejo tudi občine, ki so jih pozvali, da prispevajo začetne žepnine za vračajoče se prebivalce regije.

Ugotovitve (Cavallini idr. 2018):

- Druž. mediji so se pokazali kot koristno orodje za vzpostavljanje skupnosti Brain Back Umbria, prav tako za zbiranje podatkov o izseljenih Umbrijcih in razlogih za selitev. Olajšali so mapiranje ključnih potez te skupine izseljencev.
- Kvalitativni podatki, ki so jih zbrali v raziskavi, so prispevali globlje razumevanje vzrokov za selitev in tudi dejavnosti, ki jih je regija oblikovala za privabljanje prebivalcev Umbrije nazaj domov.
- Program je dokaz, da lahko tudi majhna ozemlja, kot je Umbrija, oblikujejo učinkovite in poceni strategije za razumevanje bega možganov in spopadanje z njegovimi posledicami. Prvi in najnujnejši ukrep je opredelitev problema, šele potem je mogoče razvijati strategije za spopadanje z njim. Strategije so tako oblikovane glede na potrebe posameznikov, ki jih želimo zadržati ali privabiti nazaj.

– »Lombardia is Research and Innovation« (Cavallini idr. 2018, 31–32)

Za program je odgovorna Regionalna oblast Lombardije; namenjen je mladim raziskovalcem v raziskovalnih in inovativnih (R & I) centrih. Z oblikovanjem zakonodajnega okvira za povečanje sodelovanja med podjetji, ki delujejo na področju R & I, in raziskovalno skupnostjo je program usmerjen v preprečevanje bega

možganov in tudi ustvarjanje možnosti za mlade raziskovalce, da ostanejo v regiji. Program je deloval v obdobju 2016–2020.

Regija Lombardija je zelo konkurenčna in razvita regija. V podporo in povečanje razvoja je regionalni svet leta 2016 sprejel zakon »Lombardia is research and innovation«. Zakon je namenjen preprečevanju odhajanja mladih nadarjenih, predvsem raziskovalcev, v tujino, s tem da jim omogoča vstop na trg dela. Zakon je usmerjen v povečevanje sodelovanja med gospodarstvom, torej podjetji, ki potrebujejo inovacije, in raziskovalno skupnostjo, ki poseduje človeški kapital, potreben za gospodarski razvoj regije. Med ukrepi so:

- implementacija triletnega strateškega programa (2018–2020), v okviru katerega so sprejete regionalne politike, povezane z R & I, in v okviru katerega so ovrednoteni mladi raziskovalci. Med predvidenimi investicijami so vzpostavitve konkurenčnih in boljših zaposlitvenih možnosti pa tudi podpora mladim raziskovalcem v tujini, da se vrnejo;
- razpisali so mednarodni javni razpis za vzpostavitev Regionalnega foruma o R & I, ki ga tvori deset strokovnjakov z mednarodnim renomejem;
- organizacija letnega mednarodnega Dneva raziskovanja, ko podelijo 1 mio. EUR vredno nagrado odličnim mednarodnim raziskovalcem in/ali podjetjem s področja naravoslovja, pri čemer je 30 % nagrade namenjene raziskavam, ki imajo pozitiven učinek na regije zunaj Lombardije (tudi zunaj Italije);
- sklepanje pogodb s področja R & I med regijo ter drugimi javnimi in zasebnimi deležniki, ki delujejo na področju projektov R & I z izbranih znanstvenih področij in zaposlujejo mlade raziskovalce.

Preliminarni rezultati sprejetja regionalnega zakona:

- Ustanovitev Regionalnega foruma za R & I (prejeli so 149 prijav).
- Razglasitev 9. novembra kot dneva raziskav in podelitev nagrade 1 mio. EUR v letu 2017 direktorju Oddelka za nevroznanosti na Univerzi v Parmi.
- Financiranje 32 projektov (obdobje junij 2016–2018) iz programa ERDF 2014–2020, os I »Spodbujanje raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij« v višini 106,7 mio. EUR, od tega je 50 % prispevala regija. Vsak projekt je moral v konzorcij vključiti eno univerzo, ki jo je predstavljala visokousposobljena mlada oseba kot del raziskovalne skupine.

Nacionalna raven

Mednarodna promocija mladih raziskovalcev – »Program Rita Levi Montalcini« Italijansko ministrstvo za izobraževanje od leta 2015 financira šest milijonov EUR vreden program za spodbujanje internacionalizacije italijanskih univerz, tako da raziskovalcem v tujini v zgodnji fazi dela omogoči, da izvedejo raziskovalni projekt na italijanski univerzi po njihovi izbiri. Program je dobil ime po nobelovki Riti Levi Montalcini v znak priznanja za njen izjemen prispevek k napredku znanstvenih spoznanj in njeno dolgoletno zavezanost mednarodnemu sodelovanju. Program je

namenjen mladim Italijanom ter tujim raziskovalcem in strokovnjakom, ki imajo doktorski ali enakovreden naziv manj kot šest let in so v tujini redno zaposleni v raziskovanju ali poučevanju najmanj tri leta (art. 6, Ministerial Decree no. 738 of 8th August 2019).

Namen programa

Zaposlitev izjemnih postdoktorjev, ki delajo v tujini, in jim omogočiti, da v povezavi s predlogom za raziskovalno štipendijo podajo predlog za začasno delovno mesto. Uspešnim kandidatom bo ena izmed univerz ponudila 3-letno pogodbo za določen čas s polnim delovnim časom. Pogodbe je mogoče podaljšati za največ šest let. Plača znaša približno 40.000 EUR letno. Vključeni so celotni prejemki za zaposlene. Uspešni kandidati, ki prej niso plačevali dohodnine v Italiji, so lahko zavezani plačilu dohodnine (IRE) samo z 10 % plače. Program je namenjen uresničevanju raziskovalnih programov, ki jih avtonomno ponujajo na italijanskih univerzah in na podlagi katerih je delo sklenjeno s pogodbami.

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Ni bilo mogoče zaslediti.

Posebej:

- pripadnikom zgodovinske diaspore;
- novo izseljenih posameznikom.

Če naslavlja oboje, ali obstaja med ukrepi kakšna razlika glede na to, komu so namenjeni?

Med ukrepi ni bilo mogoče potegniti jasne ločnice, ker se jih večina nanaša širše na Italijane (v lokalnih primerih na prebivalce regij), ne glede na čas prebivanja v tujini. Nekateri ukrepi pogojujejo minimalni čas prebivanja v tujini in tudi minimalni čas ponovnega prebivanja v Italiji.

Razlike ni bilo mogoče definirati.

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Komu so namenjene (zaposlovalcem, posameznikom, ki se vračajo)?

Olajšave so namenjene predvsem posameznikom. (Za posamezne programe glejte tudi zgoraj, med politikami.)

Ob zaposlitvi ali samozaposlitvi raziskovalcev in profesorjev ter tudi administrativnega in tehničnega osebja, ki pride iz tujine in se zaposli v Italiji, obstajajo davčne olajšave že od leta 2015, ki so bile potrjene in za stalno uvedene leta 2017 v zakonu o proračunu. Raziskovalci in predavatelji so bili izvzeti iz plačila

osebnega davka na prejemke v višini 90 % prejemkov, ki so jih prejeli od univerze. Pogoji so bili, da je posameznik diplomiran, da je v tujini dejansko živel, da je bil predhodno v tujini zaposlen vsaj dve leti, da je postal davčni rezident v Italiji in to ostal naslednjih šest let, kolikor je trajala olajšava. Ta se lahko sorazmerno podaljšala ob enem ali več vzdrževanih otrocih (za obdobje od 8 do 13 let trajanja davčne olajšave). Pravica, ki je sprva veljala le za raziskovalce, je bila razširjena na podlagi notranjih nacionalnih potreb še na učitelje, diplomante, študente, vodstvene in usposobljene delavce (Rodella 2019). Pri administrativnem in tehničnem osebju (menedžerji, visokousposobljeni delavci, diplomanti, ki so delali v tujini, in študentje, ki so v tujini pridobili naziv) je bila olajšava v obliki oprostitve plačila davka za 70–90 % dohodkov za obdobje petih let.¹¹²

V letu 2019 so uvedli (in leta 2021 potrdili oziroma razširili) določene olajšave tudi na druge zaposlene in samozaposlene, ki bi se vrnil iz tujine in ostali v Italiji, kar vključuje vse preostale delavce. Za vse, ki so se od leta 2020 vrnili v Italijo, je davčna olajšava v smislu zmanjšanega davka; plačajo le davek na 30 % dohodka oziroma 10 %, če se naselijo na jugu države. Pogoj je, da vsaj dve leti predtem niso bili rezidenti v Italiji in da bodo ostali rezidenti Italije vsaj naslednji dve leti ter da večino svojega dela opravijo v Italiji (Scampuddu in Nieddu 2019).¹¹³

Z zakonom o proračunu za leto 2021 so bile potrjene davčne olajšave za »vrnitev možganov« in »izseljene delavce« v Italijo, ki so bile že razširjene z Odlokom o rasti za leto 2019, ki je revidiral zakonodajo, ki jo razširja prek predhodno določenih meja, ter ponuja nove možnosti za razširitev obdobja uporabe davčne ugodnosti in znižanje davčne osnove do 10%.

Poleg tega je zakon o proračunu za leto 2021 predvideval začasno podaljšanje olajšave za »vračanje možganov« in »izseljene delavce« v Italiji, uvedeno z Odlokom o rasti za leto 2019, na splošno tudi za subjekte, ki so se v Italijo vrnili pred 31. decembrom 2019 (D'Elia 2021).

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnili

Obstoj bonitet za vračajoče se posameznike na lokalni ravni

---

¹¹² Več o tem glejte Revenue Agency, https://www.agenziaentrate.gov.it/portale/documents/20143/233483/Tax+incentives+for+attracting+human+capital+in+Italy_Tax_incentives_for_attracting_human_capital_in_Italy.pdf/f4a91a80-8ed0-92a5-0186-424a9013bfc3.

¹¹³ Več o tem glejte v zakonu iz leta 2019 »Nujni ukrepi za gospodarsko rast ...« https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2019-06-29&atto.codiceRedazionale=19A04303&elenco30giorni=true

in v dokumentu Poseben režim za vračajoče se delavce.

https://www.informazionefiscale.it/IMG/pdf/circolare_n._33_del_28122020.pdf

Na to temo je bila izdana tudi e-knjiga Luigija Rodella *Incentivi per il rientro dei lavoratori dall'estero*.

Regija Veneto v okviru svojih pristojnosti, predvidenih z regionalno zakonodajo na področju sociale, daje pobude za vrnitev in integracijo beneških prebivalcev, ki so se odselili v tujino, na svoje ozemlje. Uprava regije v okviru sveta Veneti nel Mondo (ustanovljenega leta 2003) načrtuje ukrepe, ki so namenjeni beneški skupnosti v tujini.¹¹⁴ Intervencije, ki so namenjen spodbujanju povratne emigracije, vključujejo vračanje potnih stroškov in stroškov za prvo nastanitev ter vračanje prispevkov za gradnjo in obnovo prvega doma.

Člen 4 »Nastanitev« Deželnega zakona 2/2003 ureja dodelitev nepovratnih sredstev v korist beneških emigrantov in njihovih potomcev do tretje generacije, ki so si po vrnitvi v beneško regijo na regionalnem ozemlju zagotovili nakup, gradnjo ali obnovo hiše.

Prejemniki prispevkov so beneški državljani emigranti, ki so se v Venetu naselili po obdobju prebivanja v tujini vsaj pet zaporednih let, prispevki pa so podani tudi v korist preživelega zakonca in potomcev znotraj 3. generacije v ravni vrsti (otroci, vnuki, pravnuki) zgoraj omenjenih povratnikov. Za dostop do nepovratnih sredstev morajo prosilci imeti prebivališče v eni izmed občin regije Veneto z neposrednim izvorom iz tujine. V času prijave morajo imeti tudi prebivališče v Benečiji največ štiri leta.

Z D. G. R. n. 534 z dne 30. aprila 2019 v okviru Programa intervencij za leto 2019 v korist družbe Veneti nel Mondo so opredeljeni pogoji, načini vložitve vlog in merila za odobritev povračila stroškov, celo delnih stroškov za prevoz gospodinjskih dobrin in stroškov za začetno nastanitev v Benečiji.

Podobnih specifičnih podatkov za nacionalno raven nisem uspela pridobiti.

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Ni znano.

1. Opredeliti raven sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov:
  - a) državna ali
  - b) regionalna/lokalna raven?

Ukrepi/Programi vračanja so bili osnovani na državni ravni in tudi na lokalni, prek lokalnih skupnosti ali celo univerz (glejte točko »Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike«).

---

¹¹⁴ Več o delovanju sveta Veneti nel Mondo na <https://www.regione.veneto.it/web/veneti-nel-mondo>.

Definirati deležnike v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Deležniki v Italiji so ministrstva (za univerze in raziskave, za zunanje zadeve, davčni urad), univerze, raziskovalni inštituti, lokalne skupnosti oziroma lokalne oblasti, think-tank, kot je *Talents in motion*, NVO South Working (Lavorare dal Sud), ki si prizadeva za vrnitev mladih na jug Italije.

Posebnosti, ki jih velja omeniti

- Vračanje Italijanov iz tujine med pandemijo covid-19

Med pandemijo covid-19 so mediji in različne NVO zaznali povečano vračanje mladih Italijanov nazaj domov. Vrnili so se predvsem tisti, si so lahko delo opravljali od doma, in tisti, ki so ostali brezposelni. V letu 2020 se je v primerjavi s prejšnjim letom v Italijo vrnilo 20 % več mladih med 18. in 34. letom (Bubola 2021). Raziskava pwc in Talents in Motion »Covid-19, L'impatto sui giovani talenti« (2020) je pokazala, da se eden izmed 4,3 respondentov namerava vrniti v Italijo (Viola 2020). Vladnih ukrepov, ki bi bili namenjeni temu vidiku vračanja, nisem našla.

Seznam virov in literature

- Beltrame, Lorenzo (2007). *Realtà e retorica del brain drain in italia. Stime statistiche, definizioni pubbliche e interventi politici*. QUADERNO 35, Dipartimento di Sociologia e Ricerca Sociale, Università degli Studi di Trento.
- Bianco, Marilisa (2017). *Cervelli in fuga, pendolari moderni* (dostopno: <https://www.informazioneenzafiltro.it/21655-2/>, 5. 2. 2021).
- Bubola, Emma (2021). The pandemic helped reverse Italy's brain drain. But can it last? *New York Times*, 8. 1. (dostopno: <https://www.nytimes.com/2021/01/08/world/europe/covid-italy-brain-drain.html>, 22. 2. 2021)
- Cavallini, Simona, Soldi, Rossela, Di Matteo, Lorenzo, Utma, Mihaela Alina, Errico, Beatrice (2018). *Addressing brain drain: The local and regional dimension*. European Committee of the Regions, European Union.
- D'Elia, Rosy (2021). *Rientro dei cervelli: le novità sulle agevolazioni dal Decreto Crescita in poi* (dostopno: <https://www.informazionefiscale.it/rientro-dei-cervelli-decreto-crescita-2019-agevolazioni-fiscali>, 25. 2. 2021).
- Milio, Simona, Lattanzi, Riccardo, Casadio, Francesca, Crosta, Nicola, Raviglione, Mario, Ricci, Paul, Scano, Fabio (2012). *Brain Drain, Brain Exchange and Brain Circulation. The case of Italy viewed from a global perspective*. Italian Leaders Abroad Community, Aspen Institute Italia.
- Morano - Foadi, Sonia (2006). Key issues and causes of the Italian brain drain. *Innovation* 19(2), 209–223.
- Rodella, Luigi (2019). Lavoratori all' estero e incentivi per il rientro dei cervelli. (dostopno: <https://www.fiscoetasse.com/blog/lavoratori-allestero-incentivi-rientro-dei-cervelli/>, 30. 4. 2021).
- Saint - Blancat, Chantal (2019). Italy: Brain Drain or Brain Circulation? *International Higher Education* 96, 10–11 (dostopno: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ihe/article/view/10773/9265>, 12. 2. 2021).
- Scampuddu, Barbara, Nieddu, Gian Luca (2019). Analysing tax rules around repatriated employees and the brain drain scheme. *International Tax Review* (dostopno: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1qzqd9rfk85s2/analysing-tax-rules-around-repatriated-employees-and-the-brain-gain-scheme>, 20. 2. 2021)
- Subacchi, Paola (2016). *How can Italy reverse it Brain drain?* World Economic Forum (dostopno: <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/how-can-italy-reverse-its-brain-drain>, 20. 2. 2021).

Tintori, Guido, Romei, Valentina (2017). Emigration from Italy after the crisis: the shortcomings of the brain drain narrative. V: Lafleur, JM., Stanek, M., (ur.) *South-North migration of EU citizens in times of crisis*. IMISCOE Research Series. Springer, Cham.

Viola, Vera (2020). *Cervelli in Fuga, controesodo spinto da Covid e sgravi fiscali* (dostopno: https://www.ilsole24ore.com/art/cervelli-fuga-controesodo-spinto-covid-e-sgravi-fiscali-ADnQpEo?refresh_ce=1, 2. 2. 2021)

Ziguras, Christopher, Law, Siew - Fang (2006). *Recruiting international students as skilled migrants: the global »skill race« as viewed from Australia and Malaysia*. *Globalisation, Societies and Education*, 4(1), 59–76.

2.4. Irska

Dejan Valentinčič

Splošno

Število prebivalstva (2020): 4,964.440¹¹⁵ (2019 – 4.904.240). Število prebivalstva v zadnjih letih vseskozi narašča; tako ga je bilo leta 2011 4,570.881.

BDP (2020): 73.590¹¹⁶ (2019 – 72.260). BDP per capita v zadnjih letih vseskozi narašča; tako je denimo leta 2011 znašal 37.340.

Stopnja brezposelnosti (2020): 5,7 %¹¹⁷ (2019 – 5 %). Stopnja brezposelnosti v zadnjih letih vseskozi pretežno upada; tako je bila leta 2011 na primer 15,4 %.

Št. izseljenih (2019): 62.004¹¹⁸ (2018 – 53.735). Število izseljenih v zadnjih letih pretežno upada; tako je na primer leta 2010 ta številka znašala 78.099.

Št. priseljenih (2019): 85.630¹¹⁹ (2018 – 97.712). Število priseljenih pretežno narašča; tako je na primer leta 2010 ta številka znašala 52.339.

Sistem izobraževanja

Glavne značilnosti irskega izobraževalnega sistema so naslednje: 1) visoko število manjših šol (od 3.250 osnovnih šol ima približno 200 le dva učitelja, 200 šol ima tri učitelje in 200 šol ima štiri učitelje); 2) vsi otroci imajo na voljo brezplačno osnovnošolsko in posnovnošolsko izobraževanje. Večino osnovnih šol financirana država in večina otrok tudi obiskuje te šole. Šolski sistem je večinoma zaseben, kar pomeni, da vse osnovne šole in večina srednjih šol ni javnih, ampak so v lasti organizacij in verskih denominacij, z naskokom največ Katoliške cerkve. Izobraževanje je obvezno za otroke na Irskem od šestega do šestnajstega leta ali do konca triletnega izobraževanja na sekundarni stopnji. Izobraževanje, ki ga financira država, je na voljo na vseh ravneh.

Obstajata dva uradna jezika, to sta irščina in angleščina. Angleščina se uporablja v večini šol, medtem ko se irščino tudi poučuje.

---

¹¹⁵ EUROSTAT, prebivalstvo

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en

¹¹⁶ EUROSTAT, BDP per capita, v evrih

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_pc/default/table?lang=en

¹¹⁷ EUROSTAT, brezposelnost, delež aktivnega prebivalstva

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en

¹¹⁸ EUROSTAT, emigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en

¹¹⁹ EUROSTAT, imigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8/default/table?lang=en

Za politiko, ki zagotavlja, financira in uravnava izobraževanje na vseh ravneh izobraževanja, je zadolženo ministrstvo za izobraževanje in veščine.

Visoko šolstvo

Pod visoko šolstvo na Irskem se umeščajo predvsem univerze, tehnološki inštituti in visoke šole. Poleg tega številne druge ustanove zagotavljajo specializirano terciarno izobraževanje na področjih, kot so: umetnost in oblikovanje, medicina, poslovne študije, razvoj podeželja, teologija, glasba in pravo.

Urad za visoko šolstvo se ukvarja z načrtovanjem in razvojem visokega šolstva ter raziskovanja. Ima široka svetovalna pooblastila v celotnem izobraževalnem sistemu na tretji stopnji. Poleg tega prek zadnjega poteka financiranje univerz, tehnoloških inštitutov in drugih visokošolskih ustanov.

Leta 2011 je Irska sprejela Nacionalno strategijo za visoko šolstvo do leta 2030, ki naj bi transformirala irski visokošolski prostor v naslednjih dveh dekadah. Spremembe med drugim vključujejo: 1) fleksibilnejši sistem z večjo izbiro ponudbe in načinov učenja za vse bolj raznolike študente; 2) izboljšanje kakovosti študentskih izkušenj, kakovosti poučevanja in učenja ter učnih rezultatov; 3) zagotavljanje učinkovitejšega povezovanja visokošolskega izobraževanja s potrebami v okolju (z družbenimi, ekonomskimi, s podjetniškimi) prek zagotavljanja kakovosti diplomantov, relevantnosti programov, kakovosti raziskovanja in sposobnosti, da se zadnje prevede v delovna mesta z visoko dodano vrednostjo in s koristmi za družbo.¹²⁰

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2019 145,9 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (od leta 2013 to število narašča).¹²¹ Doktorjev znanosti je bilo leta 2019 2,5 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (2,1 leta 2013).¹²²

Trg dela

Irska je močno odvisna od zunanje trgovine in je pod vplivom svetovnih trgov. Običajno za Irsko navajajo, da ima enega izmed najbolj odprtih svetovnih trgov po svetu in država se uvršča visoko pri indeksih globalizacije. Centralna banka ji je leta 2019 ocenila 4,9-odstotno gospodarsko rast in zmerno 4,1-odstotno leta 2020. Po

---

¹²⁰ EURYDICE, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ireland_en

¹²¹ EUROSTAT, izobraževanje

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad05/default/table?lang=en. Od leta 2018 se je definicija spremenila.

¹²² EUROSTAT, izobraževanje

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad06/default/table?lang=en. Od leta 2018 se je definicija spremenila.

dolgotrajni recesiji si je Irska opomogla. Visoko rast zdaj spremlja upad brezposelnosti skupaj s povečanjem stopnje zaposlenosti.¹²³

Ukrepi/Politike vračanja/privabljanja

Ali država goji načrtne politike do diaspore? Ali je to normirano v posebnih predpisih, ali je del splošnih predpisov, ali ne obstajajo nobene pravne norme?

Emigracija z Irske se je začela že v zgodnjem srednjem veku.¹²⁴ Danes se ocenjuje, da ima po svetu irske korenine od 80 do 100 milijoni ljudi. Kot pripadnike irske diaspore v ožjem smislu pa Republika Irska šteje irske državljane, ki živijo zunaj otoka (otroci izseljencev samodejno dobijo irsko državljanstvo, vnuki izseljencev pa, če jih starši registrirajo na irskem diplomatsko-konzularnem predstavništvu). Takšnih, torej irskih državljanov, ki ne živijo na Irskem, je približno tri milijone, od tega približno 1,47 milijona rojenih na Irskem.¹²⁵

Po letu 2007 je Irsko zajela precej huda ekonomska kriza in do leta 2012 je bila država (ponovno) deležna izrazitega izseljevanja (bega možganov).¹²⁶ Leta 2008 se je z Irske izselilo kar 240.000 ljudi. A vlada je velike napore vložila v spodbujanje vračanja Ircev in bila pri tem tudi uspešna (ena takšna iniciativa, ki je k temu pripomogla, je t. i. *The Gathering Ireland* leta 2013, ki jo natančneje opisujemo v razdelku o ukrepih na lokalni ravni). Izhod Irske iz krize je bil sorazmerno hiter in predvsem zelo uspešen; pogosto se to neposredno povezuje z 200.000 Irci, ki jim jih je uspelo privabiti spet domov, in njihovimi investicijami.¹²⁷ Tradicionalno dobre irske politike do diaspore, ki so bile v preteklosti zgled številnim državam, so bile torej prilagojene tudi sodobnemu času in področju vračanja rojakov. Zapišemo lahko, da so vse večje irske stranke pri pripravi strategij za izhod iz hude krize v svoje koncepte vključile tudi potencial diaspore. Posebej omenimo takratnega senatorja, danes pa poslanca liberalno-konservativne republikanske stranke Fianna Fáila Marka Dalya, ki je leta 2013 kot govornik stranke za vprašanja diaspore predstavil obsežen *Proposal*

---

¹²³ EURES, informacije o trgu dela,

<https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=2596&countryId=IE&acro=Imi&lang=en&regionId=IE0&nuts2Code=%20&nuts3Code=&regionName=National%20Level>

¹²⁴ Okoli leta 1890, ko se je izseljevanje s slovenskega narodnega ozemlja šele dobro začelo, je zunaj Irske živelo že 40 % rojenih na Irskem.

¹²⁵ Glejte

https://web.archive.org/web/20100529043056/http://www.citizensinformation.ie/categories/moving-country/irish-citizenship/irish_citizenship_through_birth_or_descent in <https://www.dfa.ie/media/dfa/alldfawebsitemedia/newspress/publications/ministersbrief-june2017/1--Global-Irish-in-Numbers.pdf>.

¹²⁶ Za konkretnejše številke glejte npr. <https://www.ucc.ie/en/emigre/emigration/>.

¹²⁷ <https://www.irishtimes.com/business/economy/number-of-irish-returning-home-at-highest-level-since-2007-1.4334849>

for the Irish Overseas and Diaspora.¹²⁸ Stranka je bila med letoma 2011 in 2016 v opoziciji, torej se ti predlogi niso udeležili v prvi strategiji, a dokument kljub temu velja omeniti zaradi njegove ambicioznosti in natančnosti. Poleg predloga uvedbe ministra za diasporo velja posebej omeniti, da je bilo med njegovimi ključnimi nalogami in prioriteta navedeno »spremeniti beg možganov v pridobivanje možganov in kroženje možganov«, ločeno pa je bilo kot prioriteta navedeno še spodbujanje vračanja pripadnikov diaspore. Kot bomo videli v nadaljevanju, da je praksa pri vseh takih predlogih in politikah, sta bili točki tesno navezani na tretjo prioriteto, tj. investiranje pripadnikov diaspore na Irsko.

Tradicionalna navezanost Irske na diasporo se kaže tudi v uvrstitvi tematike v 2. člen irske ustave, ki določa, da država posebej ceni irske potomce na tujem, ki delijo irsko kulturno identiteto in dediščino¹²⁹ (ta določba je v ustavi od amandmaja iz leta 1998). Irski posebnega zakona o odnosih z Irci po svetu nima, ampak tematiko ureja integracijsko z zadevnimi določbami v več splošnih zakonih in podzakonskih aktih.

Institucionalno je na Irskem za diasporo zadolžen minister oziroma državni sekretar v okviru ministrstva za zunanje zadeve.¹³⁰ Njegova funkcija je specifična z dveh vidikov. Z institucionalnega vidika je posebno to, da ima v primerjavi z drugimi državnimi sekretarji ta okrepljen položaj in večjo politično moč; tudi v tujini se ga obravnava kot ministra in ne kot državnega sekretarja.¹³¹ Nima pa svojega resorja, ampak je del ministrstva za zunanje zadeve.¹³² Vsebinsko pa je njegov položaj specifičen, ker je pristojen za diasporo in mednarodno razvojno pomoč. To posebnost gre po eni strani razumeti v smislu, da je Irsko znana kot velika donatorica mednarodne razvojne pomoči, s posebnim državnim sekretarjem za to področje pa to tudi institucionalno demonstrira. Po drugi strani pa je dejstvo, da je irska politika do

---

¹²⁸ Dejansko gre za detajlno študijo na 40 straneh primerjalnih praks najboljših politik različnih držav do diaspor in predlogi za irske ukrepe.

¹²⁹ Glejte <https://web.archive.org/web/20110721123433/http://www.constitution.ie/constitution-of-ireland/default.asp?UserLang=EN>.

¹³⁰ Irski ureditev je na tem področju nekoliko specifična. Poleg ministrov na ministrstvih sedijo tudi *ministers of state* (MS), torej državni sekretarji. Če jim ni poverjeno točno določeno področje, imajo status državnih sekretarjev, če so MS za konkretno področje, so del vlade, nimajo pa glasovalne pravice na sejah, torej jih lahko opredelimo tudi kot ministre, a z manjšim vplivom. Nekateri se seje udeležujejo vedno (ti nosijo naziv *Super Junior Minister*, v trenutni vladi so to MS-ji za obrambo, invalide in visoko šolstvo), drugi pa le, ko se obravnava njihove tematike. Kot glavno slabost MS-jev Farell navaja, da so odvisni od resornih ministrov pri predložitvi gradiv na vlado. Čeprav formalno premier MS-ju lahko dodeli mesto v kabinetu, se to še nikoli ni zgodilo mimo volje resornega ministra (Farell (1994): *The political role of cabinet ministers in Ireland*. V: Laver, M., in Shepsle K. A. (ur.): *Cabinet ministers and parliamentary government*. Cambridge: Cambridge University Press).

¹³¹ Glejte npr. Valentinčič (2019): O ministrih brez ministrstev: primerjalnopravna ureditev vladnih funkcionarjev brez resorja. *Pravna praksa*, 13. jun. 2019, 38, 23, II–VIII in Farell (1994): *The political role of cabinet ministers in Ireland*. V: Laver, M., in Shepsle K. A. (ur.): *Cabinet ministers and parliamentary government*. Cambridge University Press, Cambridge, 74.

¹³² V Sloveniji je običajno, da en minister vodi eno ministrstvo. V tujini obstajajo tudi različne ureditve, tudi en minister vodi več ločenih ministrstev (resorjev), ali ko eno ministrstvo vodi več (običajno dva) ministrov, razdeljeno po vsebinskih sklopih.

diaspore zelo povezana s socialnimi vprašanji in je torej med področjema tudi določena vsebinska povezanost.

Tematiko vračanja in kroženja možganov Irska ureja v okviru splošnih politik do diaspore; zadnje sproti prilagaja, ob tem pa vključuje tudi aktualne trende in sodobne dileme, kot sta trenutno vprašanje izseljevanja izobražencev in povratništvo.

Republika Irska strategijo do diaspore sprejema vsakih pet let. Prva strategija, imenovana »*Global Irish – Irelands Diaspora Policy*«,¹³³ je bila sprejeta leta 2015, hkrati pa je bila napovedana analiza njene uspešnosti čez dve leti (za to je bil ustanovljen poseben Svet za diasporo, ki je medresorska delovna skupina, vključuje pa tudi predstavnike organizacij diaspore¹³⁴). Strategija pravi, da je med Irsko in njeno diasporo posebej odnos, ki ga je treba negovati in razvijati. Ker se je strategija nato izkazala za uspešno, napredek na področju odnosa do diaspore, vključujoč spodbujanje vračanja pa viden, vsakih pet let Irska sprejme novo, posodobljeno strategijo. Trenutna strategija je za obdobje 2020–2025.

Nekoliko natančneje si velja pogledati že strategijo iz obdobja 2015–2020, ker je ta pomenila premik k drugače zastavljenim odnosom z diasporo, predvsem glede na sodobne globalne družbene trende; posebej so izpostavljeni tudi izzivi vračanja rojakov. Številne ovire glede vračanja in potrebne spremembe, ki jih navajajo kot potrebne v tej strategiji, so relevantne tudi za Slovenijo, zato si oglejmo nekaj ključnih poudarkov:¹³⁵

- Dober odnos z diasporo se začne doma; iz tega bo izhajala tudi privlačnost Irske za povratnike. Cilj je tesna povezanost raznolike in vibrantne (živahne) irske skupnosti, ki sestavlja Irce doma in po svetu. Izselitev danes ne pomeni več odhoda za vedno – to se mora odraziti v novi strategiji.
- V letih pred svetovno ekonomsko krizo je bila irska perspektiva, da je izseljevanje stvar preteklosti. Nato pa se je to v trenutku spremenilo. Kot odgovor na krizo in to spremembo sta bila leta 2009 in leta 2010 ustanovljena *Global Irish Economic Forum* in *Global Irish Network*. Mreži, prek katerih se povezujejo uspešni Irci, sta služili pri povezovanju izseljencev med seboj, pri njihovem povezovanju z Irsko ter spodbujali investicije izseljencev na Irsko, kar je pomagalo pri okrevanju in ekonomskem razvoju države.
- Izseljevanje je izguba za državo. Še posebej so izguba izseljeni mladi, »ki imajo energijo, inovativnost in kapaciteto za vodenje sprememb«.

---

¹³³ <https://www.dfa.ie/media/globalirish/global-irish-irelands-diaspora-policy.pdf>

¹³⁴ Torej zelo podoben organ, kot je Svet Vlade Republike Slovenije za Slovence po svetu. Slovenski se srečuje enkrat letno, predseduje mu predsednik vlade; irski pa se v taki obliki srečuje enkrat na dve leti, le vladni predstavniki pa se srečujejo štirikrat letno. Irskemu svetu predseduje minister za diasporo.

¹³⁵ Poudarke iz strategije navajamo, ker so bili nato ti načrti in zaveze implementirani na ravni določb v posameznih zakonih ali v obliki podzakonskih predpisov in so te rešitve dejansko zaživele v praksi.

- Če država želi privabljati izseljene Irce nazaj na Irsko, mora imeti tesne odnose z irskimi skupnostmi po svetu, jim prisluhniti, poznati njihove potrebe in iskati rešitve.¹³⁶
- Pokazali sta se dve glavni potrebi, ki sta bili udejanjeni na strani vlade: 1) ustreznost reprezentativnosti tematike pri vladnih organih (to so rešili z ustanovitvijo mesta ministra (oziroma državnega sekretarja) za diasporo)¹³⁷ in medresorskega sveta; 2) komunikacija (pripadniki diaspore so slabo obveščeni o ustroju Irske kot države, katere postopke je treba opraviti pred vrnitvijo – za to je bilo ustanovljenih več komunikacijskih kanalov in portalov).
- Strategija nagovarja tudi problem sodobnega izseljevanja in ga poskuša omiliti. V strategiji so bile predvidene posebne finančne podpore za (slabše razvite) občine, od koder ljudje še vedno emigrirajo na tuje. Hkrati so napovedali posebno pozornost in podporo tistim, ki se nameravajo izseliti.
- V strategiji so detektirali ključna področja, za kaj je treba skrbeti in izboljšati za nagovarjanje Ircev, ki se izselijo ali ki se vračajo oziroma želijo vračati: delovna mesta; priznavanje kvalifikacij, dokumentov, nazivov; otroško varstvo; izobraževanje; vizumi, voziška dovoljenja. To so pozneje razdelali v akcijskih načrtih in poročilih. Na podlagi tega je nastal program *Safe Home*.
- V tej strategiji je opazno, da je vprašanje vračanja vezano predvsem na globalno ekonomsko krizo (od leta 2008 naprej) in njene posledice, v področnih ukrepih skozi leta so to nato razširili.
- Zanimivo je, da posebej napovedujejo tudi skrb za informiranje teh, ki nameravajo na tuje (za daljše ali krajše obdobje) o destinaciji, kamor odhajajo, da bi bili pripravljeni na družbena pričakovanja do njih v novem okolju ter vpliv spremembe nanje in na družinske člane. Navajajo, da to ni pomembno le zaradi njih samih, ampak tudi zato, ker so »zastavonoše Irske«, torej ker jih bodo drugi povezovali z državo. Ob tem sicer dodajajo, da kljub vsej pomoči, ki jo ponujajo, priznavajo, da je velika večina teh, ki se izselijo, sposobna sama poskrbeti zase.

Kljub vsemu zgoraj zapisanemu lahko dodamo, da vprašanje povratništva vendarle nikakor ni osrednja tematika strategije, ampak se ga zadnja dotika precej obrobno. Večjo težo in pozornost so vprašanju vračanja nato namenili v konkretnih ukrepih skozi naslednja leta. Skladno s strategijo iz leta 2015 so veliko pozornost namenili vračanju Ircev prek doslednega in ažurnega informiranja o postopkih vračanja in kako preseči ovire. Ugotovili so namreč, da se izseljenci po določenem obdobju na tujem vse slabše znajdejo v irskem sistemu, ko se začnejo zanimati za ponovno priselitev, pa jih formalne ovire in nejasnosti pogost odvrčajo od tega. Zato so ustvarili spletne strani <https://www.migrantproject.ie/returning-to-ireland/>,

¹³⁶ To načelo je zanimivo, glede na to, da živimo v individualizirani družbi, v kateri niso več vsi zainteresirani za takšno etnično povezovanje. Če pogledamo na Slovenijo, se na tak način gotovo lahko zajame le del sodobne diaspore, ne pa vseh.

¹³⁷ Zadnja pozicija je bila sicer uvedena že leta 2014.

https://www.citizensinformation.ie/en/returning_to_ireland/, <https://aib.ie/i-am/moving-to-ireland>, <https://www.revenue.ie/en/life-events-and-personal-circumstances/moving-to-or-from-ireland/moving-or-returning-to-ireland/index.aspx> in www.welfare.ie/en/Pages/Moving-to-or-from-Ireland.aspx, ki jih sproti ažurirajo in poskušajo za uporabnika narediti čim bolj prijazne.

Niso pa se omejili le na način podajanja informacij za potencialne povratnike, ampak tudi olajševanje postopkov ter ustvarjanje pogojev za lažje vračanje. Niso se odločili za model velikih projektov privabljanja, ampak odpravljanje številnih ovir, ki posameznikom otežujejo vračanje ali jih od tega odvrtaajo (pri tem se ne omejujejo le na visokoizobražene, saj na enake ovire naletijo vsi segmenti posameznih povratnikov). Po priporočilu *Economic Report on Addressing Challenges Faced by Returning Irish Emigrants* iz leta 2018, ki ga je za ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino pripravilo Indecon¹³⁸, so osrednjo pozornost namenili naslednjim področjem:¹³⁹

PROBLEMATIKA	GLAVNE OVIRE	UKREPI
Nastanitev	<p>Nakup ali najem primernega stanovanja/ nastanitve na Irskem</p> <p>Dostop do socialnih stanovanj na Irskem</p> <p>Zavarovanje hipotek na Irskem</p>	<p>Prilagoditev predpisov o upravičenosti do nakupa stanovanja, tako da izseljenci, ki se vračajo, pri tem niso izključeni</p> <p>Izboljšanje postopkov za pridobitev socialnih stanovanj za posebej ranljive emigrante, ki se vračajo</p> <p>Zagotavljanje informacij za odobritev hipoteke</p>
Zaposlitev	<p>Identificiranje in zagotovitev ustrezne zaposlitve na Irskem</p> <p>Priznavanje in prenosljivost poklicnih kvalifikacij in diplom</p> <p>Možnost opravljanja</p>	<p>Investiranje v prekomorske sejme zaposlitve («job fairs») in razširjanje informacij o zaposlitvenih možnostih</p> <p>Zagotavljanje boljše uporabe elektronske</p>

¹³⁸ <https://www.indecon.ie/>

¹³⁹ Enako, kot je navedeno v opombi 9, velja tudi tukaj; ta priporočila so bila implementirana na ravni določb v posameznih zakonih ali v obliki podzakonskih predpisov in so te rešitve dejansko zaživele v praksi.

	<p>predstavitvenih pogovorov</p>	<p>tehnologije kot pomoč pri prijavih emigrantov na zaposlitev</p> <p>Izboljšanje meddržavnega priznavanja delovnih kvalifikacij in usposabljanj</p>
<p>Finance, bančništvo in pokojnine</p>	<p>Odprtje bančnega računa na Irskem</p> <p>Vzpostavitev pokojninskega zavarovanja – pridobitev pokojnine na Irskem</p> <p>Prenos pokojnine in drugih prihrankov na Irsko, finančnih in bančnih ter pokojninskih zavarovanj</p>	<p>Informiranje emigrantov, ki se vračajo iz prekomorskih držav, o možnosti odprtja bančnega računa prek online povezave</p> <p>Priznavanje čezmorskih prihrankov kot dokazila pri merilih za odplačevanje hipoteke</p> <p>Povečanje ozaveščenosti o zakonskih spremembah iz leta 2017 pri PRSI (Pay Related Social Insurance) glede prostovoljnih prispevkov za socialno skrbstvo</p>
<p>Zdravstvo in otroško varstvo</p>	<p>Zagotavljanje otroškega varstva</p> <p>Dostop do državnih shem otroškega varstva</p> <p>Pridobitev zdravstvenega zavarovanja na Irskem</p> <p>Dostop do zdravniških storitev splošnega zdravnika in drugih zdravstvenih storitev</p>	<p>Zagotavljanje informacij emigrantom o novih finančnih podporah za varstvo otrok in informacij o stroških otroškega varstva po regijah</p> <p>Sodelovanje z zdravstvenimi zavarovalnicami – ukinitve čakalnih dob za irske emigrante, ki se vračajo</p> <p>Sprememba zakona o zdravstvenem</p>

		zavarovanju, tako da bi bili emigranti oproščeni dodatnega prispevka
Priseljevanje in blaginja	<p>Pridobitev vizuma/ dovoljenja za delo/ dovoljenja za delo za zakonca/partnerja</p> <p>Dokazovanje stalnega/ začasnega prebivališča na Irskem</p> <p>Pridobitev osebne številke za javne storitve</p>	<p>Uvedba predhodnih dovoljenj/spletnih vlog za izdajo vizumov</p> <p>Zagotovitev doslednosti pri prijavih – vlogah za stalno bivališče</p> <p>Spodbujanje predhodnih rezervacij pri centru PPSN (Personal Public Service Number) za pridobitev termina</p>
Izobraževanje	<p>Dostop do osnovnošolskega ali srednješolskega šolanja</p> <p>Dostop do univerzitetnega/višjega/nadaljnega izobraževanja</p> <p>Plačilo univerzitetnega/višjega/nadaljnega izobraževanja</p>	<p>Uveljavitev Zakona o pogojih sprejema pri izobraževanju</p> <p>Preučitev izvedljivosti uveljavljanja primerne rezerve pri številu šolskih mest za emigrante</p> <p>Preučitev možnosti štipendiranja šolanja za otroke irskih emigrantov</p> <p>Preučitev sistema za razporejanje medicinskih pripravnikov</p> <p>Uvedba večje prožnosti pri EU-taksah za podiplomski študij</p>
Podjetništvo	<p>Težave pri mreženju/ vzpostavljanju stikov</p> <p>Pomanjkanje finančnih sredstev</p> <p>Nepoznavanje lokalnih trgov, lokalne kulture</p>	<p>Nadaljevanje podpore mednarodnim dogodkom, namenjenim mreženju</p> <p>Nadaljevanje vlaganj razvojnih agencij, ki podpirajo vračajoče emigrante</p>

	Premajhna podpora vlade in nevladnih organizacij Nepoznavanje zakonodaje	Razširjanje informacij o finančni shemi za nacionalne parke in mlade kmete Preučitev izvedljivosti davčnih olajšav pri dohodku
Vožnja	Pridobitev irskega voznškega dovoljenja Pridobitev avtomobilskega zavarovanja (vključno s priznanjem voznškega zapisa/izkušenj v tujini)	Odprava EDT (Essential Driver Training) tečajev za voznike s prejšnjimi irskimi voznškimi izkušnjami in z veljavnim prekomorskim voznškim dovoljenjem
Zagotavljanje informacij	Slaba informiranost izseljencev, ki se želijo vrniti	Razviti najboljšo spletno informacijsko službo za irske izseljence Uporaba tehnologije, ki omogoča lažje vračanja emigrantov

Kako vse to udejanjajo v praksi, pa je razvidno z informacijskih strani <https://www.migrantproject.ie/returning-to-ireland/>, https://www.citizensinformation.ie/en/returning_to_ireland/, <https://aib.ie/i-am/moving-to-ireland>, <https://www.revenue.ie/en/life-events-and-personal-circumstances/moving-to-or-from-ireland/moving-or-returning-to-ireland/index.aspx> in www.welfare.ie/en/Pages/Moving-to-or-from-Ireland.aspx.

Za postaviti zapisano v ustrezen kontekst sicer ob robu dodajmo, da premike v konceptualiziranju odnosov med Irsko in njeno diasporo lahko opazimo že v desetletju pred sprejetjem prve strategije. *Task Force on Policy Regarding Emigrants* iz leta 2002 se je poleg kulturnih vezi v celoti omejeval le na ukrepe, kako lahko Irsko pomaga ranljivim pripadnikom diaspore. V t. i. position paperju *Towards an Irish Diaspora Strategy* iz leta 2008, ki ga je po naročilu irske vlade pripravila *NIRSA – National Institute for Regional and Spatial Analysis*, pa je takšen pristop že označen kot nezadosten in med predlogom bolj razvejanega pristopa politik do diaspore, ki bi posegal na številna področja, je že posebej poudarjeno tudi vprašanje nudenja storitev potencialnim povratnikom za njihovo lažje vračanje.

Z iztekom prve strategije iz leta 2015 je Republika Irsko sprejela naslednjo strategijo za delo z diasporo za obdobje 2020–2025. Poimenovana je »*Global Ireland* –

Ireland's diaspora Strategy 2020–2025«. ¹⁴⁰ Uvodna misel dokumenta je, da so pripadniki diaspore prek vezi, ki jih spletajo v državah, v katerih živijo, in prispevka k razvoju teh držav, eden največjih virov (zakladov), ki jih Irska ima in ji omogočajo globalno povezanost, ki bistveno presega Irsko glede na njeno fizično velikost. Vsebinski del ohranja duh prejšnje strategije, so pa ukrepi tudi že konkretnije navedeni, besedilo se že približuje akcijskemu načrtu. Zanimive so napovedi, kot npr. da bodo »prepoznali potrebo po ozdravitvi odnosa z našimi emigranti, ki so Irsko zapustili v ekonomski krizi zaradi diskriminacije ali kot žrtve institucionalne zlorabe«. Napovedujejo tudi vzpostavitev poti za zakonito emigracijo v ZDA ter iskanje rešitev za legalizacijo nedokumentiranih emigrantov v ZDA. Poseben razdelek je namenjen vračanju na Irsko. Pri tem navajajo, da povratniki »s seboj prinesejo spretnosti in znanja, pridobljena v tujini, ki lahko pomagajo pri razvoju nacionalnega in lokalnega gospodarstva. Vlada priznava potrebo po zmanjševanju izzivov, s katerimi se srečujejo posamezniki in družine, ko se želijo vrniti na Irsko«. Kot konkretne ukrepe napovedujejo:

- Stalni monitoring nad pojavljanjem ovir pri vračanju in sprejemanju ukrepov za njihovo odstranitev, kjer je to mogoče.
- Pogajanja za recipročne bilateralne sporazume z državami, v katerih živijo večje irske skupnosti glede vprašanj, npr. dvojno obdavčevanje in socialne pravice.
- Še okrepitev informacijskega sistema za povratnike in za na tujem živeče Irce, posebej glede delovnih profilov (»skills«), ki jih potrebujejo.
- Razširitev priznavanja in prenosljivosti akademskih in poklicnih kvalifikacij, pridobljenih v tujini.

Vprašanje povratništva je posredno aktualno tudi v razdelku o razvoju, v katerem obljublajo grajenje poslovnih vezi, ki bodo koristile Irski in njeni diaspori. V okviru tega deluje tudi program *Back for business* ¹⁴¹, ki ponuja mentorske programe za podjetnike, ki se iz diaspore preselijo na Irsko. ¹⁴² Program je namenjen tem, ki so se že vrnili, in tistim, ki o tem šele razmišljajo. Prijavi se lahko, kdor je na tujem živel vsaj eno leto, in ali se je vrnil v zadnjih treh letih (ali se še bo). Izhajajo s stališča, da življenje na tujem lahko pomeni pomembne prednosti na začetku podjetniške poti (mreža mednarodnih stikov, znanje tujega jezika, boljše kulturno razumevanje tujih trgov), hkrati pa ima povratnik lahko slabšo mrežo na Irskem, ne razume tako dobro lokalnega okolja itn. Prijavi se lahko, kdor je pred kratkim (ne pred letom 2018 ¹⁴³) ustanovil podjetje (sam ali še s kom), je tik pred tem (mora biti dlje od le koncepta), ali je kupil že obstoječe podjetje. Njegova srednjeročna vizija mora biti, da bo

---

¹⁴⁰ <https://www.dfa.ie/media/globalirish/Diaspora-Strategy-2020-English.pdf>

¹⁴¹ <https://www.backforbusiness.com/>

¹⁴² Pred tem so obstajali že drugi programi, leta 1996 začeti *Forbairt*, pozneje *Enterprise Ireland*, ki so targetirali predvsem irske poslovneže po svetu in jih spodbujali k odpiranju podjetij na Irskem, izobraževanja še niso bila del teh programov.

¹⁴³ Velja za izvedbo, ki se je začela v letu 2021; gre za četrto izvedbo po vrsti.

zaposloval tudi druge ljudi. Program traja šest mesecev, vključenih je do 40 posameznikov, organiziran je v obliki občasnih dogodkov (ki se jih morajo izbrani kandidati obvezno udeležiti). Večinoma sledijo konceptu »podjetniki se učijo od podjetnikov«, nekaj delavnic je namenjenih tudi davkom, računovodstvu itn. Udeleženci lahko izobraževanje nadaljujejo tudi na nadaljevalnem programu *Back for Business Further Development*. Program financira ministrstvo za zunanje zadeve, program pa izvaja zasebno svetovalno podjetje. Na spletni strani programa so opisani tudi dozdajšnji udeleženci in rezultati.¹⁴⁴

V tem razdelku je en konkreten ukrep tudi »podpirati sektorske mreže raziskovalnih, razvojnih in inovacijskih skupnosti («networks») irske diaspore ter povezovanje z irskimi znanstveniki in inovatorji v tujini«.

Za implementacijo ukrepov iz strategije je še naprej predvidena medresorska delovna skupina, ki jo vodi minister za diasporo.

POLITIKE ZADRŽEVANJA

Zanimiva iniciativa, ki jo lahko omenimo v tem kontekstu, je *Programme for Research in Third Level Institutions (PRTL)*. Leta 1998 je ameriški filantropist irskih korenin Chuck Feeney irski vladi ponudil donacijo v višini 75 milijonov funtov za nove raziskovalne programe, in sicer pod pogojem, da vlada ta sredstva podvoji. Namen je bil namensko financiranje vrhunskih raziskav, ki bi irskim znanstvenikom omogočile, da se ne izseljujejo in boljše raziskovalne možnosti iščejo na velikih tujih univerzah. Takratna irska vlada je že po tednu ponudbo sprejela in začela 150 milijonov funtov vreden program *PRTL*.¹⁴⁵ Ocenjuje se ga kot velik uspeh in naj bi se Irski obrestoval z 1,8 milijarde evrov. Na tej podlagi naj bi pozneje nastala *Industrial Development Agency Ireland (IDA Ireland)*, ki privablja perspektivne tuje investitorje na Irsko. Irska je nato financiranje programa nadaljevala do leta 2010 in naj bi zanj skupno namenila 835 milijonov evrov. Fokus je bil v financiranju raziskav podoktorskih in drugih mladih raziskovalcev za vrhunske raziskave s področja vseh ved.

POLITIKE MREŽ

Irška vlada veliko pozornost namenja povezovanju izseljenskih organizacij z domovino in njihovem medsebojnemu povezovanju. Vzpostavljene so bile številne nevladne iniciative, katerih pobudnik so bili vladni organi. Omenimo nekaj najvidnejših: *Global Irish Economic Forum*, *Global Irish Network*, *Global Irish Civic Forum*, *Alumni Challenge Fund*, *Local Diaspora Engagement Fund*, *Global Irish hub*, *Global Irish Media Fund*. Te mreže sicer nikakor niso namenjene le spodbujanju vračanja in kroženja možganov, ampak gre za povezovanje v širšem smislu; velik

---

¹⁴⁴ Za širše informacije glejte poleg www.backforbusiness.com tudi <https://www.backforbusiness.com/wp-content/uploads/2018/06/B4B-Booklet-final-FINAL-2019.pdf>.

¹⁴⁵ Vračič 2019: 12.

poudarek je kot pri vseh irskih politikah do diaspore na spodbujanju potencialnih investicij pripadnikov diaspore na Irsko.¹⁴⁶

Irska veliko pozornost namenja tudi nagovarjanju (doseganju, »to reach them«) bodočih izseljencev. Njihov koncept je, da bodočim izseljencem pomagajo z informacijami pred izselitvijo o državi, kamor odhajajo (kultura, pravni statusi, ureditev zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, pred katerimi nevarnostmi in težavami se paziti itn.), hkrati pa napotke, kako se čim hitreje vrniti v kriznih situacijah. Čeprav bi lahko to razumeli celo kot spodbujanje izseljevanja, pa je njihova vizija nasprotna – ljudje bodo v vsakem primeru odhajali; bolje je, da so opremljeni s potrebnimi informacijami in varni. Hkrati s tem pa irske državne oblasti izvedo zanje – kdo, kdaj in kam odhaja. Tako je lažje ohranjati vezi z njimi in spodbujati njihovo vrnitev na Irsko. Iniciativa deluje v fizični obliki, prek organizacije *Crosscare*, ki posameznikom nudi svetovanje, in digitalno, v obliki aplikacije za pametne telefone *Travel Wise*, ki vsebuje informacije o državah priseljevanja in vseh irskih organizacijah po svetu, za katere novoizseljencem svetujejo, da naj z njimi navežejo stike.¹⁴⁷

Ali je eden izmed poudarkov tudi povratništvo? Ali privablja vse rojake, ali le izobražene rojake in tudi tujce? Če privablja vse, ali z istimi ukrepi ali z različnimi? Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Lokalna raven

Skladno z irsko strategijo do diaspore je večina ukrepov centralizirana. Obstaja pa tudi izjema. Od 12,5 milijona evrov, ki jih Irska letno namenja za potrebe diaspore (dobršen del za socialne podpore v diaspori), je en milijon namenjen projektom, ki povezujejo občine in organizacije v diaspori.

Leta 2013 so irske oblasti s ciljem spodbujanja vračanja pripadnikov diaspore, ki so državo zapustili zaradi ekonomske krize, ter pripadnike stare diaspore, ki so jih želeli prijaviti za vlaganje na Irsko, zagnale iniciativo *The Gathering Ireland*, ki je trajala od 1. januarja do 31. decembra. Šlo je za na turizmu osnovano serijo dogodkov, ki so želeli privabiti čim več Ircev iz sveta na obisk Irske, spoznati priložnosti, ki jih država ponuja, in se medsebojno mrežiti. Čeprav je iniciativo podprla vlada, osrednji organizatoriki pa sta bili nacionalna turistična organizacija in organizacija, pristojna za turistično promocijo Irske na tujem, je koncept temeljil na seriji lokalnih dogodkov, ki so jih prirejali v sodelovanju z lokalnimi oblastmi ter nevladnimi organizacijami in s pravnimi osebami zasebnega prava na lokalni ravni. Šlo je za turistične dogodke, festivale, športne dogodke, zaposlitvene sejme, predstavitve podjetij in delodajalcev

---

¹⁴⁶ Glejte npr. Boyle in Kitchin 2013.

¹⁴⁷ <https://www.dfa.ie/media/dfa-2017/globalirish/20180606---Diaspora-Policy-Review-Final.pdf> in https://www.migrantproject.ie/wp-content/uploads/2019/10/Crosscare-Migrant-Project_Coming-Home-In-Crisis_Oct-2019.pdf.

itn. Inicijativo se je večinoma ocenjevalo kot zelo uspešno, saj je Irski dejansko bolj kot kateri koli drugi državi uspelo spodbuditi povratništvo, ki je pomagalo tudi pri ekonomskem okrevanju, bile pa so tudi posamezne kritike, npr. kritiki so idejo preimenovali v The Grabbing, torej grabežljivost do pripadnikov diaspore.¹⁴⁸

Omenimo še posebno iniciativo okrožja Donegal, v katerem so oblasti uvedle *Diaspora global skills locator*. Gre za spletno platformo, ki prek informacijske tehnologije in interaktivnega zemljevida povezuje pripadnike diaspore z zaposlitvenimi in drugimi kariernimi možnostmi, ki so trenutno na voljo po vsej Irski. Gre za preprosto spletno orodje, ko posameznik vnese svojo izobrazbo in veščine ter kraj prebivanja, zato pa je redno obveščen o vseh novih zanj relevantnih priložnostih, ki se ponudijo.¹⁴⁹

Irska pozna tudi *Local Diaspora Engagement Fund*, ki je bil ustanovljen leta 2015 na podlagi nove strategije; instrument je obstajal do 1. marca 2016. Na voljo je bilo 350.000 evrov, posamezni zaprositelj je lahko dobil do 20.000 evrov, kar pa ni smelo predstavljati več kot 75 % celotne vrednosti projekta. Za tem je bil preimenovan v *Local Diaspora Strategy Fund* in namenjenih mu je bilo dodatnih 310.000 evrov. Prijavile so se lahko lokalne organizacije in skupine s sedežem na Irskem, ki so predlagale programe, kako bi pripadnike diaspore privabile nazaj prek iniciativ na lokalni ravni. Poleg tega so bile dopuščene tudi iniciative, ki bi samo krepile vezi med lokalnim okoljem in diasporo (kulturna, informacije, rodoslovje). Sklad je bil upravljan neposredno iz kabineta predsednika vlade.¹⁵⁰

Nacionalna raven

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Posebej:

- pripadnikom zgodovinske diaspore;
- na novo izseljenih posameznikom.

Če naslavlja oboje, ali obstaja med ukrepi kakšna razlika glede na to, komu so namenjeni?

---

¹⁴⁸ Vračič 2019: 12;

<https://web.archive.org/web/20120627055342/http://www.thegatheringireland.com/Home.aspx>.

¹⁴⁹

<https://spaceialnw.maps.arcgis.com/apps/GeoForm/index.html?appid=c13a25675de14825b79ec553597a3fb9> in

<https://spaceialnw.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=477746765d6b47c788cdac63ab78c6b2>

¹⁵⁰ <https://www.localenterprise.ie/Wexford/News/Press-Releases/Local-Diaspora-Engagement-Fund.html> in <https://www.irishtimes.com/life-and-style/abroad/generation-emigration/up-to-660-000-available-for-local-diaspora-projects-1.2512703>

izseljencev. Izpostavljen je pomen irskih gospodarskih organizacij in lobijev po svetu (npr. *Irish Network NYC*¹⁵³ in *Irish Technology Leadership Group* v Silicijevi dolini¹⁵⁴); da pa bi sodelovanje postalo bolj sistematično je študija predlagala vzpostavitev programov, kot so npr. *Irish Business Ambassador*, v katerih naj bi mentoriranje potekalo obojestransko, med podjetniki Irci z Irske in iz diaspore; posebne podporne programe za ustanavljanje majhnih podjetij pripadnikov diaspore, ki bi bili dolgoročno zainteresirani za vlaganje na Irsko; vzpostavitev mehanizmov za dajanje nasvetov in podpore irskim podjetnikom na tujem, ki bi lahko investirali na Irsko, itn. Hkrati pa je omenjeno, da bi vse to imelo pozitivne učinke tudi na rekrutiranje talentiranih emigrantov za priselitev nazaj na Irsko.

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil

Irska politika do Ircev po svetu je bila tradicionalno zelo socialno usmerjena; fokus so bili ranljivi Irci po svetu, torej tisti, ki jim ni uspelo, ali so bili kako ogroženi. Predvsem po finančni krizi, ki se je začela po letu 2008, delno pa tudi že prej, se je fokus zelo usmeril tudi na gospodarsko sodelovanje in investiranje na Irsko, a socialna komponenta ostaja še naprej zelo močna. Pri tem pa ne gre za dodatne socialne bonitete povratnikov; ti lahko le koristijo iste pravice kot preostali Irci. Irska posebnost je, da sredstva za socialo namenjajo tudi za tiste, ki se ne nameravajo vrniti. Kot en tak program omenimo *Aisling Return to Ireland*, ki izseljencem, ki so ranljivi ali osamljeni, omogoča, da pridejo na počitnice na Irsko, saj naj bi bila to za mnoge življenjska želja; tako se ponovno povežejo s sorodniki in starimi prijatelji. Tistim, ki si želijo, pa program pomaga tudi pri naselitvi na Irsko.¹⁵⁵

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Temu je bila namenjena velika pozornost – olajševanju vračanja in čim boljšemu informiranju pripadnikov diaspore. Natančneje je to opredeljeno zgoraj.

Opredelitev ravni sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

- a) državna ali
- b) regionalna/lokalna raven

Najpomembnejši akter je vlada, določeni ukrepi pa so tudi lokalne narave oziroma odraz lokalnih skupnosti.

---

¹⁵³ <https://in-nyc.clubexpress.com/>

¹⁵⁴ <http://itlg.org/>

¹⁵⁵ <http://aisling.org.uk/>

Definiranje deležnikov v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Najpomembnejši akter je vlada, so pa iniciative povezane z gospodarstvom, zbornicami, nevladnimi organizacijami in z različnimi iniciativami, ki so nevladne, a je bil njihov nastanek spodbujen prek vlade.

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Ne obstajajo konkretne politike za povratništvo in priseljevanje visokoizobraženih, ampak vračanje na splošno, dodatna pozornost pa je namenjena investiranju in podjetnim posameznikom.

Sklep

Irski model odnosa do diaspore se na splošno ocenjuje kot sorazmerno uspešnega, sploh na področju gospodarskega povezovanja in investiranja pripadnikov diaspore na Irsko (s tem pa je povezano tudi vprašanje zmanjševanja izseljevanja, spodbujanja vračanja in kroženje možganov). Kot razloge, zakaj naj bi bil irski pristop uspešen, se ocenjuje, da so politike »rahle« (»light«) in fleksibilne v strukturi, ki članom skupnosti daje svobodo ter občutek obvladovanja svojih želja in situacij, zato je program razvojen brez biti »mišičast« (»muscular«). Država svojo vlogo vidi v negovanju in pomoči pri zagonu (»nurture and incubate«), ne pa upravljanju in določanju.¹⁵⁶

Posebni politik, ki bi nagovarjale visokoizobražene, ni; sodelovanje in vračanje spodbujajo z enakimi ukrepi za vse izseljence, ne glede na njihov izobrazbeni in profesionalni profil. Le znotraj programa *Back for business* je v eno alinejo posebej omenjeno »podpirati sektorske mreže raziskovalnih, razvojnih in inovacijskih skupnosti«.

---

¹⁵⁶ Alchien, Delphine et al. 2019: 2.

Seznam virov in literature

Acnewswire (2021). High net worth professionals prefer Ireland's IIP for investment immigration due to the greater flexibility and cost certainty it offers.

<https://www.acnewswire.com/press-release/english/64128/high-net-worth-professionals-prefer-ireland-s-iip-for-investment-immigration-due-to-the-greater-flexibility-and-cost-certainty-it-offers>.

Aisling Return to Ireland (2021). <http://aisling.org.uk/>

Alchien, Delphine et al. (2009). *The Scottish Diaspora and Diaspora Strategy: Insights and Lessons from Ireland*. Edinburg: Scottish Government Social Research.

Boyle, Mark in Kitchin, Rob (2008). *Towards an Irish Diaspora Strategy: A Position Paper*. Maynooth: NIRSA – National Institute for Regional and Spatial Analysis.

Boyle, Mark in Kitchin, Rob (2013). Diaspora for development: In search of a new generation of diaspora strategies. V: Kuznetsov, Yevgeny (ur.), *How can talent abroad induce development at home? Towards a pragmatic diaspora agenda*. Washington: Migration Policy Institute, 315–346.

Crosscare (2019). Coming home in crisis. https://www.migrantproject.ie/wp-content/uploads/2019/10/Crosscare-Migrant-Project_Coming-Home-In-Crisis_Oct-2019.pdf

Daly, Mark (2013). *Proposal for the Irish Overseas and Diaspora*. Fianna Fail.

Farell, B. (1994). The political role of cabinet ministers in Ireland. V: Laver, M., in Shepsle K. A. (ur.), *Cabinet ministers and parliamentary government*. Cambridge: Cambridge University Press.

Global Skills Locator.
<https://spaceialnw.maps.arcgis.com/apps/GeoForm/index.html?appid=c13a25675de14825b79ec553597a3fb9>

Jane G. Gravelle, Jane, G. (2015). *Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion*. Washington: Congressional Research Service.

Ireland Task Force on Policy Regarding Emigrants (2002).

Ireland's Call – to return its global diaspora home.
<https://spaceialnw.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=477746765d6b47c788cdac63ab78c6b2>

Irish Abroad Unit (2017). Review of Implementation of Global Irish – Ireland's Diaspora Policy. <https://www.dfa.ie/media/dfa-2017/globalirish/20180606---Diaspora-Policy-Review-Final.pdf>

Irish Network NYC, <https://in-nyc.clubexpress.com/>.

Irish Technology Leadership Group v Silicijevi dolini, <http://itlg.org/>.

Local Diaspora Engagement Fund (2015). <https://www.localenterprise.ie/Wexford/News/Press-Releases/Local-Diaspora-Engagement-Fund.html>

The Gathering (2013). <https://web.archive.org/web/20120627055342/http://www.thegatheringireland.com/Home.aspx>

Independent (2009). Government rallies Irish diaspora to help deliver the 'smart economy' <https://www.independent.ie/business/irish/government-rallies-irish-diaspora-to-help-deliver-the-smart-economy-26561427.html>.

The Irish Times (2009). Shifting the focus to an enterprise culture. <https://www.irishtimes.com/opinion/shifting-the-focus-to-an-enterprise-culture-1.739697>.

The Irish Times (2016). Up to €660,000 available for local diaspora projects. <https://www.irishtimes.com/life-and-style/abroad/generation-emigration/up-to-660-000-available-for-local-diaspora-projects-1.2512703>.

The Irish Times (2018). Ireland is the world's biggest corporate 'tax haven', say academics. <https://www.irishtimes.com/business/economy/ireland-is-the-world-s-biggest-corporate-tax-haven-say-academics-1.3528401?mode=sample&auth-failed=1&pw-origin=https%3A%2F%2Fwww.irishtimes.com%2Fbusiness%2Feconomy%2Fireland-is-the-world-s-biggest-corporate-tax-haven-say-academics-1.3528401>.

The Times (2018). Ireland named as world's biggest tax heaven. https://www.thetimes.co.uk/article/ireland-named-as-world-s-biggest-tax-haven-8tx2ngcgj?region=global&--xx-meta=denied%3D0%26visit%3D0%26visit_number%3D0%26visit_remaining%3D0%26visit_used%3D0&--xx-mvt-opted-out=false&--xx-uuid=61e3494d57a1b3247fae46048948ed5c&ni-statuscode=acsaz-307.

Valentinčič, Dejan (2019). O ministrih brez ministrstev: primerjalnopravna ureditev vladnih funkcionarjev brez resorja. *Pravna praksa*, 13. jun. 2019, 38, 23, II–VIII.

Vračić, Alida (2019). *Luck like the Irish: How emigration can be good for the Western Balkans*. European Council on Foreign Relations.

2.5. Nemčija

Dejan Valentinčič

Splošno

Število prebivalstva (2020): 83,166.711 (2019 – 83,019.213). Število prebivalstva v zadnjih letih vseskozi narašča; tako ga je bilo leta 2011 80,222.065.

BDP (2020): 40.120 (2019 – 41.510). BDP per capita je v zadnjih letih do leta 2019 vseskozi naraščal; tako je na primer leta 2011 znašal 33.550.

Stopnja brezposelnosti (2020): 3,8 % (2019 – 3,1 %). Stopnja brezposelnosti v zadnjih letih pretežno upada; tako je bila leta 2011 na primer 5,8 %.

Št. izseljenih (2019): 576.319 (2018 – 540.415). Leta 2010 je bilo število izseljenih 252.456. Od takrat je število padalo vse do leta 2012 (240.001), nato pa začelo rasti.

Št. priseljenih (2019): 886.341 (2018 – 893.886). Leta 2010 je bilo število priseljenih 404.055, nato je naraščalo do leta 2016 (1,029.852) in potem začelo padati.

Sistem izobraževanja

V Zvezni republiki Nemčiji je odgovornost za izobraževalni sistem razdeljena med zvezo in zvezne dežele. Obseg odgovornosti zvezne vlade na področju izobraževanja je opredeljen v Basic Law. Če temeljni zakon ne podeli zakonodajnih pooblastil federaciji, imajo zvezne dežele pravico sprejemati zakone. V izobraževalnem sistemu to velja za šolski sektor, visokošolski sektor, izobraževanje odraslih in za nadaljnje izobraževanje. Upravljanje izobraževalnega sistema na teh področjih je skoraj izključno stvar zveznih dežel. Basic Law poleg zgoraj opisane delitve odgovornosti predvideva tudi posebne oblike sodelovanja med federacijo in deželami v okviru tako imenovanih skupnih nalog.

Predšolska vzgoja in varstvo nista del državno organiziranega šolskega sistema v Nemčiji, ampak je skoraj izključno dodeljen otroškemu in mladinskemu sektorju. Na zvezni ravni je v okviru javne blaginje odgovornost zveznega ministrstva za družinske zadeve, starejše državljane, ženske in mladino, na ravni dežel pa odgovornost ministrstva za mlade in socialne zadeve ter deloma tudi ministrstva za izobraževanje in kulturo.

Po osnovnošolski stopnji po 4. razredu (v Berlinu in Brandenburgju po 6. razredu) poteka zgodnja delitev na izobraževalne poti Hauptschule, Realschule in Gymnasium.

Poklicno izobraževanje in usposabljanje poteka v dualnem sistemu. Usposabljanje se izvaja na dveh krajih učenja: na delovnem mestu in v poklicni šoli.

Terciarno izobraževanje

Terciarno izobraževanje se nanaša na visokošolske ustanove (univerze, Fachhochschulen, umetniške in glasbene fakultete) in druge ustanove, ki študentom, ki so končali višjo srednjo stopnjo in pridobili visokošolsko kvalifikacijo, ponujajo študijske programe, ki izpolnjujejo pogoje za pridobitev poklica.

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2018 57,0 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (od leta 2013 to število narašča). Doktorjev znanosti je bilo leta 2018 2,6 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (2,7 leta 2013).

Trg dela

Nemčija ima četrto največje nacionalno gospodarstvo in industrijsko bazo na svetu. Velika večina nemških podjetij je malih in srednje velikih. V teh malih in srednje velikih podjetjih skupaj dela 61 % delovne sile v Nemčiji. Leta 2018 je bila Nemčija tretja največja izvozna država na svetu, takoj za ZDA in Kitajsko.

Ukrepi/Politike vračanja/privabljanja

Ali država goji načrtne politike do diaspore? Ali je to normirano v posebnih predpisih, ali je del splošnih predpisov, ali ne obstajajo nobene pravne norme?

Zvezna republika Nemčija je znana kot država, v kateri ima vprašanje diaspore podpovprečno državno in tudi širšo javno pozornost. Število nemško govorečih ljudi zunaj Nemčije se ocenjuje na 12–15 milijonov, oseb nemških korenin pa je seveda bistveno več. Le v ZDA, kjer potomci Nemcev predstavljajo največjo etnično skupnost, se jih ocenjuje na okoli 50 milijonov.¹⁵⁷ Razlogov, zakaj Nemčija temu vprašanju ne namenja velike pozornosti, je verjetno več: 1) nekoliko negativen zgodovinski prizvok, saj je Nemško cesarstvo diasporo nagovarjalo in poskušalo aktivirati predvsem v kolonialnem višku cesarstva in v prvi svetovni vojni; o tem obdobju se govori kot o »globalnem nacionalizmu«¹⁵⁸; 2) dejstvo, da je nemška diaspora zelo heterogena – versko, socialno, politično, predvsem pa tudi z zgodovinsko prevladujočo regionalno identiteto in ne tako močno navezanostjo na nemško državo; 3) velika stopnja asimiliranosti nemške diaspore¹⁵⁹, tudi zaradi prejšnje točke in ker gre v številnih državah (npr. Severna Amerika) za zelo stare diaspore; 4) da je bila Nemčija predvsem po drugi svetovni vojni pa tudi že prej zaradi ekonomske razvitosti izrazito imigracijska država in je to njihova prevladujoča percepcija. Razlogi pa so gotovo še številni drugi.

V Temeljnem zakonu (nemški ustavi) je v 3. točki 73. člena določeno, da ima zvezna država izključno zakonodajno pristojnost na področju emigracije, 1. odstavek 116.

---

¹⁵⁷ Glejte npr. Businessinsider 2013.

¹⁵⁸ Glejte npr. Manz 2014.

¹⁵⁹ Glejte npr. Shulze et al. 2008.

člena pa določa, da se štejejo kot Nemci tiste osebe, ki so se do 31. 12. 1937 naselile na območju takratnega nemškega Reicha, in sicer na podlagi narodne pripadnosti ali družinskih vezi.¹⁶⁰ Posebnega zakona za diasporo Nemčija nima, ampak so določbe očitno integrirane v splošne predpise.

Pristojnost na tem področju si delita dva organa: znotraj ministrstva za notranje zadeve deluje Zvezni upravni urad, znotraj njegovega drugega oddelka pa Informacijska služba za izseljence in v tujini zaposlene osebe. Pisarna nudi predvsem informacije o pravnih in socialnih zadevah nemških državljanov na tujem. Drugi pristojen organ pa je ministrstvo za zunanje zadeve, ki je pristojno za dogodke in promocijo na področju kulture ter učenja nemškega jezika.¹⁶¹ Ta vidika sta v nemški zunanji politiki zelo prisotna – vključujeta, a presegata samo vprašanja diaspore, ampak gre za širše pristope, da bi se čim več ljudi na tujem učilo nemški jezik, in za promocijo nemške kulture.¹⁶²

Treba pa je poudariti, da Nemčija pri odnosu do Nemcev na tujem izrazito razlikuje dve kategoriji. Ena so Nemci v državah vzhodne Evrope (pogosto se zanje uporablja poimenovanje Aussiedler), druga pa vse druge nemške skupnosti po svetu (pogosto poimenovani Auswanderer ali Auslanstätige). Lahko rečemo, da do druge kategorije Nemčija nima izoblikovane dejansko nobene politike in na tem področju ni aktivna. Drugače pa je s prvo skupino; do njih se obnaša kot država zaščitnica («kin-state») v nasprotju z državami, v katerih živijo, finančno podpira njihove dejavnosti, predvsem pa tudi – kar je za nas najzanimivejše – jih je po združitvi Nemčije leta 1990 intenzivno privabljala k priselitvi v Nemčijo. Razlogi za to niso bili le identitetne ali kulturne narave, ampak predvsem potreba po delovni sili. Ko so se te možnosti izčrpale, je Nemčija začela privabljati visokokvalificirano delovno silo iz drugih držav in brez nemških korenin. Zadnja dva vidika sta za nas najrelevantnejša in se z njimi ukvarjamo v nadaljevanju.

Ali je eden izmed poudarkov tudi povratništvo? Ali privablja vse rojake, ali le izobražene rojake in tudi tujce? Če privablja vse, ali z istimi ukrepi ali z različnimi? Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Zvezna republika Nemčija je začela obsežen proces spodbujanja priseljevanja Nemcev iz držav nekdanje Sovjetske zveze in drugih držav vzhodne Evrope (predvsem Poljske in Romunije) po letu 1990 (določeno priseljevanje je sicer potekalo tudi že prej¹⁶³).¹⁶⁴ Vzrok za to je bila vrsta sočasnih razlogov. Združitev

---

¹⁶⁰ Grundgesetz 1949.

¹⁶¹ Del pristojnosti na tem področju ima tudi Centralna služba za šolstvo v tujini, ki deluje v okviru šestega oddelka Zveznega upravnega urada ministrstva za notranje zadeve.

¹⁶² En tak, a ne edini primer so npr. inštituti Goethe.

¹⁶³ Glejte npr. Jones in Wild 1992.

¹⁶⁴ Sovjetska zveza izseljevanja ni dovoljevala, le nekaj etničnih skupnosti, Judje, Nemci, Armenci in Grki, je imelo možnost zapustiti državo z namenom združitve družine (Dietz 2000: 635).

obeh Nemčij in hkrati razpad Sovjetske zveze, torej povsem nova geopolitična situacija v Evropi. Nemško gospodarstvo je bilo v 90. letih prejšnjega stoletja v stalnem razvoju in je potrebovalo delovno silo. Osebe nemških korenin v teh državah so veljale za nadpovprečno kvalificirane, torej zaželen kader za gospodarstvo, hkrati pa naj bi bila njihova integracija najlažja zaradi njihovega etničnega porekla. Vzporedno s tem so bile države vzhodne Evrope v teh letih sredi burne tranzicije in posledičnih družbenih transformacij, izguba služb ter širša družbena negotovost pa so bili ugodni dejavniki potiska, ki so pripadnike nemških skupnosti v teh državah motivirali, da so se odločili za preselitev v Nemčijo.

Ob tem je treba poudariti, da je Nemčija poleg Nemcev v državo privabljala tudi Jude iz vzhodne Evrope. To se je javno prikazovalo kot eden izmed ukrepov za popravo krivic iz časa nacizma, a analitiki ne dvomijo, da je pri tem v resnici igral pomembno vlogo ekonomski dejavnik – tudi Judje so bili nadpovprečno izobraženi in kvalificirani ter posledično želeni kader za gospodarstvo.¹⁶⁵

Med letoma 1990 in 1999 je bilo v Nemčijo preseljenih približno 1,63 milijona oseb nemških korenin¹⁶⁶ in okoli 120.000 Judov.¹⁶⁷ Nekaj priseljevanja je bilo tudi iz drugih srednjeevropskih in vzhodnoevropskih držav; priseljevanje je v manjših številkah potekalo tudi še po letu 2000. Tako se ocenjuje, da se je skupaj v teh letih prek teh politik in spodbud v Nemčijo priselilo okoli 2 milijona oseb nemških in judovskih korenin.¹⁶⁸ Leta 2000 je bila sicer sprejeta nova strategija politike do diaspore – Aussiedlerpolitik 2000 – Konzept der Aussiedlerpolitik, v kateri sta opredeljena velik pomen ohranitve nemštva v vzhodni Evropi ter odgovornost Nemčije zanje, kot prioriteto pa se je opredelilo nadaljevanje njihovega vračanja v Nemčijo ter vključevanje priseljenih v družbo. To naj bi se nadaljevalo v enaki smeri, enako intenzivno in enako odločno kot do takrat. A dejansko je prišlo do velikega upada števila priseljenih, preprosto zato, ker se je večina zainteresiranih že vrnila.

Za nas je ta pristop Nemčije zanimiv vsaj z dveh vidikov, naprej zaradi ukrepov privabljanja in politik integracije, ki jih povzamemo v nadaljevanju. Drugi zanimiv vidik pa so tudi vsa morebitna ozadja; včasih se slišijo skoraj kot teorije zarote, kako naj bi Nemčija privabljala visokokvalificiran kader. Nekateri ekonomisti in zgodovinarji menijo, da je do takšne širitve Evropske unije na »bivši vzhodni blok« prišlo prav zaradi dejstva, ker naj bi zahodne države potrebovale (poceni) delovno silo, pomembno vlogo pri tem pa naj bi igrala Nemčija, ki je potrebovala alternativno bazo za črpanje delovnih kadrov, potem ko je bil bazen Nemcev v vzhodni Evropi

---

¹⁶⁵ Dietz 2010.

¹⁶⁶ Med letoma 1950 in 2000 pa je bilo takih oseb še 3,9 milijona. Že takoj po drugi svetovni vojni pa je bilo iz komunističnih držav vzhodne Evrope izgnanih 12 milijonov Nemcev; ti so se nato naselili v Nemčiji (Dietz 1999).

¹⁶⁷ Dietz 2010.

¹⁶⁸ Hkrati je potekalo tudi priseljevanje Nenemcev iz teh držav, npr. med letoma 1989 in 1992 naj bi se jih vsako leto priselilo en milijon. Nemčija je tudi njih sprejemala, ker je potrebovala delavce, a niso imeli takšnih ugodnosti kot osebe nemškega izvora (glejte npr. Hönekopp v Corry 1996: 3).

izčrpan.¹⁶⁹ V takem kontekstu se opisuje tudi številne druge politike. Nekateri npr. trdijo, da naj bi bilo tudi ozadje programa Erasmus v tem, da bi študentje iz ekonomsko manj razvitih držav prišli na študijsko izmenjavo v Nemčijo in druge zahodne države, v katerih naj bi jih del njih stopnja razvitosti premamila, da bi se po koncu študija priselili v te države, predvsem Nemčijo, ki bi tako dobila zastoj kvalificirano delovno silo.¹⁷⁰ Profesor na Ekonomski fakulteti Univerze v Zagrebu Mladen Vedriš je opravil zanimiv izračun. Kot izhodišče je vzel znesek, koliko so posamezne države članice EU neto plačnice ali neto prejemnice v proračun povezave. Nato pa je na podlagi statistik OECD izračunal glede na število izseljenih/priseljenih stopnjo njihove izobrazbe in koliko izobrazba vsakega takšnega posameznika v določeni državi stane, koliko naj bi vsaka država članica EU izgubila ali pridobila finančno s takim odseljenim/priseljenim kadrom. Glede na število izseljenih, njihovo izobrazbo in stroške zanjo je nato ta znesek odbil od zneska, ki ga vsaka država prejme/daje v EU-proračun; glede na število priseljenih, njihovo izobrazbo in stroške zanjo pa je ustrezen znesek prištel vsaki državi članici in ta znesek prištel znesku, ki ga dotična država vplača/prejme iz EU-proračuna. Njegov izračun je pokazal, da je pri takšnem pogledu največji prejemnik znotraj EU Nemčija, sledili sta Združeno kraljestvo in Francija. Tisti, ki naj bi z EU največ finančno izgubili, pa so: Romunija, Poljska, Bolgarija, Hrvaška itn., torej najmanj razvite države članice, ki jih pesti največje izseljevanje.¹⁷¹ Seveda obstajajo številni argumenti, s katerimi se da temu izračunu nasprotovati. Sama metodologija izračuna, primerljivost kategorij itn., ne nazadnje pa tudi, da se tudi tem državam, ki naj bi največ izgubljale, članstvo v EU vendarle splača zaradi drugih vidikov (skupni trg in štiri svoboščine, torej poleg prostega pretoka ljudi tudi prost pretok blaga, storitev in kapitala) in so se zato same zanj odločile. Namen tega zapisa ni ugotavljati, ali vse te kritične teorije držijo, ampak jih predstaviti predvsem kot argument, da ima Nemčija očitno zelo razvit pristop za privabljanje tujih talentov.¹⁷² Dejansko je danes to nadgradnja politik za privabljanje Nemcev iz vzhodne Evrope. Tako bo po predstavitvi teh politik sledila še predstavitev politik, ki jih Nemčija danes izvaja za privabljanje kvalificirane delovne sile. Seveda je Slovenija v precej drugačni situaciji kot Nemčija in preprosta preslikava ukrepov ne bi bila smiselna. A je njihovo poznavanje vendarle pomembno – za morebitno prilagoditev in uveljavitev sorodnih ukrepov, ki bi bili smiselni, pa tudi zato, ker je tudi Slovenija ena izmed držav, od koder Nemčija s temi politikami privablja ljudi, zato je za morebitno vsaj delno zaježitev tega trenda pomembno dobro poznavanje nemških pristopov.

---

¹⁶⁹ Glejte npr. Wood (2003); posredno se sorodne tematike dotikajo tudi Lammers (2004) ter Kahanec in Zimmermann (2010).

¹⁷⁰ Glejte npr. sorodno raziskavo Brox et al. 2018.

¹⁷¹ Vedriš 2019.

¹⁷² Pri tem kot zanimiv obrobni podatek navedimo, da je v 80. letih prejšnjega stoletja Zvezna republika Nemčija za vsakega migranta, ki se je iz Romunije priselil v Nemčijo (dve tretjini jih je bilo pripadnikov tamkajšnje nemške manjšine) plačala 10.000 mark odškodnine za stroške izobraževanja in vlaganja v človeški kapital (o tem glejte Hönekopp v Corry 1996: 2).

Osebe nemških korenin so se v Nemčijo lahko priseljevale na podlagi Zveznega zakona o priseljencih in Zveznega zakona o izgnancih; na tej podlagi jim je bil po vstopu v državo podeljen poseben status in skladno s Temeljnim zakonom (116. člen) kot etnični Nemci, ki so bili deležni diskriminacije, takoj postali državljani Nemčije.¹⁷³

¹⁷⁴ Po prihodu v državo so se morali registrirati pri generalni zvezni agenciji v Kölnu, ki je vsako osebo dodelila v eno izmed 16 zveznih dežel. Sami so lahko izbirali, v kateri zvezni deželi bi najraje živeli (in se je to tudi upoštevalo, vse dokler ni določena dežela napolnila letne kvote). Po približno dveh mesecih v zanje zagotovljenih stanovanjskih objektih, v katerih so imeli tudi dostop do pomoči glede pravnih zadev in urejanja statusov, so se prišleki preselili v dodeljeno mesto stalnega prebivališča, kjer so morali živeti najmanj dve leti.¹⁷⁵ Dodeljena jim je bila minimalna denarna podpora za preživetje, nato pa so bili vključeni v poklicne in socialne programe. Znotraj šolskega sistema so imeli pravico do posebnih prilagoditev s ciljem, da čim prej pridejo do poklica. Ves čas je veljalo načelo, da jim je bolje zagotoviti delovno mesto kot podporo. V krajih, v katerih so ti priseljenci živeli, so bili uvedeni socialni programi, ki naj bi pomagali pri njihovem vključevanju. Oblikovale so se posebne »komunalne mreže«, v katerih so sodelovali lokalni uradi za delo, gospodarski subjekti, državni uradniki, svetovalne organizacije, verske skupnosti, kulturna in športna društva ter organizacije, ki gojijo tradicije.¹⁷⁶ Skupaj so poskrbeli za njihovo družbeno integracijo in čimprejšnjo aktivacijo na trgu delovne sile.

Leta 1996 je prišlo do zaostritve pogojev za priselitev in Nemčija je začela zahtevati tudi izpit iz znanja nemškega jezika. Čeprav gre za osebe nemškega etničnega izvora, je namreč njihovo znanje nemškega jezika redkost. Svoje identitete namreč ne utemeljujejo na kulturi in jeziku (kot npr. Slovani)¹⁷⁷, ampak na »krvi«, »mesu«, »genih«.¹⁷⁸ Njihova nemška identiteta je močna (pogosto tudi v navezavi z občutkom večvrednosti do Slovanov), a neznanje jezika je bilo ovira za vključevanje v nemško družbo. Zato so začeli zahtevati izpit, nato, po priselitvi, pa so večjo pozornost namenili izpopolnjevanju jezika in integraciji v družbo.¹⁷⁹

Generalno lahko ta več kot desetletni projekt spodbujanja priseljevanja ocenimo kot zelo uspešen. Nemško gospodarstvo je dobilo delovno silo, ki jo je potrebovalo, priseljenci pa s tem vstopnico v boljše ekonomsko življenje (kar je bilo pri njih povezano tudi še z vprašanjem ohranjanja nemške identitete). Tudi integracija je bila

---

¹⁷³ Glejte npr. Hönekopp v Corry 1996: 2; Gesley 2017.

¹⁷⁴ Judje, katerih priseljevanje je Nemčija tudi spodbujala, po prihodu niso dobili državljanstva, ampak dovoljenje za stalno prebivanje in delovno dovoljenje. Na začetku so jim pomagali tudi z nastanitvijo, integracijsko pomočjo in s polletnim tečajem nemščine (Dietz 2000: 644).

¹⁷⁵ Pfetsch 1999: 14.

¹⁷⁶ Blažič in Berce - Bratko 2001.

¹⁷⁷ Seveda pa gre, kot vedno, za stik različnih razlogov. Gotovo je veliko vlogo pri izgubi jezika igralo tudi dejstvo, da v prvi dveh desetletjih po drugi svetovni vojni v Sovjetski zvezi nemščine niso smeli uporabljati.

¹⁷⁸ O tem glejte npr. Valentinčič 2014: 162.

¹⁷⁹ Hönekopp v Corry 1996: 3 in Pfetsch 1999.

sorazmerno dobra. Ni pa šlo povsem brez težav. Ko se je število oseb nemških korenin iz vzhodne Evrope vse bolj povečevalo, se je povečevala tudi nenaklonjenost domačega prebivalstva do njih. To se je še povečalo z ohlajanjem gospodarstva in izgubo služb. Nekateri priseljenci se tudi niso povsem vključili v družbo, se počutili tujce in imeli razdeljeno identiteto.¹⁸⁰ Tako je tudi država občutno zmanjšala financiranje takšnega priseljevanja. A Nemčija je pristop kljub temu očitno ocenila kot dovolj uspešen in ga pozneje razširila na privabljanje delavcev Nenemcev iz vzhodne, srednje in iz jugovzhodne Evrope po sorodnih metodah.

Razlog za tak razmah in tudi uspešnost priseljevanja oseb nemškega izvora iz vzhodne Evrope je bil tudi v velikem interesu zasebnih podjetij zanj. To so številna podjetja, ker so potrebovala kvalificirano delovno silo, aktivno finančno podpirala, tudi z grajenjem posebnih stanovanjskih blokov zanje, s sofinanciranjem integracijskih programov in financiranjem raziskav raziskovalnim ustanovam, v katerih so jim podajali zelo jasna navodila, kaj jih zanima ter kako naj pridobivajo podatke (tudi katere). Pri financiranju zadnjih so sodelovale tudi razne fundacije. Tak primer je na primer Volkswagen Stiftung, ki je financiral nekaj večjih projektov o organizaciji priseljevanja v Nemčijo, a tudi druge. Najprej je bil fokus na Nemcih in Judih¹⁸¹, ko med njimi ni bilo več dovolj interesa za priseljevanje, nemški trg pa je še vedno potreboval delovno silo, pa je raziskovanje prešlo na splošno priseljevanje kvalificiranih delavcev iz držav vzhodne Evrope v Nemčijo ter siceršnjo družbeno situacijo v teh državah in potencial za migracije.¹⁸²

Lokalna raven

V času vračanja Nemcev iz vzhodne Evrope so bili integracijski programi organizirani tudi prek t. i. komunalnih mrež. Tudi število naseljencev se je uravnavalo prek kvot zveznih dežel.

Pri današnjih programih, ki spodbujajo povračanje in priseljevanje visokokvalificiranih, je večina ukrepov zveznih, nekaj pa tudi na ravni dežel. Pomembno vlogo igrajo univerze in fundacije, zadnje so pogosto deželno orientirane (glejte podrobnejši opis v naslednjem odstavku).

Nacionalna raven

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Posebej:

- **pripadnikom zgodovinske diaspore;**

---

¹⁸⁰ Dietz 1999; Pfetsch 1999.

¹⁸¹ Glejte npr. raziskavo Dietz 2000.

¹⁸² Glejte npr. Genov in Savvidis 2011; Genov 2010, tudi Genov 2004 in Genov 2007.

- na novo izseljenih posameznikom.

Če naslavlja oboje, ali obstaja med ukrepi kakšna razlika glede na to, komu so namenjeni?

Nemčija posebnih politik, namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom nemške diaspore – zgodovinske in sodobne –, nima. Država pa ima številne ukrepe, s katerimi privablja priseljevanje visokoizobraženih posameznikov iz drugih evropskih in svetovnih držav; posebni ukrepi veljajo za znanstvenike.

Če se omejimo predvsem na akademsko sfero, lahko ugotovimo, da imajo danes veljavne politike zametke v času, ko je Nemčija uvajala bolonjsko reformo v svoj sistem visokega šolstva. Kot svojo največjo konkurentko je Nemčija videla ZDA, saj je (bila) to privlačnejša destinacija za najperspektivnejše (podiplomske) študente, globalno gledano in za številne nemške. Poleg tega je kot uspešnejše države štela tudi Švico, Avstrijo, Švedsko in Belgijo, ki so imele v obdobju 1996–2011 pozitiven saldo migracij znanstvenikov, medtem ko je Nemčija v tem času izgubila kar 4.000 znanstvenikov (torej 4.000 več se jih je izselilo, kot se jih je priselilo).¹⁸³ V primerjavi z ZDA so pri German Scholars Organization (GSO) v analizi ugotovili, da izseljeni akademiki kot največje prednosti čez lužo vidijo večjo svobodo in fleksibilnost pri svojem delu, hkrati pa večjo stabilnost, ki jim omogoča lažje načrtovanje življenja. Poudarjali so tudi boljšo delovno klimo in manjšo hierarhijo. Pripadniki »srednjega akademskega nivoja«, to so mladi znanstveniki, ki gradijo svoje kariere, za te so bile ZDA najbolj privlačne, so v raziskavi pogosto trdili, da akademski sistem v Nemčiji ne omogoča kakovostne t. i. dvojne kariere (to je akademski položaj in možnost profesionalnega razvoja še za zakonca oziroma partnerja) ter kakovostnega usklajevanja poklicnega in družinskega življenja. Ugotovljeno je bilo, da večinoma velika želja za vrnitev v Nemčijo obstaja pri mladih znanstvenikih, ki so v ZDA odšli na podoktorski študij, medtem ko raziskovalci v poznejši karierni in življenjski stopnji, po (začasni) izselitvi, želijo ostati v Severni Ameriki, in če jim je ponujena stalna profesura, jo običajno sprejmejo oziroma takšne možnosti tudi sami aktivno iščejo.¹⁸⁴

Na podlagi tega je Nemčija začela uvajati najprej posamezne ukrepe, nato pa tudi sistemske politike, da bi postala privlačnejša za vračanje in priseljevanje znanstvenikov. Organizacija GSO je prejela zvezna sredstva in med letoma 2004 in 2014 pripeljala nazaj v Nemčijo 52 nemških profesorjev, ki so delovali na tujem. Za to pa so porabili neverjetnih 5,8 milijona evrov.¹⁸⁵ Prav tako parcialne ukrepe sta začeli izvajati Tehnična univerza München in Univerza v Potsdamu. Prvi tak ukrep je bil poleg ponudbe mest z zanimivo raziskovalno tematiko karierna perspektiva tudi za zasebnega partnerja zaposlenega znanstvenika (t. i. dual career mreže).

---

¹⁸³ Der Tagesspiegel 2014 in GSO 2007.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Der Tagesspiegel 2014.

Za tem so se začele tudi bolj sistemske spremembe in prilagoditve. Kot najpomembnejše velja omeniti:

- »Tenure track sistem«: leta 2016 so nemško ministrstvo za šolstvo, raziskave in nemške dežele skupaj vzpostavili program za dolgotrajno financiranje mladih znanstvenikov, katerega cilj je vzpostaviti življenjsko dolge profesorske kariere s trajnimi mesti v univerzitetnem prostoru, tako imenovane Anschlussprofessuren. Cilj projekta je vzpostaviti 1.000 profesur »tenure track« do leta 2032 (torej v 15 letih; program je začel teči leto po sprejetju, torej leta 2017). Za to je zvezna vlada namenila do ene milijarde sredstev. V dveh krogih je bilo do leta 2019 že podeljenih 1.000 profesur na 86 univerzah.¹⁸⁶
- Prišlo je do reforme delovne zakonodaje pri znanstvenem in pedagoškem delu, ki je omejila neupravičene kratkotrajne pogodbe o zaposlitvi, hkrati pa uvedla preglednejše in hitrejšje postopke imenovanj v nazive univerz, uredila in poenostavila sistem priznavanja kvalifikacij in habilitacij, hkrati pa spodbuja konkurenco znotraj nemškega akademskega sveta za različne položaje, napredovanja in vodenje raziskav.¹⁸⁷
- Sprejeli so ukrepe za povečan vpis na univerze, zmanjšanje osipa med študijem in za privabljanje večjega števila tujih študentov. Prva dva ukrepa sta bila sprejeta za to, da naj bi v Nemčiji diplomiral premajhen dežel prebivalstva, tretji pa, ker so raziskave za pretekle tuje študente pokazale, da je kar 80 % tujih študentov želelo ostati in se zaposliti v Nemčiji, le 16 % pa se jih želi vrniti v izvorne države; gre torej za lahko možnost za pridobivanje kvalificirane delovne sile.¹⁸⁸
- Postopno se diferencira nemške univerze na različnih ravneh. En tip naj bi bile nacionalno močne, mednarodno uveljavljene in raziskovalno močne univerze, na katerih naj bi se izvajalo vrhunsko raziskovalno delo, študij pa naj bi bil za kandidate zelo selektiven; posebno poslanstvo naj bi imele v oblikovanju mladih znanstvenikov; drugi tip pa naj bi bile regionalne univerze, prvenstveno usmerjene v poučevanje, katerih diplomanti naj bi se prvenstveno zaposlovali v strokovnih službah v zasebnem, javnem in v nevladnem sektorju, ki potrebuje kompetentne kadre.¹⁸⁹

Nekaj konkretnih programov vzpodbud, ki so (bili) zadnja leta v veljavi in jih velja poudariti:

- Posebne reintegracijske štipendije in programi za povratnike.¹⁹⁰

---

¹⁸⁶ Glejte Tenure track 2021.

¹⁸⁷ Glejte BMBF 2021 in Science 2004.

¹⁸⁸ Oesingmann 2016: 54–55.

¹⁸⁹ Glejte npr. Zurück nach Deutschland 2018, www.alumniportal-deutschland.org in www.auswaertiges-amt.de.

¹⁹⁰ Glejte npr. Feodor Lynen - Rückkehrstipendium (AvH), Postdoctoral Researchers International, Mobility Experience (PRIME) (DAAD), Rückkehrprogramm (NRW), Rückkehrstipendium v okviru DFG-Forschungsstipendien (DFG), Wissenschaftler-Rückkehrprogramm (GSO/Carl-Zeiss-Stiftung).

- Sofinanciranje potovalnih stroškov raziskovalcev, ki prihajajo na predstavitvene pogovore ali razgovore za službo na nemške znanstvene ustanove.¹⁹¹
- Programi za gostujoče raziskovalce (kot spodbuda za poznejše povratništvo).¹⁹²
- Financiranje ustanovitve raziskovalne skupine ali skupine podmladka, ki jo vodi prejemnik, ki se priseli v Nemčijo. Gre za različne programe, financiranje mesta na univerzi, financiranje projektne skupine, financiranje različnih vrst raziskav (tematske, časovno omejene, bazične, klinične).¹⁹³
- Raziskovalne štipendije za raziskovalce na začetku njihovih karier.¹⁹⁴
- Raziskovalne štipendije za izkušene raziskovalce.¹⁹⁵
- Štipendije za vzpodbujanje profesor.¹⁹⁶
- Posebni programi, namenjeni znanstvenicam (ženskam).¹⁹⁷
- Finančne sheme za raziskovalce na različnih kariernih stopnjah.¹⁹⁸
- Sofinanciranje posebej inovativnih, a hkrati rizičnih projektov, ki zaradi svoje narave ne pridobijo (ne morejo pridobiti) druge vrste financiranja.¹⁹⁹
- Ustvarjanje in posodabljanje baz podatkov raziskovalcev.²⁰⁰

Poleg zveznega financiranja igra zelo pomembno vlogo pri vseh zgoraj navedenih iniciativah zasebni kapital. Delno gre za zasebna podjetja, ki namenjajo programska sredstva za raziskave, ki jih potrebujejo, pa tudi za različne organizacije, ki sredstva za razpis programov dobijo od zasebnih podjetij, ter za različne fundacije, ki

---

¹⁹¹ Glejte npr. Dr. Wilhelmy-GSO-Reisekostenprogramm zur Förderung der Rückkehr deutscher, Wissenschaftler aus dem Ausland.

¹⁹² Glejte npr. Gastdozentenprogramm (DAAD), Forschungsaufenthalte für Hochschullehrer und Wissenschaftler (DAAD).

¹⁹³ Glejte npr. Emmy Noether-Programm (DFG), Forschungsgruppen (DFG), Fraunhofer Attract (Fraunhofer-Gesellschaft), Freigeist-Fellowships (VolkswagenStiftung), Helmholtz-Nachwuchsgruppen (Helmholtz-Gemeinschaft), Leibniz-Junior Research Groups, Unabhängige Nachwuchsgruppen (Leibniz-Gemeinschaft), Max-Eder-Nachwuchsgruppenprogramm (Deutsche Krebshilfe), Max-Planck-Forschungsgruppen (Max-Planck-Gesellschaft), Projektleiter an einem Max-Planck-Institut (Max-Planck-Gesellschaft), Sofja Kovalevskaja-Preis (AvH)-

¹⁹⁴ Glejte npr. Humboldt-Forschungsstipendium für Postdoktoranden (AvH), Postdoc-Stipendium (Fritz Thyssen Stiftung), Fraunhofer-Bessel-Forschungspreis (AvH), Starting Grants (ERC), Mildred-Scheel-Postdoktorandenprogramm (Deutsche Krebshilfe), Stipendienprogramm für Postdoktoranden (Daimler und Benz Stiftung).

¹⁹⁵ Glejte npr. Heisenberg-Programm (DFG); nemške univerze poskušajo izoristiti tudi priložnosti evropskih razpisov, kot sta Advanced Grants (ERC) in Consolidator Grants (ERC).

¹⁹⁶ Glejte npr. Tenure-Track-Programm des BMBF, Heisenberg-Professur (DFG), Mildred-Scheel-Professur (Deutsche Krebshilfe), Lichtenberg-Stiftungsprofessuren (VolkswagenStiftung).

¹⁹⁷ Glejte npr. Leibniz-Professorinnenprogramm, Minerva-Programm (Max-Planck-Gesellschaft).

¹⁹⁸ Glejte npr. Anneliese Maier-Forschungspreis (AvH), Allgemeine Forschungsförderung (Gerda Henkel Stiftung), Klinische Forschung & klinische Grundlagenforschung (Deutsche Krebshilfe), Reinhart Koselleck-Projekte (DFG), Sachbeihilfe (u.a. zur Finanzierung der eigenen Stelle) (DFG), zelo poskušajo nemške univerze izoristiti tudi priložnosti evropskih razpisov, kot je Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA): Individual Fellowships.

¹⁹⁹ Reinhart Koselleck Projects (DFG).

²⁰⁰ Glejte npr. Geförderte Projekte Informationssystem (GEPRIS) (DFG), German Research Institutions (GERI) (DFG/DAAD/HRK), Hochschulkompas (Hochschulrektorenkonferenz).

financirajo ciljne raziskave (nekatero fundacije so ustanovila podjetja in so še pod njihovo kontrolo, druge pa so danes samostojne in sledilo pretežno filantropističnim ciljem. Kot najbolj znane in izrazite organizacije ter fundacije omenimo: Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), Deutscher Akademischen Austauschdienst (DAAD), Alexander von Humboldt-Stiftung (AvH) in Volkswagenstiftung.²⁰¹

Veliko pozornost je Nemčija namenila tudi široki promociji države kot lokacije s številnimi prednostmi za priselitev znanstvenikov. Pri tem so izpostavljali pogoje za delo, opremo, povezanost z mednarodnim prostorom, raznovrstnost področij itn. Cilj privabljanja niso le akademiki, ampak tudi podjetniki. Tako so v zadnjih letih izboljšali pogoje za ustanovitev podjetij, spin-offov, start-upov, z uvedbo skladov high-tech, finančnih programov in investicij rizičnega kapitala. Velika pozornost je dala nudenju praktičnih informacij v obliki vodnikov in spletnih platform, ki na enem mestu zbirajo relevantne podatke, ki jih potrebuje posameznik (oziroma družina) pri priselitvi oziroma vrnitvi v Nemčijo. Takšni vodniki in platforme običajno vsebujejo naslednje informacije: formalnosti za vstop v državo (v primeru tujih partnerjev/družinskih članov glede postopkov, vizumov), združitve družin, vpis v šole/vrte, pridobitve otroških/starševskih dodatkov itn.; informacije glede zaposlitvenih možnosti, iskanja stanovanja, zdravstvenega zavarovanja, socialnih pravic, nezgodnega zavarovanja, pokojnin, statusa in obdavčitve premoženja, pridobljenega v tujini. Ne ostajajo pa le pri ponujanju informacij, ampak poskušajo tudi aktivno pomagati, to je poimenovano »Virtual welcome center«. Zanimivo je, da so vzpostavili tudi posebne inštitute in »coachs« (trenerje), ki se profesionalno ukvarjajo s tem, da preprečijo »kulturni šok«.²⁰²

Poleg tega Nemčija intenzivno privablja tudi kvalificirane delavce iz drugih držav. Ker naj tudi vzhodnoevropske in južnoevropske države članice EU (iz katerih v Nemčiji že dela 2,5 milijona sodobnih priseljencev) ne bi več zadostovale, se je Nemčija v zadnjih letih začela intenzivno usmerjati v Azijo, Brazilijo in v Mehiko. 1. marca 2020 je začel veljati Zakon o priseljevanju kvalificiranih delavcev, katerega namen je olajšati priselitev za to zamejeno skupino ljudi, kar naj bi bilo potrebno, da se ne bi nemška podjetja začela izseljevati v tretje države. Kot izhaja iz priloženega obrazložitvenega gradiva ob sprejemanju zakona v nemškem parlamentu, državi najbolj primanjkuje elektroinženirjev, inženirjev mehatronike, računalniških strokovnjakov in razvijalcev programske opreme. Obrazložitev zakona še posebej poudarja, da ne gre za nenadzorovano priseljevanje, ampak strogo uravnavano in omejeno. Zakon in komplementarni vladni načrt (ki je bil sprejet skupaj z delodajalci in s sindikati, torej kot rezultat socialnega dialoga) med drugim vsebujeta, da naj bi podjetja delavcem zagotovila jezikovne tečaje, pomoč pri birokratskih postopkih ter jim poiskala prebivališča. Vlada pa se je obvezala, da bo olajšala postopke za

---

²⁰¹ Poleg spletnih strani teh organizacij in fundacij glejte npr. www.research-in-germany.org.

²⁰² <https://welcome-center-germany.com/>

priznanje v tujini pridobljenih kvalifikacij in okrepila funkcijo vladnega informacijskega zaposlitvenega portala.²⁰³

Poleg Zvezne republike Nemčije imajo svoje programe za povratništvo/priseljevanje visokokvalificiranih tudi posamezne nemške dežele. Kot primer navedimo razpis ministrstva za kulturo dežele Severno Porenje - Vestfalija za posamezno strokovno smer/področje, za visokokvalificirane, ki so bili vsaj 12 mesecev v tujini. Vzpodbujajo »skupine pomladkov« za obdobje 5 let do 1,25 milijona evrov (personalni stroški pa tudi potovalni stroški, literatura in investicije v opremo). Ob lastni zaposlitvi raziskovalec lahko zaposli tudi dodatne kadre.²⁰⁴

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Davčne olajšave za posameznike ne obstajajo, od 1. 1. 2020 naprej pa velja zakon, ki podjetjem daje letno olajšavo do 500.000 evrov, če je ta denar vložen v raziskave in inovacije. Cilj je, da bi do leta 2025 dosegli 3,5-odstotni delež BDP, ki bi bil vložen v raziskave in inovacije.²⁰⁵ Z namenom odpravljanja posledic pandemije covid-19 je bil pozneje znesek za obdobje med 1. 7. 2020 in 30. 6. 2021 povečan na milijon evrov.²⁰⁶

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnili

Posebne socialne bonitete ne obstajajo.

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

V preteklosti to ni bilo razvidno; prvič je vidneje omenjeno leta 2019 s sprejetjem Zakona o priseljevanju kvalificiranih delavcev.

Opredeliti raven sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

- a) državna ali
- b) regionalna/lokalna raven

Kot je razdelano zgoraj, je težišče na državni ravni.

---

²⁰³ Glejte npr. <https://www.dw.com/en/germanys-planned-immigration-law-what-you-need-to-know/a-45122141>, <https://www.dw.com/en/germany-outlines-plan-to-attract-skilled-migrant-workers/a-51701315>, <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/nemcija-vabi-kvalificirane-delavce-tudi-zunaj-eu-ja-da-prepreci-selitev-podjetij/509284> in <https://www.rtvsl.si/gospodarstvo/nemcija-predstavlja-nacrt-za-privabljanje-kvalificiranih-delavcev-iz-tujine/509893>.

²⁰⁴ <https://www.mkw.nrw/hochschule-und-forschung/foerderungen/rueckkehrprogramm>

²⁰⁵ <https://taxnews.ey.com/news/2019-2115-german-federal-council-approves-research-allowance-act>

²⁰⁶ <https://taxsummaries.pwc.com/germany/corporate/tax-credits-and-incentives>

Definirati deležnike v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Ministrstvo za zunanje zadeve

Informacijska služba za izseljence in v tujini zaposlene osebe v okviru Zveznega upravnega urada pri ministrstvu za notranje zadeve

Inštitut za odnose s tujino (organizacija kulturnih dogodkov)

Zveza za nemštvo v tujini (zasebna organizacija, ki nudi kulturno in finančno podporo za nemške šole, vrtce, društva, knjižnice in medije na tujem)

Zasebna iniciativa – fundacije, organizacije, podjetja, programi univerz

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Zelo skromne politike do diaspore, a hkrati zelo razdelane politike za privabljanje kvalificirane delovne sile.

Sklep

Zvezna republika Nemčija je v primerjavi s Slovenijo država z zelo drugačnimi izhodišči. A cilji so deloma isti – privabiti čim več kvalificirane delovne sile, hkrati pa skrbeti, da njihovi strokovnjaki v čim manjšem številu odhajajo v tujino. Upoštevajoč dejstvo, da je Nemčija ena največjih izvoznic slovenskih kadrov, bi Slovenija nemške politike, pristope in ukrepe morala podrobno poznati in jim slediti, da bi se znala nanje ustrezno odzivati in blažiti izseljevanje iz Slovenije v to državo. Hkrati pa, upoštevajoč, da je Nemčija zelo uspešna pri privabljanju kadrov, stalno presoјati, ali bi veljalo katerega izmed ukrepov posnemati in ga v prilagojeni obliki prenesti v slovenski pravni red.

Seznam virov in literature

- Alumniportal Deutschland (2021). Dostopno na: www.alumniportal-deutschland.org.
- Auswärtiges Amt (2021). Dostopno na: www.auswaertiges-amt.de.
- Aussiedlerpolitik 2000 – Konzept der Aussiedlerpolitik (2000). Dostopno na: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/AXB5B3Z7AEAKE56BBJIYVS5QVRUM2DKU>.
- Blažič, Janez in Berce - Bratko, Branka (2001). *Primerjalna skrb za zamejce in izseljence*. Ljubljana: Raziskovalni sektor DZ.
- BMBF (2021): Academic Fixed-Term Contract Act. Dostopno na: https://www.bmbf.de/bmbf/en/academia/academic-fixed-term-contract-act/academic-fixed-term-contract-act_node.html.
- Brox, Christoph et al. (2018). *Brain Drain or Brain Gain? Insights from an Erasmus Mundus Masters Program*. Lund: AGILE 2018.
- Business Insider (2013). The Largest Ancestry Groups in The United States. Dostopno na: <https://www.businessinsider.com/largest-ethnic-groups-in-america-2013-8>.
- Der Tagesspiegel (2014). EFI – Gutachen: Die besten Wissenschaftler bleiben im Ausland.
- Dietz, Barbara (1999). *Ethnic German Immigration from Eastern Europe and the former Soviet Union to Germany: the Effects of Migrant Networks*. München & Bonn: Osteuropa-Institut & Institute for the Study of Labor.
- Dietz, Barbara (2000). German and Jewish migration from the former Soviet Union to Germany: background, trends and implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 24, n. 4, pp. 635–652.
- Dietz, Barbara (2010). German and Jewish migration from the former Soviet Union to Germany: Background, trends and implications. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. vol. 26, issue 4.
- DW (2019). Germany outlines plan to attract skilled migrant workers. Dostopno na: <https://www.dw.com/en/germany-outlines-plan-to-attract-skilled-migrant-workers/a-51701315>.
- DW (2019). Germany's planned immigration law – what you need to know. Dostopno na: <https://www.dw.com/en/germanys-planned-immigration-law-what-you-need-to-know/a-45122141>.

- Genov, Nikolai (2004). *Ethnic Relations in South Eastern Europe*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- Genov, Nikolai (2007). *Patterns of Interethnic Integration*. Berlin: Isteuropa-Institut der Freien Universität.
- Genov, Nikolai (2010). *Global Trends in Eastern Europe*. Farnham: Ashgate.
- Genov, Nikolai in Savvidis Tessa (2011). *Transboundary Migration in the Post-Soviet Space*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Gesley, Jenny (2017). *Germany: the development of migration and citizenship law in postwar Germany*. Washington, DC: The Law Library of Congress, Global Legal Research Center
- Grundgesetz (1949). Dostopno na: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>.
- GSO – German Scholars Organization (2007): Reformvorschläge für Hochschulpolitik in Deutschland.
- Hönekopp, Elmar (1996). Labour Migration to Germany from Central and Eastern Europe – Old and New Trends. V Corry, Dan (ur.): *Economics and European Union Migration Policy*. London: IPPR.
- Jones, P. N. and Wild, M. T. (1992). Western Germany's »third wave« of migrants: the arrival of the Aussiedler. *Geoforum*, 23(1), pp. 1–11.
- Kahanec, Martin in Zimmermann F., Klaus (2010). *EU labour Markets After Post-Enlargement Migration*. Berlin: Springer Verlag.
- Lammers, Konrad (2004). *How Will the Enlargement Affect the Old Members of the European Union*. *Intereconomics*, May/June 2004.
- Manz, Stefan (2014). *Constructing a German Diaspora. The »Greater German Empire«, 1871–1914*. London: Routledge.
- MMC (2019). Nemčija predstavlja načrt za privabljanje kvalificiranih delavcev iz tujine. Dostopno na: <https://www.rtvlo.si/gospodarstvo/nemcija-predstavlja-nacrt-za-privabljanje-kvalificiranih-delavcev-iz-tujine/509893>.
- MMC (2019). Nemčija vabi kvalificirane delavce tudi zunaj EU-ja, da prepreči selitev podjetij. Dostopno na: <https://www.rtvlo.si/gospodarstvo/nemcija-vabi-kvalificirane-delavce-tudi-zunaj-eu-ja-da-prepreci-selitev-podjetij/509284>.
- Oesingmann, K (2016). Ifo Migrationmonitor: Zuwanderung von ausländischer Studenten nach Deutschland. *Ifo Schnelldienst*, vol. 69, 51–55.

Pfetsch, Barbara (1999). »In Russia we were Germans, and now we are Russians.« –Dilemmas of Identity Formation and Communication among German-Russian Aussiedler. Berlin: Science Center for Social Research.

Research in Germany (2021). Dostopno na: www.research-in-germany.org.

Schulze, Mathias (2008). *German Diasporic Experiences*. Identity, Migration, and Loss. Waterloo: WLU Press.

Science (2004). Against the Clock: Expiry Date for Researchers in Germany?. Dostopno na: <https://www.science.org/content/article/against-clock-expiry-date-researchers-germany>.

Tax News (2019). German Federal Council approves Research Allowance Act. Dostopno na: <https://taxnews.ey.com/news/2019-2115-german-federal-council-approves-research-allowance-act>.

Tax Summaries (2021). Corporate – Tax credits and incentives. Dostopno na: <https://taxsummaries.pwc.com/germany/corporate/tax-credits-and-incentives>.

Tenure track, 2021. The Tenure-Track Programme. Dostopno na: <https://www.tenuretrack.de/en/the-tenure-track-programme/the-federal-government-lander-programme>.

Valentinčič, Dejan (2014). *Slovenci v Reziji? Pravni položaj in dejansko življenje slovenske jezikovne manjšine*. Celovec, Ljubljana, Novo mesto: Univerza v Celovcu, Inštitut Karantanija in Arte4.

Vedriš, Mladen (2019). *Dijaspóra – bitan čimbenik razvoja matične države*. Zagreb: 2. Međunarodna konferencija Dijaspóra in domovina.

Zurück nach Deutschland – Tipps für deutsche Forschende im Ausland (2018). Bonn: Deutscher Akademischer Austauschdienst, German Academic Exchange Service in Bundesministerium für Bildung und Forschung.

Welcome center Germany (2021). Dostopno na: <https://welcome-center-germany.com/>.

Wood, Stephen (2003). Is Eastern Enlargement of the European Union a Beneficial Investment for Germany? *Political Science Quarterly*, vol. 118, no. 2, pp. 281–306.

2.6. Avstrija

Dejan Valentinčič

Splošno

Število prebivalstva (2020): 8,901.064²⁰⁷ (2019 – 8,858.775); število prebivalstva vseskozi narašča, tako ga je bilo npr. leta 2011 8,375.164.

BDP (2020): 42.110²⁰⁸ (2019 – 44.780) BDP per capita je vseskozi naraščal do leta 2019; tako je na primer leta 2011 znašal 36.970.

Stopnja brezposelnosti (2020): 5,4 %²⁰⁹ (2019 – 4,5 %); stopnja brezposelnosti je bila leta 2011 na primer 4,6-odstotna. Do leta 2016 je rahlo rastla (6 %), nato pa do leta 2019 upadala.

Št. izseljenih (2019): 68.280²¹⁰ (2018 – 67.212); število izseljenih bolj ali manj raste; tako je na primer leta 2010 številka znašala 51.651.

Št. priseljenih (2019): 85.630²¹¹ (2018 – 97.712); število priseljenih bolj ali manj narašča; tako je na primer leta 2010 številka znašala 52.339.

Sistem izobraževanja

Glede na Avstrijski zvezni zakon so demokracija, solidarnost, mir in pravičnost, odprtost in strpnost do vseh ne glede na raso, družbeni status in finančno ozadje temeljni principi izobraževanja v Avstriji.

Kar zadeva vrtce in crèches the provinces, so odgovorne za zakonodajo in izvajanje ter vzdrževanje občine. Obstaja pa tudi velik zasebni sektor.

Odgovornost za izobraževalno zakonodajo in njeno izvajanje je razdeljena med federacijo in provinco (parlamenti provinc in uradi deželnih vlad). V posebnih zadevah, naštetih v ustavi, zveza določi okvir, podrobno zakonodajo pa parlamenti provinc. Zveza prevzema odgovornost za izobraževalni sistem, vključno z vsemi področji šolske organizacije, organizacije šolskega pouka, zasebnimi šolami ter zakoni o prejemkih in upokojitvi zaposlenega osebja.

---

²⁰⁷ EUROSTAT, prebivalstvo

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en

²⁰⁸ EUROSTAT, BDP, per capita, v evrih

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_pc/default/table?lang=en

²⁰⁹ EUROSTAT, brezposelnost, delež aktivnega prebivalstva

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en

²¹⁰ EUROSTAT, emigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en

²¹¹ EUROSTAT, imigracija

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_imm8/default/table?lang=en

Zakonodaja in izvajanje vseh zadev, ki se nanašajo na univerze in visoko šolstvo, je v domeni zveze. Svoboda štipendiranja in poučevanja ter svoboda umetnosti sta zagotovljeni v ustavni zakonodaji.²¹²

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Terciarno izobraženih je bilo leta 2019 74,6 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (leta 2013 jih je bilo 78,2, nato je to število upadlo do leta 2018, na 73,5, in od takrat naprej je sledila rast.²¹³ Doktorjev znanosti je bilo leta 2019 1,8 na 1.000 prebivalcev vseh starosti (2,0 leta 2013).²¹⁴

Trg dela

Omejitve v povezavi s covidom-19 so leta 2020 povzročile velik padec avstrijske gospodarske uspešnosti. Leta 2022 bo gospodarstvo spet na poti ekonomske rasti, vendar ta rast (realni BDP: +2,2 %) ne bo zadostovala za doseg predkrizne ravni. Zlasti območja, ki se zanašajo na turizem (zimski in mestni) ter privabljajo velik delež gostov iz tujine, se bodo leta 2022 še naprej spoprijemala s primanjkljaji.

Do leta 2023 bo nekvalificirano delo na področju proizvodnje blaga še vedno upadalo, medtem ko bo zaradi storitveno usmerjenega gospodarstva v Avstriji kot celoti še vedno porast nekvalificiranega dela v terciarnem sektorju.

Število zaposlenih z univerzitetno izobrazbo bo še vedno naraščalo. Bistvene »soft skills« na skoraj vseh področjih in sektorjih vključujejo socialne in osebne veščine, kot so: močna komunikacija, osredinjenost na stranke, prilagodljivost, sposobnost obvladovanja stresa, pripravljenost za učenje in medkulturne spretnosti (delo v mednarodnih skupinah) ter odlično znanje angleščine in drugih jezikov.²¹⁵

Ukrepi/Politike vračanja/privabljanja

Ali država goji načrtne politike do diaspore? Ali je to normirano v posebnih predpisih, ali je del splošnih predpisov, ali ne obstajajo nobene pravne norme?

Za Republiko Avstrijo lahko brez dvoma rečemo, da ima nerazvito politiko do avstrijskih izseljencev. Država nima posebnega centralnega organa, ki bi bil zanje pristojen, le znotraj zunanjega ministrstva je oddelek, ki je pristojen za avstrijske državljane na tujem in konzularne zadeve. Zanimivo pa je, da ima vsaka izmed

---

²¹² EURYDICE, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/austria_en

²¹³ EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad05/default/table?lang=en

²¹⁴ EUROSTAT, izobraževanje
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/educ_uae_grad06/default/table?lang=en. Od leta 2018 se je definicija spremenila.

²¹⁵ EURES, Labour market information,
<https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=493&countryId=AT&acro=Imi&lang=en&regionId=AT0&nuts2Code=%20&nuts3Code=&regionName=National%20Level>

devetih avstrijskih zveznih dežel poseben organ, ki je pristojen za Avstrijce na tujem.²¹⁶ Leta 1995 je bila ustanovljena osrednja nevladna organizacija, Auslandsösterreichwerk Weltbund²¹⁷, ki jo delno financira zvezna vlada, delno pa po deležih dežele. Organizacija povezuje prek 170 avstrijskih klubov po svetu, štirikrat letno izdaja revijo Rotweissrot (poimenovana po barvah avstrijske zastave) ter upravlja poseben Fond za podporo Avstrijcev v tujini.

Izrazitejši je odnos Avstrije do pripadnikov nemškogovorečih manjšin v državah nekdanje Avstro-Ogrske. Nemčija in Avstrija sta si očitno razdelili interesne sfere; Nemčija štiti in podpira nemške skupine v vzhodni Evropi, Avstrija pa v srednji Evropi (torej, kot že rečeno, v državah, ki so nastale na območju nekdanjega Habsburškega cesarstva; to seveda vključuje tudi Slovenijo). Čeprav tudi glede tega obstajajo izjeme, obe državi sta npr. skupaj nastopili glede manjšinskega zastopstva znotraj nemške skupnosti na Češkem, v letih 1994/95 (torej po razdružitvi skupne države Češkoslovaške), da sta dosegli izvoljeno demokratično zastopstvo.²¹⁸

V nasprotju z Nemčijo pa Avstrija svojih manjšin v drugih državah nikoli ni uporabljala kot načrtno demografsko bazo za priseljevanje v državo. Enako velja tudi za avstrijske izseljence. Zapišemo torej lahko, da Avstrija ni znana kot država, ki bi tradicionalno spodbujala povratništvo.

Ali je eden izmed poudarkov tudi povratništvo? Ali privablja vse rojake ali le izobražene rojake in tudi tujce? Če privablja vse, ali z istimi ukrepi ali z različnimi? Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Čeprav se Republika Avstrija po izseljevanju še zdaleč ne more primerjati z evropskimi državami, ki jih emigracija najbolj pesti, pa je zanimivo, da so v preteklosti tudi že na najvišjih ravneh nagovarjali vprašanje bega možganov iz Avstrije. Tako je bila npr. leta 2014 v prostorih zvezne vlade organizirana konferenca na to temo, na kateri so ugotavljali, da 5,3 promila diplomantov po diplomi v Avstriji zapusti državo. Enako naj bi veljalo za 4,2 promila maturantov. Številke so torej zelo nizke. Zanimivejša pa je bila ugotovitev, da je 24 % študentov v Avstriji tujcev. A le 20 % teh naj bi jih po diplomi ostalo v Avstriji (rezultat je torej povsem drugačen kot npr. v Nemčiji, kjer ugotavljajo ravno nasprotno, da velika večina diplomantov želi ostati v državi). Avstrija je posebna po tem, da je večina teh, ki se izseli, visokoizobraženih in se izselijo zaradi kariernih ambicij. Izseljevanja nekvalificiranih delavcev, ki bi odhajali na delo v druge države, Avstrija skoraj ne pozna (vsaj med temi, ki so avstrijskega rodu). To je torej povsem nasproten pojav od drugih držav, ki jih pesti izseljevanje, v katerih visokokvalificirana delovna sila predstavlja le manjši del izseljenih.

---

²¹⁶ https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-51245-3_2

²¹⁷ <https://www.weltbund.at/> in

https://www.oesterreich.gv.at/themen/leben_in_oesterreich/auslandsoesterreicher.html.

²¹⁸ Glejte npr. Kulmesch 2018: 13.

Najpogostejše ciljne države izseljenih iz Avstrije so: Nemčija, Švica, Velika Britanija, ZDA, Kanada in nekoliko presenetljivo tudi Turčija.²¹⁹ Sklepi konference so bili povsem enaki, kot jih poudarjamo v Sloveniji ter drugih vzhodnih in južnih državah Evrope, ki se spoprijemajo z izseljevanjem (tudi) izobraženega prebivalstva: da je tudi v Avstriji prisoten pojav bega možganov, ki ga želijo spremeniti v model kroženja možganov. Ustvarili naj bi pogoje, v sklopu katerih bi izobražen kader odšel v tujino le po nabiranje izkušenj, nato pa bi se vrnil, za kar pa so potrebne privlačne karijerne možnosti.²²⁰

Kot pogoje življenja v Avstriji, ki jih je treba še bolj poudarjati in izboljševati, so takrat poudarjali:²²¹

- Kakovost življenja v Avstriji.
- Vsem dostopno izobraževanje. Ob tem so poudarili, da pridobivanje dovolj kakovostnih dijakov in študentov v prihodnje ne sme sloneti na uvozu tujega kadra, ampak je treba znotraj avstrijskega prebivalstva zagotavljati primerne dijake, študente in izobražence.
- Raziskovanje in poučevanje na univerzah naj se konstantno reformira, tako da bo usmerjeno k reševanju prihajajočih izzivov.
- »Avstrijska javnost bi se morala spoprijeti z dejstvom in ga sprejeti, da so tudi migranti tako slikoviti, kot je slikovita sama Avstrija«. Tujcem naj se ponuja ustrezne priložnosti.
- Izobrazbo priseljencev je treba ustrezno ovrednotiti in izkoristiti.

Avstrijska vlada je v svojem delovnem programu za obdobje 2013–2018 poseben sklop namenila vprašanju razvoja in raziskav, pri čemer so posebej poudarjeni tudi ukrepi proti begu možganov. Kot temeljne cilje so si zadali prebiti se na vrh evropskih držav na področju inovativnosti in raziskav; privabljanje zasebnih investicij za raziskave ter spodbujanje predvsem uporabno usmerjenih raziskav in razvoj tehnologij, ki bi ustvarjale delovna mesta za najbolj kvalificirane kadre in ki bi izboljševale kakovost življenja ljudi. Kot konkreten cilj, poleg načelnega podpiranja inovativnega in start-up podjetništva, je bilo navedeno odprtje 2.500 mest za doktorske in podoktorske programe.²²² Kakih evalvacij, koliko je bito to realizirano in uspešno, sicer ni.

Celovito gledano, je Avstrija seveda imigracijska država; njen selitveni saldo je konstantno pozitiven. Ni presenetljiva razporeditev držav, od kod se ljudje priseljujejo v Avstrijo. Priseljavanja iz t. i. starih držav članic EU je zelo malo, prednjačita Nemčija in Italija (verjetno gre v dobršnem delu za pripadnike nemškogovoreče manjšine na južnem Tirolskem). Veliko večino priseljenih pa predstavljajo osebe iz t. i. novih držav članic EU in iz tretjih držav (vzhodne Evrope ter Azije in Afrike). Od širitve EU leta

---

²¹⁹ BMBWF 2018.

²²⁰ Der Standard 2014.

²²¹ A & W 2014.

²²² Bundeskanzleramt 2013: 29.

2004 (in nato še 2007 in 2013) je tudi Avstrija torej dobro profitirala.²²³ Omeniti velja tudi, kako se z leti spreminja struktura priseljenih. Primerjava med letoma 2004 in 2013 tako pokaže, da je bilo leta 2003 še 36,9 % priseljenih z osnovnošolsko izobrazbo, medtem ko je do leta 2013 njihov delež padel na 27,7 %. Delež univerzitetno izobraženih pa je narastel z 11,7 % na 20,9 %. S tem je odstotek akademsko izobraženih imigrantov postal že večji od odstotka akademsko izobraženih avstrijskih državljanov.²²⁴

Za nas zelo zanimiva je praksa Avstrije, ki se je odločila na področju znanosti, raziskovanja in tehnologije dati prednost le določenim disciplinam, ki jih prioriteto spodbuja. Tem področjem namenja nadpovprečna sredstva, spodbuja izobraževanje domačih kadrov na tem področju in tudi priseljevanju strokovnjakov za ta področja iz tujine. Tak primer je koroški tehnološki park za raziskave in razvoj na področju mikroelektronike. Dežela Koroška naj bi se na tem področju postavljala na sam svetovni vrh. Osrednja podjetja so: Silicon Austria, Silicon Alps, Lakeside park in veliko drugih manjših start-up podjetij. Kot že sama imena kažejo, je širša vizija, da bi Koroška na (ozkem) področju elektrotehnike postala primer »evropske Silicijeve doline«. Da bi podjetja lažje pridobivala potrebne visokokvalificirane delavce, so ustanovili »Carinthian Welcome Center«²²⁵, ki ponuja praktične informacije (davki, stanovanja, vrtci, štipendije itn.) in možnosti glede priselitve na Koroško za povratnike in visokokvalificirano tujo delovno silo. Velja posebej poudariti, da vzpostavljajo »dualni karierni sistem«, torej da iščejo primerno zaposlitev tudi za partnerja oziroma druge družinske člane. Posebno pozornost namenjajo pripravi mladih, s katerimi bi jih usmerili v elektrotehniško področje, znotraj tega pa posebno pozornost namenjajo tudi znanju angleščine, ki ga krepijo prek prisotnosti naravno govorečih učiteljev na delovnih mestih in učijo izrazje, povezano s strokovno terminologijo in z delovnim procesom. Kažejo se tudi tendence po usmeritvi na območje Alpe–Jadran, torej je/bi bila/bo tudi Slovenija ena izmed držav, od koder bi želeli črpati kadre.

Ne privablja pa Avstrija kadra le za točno določeno omejeno elektrotehnično področje, ampak tudi širše, mlade, ki se še šolajo ali kmalu po konca šolanja, ki bi se priselili v Avstrijo. Očitno to vidijo kot pomembno z vidika zagotavljanja dovolj delovne sile na trgu dela in zaradi demografskih razlogov. Kar je za nas posebej relevantno in pomenljivo, je, kako Avstrija oziroma posebej dežela Koroška privablja mlade iz Slovenije in sosednjih držav. Glede na pristope in javne objave je jasno razvidno, da Avstrija Slovenijo vidi kot eno izmed izvornih destinacij, od koder obstaja možnost, da bi privabljala mlade z obeti boljšega življenja in kariernega napredka. To se zdi tudi logično – kulturno sta si državi zelo sorodni, imata skupno zgodovino, sta sosedni, a je Slovenija slabše ekonomsko razvita, hkrati pa je med mladimi Slovenci znanje nemščine gotovo nadpovprečno. Tako lahko v slovenskih medijih in na socialnih

---

²²³ Statistische Nachrichten 2021.

²²⁴ A & W 2014.

²²⁵ https://www.ktn.gv.at/Service/Carinthian_welcome_center

omrežjih opazimo kopico oglasov in naročenih člankov, kjer se avstrijsko zvezno deželo Koroško predstavlja kot zaželeno destinacijo in deželo priložnosti.²²⁶ Navajamo nekaj povednih odsekov, ki so uporabljeni v besedilih: »Avstrijska Koroška je obljubljen dežela za številna podjetja z vsega sveta. Tudi slovenski podjetniki tukaj najdejo priložnost za uspešno povezovanje.«, »In prav avstrijska Koroška, ki jo Slovenci množično poznamo predvsem po njeni turistični barvitosti, postaja uveljavljen in zelo uspešen steber za najrazličnejša podjetniška povezovanja.«, »Majhna dežela na jugu Avstrije je načrtno postala vodilna poslovna, raziskovalna in inovacijska lokacija.«, »Evropska Silicijeva dolina.«, »Le streljaj od slovenske meje, natančneje na avstrijskem Koroškem, je v zadnjih letih nastala prava meka za podjetnike z vsega sveta.«, »Deželna vlada s Koroško fundacijo za promocijo gospodarstva (KWF) ter Agencijo za financiranje raziskav in razvoja (FFG) ponuja tudi zajetno finančno podporo – za leti 2020 in 2021 imajo na voljo kar 68 milijonov evrov.«, »Zagonskim podjetjem je na voljo inkubator Build!, ki jim pomaga pri razvoju ideje, center BABEG pa podpira tuja podjetja pri vstopu na avstrijski trg.«

Vidimo torej lahko, da je velika pozornost namenjena spretnemu privabljanju podjetnikov iz sosednjih (kulturno sorodnih) držav. Koroška se predstavlja kot država s prijaznejšim poslovnim okoljem in z boljšim izhodiščem za mednarodno poslovanje.

Zaznamo pa lahko tudi oglase, ki privabljajo srednješolsko mladino in študente. Na Koroškem so pomemben faktor pri tem tri slovenske/dvojezične srednje šole (Slovenska gimnazija, Dvojezična trgovska akademija in Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru), na avstrijskem Štajerskem pa nemške srednje šole. Slovenske dvojezične srednje šole si vpisov iz Slovenije želijo, saj bi bilo sicer premalo dijakov in bi bil njihov obstoj ogrožen ali vsaj okrnjen. To pa očitno ustreza tudi Avstriji, saj ti dijaki skoraj v celoti študij nadaljujejo v Avstriji in se nato tam tudi ustalijo ter ustvarijo profesionalno pot.

Primer dveh oglasov na družabnem omrežju Facebook:

[Regionmarketing Carinthia](#)

[Sponsorirano](#)

[IDEALNI POGOJI ZA USTANOVITEV PODJETJA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM!]

Avstrijska Koroška je visokotehnološka dežela in za veliko mladih zagonskih podjetij odskočna deska za mednarodni uspeh ✓. Samo leta 2018 je bilo na avstrijskem Koroškem ustanovljenih 2.576 podjetij (vir: WKO). Pomagali vam bomo z nasveti in dejanji ter pri ustanovitvi in vlaganju v vaš posel 🙌.

Pregled široke podporne in svetovalne mreže najdete tukaj. 🙌 <https://bit.ly/2UKzP6Y>

---

²²⁶ Glejte npr. <https://www.delo.si/gospodarstvo/kariera/podjetnistvo-cez-mejo-je-okno-v-svet/>, <https://siol.net/posel-danes/novice/slovenski-podjetniki-odhajajo-po-priloznost-na-avstrijsko-korosko-539980>, <https://volksgruppen.orf.at/slovensci/stories/3087149/>, <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/zakaj-slovensci-iscejo-priloznost-na-avstrijskem-koroskem/> itn.

[USKLAJEVANJE POKLICNEGA IN ZASEBNEGA ŽIVLJENJA!]

Kdor išče idealno združljivost med poklicem, družino, zdravjem in dobrim počutjem, je na avstrijskem Koroškem našel svoj dom. Izjemno dober trg dela in edinstvena krajina, ki ponuja zadovoljstvo, omogoča oddih in navdihuje.

Oglejte si video: <https://bit.ly/3HIDupD>.

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Avstrija pozna več davčnih ugodnosti za visokokvalificirane priseljence. Za zaposlitve na področju znanstvene in raziskovalne dejavnosti je tako davčna osnova znižana za 30 % prihodkov, in sicer za obdobje 5 let.²²⁷ Hkrati obstaja nadomestilo za priselitev, ki krije stroške, ki so povezani s selitvijo v Avstrijo, z učenjem nemščine pa tudi za vpis otrok v zasebne vrtce in šole. Vlogo je treba vložiti v šestih mesecih od priselitve v Avstrijo. Druga vrsta olajšave velja za visokokvalificirane s področja znanosti in raziskovanja, umetnosti in športa. Poleg podpore za selitev je pri njih mogoča pavšalna davčna olajšava v višini vsaj 15 %. Temu se doda še olajšava v višini pavšalnega zneska 4.500 evrov. To velja 10 let, nato pa se znižuje za 2 odstotni točki letno. Takšna olajšava ni samodejna, ampak se jo prizna le na podlagi vloge. Za biti upravičen je poleg spremembe stalnega prebivališča treba dokazati tudi premik osrednjih ekonomskih dejavnosti v Avstrijo.^{228, 229}

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil

Kakšnih socialnih bonitet, razen olajšav glede na stroške priselitve, ki so omenjeni v prejšnjem razdelku, ni bilo ugotovljenih.

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Kakšni posebni poskusi debirokratizacije niso bili ugotovljeni.

Opredelitev ravni sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

- a) državna ali
- b) regionalna/lokalna raven

---

²²⁷

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=200096>

41
²²⁸

https://www.confida.at/steuernews/steuernews_international/autumn_2020/moving_to_austria_which_tax_benefits_may_apply/

²²⁹ Za natančnejši opis različnih možnosti, olajšav in tipov zaposlitvenih pogodb ter njihove obdavčitve glejte tudi npr. <https://www.academics.com/guide/income-tax-austria>.

Kot je opredeljeno zgoraj, je poleg zvezne ravni pomembna tudi deželna raven. Posebej smo predstavili primer dežele Koroške.

Definiranje deležnikov v tem procesu (mogoči so: NGO-ji, gospodarske zbornice, zveze delodajalcev, univerze itn.)

Zvezno ministrstvo za finance

Zvezno ministrstvo za izobraževanje, znanost in raziskave

Posamezne zvezne dežele

Zasebna podjetja in tehnološki parki

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Velika pozornost je dana privabljanju podjetnikov in dijakov ter študentov, ki bi po koncu šolanja ostali v Avstriji. Slovenija je pomembna izvorna destinacija, na katero Avstrija cilja.

Sklep

Primer Republike Avstrije je za Slovenijo relevanten ter bi ga veljalo še natančneje preučiti in redno spremljati. Po eni strani to velja zaradi dejstva, ker sta Avstrija in Slovenija podobni državi in bi bilo mogoče kak ukrep v prilagojeni obliki uveljaviti tudi v Sloveniji (npr. vprašanje, ali naj se pri nas enakovredno razvija vse znanstvene discipline ali je država za to premajhna in bi bilo bolje poseben fokus, sredstva in cilje omejiti le na določena znanstvena področja, je že več časa prisotno tudi v Sloveniji). Po drugi strani pa velja avstrijske pristope natančno spremljati, ker je Slovenija ena izmed držav, od koder načrtno privabljajo perspektiven kader, kar Slovenijo siromaši in zanjo predstavlja težavo. Zato bi morala imeti država izdelane tudi pristope, kako to omejevati in manjšati iz tega izhajajočo škodo.

Seznam virov in literature

- Academics (2021). Income tax in Austria for foreigners. Dostopno na: <https://www.academics.com/guide/income-tax-austria>.
- A & W Blog (2014). Brain Drain in Österreich? Dostopno na: <https://awblog.at/brain-drain-in-at>.
- Auslandsösterreichwerk Weltbund (2021). Dostopno na: <https://www.weltbund.at/>.
- BMBWF – Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Geschichte des Österreichischen Schulwesens (2018). Dostopno na: <http://austria.info/de/service-fakten/uber-osterreich/osterreichs-geschichte>.
- Bundeskanzleramt (2013). Arbeitsprogramm der österreichischen Bundesministerien 2013–2018. Wien: Bundesministerium.
- Carinthian Welcome Center (2021). Dostopno na: https://www.ktn.gv.at/Service/Carinthian_welcome_center.
- Confida (2021). Moving to Austria: Which tax benefits may apply? Dostopno na: https://www.confida.at/steuernews/steuernews_international/autumn_2020/moving_to_austria_which_tax_benefits_may_apply/.
- Delo (2020). Podjetništvo čez mejo je okno v svet. Delo, 2. 12. 2020. Dostopno na: <https://www.delo.si/gospodarstvo/kariera/podjetnistvo-cez-mejo-je-okno-v-svet/>.
- Delo (2021). Zakaj Slovenci iščejo priložnost na avstrijskem Koroškem. Delo, 9. 11. 2021. Dostopno na: <https://www.delo.si/gospodarstvo/novice/zakaj-slovinci-iscejo-priloznost-na-avstrijskem-koroskem/>.
- Der Standard (2014). »Österreich hat ein Brain-Drain-Problem«. Dostopno na: <https://derstandard.at/1395056981735/Osterreich-hat-ein-Brain-Drain-Problem>.
- Heindlmaier, Anita (2020). Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Austrian Citizens Abroad. Migration and Social Protection in Europe and Beyond, vol. 2, pp. 33–51.
- Kulmesch, Janko (2018). Za seje ZNP in skupne sestanke z ZSO in SKS na podeželju. *Novice* 32/33, 13.
- ORF (2021). Vabijo mlade iz Slovenije, Hrvaške, BiH. Volksgruppen Slovenci, 27. 1. 2021. Dostopno na: <https://volksgruppen.orf.at/slovinci/stories/3087149/>.

Österreichische Regierung (2021). Dostopno na:
https://www.oesterreich.gv.at/themen/leben_in_oesterreich/auslandsoesterreicher.html.

Rechtsinformationssystem des Bundes (2021). Dostopno na:
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20009641>.

Siol (2020). Slovenski podjetniki odhajajo po priložnost na avstrijsko Koroško. Siol, 3. 12. 2020. Dostopno na: <https://siol.net/posel-danes/novice/slovenski-podjetniki-odhajajo-po-priloznost-na-avstrijsko-korosko-539980>.

Statistische Nachrichten (2021). Dostopno na:
<https://statcube.at/statistik.at/ext/statcube/jsf/tableView/tableView.xhtml>.

2.7. Švedska

Marijanca Ajša Vižintin

Splošno

Število prebivalstva: od 1960 do 2019 je na Švedskem v povprečju živel 8,64 milijona ljudi: od tega najmanj 7,48 milijona leta 1960, največ **10,29 milijona leta 2019 (vsi, državljani in nadržavljeni)**.

BDP (2019): 530,88 milijarde USD, na prebivalca 51.615,02 USD.

Od leta 1961 do leta 2019 je bila povprečna gospodarska rast 2,57-odstotna; minimum –4,34 je bil leta 2009, maksimum 7,29 % pa leta 1970.²³⁰

Delovno aktivnih (nad 15 let): 5,5 milijona (2020).

Stopnja brezposelnosti (2020): 6,67 % (ženske: 6,25 %, moški 7,06 %).

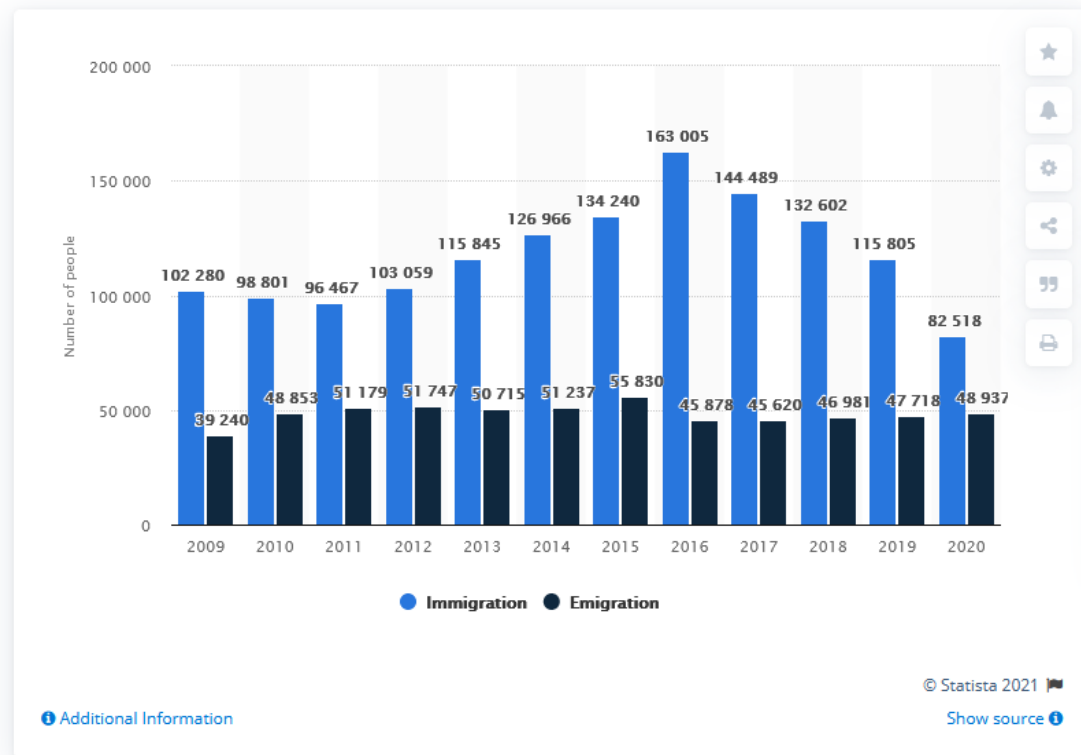
Število izseljenih, priseljenih 2010–2020:

---

²³⁰ Povprečna ekonomska rast je 2–3 % letno; 5-odstotna rast letno pomeni stabilno gospodarsko rast, od 7- do 8-odstotna rast je izjemna.

Slika 5: Migracijski tok na Švedskem med letoma 2010 in 2020.

Migration flow of Sweden from 2010 to 2020

Vir: Statista. Migration flow of Sweden from 2010 to 2020, <https://www.statista.com/statistics/523497/sweden-migration-flow/>

Opomba: V švedsko statistiko so vključeni vsi prebivalci, vse prebivalke – ne glede na državljanstvo.

Švedska je imela v letih 2010–2020 pozitiven prirast. Leta 2020 je bilo skoraj 34.000 več priseljenih kot odseljenih, kar je pomembno prispevalo k rasti prebivalstva, in to kljub nižji stopnji rodnosti.

Veliko skupino priseljenih predstavljajo Švedinje, Švedi, ki so bili v tujini prijavljeni vsaj 12 mesecev in so se potem vrnili. Večina Švedinj, Švedov odide v skandinavske države, na Dansko in Norveško. Med priseljenimi leta 2020 je bilo skoraj 12.000 Švedinj, Švedov.

Št. izseljenih leta 2020: 48.939; število priseljenih leta 2020: 82.518 (po statistiki januarja 2021).

PRISELJENI

Leta 2020 je dobilo dovoljenje za prebivanje skupaj 88.814 ljudi, od tega razlogi: 29.468 združevanje družine, 32.379 zaposlitev, 10.409 azil, 5.768 EU/EES, 10.790 študij.

Slika 6: Statistika pridobljenih dovoljenj za prebivanje na Švedskem za mesec januar 2021

Monthly statistics January 2021

The monthly statistics show first-time applications, decisions and granted at all three instances (the Swedish Migration Agency, the Migration Courts and the Migration Court of Appeal).

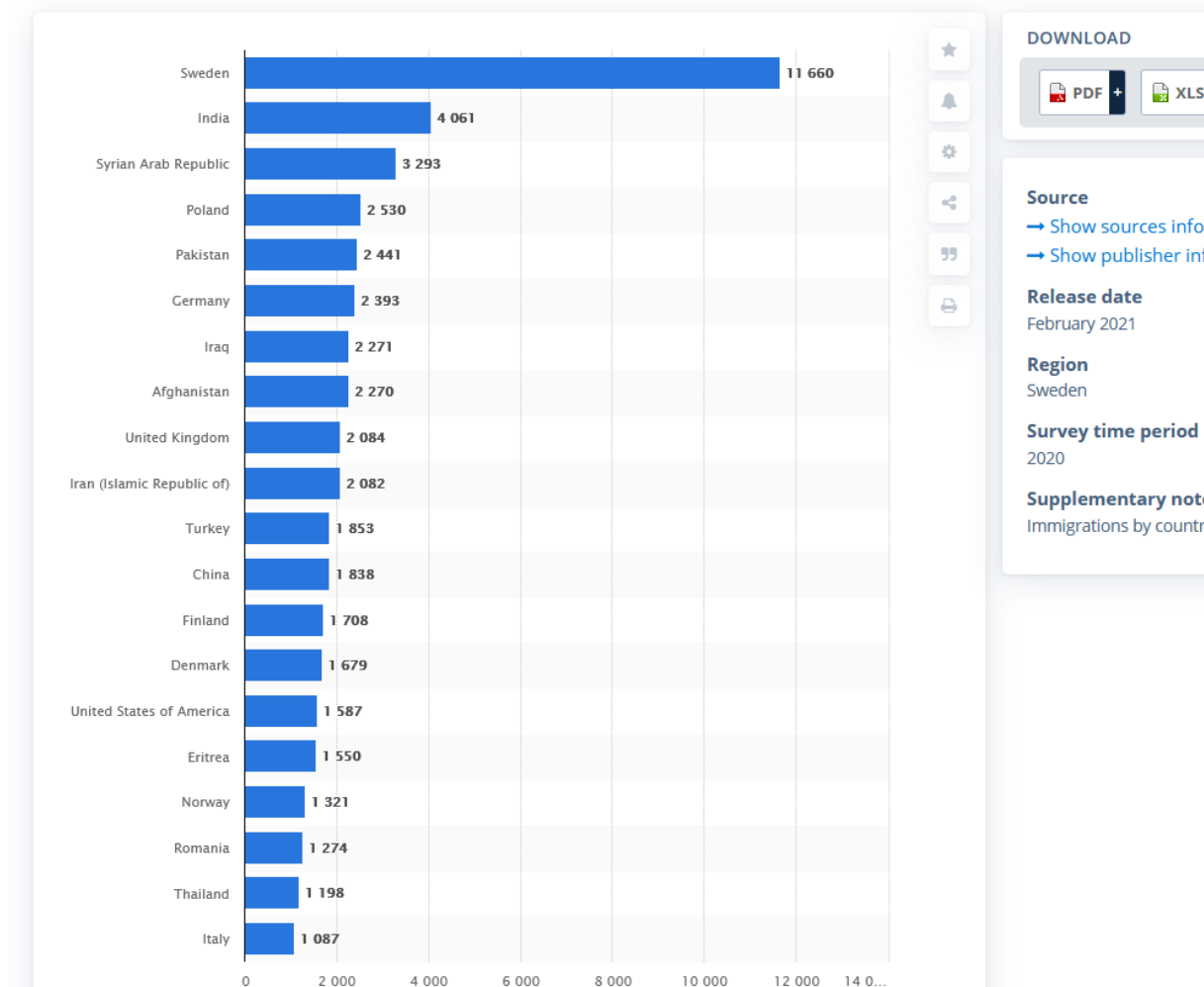
Granted residence permits	Jan-Dec 2020	Jan 2021
Family reunification	29,468	2,120
Work	32,379	2,236
Asylum	10,409	578
EU/EES	5,768	397
Studies	10,790	428
Total	88,814	5,759

Vir: <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Granted-permits-overviews.html>

Slika 7: Število oseb, priseljenih na Švedsko, glede na državljanstvo

Number of people who immigrated to Sweden in 2020, by country of birth

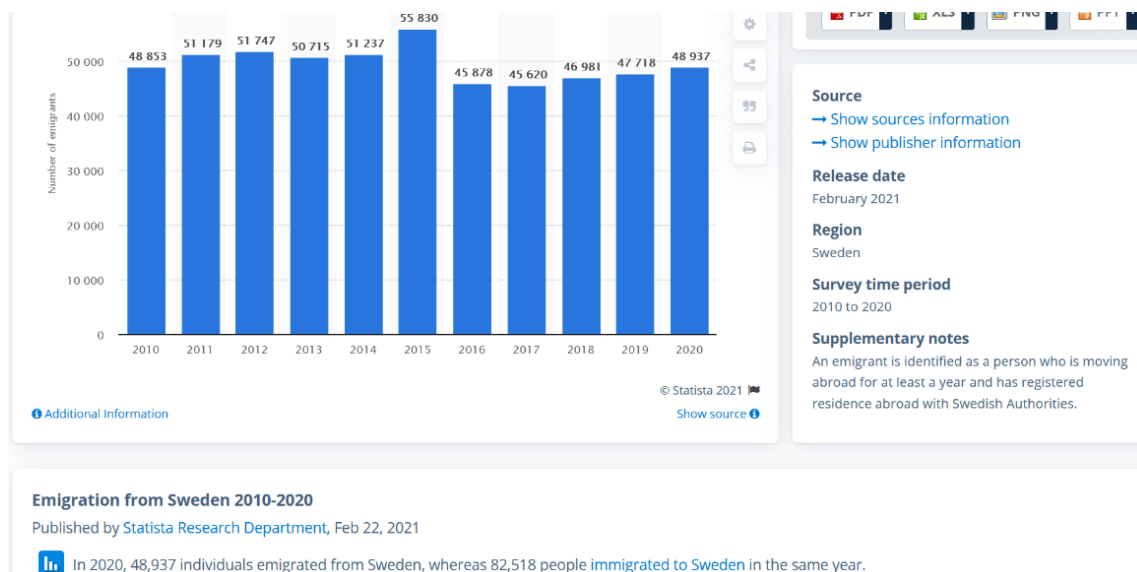

Vir: Statista. Number of people who immigrated to Sweden in 2020, by country of birth, <https://www.statista.com/statistics/522136/sweden-immigration-by-country-of-origin/>

Med 82.518 priseljenimi (po statistiki februarja 2021 za leto 2020) je bilo največ Švedov (11.660), ki so se vrnilo na Švedsko.

Priseljeni iz preostalih držav (leta 2020): največ iz Indije in Sirije (več kot 4.000 oz. 3.000), po več kot 2.000 še iz Poljske, Pakistana, Nemčije, Iraka, Afganistana, Združenega kraljestva in iz Irana. Po več kot 1.000 ljudi se je priselilo še iz Turčije, Kitajske, Finske, Danske, ZDA, Eritreje, Norveške, Romunije, Tajske in iz Italije (leta 2020).

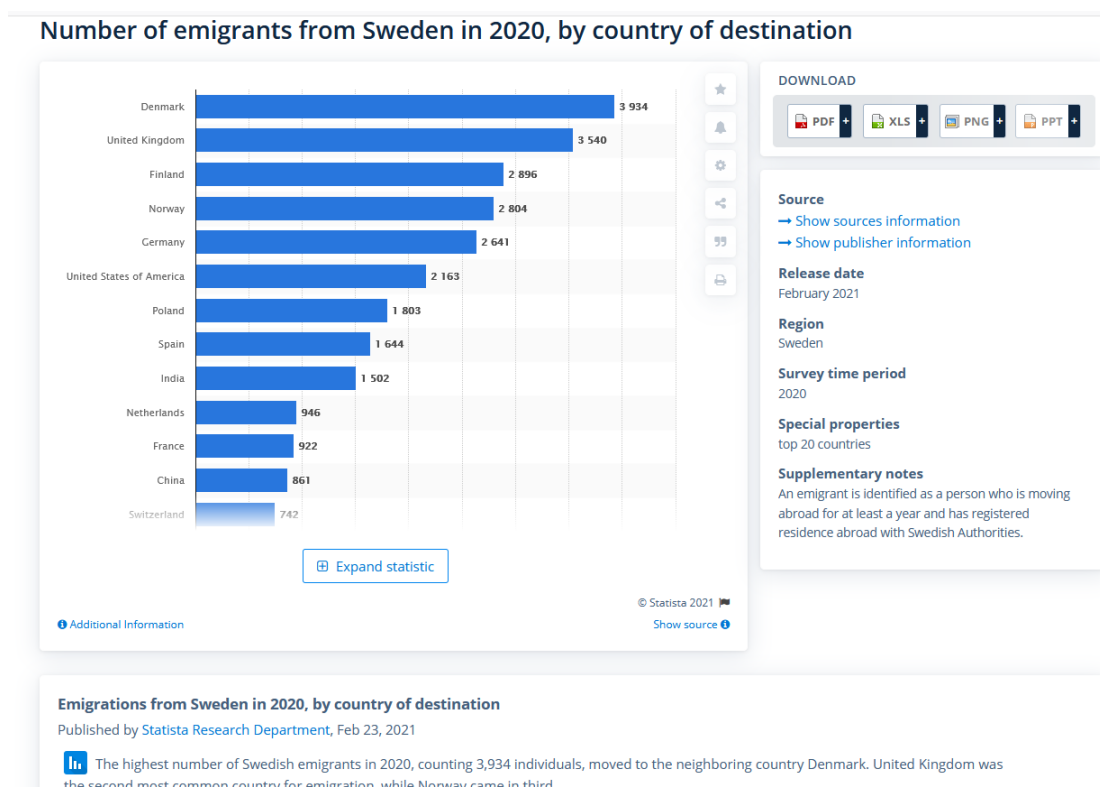
Slika 8: Letno število izseljencev na Švedskem med letoma 2010 in 2020.

Vir: *Emigration from Sweden from 2010 to 2020*
<https://www.statista.com/statistics/523321/sweden-emigration/>

Med 48.939 izseljenimi leta 2020: največ ljudi se je izselilo v sosednjo Dansko (3.934), v Veliko Britanijo (3.540), na Finsko (2.896), Norveško (2.904), v Nemčijo (2.641) in ZDA (2.163). Med 1.000 in 2.000 ljudi se je izselilo na Poljsko, v Španijo, Indijo. Med 700 in 1.000 ljudi se je izselilo na Nizozemsko, v Francijo, na Kitajsko in v Švico.

Slika 9: Število izseljenih glede na državo destinacije za leto 2020.

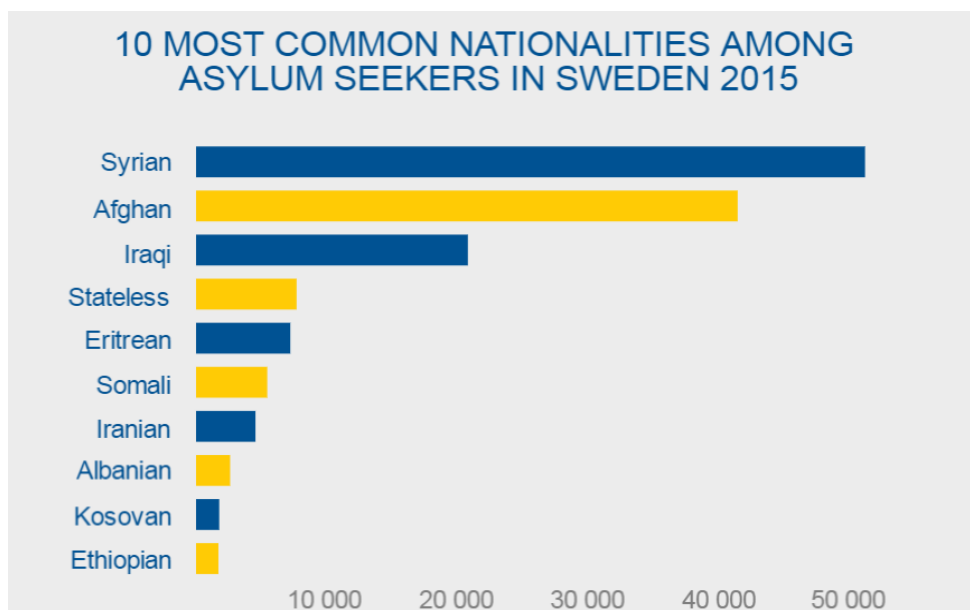

Vir: Number of emigrants from Sweden in 2020, by country of destination, <https://www.statista.com/statistics/523165/sweden-emigration-by-country-of-destination/>

Leto 2014: izselilo se je več kot 50.000 ljudi, priselilo pa se jih je 127.000 (od tega več kot 80.000 prosilcev za azil, največ iz Sirije, Eritreje, brez državljanstva); vsi Sirci so dobili azil v letu 2014.

Vedno več je otrok brez spremstva, v spodnji tabeli jih je okoli 9 %.

Slika 10: Deset najpogostejših narodnosti med prosilci za azil na Švedskem.

Vir: *The integration issue, 2013–2014*, <https://sweden.se/migration/#2013>

2015–2019

2019: 272 milijonov migrantov na svetu, od tega se jih je 116.000 priselilo na Švedsko. V letu predstavljajo priseljeni iz Sirije 5 %, za njimi sledijo priseljeni iz Indije, Afganistana. Največ ljudi, ki živijo na Švedskem in so bili rojeni v drugi državi, prihaja iz Sirije.

Od leta 1940 do leta 2017 je bilo največ priseljenih na Švedsko, ki so se rodili drugod, iz Finske.

Leta 2015 je prišlo do sprememb v zakonodaji, ki so omejile priseljevanje: leta 2015 je bilo vseh prosilcev za azil 162.877, od tega 35.000 otrok brez spremstva. Leta 2018 je spremenjena zakonodaja omogočila, da so lahko otroci zaprosili za dovoljenje za prebivanje in obiskovali višjo srednjo šolo, tudi gimnazijo, čeprav je bila njihova prošnja za azil zavrnjena.

Med čakanjem na odgovor, ali bodo dobili azil, lahko odrasli prosilci delajo.

Vir: *The refugee challenge, 2015–2019*, <https://sweden.se/migration/#2015>

Od leta 1990 do leta 2015 je bilo priseljenih 13 % (rojenih zunaj Švedske, vključno z begunci), najmanj, 9 %, leta 1990, največ, 17 %, leta 2015.

Beguncev (s pridobljenim statusom mednarodne zaščite) od leta 1990 do leta 2018 je bilo živečih na Švedskem povprečno 140.376 letno, od tega najmanj 73.408 leta 2004, največ, 248.226, leta 2018. Prosilci za mednarodno zaščito niso vštetni v statistiko, le tisti, ki t. i. azil že imajo.

Pomembno za vključevanje:

- ozaveščanje o vzrokih za priseljevanje, življenjske zgodbe ljudi;
- ozaveščanje, da je bila tudi Švedska dežela izseljevanja.

1) Migration – people and facts (zakaj se ljudje priselijo na Švedsko), https://www.migrationsverket.se/download/18.4a5a58d51602d141cf489f/1548320836318/Migration_people_and_facts.pdf

2) 87 Voices of migration, <http://nordiskamuseet.diva-portal.org/smash/get/diva2:1323047/FULLTEXT04.pdf>

3) <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Migration-to-Sweden/People-we-meet.html>

4) Sweden and migration, <https://sweden.se/migration/>

Sistem izobraževanja

Predšolsko izobraževanje: od 3. do 6. leta obvezno in brezplačno najmanj tri ure/dan. Več ur: plačljivo, odvisno od dohodka, brezplačno za družine z nižjimi dohodki. Obvezno 9-letno šolanje, po triletjih: od 6. do 15. leta, večina šol je javna, nekaj je zasebnih.

Skoraj vsi nadaljuje izobraževanje v 3-letni (višji) srednji šoli, 18 različnih programov. Terciarno izobraževanje: 3 stopnje (dipl., mag.; podiplomsko: dr.)

Podatki o izobrazbi prebivalstva (2019):

Skupaj terciarna izobrazba: 37,84 %

Podiplomska izobrazba: 1,14 %

Višja, visoka, diploma: 14,6 % + 22,1 % = 36,7 %

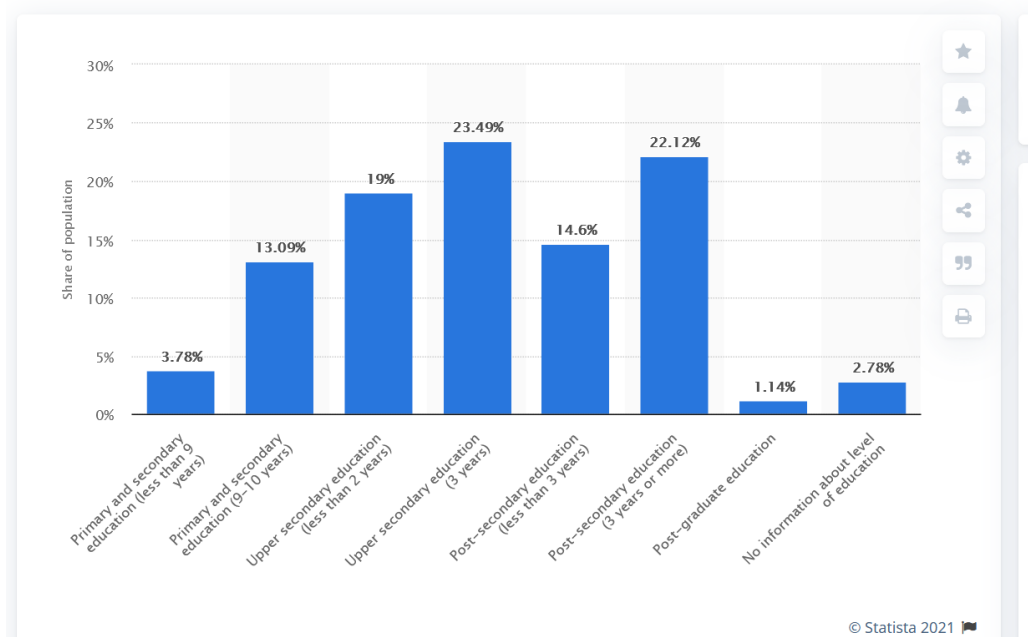
Srednja šola (manj kot 2 leti) + srednja šola (3 leta): 19 % + 23,4 % = 42,4 %

Osnovna šola (9 let) ali manj + nižja srednja šola (9 ali 10 let): 3,78 % + 13,09 % = 16,87 %

Izobrazba neznana: 2,78 %

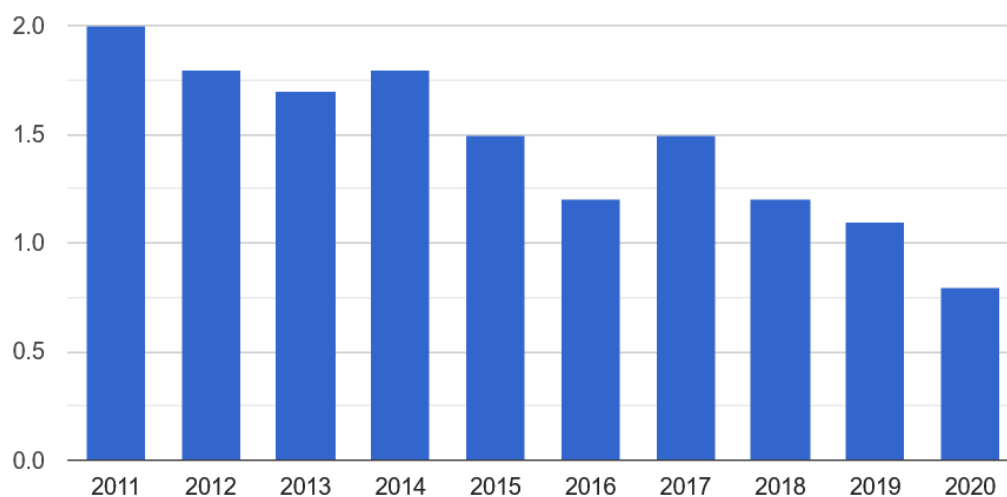
Slika 11: Število oseb z določeno stopnjo izobrazbe na Švedskem. Podatki so za leto 2019.

Share of the population in Sweden in 2019, by level of education

Beg možganov: majhen, upada. Od leta 2007 do leta 2020 je bilo povprečje 1,6 %, od tega minimum 0,8 leta 2020, maksimum 2 % leta 2007.

Slika 12: Indeks bega možganov na Švedskem med letoma 2011 in 2020.

Vir: <https://www.theglobaleconomy.com/Sweden/>

Ukrepi/Politike vračanja/privabljanja

Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike, med njimi ljudi z magisterijem ali doktoratom (podiplomsko izobraženi), podjetnike, univerzitetne študente (Tuccio 2019) – v poročilo OECD (2019) je vključenih 63 držav (s stanjem iz leta 2017). Švedska v veliko merilih sodi med 5–10 najboljših, najprivlačnejših držav med OECD-državami.

Švedska sodi med 25 % držav, ki nudijo najboljše pogoje na štirih področjih izmed sedmih (družinsko okolje, razvoj sposobnosti, vključenost in kakovost življenja) za podiplomsko izobražene in podjetnike, na področju perspektive v prihodnosti sodi v skupino 50–75 %, na področjih prihodkov in davkov ter kakovosti priložnosti pa sodi pod 50 %. Za študente sodi med najboljših 25 % na treh področjih (perspektiva v prihodnosti, vključenost in kakovost življenja), 50–75 % pa na preostalih področjih.

Upoštevajoč merilo kakovost življenja, sodi Švedska med najboljše med OECD-državami (poleg Danske, Islandije in Norveške).

Švedska sodi med pet najprivlačnejših držav za delavce s podiplomsko izobrazbo (poleg ZDA, Avstralije, Nove Zelandije in Kanade) in med najprivlačnejše države za podjetnike, ki so rojeni v drugih državah (poleg Norveške, Finske, Danske), saj ima nizke zahteve za pridobitev podjetniškega vizuma (Tuccio 2019: 39, 40, 45).

Priseljeni terciarno izobraženi potrebujejo delovno dovoljenje, priseljeni podjetniki dovoljenje za prebivanje, da lahko odprejo podjetje in začnejo delovati (Tuccio 2019: 57).

Izhajajoč iz dokumenta *Migration Policy Debates* (maj 2019), je položaj Švedske še boljši; Švedska sodi med najprivlačnejše države za visokoizobražene priseljene in priseljene podjetnike:

- ugodni pogoji na delovnem trgu in odlično strokovno okolje za visokoizobražene (najprivlačnejše države: Avstralija, Švedska (na 2. mestu), Švica, Nova Zelandija, Kanada);
- za podjetnike so najprivlačnejše države: Kanada, Nova Zelandija, Švica, Švedska in Norveška, zahtevajo:
  - minimalni kapitalni vložek,
  - nizke zahteve za zaposlovanje (koliko bo zaposlenih), s čimer se privlačnost za podjetnike močno poveča (Švedska je na 4. mestu) .

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

Še posebej:

- pripadnikom zgodovinske diaspore;

- na novo izseljenih posameznikom.

Povratniki, to so tisti, ki so pred izselitvijo živeli na Švedskem in imeli stalno dovoljenje za prebivanje na Švedskem. Ti lahko pridobijo novo dovoljenje za prebivanje, če se nameravajo preseliti nazaj na Švedsko. Pridobitev dovoljenja za prebivanje je odvisna od števila let, ki so jih preživeli na Švedskem pred izselitvijo – na podlagi tega se določajo vezi s Švedsko.

Če so živeli v tujini do treh let, pred tem pa na Švedskem vsaj štiri leta, dobijo takoj dovoljenje za prebivanje.

Če so živeli v tujini več kot tri leta, dobijo dovoljenje za prebivanje, če so pred tem živeli na Švedskem najmanj deset let ali če so v prošnji navedeni drugi razlogi.

Vezi do domovine, na podlagi katerih se pridobi dovoljenje za prebivanje, so odvisne od števila let, preživetih v tujini. Če si v tujini oblikujejo družino, je manj možnosti, da bodo dobili dovoljenje za prebivanje na podlagi vezi s Švedsko.

Upoštevajo se tudi razlogi, zakaj se je nekdo izselil iz Švedske. Če so bili med njimi razlogi, na katere človek ni mogel vplivati, so pogoji za ponovno pridobitev prebivanja milejši.

Če pridobijo dovoljenje za prebivanje za več kot tri mesece, pridobijo izkaznico za prebivanje.

Spletna stran je v angleščini in švedščini, pripeti so vsi potrebni dokumenti (v švedščini in angleščini); ob zavrnitvi je naveden rok za pritožbo (tri tedne). Vloga stane 2.000 švedskih kron za odrasle in 1.000 švedskih kron za otroke pod 18 let.

Prošnja se vloži po spletu, lahko tudi na papirju (dokument 161011, priložen na spletu v angl. in švedščini) in odda na švedski ambasadi. Odločitev prevzamejo na ambasadi, ki so jo določili na on-line vlogi. S seboj morajo prinesiti potni list. Na izkaznico lahko čakajo do štiri tedne.

ZA LAŽJE PRIDOBIVANJE DOVOLJENJA ZA PREBIVANJE NI NIKJER OMENJENO: državljanstvo, švedski predniki, izobrazba. Vir: Residence permit 2020.

Izseljenim Švedinjam, Švedom je v podporo pri povezovanju v tujini in morebitnem vračanju na Švedsko organizacija Svenskar i Varlden, <https://www.sviv.se/> v švedščini in z osnovnimi informacijami v angleščini. Organizacija »Švedi po svetu« (Swedes Worldwide) deluje že od leta 1938. Namenjena je povezovanju in sodelovanju več kot 660.000 Švedom in Švedinjam, ki živijo v tujini – v 45 državah ima več kot 110 predstavnic in predstavnikov. Za podjetniško povezovanje in

morebitno vračanje na Švedsko s podjetniškim interesom je oblikovana posebna skupina »The Group for Returning Expats«, ki nudi podjetniško podporo.

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav, obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil

Mogoča je takojšnja pridobitev dovoljenja za prebivanje, a je odvisna od števila let, ki so jih preživeli v tujini, in od števila let, ki so jih preživeli na Švedskem pred izselitvijo (glejte točko 2.2). Tako bi lahko rekli, da Švedska spodbuja vračanje prej kot v treh letih. V tem primeru prosilke, prosilci brez težav ponovno pridobijo dovoljenje za prebivanje.

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Vloga se vloži on-line.

Posebnosti, ki jih velja omeniti

Priselitev na Švedsko ima ugodnejše pogoje za pridobitev dovoljenja za prebivanje, če so priseljeni iz držav EU/EEA, Švice.

POUDARKI:

- 1) Švedska se ukvarja predvsem z izzivi vključevanja/integracije priseljenih, predvsem z begunci.
- 2) V informacijah, povezanih z vključevanjem novopriseljenih, najdemo veliko informacij o Švedski kot deželi izseljevanja. Veliko je tudi življenjskih zgodb priseljenih, ki dajejo prišlekom človeški obraz – in to na spletni strani Urada za migracije.
- 3) Med priseljenimi leta 2020 je bilo največ rojenih na Švedskem (!) – ti lahko takoj ponovno pridobijo dovoljenje za prebivanje, če so bili v tujini manj kot tri leta, pred odhodom v tujino pa so imeli na Švedskem dovoljenje za stalno prebivanje in so živeli na Švedskem najmanj štiri leta.
- 4) V primerjalnih študijah, npr. OECD, sodi Švedska med pet držav, ki so najprivlačnejše države za podjetnike, ki so rojeni v drugih državah, saj ima nizke zahteve za pridobitev podjetniškega vizuma, zahteva minimalni kapitalni vložek in ima nizke zahteve za zaposlovanje. Ima tudi ugodne pogoje na delovnem trgu in odlično strokovno okolje za visokoizobražene. Priseljeni terciarno izobraženi potrebujejo delovno dovoljenje, priseljeni podjetniki dovoljenje za prebivanje, da lahko odprejo podjetje in začnejo delovati.
- 5) V švedsko statistiko so vključeni vsi prebivalci Švedske, ne glede na državljanstvo.

Seznam virov in literature

Sweden: Human flight and brain drain. The Global Economy: Business and economic data for 200 countries, https://www.theglobaleconomy.com/Sweden/human_flight_brain_drain_index/

Education in Sweden – statistics & facts, <https://www.statista.com/topics/6825/education-in-sweden/>

Migrationsverket, <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Statistics/Granted-permits-overviews.html>

Tuccio, Michele (2019). Measuring and assessing talent attractiveness in OECD countries. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, no. 229, OECD: Pariz, <https://doi.org/10.1787/b4e677ca-en>

Migration Policy Debates, N°19 (May 2019). OECD, <https://www.oecd.org/migration/mig/migration-policy-debates-19.pdf>

Residence permits for those who have had permanent residence permit and will be moving back to Sweden. Migrationsverket, <https://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Moving-to-someone-in-Sweden/Moving-back-to-Sweden.html>, zadnjič posodobljeno 24. 2. 2020

Svenskar i Varlden, <https://www.sviv.se/>

Podatki s spletnih virov so bili pridobljeni feb. 2020.

2.8. Izrael

Asja Pehar Senekovič

Splošno

Število prebivalstva (za leto 2019): 9,053.300 (Worldbank 2021)

BDP (2019): 394,652 milijarde (Worldbank 2021)

Stopnja brezposelnosti (2019): 3,86 % (Statista 2021)

Št. izseljenih (2017): 14.300 (To je število Izraelcev, ki so državo zapustili za minimalno obdobje enega leta, saj skupni podatki, ki bi vključevali še državljane drugih držav, niso na voljo, op. a.) (CBS 2019).

Št. priseljenih (2019): 33.247 (CBS 2020)

Sistem izobraževanja

Obiskovanje šole je obvezno in brezplačno od 6. do 18. leta starosti. Formalno izobraževanje se začne z osnovno šolo (»primary school«), ki obsega razrede od 1 do 6, in se nadaljuje s srednjo šolo (»intermediate school«) v 7., 8. in v 9. razredu. Nato sledi sekundarna šola (»secondary school«) v razredih od 10 do 12. Približno 9 % učencev po osnovni šoli nadaljuje izobraževanje v internatih.

Izobraževalni sistem je prilagojen večkulturni naravi družbe v Izraelu. Tako so šole razdeljene v štiri skupine: 1) državne šole, ki jih obiskuje večina učencev; 2) državne verske šole, ki dajejo velik poudarek predvsem judovskim študijam, tradiciji in spoštovanju verskih pravil; 3) arabske in družke šole, v katerih je glavni jezik arabščina in se posebni poudarek namenja arabski in družki zgodovini, religiji ter kulturi; 4) zasebne šole, ki delujejo pod različnimi verskimi in mednarodnimi okrilji.

V zadnjih letih so z naraščajočo skrbjo staršev, ki se tiče skrbi za izobrazbo njihovih otrok, začele nastajati tudi nekatere nove šole, ki odražajo prepričanja določenih skupin staršev in izobraževalcev.

Po končanem sekundarnem izobraževanju pri 18 letih vsi mladostniki začnejo obvezno triletno služenje vojaškega roka za moške in dveletno za ženske. Za tem lahko začnejo študij na eni izmed osmih glavnih univerz ali na enem izmed kolidžev (MFA 2013a).

Podatki o izobrazbi prebivalstva

Izrael je na drugem mestu med državami OECD po deležu otrok, starih od 5 do 14 let v celotnem prebivalstvu, in sicer ta delež znaša 18 %, medtem ko povprečje OECD znaša 12,5 %. 5–29 let staro prebivalstvo predstavlja 41 % celotnega izraelskega prebivalstva, kar je precej nad 33 % povprečja OECD. A čeprav je dostop do izobraževanja za otroke od 5 do 14 let za vse enak, so Izrael, Mehika in Turčija tri

države OECD s stopnjo vpisa za 15–19 let stare mladostnike pod 65 %, kar predstavlja skoraj 20 odstotnih točk nižje povprečje od OECD, ki znaša 84 %. Kljub temu je izraelsko prebivalstvo dobro izobraženo. Izrael je na drugem mestu med državami OECD (izenačen z Japonsko in takoj za Kanado) po odstotku ljudi, ki so stari od 25 do 64 let, ki imajo terciarno izobrazbo: 46 % v primerjavi s povprečjem OECD, ki znaša 32 %. Delež ljudi, starih od 25 do 64 let, ki imajo dokončano vsaj srednjo šolo, je 83 %, kar je nad povprečjem OECD, ki znaša 75 %. Hkrati pa je delež tistih, ki imajo dokončano osnovnošolsko izobrazbo, pod povprečjem OECD; v Izraelu ta odstotek znaša 17, v primerjavi s 25 % v državah OECD (OECD 2013).

Ukrepi/Politike vračanja/privabljanja

Ukrepi/Politike, s katerimi država privablja visokoizobražene posameznike

V Izraelu sta problem »brain draina« in aktivno iskanje rešitev za ta pojav postala aktualna od leta 1980 naprej. Leta 1983 so nato na ministrstvu za znanost in razvoj najavili ustanovitev centrov za privabljanje izobraženih Izraelcev nazaj domov. Od leta 1990 naprej je bila ta tematika vsakih nekaj let vključena v program razprav odborov kneseta (parlament Izraela, op. a.). Leta 2006 je eden izmed njih izpostavil krizo v visokem šolstvu, pri čemer je bil cilj oblikovati ukrepe, da bi človeški kapital manj odhajal iz Izraela in da se vzpostavijo pogoji za vračanje izvrstnih znanstvenikov iz visokošolskih ustanov v tujini. Kot primer ukrepa je izpostavljena dodelitev 30 štipendij vsako leto tistim izvrstnim raziskovalcem, ki se vračajo iz tujine, ter ustanovitev namestitvenih centrov v sodelovanju z Izraelsko akademijo znanosti in humanistične vede (Zered 2020: 7).

Programi za privabljanje visokoizobraženega kadra:

- **»The Israel Brain Gain Program«** se je začel z letom 2013 in se v letu 2017 z vladnim sklepom končal. Program se je preoblikoval in preimenoval v Back to Tech (več informacij o tem programu je na voljo na <https://innovationisrael.org.il/en/>). The Israel Brain Gain Program je na enem mestu ponujal zbrane informacije vladnih organov, industrije, akademskih organizacij, raziskovalnih ustanov, namenjene znanstvenikom, podjetnikom, strokovnjakom iz industrije. Ciljna skupina so bili Izraelci, živeči v tujini, z vsaj univerzitetno diplomo, ki so iskali zaposlitev v Izraelu v panogah industrije, raziskovanja, zdravstvenih ustanovah ali v akademski sferi. Program je nudil pomoč pri iskanju zaposlitve, pomoč celotni družini pri selitvi v Izrael, vključujoč pomoč pri urejanju birokratskih zadev in sprotno obveščanje o aktualnih dogodkih skladno z interesi posameznika, med drugim tudi informacije o prostih delovnih mestih na področju, ki posameznika zanima. Podrobnosti programa so bile na voljo na povezavi www.israel-braingain.org.il, a ta ni več aktivna.

- **»Back to Tech«** je program, ki se v nasprotju s programom Israel Brain gain osedinja bolj na iskanje visokoizobraženega kadra v industrijski in visokotehnološki stroki ter ne na državljanstvo Izraela kot pogoj za ugodnosti iz tega programa. Bistvene so torej izobrazba in izkušnje z omenjenega področja in ne toliko državljanstvo (Zered 2020: 9). V sklopu programa so izvedli raziskavo med 400 Izraelci, živečimi v tujini, od katerih jih je 55 % odgovorilo, da so največje ovire za vrnitev zaposlitev, plača in davki ter da si brez socialne mreže v Izraelu težko predstavljajo, da bi našli zaposlitev. V odgovor na te potrebe so v sklopu programa vzpostavili spletno stran, ki omogoča lažje iskanje dela. V sistem se prijavijo iskalci in ponudniki zaposlitev; tako lažje vzpostavijo začetni stik. Prav tako so ukrepu namenili veliko marketinške pozornosti, da je pridobil na prepoznavnosti in s tem privabil več zainteresiranih ljudi. Dodatno so ustanovili skupino na Facebooku, ki ima več kot 8.000 članov. Projekt je še vedno v pilotni fazi, kar pomeni, da se vsebina še spreminja in dopolnjuje, na podlagi dozdajšnjih izkušenj pa bodo oblikovani prihodnji ukrepi in aktivnosti programa. Glavna vsebinska rešitev programa pa ostaja povezovanje delodajalcev in delojemalcev na način, da išče strokovnjake iz tujine in jih povezuje s podjetji v industriji (Zered 2020: 4, 21–22), pri čemer se uporabljajo predvsem spletna orodja.

Izrael velik poudarek daje start-up sektorju, še posebej visokotehnološkemu start-upu pa tudi vojaški industriji v povezavi z razvojem tveganega kapitala. V zadnjih letih je sektor start-up zrastel bolj kot tisti v celotni Evropi. Glavna gonilna miselnost za tako uspešno rastjo je, da so najprej na vrsti dejanja in nato razmišljanje, kako se bo nekaj izvedlo. Tudi neuspeh se ne dojema kot slaba stvar, ampak kot priložnost za rast, nova spoznanja in kot pogoj za prihodnje uspehe. Pomemben faktor uspešnosti izraelskih start-upov je tudi ta, da ljudje podpirajo podjetja drugih in si s tem medsebojno pomagajo. Med drugim je cilj tudi reševanje globalnih problemov in ne tistih na lokalni ravni, pri čemer ustvarjajo nove visoke tehnologije, ki samo še pospešujejo rast start-upov in omogočajo še hitrejši napredek (Cooper 2017).

- **»Study in Israel«** (začetek v letu 2019) je program Sveta za visoko šolstvo (Council for Higher Education) (več informacij o tem programu je na voljo na <https://studyisrael.org.il/>) – temelji na privabljanju tujih študentov (na začetku so se osredinili predvsem na mlade iz Indije, Kitajske in iz Severne Amerike, a je program namenjen tudi študentom iz drugih držav sveta), da študirajo v Izraelu; glavni dejavniki privabljanja so: zagotavljanje visokih akademskih standardov, okolje, ugodno za start-upe, veliko priložnosti za raziskovanje in nizki stroški šolnin (Tress 2019).

- **»Israeli Houses«** je projekt Ministrstva za alijo in integracijo (Ministry of Aliyah and Integration), v sklopu katerega prek veleposlaništev in konzulatov v tujini izvajajo aktivnosti za vzdrževanje stikov z Izraelci, ki živijo zunaj Izraela²³¹. Glavni namen je ponuditi prostor za svetovanje in usmerjanje vseh, ki jih zanima vrnitev domov, ter nuditi osebno podporo in svetovanje pri načrtovanju vrnitve. V »izraelski hiši« lahko Izraelci, ki živijo v tujini, izpolnijo obrazce za prijavo (v hebrejščini), s čimer bodo pridobili obsežne informacije o pravicah in pomoči, ki je na voljo prebivalcem, ki se vračajo.

Vloga koordinatorja izraelske hiše je načrtovanje in vodenje zadev, povezanih z vrnitvijo, na primer kakšne so možnosti prejemanja pomoči od ministrstva za alijo in integracijo priseljencev, o carini, predpisih o nacionalnem zavarovanju in urejanju zdravstvenega zavarovanja, pomoči pri iskanju zaposlitve in drugo. Koordinator lokalne izraelske hiše lahko tudi v imenu tistih, ki se zanimajo za vračanje, pisno posreduje vprašanja oddelku za vračanje prebivalcev v povezavi s kompleksnejšimi zadevami, ki jih je treba preučiti, in nato ponudi odgovor. Zato je izraelska hiša pomembno orodje pri izvajanju nacionalne politike za spodbujanje vrnitev v Izrael (EIS 2021).

- **Rekrutiranje akademskih talentov** je program spodbud Sveta za visokošolsko izobraževanje, namenjen izjemnim akademikom, ne glede na državljanstvo. V shemi štipendij Alon je poudarek na privabljanju mlajših talentiranih znanstvenikov, v shemi štipendij Maof pa je fokus na podpori izjemnih mladih znanstvenikov iz arabske skupnosti. Štipendisti iz teh shem tri leta prejema letno 300.000 izraelskih šeklov (kar je cca 75.000 €), tj. poleg enkratno dodeljenega zneska raziskovalne štipendije. Raziskovalne ustanove iz dveh omenjenih shem pa se morajo zavezati, da bodo štipendistom ponudile polno zaposlitev ob koncu štipendijskega obdobja. Vsako leto je dodeljenih 25 štipendij Alon in 6 štipendij Maof. Dodatno Svet za visokošolsko izobraževanje podeljuje štipendije za odličnost članom fakultet na določenih področjih, na primer kvantna znanost in tehnologija (Zered 2020: 27).
- **Štipendije ministrstva za znanost in tehnologijo** spodbujajo vrnitev izraelskih akademikov, ki živijo v tujini. Obstaja več vrst štipendij in skladov (Zered 2020: 26).
- **Aktivnosti Judovske agencije za Izrael** (*The Jewish Agency for Israel*)

---

²³¹ Alija (angleško Aliyah) pomeni »vračanje Judov v Izrael« (Zupančič 2015: 115).

Judovska agencija za Izrael je poleg ministrstva za alijo in integracijo osrednja organizacija za vračanje Izraelcev. Agencija je izdala brošuro z informacijami, ki omogočajo lažjo vrnitev Izraelcev, in veljajo za tiste, ki se vračajo v Izrael prvič. Brošura vključuje praktične nasvete o potrebnih dokumentih ob vrnitvi v Izrael, pomoč pri pristanku na letališču, kateri so prvi koraki ob vrnitvi, kako zaprositi za biometrični osebni dokument, kako se prijaviti v sistem zdravstvenega zavarovanja, na tečaj hebrejščine, kako odpreti bančni račun, pridobiti/zamenjati vozniško dovoljenje, kako se lotiti prijave davkov, nostrifikacije diplome oz. dokumentov druge pridobljene izobrazbe, kako lahko najdejo pomoč na lokalni upravni enoti. Na koncu je dodan tudi slovarček izrazov, ki so pogosti pri urejanju postopkov po vrnitvi v Izrael (The Jewish Agency for Israel: 3–7).

V priročniku so najprej opisane možnosti pridobitve dokumentov in vizumov glede na status posameznika. Ko oseba, ki se vrača, pristane na letališču v Izraelu, jo tam pričaka predstavnik ministrstva za alijo in integracijo, ki tudi pregleda in pomaga pri nadaljnjih korakih, kar se tiče dokumentov in nastanitve v Izraelu. Koraki, ki jim oseba sledi na letališču, so odvisni od statusa in so natančno razloženi v priročniku. V nadaljevanju nato sledijo opisi postopkov za pridobivanje potrebnih dokumentov in zahtevanih potrdil, ki jih mora oseba predložiti za pridobitev uradnih listin. Povratniki so upravičeni do brezplačnega tečaja hebrejščine in stiki ter dodatne informacije za to odgovornih služb se prav tako nahajajo v priročniku.

Sledijo informacije o tem, kako lahko posameznik odpre bančni račun in carinsko mapo, s katero prejme popust za dobrine, ki so bile proizvedene v Izraelu, ali z uporabo svojega statusa kupi avtomobil. Od 13. avgusta 2017 velja reforma, po kateri lahko novi priseljenci preprosteje zamenjajo tuje vozniško dovoljenje, če je bilo to izdano vsaj pet let prej, preden so se vrnil v Izrael. Sledijo opisani koraki, kako to storiti. Če je tuje vozniško dovoljenje starejše od petih let, mora oseba v Izraelu opraviti vozniški izpit.

Kar se tiče davkov, so nekateri novi priseljenci (odvisno od vrste statusa) 13 mesecev od prvih 24 upravičeni do 90-odstotne oprostitve plačila upravnega davka na 100 kvadratnih metrov nepremičnine.

Veliko občin oz. upravnih enot ima zaposlene angleško govoreče projektne menedžerje, ki novim priseljencem pomagajo pri različnih zadevah, med drugim tudi pri iskanju šole za otroke.

Poleg že omenjenih so ukrepi za privabljanje Izraelcev še:

- brezplačni enosmerni let in dodatna prtljaga;
- brezplačni prevoz z letališča;
- 6-mesečna finančna pomoč;

- brezplačno zdravstveno zavarovanje do enega leta za osebo, ki ni zaposlena;
  - program integracije za mlade za prvih pet mesecev;
  - od 5- do 10-mesečni brezplačni tečaj hebrejščine, ki ga oseba lahko izkoristi v prvih 10 letih;
  - študij na univerzi v treh letih od vrnitve;
  - davčne olajšave za prva tri leta in pol od vrnitve;
  - pomoč pri najemu hipoteke v prvih 15 letih od vrnitve
- (The Jewish Agency for Israel: 8–20).

Morebitni učinki:

- Vračanje visokoizobraženih strokovnjakov (Izraelcev in tujih državljanov), zlasti s tehničnih področij, in akademikov, kar posledično pomeni večji odstotek izobražene delovne sile v statističnih analizah prebivalstva.
- Nuditi pomoč in podporo Izraelcem, ki živijo v tujini, s tem krepi občutek pripadnosti državi Izrael ter tako povečati možnosti za vrnitev.

Znotraj tega: obstoj ukrepov, posebej namenjenih spodbujanju vračanja pripadnikom diaspore

- Program »Back to Tech« je namenjen tudi visokoizobraženim Izraelcem, ki živijo v tujini in bi radi živeli v Izraelu ali se vrnili nazaj v Izrael.
- »Israeli Houses« je projekt, namenjen Izraelcem, ki živijo v tujini, ne glede na stopnjo izobrazbe.
- Štipendije ministrstva za znanost in tehnologijo so namenjene izraelskim akademikom, ki živijo v tujini in bi se radi vrnili ter nadaljevali kariero v Izraelu.
- Aktivnosti Judovske agencije za Izrael.

Programi se razlikujejo v ciljni skupini, ki so ji dotični ukrepi namenjeni (prvi je namenjen specifično visoko izobraženim Izraelcem, ki bi se radi vrnili/preselili v Izrael, drugi pa na splošno Izraelcem, ki živijo v tujini, ne glede na stopnjo izobrazbe, poklicne želje in ali želijo vzdrževati stike z matično domovino ali pa iščejo načine za vrnitev/preselitev v Izrael).

Raziskava programa Brain gain je pokazala, da je verjetnost, da se bo akademik vrnil v Izrael, odvisna glede na čas, ki ga je preživel v tujini. Če je ta čas krajši od štirih let, obstaja večja verjetnost za vrnitev v domovino, natančneje, 78 % akademikom v tem primeru razmišlja o vrnitvi domov. Po preteklih štirih letih se ta odstotek zmanjša, po štirih letih na 60 %, po šestih letih na 49 %, medtem ko po 10–15 letih le še 33 % akademikov razmišlja o vrnitvi. Po 15 letih pa se ta trend obrne, in sicer nato ponovno začne razmišljati o vrnitvi v domovino 48 % akademikov (Gravé - Lazi 2016).

Obstoj davčnih ali drugih fiskalnih olajšav

Komu so namenjene (zaposlovalcem, posameznikom, ki se vračajo)?

V letu 2017 je Izrael pripravil novo davčno reformo, ki je prinesla spremembe in olajšave za na novo priseljene Izraelce (olim) ali za tiste Izraelce, ki se po 10 ali več letih prebivanja v tujini vračajo v državo.

Ukrepi vključujejo:

- oprostitev davka za obdobje 10 let ter poročanja o sredstvih in dohodkih, ustvarjenih zunaj Izraela;
- do 20-letna oprostitev davkov na dohodek od obresti, ustvarjenih z vlogami v tuji valuti pod določenimi pogoji;
- popolna oprostitev davkov na čezmorske pokojnine – deset let za na novo vrnjene prebivalce in Izraelce, ki se vračajo;
- podpora in pomoč pri ustanavljanju podjetja;
- nove poslovne priložnosti za več sto tisoč Izraelcev in Judov, ki prebivajo v tujini;
- ta program, oblikovan v korist novih izraelskih priseljencev in tistih, ki se vračajo, širi sveženj davčnih olajšav in poenostavlja obveznosti poročanja.

Prav tako so na novo priseljeni Izraelci upravičeni do podpore in pomoči oddelka za podjetnike za naslednje namene:

- svetovanje o davčnih vprašanjih;
- promocija že obstoječega podjetja;
- ustanovitev novega podjetja

(MAI 2020).

Obstoj socialnih bonitet za posameznike, ki bi se vrnil

Izrael vračajočim se rezidentom nudi zagotavljanje socialne varnosti, pri čemer so postopki in informacije o ustreznosti ter upravičenosti do posameznega ukrepa v veliki meri na voljo na spletu (v različnih jezikih, med drugim tudi v hebrejščini, ruščini, angleščini in v francoščini).

Postopek vlaganja prošelj za odobritev pomoči se začne že v tuji državi, v kateri posameznik še prebiva, torej pred povratkom v Izrael. Tam izpolni obrazec na spletni strani ministrstva za alijo in integracijo, nato pa lahko na posebej določenem obrazcu zaprosi za poklicno svetovanje, se prijavi v sistem zdravstvenega zavarovanja, zaprosi za dodatne ugodnosti pri El Al Israel Airlines, kot je na primer večja dovoljena teža prtljage pri letu ob povratku v Izrael, ter preveri veljavnost potnega lista zase in za družinske člane (MAI 2021).

Ob povratku v Izrael so različni uradni organi prav tako na voljo povratnikom za pomoč pri urejanju in dostopu do pravic, ki jim pripadajo. So v oskrbi ministrstva za alijo in integracijo ter so lahko upravičeni do njihove pomoči eno leto od dneva prihoda v Izrael. V nekaterih primerih lahko ljudje zaprosijo tudi za dodatno denarno

pomoč, ki jo podeljuje Nacionalni inštitut za zavarovanje (National Insurance Institute of Israel). Ob koncu enoletnega obdobja lahko posameznik ob potrebi zaprosi za podaljšanje trajanja pomoči pri Nacionalnem inštitutu za zavarovanje (National Insurance Institute of Israel), če mu je bil priznan status izraelskega rezidenta in če je v Izraelu prebival 24 zaporednih mesecev – v to dobo je všteti tudi čas pred odhodom v tujino (NIII 2021).

Ali država poskuša debirokratizirati postopke in s tega vidika olajšati priseljevanje/vračanje?

Posameznika v postopku vrnitve v Izrael čaka izpolnjevanje veliko različnih obrazcev, skozi katere ga sicer državni organi vseskozi vodijo in mu pomagajo. Prav tako je z namenom spodbujanja vračanja Izraelcev na voljo tudi veliko ukrepov in pomoči pred vrnitvijo in po njej (GR 2020).

S podrobnimi in z natančnimi opisi korakov v postopku vračanja država Izrael tako omogoča in spodbuja vračanje svojih državljanov nazaj v domovino. Omogočena je tudi pomoč pri odpiranju bančnega računa (MAI 2021).

Posameznik, ki se prepozna kot »vračajoči se rezident« (»returning resident«), lahko pri ministrstvu za alijo in integracijo ter Nacionalnem inštitutu za zavarovanje zaprosi za različne vrste pomoči in podpore. Te so odvisne prav od omenjenega statusa. Tega lahko pridobi vsak, ki:

- je državljan Izraela;
- je ob vrnitvi v Izrael star 17 let ali več;
- je prebival v Izraelu v preteklosti;
- je v tujini prebival vsaj 2 leti.
  - »Vračajoči se znanstvenik« je upravičen do pomoči Centra za integracijo v znanosti, če je v tujini prebival vsaj pet let.
  - »Poslovni podjetnik« je upravičen do pomoči, če je v tujini prebival vsaj pet let.
- ni prebival v Izraelu več kot štiri mesece v obdobju enega leta, medtem ko je živel v tujini;
- ni prebival v tujini kot napoteni delavec;
- v preteklih dveh letih ni prejemal podpore ministrstva za alijo in integracijo kot novi priseljenec (MAI2 2020).

Nekatere birokratske postopke mora posameznik začeti že pred vrnitvijo v Izrael, medtem ko drugi koraki sledijo po povratku. Skozi te postopke ljudi prav tako vodijo natančno opisani koraki na spletnih straneh Nacionalnega inštituta za zavarovanje, na voljo pa so tudi svetovalci po elektronski pošti ali telefonu, velikokrat tudi 24 ur dnevno (NIII2 2021).

Opredelitev ravni sprejemanja in izvajanja ukrepov za vračanje posameznikov

- a) državna ali
- b) regionalna/lokalna raven?

Večina aktivnosti v povezavi z vračanjem je v pristojnosti ministrstva za alijo in integracijo (pred letom 2017 je bilo to ministrstvo za absorpcijo) in drugih državnih organov, določenih v različnih zakonskih aktih, tako da je sprejemanje in izvajanje ukrepov vračanja posameznikov izrazito na državni ravni. Drugi državni organi z njimi sodelujejo pri pravi zakonov, podzakonskih aktov, aktivnosti (npr. Nacionalni inštitut za zavarovanje) (Lav 2009: 3, 12).

Definiranje deležnikov v tem procesu

Izrael ima dve ministrstvi, ki se ukvarjata s tematiko vračanja in priseljevanja v Izrael. Prvo je ministrstvo za diasporo (The Ministry of Diaspora Affairs) in drugo ministrstvo za alijo in integracijo (Ministry of aliyah and integration), prej ministrstvo za absorpcijo priseljencev (Ministry of Immigrant Absorption) (MFA 2013b). Vračanje Izraelcev/priseljevanje visokoizobražene delovne sile je v Izraelu pojav, s katerim se v prvi vrsti ukvarja država in se ukrepi sprejemajo na državni ravni s sprejemanjem zakonov. Prav zato je bilo ustanovljeno ministrstvo za alijo in integracijo, ki oblikuje, vodi in usmerja postopke vračanja in informira vse zainteresirane deležnike o korakih ter novostih na tem področju. Dodatno so po potrebi v proces vračanja vključeni Nacionalni inštitut za zavarovanje, davčni urad in drugi državni organi, ki urejajo določene korake v postopku vračanja. Univerze in raziskovalno-znanstveni centri so prav tako del procesa, saj koordinirajo in sprejemajo raziskovalce ter znanstvenike, ki so vključeni v različne programe priseljevanja/vračanja visokoizobražene delovne sile.

Posebnosti, ki jih velja omeniti

V veliki meri se Izrael osredinja na privabljanje dveh skupin: Izraelcev v splošnem, ne samo na visokoizobražen kader, kar kaže na nacionalistično profiliranje ljudi, za katere bi želeli, da se priselijo ali vrnejo nazaj v domovino. Med drugo najbolj zaželeno ciljno skupino so pa visokoizobraženi ljudje, še posebej strokovnjaki s področja visokih tehnologij in akademiki, za katere so bile sprejete vrste ukrepov, ki spodbujajo njihovo priseljevanje v Izrael (štipendije, zagotovljene zaposlitve, pomoč pri preselitvi).

Seznam virov in literature

- CBS, Central Bureau of Statistics (2019). Departing and returning Israelis. URL: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2019/2.shnatonpopulation/st02_6_1.pdf [17. 2. 2021].
- CBS, Central Bureau of Statistics (2020). Table 1 – Immigrants, by period of immigration. URL: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/doclib/2020/223/21_20_223t1.pdf [17. 2. 2021].
- Cooper, C. (2017). How Israel became a start-up nation. URL: <https://www.intheblack.com/articles/2017/11/01/israel-start-up-nation> [19. 4. 2021].
- EIS, Embassy of Israel in Sweden (2021). The Israeli Houses. URL: <https://embassies.gov.il/stockholm-en/ConsularServices/Pages/Israeli-House.aspx> [14. 1. 2021].
- Gravé-Lazi, L. (2016). Israel battles brain drain: 'It's time to come back home'. *The Jerusalem Post*. URL: <https://www.jpost.com/israel-news/israel-battles-brain-drain-its-time-to-come-back-home-470237> [22. 1. 2021].
- GR, Globus Relocation (2020). New immigrants and returning citizens? You might be entitled to exemptions, concessions and other benefits. URL: <https://globus-relocation.com/new-immigrants-and-returning-citizens-you-might-be-entitled-to-exemptions-concessions-and-other-benefits/> [18. 2. 2021].
- Lav, Y. (2009). The Integration Process in Israel. *Österreichischer Integrationsfonds*. URL: https://www.integrationsfonds.at/fileadmin/content/AT/Downloads/Publikationen/n1_Dossier_Integration_Process_in_Israel.pdf [23. 2. 2021].
- MAI, Ministry of Aliyah and Integration (2020). Introducing the Tax Reform. URL: https://www.gov.il/en/departments/general/introducing_innovative_reforms [28. 1. 2021].
- MAI2, Ministry of Aliyah and Integration (2020). Who is a Returning Resident? URL: https://www.gov.il/en/departments/general/returning_residents_whois [19. 2. 2021].
- MAI, Ministry of Aliyah and Integration (2021). You've Decided to Return to Israel? What Must You Do? URL: https://www.gov.il/en/departments/general/returning_residents_checklist [17. 2. 2021].

- MFA, Israel Ministry of Foreign Affairs (2013a). Education. URL: <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/education/pages/education-%20primary%20and%20secondary.aspx> [17. 2. 2021].
- MFA, Israel Ministry of Foreign Affairs (2013b). Israel Government Ministries. URL: <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/state/government/pages/israel%20government%20ministries.aspx> [19. 4. 2021].
- NIII, National Insurance Institute of Israel (2021). Income Support. URL: <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/TargetPopulation/ReturningResident/Pages/IncomeSupport.aspx> [2. 2. 2021].
- NIII2, National Insurance Institute of Israel (2021). Determination of residency. URL: <https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/TargetPopulation/ReturningResident/Pages/Determinationofresidency.aspx> [22. 2. 2021].
- OECD (2013). Country Note: Israel. URL: http://www.oecd.org/education/Israel_EAG2013%20Country%20Note.pdf [18. 2. 2021].
- Statista (2021). Israel: Unemployment rate from 1999 to 2020. URL: <https://www.statista.com/statistics/375244/unemployment-rate-in-israel/> [17. 2. 2021].
- The Jewish Agency for Israel (2018). *First steps in Israel*. URL: <http://archive.jewishagency.org/sites/default/files/First%20Steps%20in%20Israel%202018%20NA.pdf> [16. 4. 2021].
- Tress, L. (2019). Brain gain bid seeks to double number of international students in Israel. *The Times of Israel*. URL: <https://www.timesofisrael.com/brain-gain-bid-seeks-to-double-number-of-international-students-in-israel/> [11. 1. 2021].
- Worldbank (2021). Data-Israel. URL: <https://data.worldbank.org/country/IL> [17. 2. 2021].
- Zered, E. (2020). Israelis with Academic Education Abroad and Steps Taken to Return Them to Israel. *The Knesset Research and Information Center*. URL: <https://main.knesset.gov.il/EN/activity/mmm/IsraeliAcademicsAbroad.pdf> [7. 1. 2021].
- Zupančič, R. (2015). Nenehno »ustvarjanje« naroda: kritika ustvarjanja izraelskega naroda in judovske države. V: *Aktivno državljanstvo in domovina*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 115–134.

2.9. Širši primerjalni pregled pristopov različnih evropskih držav k izzivu bega/kroženja možganov

Dejan Valentinčič

V sodobnem svetu lahko govorimo o globalni tekmi za talente. Države, ki se spoprijemajo z izseljevanjem izobraženega prebivalstva, poskušajo to z različnimi ukrepi omiliti in trende spremeniti. Države, v katere se ti kadri običajno priseljujejo, sprejemajo posebne ukrepe, s katerimi to spodbujajo, da bi bile čim bolj privlačne za kvalificirano delovno silo. A države ne gre razdeliti samo na ti dve skupini, ampak je razdelitev kompleksnejša in obstaja več kategorij in pristopov. Nekatere države so bolj aktivne, druge manj, nekatere so bolj uspešne druge manj, nekatere imajo celovite pristope, druge se osredinijo le na en vidik, ki se jim zdi ključen. V tem pod poglavju je po osmih državah prikazan še prečni prerez večjega števila (predvsem evropskih) držav, kakšni so njihovi pristopi k temu vprašanju.

Če si za začetek pogledamo največjo državo na svetu, ugotovimo, da **Ruska federacija** zaznava izseljevanje, hkrati pa je tudi zanimiva destinacija za priseljevanje iz drugih republik nekdanje Sovjetske zveze. Politike, ki bi blažile izseljevanje in privabljale rojake k vračanju v Rusijo, niso zelo izrazite, določeni programi pa obstajajo. Udeleženci imajo v številnih primerih pravico do pridobitve državljanstva po poenostavljenem postopku, če ga še nimajo. Udeleženec programa in njegovi družinski člani, ki se skupaj priselijo z namenom stalnega prebivanja v Rusiji, so upravičeni do nadomestila za potne stroške, stroške plačila državnih dajatev za urejanje dokumentov, oprostitve plačila carine pri uvozu osebnega blaga, plačila subvencije ob priseljevanju itn.

S še večjim problemom izseljevanja se spoprijema njena zahodna sosedica. Vračanje Ukrajincev iz tujine je ena izmed prioritet ukrajinskega predsednika in vlade **Ukrajine**. Zagnali so program, ki predvideva posojila v višini 50.000 EUR članom ukrajinske diaspore, ki se odločijo za vrnitev in zagon podjetja v Ukrajini in druge ugodnosti. Po izbruhu covidne krize se je Ukrajina odločila za ad hoc akcijo, da več deset tisoč ukrajinskim delavcem, ki so se začasno vrnil domov, ni dovolila izhoda iz države. Politični vrh je dajal izjave, da gre za kvalificirano delovno silo, ki jo želijo doma in za katero bodo ustanovili delovna mesta. A to je bilo zelo problematično, saj se je delavce zadrževalo proti njihovi volji; govor je bil, da se država vrača v čas Sovjetske zveze. Na koncu ta akcija ni obrodila zelenih sadov.

Tudi **Romunija** ima zaradi zelo visokega izseljevanja eno izmed vladnih prioritet privabljanje visokoizobraženih Romunov nazaj v domovino. Za to jim ponujajo različne ugodnosti ob investicijah, odpiranja novih podjetij ter zagonskih projektov na področju podjetništva. Trenutno sta odprti dve finančni shemi: prva spodbuja ustanavljanje start-up podjetij z visoko dodano vrednostjo, druga pa je namenjena mladim kmetom, ki se vrnejo v domovino in prevzamejo zapuščeno kmetijo. Ker je

večina izseljenih iz Romunije fizičnih delavcev, je velika pozornost namenjena njihovemu informiranju glede pravic, ki jih imajo na tujem ter kako si urediti status, da ne bi prihajalo do njihovega izkoriščanja.

Njena soseda **Bolgarija** je kot najvidnejši ukrep uvedla spletno platformo »Vodič v Bolgarijo«, na kateri objavljajo informacije o prostih delovnih mestih ter nudijo informacije in nasvete o administrativnih postopkih. Družinski člani vračajočih, ki ne govorijo bolgarsko, so upravičeni do vrednostnih bonov za učenje bolgarskega jezika. Obstajajo tudi olajšave pri plačevanju najemnine za nastanitev za prvo leto po vrnitvi.

Ozrmo se še nekoliko bolj na sever, k višigrajskim državam, ki v zadnjih letih doživljajo nadpovprečno ekonomsko rast, a so še vedno deležne izseljevanja kvalificiranega kadra. **Češka** posebnih politik, s katerimi bi privabljali visokoizobražene izseljence, nima. Skušajo pa jih nagovoriti s tradicionalnimi politikami, kjer kot najpomembnejšo vidijo program »Češke šole brez meja«. Gre za prostočasni dopolnilni pouk češkega jezika in domoznanstva. Trenutno v tujini deluje 110 čeških šol, od katerih jih ima 12 polno akreditacijo Ministrstva za izobraževanje in izvajajo identičen program kot šole na Češkem. Ugotavljajo, da je interes staršev za takšne šole včasih celo večji kot njihov lastni interes za udejstvovanje v društvih, zato menijo, da je to najpomembnejši pristop za ohranjanje vezi in lažjo integracijo ob morebitnem povratku. Pod določenimi pogoji lahko češki državljani zaprosijo za materialno pomoč v povezavi s selitvijo in z nadaljnjim prebivanjem ter integracijo. Za osebe v stiski je predvidena možnost financiranja/sofinanciranja potnih in selitvenih stroškov, zagotovitev začasne namestitve po prihodu na Češko, sofinanciranje najemnin, različne oblike pomoči pri iskanju zaposlitve, pomoč pri nostrifikaciji spričeval/diplom, vključitev v jezikovne tečaje, osebna asistenca pri integraciji. Povratnih selitev na Češko ne spodbujajo posebej, prav tako nimajo posebnih politik za spodbujanje priseljevanja visokoizobraženega kadra, s češkimi koreninami ali tujcev, kar se predvsem navezuje na nizko stopnjo brezposelnosti (do izbruha covidne krize je bila najnižja med državami EU) in naraščajočo privlačnost Češke (predvsem Prage) kot poslovne destinacije.

Politike **Slovaške** na tem področju so še manj izrazite. Omeniti velja le portal »Careers without borders«, ki je bil vzpostavljen že leta 2009 in je skupaj z izbranimi slovaškimi podjetji slovaške strokovnjake na tujem spodbujal, da naj se vrnejo na Slovaško ter tam v polnosti izkoristijo svoje potencialne, ponujali so tudi konkretno pomoč.

Madžarska svoje ukrepe namenja bolj fokusirano na pripadnike starejše diaspore in še posebej avtohtone madžarske skupnosti v sosednjih državah (nekdanja Ogrska, t. i. Karpatski bazen). Predvsem pristop do skupnosti v Romuniji in še bolj Ukrajini kaže tudi ambicijo po priseljevanju tamkajšnjih Madžarov na Madžarsko. Tako sta bila vzpostavljena programa, ki Madžarom zunaj Madžarske ponujata štipendije za preživetje določenega obdobja na Madžarskem in spoznavanje jezika, plesa, tradicije, vere in drugih kulturnih prvin. Po drugem programu pa mednje odhajajo

učitelji iz Madžarske, ki jih učijo enakih vsebin. Poleg krepitve madžarske identitete je eden izmed ciljev tudi motiviranje posameznikov za priseljevanje na Madžarsko. Glede privabljanja sodobnih izseljencev lahko omenimo predvsem ponujanje štipendij (projektov) visokokvalificiranim, ki bi se želeli vrniti, posebno pozornost pa so namenili zdravnikom. Poskušali so tudi z omejitvami, da se diplomanti še nekaj let po zaključku študija ne bi smeli izseliti.

S precejšnjim izseljevanjem se je po vstopu v EU spoprijemala tudi **Poljska**, ki je na tem področju ubrala proaktiven pristop. V okviru vladnega programa, ki je bil sprejet za obdobje 2015–2020 (in je vseboval akcijske programe po posameznih ministrstvih), je bila ena točk tudi vzpostavitev informacijske točke, ki bi potencialne povratnike obveščala o davčnih in pokojninskih zadevah, kako urediti dokumente itn. Pomembno vlogo igra tudi regionalna raven (regije oziroma vojvodstva) in lokalna raven. Ti ponujajo tudi svoje dodatne bonitete, ki bi ljudi, ki so se izselili, privabili nazaj, s ciljem depopulacije in razvoja gospodarstva. Ukrep, ki ga je sprejelo več mest in ga velja posebej omeniti, so nastanitvene kapacitete (stanovanja), ki so jih nekatera mesta rezervirala za povratnike, ali posebne ugodnosti za nastanitev v obliki oprostitve davka ali subvencij.

Z velikim izseljevanjem se od vstopa v EU spoprijemajo tudi baltske države, ki so se prav tako poslužile različnih politik za privabljanje rojakov nazaj domov, ali izkoriščanje njihovega potenciala, če ostanejo na tujem. Prva se je spodbujanja povratništva lotila **Litva**, ki je leta 2011 zagnala program »Global Lithuania diaspora program«. Za izvajanje je (bil) odgovoren oddelek za Litovce po svetu ministrstva za zunanje zadeve. Hkrati je vlada vzpostavila spletno stran »I choose Lithuania«, ki promovira povratništvo in nudi informacije. V zadnjem obdobju ni več namenjena le pripadnikom diaspore, ampak komur koli, ki se zanima za priselitev v Litvo. Leta 2017 jim je po objavljenih podatkih uspelo nazaj v domovino privabiti 10.155 rojakov (skoraj polovica teh je prišla iz Združenega kraljestva), a ker se je hkrati istega leta izselilo 47.925 ljudi, je to še vedno pomenilo najslabšo migracijsko statistiko med vsemi državami članicami EU. Omeniti velja tudi nevladno organizacijo »Global Lithuanian Leaders«, v katero je včlanjenih prek 1.700 profesionalcev, ki živijo v 49 državah. Povezujejo se z namenom prenosa znanja, ki bi državi pomagalo pri razvoju. Eden izmed fokusov je tudi spodbujanje mladih profesionalcev, da bi se vrnil v Litvo ali vsaj delili pridobljeno znanje. Z volitvami leta 2020 je država uvedla tudi poseben volilni okraj in poslansko mesto, ki ga izvolijo Litovci v diaspori.

Latvija je leta 2019 sprejela Zakon o diaspori. Ta diasporo definira kot skupnost državljanov in nedržavljanov latvijskega rodu na tujem ter njihove družinske člane. Leta 2018 je ministrstvo za zaščito okolja in regionalni razvoj zagnalo pilotni projekt za spodbujanje vračanja družin PAPS (kratica latvijskega poimenovanja za Regional Remigration Coordinator project). Program ima pet regionalnih koordinatorjev, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve, nastanitve, urejanju otroških dodatkov, vpisovanju v šole ter pri prijavljanju za finančno pomoč, če ima nekdo namen odpreti podjetje v

Latviji. V letu 2019 je bilo za takšne podjetniške spodbude namenjenih po 40.000 evrov za vsako izmed petih regij. Najvišja mogoča subvencija za posamezni projekt je bila 10.000 evrov. Po podatkih iz leta 2018 naj bi to spodbudilo vrnitev 185 družin, še nadaljnjih 2.017 družin pa naj bi takrat izrazilo namen vrniti se. Da bi država izboljšala institucionalni odnos do diaspore, je uvedla tudi posebno mesto ambasadorja na zunanjem ministrstvu, ki je pristojen posebej za diasporo. Latvija pozna tudi posebne vizume za investitorje in te, ki bi odprli zagonska podjetja in prihajajo zunaj EU. Po izbruhu pandemije covid-19 je Agencija za investicije in razvoj sredi leta 2020 zagnala kampanjo »Ahead of the Curve«, katere namen je bil promovirati, zakaj je Latvija zaradi svojih danosti – naravnih in tehnološkega okolja, odlična država za delo od doma za digitalne nomade. Konkretni rezultati kampanje še niso objavljeni.

Estonija je leta 2021 začela izvajati Program globalne Estonije, ki je nadomestil Program za sonarodnjake, ki se je izvajal od leta 2004. Povratniki so upravičeni do finančne podpore za selitev, za raziskovalce pa obstajajo tudi posebne štipendije (projekti). Med letoma 2010 in 2012 so imeli tudi poseben program »Bringing Talent Back«, a ni obrodil zelenih sadov, menda tudi zaradi zelo visokih meril, ki naj bi jih visokoizobraženi pripadniki diaspore morali izpolnjevati, da bi se kvalificirali za program. Zato so se usmerili tudi na privabljanje tujih visokokvalificiranih delavcev, sodelujejo z nevladnimi organizacijami, npr. »International House Estonia«, ki na pomaga imigrantom na enem mestu urediti vse potrebno, in »Career Hunt initiative«, ki plača vse stroške poti na Estonijo za IT-strokovnjake, ki bi radi preverili možnost za priselitev v Estonijo. Kot posebno prednost navajajo tudi, da je vse dokumente in dovoljenja mogoče urediti elektronsko, saj se Estonija predstavlja kot vodilna svetovna država na področju digitalizacije.

Poleg vzhodne Evrope, ki jo izseljevanje še vedno zelo pesti, je bil to velik problem tudi za južnoevropske države, ki pa so se s tem intenzivno spopadle in so prvi rezultati že vidni. Kraljevina **Španija** je leta 2019 sprejela program za vračanje »Plan Retorno«. Ustanovljena je bila pisarna za povratništvo, katere namen je ponujanje vrste praktičnih informacij, med drugim tudi o službah, ki so na voljo. Poleg tega je velika pozornost namenjena spodbujanju ustanavljanja podjetij sodobnih izseljencev in privabljanju raziskovalcev – s poenostavitvami habilitacij, lažjim priznavanjem v tujini pridobljene izobrazbe, ponujanjem posebnih mentorstev itn. Nudijo tudi pomoč pri načrtovanju vrnitve in selitvi.

Zelo podobni so tudi pristopi **Portugalske**, le da je še večji fokus na spodbujanju podjetništva ter da je sistem poleg nacionalno organiziran tudi na regionalni ravni. Reševanja potreb po kvalificirani delovni sili v nekaterih sektorjih portugalskega gospodarstva se je država lotila skozi finančne podpore povratnikom, ugodnejšim davčnim režimom in kreditno linijo za podporo poslovnim naložbam. Portugalski izseljenci in njihovi otroci imajo prav tako pravico do prijave na visokošolski študij na

Portugalskem, zanje je tudi rezerviranih 7 % študijskih mest, namen je, da bi za tem ostali na Portugalskem. Obstajajo tudi davčne olajšave za povratnike.

Država, ki ima prav tako davčne olajšave za povratnike (in tudi visokoizobražene tujce), je **Italija**. Davčne olajšave so namenjene vsem, medtem ko so bonitete glede javnih stanovanj in pokojninskih ugodnosti namenjene le italijanskim državljanom na tujem. V primerjavi z do zdaj navedenimi državami, ima Italija veliko izrazitejši fokus na privabljanju znanstvenikov. Del ukrepov je na nacionalni ravni, del pa jih uvajajo posamezne dežele.

Povsem drugače pa je na severu celine. Države z najmanj dodelanim odnosom do diaspore so skandinavske države. Njihovo izseljevanje sega stoletja v zgodovino, v desetletjih od konca druge svetovne vojne pa so znane kot izrazito imigrantske države, zato je v ospredju njihove pozornosti predvsem ta vidik. **Švedska** nima posebnih politik glede švedskih izseljencev v tujini niti posebne zakonodaje ali državne ustanove, ki bi zasledovala njihove interese. Švedska se ukvarja predvsem z izzivi vključevanja/integracije priseljenih, predvsem z begunci. Nima niti ne načrtuje posebne strategije ali zakonodaje, ki bi bila osredinjena na pripadnike diaspore in njihovo vračanje na Švedsko. Upoštevajoč merilo kakovosti življenja sodi Švedska med najboljše med državami OECD, med pet najprivlačnejših držav za delavce s podiplomsko izobrazbo (poleg ZDA, Avstralije, Nove Zelandije in Kanade) in med najprivlačnejše države za podjetnike, ki so rojeni v drugih državah (poleg Norveške, Finske, Danske), saj ima nizke zahteve za pridobitev podjetniškega vizuma. To šteje kot svoje ključne prednosti, da je zanimiva za priseljevanje.

Podobno velja za **Finsko**. Vlada sicer vsakih pet let sprejme program vladne politike, ki je namenjen poglobljanju stikov med Finsko in v tujini živečimi Finci. Trenutni (2017–2021) se osredinja na razvoj finskih šol v tujini, podporo dejavnosti za otroke in mladostnike, spodbujanje volilne udeležbe in na delovanje finskega izseljeniškega parlamenta. Pri pripravi programa sodeluje tudi finski izseljeniški parlament, ki predstavlja vez med finsko vlado in skupnostjo v tujini. Spodbujanje vračanja ne spada med cilje, ki bi jih zasledovali.

Danska je še bolj mačehovska, saj Dancev v tujini finančno ne podpira, izseljeni državljani precej hitro začnejo izgubljati svoje pravice in ugodnosti socialne države. Diaspora kulturne aktivnosti ali poučevanje otrok izvaja na lastne stroške oz. s podporo gostujoče države. Po dveh letih v tujini danski državljani izgubijo volilno pravico. Tudi politik za spodbujanje vračanja ne poznajo. Pred nekaj leti pa je bila ustanovljena projektna skupina, ki je po irskem in avstralskem zgledu pripravila priporočila, kako bolje izkoristiti potencial diaspore na področju gospodarstva. Na podlagi priporočil je bila leta 2019 ustanovljena neprofitna organizacija Diaspora Denmark. V upravnem odboru gre za javno-zasebno partnerstvo; močno besedo imajo predstavniki gospodarstva, saj je cilj vključitev diaspore v njegovo večjo internacionalizacijo. Med drugih vzpostavljajo brezplačne stike (»match-making«), vzpostavljajo pa tudi digitalno platformo. Zanimivo je, da je eden izmed ciljev tudi

privabljanje visokoizobraženih kadrov tehnične smeri, ki pa niso nujno člani diaspore, ampak naj bi jih ti navdušili za življenje na Danskem.

Sorodne, a manj izrazite pristope lahko opazimo pri germanskih državah v središču Evrope. **Nemčija** je primer države, ki nima posebej razvitih politik do svoje diaspore, zelo sofisticiran in uspešen pa je njen pristop pri privabljanju tuje kvalificirane delovne sile. Posebna pozornost je namenjena znanstvenikom. V zadnjih letih so uvedli nekaj sistemskih sprememb in novih programov, ki omogočajo dolgoročno financiranje in gradnjo karier izbranih (mladih) raziskovalcev. Pomembno vlogo pri gradnji teh shem in kariernih priložnosti igrajo zasebni kapital in razne zasebne fundacije, ki za svoje potrebe ali zaradi filantropičnih nagibov financirajo takšne programe.

Sorodno neizrazit odnos do diaspore, a dodelan pristop za privabljanje kvalificirane tuje delovne sile ima Avstrija. Njen primer je za Slovenijo kot njeno sosednjo državo še posebej relevanten, ker aktivno dela tudi na privabljanju perspektivnih kadrov iz Slovenije. Njena zanimiva posebnost je, da imajo pri določanju in aplikaciji ukrepov veliko svobode in iniciative zvezne dežele. Dežela Koroška, ki je za nas še posebej zanimiva, se je odločila dati prednost le nekaj ozkim področjem (predvsem mikroelektronike), na katerih razvija vrhunsko znanost in inovacije. Privablja ne le znanstvenike, ampak tudi podjetnike in druge. Veliko poudarja kakovost življenja na Koroškem. Za kvalificirane imigrante nudi tudi davčne olajšave.

Nizozemska je država, ki nima dejansko nobenih politik do diaspore. Čeprav je tradicionalno imigracijska država, se spoprijema tudi z določeno emigracijo, a tega ne nagovarja kot problem. Aktivno pa spodbuja priseljevanje visokoizobraženega kadra. Med ukrepi privabljanja posebej omenimo oprostitev delodajalca plačila davkov in prispevkov v višini 30 % bruto plače, kar se odraža v višji plači novozaposlenega.

Švica nima posebnih določil za pripadnike diaspore. Švicarjem, ki se želijo vrniti nazaj v državo, pri integraciji pomaga Auslandschweizer-Organization. Osnovna politika države je, da dovoljuje priseljevanje v državo samo visokoizobraženi delovni sili (še posebej iz tretjih držav) ali delovni sili, ki je sama nima oz. ji primanjkuje (gradbena dela, sezonska dela itn.).

Obstajajo pa tudi države s povsem drugačnimi pristopi. Država, ki je znana po veliki diaspori in izdelanih politikah do nje, je **Irska**. Nič drugače ni pri sodobnih izseljencih. Velika pozornost je namenjena predvsem informiranju; obstaja več platform, ki nudijo praktične informacije in nasvete. Hkrati so se lotili olajševanja postopkov in ustvarjanja pogojev za lažje vračanje. Niso se odločili za model velikih projektov privabljanja, ampak odpravljanje številnih ovir, ki posameznikom otežujejo vračanje ali jih od tega odvračajo (pri tem se ne omejujejo le na visokoizobražene, saj na enake ovire naletijo vsi segmenti posameznih povratnikov). Izraziteje kot katera koli država Irska osrednjo pozornost namenja podjetništvu – ustvarjanju različnih programov in spodbud, ki bi pripadnike iz diaspore privabljali k odpiranju podjetij na Irskem, in ugodnemu podjetniškemu okolju, ki spodbuja tuje investicije. Irska je sicer

zelo zanimiva pri svojih politikah do diaspore tudi po tem, da veliko pozornost namenja socialni komponenti – podpori rojakom na tujem, če zapadejo v ekonomske težave.

Irska je pogosto tudi zgled, po katerem se poskušajo zgledovati balkanske države, ki jih izseljevanje tudi hudo pesti. Tudi **Grčija** se spoprijema z velikim izseljevanjem, ki se je še dodatno okrepilo v času hude ekonomske krize v državi (v tistem obdobju naj bi državo zapustilo med 355.000 in 500.000 ljudi). Tako vlada namenja številne ukrepe, ki bi spodbudili vračanje. Kot enega zelo zanimivega omenimo, da je vlada pred izbruhom covidne krize načrtovala obsežen program, s katerim bi spodbudila vračanje visokoizobraženih grških državljanov v domovino. 500 vrhunsko izobraženim osebam, ki bi se vrnile, bi zagotovili primerljive življenjske pogoje, kot jih imajo v tujini, vključujoč 3.000 EUR plače.

Črna gora se trudi izobrazene pripadnike diaspore privabljeti predvsem prek ugodne davčne in socialne politike. Tako inovativnim zagonskim podjetjem in naprednim raziskovalnim projektom oprostijo plačilo davka na dohodek in del obveznih prispevkov za socialno zavarovanje (del zakonodaje, ki to ureja, je že bil sprejet, del pa naj bi še bil). Poznajo tudi program ekonomskega državljanstva, s katerimi se v zameno za državljanstvo prizadevajo pritegniti tuje investicije v gospodarstvu, turizmu in industriji.

Tudi slovenska južna soseda **Hrvaška** se spoprijema s precejšnjim izseljevanjem in poskuša sprejeti različne ukrepe, ki bi trend omilili in mogoče obrnili. Tudi Hrvaška je poskušala prevzeti nekatere dobre prakse Irske. Kot poseben ukrep za spodbujanje vračanja je bil znotraj Osrednjega urada za Hrvate zunaj Republike Hrvaške vzpostavljen Urad dobrodošlice, ki zainteresirane za vračanje informira o carinskih in davčnih okoliščinah za povratnike, možnostih zaposlitve, priznavanju izobrazbe in poklicnih kvalifikacij, pridobivanju državljanstva itn. Povratnikom je na voljo tudi svetovalec oz. mentor, ki jim pomaga skozi postopke. Drugi ukrep, ki ga posebej omenimo, so kvote za študente iz izseljenstva, ki jih morajo imeti vsi študijski programi.

Med različnimi evropskimi državami torej lahko opazimo zelo raznolike pristope k temu vprašanju. Za konec se na kratko ozrimo še zunaj Evrope. Država, ki je sinonim za veliko pozornost do diaspore, je **Izrael**. Zelo dodelane politike ima tudi za spodbujanje vračanja sodobnih izseljencev (poleg tradicionalne diaspore, katere priseljevanje je ključni del izraelske identitete). Izraelskim emigrantom po vrnitvi v Izrael država podeli poseben status povratnika (»returning resident«), hkrati pa jim nudi finančno podporo in davčne ugodnosti v letu prilagajanja ter pomoč pri iskanju zaposlitve. Pomoč pri naselitvi v državi je v obliki šestmesečne finančne pomoči, enega leta brezplačnega zdravstvenega zavarovanja, brezplačnih jezikovnih tečajev, popustov pri občinskih in komunalnih davkih, ugodnosti pri dohodnini, davku ob nakupu nepremičnine in stanovanjskem kreditu, pomoči pri najemninah, transportu in uvozu selitvenega blaga, pomoči pri študiju ali iskanju zaposlitve. Številne programe

priseljavanja Judov iz diaspore izvaja Judovska agencija, ki hkrati nudi tudi druge programe, s katerimi bi se mladi iz diaspore povezali z Izraelom (programi potovanj v Izrael, poletni tabori, obšolske dejavnosti). Izrael ima sicer tudi posebno ministrstvo za alijo (torej za priseljevanje Judov), ločeno pa imajo še ministrstvo za diasporo. V luči potreb po visokotehnoloških kadrih so v Izraelu vzpostavili poseben program za privabljanje novih imigrantov z visokotehnološkimi kvalifikacijami oz. z visokošolsko znanstveno izobrazbo. Gre za imigrante judovskega izvora in osebe, upravičene do naselitve v Izraelu po Zakonu o vrnitvi, pa tudi izraelske izseljence, ki se želijo vrniti v Izrael. Te osebe lahko zaprosijo za status imigranta oz. status povratnika znanstvenika, s katerim prejmejo podporo pri integraciji. Znotraj ministrstva za alijo deluje poseben Center za absorpcijo v znanosti, ki nudi svetovanje in pomoč znanstvenikom, ki se priseljujejo v Izrael. Na splošno Izrael veliko pozornost daje informiranju o možnostih in pomoči pri urejanju administrativnih zadev. Poznajo tudi kratko- in dolgoročne vizume (običajno od 1 do 3 let) za inovatorje podjetnike ter tehnične eksperte, kadre, ki jih v Izraelu primanjkuje in zaslužijo najmanj dvakratnik povprečne izraelske plače. Pogoji za pridobitev bivalnega in delovnega dovoljenja so bistveno olajšani.

Druga izmed neevropskih držav, ki jo gotovo velja omeniti, je **Armenija**, ki ima že tradicionalno zelo razdelane politike do diaspore (Armenija ima med vsemi državami sveta enega najvišjih odstotkov rodovnega prebivalstva v diaspori, prebivalstvo Armenije šteje cca tri milijone ljudi, zunaj Armenije pa živi cca šest milijonov Armencev). Omenimo le nekatere. Izvajajo programe enoletnih pripravništev v okviru armenskih vladnih struktur. Občasno so na voljo tekmovanja za državno pomoč malim podjetnikom, ki bi se vrnil v domovino in odprli podjetje. V letu 2019 so privabili 15.000 Armencev iz tujine. Vračanje olajšuje poenostavljen postopek za pridobitev državljanstva za tujce armenskih korenin. Velike napore namenjajo tudi organizaciji repatriacije Armencev iz držav v vojni ali krizi (Irak, Sirija). Po prihodu poskrbijo za nastanitev in službe zanje. Vlada financira le manjši del aktivnosti; pomembne so fundacije in združenja Armencev na tujem, ki financirajo številne iniciative (predvsem izmenjave, prakse itn. z domovino). Zelo spodbujajo odpiranje podjetij pripadnikov diaspore v Armeniji ali vsaj sodelovanje z Armenijo. Trenutno pripravljajo zbirko podatkov armenskih profesionalcev po svetu. Pomembno pozornost namenjajo tudi nudenju praktičnih informacij tem, ki so potencialni povratniki. Kot zanimivo posebnost navedimo, da imajo na spletni strani diaspora.gov.am, na kateri so rubrike z različnimi praktičnimi informacijami in navedeni številni različni komunikacijski kanali (telefon, elektronska pošta, Whatsapp, Viber, LinkedIn) tudi možnost postavljanja vprašanj in prejemanja odgovorov v realnem času, torej takoj. Do leta 2019 je imela Armenija ministrstvo za diasporo, od takrat naprej pa je to nadomestil visoki komisar, ki je neposredno pod predsednikom vlade.

III. EMPIRIČNA RAZISKAVA

1. Metodologija empirične raziskave

Maja Gostič

V sklopu empiričnega dela projekta smo uporabili raziskovalni načrt mešanih metod, natančneje zaporedni pojasnjevalni načrt. Raziskava je potekala v dveh zaporednih glavnih delih, prvem kvantitativnem in drugem kvalitativnem. V prvem delu smo oblikovali anketo, zbrali podatke in na podlagi dobljenih rezultatov sestavili polstrukturirane intervjuje za razširitev razumevanja dobljenih informacij. V nadaljevanju so predstavljene lastnosti vzorca, uporabljeni pripomočki in postopek izvedbe raziskave ter analize podatkov.

Udeleženci

V kvantitativnem delu je sodelovalo 2.036 udeležencev in udeleženk, od tega 1.148 (56 %) žensk in 888 (44 %) moških. Povprečna starost, izražena v aritmetični sredini, je bila 35 let. Delež samskih udeležencev in udeleženk študije je znašal 36 %, v zunajzakonski skupnosti 31 %, poročenih 29 % in v istospolni partnerski skupnosti 2 %. Večina anketiranih ni imela otrok (68 %), preostali so imeli povprečno dva otroka. Največji delež anketiranih je imel kot najvišjo doseženo izobrazbo opredeljen magisterij (druga bolonjska stopnja, predbolonjska diploma in znanstveni mag.) (42 %), nato so sledili: fakulteta (višja in prva bolonjska stopnja) (28 %), srednja šola (17 %), doktorat (12 %) in osnovna ali poklicna šola (1 %). Med področji izobrazbe je prevladovalo družboslovje (28 %), med poklicnimi področji pa status zaposlenega v zasebnem podjetju (37 %), v katerem je prevladovala kategorija »zaposlen na delovnem mestu z univerzitetno izobrazbo« (30 %). Drugi dve najvišje reprezentirani skupini sta bili še »študent« (15 %) in »zaposlen v visokotehnološkem podjetju« (13 %). V področjih zaposlitve je prevladovala informacijska tehnologija, sledila so strokovna, vodstvena in organizacijska dela ter raziskovalna in razvojna dejavnost. Večina anketiranih je samoopredelila slovensko etnično pripadnost (76 %), nekaterim je bilo bližje navajati dve etnični identiteti ali poimenovanje »Evropejec«. Slovenijo je kot državo stalnega prebivanja navedlo 46 % oseb, kot državo trenutnega prebivanja pa 20 % oseb. Druge visokorepresentirane države trenutnega prebivanja so bile še Avstrija (13 %), Velika Britanija (12 %) in Nemčija (12 %).

V kvalitativnem delu študije je sodelovalo 20 udeležencev in udeleženk, od tega 11 moških in devet žensk. Izobrazbena struktura je bila razdeljena na devet intervjuvancev s pridobljenim doktorskim nazivom in 11 brez. Področja delovanja so bila: kemija, farmacija, okoljsko inženirstvo, biomedicinski inženiring, nevrolingvistika, informatika, matematika, molekularna nevroznanost, šport in medicina, bančništvo, pravo in lingvistika, slavistika, nutricionistika, zdravstvena ekonomika, računovodstvo, mednarodno poslovanje, umetnost in oblikovanje ter finančno svetovanje. Trenutno v tujini (Avstrija, Velika Britanija, Francija, Švica, Poljska, Singapur, ZDA, Avstralija,

Nova Zelandija) živi 13 intervjuvancev, sedem pa jih je v preteklosti živel v tujini in so se pozneje vrnil v Slovenijo.

Pripomočki

V skupnem sodelovanju smo oblikovali anketo, jo preučili, dopolnili in upoštevali vse morebitne komentarje sodelujočih. Nastala je kompleksna anketa s končnim številom 44 vprašanj, pri čemer so bila nekatera pogojena s predhodnimi odgovori. Vsebovala je demografski del in kvalitativni del z izbirnimi ter besedilnimi odprtimi vprašanji. Nahaja se v Prilogi 1.

V drugem delu smo sestavili polstrukturiran intervju za poglobljanje rezultatov iz prvega dela. Nahaja se v Prilogi 2.

Postopek

Končno obliko ankete smo postavili na spletno platformo <https://www.1ka.si/> in vabilo k sodelovanju razposlali na navedene naslove: Google skupini »Migracijski forum« in »Medkulturni odnosi«, različne Facebook strani – vsaj 36 (ASEF, ISIM, Slovenci v Bournemouthu, Skud Triglav Stuttgart, e. V., itn.), Facebook skupine – vsaj 75 (Slovenci v Kanadi, Slovenci v Španiji, Slovenci v Avstriji) in naredili zasebne objave. Anketa je bila aktivna od 15. 4. 2020 do 22. 5. 2020 in je dosegla visoko število ljudi (7.224 vseh klikov na povezavo).

Po deaktivaciji ankete je sledil pregled uporabnosti podatkov v programu SPSS: izločitev nepravilnih (npr. letnica rojstva 1 ali 2345) in popravek zatipkanih podatkov glede na druge odgovore (npr. 1.072). Izločitev respondenta, če so bili izpolnjeni le demografski podatki, in ne ocena vpliva razlogov za odhod, če je šlo za potegavščino (npr. narodnost »bel« ali »domobranec«) ali nerazumevanje pogojev za sodelovanje v raziskavi (npr. rojeni v tujini, turistični obiski, čezmejni delavci ali umetniki, ki imajo občasna meddržavna sodelovanja) in če je oseba odgovarjala na vsa vprašanja z isto številčno oceno. Sledila je transformacija spremenljivk, ki so imele več mogočih odgovorov. Merilo ohranitve respondenta je bilo, da so izpolnjeni vsaj dejavniki odbijanja. Prečiščena baza podatkov je vključevala 2.036 udeležencev. Analizirali smo osnovne demografske značilnosti udeležencev in začeli kvalitativni del, v katerem smo po pregledu podatkov dobili občutek za raznolikost odgovorov. V naslednji fazi smo začeli ročno urejanje in beleženje frekvenc posameznih odgovorov v Excelovo datoteko. Pri kodiranju enoznačnih odgovorov je bilo v ospredju beleženje frekvenc, pri kompleksnejših odgovorih pa je bil postopek zahtevnejši. Začeli smo z odprtim kodiranjem in nadaljevali z združevanjem ustvarjenih kategorij v smiselne (nadredne) sklope. Pripravili smo kodirne tabele, v katerih so bili predstavljeni vsi odgovori na posamezno vprašanje odprtega tipa, združeni po ključnih besedah in nadrednih kategorijah, ter tabele frekvenčne porazdelitve kategorij s pripadajočimi deleži po posamičnih vprašanjih. V prihajajočih mesecih je sledil kvantitativen del analize podatkov, v katerem smo računali aritmetične sredine, standardni odklon,

posamezne razlike med skupinami in korelacije, za večjo nazornost rezultatov pa smo pripravili tabele in grafične prikaze. Analiza podatkov je bila izvedena v programu RStudio. Ker je bila predpostavka normalnosti porazdelitve kršena, smo za računanje korelacij izvedli robustnejše preizkuse, in sicer točkovno-biserialni koeficient korelacije za testiranje povezanosti nominalnih spremenljivk pri dejavnih z intervalno mersko lestvico ter Spearmanov koeficient korelacije za testiranje povezanosti ordinalnih spremenljivk pri dejavnih z intervalno mersko lestvico. Pri testiranju razlik med skupinami smo prav tako uporabili robustne preizkuse, in sicer Yuenov robustni preizkus za testiranje razlik med nominalnimi spremenljivkami pri dejavnih z intervalno mersko lestvico, pri testiranju razlik med ordinalnimi spremenljivkami pri dejavnih z intervalno mersko lestvico pa smo izračunali χ^2 -statistiko na podlagi Kruskalovega testa, če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, ter neparametrično F -statistiko, če ni bila. Za testiranje razlik pri odgovorih na nominalni merski lestvici pa smo uporabili Pearsonov χ^2 -preizkus.

V drugem sklopu raziskave smo izvajali intervjuje z relevantnimi intervjuvanci. Pri izbiri vzorca smo bili pozorni na raznolikost intervjuvancev in na določene pomembne vidike. V začetku smo zastavili širšo bazo potencialnih sogovorcev v intervjuju, ki je bila sestavljena iz 1) seznama oseb, ki so dejavni v Društvu VTIS; 2) seznama oseb, ki so se ob pandemiji leta 2020 odzvale povabilu Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu, da lahko Sloveniji pomagajo s svojim znanjem, izkušnjami in/ali stiki; 3) seznama oseb, ki so dejavni znotraj skupnosti profesorjev ASEF. Osebe z navedenih treh seznamov smo izbrali, ker delujejo na področjih, ki nas zanimajo, in znotraj mrež, ki so za ukvarjanje z našo tematiko relevantne (Društvo VTIS, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, ASEF). Širša baza je bila pripravljena na podlagi merila aktivnosti v dani mreži, odzivnosti in angažiranosti oseb. Znotraj prve, tj. širše baze smo nadalje naredili ožji izbor oseb, ki tvorijo drugo, tj. ožjo bazo intervjuvancev. Merila za izbor oseb so bila naslednja: raznolikost držav, v katerih te osebe živijo, raznolikost strok, ki jih pokrivajo in so v njihovi domeni, in spolna uravnoteženost. Intervjuvali smo 20 oseb; od tega jih je sedem s prvotnega seznama Društva VTIS, sedem s prvotnega seznama Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu ter šest iz prvotnega seznama ASEF. Pred intervjujem smo od vsakega intervjuvanca pridobili pisno soglasje k sodelovanju v raziskavi. Po intervjuju je sledila priprava transkripcije celotnega pogovora. Intervjuji so potekali med 1. 3. 2021 in 19. 4. 2021. Sledila je analiza, ki je potekala v štirih korakih: 1) pripravili smo transkripcije in opredelili glavne teme, izluščene iz kvantitativnega dela; 2) sledila je analiza po posamičnih vprašanjih; glede na podobnosti in razlike smo grupirali osebe; 3) priprava tabel, uvrščanje odgovorov udeležencev v tematske sklope; 4) priprava ključnih citatov, ki povzemajo dobljene rezultate. Za večjo zanesljivost smo izvedli triangulacijo interdisciplinarnih raziskovalcev, kjer so tri strokovnjakinje vsaka s svojega področja podale strokovna mnenja glede rezultatov. V zaključni fazi so sledili: usklajevanje, preverjanje vrednosti dobljenih rezultatov in priprava poročila.

2. Rezultati empirične raziskave

2.1. Kvantitativni del raziskovanja

Barbara Zagorc, Maruša Sirk, Maja Gostič

V naslednjem podpoglavju so prikazani rezultati analize odgovorov iz vprašalnika, ki je zajemal kvantitativni del raziskave. V posameznih tabelah in grafičnih prikazih smo izpustili podatek o številu oseb, ki niso odgovorile na vprašanje, zato število vseh odgovorov variira med posameznimi vprašanji. Prav tako je bilo pri nekaterih vprašanjih mogoče podati več odgovorov, zato je število vseh odgovorov ponekod višje, kot je bilo število vseh respondentov ($N = 2.036$). Vse analize, izvedene za namene projekta, so prikazane v prilogi 3 (prikaz odgovorov v frekvenčnih tabelah), 4 (grafični prikaz odgovorov) in 5 (analize korelacij in razlik med skupinami).

Države stalnega in trenutnega prebivanja anketirancev ter prvega prebivanja v tujini

Respondenti so v življenju izkusili različne mobilnostne vzorce. Teren prikazovanja rezultatov kvantitativnega dela raziskave odpiramo z vpogledom v informacijo o državah, v katerih so udeleženci najpogosteje živeli. V spodnjih tabelah je v naslednjem vrstnem redu prikazanih pet najpogostejših držav stalnega prebivanja, trenutnega prebivanja ter prvega prebivanja v tujini respondentov. Celotne tabele so dostopne v prilogi 3. Med državami stalnega in trenutnega prebivanja prevladuje Slovenija, in sicer je 46 % vseh respondentov odgovorilo, da je njihova država stalnega prebivanja Slovenija, 20 % pa, da je to njihova trenutna država prebivanja. V obeh primerih sledi Avstrija, nato Velika Britanija, Nemčija in Švica. Respondenti so kot prvo državo prebivanja v tujini najpogosteje navajali Avstrijo (14 %), sledili sta Velika Britanija ter Nemčija, nato pa ZDA in Nizozemska.

Tabela 2: Število udeležencev glede na državo stalnega prebivanja

Država stalnega prebivanja	<i>f</i>	%
Slovenija	929	45,63
Avstrija	206	10,12
Velika Britanija	174	8,55
Nemčija	168	8,25

Švica	92	4,52
Drugo	467	22,94
Skupaj	2.036	100

Tabela 3: Število udeležencev glede na državo trenutnega prebivanja

Država trenutnega prebivanja	f	%
Slovenija	405	19,89
Avstrija	266	13,06
Velika Britanija	242	11,89
Nemčija	237	11,64
Švica	123	6,04
Drugo	763	37,48
Skupaj	2.036	100

Tabela 4: Število udeležencev glede na prvo državo prebivanja v tujini

Prva država prebivanja v tujini	f	%
Avstrija	280	13,75
Velika Britanija	269	13,21
Nemčija	253	12,43
ZDA	132	6,48
Nizozemska	112	5,50

Drugo	990	48,62
Skupaj	2.036	100

Trenutna želja za preselitev v drugo državo

Pomembno je vprašanje o trenutni želji respondentov za preselitev v drugo državo od države, v kateri so trenutno nastanjeni. Znotraj pridobljenega vzorca ($N = 2.038$) si največ respondentov trenutno ne želi preseliti v drugo državo (1.193; 58,50 %). Preostanek pa izraža ravno nasprotno (773; 39 %). Zadnje smo nadalje vprašali, v katero državo bi se želeli preseliti. Njihovi najpogostejši odgovori so predstavljeni v spodnji tabeli, in sicer je prikazanih pet najpogostejših držav, v katere bi se respondenti želeli preseliti.

Tabela 5: Število in odstotek respondentov, ki bi se radi preselili v posamezno državo

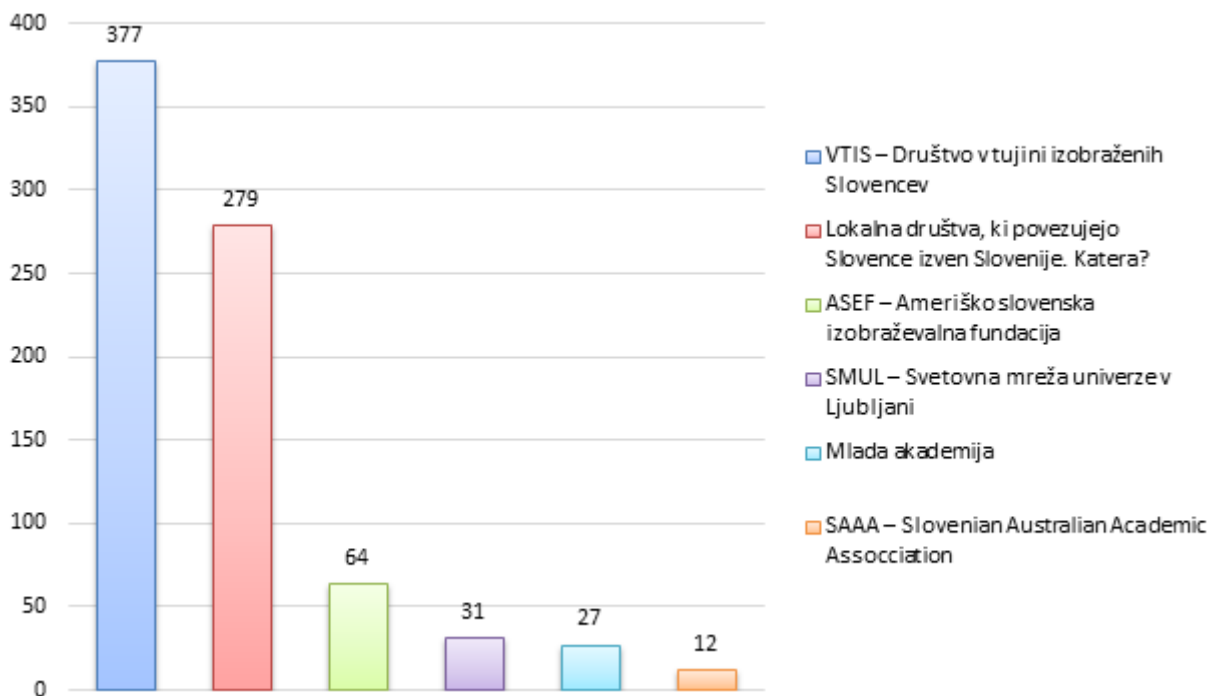
Država, v katero bi se preselil	<i>f</i>	%
Slovenija	120	11,09
Avstrija	93	8,60
Nemčija	77	7,12
ZDA	72	6,65
Švica	69	6,38
Drugo	651	60,17
Skupaj	1.082	100

Članstvo v organizacijah

Veliko Slovencev po svetu je del organizacij, ki združujejo Slovence po svetu. Respondentom smo zastavili vprašanje, ali so trenutno včlanjeni v katero organizacijo, ki povezuje Slovence po svetu. 790 respondentov je na vprašanje odgovorilo pritrdilno, kar pomeni 38,80 % vseh respondentov ($N = 2.036$). Znotraj teh, ki izražajo vključenost v neko obliko združevanja in povezovanja, je največ, to je

47,72 %, respondentov, vključenih v Društvo VTIS (377), 35,32 % v razna lokalna društva, ki povezujejo Slovence po svetu (279), 8,10 % jih je vključenih v ASEF (64), 3,92 % v SMUL (31), 3,42 % v Mlado akademijo (27) in 1,52 % v SAAA (12).

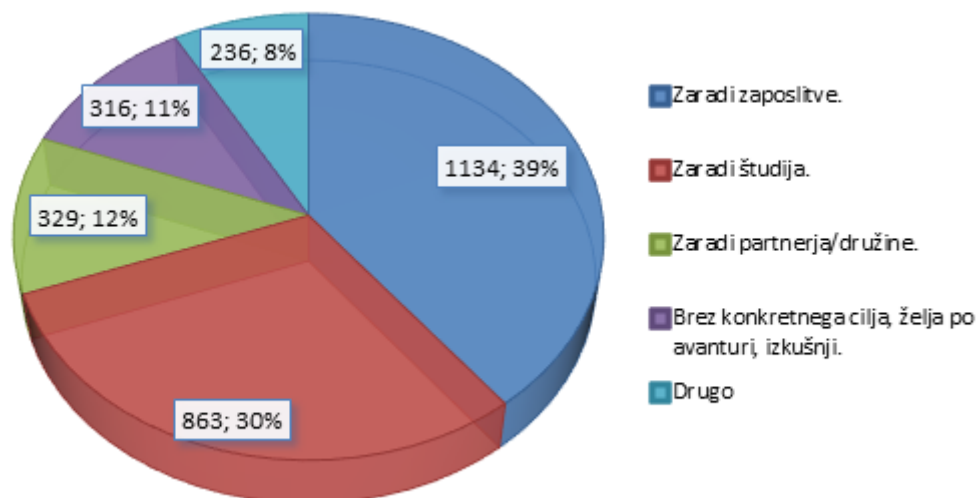
Grafikon 2: Število respondentov, včlanjenih v posamezno organizacijo

Razlog za odhod v tujino

Spodnji grafikon prikazuje, kako so se respondenti (N = 2.878) opredelili do vprašanja, zakaj so odšli v tujino, pri čemer so lahko obenem izbrali več različnih odgovorov. Največ, to je 39,40 %, jih je v tujino odšlo zaradi zaposlitve in 29,99 % zaradi študija. 11,43 % jih vidi razlog pri partnerju oz. družini, 10,98 % pa je v tujino odšlo brez konkretnega cilja oz. samo zaradi želje po avanturi in izkušnji. 8,20 % je navedlo drug razlog; znotraj teh pa jih je največ, to je 40,68 %, navedlo »boljše priložnosti/boljši pogoji«, katerim s 17,11 % sledijo tisti, ki so pod drugo navedli »profesionalna aktivnost«, in s 17,11 % tisti, ki so izpostavili »slabe družbenopolitične razmere«.

Grafikon 3: Število in odstotek udeležencev glede na posamezen razlog za odhod v tujino

Najpomembnejši razlog za odhod iz Slovenije

Ljudje odhajajo iz Slovenije v tujino zaradi različnih razlogov. Naslednja tabela prikazuje, kako so respondenti odgovorili na vprašanje, kaj je bil najpomembnejši razlog za odhod iz Slovenije.

Od vseh respondentov (N = 2.036) jih je največ, to je 22,45 %, odšlo iz Slovenije zaradi študija, raziskovalne dejavnosti ali prakse. 17,04 % jih kot razlog navaja boljše finančne in življenjske priložnosti v tujini. Temu kot razlog sledita služba oz. karierna priložnost z 11,64 % in novi izzivi, izkušnje in znanja z 10,27 %. Za vse druge razloge se je kot najpomembnejše opredelilo manj kot 10 % respondentov; na primer 9,58 % jih je za glavni razlog izbralo slabe družbenopolitične razmere v Sloveniji in 9,38 % slabo delovno okolje oz. pogoje in nezmožnost napredovanja v Sloveniji.

Tabela 6: Število in odstotek respondentov po posameznem najpomembnejšem razlogu za odhod iz Slovenije

Najpomembnejši razlog za odhod iz Slovenije	f	%
Študij/Raziskovalna dejavnost/Praksa	457	24,07
Boljše finančne in življenjske priložnosti v tujini	347	18,27
Služba/Karierna priložnost	237	12,48
Novi izzivi, izkušnje in znanja	209	11,01

Slabe družbenopolitične razmere v Sloveniji	195	10,27
Slabo delovno okolje/pogoji in nezmožnost napredovanja v Sloveniji	191	10,06
Partner	120	6,32
Brez službe/izobrazbe	47	2,47
Ponujena zaposlitev v tujini	40	2,11
Drugo	27	1,42
Družina	22	1,16
Nisem se še izselil/preselil sem se v Slovenijo	3	0,16
Potovanje	2	0,11
Rojen in živeč v tujini	2	0,11
<hr/>		
Skupaj	1.899	100

Podrobnejša analiza pri odgovorih glede na izobrazbo pokaže, da izobrazba korelira z nekaterimi razlogi za odhod iz Slovenije.

Izobrazba pozitivno korelira z: dejstvom, da v Sloveniji ni bilo njihovega delovnega področja ($\rho = 0,08$; $p = 0,001$, ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov ($\rho = 0,10$; $p < 0,001$) ali pa so si želeli le izkušnje tujine ($\rho = 0,14$; $p < 0,001$). Udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe so te dejavnike ocenjevali kot pomembnejše pri njihovi odločitvi za izselitev.

Izobrazba negativno korelira z: zaradi slabih življenjskih pogojev v Sloveniji ($\rho = -0,31$; $p < 0,001$), nizkega življenjskega standarda ($\rho = -0,29$; $p < 0,001$), nizkih pokojnin ($\rho = -0,28$; $p < 0,001$), slabe socialne varnosti ($\rho = -0,25$; $p < 0,001$), več priložnosti za prihodnost mojih otrok ($\rho = -0,25$; $p < 0,001$), zapletenih in dolgotrajnih birokratskih postopkov ($\rho = -0,22$; $p < 0,001$), slabega razmerja med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami ($\rho = -0,20$; $p < 0,001$), visoke obdavčitve (za tuje razmere nizkega dohodka) ($\rho = -0,20$; $p < 0,001$), nizkega osebnega dohodka ($\rho = -0,19$; $p < 0,001$), nezaposlenosti ($\rho = -0,14$; $p < 0,001$) idr. Udeleženci z nižjo stopnjo izobrazbe so navedene dejavnike ocenjevali kot pomembnejše.

Hitrost odločitve za izselitev iz Slovenije

Respondenti so v anketnem vprašalniku odgovorili tudi, ali je bila njihova odločitev za izselitev iz Slovenije sprejeta hitro ali je šlo za daljši proces razmišljanja in tehtanja možnosti, ki je na koncu vodil do izselitve.

Rezultati analize kažejo, da je odločitev respondentov (N = 2.036) za odhod v tujino večinoma sprejeta hitro. Zadnje namreč velja pri 62,33 %. 34,48 % respondentov pa je o izselitvi dolgo premišljevalo in šele nato sprejelo končno odločitev ter se izselilo. 3,19 % respondentov na vprašanje ni odgovorilo.

Tabela 7: Število in odstotek respondentov glede na hitrost odločanja o izselitvi

Hitrost odločanja o izselitvi	f	%
Hitro sem se odločil in izselil.	1.269	64,38
O tem sem dolgo premišljeval.	702	35,62
Skupaj	1.971	100

Vse tiste, ki so navedli, da so o izselitvi dolgo premišljevali (N = 704), smo vprašali tudi za natančnejši podatek o tem, koliko časa. 39,63 % je o izselitvi premišljevalo 1–5 let, 34,52 % do enega leta, 9,94 % pa jih je navedlo »veliko časa«. Vsi drugi so pri odgovoru izbrali druge možnosti ali pa na vprašanje niso odgovorili.

Tisti, ki so se hitro odločili za odhod, so kot razloge za odhod iz Slovenije v večji meri navajali: slaba socialna varnost ($\rho = -0,06$; $p < 0,01$); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami ($\rho = -0,05$; $p < 0,05$); nizke pokojnine ($\rho = -0,05$; $p < 0,05$); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki ($\rho = -0,05$; $p < 0,05$); več priložnosti za prihodnost mojih otrok ($\rho = -0,05$; $p < 0,05$) pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude ($\rho = -0,04$; $p < 0,05$), vendar ni močnih korelacij.

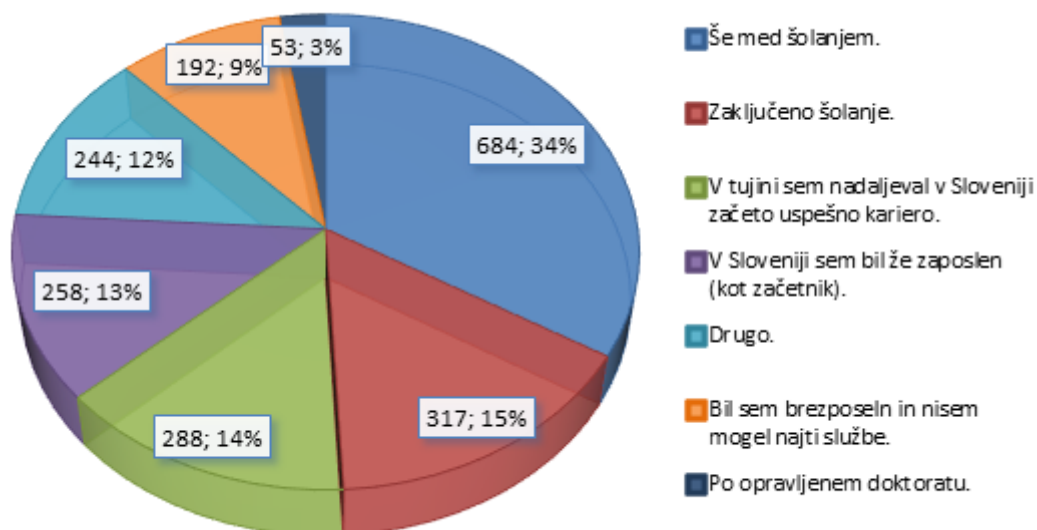
Karierna stopnja ob izselitvi iz Slovenije

Zanimiv je vpogled, na kateri karierni stopnji so bili Slovenci ob izselitvi iz Slovenije. Spodnji grafikon prikazuje, da se Slovenci (N = 2.036) večinoma izseljujejo v mladosti med študijem ali po koncu študija. 33,60 % respondentov se je v tujino izselilo med študijem in 15,57 % po končanem šolanju.

Manj respondentov (14,15 %) pa je v tujino odšlo, da bi tam nadaljevali v Sloveniji začeto uspešno kariero, in še nekoliko manj (12,67 %) jih je bilo v Sloveniji zaposlenih kot začetnikov. 9,43 % je v tujino odšlo, ne da bi imeli v Sloveniji zaposlitev oz. bili so brezposelni, 2,60 % pa po opravljenem doktoratu.

11,98 % se jih ni moglo opredeliti pod vnaprej podane karierni stopnje in je tako izbralo možnost »drugo«. Med njimi (N = 244) jih je največ (52,87 %) navedlo »v Sloveniji sem bil zaposlen«.

Grafikon 4: Odstotek respondentov glede na karierno stopnjo ob izselitvi iz Slovenije

Dejavniki, ki pomembno vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije

Nekateri dejavniki bolj in drugi manj vplivajo na odločitev, da posameznik odide iz Slovenije. Respondenti so imeli v vprašalniku naštetih nekaj dejavnikov; za vsakega izmed teh so se opredelili na 5-stopenjski lestvici pomembnosti. V spodnji tabeli navajamo dejavnike, ki so razvrščeni od tistih, ki so jih respondenti izbrali za najpomembnejše, do tistih dejavnikov, ki jim ne pripisujejo velikega pomena.

V nadaljevanju poudarjamo pet najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije. To so: slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje ($M = 4,18$; $SD = 1,10$), slabe možnosti za zaposlitev ($M = 4,03$; $SD = 1,22$), manko zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast ($M = 3,93$; $SD = 1,20$), slabi pogoji dela ($M = 3,84$; $SD = 1,20$) in mentaliteta v Sloveniji ($M = 3,78$; $SD = 1,27$).

Tabela 8: Število respondentov, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

Posamezni dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	Skupaj	M	SD
Slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	98	91	202	577	1042	2010	4,18	1,10

Slabe možnosti za zaposlitev	140	129	243	533	977	2022	4,03	1,22
Ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	138	139	266	637	823	2003	3,93	1,20
Slabi pogoji dela	141	172	292	682	734	2021	3,84	1,20
Mentaliteta v Sloveniji	170	181	318	589	755	2013	3,78	1,27
Nizek osebni dohodek	164	165	353	678	662	2022	3,75	1,22
Družbeni negativizem	186	180	348	594	697	2005	3,72	1,28
Ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	207	193	352	620	640	2012	3,64	1,29
Nepotizem pri zaposlovanju	235	195	431	449	693	2003	3,58	1,35
Korupcija	262	213	395	435	702	2007	3,55	1,39
Želel sem si le izkušnje tujine	285	199	403	544	574	2005	3,46	1,37
Visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	297	273	467	430	553	2020	3,33	1,39
Pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	315	254	463	443	520	1995	3,30	1,39
Zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	309	294	419	442	535	1999	3,30	1,40
Drugo	78	16	39	12	118	263	3,29	1,74
Pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	311	285	443	469	484	1992	3,27	1,38
Slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	306	297	497	469	444	2013	3,22	1,35
Nespoštljiv odnos nadrejenih	399	265	396	435	511	2006	3,20	1,46

Nezaposlenost	469	256	355	344	587	2011	3,16	1,54
Več priložnosti za prihodnost mojih otrok	502	231	392	326	544	1995	3,09	1,54
Stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	444	300	403	343	507	1997	3,08	1,49
Nizek življenjski standard	369	320	503	408	397	1997	3,07	1,38
Nizke pokojnine	434	316	436	375	444	2005	3,04	1,45
Ni bilo mojega delovnega področja	434	322	427	405	421	2009	3,03	1,44
Ni bilo poklica za mojo izobrazbo	459	313	423	416	403	2014	3,00	1,44
Slabi pogoji za študij	464	387	453	361	329	1994	2,85	1,39
Slabi delovni odnosi med sodelavci	507	343	531	352	275	2008	2,77	1,36
Slabi življenjski pogoji v Sloveniji	566	375	431	324	307	2003	2,72	1,42
Slaba socialna varnost	555	394	475	254	316	1994	2,69	1,41
Ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	739	333	389	187	331	1979	2,51	1,48
Sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	1059	240	335	172	170	1976	2,07	1,35
Izselil sem se zaradi partnerja tujca	1348	158	210	90	158	1964	1,75	1,28

Dejavniki, ki pomembno vplivajo na odločitev zaposlenih v znanstvenoraziskovalni dejavnosti za odhod iz Slovenije

Vsem respondentom, ki so zaposleni v znanstvenoraziskovalni dejavnosti (N = 140), smo zastavili posebno vprašanje, ki je raziskovalno usmerjeno v ugotavljanje pomembnosti dejavnikov, ki so specifični v znanstvenoraziskovalni sferi in pomembno vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije. V spodnji tabeli navajamo

dejavnike, ki so razvrščeni od tistih, ki so jih respondenti izbrali za najpomembnejše, do tistih dejavnikov, ki jim ne pripisujejo velikega pomena.

Pet najpomembnejših dejavnikov, ki so specifični znanstvenoraziskovalni sferi in vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije, so: slabe možnosti za raziskovalno delo ($M = 3,94$; $SD = 1,14$), nestabilni pogoji financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v Sloveniji ($M = 3,82$; $SD = 1,27$), pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine ($M = 3,55$; $SD = 1,40$), pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji ($M = 3,54$; $SD = 1,27$) ter razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstvenoraziskovalnega dela v Sloveniji ($M = 3,41$; $SD = 1,41$).

Tabela 9: Število respondentov, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so specifični znanstvenoraziskovalni sferi in so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

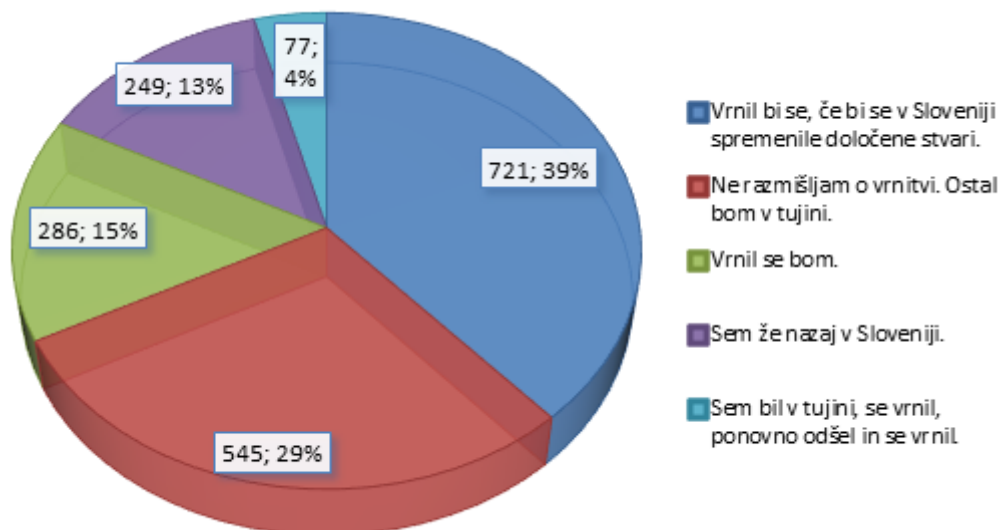
Posamezni dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	Skupaj	M	SD
Slabe možnosti za raziskovalno delo	8	9	18	50	52	137	3,94	1,14
Nestabilni pogoji financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v Sloveniji	12	9	24	36	54	135	3,82	1,27
Drugo	2	0	7	2	8	19	3,74	1,33
Pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine	18	14	28	28	49	137	3,55	1,40
Pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji	16	10	30	46	35	137	3,54	1,27
Razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstveno-raziskovalnega dela v Sloveniji	21	15	28	33	40	137	3,41	1,41
Ni bilo možnosti za napredovanje	22	14	32	34	35	137	3,34	1,38

Občutek odločanja o dodeljevanju projektov po neobjektivnih merilih, mimo znanstvene kakovosti	30	7	38	32	30	137	3,18	1,42
Netransparentno odločanje o financiranju projektov ARRS	32	12	38	29	26	137	3,04	1,42
Nisem dobil primerne zaposlitve	42	17	28	18	32	137	2,86	1,55
Zapletene prijave na projekte ARRS	35	16	46	25	15	137	2,77	1,31
Imel sem občutek, da me nadrejeni izkoriščajo	41	19	39	21	16	136	2,65	1,36
Preobremenjenost/izgorevanje	39	27	43	15	12	136	2,51	1,26
Nisem dobil zaposlitve	50	25	31	13	18	137	2,45	1,40
Imel sem občutek, da me izkoriščajo sodelavci	50	35	37	11	3	136	2,13	1,07

Odnos do vrnitve v Slovenijo

Respondenti (N = 1.878) so tekom let razvili različni odnos do vrnitve v Slovenijo. Največ, to je 38,39 %, bi se jih vrnilo v Slovenijo, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari. 29,02 % jih o vrnitvi ne razmišlja in trdi, da bodo ostali v tujini. 15,23 % jih napoveduje svojo vrnitev v Slovenijo. 13,26 % jih poroča, da so že nazaj v Sloveniji. 4,10 % respondentov je bilo v tujini, se vmes vrnilo v Slovenijo, nato ponovno odšlo in se spet vrnilo.

Grafikon 5: Število in odstotek respondentov glede na odnos do vrnitve v Slovenijo

Podrobnejša analiza pokaže, da se pri respondentih glede na izobrazbo pojavijo statistično pomembne razlike pri posameznih odnosih do vrnitve v Slovenijo ($\chi^2 = 46,94$, $p < 0,001$). Udeleženci s srednješolsko izobrazbo so manj od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji, več od pričakovanega pa so navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo. Udeleženci z doktoratom pa so več od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji.

Statistično pomembne razlike se kažejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na karierno stopnjo udeležencev ob izselitvi ($\chi^2 = 64,41$, $p < 0,001$). Respondenti, ki so bili ob izselitvi še med šolanjem, so več od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji ter da so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnil. Respondenti, ki so bili ob izselitvi brezposelni in niso mogli najti službe, so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnil v Slovenijo. Respondenti, ki so v tujini nadaljevali v Sloveniji začetno uspešno kariero, so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnil v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da so že nazaj v Sloveniji.

Statistično pomembne razlike se kažejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na status respondentov ($\chi^2 = 22,81$, $p < 0,01$). Samski respondenti so manj od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi, več od pričakovanega pa, da so bili dvakrat v tujini in se dvakrat vrnil. Poročeni respondenti so več od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo.

Udeleženci z otroki so več od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi, tisti brez otrok pa so manj od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi. Te razlike so statistično značilne v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na to, ali imajo otroke ali ne ($\chi^2 = 15,47$, $p < 0,01$).

Obstajajo tudi statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na starost respondentov ($\chi^2 = 30,80$, $p < 0,001$).²³² Mladi na prehodu v odraslost so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da ne razmišljajo o vrnitvi. Respondenti v zgodnji odraslosti so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo.

Razlogi za vrnitev v Slovenijo v prihodnosti

Kot dodatno smo vse tiste respondente (N = 287), ki so na prejšnje vprašanje odgovorili, da se bodo vrnili, vprašali o razlogih za vrnitev v Slovenijo. Največ, to je 40,07 %, jih je kot razlog navedlo, da se želijo ponovno zblížati z domačimi oz. domovino. 28,57 % jih kot razlog navaja boljše naravne in socialne pogoje. Vsi drugi odgovori so bili manj pogosto izpostavljeni in so predstavljeni v spodnji tabeli.

Tabela 10: Število in odstotek respondentov glede razloga za vrnitev v Slovenijo v prihodnosti

Razlog za vrnitev v Slovenijo v prihodnosti	f	%
Se ponovno zblížati z domačimi/domovino	115	42,59
Boljši naravni in socialni pogoji (narava, šolstvo, standard življenja ...)	82	30,37
Upokojitev/Starost	26	9,63
Konec/Začetek predvidenih službenih/šolskih obveznosti	26	9,63
Ljubezen	12	4,44
Drugo/Če bo mogoče	9	3,33
Skupaj	270	100

²³² Respondenti so v vprašalniku navedli letnico rojstva. Za namene statistične analize so bili na podlagi navedene letnice udeleženci razvrščeni glede na starostna obdobja. Nastale so štiri kategorije: v kategorijo 1 so bili uvrščeni mladi na prehodu v odraslost (1993–2002), v kategorijo 2 udeleženci v zgodnji odraslosti (1980–1992), v kategorijo 3 udeleženci v srednji odraslosti (1960–1979) in v kategorijo 4 udeleženci v pozni odraslosti (manj od 1960).

Na tem mestu so bili udeleženci v pozni odraslosti izvzeti iz analize, saj je bila njihova frekvenca odgovorov na posamezen dejavnik premajhna.

Kaj bi se moralo v Sloveniji spremeniti, da bi se Slovenci vrnili?

Zanimivi so odgovori na vprašanje, pod katerimi pogoji bi se Slovenci, ki so trenutno v tujini, vrnili v Slovenijo. Rezultati kažejo, da je največ respondentov nezadovoljnih z družbenopolitično ureditvijo. Če bi se ureditev spremenila, izražajo pripravljenost za vrnitev (natančneje, v 39,94 %). Slovenci bi se vrnili tudi ob izboljšanju delovnih pogojev (20,80 %) in večji možnosti profesionalnega napredka (17,06 %). Vsi drugi pogoji so jim manj pomembni in so prikazani v tabeli.

Respondenti so pri družbenopolitičnem stanju navajali, da plačilo v Sloveniji ni primerno glede na vloženo delo; da si želijo spremembe slovenske mentalitete, ker ljudje ne sprejemajo drugačnosti, ne sprejemajo ljudi iz tujine in so nerazgledani; da v družbi vlada preveč nepotizma, klientelizma in korupcije ter slabi medosebni odnosi; birokratski postopki se jim zdijo prezapleteni in zastareli; želijo si izboljšav v zdravstvenem sistemu, političnem sistemu, davčnem sistemu ter izboljšav v stanovanjski politiki; večje vlaganje v razvoj znanosti in tehnologije ter podjetništvo; spodbujanje mednarodnega okolja ter bolj odprt trg in boljše študijske pogoje.

Pri izboljšanju delovnih pogojev so respondenti navajali, da si želijo dviga profesionalnih in etičnih standardov na delovnih mestih; boljših odnosov na delovnem mestu; boljših pogojev za podjetnike; višje cenjenje znanja iz tujine; več kariernih priložnosti; nagrajevanje glede na uspeh; višje plače; več izzivov na delovnem mestu; mednarodna delovna okolja; fleksibilne delovne pogoje in možnost izobraževanja/zaposlitve/ specializacije/napredovanja v zeleni smeri.

Tabela 11: Število respondentov, ki trdijo, da bi se moral določen pogoj spremeniti, da bi se vrnili v Slovenijo

Kaj bi se moralo spremeniti, da bi se vrnili v Slovenijo	f	%
Ureditev družbenopolitičnega stanja	288	43,05
Boljši delovni pogoji (boljši odnosi, etični in profesionalni standardi ...)	150	22,42
Večja možnost profesionalnega napredka/cenjenost znanja	123	18,39
Boljše plače/boljše razmerje plača – stroški prebivanja/boljše pokojnine	67	10,01
Veliko stvari	16	2,39
Drugo	9	1,35
Razlogi, povezani s študijem	9	1,35

Osebni razlogi	6	0,90
Pogoji v tuji državi se morajo spremeniti, da ostanem tam	1	0,15
Skupaj	669	100

Razlogi za ostajanje v tujini

Izmed vseh respondentov (N = 2.036) je 546 takih, ki ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo. V tabelah 13 in 14 so navedeni razlogi, zaradi katerih se ne želijo vrniti v Slovenijo, in sicer jih najpogosteje odbijajo slabi pogoji za delo in življenje (58 %), drugi najpogostejši razlog pa so slabe družbenopolitične razmere (17 %). To je komplementarno z dejavniki, ki jih privlačijo v tujini (kar je navedeno v tabeli 14), pri 60 % udeležencev so to dobri življenjski in delovni pogoji v tuji državi, pri 19 % pa dobra družbenopolitična ureditev. Preostali razlogi so večinoma vezani na zasebno življenje in študij.

Med slabimi pogoji za delo in življenje so respondenti izpostavljali pokojninsko in davčno ureditev v Sloveniji, ki ne ustreza življenjskim standardom; nezmožnost pridobitve zaposlitve; boljše delovne in življenjske pogoje v tujini; boljše pogoje za znanstveno udejstvovanje v tujini; negotovo prihodnost v Sloveniji; boljša finančna podpora države v tujini; vrednote v tujini so na višji ravni, ljudje so bolj odprti in sproščeni; slabi pogoji integracije tujcev v Slovenijo; nezmožnost pridobitev stikov po svetu in premalo vložka v nove znanosti v Sloveniji.

Med slabimi družbenopolitičnimi razlogi so respondenti izpostavljali, da je preveč birokratsko zapletena država; da vlada splošna negativnost in ne vidijo spremembe na boljše v Sloveniji; v tujini je bolj politično urejena država, ki deluje v korist ljudem; previsoki davki v Sloveniji; preveč nepotizma/klientelizma/korupcije v Sloveniji; premalo človeški ljudje, ozkoglednost Slovencev, zastarela politika, pomanjkanje fleksibilnosti in izzivov v Sloveniji; boljše zdravstveno oskrbo v tujini; manj diskriminacije v tujini; več priložnosti izobraževanja v angleščini ali drugih tujih jezikih v tujini; bolj kvaliteten študij in bolj priznana diploma v tujini.

Tabela 12: Število udeležencev z določenim razlogom, zakaj se ne bodo vrnili v Slovenijo

Razlogi za ostajanje v tujini	f	%
Zaradi slabših pogojev za delo in življenje v Sloveniji	292	57,71
Zaradi slabših družbenopolitičnih razmer v Sloveniji	87	17,19

Ker je tu moja družina/dom	54	10,67
Osebni razlogi	41	8,10
Nič me ne veže na Slovenijo	10	1,98
Ob pravi možnosti bi se vrnil	7	1,38
Zaradi študija	7	1,38
Drugo	5	0,99
Ne vem	3	0,59
Skupaj	506	100

Tabela 13: Število udeležencev z določenim razlogom, zaradi katerega ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo

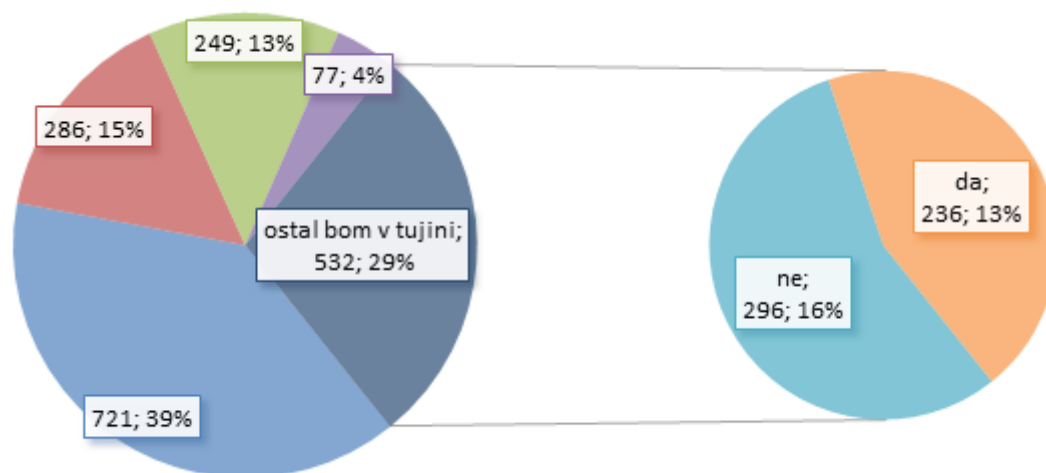
Najpomembnejši razlogi za ostajanje v tujini	f	%
Dobri življenjski in delovni pogoji v tujini	258	59,86
Dobra družbenopolitična ureditev v tujini	81	18,79
Družina/Partner/Prijatelji/Socialni krog v tujini	34	7,89
Drugo	33	7,66
Osebni razlogi	22	5,10
Študij v tujini	3	0,70
Skupaj	431	100

Sodelovanje s Slovenijo iz tujine

Respondenti, ki so navedli, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo (N = 546), so poročali tudi o pripravljenosti sodelovanja s Slovenijo iz tujine. Iz grafikona 6 je razvidno, da je 236 (43 % relativno glede na 546 vseh, ki ne razmišljajo o vrnitvi) takih, ki so pripravljeni na nekem področju sodelovati s Slovenijo ali pa to že počnejo.

Najpogosteje udeleženci navajajo strokovno sodelovanje (36 %). 15 % respondentov navaja, da ne sodelujejo še, kar verjetno pomeni, da ne vedo, na kak način bi sodelovali, bi pa to bili pripravljeni storiti v prihodnosti. Druge vrste sodelovanja (navedene v tabeli 15) so večinoma vezane na delitev znanja Slovincem, povezovanje Slovenije s tujino in sodelovanje na znanstvenem področju.

Grafikon 6: Število in odstotek udeležencev, ki razmišljajo o sodelovanju s Slovenijo iz tujine

Tabela 14: Število udeležencev, ki razmišljajo o sodelovanju s Slovenijo iz tujine na določenem področju

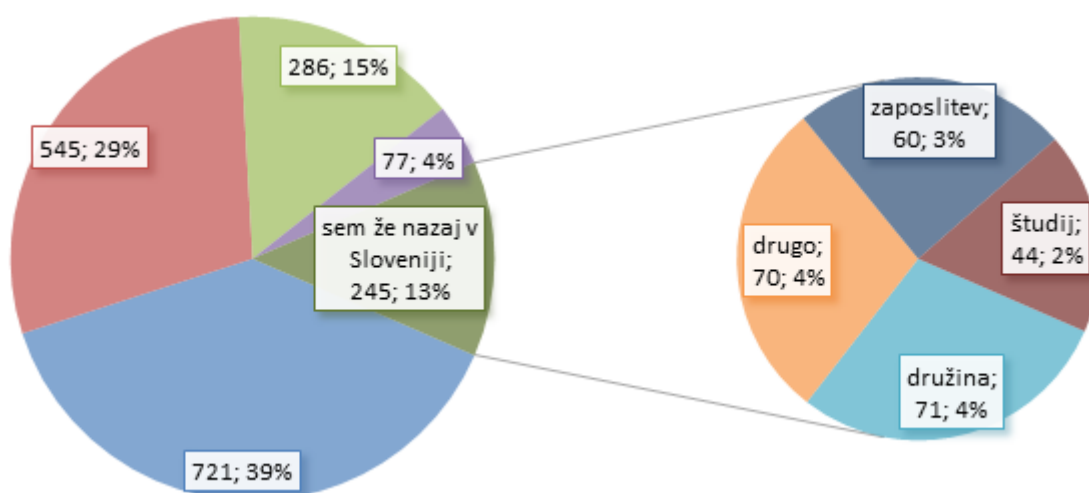
Sodelovanje na katerih področjih	<i>f</i>	%
Strokovno sodelovanje	72	35,64
Ne sodelujem še	30	14,85
Sodelovanje s fakulteto v Sloveniji	19	9,41
Svetovanje Slovincem	15	7,43
Znanstveno sodelovanje	14	6,93
Delitev znanja iz tujine Slovincem	13	6,44
Povezovanje dveh držav	9	4,46
Obiski/Pomoč družini	7	3,47
Delo na kulturnem področju	7	3,47
Ne/Drugo	6	2,97

Promocija Slovenije	6	2,97
Izvoz slovenskega znanja	4	1,98
Skupaj	202	100

Razlogi za vrnitev v Slovenijo

Zanimivi so razlogi, zakaj so se nekateri respondenti že odločili za vrnitev v Slovenijo. Izmed vseh udeležencev je bilo 245 takih, ki so se vrnili. 29 % teh (relativno glede na 245 posameznikov, ki so se vrnili) je kot najpogostejši razlog za vrnitev navajalo družino, za 24 % udeležencev je bila to zaposlitev, za 18 % študij, preostali razlogi pa so razvidni v tabeli 16. Pri tem najbolj izstopajo osebni razlogi (21 %), iztek štipendijskih/študijskih obveznosti v tujini (20 %), družbenopolitični in naravni razlogi (20 %) ter izguba službe/iztek obdobja službe v tujini (18 %).

Grafikon 7: Število in odstotek udeležencev glede na posamezen razlog za vrnitev v Slovenijo

Tabela 15: Število udeležencev s posameznim razlogom za vrnitev v Slovenijo pri odgovoru »drugo«

Razlogi za vrnitev v Slovenijo – drugo	f	%
Osebni razlogi	14	21,21
Iztek štipendijskih/študijskih obveznosti	13	19,70
Družbenopolitični in naravni razlogi	13	19,70
Izguba službe/iztek obdobja službe v tujini	12	18,18

Izredno stanje	9	13,64
Upokojitev	2	3,03
Nepremičnina	2	3,03
Se nisem izselila	1	1,52
<hr/>		
Skupaj	66	100

Spoprijemanje s težavami ob povratku v Slovenijo

Respondenti, ki so se vrnil v Slovenijo, so odgovorili tudi na vprašanje, s katerimi težavami so se najbolj spoprijemali ob vrnitvi, pri čemer so o težavah prosto poročali (N = 183). Najpogostejši so bili: težave s sistemsko ureditvijo (24 %), družbeni problemi (17 %), problemi z zaposlitvijo (16 %), težave z birokracijo in obdavčevanjem (14 %). Pomembno pa je omeniti tudi, da se 16 % posameznikov ni spoprijemalo z nobenimi težavami.

Pri težavah s sistemsko ureditvijo so respondenti izpostavljali slabo zdravstvo; pomanjkanje strategije za integracijo Slovencev, ki so živeli v tujini; neurejene plačilne razmere, neučinkovito javno upravo; slabe politične razmere; pomanjkanje cenjenja izkušenj iz tujine; pomanjkanje raziskovalne infrastrukture; zapletene postopke za ureditev birokracije za partnerja tujca; nižji življenjski standard; pomanjkanje služb in stanovanjski problem; težave s finančno neodvisnostjo; nesmiseln študijski sistem; slabše razvit javni promet in centralizacijo Slovenije.

Pri družbenih problemih so izpostavljali negativizem družbe, zavist, zaprtost in jamranje ljudi; ozko mentaliteto; slabe odnose med ljudmi; zavračanje stroke; nepravičnost in nepoštenost; negativno nastrojenost proti drugačnosti ter nižje standarde in nižjo produktivnost. Pri težavah z zaposlitvijo so izpostavljali slabe pogoje dela; slabo financiranje raziskav; minimalne plače; neplačane nadure; mobing na delovnem mestu; pomanjkanje delovnih mest in možnosti zaposlitve ter nepriznavanje izkušenj iz tujine.

Pri težavah z birokracijo in obdavčevanjem so respondenti večinoma izpostavljali dolgotrajno birokracijo; izjemno visoko obdavčevanje; težave s prepoznavanjem delovne dobe iz tujine in prepoznavanjem študija iz tujine; dolgotrajne čakalne vrste na uradih ter netransparentnost birokratskih postopkov.

Tabela 16: Število udeležencev, ki so se ob povratku v Slovenijo spoprijemali s posameznimi težavami

Težave ob povratku	f	%
--------------------	---	---

Problemi s sistemsko ureditvijo	43	23,50
Družbeni problemi	32	17,49
Z nobenimi	30	16,39
Problemi z zaposlitvijo	29	15,85
Birokracija in obdavčevanje	25	13,66
Težave s prilagajanjem na okolje	12	6,56
Težave z nepremičnino	5	2,73
Osebne težave	4	2,19
Izjemne razmere	3	1,64
<hr/>		
Skupaj	183	100

Razmišljanje o ponovnem odhodu v tujino

Respondente, ki so se vrnili v Slovenijo, smo vprašali tudi, ali so zadovoljni z vrnitvijo (N = 249). 49 % posameznikov je odgovorilo pritrdilno, torej da so zadovoljni z vrnitvijo, 21 % jih ni zadovoljnih, preostali pa so deloma zadovoljni. Kljub visoki meri zadovoljstva z vrnitvijo pa je 62 % teh, ki so nazaj v Sloveniji, navedlo, da razmišljajo o ponovnem odhodu v tujino. Kot najpogostejši razlog navajajo slabe pogoje življenja/dela v Sloveniji (36 %), kot drugo pa delo/boljši zaslužek v tujini (24 %) ter slabe družbenopolitične pogoje v Sloveniji. Preostali razlogi so navedeni v tabeli 18.

Grafikon 8: Število in odstotek udeležencev, ki razmišlja o ponovnem odhodu iz Slovenije

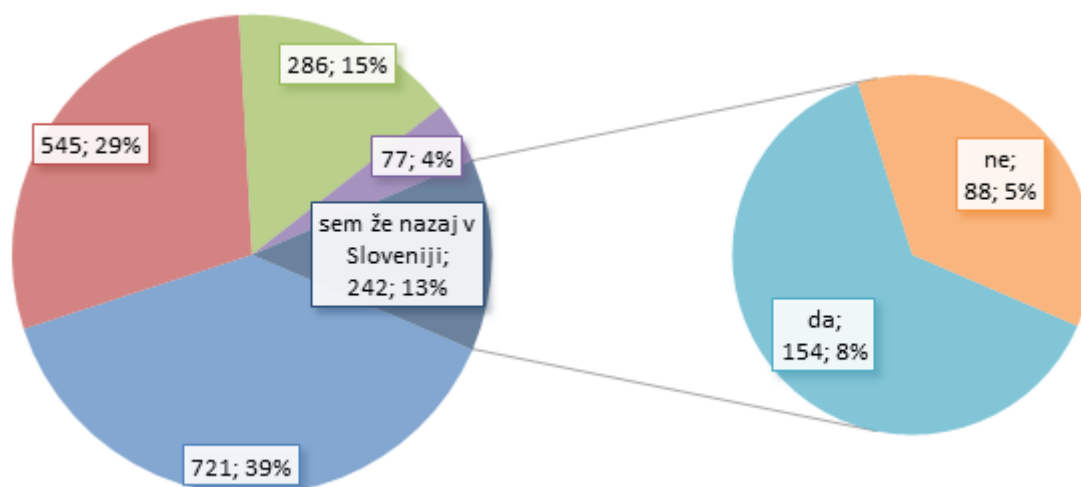

Tabela 17: Število udeležencev, ki zaradi posameznega razloga razmišljajo o ponovnem odhodu v tujino

Razlogi za razmišljanje o ponovnem odhodu	<i>f</i>	%
Slabi pogoji življenja/dela v Sloveniji	53	36,30
Delo/Boljši zaslužek v tujini	35	23,97
Slabi družbenopolitični pogoji v Sloveniji	21	14,38
Osebni razlogi	11	7,53
Študij v tujini	9	6,16
Izkušnje v tujini	9	6,16
Drugo	8	5,48
Skupaj	146	100

Razlogi za vrnitev v Slovenijo in ponovno selitev v tujino tistih, ki so dvakrat šli v tujino in se dvakrat vrnili

Nekateri izmed udeležencev so dvakrat odšli v tujino in se dvakrat vrnili (N = 78). Za ponovno vrnitev v Slovenijo so najpogosteje navajali osebne razloge (28 %), službo (24 %) in študij (14 %). Preostali razlogi so razvidni v tabeli 19. Tabela 20 prikazuje

odbijajoče dejavnike v Sloveniji za te udeležence, tabela 21 pa privlačne dejavnike v tujini. Pri odbijajočih dejavnikih v Sloveniji so najpogosteje navajali slabe družbenopolitične razmere (37 %), pri privlačnih dejavnikih v tujini pa možnost pridobitve službe v tujini (63 %).

Tabela 18: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponovno vrnitev v Slovenijo

Razlogi za vrnitev v Slovenijo	f	%
Osebni razlogi	20	27,78
Služba	17	23,61
Študij	10	13,89
Menjava okolja/načina življenja	8	11,11
Pandemija koronavirusa	6	8,33
Ureditev formalnih zadev	6	8,33
Drugo	2	2,78
Nove izkušnje	1	1,39
Dnevni migrant	1	1,39
Nikoli nisem imel namena ostati v tujini	1	1,39
Skupaj	72	100

Tabela 19: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponoven odhod v tujino

Razlogi za ponoven odhod v tujino – se niste dobro našli	f	%
Slabe družbenopolitične razmere v Sloveniji	14	36,84
Služba v tujini	10	26,32
Boljša priložnost v tujini	6	15,79
Boljša kakovost življenja v tujini	3	7,89
Izkušnje v tujini	2	5,26

Osebni razlogi	2	5,26
Drugo	1	2,63
Skupaj	38	100

Tabela 20: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponoven odhod v tujino

Razlogi za ponoven odhod v tujino – boljša priložnost	f	%
Služba v tujini	30	62,50
Študij v tujini	8	16,67
Boljši pogoji življenja v tujini	5	10,42
Slabe družbenopolitične razmere v Sloveniji	3	6,25
Drugo	1	2,08
Osebni razlogi	1	2,08
Skupaj	48	100

Dejavniki, ki pomembno vplivajo na odločitev za priselitev v tujo državo

Respondenti ($N = 2.036$) so morali za dejavnike, ki so prikazani v spodnji tabeli, navesti, v kolikšni meri so jim bili pomembni pri odločitvi za priselitev v tujo državo. Odgovarjali so na 5-stopenjski lestvici, na kateri je vrednost 1 pomenila, da jim dejavnik sploh ni bil pomemben, 5 pa zelo pomemben. V tabeli so dejavniki prikazani glede na povprečno vrednost, in sicer od največje do najmanjše povprečne vrednosti.

Želeli bi poudariti pet najpomembnejših dejavnikov, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo. To so: dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje ($M = 4,31$, $SD = 0,98$), dobre možnosti za zaposlitev ($M = 4,30$, $SD = 0,96$), odlični pogoji dela ($M = 4,22$, $SD = 0,96$), boljše možnosti za osebno rast ($M = 4,07$, $SD = 1,13$) ter odlična referenca za prihodnost za prebivanje v tujini ($M = 4,07$, $SD = 1,15$).

Tabela 21: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo, razvrščeno glede na povprečno vrednost

Posamezni dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	Skupaj	M	SD
Dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	71	44	151	586	1031	1883	4,31	0,98
Dobre možnosti za zaposlitev	61	49	151	631	996	1888	4,30	0,96
Odlični pogoji dela	66	47	177	715	882	1887	4,22	0,96
Boljše možnosti za osebno rast	123	65	217	631	846	1882	4,07	1,13
Odlična referenca za prihodnost (za prebivanje v tujini)	123	60	260	570	874	1887	4,07	1,15
Izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	120	96	313	699	659	1887	3,89	1,13
Visok osebni dohodek	105	111	310	740	625	1891	3,88	1,10
Spoštljiv odnos nadrejenih	172	84	299	590	732	1877	3,87	1,24
Spoštljivi odnosi med sodelavci	177	98	363	622	617	1877	3,75	1,23
Dobri delovni odnosi	166	113	372	656	571	1878	3,72	1,21
Bolj pozitivno družbeno vzdušje	197	118	375	574	612	1876	3,69	1,27
Višji življenjski standard	231	139	341	622	549	1882	3,59	1,31
Možnosti za učenje tujih jezikov	244	147	374	506	610	1881	3,58	1,35
Bolj mi ustreza mentaliteta kot v Sloveniji	257	147	397	462	612	1875	3,55	1,37

Boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	243	184	383	481	586	1877	3,52	1,36
Odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	342	172	383	442	544	1883	3,36	1,44
Večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	308	171	466	422	506	1873	3,35	1,39
Dobri pogoji za študij	443	152	316	323	625	1859	3,29	1,57
Podjetništvu bolj naklonjeno okolje	365	201	422	410	472	1870	3,23	1,44
Jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	328	221	462	428	436	1875	3,23	1,39
Izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	411	229	379	423	444	1886	3,14	1,46
Boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	332	267	485	416	381	1881	3,13	1,36
Ponujena mi je bila služba v tujini	510	199	290	311	565	1875	3,12	1,60
Boljše priložnosti za prihodnost mojih otrok	505	156	362	311	538	1872	3,12	1,57
Višje pokojnine	446	210	452	363	406	1877	3,04	1,46
Lažja ureditev stanovanjskega problema	429	253	437	344	412	1875	3,03	1,45
Boljša socialna varnost kot v Sloveniji	421	271	476	330	376	1874	2,98	1,42
Nizki davki	352	302	581	348	301	1884	2,97	1,32
S svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	523	268	387	344	355	1877	2,86	1,48

Drugo	69	15	44	3	60	191	2,84	1,67
Moj študij je bil mogoč le v tujini	905	219	305	168	254	1851	2,27	1,48

Korelacija med izobrazbo in dejavniki, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo, ter razlike v pripisovanju pomembnosti dejavnikov med različno izobraženimi

Bolj izobraženi pogosteje med vzroke za priselitev v tujo državo navajajo priložnosti, ki jih ta država nudi v smislu samouresničevanja. Konkretnije, zaradi izzivov, ki jih predstavljajo druga okolja ($\rho = 0,06$; $p < 0,01$); jim je bila ponujena služba v tujini ($\rho = 0,15$; $p < 0,001$); dobrih pogojev za študij ($\rho = 0,10$; $p < 0,001$); je bil njihov študij možen le v tujini ($\rho = 0,11$; $p < 0,001$).

Manj izobraženi pa med pomembnejše vzroke za priselitev v tujo državo štejejo: boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji ($\rho = -0,26$; $p < 0,001$); višje pokojnine ($\rho = -0,24$; $p < 0,001$); boljšo socialno varnost kot v Sloveniji ($\rho = -0,23$; $p < 0,001$); boljše priložnosti za prihodnosti njihovih otrok ($\rho = -0,21$; $p < 0,001$); lažje ureditev stanovanjskega problema ($\rho = -0,22$; $p < 0,001$); višji življenjski standard ($\rho = -0,22$; $p < 0,001$); višji osebni dohodek ($\rho = -0,21$; $p < 0,001$); boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin ($\rho = -0,21$; $p < 0,001$); podjetništvu bolj naklonjeno okolje ($\rho = -0,21$; $p < 0,001$); jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki ($\rho = -0,20$; $p < 0,001$).

Podobne ugotovitve so nastale tudi ob pregledu razlik v pripisovanju pomembnosti dejavnikom med posameznimi stopnjami izobrazbe. Respondenti z višjo stopnjo izobrazbe so v primerjavi s tistimi z nižjo stopnjo pogosteje navajali dejavnike, povezane s ponudbo službe v tujini ter študijem (dobri pogoji za študij, študij možen le v tujini). Tisti z nižjo stopnjo pa so pogosteje navajali sistemske in družbene vzroke (npr. visok osebni dohodek, boljši življenjski pogoji, ureditev stanovanjskega problema).

Korelacija med starševstvom/nestarševstvom in dejavniki, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo

Respondenti brez otrok so kot pomembnejše vzroke za priselitev v tujo državo navajali dejavnike, povezane s profesionalno in z osebno rastjo. Privlačili so jih izzivi, ki jih omogoča tujina ($\rho = -0,09$, $p < 0,01$); povečanje možnosti po povratku ($\rho = -0,15$, $p < 0,001$); možnosti za karierni razvoj in napredovanje ($\rho = -0,08$, $p = 0,001$); odlična referenca za prihodnost tako v tujini ($\rho = -0,13$, $p < 0,001$), kot ob povratku ($\rho = -0,13$, $p < 0,001$); dobri pogoji za študij ($\rho = -0,18$, $p < 0,001$); študij, mogoč samo v tujini ($\rho = -0,13$, $p < 0,001$); boljša mentaliteta ljudi v tujini

(rho = -0,11, $p < 0,001$); možnosti za osebno rast (rho = -0,08, $p < 0,001$) ter možnosti za učenje tujih jezikov (rho = -0,05, $p < 0,05$).

Respondenti z otroki pa so pogosteje navajali sistemske in finančne dejavnike. Vzroki, ki so jih oni ocenjevali kot pomembnejše, so: visok osebni dohodek (rho = 0,06, $p = 0,001$); odlični pogoji dela (rho = 0,06, $p = 0,001$); nizki davki (rho = 0,12, $p < 0,001$); boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin (rho = 0,14, $p < 0,001$); ponujena jim je bila služba v tujini (rho = 0,05, $p < 0,05$); boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji (rho = 0,06, $p < 0,01$); podjetništvu bolj naklonjeno okolje (rho = 0,09, $p < 0,001$); boljša socialna varnost kot v Sloveniji (rho = 0,11, $p < 0,001$); lažja ureditev stanovanjskega problema (rho = 0,12, $p < 0,001$); višje pokojnine (rho = 0,14, $p < 0,001$); višji življenjski standard (rho = 0,10, $p < 0,001$); jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki (rho = 0,12, $p < 0,001$); boljše priložnosti za prihodnost njihovih otrok (rho = 0,36, $p < 0,001$).

Korelacija med hitrostjo odločitve za izselitev in dejavniki, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo

Zanimivi so vzroki za priselitev v tujo državo tistih, ki so se hitro odločili za odhod iz Slovenije, saj so bili ti dejavniki zanje verjetno najbolj odbijajoči. Kažejo se pomembne korelacije med temi, ki so se hitro odločili za izselitev, in naslednjimi dejavniki: boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin (rho = -0,05, $p < 0,05$); izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja (rho = -0,06, $p < 0,01$); ponujena mi je bila služba v tujini (rho = -0,10, $p < 0,001$); dobri delovni odnosi (rho = -0,05, $p < 0,05$); spoštljivi odnosi med sodelavci (rho = -0,05, $p < 0,05$).

Tisti, ki so o odhodu v tujino več časa premišljevali, so kot pomembnejši vzrok navajali odlično referenco za prihodnost ob povratku v Slovenijo (rho = 0,06, $p = 0,01$). Odhod v tujino jim je torej predstavljal le izkušnjo za nabiranje referenc.

Razlike med starostnimi skupinami v dejavnikih, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo

Mlajši respondenti so v primerjavi s starejšimi kot dejavnike, ki so vplivali na odločitev za izselitev, pomembneje večkrat navajali vzroke, vezane na pridobivanje izkušenj in referenc, ki jim bodo pomagali tudi pri povratku, vzroke, vezane na študij, in učenje jezikov itn. Starejši pa so v primerjavi z mlajšimi pogosteje navajali sistemske in birokratske vzroke, zaposlitvene priložnosti, odnose na delovnem mestu, boljše življenjske pogoje, socialno varnost, nizke davke, priložnosti za prihodnost njihovih otrok itn. Podoben trend je opažen med vsemi starostnimi skupinami, in sicer med mladimi na prehodu v odraslost in starejšimi, med respondenti v zgodnji odraslosti in starejšimi ter med respondenti v srednji odraslosti in starejšimi.

Razlike med respondenti z različnim statusom v dejavnih, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo

Opažen je trend, da so samski posamezniki v primerjavi z drugimi pogosteje navajali dejavnike, vezane na pridobivanje izkušenj in referenc, možnosti in dobre pogoje študija v tujini, učenje tujih jezikov itn. Poročeni posamezniki so pogosteje navajali dejavnike, povezane s sistemsko ureditvijo (npr. boljše razmerje med vplačili in storitvami na področjih zdravstva in pokojnin) in prihodnostjo otrok, podobno tudi tisti v zunajzakonski skupnosti. Respondenti v istospolni partnerski skupnosti pa so pogosteje navajali boljše odnose na delovnem mestu in da jim bolj ustreza mentaliteta v tujini.

Razlike med respondenti z različnim odnosom do vrnitve v Slovenijo v dejavnih, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo

Kažejo se razlike med respondenti z različnim odnosom do vrnitve v Slovenijo, in sicer so tisti, ki so že nazaj v Sloveniji ali pa se bodo vrnili, pri dejavnih za izselitev pogosteje navajali razloge, vezane na ponovno vrnitev v Slovenijo in pridobivanje izkušenj v tujini. Tisti, ki o vrnitvi ne razmišljajo, pa so pogosteje navajali razloge v povezavi s sistemsko ter politično ureditvijo, z nižjimi davki, boljšimi pogoji na delovnem mestu, s številnejšimi priložnostmi za osebno in profesionalno rast in mentaliteto, ki jim bolj ustreza v tujini.

Dejavniki, ki pomembno vplivajo na odločitev zaposlenih v znanstvenoraziskovalni dejavnosti za priselitev v tujo državo

Respondenti, zaposleni v znanstvenoraziskovalni dejavnosti ($N = 140$), so morali dodatno odgovoriti tudi, kateri dejavniki znotraj njihove poklicne stroke so nanje vplivali pri odločitvi za priselitev v tujo državo. Odgovarjali so na 5-stopenjski lestvici, pri čemer je 1 pomenilo, da jim dejavnik sploh ni pomemben, 5 pa zelo pomemben. V spodnji tabeli so dejavniki predstavljeni glede na povprečno vrednost, in sicer od najvišje do najnižje.

Poudarjamo pet najpomembnejših dejavnikov v znanstvenoraziskovalni dejavnosti, ki so vplivali na odločitev respondentov znotraj te stroke za priselitev v tujo državo. To so: dobre možnosti za raziskovalno delo ($M = 4,31$, $SD = 1,05$), dobil sem primerno zaposlitev ($M = 4,25$, $SD = 1,28$), več sredstev za raziskovalno delo ($M = 4,25$, $SD = 1,21$), visok ugled znanstvenoraziskovalnega dela ($M = 4,07$, $SD = 1,22$) in povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi ustanovami ($M = 4,04$, $SD = 1,24$).

Tabela 22: Število udeležencev v znanstvenoraziskovalni dejavnosti, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo, razvrščeno glede na povprečno vrednost

Posamezni dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	Skupaj	M	SD
Dobre možnosti za raziskovalno delo	7	2	6	38	69	122	4,31	1,05
Dobil sem primerno zaposlitev	12	2	9	19	79	121	4,25	1,28
Več sredstev za raziskovalno delo	10	3	9	29	69	120	4,20	1,21
Visok ugled znanstveno-raziskovalnega dela	9	5	16	30	61	121	4,07	1,22
Povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi ustanovami	12	1	14	36	57	120	4,04	1,24
Dobil sem zaposlitev	15	3	13	27	64	122	4,00	1,36
Korektni odnosi vodilnih znanstvenikov	7	4	19	44	47	121	3,99	1,10
Korektni odnosi med znanstveniki	7	5	22	43	44	121	3,93	1,11
Stabilni, predvidljivi pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti	10	6	18	38	49	121	3,91	1,22
Boljša infrastruktura za raziskovanje	14	3	18	34	51	120	3,88	1,31
Oddelek je bolj mednaroden	13	5	17	34	51	120	3,88	1,31
Več sredstev za raziskovalno sodelovanje (npr. obiskovanje konferenc)	13	5	20	29	53	120	3,87	1,32
Mednarodni ugled ustanove, v kateri sem zaposlen	11	6	22	32	49	120	3,85	1,27

Odpрте, jasne možnosti za napredovanje	10	4	26	39	42	121	3,82	1,19
Boljša laboratorijska oprema/dostop do podatkovnih baz/infrastruktura za raziskovanje	15	5	20	27	53	120	3,82	1,37
Več sodelavcev znotraj oddelka, ki delajo na podobnem raziskovalnem področju	13	9	21	39	38	120	3,67	1,29
Izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	17	12	21	28	42	120	3,55	1,42
Drugo	1	0	8	0	4	13	3,46	1,20
Boljši dostop do podatkovnih baz	14	11	34	29	32	120	3,45	1,30
Korektna obremenjenost	14	9	41	32	25	121	3,37	1,23
Ugodno razmerje med delovnim časom in prostim časom	21	11	32	28	29	121	3,27	1,38
Boljše razmerje med raziskovalnimi in pedagoškimi obveznostmi kot v Sloveniji	27	7	32	27	27	120	3,17	1,44

2.2. Kvalitativni del raziskovanja

Maja Gostič, Maja Vižintin, Borjana Filipovska, Marijanca Ajša Vižintin, Marina Lukšič Hacin

Na podlagi transkribiranih intervjujev smo opredelili devet glavnih tem, izluščenih iz ugotovitev kvantitativnega dela: 1) izobrazba; 2) izselitev; 3) delo; 4) vrnitev; 5) sodelovanje s Slovenijo; 6) sodelovanje s tujino; 7) članstvo v organizacijah; 8) stik z drugimi; 9) predlogi Sloveniji. Sledila je analiza po posamičnih vprašanjih; glede na podobnosti in razlike smo grupirali osebe, pripravili tabele in uvrstili odgovore udeležencev v tematske sklope. V nadaljevanju smo ustvarili podkategorije in za večjo nazornost pripravili ključne citate, ki povzemajo in reprezentirajo dobljene rezultate. Zapisani so v poševnem tekstu in opremljeni z zaporedno številko posameznega udeleženca, npr. U5.

1. Izobrazba

Večina udeležencev je dodiplomski in/ali podiplomski študij končala v Sloveniji (N = 16) in imela izkušnje Erasmus v tujini (N = 12). Osem jih je v tujini končalo podiplomski študij in sedem doktorat. Dva sta nadaljevala podoktorski študij v tujini.

1. Dodiplomski študij, končan v Sloveniji

»Prvo stopnjo univerzitetne izobrazbe sem zaključil na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, na Oddelku za biologijo. Bil sem del prvih generacij, ki so študij imele po bolonjskem sistemu.« (U8)

»Gimnazijo sem končal v Kopru, potem pa sem šel na visokošolski študijski program Kemijske tehnologije na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT) v Ljubljani.« (U11)

»Zaključila sem pravno fakulteto v Ljubljani, nato sem delala in živela v Bruslju, Luksemburgu, Berlinu in Buenos Airesu.« (U20)

2. Podiplomski študij, končan v Sloveniji

»Po izobrazbi sem kemijska inženirka, svoj magisterij sem končala na Univerzi v Ljubljani na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo.« (U10)

3. Dodiplomski in podiplomski študij, končan v Sloveniji

»Tako dodiplomski kot podiplomski študij sem zaključila na Fakulteti za matematiko in fiziko na Univerzi v Ljubljani.« (U19)

4. Izkušnje Erasmus v tujini

»Moja prva izkušnja s tujino je bila prek študijske izmenjave Erasmus v Pragi, naši kulturni sorodnici. Ta izkušnja mi je odprla pogled na svet in mi omogočila, da svet doživljam na način kot ga sedaj ...« (U2)

5. Podiplomski študij, končan v tujini

»Po izobrazbi sem univerzitetni diplomirani pravnik, diplomiral sem na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, nato sem šel na magistrsko študijsko smer na Univerzo v Oxfordu (University of Oxford), kjer sem postal »Master of Public Policy (MPP)«. Nato sem delal še v Barceloni in Sierr Leone, kjer sem bil svetovalec predsednika, sedaj pa delam v Varšavi.« (U15)

6. Doktorat, končan v tujini

»Po študiju sem se poskusil v Sloveniji zaposliti, kar mi ni uspelo, zato sem odšel v tujino na doktorat na Nanyang Technological University v Singapurju, kjer sem opravljal doktorat iz biofizike. Po končanem doktoratu sem se odločil, da bom v Singapurju poskusil ustvariti zagonsko podjetje, ker imajo tam za to zanimive programe.« (U1)

»... ker sta me nekako zanimali ekonomski raziskavi, sem razmišljal o doktoratu v tujini. Sem se prijavil na Nizozemsko, in sicer je šel ta postopek malo hitreje kot običajno, ker sem se pozno tisto leto odločil, tako da sem potem izbral Amsterdam. Tam sem bil pet let. Delal sem raziskavo na temo sistemskih bančnih kriz, v povezavi z bančnimi kapitalizacijami v tem času sem šel tudi na krajši obisk na mednarodni sklad in polletno prakso, sedem mesecev na evropsko centralno banko.« (U7)

7. Podoktorski študij v tujini

»Med letoma 2016 in 2019 sem bila podoktorska raziskovalka na Univerzi Stanford (Stanford University) na področju računalništva. Danes sem docentka oz. tenure track assistant professor na Univerzi Harvard (Harvard University), na oddelku za biomedicinsko informatiko, na oddelku za podatkovne znanosti.« (U14)

2. Izselitev

Večina udeležencev se je izselila sama. Analiza vsebine je pokazala več izpostavljenih razlogov za izselitev: pomanjkanje priložnosti v slovenskem akademskem svetu; kakovost študija in sodelovanje s tujino; prednosti dela v mednarodnem okolju; zanimanje o tuji kulturi in jeziku; angleško govoreče okolje, karierno napredovanje; zaposlitvene možnosti v tujini; neuspeh pri iskanju služb v Sloveniji, slovenski akademski protokol, zasebni razlogi in višji življenjski standard.

1. Pomanjkanje priložnosti v slovenskem akademskem svetu

»Želel sem si delati na področju farmacije, in sicer na modernem in novem področju celične terapije, kar bi težko našel v Sloveniji. V Švici pa sem na tem področju dobil

tudi priložnost delati magistrsko nalogo, kar mi je bilo zelo pomembno. Prav tako bi v Sloveniji doktorat težje dobil kot v Švici, saj ni toliko projektov, profesorji pa navadno na doktorska mesta izberejo študente, s katerimi so že prej zmenjeni.» (U11)

»Kot prvo neambicioznost oz. zatiranje ambicioznosti v Sloveniji in mentaliteta, da se nič ne da narediti, ker smo majhni. Pa tudi konstantno zaničevanje samih sebe in ciničen pogled, ki vlada. V resnici se da narediti marsikaj, omejitve si velikokrat postavimo sami, niso postavljene z nekim zunanjim subjektom. Tako miselnost še vedno opažam npr. pri bivših profesorjih v Sloveniji, s katerimi smo še vedno v stiku. Drugi faktor pa je moja ambicioznost in želja po odpiranju novih obzorij.» (U12)

2. Kakovost študija in sodelovanje s tujino

»Mislim, da so postdiplomske programi na Univerzi v Ljubljani dobri in da meni ni nekaj manjkalo, ampak doktorski programi so pa vsaj na ekonomiji, odvisno spet, kje v tujini, ampak boljši. Ta razlika pri doktorskem študiju je precej večja kot pri dodiplomskem študiju.» (U7)

»Razlogov je bilo več, glavni je bil ta, da sem takrat čutil oz. verjel, da mi Univerza v Oxfordu lahko postreže z odlično kombinacijo vrhunskega šolanja, fantastične globalne mreže in unikatne oxfordske izkušnje.» (U15)

Prednosti dela v mednarodnem okolju

»Takrat, po moje in na tem raziskovalnem področju, kot sem že rekel, da je bila ta izkušnja v San Franciscu precej odločilna, da me je nekako potegnilo to delo v večji skupini z ljudmi z vsega sveta, in vsak prinese neke svoje ideje. Padeš notri v neki tok, stvari se mešajo v mednarodnih ustanovah, to, koliko je koncentracija ljudi z različnih koncev, ker vsak prinese neke svoje ideje, pa je tudi neko skupno veselje, ki pride od odkrivanja.» (U3)

»Moja glavna motivacija za izselitev je bila, da bi si pridobil nova znanja, ki jih bi v Sloveniji težko dobil. Službe v londonskem bančništvu ter zunanjem svetovanju so bile z vidika ur zelo naporne, saj se je na bankah včasih delalo tudi po 80–100 ur na teden, včasih pa tudi kakšno uro več, kar je noro. Na začetku kariere pa si to lahko privoščiš in si tudi izpostavljen priložnostim in poslom, ki jih v Sloveniji ne bi dobil.» (U16)

3. Zanimanje o tuji kulturi in jeziku

»Izkušnja pa je bila zanimiva tudi zaradi bogate kulturne izmenjave. Do takrat sem se namreč družila predvsem z ljudmi iz zahodnoevropskih držav, saj sem tudi učila teh jezikov, npr. angleščino, italijanščino, nemščino in francoščino. Vedno sem bila usmerjena bolj na Zahod, v Berlinu pa sem spoznala veliko ljudi, ki so bili večinoma z vzhoda, iz Kazahstana, Rusije, Azerbajdžana itn.» (U20)

4. Angleško govoreče okolje

»Glavni faktor pri odločitvi je bil jezik. Znam sicer nekaj tujih jezikov, ampak se mi znanje ni zdelo dovolj dobro, da bi npr. odšla v Nemčijo, kjer imajo morda boljše študijske programe od mojega, ali pa v Švico ali kamor koli drugam. Moja izbira je bila omejena na angleško govoreče države.« (U10)

5. Karierno napredovanje

»V Angliji je zanimivo, da za veliko stvari, tudi če si docent, ne potrebuješ doktorata na začetku, kar v Sloveniji niti približno ni mogoče. Dobila sem podoktorsko pozicijo, brez doktorata, ker tudi izkušnje štejejo, na Centru za zdravstveno ekonomiko (Centre for Health Economics (CHE)), kar je bilo področje, ki me zanima, in je področje, ki ga v Sloveniji nekako ni oz. je v povojih.« (U13)

»Prednost Oxforda pred določenimi ameriškimi univerzami, vsaj zame, je bila, da se nahaja bližje Sloveniji kot kakšna druga, je pa prav tako globalen, če ne celo bolj v nekaterih pogledih. Po moje je bila to zame prava odločitev in to je odprlo tudi veliko vrat v moji kasnejši karieri in življenju.« (U15)

6. Zaposlitvene možnosti v tujini

»V Oxfordu sva bila tri leta, za preselitev v London pa je bil ključen dejavnik služba. Oxford je namreč predvsem akademsko mesto, kar je super, če si akademik in želiš uspeli na tem področju. Če pa si želiš delati v hitrem tempu, torej v industriji na inovacijah, ki imajo poleg pomena za akademske raziskave tudi bolj aplikativen pomen, potem imaš v Londonu več možnosti.« (U2)

»V Sloveniji bi sicer imel priložnosti delati v farmacevtskih firmah, ampak ne na vseh področjih, delal bi lahko npr. na področju bioterapevtikov, področja celične ali genske terapije pa v Sloveniji ni, sploh ne za originatorska zdravila. Jaz sem si pa želel izkušnje dela s tega področja.« (U11)

7. Neuspeh pri iskanju služb v Sloveniji

»V Sloveniji sem med drugim poskušal iskati doktorate na Kemijskem inštitutu ter na Nacionalnem inštitutu za biologijo, ampak so doktorat dobile druge osebe, potem sem se poskusil zaposliti na Leku, pa tudi tega nisem dobil. To pa so bile edine stvari v Sloveniji, ki so me v tistem času zanimale, tako da sem se potem odločil za tujino.« (U1)

8. Slovenski akademski protokol

»Delno pa tudi zaradi tega, ker slovenski akademski prostor je izredno majhen in po doktorskem študiju in potem biti na isti univerzi kot docent sem dobil občutek, da ni

bilo razvoja. Počasi pa tudi začnejo v ta politična kolesja notri vlačiti in nekako sem v sebi začutil in zasebno in karierno, da je v bistvu čas za en premik.» (U5)

9. Zasebni razlogi in višji življenjski standard

»V Ameriko, na začetku, se mi zdi, da je bila to osebna stvar, da me je nekaj vleklo. Čisto v nekem novem okolju, kjer te nobeden ne pozna, lahko malo eksperimentiraš s tem, kdo si, kako hočeš živeti.« (U3)

»Nekaj sem gledal tudi širše, ampak potem sem se zaradi več razlogov odločil za pozicijo v Loughboroughu. Delno zaradi osebnih razlogov, ker je moja punca Britanka, delno zaradi jezika, pa tudi pogoji dela tukaj so zelo dobri.« (U12)

»Če pa gledaš širše in ti slovenska meja ne predstavlja dejanske meje, ampak ti je bolj pomembno to, da delaš na zelenem področju, imaš veliko več možnosti. Dodaten motivator pa je seveda tudi visok življenjski standard v Švici ter plača za doktorskega študenta.« (U11)

3. Delo

Večina udeležencev opravlja delo v tujini, ki se v veliki meri sklada z njihovo izobrazbo. Menijo, da bi delo lahko opravljali tudi v Sloveniji, a ob tem navajajo prednosti tujine, ki so pretehtale odločitev. Manjšina vprašanih meni, da dela ne bi mogli opravljati v Sloveniji. Podobno tudi povratniki v Sloveniji opravljajo delo, ki je skladno z njihovo izobrazbo.

Slovenija:

1. Opravljanje dela v tujini skladno z izobrazbo

»Iz Evropske centralne banke v Frankfurtu sem se preselila v London in potem v Pariz, kjer delam za European Banking Authority (EBA) oz. Evropski bančni organ, ki je agencija Evropske komisije, odgovorna za bančni nadzor. Pri tem se ukvarjam s statistiko, torej da zbiram bančne podatke in izvajam razne analize. To se sklada z enim delom mojega študija, sem se pa med študijem spoznala tudi s stvarmi, ki jih trenutno ne potrebujem, prav tako sem se za službo morala nekaj še dodatno naučiti. V dobršni meri se moja služba torej sklada z izobrazbo.« (U19)

2. Delo bi lahko opravljali tudi v Sloveniji, a ob tem navajajo prednosti tujine

»... z Univerzo v Ljubljani še vedno sodelujem, v smislu, da mentoriram ali somentoriram nekaj doktorskih študentov na FRI-ju, da sem po izobrazbi računalničarka, da na Harvardu predavam predmet, ki ga ponujam tudi študentom na Univerzi v Ljubljani. Bi lahko, področje moje izobrazbe in raziskovalnega dela je aktivno v Sloveniji, je pa zagotovo velikost države ali raziskovalnega okolja manjša kot v ZDA, predvsem pa v Bostonu.« (U14)

3. Dela ne bi mogli opravljati v Sloveniji

»Jaz sem v službi projektni vodja, takih del pa je tudi v Sloveniji ogromno, ni pa področja, na katerem delam, saj je to v svetu precej unikatno. Sicer se veliko podjetij in inštitutov ukvarja z umetno inteligenco, skoraj nihče pa se ne ukvarja z varno implementacijo umetne inteligence v zdravstvo. Takega področja dela v Sloveniji ne bi mogla dobiti.« (U2)

4. Opravljanje dela v Sloveniji skladno z izobrazbo (povratniki)

»To, kar sedaj delam, zajema tako področje mojega doktorata kot tudi, kar sem želel potem delati v svojem zagonskem podjetju. Po funkciji je bolj slednje, po osnovnem znanju in znanstveni podlagi pa zajema veliko tega, kar sem delal tekom doktorata.« (U1)

Izpostavljajo politike tujih držav, s katerimi privabljajo izobražene posameznike, boljše priložnosti v tujini v primerjavi s Slovenijo, tujino kot pozitivno izkušnjo in navajajo predloge.

Politike tujih držav (predlogi):

1. Politike tujih držav, s katerimi privabljajo izobražene posameznike:

»Oni temu rečejo skills shortage list. Te zadeve se rahlo spreminjajo, ampak vsekakor, doktorji znanosti, inženirji pa tudi določeni profili, kot so recimo v gradbeništvu, carpenters, v zdravstvenem sektorju, recimo, medicinsko osebje ... Sej, če greš na immigration New Zealand, si tam lahko pogledaš, kakšne točno profile iščejo, ampak imajo zelo jasno razdelano strategijo, koga želijo privabiti in v bistvu, če te želijo privabiti v državo, bo celoten proces zelo enostaven, izredno poenostavljen. Cel sistem je postavljen na način, da je tvoj prihod v to državo relativno enostaven. [...] V Sloveniji zaposliti tujce je izredno težko, tudi si ne znam predstavljati vseh teh administrativnih procesov v Sloveniji. So večinoma v slovenskem jeziku, mislim, da se tujci izredno težko znajdejo, in v Sloveniji, vsaj to je občutek, ki ga imam jaz od svojih prijateljev tujcev, ki živijo v Sloveniji, da Slovenija ne diferencira med tem, ali želijo nekega sezonskega delavca, ki bo pobiral sadje, parketarja, ki bo polagal parket, ali pa doktorja znanosti, ki je lahko potencial za Nobelovega nagrajenca. Ti postopki so uniformirani in stvari tečejo po neki logiki, medtem ko na Novi Zelandiji zelo hitro ugotoviš, da imajo te zadeve izredno domišljene, in glede na to, kako zelo se te želijo, si prioritiziran, imaš tudi različne postopke. Tako da po dveh letih sem jaz lahko zaprosil za rezidentski vizum in sem dobil stalno bivanje na Novi Zelandiji po dveh letih. Kot stalni rezident imam tudi volilno pravico do konca življenja na Novi Zelandiji.« (U5)

2. Boljše priložnosti v tujini v primerjavi s Slovenijo

»Plačilo po mojem ni problem, ko se pogovarjam z ostalimi Slovenci na univerzah, tu nihče ne poda plačila kot razlog, zakaj ne more delati v Sloveniji, ampak je predvsem raziskovalna infrastruktura. Na primer, jaz trenutno delam v zdravstveni ekonomiki, kar pomeni, da potrebujem podatke, velike računalniške serverje, na katerih potem delam te raziskave, potrebujem tudi mrežo raziskovalcev, s katerimi lahko sodelujem, to je veliko lažje tukaj kot pa v Sloveniji, ampak predvsem dostop do podatkov. Večino mojega dela vključuje analiziranje podatkov pacientov in opazujem, če narediš nekaj pacientu, ki ima raka, kaj se potem zgodi, kaj se priporoča in to se dela v velikih bazah. Dostop do teh baz je proces, v Sloveniji tega procesa ni. Sicer obstajajo baze podatkov, s katerimi bi se lahko naredilo ogromno tudi v Sloveniji, ampak ni procesa, kdo in kako lahko do tega dostopa.« (U13)

3. Tujina kot pozitivna izkušnja

»Tujina je definitivno izpolnila vsa moja pričakovanja na vseh področjih. Tujina me je očarala in mi ponudila varen pristan, različne kulture, jeziki in razmišljanja, v kombinaciji z navdihujočimi in prijaznimi ljudmi pa so me oblikovali v to, kar sem danes.« (U9)

»Rekla bi, da se mi je s selitvijo v tujino odprl svet in ta izkušnja mi je zelo pomembna ter je prispevala tudi k moji osebni spremembi. Še vedno imam veliko vezi s Slovenijo in pogosto grem domov, ker imam tam prijatelje in družino. Trenutno pa se še vedno vidim bolj v tujini kot v Sloveniji, saj menim, da se lahko še veliko novega naučim iz svoje izkušnje v tujini.« (U19)

4. Predlogi

»Sedaj pa na to gledam kot raziskovalec, ki želi sodelovati s tujino in privabiti kader, da pride delat k nam. Nimam veliko vpogleda v to, kakšen je s tega vidika sistem v Nemčiji, vem pa, da oni veliko oglašujejo zelo raznolike priložnosti po številnih kanalih, npr. preko socialnih omrežij, univerz itn. Večino teh priložnosti se široko, transparentno in dalj časa oglašuje. Na Facebooku npr. obstaja skupina »Research in Germany«, kjer se vsak teden oglašuje aktualne razpise za doktorska ali postdoktorska mesta. [...] S tega vidika jaz torej ne vidim, da bi univerze v Sloveniji iskale aktivni stik, pa tudi ne, da bi oglaševale priložnosti. Menim, da pri nas radi samo govorimo o teh stvareh ter o tem, kako bi bilo dobro, če bi k nam povabili tujce ali Slovence v tujini, takšne stvari se pa potem nikoli ne zgodijo. Zelo mi je žal, da takšne ideje ostanejo samo na teoretskem nivoju. V Sloveniji, če hočeš sodelovati z nekom v tujini ali nekoga povabiti sem, moraš za to individualno poskrbeti. Ne obstaja namreč centralni sistem, ki bi zbiral vse priložnosti in jih široko oglaševal. Sploh za delovna mesta. Naš sistem je zelo zaprt in netransparenten, prav tako pa je administrativno zelo kompliciran in ozkogleden. Če v Sloveniji kot raziskovalec npr. nimaš vnesenih publikacij v Cobiss ter nisi v bazi Sicris, potem te sploh ne morejo ovrednotiti, kar je po mojem mnenju zelo velik problem.« (U8)

»Kot drugo Slovenija je majhna država, ne more imeti toliko možnosti za projekte, lahko bi bolj pomagala, kako priti do evropskih projektov. Mi smo precej majhna univerza, vendar imamo cel oddelek za dostopanje do evropskih projektov, imajo uvajanja, pomagajo pri pisanju projektov in potem je, seveda, lažje priti do večjega evropskega projekta kot v Sloveniji, kjer si sam v tem. [...] Treba se je naučiti, kako pisati projekte, kako priti do evropskega denarja; razumem, da Slovenija ne more zagotavljati toliko financiranja, ampak kako priti do drugih sredstev po potrebi.« (U13)

»Če imaš npr. milijon evrov, rečeš: »Kaj bi lahko naredil z njimi? Odneseš jih bom v Slovenijo in jih vložil v to in to.« Nekdo, ki pozna razmere ti pove: »Če bo šlo kaj narobe, boste morali tožiti, ampak to bo trajalo 15 let in na koncu zastaralo,« bom tisto vrečo denarja pograbil in šel kam drugam. Moraš imeti pravno gotovost, zasebna lastnina mora biti zaščitena, če želiš nekam vlagati. Kot rečeno, debirokratizacija za podjetja in posameznike, obdavčitvena reforma s poudarkom na obdavčitvi prihodkov iz dela, zdravstveni in pokojninski sistem ter vladavina prava, da se investitorji in mi tukaj počutimo varno, ne trpimo občutka nepravičnosti, da sistem funkcionira na podlagi omrežij, zato se v Angliji zelo dobro počutim, vem, da če bo kar koli narobe, se bodo stvari rešile, kmalu, ne čez 3, 5 ali 10 let.« (U15)

4. Vrnitev

Udeleženci so med pogoji za vrnitev v Slovenijo navajali možnosti zaposlitve na visokošolskih ustanovah v Sloveniji, partnerjevo službo v Sloveniji, enake delovne pogoje kot v tujini, družinske stike in osebno željo priti domov.

1. Možnosti zaposlitve na visokošolskih ustanovah v Sloveniji

»Zaradi same zasnove sistema na slovenskih univerzah težko verjamem, da bi lahko dobil takšno ponudbo, ki bi mi ustrezala. Razen če bi se zame naredilo neko izjemo, tako velikih izjem pa po mojem mnenju ne morejo narediti. Ali pa če bi bila ponudba zelo dobra s finančnega vidika. Menim, da je predvideno število ur za pedagoško delo na slovenskih univerzah nenormalno veliko. Zame bi bilo pa tudi pomembno, da bi imel svobodo pri svojem delu, npr. pri vzpostavljanju laboratorija in selekciji kadra.« (U12)

2. Partnerjeva služba v Sloveniji

»Z velikim veseljem bi v Sloveniji živel, ampak je treba tudi za ženo iskati službo, ampak ja, možnost obstaja.« (U3)

»Če bi se vrnil kot družina, bi potrebovali dve službi na univerzi ali pa dve raziskovalni poziciji, kar je težje, sploh če eden ne govori slovensko, to so potem praktični problemi, ki jih ima veliko raziskovalcev, s katerimi se pogovarjam. Ko si ustvariš družino v tujini, velikokrat samo en govori slovensko.« (U13)

3. Enaki delovni pogoji kot v tujini

»Če bi v Sloveniji dobila iste pogoje kot na Norveškem ter omogočeno delo od doma, bi še isto sekundo dala odpoved in se vrnila. Se pa zavedam, da ne moreš povsod pričakovati istega, zato bi bila pripravljena sprejeti tudi slabše pogoje. Pričakovala pa bi plačo, ustrezno mojim izkušnjam in izobrazbi, spoštovanje, pozitiven odnos do dela ter da bi imela šefa, ki bi sebe videl kot organizatorja, delavcem pa bi dopuščal dovolj svobode. Prav tako bi pričakovala, da se od delavca ne bi zahtevalo, da dela po peti uri popoldne. V podjetju, kjer trenutno delam, hitro dobiš mail, zakaj delaš po peti uri, če to ugotovijo. Pa za plačo bi pričakovala, da bi dobila vsaj dvakratnik povprečne plače ter delovno pogodbo za nedoločen čas.« (U10)

4. Družinski stiki

»Bi pa rekla, da bi bili razlogi osebne narave pomembnejši; v Sloveniji imam še vedno starše, brata, nečakinjo, ki je stara eno leto in je še nisem videla, ker me ni bilo v Sloveniji zadnje leto zaradi pandemije in nemožnosti potovanj. Kakšni takšni razlogi bi bili pomembnejši ali pridobivali težo skozi leta.« (U14)

5. Osebna želja za vrnitev

»Torej ali jaz osebno čutim, da je čas, da pridem nazaj ali recimo moja boljša polovica, če bi prišla nazaj z mano v Slovenijo, ali bo dobila službe, to je zelo velik dejavnik. Zdaj z vidika zaposlitve je tudi vprašanje, ker sem relativno specifičen profil, torej ne morem kar takoj najti neke zaposlitve v nekem podjetju, akademiki smo dosti neuporabni v tem. Tako da je vprašanje. Vsekakor se ne bi vračal v Slovenijo, če ne bi bila vsaj neka možnost za zaposlitev na eni izmed visokošolskih institucij v Sloveniji. Bi bili razlogi po moje, primarno bolj osebni v prvi vrsti.« (U5)

»Razmišljava o več možnostih, najljubša je Slovenija, ni pa edina. Razmišljala sva tudi npr. o Švici, Španiji, Švedski, predvsem zaradi njenih strokovnih preferenc, kar se mene tiče je v tem pogledu bolj zanimiva Belgija, najbolj pa sva razmišljala o Združenih državah Amerike. To ostaja na vrhu, če bo prišlo do premika in ne bo v Slovenija, bo najbrž v Ameriko.« (U15)

Povratniki

Povratniki navajajo podobne razloge, zakaj so se vrnil v Slovenijo. Prevladujejo poklicni in zasebni razlogi, npr. ustvarjanje družine, biti bližje družini in prijateljem. Nekateri omenjajo tudi štipendijo Ad futura. Možnosti vrnitve v tujino ne izključujejo.

1. Ustvarjanje družine

»Se mi zdi, da je osebni razlog, ker sva z dekletom začnjala nekje na začetku mojega doktorata, še malo prej. Tako da sva se začela pogovarjati, kje bi bila skupaj in tako naprej, in skupaj se je izoblikovala neka ideja, da bi bilo verjetno lažje v Sloveniji. Punca je po izobrazbi pravnica, tako da za nekega pravnika, da pride v tujo državo, rabiš mogoče pet let, da se naučiš novega sistema. Sva pa že vedela takrat,

da je tak srednjeročni plan živeti v Slovenijo. Se pravi družino vsekakor imeti v Sloveniji.« (U4)

2. Bližina družine in prijateljev

»Slovenija je super država. Lahko greš na morje, greš v gore, to, da so tukaj prijatelji, to, da je tukaj družina, kvaliteta življenja se mi zdi res visoka, v primerjavi s tem, kar je v Londonu, se mi zdi, da je čisto neprimerljivo. Tam si večinoma časa v službi, pa se tudi voziš sem pa tja, se pravi v službo in iz službe, in je to ena ura v vsako smer. Potem pa pride tisti vikend, malo si utrujen, malo se s kom dobiš in to je to. Vsaj tako je bila nekako moja izkušnja. Tukaj pa v Sloveniji se mi zdi, da nekako bolj polno živiš, tako da tukaj je bila vsekakor neka velika prednost. Zdaj ne toliko v politiki, ampak glede vsega, kar Slovenija ponuja.« (U4)

3. Štipendija Ad futura

»Vezala me je pogodba štipendije Ad futura, zaradi katere sem se moral vrniti, saj si nisem mogel privoščiti, da bi jo odplačal. Vsekakor pa sem si tudi želel vrniti v Slovenijo. Pogodba za štipendijo Ad futura se mi je torej že v osnovi zdela kot dober dogovor.« (U8)

4. Možnosti vrnitve v tujino

»Včasih razmišljam o tem, ampak mi je trenutno zelo všeč doma. Tudi v službi smo počasi začeli delati na stvareh, na katerih bi rad delal še naprej, tudi dolgoročno. Ne izključujem možnosti, da bi vmes še kdaj šel tudi v tujino, ampak ne za daljše obdobje, vsaj ne za več let. Z veseljem pa bi se udeležil kakšnih krajših izmenjav.« (U8)

Pomanjkljivosti v Sloveniji

Med pomanjkljivosti Slovenije uvrščajo davčno zakonodajo, visoke cene stanovanj, točkovanje v znanosti, pravne formalnosti, birokratske težave, družbeno kulturo, primanjkljaj spodbud za privabljanje visokoizobraženih, primanjkljaj odgovornosti v izobraževalnem procesu in politično stanje v državi.

1. Davčna zakonodaja

»Drugi razlog bi rekel, mogoče, je davčna zakonodaja. Če si, recimo, v Sloveniji docent in imaš doktorat znanosti, se takoj znajdeš v najvišjem dohodkovnem razredu, kar se tiče obdavčitve in v bistvu kar koli ekstra delaš z vidika nekih svetovanj ali pa nekih študij, vse to je nekako dodatno obdavčeno, kar se tiče avtorskih honorarjev, po moje čez vse razumne meje. Moja osebna izkušnja je taka, da sem jaz osebno dobil štipendijo Full Bright in Slovenija je edina država na svetu, ki obdavči štipendijo Full Bright, in jaz sem moral na svojo štipendijo Full Bright plačevati dohodnino. Zato ker je naša zakonodaja tako napisana, da štipendijo prejemajo samo študenti, ko si

enkrat zaposlen in zato denar, ki ga dobiš, je smatran kot dohodek, ne štipendija.« (U5)

2. Visoke cene stanovanj

»Problematične so tudi cene nepremičnin, mogoče manj zame, ker imam družinsko stanovanje v Ljubljani, ampak za marsikoga so, ker so cene nepremičnin v Ljubljani višje kot v Berlinu, plače pa trikrat nižje. To področje bo morala Slovenija sistemsko urediti, ne samo zaradi nas, predvsem zaradi ljudi, ki živijo v Sloveniji in si poskušajo s 1.500 € plače privoščiti stanovanje, ne vem, kako si ga lahko, tudi če sta dva, moral bi se marsičemu odpovedati. To je pomemben problem tudi pri privabljanju tujcev, ko dobiš ponudbo, ne vzameš v ozir samo, kakšna enkratna priložnost je to, kaj vse se boš lahko naučil, ampak narediš kalkulacijo, koliko boš zaslužil, koliko bodo življenjski stroški, in če boš ugotovil, da ti na koncu meseca ne ostane veliko, boš raje odšel delat kam drugam. Moramo razmisliti, kako sprostiti stanovanjsko politiko, vsaj v Ljubljani, nimam idej, ampak nekaj je treba narediti, ker te cene res niso normalne.« (U15)

3. Točkovanje v znanosti

»Potem pa je, kot slišim, slovenski sistem znotraj akademije precej specifičen, se pravi sam način točkovanja je precej drugačen kot v tujini. Tako da recimo uspešen raziskovalec iz tujine ne zbere dosti točk v Sloveniji, nekdo, ki pa je v Sloveniji študiral ves čas, se optimizira na tiste točke, kot so v Sloveniji obračunavane, nekdo, ki pa pride iz tujine, pa mogoče ni imel v mislih tega sistema, ker se je osredotočil na nekakšen drugačen sistem, drugo točkovanje. Potem pa, ko se vrne, je pa lahko zelo uspešen, pa ima težave pri nekih točkovanj.« (U4)

»Ta birokratski ustroj me ni prepričal, tukaj je bolj pomembno, da delaš odlične raziskave, ki so pomembne, manj pomembno je število točk nekoga, ki se je pojavil na konferenci in če seštevek teh točk mogoče presega neko mejo, ki bi ti dala mesto, tega tu sploh ni, pomembno je, da človek dela odlične raziskave, da je v vrhu svojega raziskovalnega področja in kako se to ugotovi – ne tako, da se birokratsko šteje točke, ampak da se vpraša ljudi, ki so v vrhu tega področja, kaj si o osebi mislijo, ali dela res dobre raziskave, ali je vzhajajoča zvezda na področju teh raziskav, in če je to tako, potem dobiš habilitacijo, zelo drugače kot v slovenskem okolju.« (U14)

4. Pravne formalnosti

»... je pa sam visokošolski sistem z inbreedinga. To je, da ti doktoriraš na Univerzi in potem naslednji dan postaneš njen zaposlen. To je nekaj, kar je popolnoma normalno v Sloveniji, v tujini je pa to načeloma nesprejemljivo. Tako da prvi skupek teh razlogov so po moje bolj ti pravno-formalni razlogi. Tudi sam visokošolski sistem v Sloveniji, kar se tiče napredovanj in tega.« (U5)

5. Birokratske težave

»Po eni strani razumem, da se v Sloveniji stalno prebivališče uporablja na vseh obrazcih, tako da če bi spreminjali to, bi morali spremeniti tudi vse druge obrazce in postopke. Mogoče bi lahko obstajala možnost vsaj za tiste, ki se vračajo iz tujine, in za tujce, ki prihajajo v Slovenijo, da bi se jim omogočilo prijaviti neko izredno stalno prebivališče ali da jim recimo prve pol leta še ne bi bilo nujno potrebno prijavljati stalnega prebivališča, če si želijo urediti vse ostalo. Popolnoma znebiti se tega sistema v Sloveniji bi bilo zelo težko, čeprav smo ena redkih držav na svetu, ki tak sistem ima. [...] Bila je še ena stvar glede zdravstvenega zavarovanja. Ko sem bil v tujini, sem imel tam tudi zdravstveno zavarovanje, ampak me v Sloveniji nikakor niso želeli odjaviti od obveznega zdravstvenega zavarovanja. Sicer so mi ga dali v mirovanje, potem pa so ga spet aktivirali, da je teklo in ga je bilo treba ponovno prekiniti. In ker oni niso pustili, da bi bilo zavarovanje cel čas mojega bivanja v tujini v mirovanju, mi zavarovalnica sedaj zaračunava toliko več na mesec še za dodatno zavarovanje za tisti čas, ko sem bil v tujini. Štelo se je namreč, da sem imel obvezno zdravstveno zavarovanje brez dodatnega. Že tako sem takrat plačeval obvezno zdravstveno zavarovanje v Sloveniji, ki ga nisem potreboval, sedaj pa moram za tisti čas plačevati še dodatno zdravstveno zavarovanje po višji ceni.« (U1)

6. Družbena kultura

»Tretja skupina razlogov so pa ti družbeno-kulturni razlogi. V Sloveniji je ogromno fovšije, nekaj nepotizma, ko začneš gledati malo ven, zelo hitro dobiš po glavi. Tako da če si izredno ambiciozen, če želiš več, če se trudiš, prideš do neke točke, ko doletiš do nekega steklenega stropa in dejansko ugotoviš, da če želiš prebiti ta strop in napredovati in se osebno razvijati, boš najverjetneje mogel iti v tujino. V visokošolskem sektorju v Sloveniji je nekaj negativne selekcije, ogromno izkoriščanja mladih, tu so v bistvu te medgeneracijske razlike ogromne in imaš starejše generacije akademikov, ki so navajeni tistih zlatih časov, ki jih ni več in ki kar konkretno lahko izkoriščajo mlajše generacije, in ogromno negativne selekcije, kjer najboljši kadri niso vedno zaželeni ali pa nagrajeni, zato ker se bodo določeni ljudje na pozicijah počutili ogrožene.« (U5)

»Svet nas je prehitel, ampak ne zato, ker Slovenija ne bi imela svojih resursov ter splošnih danosti in možnosti, ampak ker smo z mišljenjem ostali nekje v svetu pred 50 leti. Tisti svet pa ni prinašal napredka. Slovenija bi lahko veliko dosegla z večjo svobodo mišljenja in prosto konkurenco.« (U20)

7. Primanjkljaj spodbud za privabljanje visokoizobraženih

»Jaz menim, da bi vsi Slovenci, ki so v tujini, lahko v Slovenijo prinesli neko znanje in priložnosti. Če bi država to izkoristila in spodbujala vračanje ali povezovanje s Slovenci v tujini, bi imela od tega veliko, saj bi ti posamezniki državi lahko pomagali, da bi se dvignila med bolj razvite države sveta. K temu bi veliko prispevalo, če bi se Slovenija tudi bolj povezovala z društvi, kot sta ASEF in VTIS.« (U2)

»... da bi bilo dobro imeti oglase za službo, tako da so mednarodno vizibilni, da niso v slovenščini, vsaj za take službe, ki so potencialno privlačne tudi ljudem, ki so iz tujine, da imaš v angleščini javno vizibilna mesta in čim bolj jasno, da obstajajo možnosti.« (U3)

8. Primanjkljaj odgovornosti v izobraževalnem procesu

»Prednost študija v Sloveniji je brezplačen študij in socialna podpora države – cenejše nastanitve v študentskih domovih, boni za hrano, subvencionirane športne dejavnosti. To se mi zdi odlično in kaže na pravi pristop k celostni izobrazbi – študirajo lahko (skoraj) zastonj vsi, tudi ljudje iz družin z nižjimi prihodki si torej lahko omogočajo dobro izobrazbo. To ustvarja družbo, ki ni tako razslojena na bogatejše in izobražene ter revnejše in neizobražene, kot se dogaja v Veliki Britaniji. [...] Kljub vsem prednostim pa moram žal reči, da če bi se še enkrat odločala za študij, ne bi začela študirati v Sloveniji in študija tudi ne želim nikomur priporočiti zaradi naslednjega razloga: nekateri profesorji na slovenskih univerzah so imeli zelo neprofesionalen odnos do študentov brez posledic.

Po mojih izkušnjah profesorji ne prevzemajo svojih odgovornosti oziroma si svoje delovne odgovornosti predstavljajo zelo ozko: omejeno je na ex-cathedra predavanja. V Veliki Britaniji profesorji in univerza svojo nalogo razumejo širše: njihova naloga je ne samo da snov odpredavajo, temveč da odpredavajo razumljivo, zanimivo, spodbujajo vprašanja tekom predavanj in po koncu predavanj nudijo dodatno razlago posameznikom, če je potrebna; njihov cilj je, da študenti dosegajo dobre rezultate na izpitih in da tekom študija navežejo stik z bodočimi delodajalci, univerza tudi pomaga pri pripravi CV-ja in pripravi na intervju za službo. V Sloveniji pa smo bili študentje bolj kot ne prepuščeni sami sebi in imeli smo precej manj podpore kot britanski študenti – v času mojega študija v Sloveniji noben izpit ni bil smatran za pretežkega, tudi če ga ni nihče v generaciji ni naredil na primer, krivilo se je študente, da so pač bolj neumni kot prejšnje generacije in da ne študirajo dovolj ...

Izvedbo predavanj so nekateri redni profesorji radi prelagali na svoje doktorske študente, prav tako popravljanje izpitov ...

Včasih je kak profesor pozabil, da imamo izpit, in se je kar na licu mesta spomnil vprašanj, ki smo jih z roko napisali na list ali pa je kar predlagal, da vsi dobimo 6 in gremo skupaj na pivo in nam izpita ni treba sploh odpisati. [...] Potem je bil tu in tam še kakšen profesor, ki se je obnašal kot profesor Mie Skrbinac na AGRFT, in lahko si predstavljate, da ona ni edini primer in da ustni izpiti tudi pri nas niso bili vedno prijetni. [...] V času mojega študija je bilo žal tako, da je bilo neprimerno/neprofesionalno vedenje tolerirano leta in leta in nihče nikogar ni poklical na zagovor in nihče tudi ni izgubil službe. Kako to? Vsak, ki se je pritožil, je utrpel hude posledice – profesor ga ni spustil prek ustnega izpita in študent tako nikoli ni zaključil študija, če se je nekemu profesorju zameril. Seveda smo imeli v Sloveniji dosti odličnih, zavzetih profesorjev, ki jih imam še danes v lepem spominu, na žalost

pa fakulteta ni uspela izločiti tistih nekaj gnilih jabolok, kar pa na koncu koncev žal pretehta mnoge prednosti, ki jih imajo slovenski študenti.

Predlagam, da se ukine ustne izpite, kjer niso nujno potrebni; to bi omogočilo večjo transparentnost ocenjevanja. Predlagala bi tudi, da se dela vsak semester anonimno anketo med študenti, da se pokaže, kako poteka študijski proces, koliko ljudi opravi izpitne obveznosti na število vpisanih in da se dovolj zgodaj razkrije kakšno čudno obnašanje ... [...] Naj poudarim: dokler so izkušnje študentov ignorirane in celo zadušene z grožnjo, da v primeru pritožbe nikoli ne bo dokončal študija, bo v teoriji izgledalo vse super, v realnosti pa je slika popolnoma drugačna.» (U10)

»Kot profesor lahko letiš tudi iz Harvarda ali Oxforda, če te ni na predavanja, če zamujaš, če nisi pravičen ali korekten do študentov, letiš zelo hitro. Za zelo malo slovenskih profesorjev sem slišal, da bi leteli zaradi tega.« (U15)

9. Politično stanje v državi

»S Slovenijo čutim posebno povezanost, bi se vrnila. Seveda imam pomisleke o določenih obdobjih; pred enim letom, ko je prišla nova vlada, sem z malo strahu spremljala medijski linč, ki se je začel proti novi vladi, in takrat sem pomislila, če bi želela živeti v takem okolju, kjer naj bi oblast lahko prevzela le ena politična možnost. Takrat sem se malo ustrašila, Avstrija je lahko s svojo demokracijo zgled tudi Sloveniji v določenih primerih. Zdi se mi zelo pomembno, da se demokracija upošteva tudi na način, da so lahko različne možnosti na oblasti, ne vedno samo ena. [...] Zanimivo je od zunaj gledati na svojo državo, določene stvari bolj opaziš, prevladovanje ene politične možnosti je v Sloveniji še vedno zelo močno in pravzaprav zelo moteče.« (U17)

»Poleg stvari, ki sem jih že omenjal, marsikoga, vključno z mano, mori negativna klima, da je stalna histerija in zdaj v zadnjem letu je postalo še huje, kot da bi imeli vsak dan tri apokalipse na sporedu, vse je negativno, kdor je uspešen, se ga oblati, ne znamo pohvaliti, mediji pljuvajo po vseh. [...] Manj histerije, iskanja napak in problemov, pa bi se imeli vsi rajši. Seveda, moramo biti kritični, ampak ni potrebna vojna za vsako narejeno ali rečeno stvar.« (U15)

Prednosti Slovenije

Med prednosti Slovenije uvrščajo predvsem kakovost življenja in brezplačno izobraževanje. Ob tem omenjajo predloge k izboljšanju prednosti, ki bi omogočale lahkotnejšo vrnitev.

»... in bi mogoče kazalo izpostaviti to, da ko sem jaz svojemu delodajalcu omenil, da grem v tujino, mi je moj delodajalec, torej Univerza v Ljubljani, zamrznil delovno mesto. Do konca naslednjega leta imam dejansko možnost vrniti se nazaj na svoje staro delovno mesto. [...] To ni bil glavni razlog, ki bi premagal, tudi če mi delodajalec tega ne bi ponudil, bi jaz vseeno šel v tujino. Ti da pa neko psihološko varnost. [...]

Ena izmed večjih prednosti v Sloveniji, bi rekel, je kakovost življenja. Slovenija ima zame izredno kakovost življenja. Od same lokacije države do življenjskega sloga, do tega, da si lahko v službi do petih popoldne, in čez pol ure si lahko že v gorah. [...] Življenje v Sloveniji je tudi relativno varno. Če ni to zdaj delovno okolje, kjer je mogoče fovšija pa privoščljivost, zasebno so Slovenci izredno družabni. Kot priseljenec v tujini ugotoviš, da je izredno težko vzpostaviti stike z domačini oziroma le na to površinsko raven. Jaz mislim, da so Slovenci izredno topli ljudje, izredno družabni ljudje in lahko zelo hitro vzpostaviš globoke in pojmljive odnose. Dejstvo, da je slovenski narod narod inovatorjev, kreativcev ... Torej je okolje, ki spodbuja izražanje, ekspresijo, kreativnost, inovatorstvo, in mislim, da marsikdo, ki je šel v tujino, se je v tujini dokazal, ko pa potem pride nazaj v Slovenijo, se tem ljudem rado prisluhne, radi prisluhnejo in v bistvu, in se da mogoče tej njihovi mednarodni izkušnji določeno težo.» (U5)

»V dosti privatnih podjetjih imamo tako imenovani “360 degree review”, torej vsake pol leta imamo pregled dela – kako smo opravljali delovne naloge, s čim smo zadovoljni in s čim ne in kako želimo nadaljevati – ne samo od nadrejenih, ampak tudi od sodelavcev in podrejenih. Menim, da bi uvedba podobnega sistema izboljšala nas študij.» (U10)

»Ja, ampak predvsem, kot sem rekla, boljša organizacija dela, bolj optimalna organizacija dela, ki bi olajšala delo profesorja, razbremenila birokratizacijo, razbremenitev mogoče previsokega pedagoškega dela, jaz to govorim, ker sem učila na Ekonomski fakulteti in smo imeli res ogromno število študentov, predmetov, tako da to mogoče ni enako za vse. Drugače pa moram reči, da Univerza v Ljubljani tudi ponuja razmeroma dobre pogoje.» (U18)

»Zelo zanimivo mi je, ko se preseliš v neko novo državo in spoznavaš nove kulture ter se prilagajaš na novo okolje. Selitev v tujo državo pa bi vedno bila le začasna, saj nisem še našla države, ki bi mi bila bolj všeč kot Slovenija in v kateri bi želela dolgoročno živeti.» (U19)

Stališča do vrnitve v Slovenijo so tako naklonjene kot nenaklonjene narave, zato smo jih v nadaljevanju razvrstili v razpredelnico.

Tabela 23: Stališča do vrnitve v Slovenijo

Zakaj bi se vrnil v Slovenijo	Zakaj se ne bi vrnil v Slovenijo
<ul style="list-style-type: none"> – družina, prijatelji – ugodna situacija, zaposlitvena priložnost (ustrezna plača, pogoji dela) – če bi lahko živeli v Sloveniji, vendar vsaj delno delali s tujino/v tujini – kakovost in standard življenja – ne želijo ostati v tujini 	<ul style="list-style-type: none"> – splošna mentaliteta slovenskega prebivalstva – pomanjkljivosti v šolskem in/ali raziskovalnem sistemu – višji standard, višje plače – pomanjkanje vabil oz. pobud iz Slovenije

5. Sodelovanje s Slovenijo

Večina intervjuvanih oseb sodeluje s Slovenijo. Poudarjajo odgovornost do svoje izvorne države, v kateri so brezplačno pridobili izobrazbo. V tujini delujejo kot povezovalci in podporniki novim priseljenim iz Slovenije:

1. Odgovornost do Slovenije in brezplačnega izobraževanja

»In na nek način sedaj, ko sem na drugem koncu sveta, čutim neko odgovornost, neko dolžnost pomagati svojim kolegom, predvsem svojim mlajšim kolegom v Sloveniji. Navsezadnje se moram tudi zavedati, da je bilo izobraževanje v Sloveniji brezplačno, se je financiralo iz davkoplačevalskega denarja, in mogoče zaradi tega čutim določeno dolžnost.« (U5)

2. Povezovalci in podporniki novim priseljenim iz Slovenije

»Jaz sem celo predlagal, da bi tam naredili eno tako slovensko hišo in da bi to bil en prostor, kjer bi organizirali kulturne dogodke, hkrati pa bi bil predstavništvo za naša podjetja, pa bi to bilo gospodarska kulturna diplomacija, pač povezovanje, posel pa kultura.« (U6)

»Ko sva bili obe s sestro na Dunaju, sva se večkrat pošalili, da sva »urad za zdomce«, saj sva velikokrat Slovencem pomagali z nasveti za stanovanja, študentske domove, službe in pripravništva. Med svojim bivanjem v tujini sem tudi opazila, da se Slovenci v tujini radi povežemo in si pomagamo, npr. pri pridobitvi službe, pripravništva itn. Tega sem bila vesela in ponosna. [...] Vedno pa se z veseljem povežem in pomagam z dodatnimi nasveti za tujino, saj vem, kako pomembna je skupnost, ki ti daje nasvete in ti pomaga. Menim, da si Slovenci v tujini veliko bolj uspešno pomagamo kot pa doma, v Sloveniji. Vedno pravim, da zame

Društvo VTIS predstavlja skupnost isto mislečih, ki intenzivno in poglobljeno dela na tem, da slovensko okolje naredi čim bolj odprto za mlad, izobražen kader.» (U9)

»Pred petimi leti smo ustanovili klub, ki združuje alumne iz Oxforda in Cambridgea in organiziramo cel kup dogodkov skozi leta ter poskušamo čim bolj povezati ti dve univerzi s Slovenijo in Slovence na teh dveh univerzah s Slovenci doma ter pomagati pri prehodu Oxbridge članov nazaj domov. [...] Sodelujemo z Univerzo v Oxfordu in Cambridgeu, pri nas ne sodelujemo veliko z univerzami, ker je naš cilj, da čim več mladih spravimo v Oxford in Cambridge in poskušamo potem tem ljudem pomagati priti nazaj v Slovenijo, če potrebujejo takšno pomoč in imajo takšno željo.» (U15)

Razlogi za sodelovanje

Kot razloge za zdajšnje in preteklo sodelovanje, izhajajoč predvsem iz dela, ki ga opravljajo, navajajo povezovanje s slovenskimi univerzami (izmenjava, mentorstvo, predavanja), v okviru raziskovalnih skupin in štipendij, objavljanje člankov v slovenskih revijah, sodelovanje pri pisanju člankov, sodelovanje s slovenskimi veleposlaništvii, z Urdom za Slovence v zamejstvu in po svetu, s Centrom za slovenščino kot drugi ali tuji jezik, z društvi in osebno iniciativo.

1. Povezovanje s slovenskimi univerzami (izmenjava, mentorstvo, predavanja)

»Jaz od začetka ostajam povezan s Slovenijo preko ogromno načinov in moram povedati, da po treh letih, vsaj dvakrat na teden, zvečer ob osmih, devetih, takšni ali drugačni Zoomi večinoma s Slovenijo. Od različnih komisij doktorskih nalog do mentorstev, mesečno pišem kolumne za Manager Finance, za Svet kapitala, tako da se na ta način to profesionalno sodelovanje ni nikoli prekinilo.» (U5)

»Na Fakulteti za šport v Ljubljani imam relativno nov profesionalen stik s profesorjem, ki je tudi sam veliko delal v tujini. V času zdravstvene krize s koronavirusom sem tam opravil tudi eno gostujoče predavanje, ker ni bilo omejitve, da bi moral biti tam fizično prisoten. S profesorjem imava tudi skupne raziskovalne interese in bi rada skupaj pripravila en raziskovalni projekt [...]. Trenutno že zelo intenzivno sodelujem z Univerzo v Mariboru, in sicer s Fakulteto za elektrotehniko, računalništvo in informatiko. Tam imajo laboratorij, katerega vodja je vodilni ekspert za procesiranje signalov, s katerimi se ukvarjam. To se je začelo približno leto dni nazaj, pred tem z njimi nisem imel nobenega stika.» (U12)

»Sodelujem predvsem na izobraževalnem in raziskovalnem področju, primarno sodelujem z Univerzo v Ljubljani, Fakulteto za računalništvo in informatiko, kjer sem somentorica nekaj doktorskim študentom računalništva, tudi v raznih komisijah za diplomska in magistrska dela ter vsako leto predavam predmet oz. pol predmeta na magistrskem programu s področja strojnega učenja, kar je ozko področje umetne inteligence, kar je področje moje specializacije. [...] Kar nekajkrat se je zgodilo, ko sem na raznih konferencah srečala raziskovalce iz Slovenije, smo se pogovorili in so

me kontaktirali glede sodelovanja na raznih poletnih šolah, konferencah, ki jih organizirajo, če bi imela predavanja, tega je bilo kar veliko, npr. zadnje čase s Fakultete za farmacijo v Ljubljani, Inštituta Jožefa Štefana v Ljubljani, kjer imam velikokrat, ko pridem v Slovenijo, mogoče enkrat na leto kakšno predavanje za raziskovalce in slovenske študente, potem vzpodbudi krajše obiske slovenskih študentov pri meni ali razne pogovore itn., tudi z Univerzo v Mariboru je do tega prišlo. Rekla bi, da je priložnosti in povezav v mojem primeru kar precej.» (U14)

2. Raziskovalne skupine in štipendije

»Imam dve raziskovalni skupini, eno v Londonu in eno v Ljubljani, od januarja lani. Ta evropski raziskovalni sklad ERC, sem ga zdaj že tretjič zaprosil, sem ga tokrat zaprosil iz Slovenije, prej dvakrat iz Anglije, Advance Grant sem pa iz Slovenije zaprosil. Tako da večina služi za to slovensko skupino, del pa v Angliji, kjer nadaljujemo stvari. Pravzaprav sem presenečen, kako dobro gre in koliko je tudi tehnologija vzpostavljena v Sloveniji, ki zelo prav pride in se da sodelovati. Tudi mladi, ki zdaj začenjajo, novi študenti v Sloveniji, so vsi neverjetno krasni, super debate imamo.« (U3)

»Jaz sem v bistvu imel štipendijo na Ad futura, ki je precej omejujoča pri tem, kaj lahko delamo; mislim, da sem imel takrat celo omejitve, da lahko delaš samo preko študentskega servisa, ker če si bil v tujini, je bilo zelo težko. Zato sem se takrat zmenil s tistim podjetjem, kjer se tudi zdaj, da bom v bistvu preko študentskega servisa delal za ta londonska podjetja, se pravi formalno smo to realizirali na tak način, da sta dve podjetji podpisali pogodbo in jaz sem potem preko študentskega servisa delal. To je bil edini način, da bi Ad Futura podprla delo.« (U4)

3. Sodelovanje s slovenskimi veleposlaništv

»S Slovenijo pa sem tudi že sodeloval v sklopu Društva VTIS, kjer sem bil aktiven član in preko njih sodeloval z veleposlaništvom v Švici, s katerim smo potem skupaj organizirali par dogodkov.« (U11)

4. Sodelovanje pri pisanju člankov

»Sem pisala članek z mojo soavtorico iz Slovenije. Praktično trikrat na teden imam Zoom s Slovenijo s soavtorji, še vedno delamo skupne projekte in novih smo se lotili, ker sem tukaj spoznala novo področje. Soavtorje imam tudi na Hrvaškem, ker sem imela tam doktorskega študenta, imam tam dva soavtorja, tudi z njimi sodelujem. Začela sem delati z avstralsko ekipo, ampak moram reči, da s Slovenci delam hitreje, čeprav smo na Zoomu.« (U18)

5. Sodelovanje z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu, s Centrom za slovenščino kot drugi ali tuji jezik

»Sodelovanje z Uradom za Slovence v zamejstvu in po svetu – zelo dobro sodelujemo, predvsem v zadnjem času sem zelo zadovoljna, tudi s Centrom za slovenščino za raznolike tečaje – so dobra podpora.« (U17)

6. Sodelovanje s slovenskimi društvi (poleg drugega sodelovanja)

»Tukaj si pomagamo preko mreže, ki smo jo zgradili. Mreža obsega gospodarstvenike, ljudi z univerze, z Inštituta Jožefa Štefana itn. To je ena stvar, v katero sem vpleten. Relativno pogosto se vračam v Slovenijo, poskušam čim bolj ohranjati stike. Sem tudi član VTIS-a (Društvo v tujini izobraženih Slovencev), poskušam biti še naprej vpleten in pomagati po najboljših močeh.« (U15)

Več sodelovanja

Tisti, ki si želijo več sodelovanja, omenjajo željo za (dodatno) sodelovanje ali možnosti za sodelovanje. Pri trenutnih možnostih pogrešajo predvsem interes, pobudo, zanimanje Slovenije, sodelovanje z univerzami in povezovanje z gospodarstvom, pravno pomoč.

1. Nezanimanje Slovenije

»Sama sem v sklopu službe vzpostavila stik s slovenskim presejalnim programom, kar bi bila odlična priložnost za Slovenijo, da bi bila druga na seznamu držav, ki bi lahko preizkusila algoritem globokega učenja, ki smo ga razvili, takoj po 15 presejalnih programih v Angliji. To bi pomenilo, da bi bila Slovenija en korak za Anglijo in prva na celinski Evropi, kar je odlična priložnost. Zdi se mi, da bi moral nekdo iz države in ministrstva to prepoznati kot strateško priložnost za Slovenijo – biti na čelu moderniziranja programa in vodenja, kako se implementira inovacije. Pomagali bi dati zeleno luč ter mogoče celo vložiti vsaj simbolno denarno investicijo, da bi inštitut v Sloveniji to izvedel. Moja izkušnja v zdravstvu in inštitutih v Sloveniji pa je, da se inovacij še vedno precej bojijo, skozi ta strah pa je tudi težko prebiti. Slovenija je majhna in zato komercialno manj zanimiva, a kar se tiče raziskav, ima veliko ponuditi in veliko podjetij potrebuje tudi ta del.« (U2)

»Predlagam tudi sodelovanje z Univerzo v Ljubljani. Prej sem omenila, da smo imeli na fakulteti bolj slabe vezi z industrijo, službe smo študentje začeli iskati šele po koncu študija, kar je v času gospodarske krize trajalo okoli enega leta. Tu vidim priložnost, da se bivši in bodoči diplomanti povežemo in delimo izkušnje, kako do zaposlitve, da se ta mučen proces iskanja službe skrajša. [...] Z veseljem sem pripravljena sodelovati s svojo bivšo fakulteto in predstaviti svojo karierno pot ter dati kakšen nasvet, kako se lotiti iskanja službe v tujini. Pomembno bi mi bilo, da pride pobuda od fakultete/Slovenije.« (U10)

»Takrat smo imeli recimo težave navezovati stike s Filozofsko fakulteto v Ljubljani in ostalimi slovenističnimi uradi v Sloveniji. Izumljali smo namreč nove izraze, saj v evropskem pravu obstajajo izrazi, ki jih slovenščina še ne pozna, so pa nujni za

razvoj. Namesto da bi s Slovenijo bili povezani in to skupaj razvijali, je bila vedno muka sodelovati iz obeh strani.« (U20)

2. Neustrezna, pomanjkljiva pravna pomoč

»... ampak se mi zdi, da vsakič, ko se obrnem na slovensko veleposlaništvo v Avstraliji, je bilo, ko sem potreboval neko potrdilo, prevod za voziško dovoljenje in vedno rečejo 'mi tega pa ne počnemo', in moram povedati, da imam občutek, da če se mi bo nekaj zgodilo in da bi res potreboval konzularno-diplomatsko pomoč iz Slovenije, da ne vem, če bi jo dobil oziroma če bi se lahko zanesel.« (U5)

6. Sodelovanje s tujino

Po poročanju intervjuvancev oz. intervjuvank izkušnja iz tujine koristi pri zdajšnjem delu, omogoča povezovanje med državami (tudi po vrnitvi v Slovenijo), pridobili so pomembne izkušnje. Razlogi za zdajšnje in preteklo sodelovanje oz. povezovanje so (občasno) delo in prostovoljstvo.

1. Povezovanje med državami

»Peljal sem ljudi, da tukaj predavajo v Sloveniji, pa tako sem bil zelo angažiran. V bistvu ta moj posel, čisto na začetku, je bil odpiranje vrat slovenskih podjetij na Finskem.« (U6)

»Ko sem bil v Nemčiji, recimo v KPMG, Nemčija, pa sem svetoval Nizozemski banki, pa sem vsak teden potem hodil iz Frankfurta na Nizozemsko.« (U7)

2. Koristi pri zdajšnjem delu, pridobivanje izkušenj

»Ja, se pravi, še vedno je nekaj teh kontaktov, ki sem jih pridobil že v času doktorata, potem so se pa stvari razvijale naprej. Je pa v bistvu težje nekako ustvarjati nove kontakte in priložnosti. Poslovno se je dobro povezati, posebej z nekom, ki res tam živi, pa nekako poskrbi tudi za ta poslovni del. Drugače pa težko, recimo, če bi bila moja vloga ista in da iščem neke poslovne priložnosti pa to, bi bilo precej težje, kot če bi bil le v Sloveniji.« (U4)

»Vsekakor je zelo dragoceno, da sem si med študijem v tujini tam ustvaril mrežo ljudi, na katero se lahko še sedaj velikokrat naslonim oz. se z njimi povežem. Z ljudmi, s katerimi sem prej sodeloval, še vedno skupaj prijavljamo projekte, pišemo članke itn. To je vsekakor velika prednost. Tekom samega študija sem si pridobil izjemne izkušnje, ki si jih ne bi mogel pridobiti doma pa tudi ne drugje v tujini. Vsaka izkušnja je namreč individualna in ima svoje specifične. Menim, da lahko vsak s svojo individualno izkušnjo, še zlasti iz tujine, veliko doprinese v lokalno okolje, saj ima ta potem večji nabor znanj in izkušenj, iz katerih lahko črpa.« (U8)

3. Prostovoljstvo

»Ko sem končal študij, so me celo plačali, da sem bil tutor pa tako kar ... Ko sem bil pa še študent, sem pa drugim pomagal, pa sem bil tutor, sem uvajal te mlajše študente, tisto je bilo pač volontersko.« (U6)

»Trenutno še sodelujem z enim soavtorjem iz Evropske centralne banke, sicer takole ob delu, težje je delati raziskave v prostem času. Če bi imel, recimo, ker v Sloveniji niso tako pogosti neplačani dopusti, da bi rekel, zdaj bom vzel dopust in bi šel v Frankfurt na evropsko centralno banko tam, pa delal na enem znanstvenem članku tam, pa potem spet nazaj vrnil. Kaj takega bi me vedno zanimalo.« (U7)

7. Članstvo v organizacijah

Večina udeležencev je vključenih v društvo VTIS (N = 16), trije v ASEF in posamezniki v Slovensko društvo Singapur, ASEM, SAAA, Oxbridge klub Slovenije. Med razlogi za članstvo so navajali druženje (kulturni dogodki, srečanja), mrežo povezovanja, medsebojno pomoč, stik s Slovenijo, društvene projekte in študentske izmenjave.

1. Druženje

»Zdaj, konkretno so bila ta druženja zelo dobra, enkrat na leto, ker so prišli vsi, ki so študirali na različnih univerzah. Smo se pač enkrat na leto videli. Potem so bila še ta druženja na ambasadi, ki so bila prijetna. Velika Britanija ima precej drugačno kulturo in potem se nekako istim stvarjem nasmejiš, pač povežejo se Slovenci malo drugače kot nekoga, ki je zrastel tam. Predvsem povezovanje.« (U4)

2. Mreža povezovanja

»Kar dela Društvo VTIS, je poleg neformalnih druženj tudi formalni aspekt, s katerim se želi nekaj aktivno spremeniti. Društvo se mi zdi pomembno, ker vključuje mrežo velikega števila zelo izobraženih ljudi, ki imajo dostop do marsikaterega kotička po svetu.« (U2)

»Tu dela zelo dobro delo, s tem da omogoča ta prvi korak v tujino, prek nekih krajših izobraževanj, kjer lahko vidiš, kako tujina deluje. Si tudi pri v redu profesorju, ki ti bo napisal v redu priporočilno pismo, zato, ko boš šel na doktorat, da boš lahko to dobro unovčil ... Tako da se mi zdi ta korak, da prideš na neko dobro univerzo, je lahko kar težak. Tako da to da nekako imaš na svojem CV-ju, eno tako izobraževanje, pri enem profesorju, ki te je spoznal, pa lahko reče, da si v redu, se mi zdi, da to zelo veliko pomeni. Tako da ta prvi korak se mi zdi zelo pomemben. Na tem nivoju se povezujejo ne samo študenti, ampak tudi raziskovalci, in predvsem je tu potem neka masa, prav profesorjev, čigavo mnenje nekaj šteje ...« (U4)

»Moram povedati, da vse tri organizacije (VTIS, ASEF, SAAA) medsebojno kar solidno sodelujejo in da Slovenci, ki smo v tujini, smo povezani in imamo stike med seboj in da smo radi del tovrstnih organizacij.« (U5)

»Društvo je dober medij, preko katerega se lahko povezujejo Slovenci, živeči v tujini, in je s tega vidika zelo dragoceno. Pomembno pa se mi zdi tudi, ker lahko s svojim delovanjem spodbudi, da bosta slovenska politika in vlada bolj spodbujali in omogočali vračanje Slovencev. Zdelo bi se mi tudi super, če bi lahko slovensko gospodarstvo ali pa ljubljanska univerza in študenti imeli korist od tega, kar se jaz učim v tujini, preko prenašanja znanja s predavanji ali kaj podobnega. Društvo VTIS pri tem igra pomembno vlogo, saj ima mrežo visokoizobraženih ljudi na različnih področjih, npr. ekonomiji, financah, pravu, farmaciji, kemiji, fiziki, ki bi lahko pomagali pri izobraževanju Slovencev doma, jim odprli razne možnosti, jih privabili v tujino na sodelovanje itn. Pomembno bi bilo, če bi se omogočilo več raznovrstnih sodelovanj s Slovenci v tujini, da bi s svojim znanjem lahko kaj prispevali domovini.« (U11)

»Ja, sem vpet v kar nekaj zgodb v Sloveniji, sem predsednik Oxbridge kluba Slovenije. Pred petimi leti smo ustanovili klub, ki združuje alumne iz Oxforda in Cambridgea, in organiziramo cel kup dogodkov skozi leta ter poskušamo čim bolj povezati ti dve univerzi s Slovenijo in Slovence na teh dveh univerzah s Slovenci doma ter pomagati pri prehodu Oxbridge članov nazaj domov.« (U15)

3. Medsebojna pomoč

»Društvo nudi pomoč, da se lahko nanje obrneš z različnimi vprašanji, npr. z vprašanji, vezanimi na potovanje in transfer med državami, vprašanji, vezanimi na delo in karijerne priložnosti, itn. Priložnosti in pomoči, ki jih društvo prek svoje mreže nudi, na državnem in sistemskem nivoju v Sloveniji ni. Za sodelovanje z društvom se vedno bolj zanimata tudi industrija in gospodarstvo, prav tako pa deluje kot kanal, preko katerega se kader iz tujine privablja nazaj v naše gospodarstvo. Želim si, da bi se to razširilo tudi na javni sektor, npr. na raziskovalne zavode.« (U8)

»Društvo omogoča povezavo in pomoč mladim v Sloveniji, ki si želijo oditi v tujino, ter tistim, ki so v tujini in bi se radi vrnili domov. Gre torej za spodbujanje kroženja znanja. Društvo tudi zelo pomaga doktorskim študentom v tujini, ki lahko preko njih ohranjajo stike z domovino ter se povezujejo z gospodarstvom tako v Sloveniji kot drugje v tujini.« (U10)

4. Stik s Slovenijo

»Tukaj bi še omenil, da imajo moji kolegi, ki so še v Singapurju, velike probleme, ker jim bodo potekli potni listi. Tam ni slovenske ambasade, hkrati pa ne morejo potovati, ker če gredo na Kitajsko ali v Slovenijo to uredit, obstaja možnost, da jih ne bodo spustili nazaj v Singapur. To je ogromen problem in ljudi se spravlja v nemogoč položaj. Razumem, da morajo obstajati pravila, ampak nekaj fleksibilnosti v takih primerih ne bi škodilo. Točno zaradi takih stvari smo mi naredili društvo, torej da okrepimo stik s Slovenijo ter da ko pride do takih primerov, imamo nasproti osebo, s katero se lahko pogovorimo in nam pomaga.« (U1)

»Drugače tudi obstaja eno tako društvo Seura, ki so v bistvu Finci, ki so navdušeni nad Slovenijo. Se učijo slovensko in berejo poezijo in pridejo v Slovenijo, noro je.« (U6)

5. Društveni projekti

»To sem videla tudi sedaj, ko pri Društvu VTIS sodelujem na projektu Dobre prakse zaposlovalcev, ki ga s soizvajalci delam prostovoljno. Gre za projekt, ki bi ga Slovenija morala zagrabiti z večjim interesom in ga uporabiti za upravljanje sprememb. Pri projektu zbiramo dobre prakse zaposlovalcev iz tujine, s katerimi imajo Slovenci izkušnje, pri čemer smo se osredotočili predvsem na industrijo. Pridobili smo ogromno idej, kaj lahko podjetja naredijo, tudi npr. pri iskanju talentov in zaposlovanju.

Jaz v društvu recimo vodim skupino Slovenk, o čemer sem prej govorila, s čimer želimo pustiti nek pečat v svetu in Sloveniji, saj je tudi tam prisotne še veliko neenakovrednosti med spoloma.« (U2)

6. Študentske izmenjave

»Torej mladi, na eni strani v Sloveniji, bi lahko preko tovrstnih organizacij dobivali priložnosti v smislu nekih mentorstev, v smislu nekega svetovanja, coachinga in pa recimo možnosti za izmenjave. Tu bi predvsem poudaril ASEF. Tudi sam sem imel priložnost gostiti slovenskega študenta, ki je prišel na Novo Zelandijo in je imel krite stroške s strani ASEF-a in je z menoj delal osem tednov. Torej ogromno priložnosti za mlade Slovence, ki grejo lahko v tujino, mogoče tudi na univerze, na katere bi v normalnih razmerah plačali vrtoglave zneske, od Stanforda, univerz Yale, Harvard itn. Prednosti so tudi v tem, da se vzpostavljajo neke povezave Slovencev, ki smo v tujini, torej neki sistem, infrastruktura. In da je to nekakšen kanal za prenašanje dobrih praks. Potrebno se je zavedati, da Slovenija nima ambasad v veliki večini držav po svetu pa tudi na Novi Zelandiji. Pa smo mi potem ambasadorji Slovenije, slovenske znanosti, slovenske kulture, slovenskega jezika v teh državah.« (U5)

8. Stik z drugimi

Večina udeležencev se družijo s Slovenci, s katerimi so povezani tudi preko socialnih omrežij. Največ udeležencev raziskave živi ali je v preteklosti živel v Veliki Britaniji (N = 7), trije v Nemčiji, preostali pa živijo ali so živeli po različnih celinah in državah (v Argentini, na Novi Zelandiji, v Združenih državah Amerike, Avstriji, Belgiji, Luksemburgu, na Finskem, Danskem, Nizozemskem, v Singapurju).

»Ko sem bila v Oxfordu, smo bili z ostalimi Slovenci zelo povezani, ampak zgolj na neformalni ravni, enkrat letno smo npr. organizirali skupne piknike. Oxford je sicer majhna skupnost, pri kateri nisem imela težav z integracijo, kar je bilo pa čisto drugače v Londonu. Slednje je namreč veliko mesto, in tudi če se udeležuješ dogodkov in spoznavaš ljudi, so to navadno poznanstva samo za kratek čas. Stik s

Slovenci mi je tam veliko pomenil, saj predstavlja skupnost, ki ti je vedno na voljo, prav tako pa se lahko z njimi poistovetiš pri veliko stvareh.» (U1)

»Ko sem prišel v Aachen, drugih Slovencev tam nisem poznal, z izjemo daljne sorodnice, s katero sem bil, pa sem tudi še veliko v stiku. Nisem pa vedel, ali je še kak Slovenec med študenti. Prav tako ni bilo formalnega kanala, preko katerega bi se lahko povezali. Potem pa smo se začeli zelo spontano nabirati ter se med seboj spoznavati, kar je bila precej hecna zgodba. Najprej je v Aachen na magisterij prišel še en moj prijatelj, ki je tudi iz Maribora, preko njega pa so na izmenjavo Erasmus prišli še nekateri drugi znanci. Slučajno smo naleteli še na eno punco, ona pa je naletela še na druge Slovence in kar naenkrat nas je bilo 10. Bilo je zelo lepo, veliko smo se družili.» (U8)

»V raziskovalni skupnosti v Bostonu je kar nekaj Slovencev, ko sem se preselila, sem jih spoznala, smo se povezali in občasno gremo na kakšno kavo, pa sobotni ali nedeljski pogovor, kjer je zelo zanimivo govoriti v slovenskem jeziku z nekom drugim v živo, ne le preko Zooma ali Skypa. Ta skupnost je precej živa, veliko je tudi Slovencev na vzhodni obali v New Yorku, ki je tri ure z vlakom ali avtom južno od Bostona, tako da so občasna srečanja s Slovenci tam, kjer je tudi dom, in so razna srečanja in tega se občasno udeležujem.» (U14)

»Ja, zelo veliko se družimo, čedalje več nas je. Trenutno je na obeh univerzah (Oxford, Cambridge) približno 50 Slovencev, ki tam študirajo, raziskujejo ali poučujejo, to je zelo lepa številka. Mislim, da smo nadpovprečno zastopani, na kar smo ponosni.» (U15)

»Ko sem bila v Londonu, je tam ambasada velikokrat organizirala kakšne dogodke in zdelo se mi je super, ker sem lahko spoznala in se povezovala z drugimi Slovenci. Prav tako je Društvo VTIS v Londonu velikokrat organiziralo različne dogodke, npr. predavanja, ki so se mi zdeli zanimiva.» (U19)

»Povsod, kjer sem bila, sem se zelo povezala s Slovenci, ki so že bili tam. V Luksemburgu sem delala na slovenskem prevajalskem oddelku, povezovali pa smo se tudi s Slovenci, ki so delali na drugih evropskih institucijah, npr. v evropski komisiji ali svetu. Nekoliko podobno je bilo tudi v Bruslju, čeprav je bilo tam bolj mednarodno okolje. V Berlinu sem se spoznala s tamkajšnjim duhovnikom in preko njega sem spoznala ljudi, ki so ekonomski izseljenci iz prejšnjega stoletja. V Argentini pa sem se vključila v slovensko skupnost, tam sem tudi poučevala slovenščino v slovenski šoli. Povsod sem se torej gibala med Slovenci, vedno so med nami bili prisotni tudi pogovori o vračanju v Slovenijo.» (U20)

»Z učiteljskega vidika, bi si želela, da bi bilo v učnih načrtih več o Slovencih v zamejstvu in po svetu. Veliko Slovencev se sedaj seli iz Slovenije na avstrijsko Koroško in žal, se še vedno dogaja, da ne vedo, da tu živijo Slovenci, da je Klagenfurt Celovec. To je zelo boleče. Seveda se vsak želi čim prej naučiti nemščine,

ampak ko se s svojimi otroci pogovarjajo v nemščini, ki ni idealna, ker niso materni govorci, to me malo skrbi in mislim, da bi slovenski šolski sistem to lahko poudaril zdravo domoljubje. Tu se vedno spomnim na Borisa Pahorja, starega 107 let ali kolikor jih ima že zdaj, ki vedno poudarja zdravo domoljubje, da ljubezen do jezika in domovine ni nacionalizem, tega bi si več želela v slovenskih učnih načrtih. [...] Potem je nerodno, koroški Slovenci, ki tukaj živijo, se trudijo, marsikaj so že dali skozi v vseh obdobjih, jih tudi boli, če pride nekdo iz Slovenije in skuša slovenščino zatajiti. To je velika bolečina. Nekateri pa kot sem že prej omenila, vidijo, da so prišli v Avstrijo, ne razmišljajo, da so prišli na Koroško, da je tu slovenska narodna skupnost, Avstrija je cilj. Vidim pa, da se vse organizacije tu trudijo, iščejo poti, kako se približati tem ljudem, ki bi lahko z dobrim sodelovanjem veliko doprinesli.» (U17)

9. Predlogi Sloveniji

Mnenje (kritika) intervjuvancev in intervjuvank o Sloveniji se nanaša predvsem na splošno mnenje o birokratskih ovirah po vrnitvi, dohodnino, obdavčitev, višino plač, društveno dejavnost in delovanje veleposlaništev, pomanjkanje meritokracije, zdravstveni in pokojninski sistem, (ponovno) vključevanje v izobraževalni ali raziskovalni sistem, vrnitev Slovencev v Slovenijo, odnos Slovencev v Sloveniji do tistih, ki so šli v tujino, nujnost po internacionalizaciji fakultet, nepremičnine in trenutno politično situacijo v Sloveniji.

1. Birokratske ovire po vrnitvi

»Ob povratku v Slovenijo sem začel urejati birokratske zadeve in hitro sem ugotovil, da ker me ni bilo v Sloveniji že veliko časa in ker nisem imel nepremičnine, nisem mogel ničesar urediti. Nisem mogel pridobiti osebnega dokumenta, si urediti zdravstvenega zavarovanja, pridobiti davčne številke itn. V Sloveniji se namreč tega ne da pridobiti brez stalnega prebivališča, zato sem moral na hitro ugotoviti, kako bom prijavil stalno prebivališče. [...] Najbolj absurdno se mi je zdelo, da se nisem mogel prijaviti za davčno, torej nisem se mogel prijaviti na to, da bi plačeval davke. Nisem smel začeti s službo, dokler tega nisem uredil, prav tako pa službe nisem mogel prijaviti, dokler nisem imel urejenega zdravstvenega zavarovanja. Vse pa temelji na stalnem prebivališču. Dokler nisem imel prijavljenega stalnega prebivališča, nisem mogel urediti davčne ter zdravstvenega zavarovanja in posledično nisem mogel začeti s službo.» (U1)

2. Dohodnina

»Jaz menim, da bi Slovenija morala Slovencem, ki so bili v tujini več kot določeno število let (npr. 4 ali 5 let), ob prihodu v Slovenijo za 2 leti oprostiti plačevanje dohodnine. Torej da ne bi plačevali davka na dohodek za dve leti. To se mi ne zdi tako radikalen ukrep, saj Slovenija na podoben način privablja tuja podjetja (s takšnimi ali drugačnimi olajšavami, poceni zemljo za gradnjo itn.), torej zakaj ne bi na tak način privabljali tudi Slovencev, ki so delali v tujini.» (U1)

3. Obdavčitev

»Moja osebna izkušnja je taka, da sem jaz osebno dobil štipendijo Full Bright in Slovenija je edina država na svetu, ki obdavči to štipendijo, in jaz sem moral na svojo štipendijo plačevati dohodnino. Zato ker je naša zakonodaja tako napisana, da štipendijo prejemajo samo študenti, ko si pa ti enkrat zaposlen in zato denar, ki ga dobiš, je smatran kot dohodek, ne štipendija. Tako da davčna zakonodaja je omejitelj, ki se mi zdi v Sloveniji, in tu mislim, da ne bi bilo potrebno veliko, da bi se lahko naredilo to davčno okolje malce bolj stimulatívno, za ljudi, ki se želijo vrniti v Slovenijo, ali pa za ljudi, ki želijo več delati, še kakšen dodatni zaslužek prek študij in tako naprej.« (U5)

»Najpomembnejši in najkonkretnejši problem v Sloveniji je obdavčitev dela, obdavčitev kapitala je relativno poštena, obdavčitev dela je škandalozna in najbolj tolče po glavi ravno delavce, je nestimulatívna do običajnih delavcev, še bolj do delavcev z višjimi prihodki. Sem nekajkrat že predlagal, da se pri vračanju mladih iz tujine podjetjem, ki zaposlujejo te mlade, oprosti del davkov oz. subvencionira, da se podjetjem take stvari splačajo. To je način, ki ga zelo uspešno uporabljajo druge države, poznam primere v Italiji, Franciji, na Nizozemskem, kjer prva tri leta kot novo izobražen kader padeš v eno izmed nižjih stopenj pri dohodnini, s čimer se avtomatično poveča tvoj neto prihodek in je to pomembno pri odločanju, če bi šel delati v Amsterdam, Pariz ali London, kaj podobnega bi se morali tudi mi spomniti, omogočiti podjetjem, da lažje dostopajo do kadrovskih stanovanj in mogoče na ta način olajšajo prehod najboljšemu kadru domov ... in davki.« (U15)

»Če Slovenija želi, da bodo visokoizobraženi želeli priti nazaj v domovino, bo morala tudi znižati davke, da bo delavcu ostalo kaj od plače in mu ne bodo polovice pobrali. [...] Življenje v tujini za nekaj časa ima ogromno prednosti in ljudi je treba spodbujati, da gredo ven, ampak potem pa je treba spodbuditi tudi njihov prihod domov oz. ponuditi priložnosti, zaradi katerih se bodo želeli vrniti. Podpiram pa tudi ljudi, ki v tujini ostanejo in se tam dvigujejo na razna zelo pomembna delovna mesta.« (U20)

4. Višina plač

»Bi pa izpostavila, da so plače v Sloveniji v primerjavi s tujino smešno nizke, še posebej za ljudi z univerzitetno izobrazbo. Nekdo, ki je opravil študij, ne more biti plačan samo 200 € več kot natar. Ta problem pa je širši in ne zajema samo definiranja plač s strani politike (davčna zakonodaja), ampak tudi tujih podjetij, ki želijo v Sloveniji zgraditi podružnico podjetja ter pridejo z nerealnimi pričakovanji, koliko je kader v Sloveniji plačan.« (U10)

»Iz Luksemburga sem se vrnila v Slovenijo, kjer sem sicer prejemale petkrat nižjo plačo, ampak mi takrat to ni bilo pomembno. Bolj mi je bilo pomembno, da lahko razvijam tudi socialni vidik, in ne da samo sedim cele dneve v pisarni ter sem ozko profesionalno usmerjena.« (U10)

5. Društvena dejavnost in delovanje veleposlaništev

»Menim, da društvi VTIS in ASEF že veliko delata v smeri povezovanja s Slovenci v tujini in ne nujno z namenom, da se kdaj vrnejo. To je namreč osebna odločitev in sama zelo podpiram, da Slovenci ostanejo v tujini, če jim slednja ponuja nekaj, kar je v Sloveniji nemogoče dobiti. Sem pa mnenja, da naša država s tem veliko izgublja, saj smo se v Sloveniji kar nekaj časa šolali zastoj, nekateri celo na dodiplomskem ter podiplomskem študiju ter so šele nato odšli v tujino na doktorat ali postdoktorski študij in se nikoli vrnili. To je najvišji in najbolj očiten strošek za državo. Menim, da bi bilo potrebno znanje iz tujine unovčiti na bolj strukturiran način, z raznimi mentorskimi programi, povezovanji s podjetji in posamezniki, na način, da znanje (za)kroži. [...] Še vedno pa je premalo povezovanja z gospodarstvom, univerzami, ostalimi društvi itn. Priložnosti vidim tudi na področju bolj strukturiranega in ciljanega mreženja.« (U9)

»Tukaj bi še omenil, da imajo moji kolegi, ki so še v Singapurju, velike probleme, ker jim bodo potekli potni listi. Tam ni slovenske ambasade, hkrati pa ne morejo potovati, ker če gredo na Kitajsko ali v Slovenijo to uredit, obstaja možnost, da jih ne bodo spustili nazaj v Singapur. To je ogromen problem in ljudi se spravlja v nemogoč položaj. Razumem, da morajo obstajati pravila, ampak nekaj fleksibilnosti v takih primerih ne bi škodilo.« (U1)

6. Pomanjkanje meritokracije

»Kar se mene tiče, bi si v Sloveniji želel nižje davke in boljše izhodiščne priložnosti, v smislu, ko se izbira vodstvene kadre v velikih podjetjih, se da na prvo mesto meritokracija, da npr. v Telekomu, Petrolu, na zavarovalnici Triglav ne prihaja do porušanja vsaka dva meseca, ko nastopi nova vlada in želi postaviti vse osebje, od snažilke navzgor, to je odbijajoče za veliko ljudi v tujini, ki bi sodili na takšne položaje. Več meritokracije pri kadrovske politiki v zasebnem oz. državnem zasebnem sektorju kot v državi nasploh.« (U15)

7. Zdravstveni in pokojninski sistem

»Ko sem bil v tujini, sem imel tam tudi zdravstveno zavarovanje, ampak me v Sloveniji nikakor niso želeli odjaviti od obveznega zdravstvenega zavarovanja. Sicer so mi ga dali v mirovanje, potem pa so ga spet aktivirali, da je teklo, in ga je bilo treba ponovno prekiniti. In ker oni niso pustili, da bi bilo zavarovanje cel čas mojega bivanja v tujini v mirovanju, mi zavarovalnica sedaj zaračunava toliko več na mesec še za dodatno zavarovanje za tisti čas, ko sem bil v tujini. Štelo se je namreč, da sem imel obvezno zdravstveno zavarovanje brez dodatnega. Že tako sem takrat plačeval obvezno zdravstveno zavarovanje v Sloveniji, ki ga nisem potreboval, sedaj pa moram za tisti čas plačevati še dodatno zdravstveno zavarovanje po višji ceni.« (U1)

»Želela bi še povedati o svojem primeru nezmožnosti pridobitve zdravstvenega zavarovanja v Sloveniji. Pozanimala sem se na občini in na zavarovalnicah in

ugotovila, da osnovnega zavarovanja ne morem dobiti, tudi če si ga želim plačati, saj v Sloveniji nisem davčna zavezanka in nimam davčne številke, s čimer je zavarovanje povezano. Če nimam osnovnega, pa mi tudi dodatno zavarovanje ne velja oz. ga lahko plačujem, ampak mi osnovno še vedno ne velja. To sem potem malo opustila, ker sem sklepala, da se niti ne da rešiti. Težava pa je tudi pri zavarovanju za tujce, saj imajo taka zavarovanja običajno omejitve na 30 dni, jaz pa sem v Sloveniji tudi po 2 ali 3 mesece, kar se potem ne pokriva več. Mislim, da se z brexitom ureja neka kartica, ki je podobna prejšnji evropski in upam, da se bo to uredilo, vseeno pa bi mi bilo lažje, če bi bila tudi v Sloveniji konkretno zavarovana. Imam recimo prijateljico iz Izraela in ne vem sicer, kakšen sistem imajo, ampak ona lahko plačuje dve zdravstveni zavarovanji, eno v Angliji in drugo doma. Pa ne samo zame, tudi za zdravstveni sistem bi se splačalo, če jim plačuje en človek več. Škoda se mi zdi, da Slovenija nima urejenih več različnih možnosti za Slovence, ki ne živijo v Sloveniji za stalno. Nihče do sedaj na to očitno ni pomislil, ampak hibridnega načina življenja, torej življenja med dvema državama, bo vedno več. V tujini je to že zelo razširjeno, poznam namreč primere ljudi, ki živijo v Angliji in delajo v Parizu ter se vračajo domov za vikende. Slovenija bi morala veliko več narediti, da bi pomagala Slovencem, ki so vpeti med dvema državama.« (U2)

»Težava je v tem, da ko pogledaš naš zdravstveni sistem, vidiš, da je organizacijsko nevzdržen, enako velja za pokojninski sistem, ki je finančno nevzdržen. Veš, da kjer koli boš vplačeval v pokojninsko blagajno, od tega na koncu ne boš imel veliko, če se ne bo nekaj spremenilo. Podoben je zdravstveni sistem, jaz si lahko privoščim zasebne storitve, ampak me je groza, ko gledam, da večina ljudi najbrž nima zvez ali denarja in na ta način priti do zdravnika, takoj ko ga potrebuje. To sta dva problematična podsistema.« (U15)

8. Ponovno vključevanje v izobraževalni ali raziskovalni sistem

»Opazil pa sem tudi, da je v Sloveniji premalo spoštovanja za nazive, pridobljene v tujini. Poznam npr. primer nekoga, ki je študiral pravo na Harvardu ali Princetonu, ko pa je prišel nazaj v Slovenijo, ni dobil službe. Po mojem mnenju bi morali spodbujati to, da gredo mladi ven za neko določeno obdobje, saj bi taki posamezniki lahko Sloveniji veliko doprinesli. Zase vem, da sem se iz tujine veliko naučil.« (U12)

»Kot ključen problem pa še vedno vidim nenormalno obsežno in komplicirano birokracijo priznavanja v tujini pridobljene formalne izobrazbe – postopki so neustrezni, predolgi, veliko se nas sooča s priznavanjem študijev, kreditnih točk, tisti, ki nadaljujejo akademsko pot, pa imajo težave s habilitacijami. Slovenija nujno potrebuje konkretne procese, s katerimi bo privabljala predavatelje s prestižnih svetovnih univerz (npr. Harvard, Stanford), ne pa jih odvrčala. To je po mojem mnenju minimum in nekakšen logičen začetek.« (U9)

»Poznam primere, ko so morali članke vpisovati in vse plačati, medtem ko ima slovenski raziskovalec vse to v COBISS-u. [...] Potem pa je, kot slišim slovenski

sistem znotraj akademije, precej specifičen, se pravi sam način točkovanja je precej drugačen kot v tujini. Tako da recimo uspešen raziskovalec iz tujine ne zbere dovolj točk v Sloveniji, nekdo, ki pa je študiral ves čas v Sloveniji, se optimizira na točkovanje, kot je v Sloveniji obračunavano, nekdo, ki pa pride iz tujine, mogoče ni imel v mislih tega sistema, ker se je osredotočil na drugačen sistem, drugo točkovanje. Ko se vrne, je lahko zelo uspešen in ima težave pri točkovanju. [...] To pa mogoče še s pridobivanjem sredstev za raziskovalce, ker se pritožujejo glede tega. Tukaj je precej vse razdeljeno in dogovorjeno, da je včasih kar težko priti zraven. Veliko se prijavljajo na svetovnih razpisih in so uspešni, v Sloveniji pa je težko priti zraven.« (U4)

9. Odnos Slovencev v Sloveniji do tistih, ki so šli v tujino

»Delno je tudi to, da je Slovenija relativno homogena družba, in jaz mislim da začeti dialog neke odprtosti, neke pluralnosti, nekega multikulturalizma, da to postane normalno, ker med nekatere ljudi sem ugotovil, da ko sem rekel, da grem v tujino, sem dobil tak občutek, da so me imeli za izdajalca. A, ja, ti si pa pobegnil. Tebe pa ne bo več nazaj. Določeni so komentirali, tebi se je uspelo rešiti. Mislim saj nismo Severna Koreja. In se mi zdi, da tudi v tej miselnosti iti v tujino je priložnost za Slovenijo, da se ljudje naučijo nečesa novega, da spoznajo nove stvari, da pridobijo nove izkušnje, in ko se bodo ti ljudje vračali nazaj v Slovenijo, bodisi kot turisti, bodisi kot obiskovalci ali pa ko bodo prišli nazaj, da je to nekaj, kar lahko obogati Slovenijo. Da to ni beg možganov, ampak da je to v bistvu investicija; v tujini gradimo podobo Slovenije, blagovno znamko Slovenije, gradimo neko podobo Slovencev kot pametni, svetovljanskih ljudi, ki trdo delamo, marljivi, etični, odgovorni in da je to na način dobro za Slovenijo, da to ni odtok ali minus.« (U5)

»Ko poslušam govore slovenskega ambasadorja v Avstraliji, dobivam občutek, da je s strani uradne politike v Sloveniji ogromno govora o begu možganov in da je ta 'narrative' oziroma ta način razmišljanja zelo negativen. Kako so to ljudje, ki so pobegnili, to je izguba za Slovenijo, to je odtok znanja in izkušenj iz Slovenije in jaz mislim, da bi morali do te zadeve in problematike pristopiti veliko bolj nevtrarno in prepoznati tudi priložnosti in pozitivne stvari. Jaz mislim, da je prav, da mladi gredo v tujino, da pridobivajo izkušnje. Marsikdo, ki gre v tujino, z mano vključno, zelo hitro ugotovi, da v tujini se ne cedita med in mleko, in v bistvu dobiš neko drugo perspektivo in mogoče, ko se vrneš nazaj v Slovenijo, znaš ceniti stvari v Sloveniji, ki jih tisti, ki niso šli v tujino, nikoli ne bi cenili. Recimo, ko jaz razlagam svojim ameriškim kolegom, da v Sloveniji obstaja regres, da zaposleni dobijo dodatek za malico in za prevoz, me gledajo, ker ne morejo tega razumeti. Ko na Novi Zelandiji povem, da je v Sloveniji porodniški dopust leto dni, tega ne morejo razumeti, ne morejo verjeti. Zato mislim, da je treba do te celotne problematike pristopiti z manj predsodki in probati obrniti zgodbo tako, da je bolj pozitivno naravnana. Verjamem, da Slovenija veliko davkoplačevalskega denarja vlaga v izobraževanje, in če ti ljudje takoj zapustijo Slovenijo, jaz mislim, da bi bilo pravično, da delno povrnejo ta strošek.

Je pa ogromno nekaj priložnosti, in če bomo zadevo zelo črnogledno slikali, bomo postavili zelo negativne okvire in bomo samo zamudili vse tisti priložnosti, ki bi jih lahko drugače izkoristili.» (U5)

10. Nujnost po internacionalizaciji fakultet

»Norveška ima prav tako bolj internacionalne fakultete, ki so zastopnj ter v angleščini. Enako je na Nizozemskem, v Avstriji; celo v Nemčiji so nekateri študijski programi v angleščini. Na ta način uspejo privabiti veliko kadra, ki potem na Norveškem tudi ostane, saj so izobraženi za to industrijo in imajo boljše finančne in socialne pogoje kot v drugih državah.» (U10)

»Britanci znajo ustvariti okolje, ki je privlačno za tujce, predvsem z vidika zaslužka, pa tudi z vidika raziskovanja in uvajanja novosti. V Sloveniji sicer obstajajo podjetja, ki spodbujajo inovativnost, vendar jih je malo. Slovenija bi torej morala vlagati v inovacije in raziskovalno dejavnost ter podpirati zagon tega. Na univerzah pa se je treba znebiti obsedenosti s slovenščino, saj to zavira prihod strokovnjakov. Jaz sem npr. na Finskem imel profesorje, ki niso Finci, pa jim ni bilo treba znati finsko, da lahko delajo tam. [...] Za moj program so imeli vzporedno finski in angleški program. Občasno so tisti na finskem programu skupaj z nami poslušali temeljne predmete v angleščini. Menim, da angleščina znotraj študijskega procesa veliko koristi tudi študentom, ker bodo ta jezik rabili pri delu, kjer koli bodo delali.» (U12)

11. Nepremičnine

»Problematične so tudi cene nepremičnin, mogoče manj zame, ker imam družinsko stanovanje v Ljubljani, ampak za marsikoga so, ker so cene nepremičnin v Ljubljani višje kot v Berlinu, plače pa trikrat nižje. To področje bo morala Slovenija sistemsko urediti, ne samo zaradi nas, predvsem zaradi ljudi, ki živijo v Sloveniji in si poskušajo s 1.500 € plače privoščiti stanovanje, ne vem, kako si ga lahko, tudi če sta dva, moral bi se marsičemu odpovedati.» (U15)

»Izpostavil bi tudi, da ko sva midva v Londonu raziskovala možnosti za nakup stanovanja, sva ugotovila, da bi nama Anglija plačala okoli 4.000–5.000 funtov kot pomoč pri nakupu prve nepremičnine. Nad tem sva bila malo presenečena, bi pa tudi Slovenija lahko uvedla kaj takega, saj je tukaj mladim zelo težko priti do prve nepremičnine ali pomoči za nakup. Gre za ukrep, ki bi moral veljati širše, ne samo za tiste, ki so se izselili in se vračajo v Slovenijo.» (U16)

12. Infrastruktura, podjetništvo in privabljanje tujega kapitala

»Poljska je gospodarsko in podjetniško bistveno bolj napredna država, v smislu same klime, ki je izjemno pozitivna, kar se tiče podjetništva, razvoja, inovacij, kot kar se tiče obdavčitve, je zelo stimulatívna za tuje investicije in mlade izobražene ljudi. Poljaki, Čehi, Estonci in ostali so uspeli ustvariti izjemno dinamično in podjetništvu prijazno okolje, ki vzpodbuja ne samo prihod tujih investicij, ampak tudi vračanje mladih. Naša

delovnopravna in davčna zakonodaja je kontra-produktivna v tem pogledu, hkrati je kontra-produktivna sama atmosfera v Sloveniji, se mi zdi, da je zelo negativistična in toksična, uspeh ni cenjen ali pa trdo delo tako spoštovano, kot bi moralo biti. [...] Ne vem, kdaj ste bili nazadnje na Poljskem ali v Varšavi, Varšava je zagotovo eno najmodernejših evropskih mest, mnogo bogatejša od Slovenije, vse je novo ali prenovljeno, nove avtoceste, nove železnice, po celi Poljski se boste vozili 250 km/h z vlaki, ki so novi in ne s starimi kripami, kot velikokrat pri nas. Hočem reči, da so po eni strani popolnoma modernizirali infrastrukturo, vse funkcionira, novo letališče, avtoceste, skratka osnova je zdrava. Absolutno so jim pri tem pomagala evropska sredstva. Drugič, uspeli so ustvariti izjemno stimulatívno davčno okolje, davčne stopnje za zaposlene in podjetja so bistveno nižje kot pri nas, še posebej kar se tiče najbolje plačanih ljudi, tej še vedno plačujejo dohodnino, ki je bistveno nižja od naše, praktično ne vem, če kdo preseže 40%, pri nas so te stopnje čez 50%. Obdavčitev je zagotovo izrednega pomena. Tretjič, se mi zdi, da je to res debirokratizirana država, ni težav pri pridobivanju dokumentov, nič ni problem. Četrto, to je zelo odprta država za tuj kapital, razumejo, da je tuj kapital dober, da prinaša priložnosti za domače ljudi in bodo šli glavnim investitorjem maksimalno nasproti in rezultat tega je, da Google na Poljskem zaposluje več tisoč inženirjev, da Amazon razvija Alexo, to je njihova AI pomočnica (AI Assistant – Artificial Intelligence Assistant) na podlagi umetne inteligence, ki jo danes uporablja ves svet, na Poljskem jo razvija tisoče inženirjev, Microsoft bo vložil milijardo dolarjev na Poljsko v naslednjih par letih, spet kot investicija. Razumejo, da so tuje investicije za njih dobre, da jim pomagajo podpirati fabrike in zaposlovati ter ohranjati najboljšo delovno silo v državi. Petič, zelo usmerjeno izobraževanje, producirajo ogromno število računalniških inženirjev, to je neverjetno. Kadarkoli govorim s kolegi iz Googla, Amazona itn., pravijo, kako je neverjetno, odprli so že 100 inženirskih centrov na Poljskem, vedno se najde ljudi, odprli jih bodo še 100, ljudje bodo takrat prišli, delali in vse bo v redu. Imajo zelo pametno izobraževalno politiko na tem področju. Zdi se mi, da je veliko manj politike v gospodarstvu, mi o Poljski poslušamo in beremo vse živo, marsikaj je zagotovo res, ampak tam je vsak režim, vsaka politika, maksimalno pro-podjetniška. Razen državnih podjetij, ki mimogrede zelo dobro poslujejo za razliko od naših, pušča politika gospodarstvo pri miru, se ne vmešava, to se mi zdi zelo pomembno, ker kot investitor veš, da ne boš diskriminiran na takšen ali drugačen način.« (U15)

13. Privabljanje tujih kadrov

»Moramo potegniti talent od povsod, ne samo iz Balkana kot smo do sedaj kar uspešno pritegovali talent, to se mi zdi pametno, ker smo si kulturno blizu, ampak moramo pritegniti tudi iz drugih držav. Tukaj se moramo usmeriti na profile prihodnosti, na vse kar je povezano z naravoslovno znanostjo, ali je to informacijska tehnologija ali fizika, matematika, biotehnologija, medicina, takšne profile potrebujemo strateško gledano za razvoj države in vseh sistemov o katerih sva govorila.« (U15)

14. Privabljanje potomcev prejšnjih izselitvenih valov

»Ko sem bila tam /v Argentini/, sem spoznala slovensko skupnost v Argentini, pri čemer gre večinoma za povojne priseljence. Takrat so v Argentino prišli brez vsega, samo z enim kovčkom, vsi pa so si potem tam nekaj ustvarili in živijo dostojno življenje, noben od njih ni revež. Veliko Slovencev tam je majhnih podjetnikov, kar pomeni, da je bilo možno, da so lahko z idejami in ustvarjalnostjo sami ustvarili delovna mesta. Tudi tisti, ki so zaposleni v večjih podjetjih in inštitucijah, so se povprečno povzpeli zelo visoko, kar so večinoma dosegli z vestnostjo, marljivostjo, ambicioznostjo in željo po delu. Slovenci so v primerjavi z Argentinci zelo pridni, tako daleč v karieri pa so prišli, ker jim je bilo to omogočeno, saj ni bilo negativne selekcije. Osebnostno sem se v Argentini takoj zaposlila za nedoločen čas in to je bila tudi moja prva taka služba, saj v Sloveniji navadno traja nekaj časa, preden človek doseže službo za nedoločen čas. V Argentini pa ne poznajo zaposlitev za določen čas. Kar se tiče Slovencev v Argentini, bi Slovenija lahko najhitreje in največ naredila, saj menim, da bi vsi izseljenci od tam, pa tudi iz Severne Amerike ali Avstralije, potrebovali najmanjšo spodbudo, da bi prišli nazaj. Izpostavila bi dobro prakso iz Italije, ki svojim izseljencem plačuje tečaje italijanščine. V Sloveniji pa to ni pogosta praksa, sicer večinoma vsi iz Argentine enkrat v življenju dobijo možnost tečaja slovenščine, ne dobijo pa nobenih spodbud iz Slovenije, s katerimi bi jih vabili nazaj. Argentinci torej s Slovenijo vzdržujejo stike bolj na osebni ravni, imajo pa zelo dejavno tamkajšnje društveno življenje ter radi ohranjajo slovenščino. Slovenija bi jim lahko ponudila vsaj lažje pogoje za vpis pri študiju. Vem za primere, ko so se naši državljani, živeči v tujini, na ljubljansko oz. slovensko univerzo raje vpisali kot tujci, saj so imeli tako zagotovljenih več mest in bi drugače morali konkurirati s Slovenci. To so absurdne zadeve, ki bi jih Slovenija lahko olajšala zelo hitro in z malo vložka. Vem tudi za primere, pri katerih so imeli mladi, ki so se preselili v Slovenijo, težave z nostrifikacijo diplom. Profesor športne vzgoje v Argentini oz. Buenos Airesu ne zna smučati in tam niti ne more imeti tečaja smučanja, v Sloveniji pa to zahtevajo za nostrifikacijo.« (U15)

Dobre prakse iz tujine

Udeleženci navajajo več predlogov Sloveniji, izhajajoč iz dobrih praks iz tujine: podpora specializirane organizacije pri vključevanju tujih kadrov v Sloveniji; več financiranja za raziskave, manj pedagoških ur na univerzah; transparentnost napredovanja in zaposlovanja; načrtna politika priseljevanja; upoštevanje izkušenj, ne le izobrazbe.

1. Podpora specializirane organizacije pri vključevanju tujih kadrov v Sloveniji

»... kar se tiče birokracije, ne samo migracijske birokracije, ampak birokracije nasploh, da bi bilo mogoče smiselno ustanoviti nekakšen one-stop-shop, v bistvu agencijo, ali pa neko službo, ker ko se bo Slovenija odločila, da je določen profil tujca v njenem interesu, da bi v bistvu ta služba oziroma agencija potem koordinirala. Ker

zelo pogosto slišim od svojih tujih prijateljev, ki živijo v Sloveniji, kako je to izredno naporno zanje skakati od ene institucije do druge, od enega ministrstva do drugega, nič ni v angleškem jeziku, vse je v slovenskem jeziku, in je to izredno naporno zanje. Torej privabljati tuje profile, ki jih želimo, ustanoviti tak one-stop-shop princip. To, kar sem jaz izkusil na Novi Zelandiji, ko so oni ugotovili, da želijo moj profil in da jim je ta profil v interesu, dejansko je celotna zadeva potekala izredno hitro in gladko, nobenih zapletov, vse se je dogajalo v ozadju.» (U5)

»Ko univerza najame novega profesorja, ko mu ponudi habilitacijo, delo, zaposlitev, mu nudi tudi finančno podporo pri selitvi, ko sem prišla v Boston, so pomagali pri iskanju stanovanja, v katerem delu mesta je bolj ali manj primerno živeti, glede na to, kje je tvoje delovno mesto, če se znajdeš v redu itn. Ta fleksibilnost je izredno velika in družba je zelo odprta, ker je vsaj v znanstvenem okolju veliko tujcev, lahko bi rekla, da je na univerzah, s katerimi sem imela stike, Stanford in Harvard, na danem oddelku več Neameričanov kot pa Američanov in imamo vsi skupne izkušnje, lahko imamo zelo odprte pogovore glede tega.» (U14)

»Druga stvar, ki bi lahko pritegnila ljudi nazaj, pa je izboljšanje delovnih pogojev. Prav tako pa si v velikem številu primerov posamezniki v tujini ustvarijo življenje s partnerji in otroki, tako da bi ob privabljanju nazaj morali pomisliti na cel paket in ne samo na posameznika.» (U12)

2. Več financiranja za raziskave, manj pedagoških ur na univerzah

»Ima tudi financiranje za raziskovalce, ki ga je v Angliji veliko lažje dobiti kot kjer koli drugje oz. zdaj primerjam Slovenijo. Tu je veliko več služb v raziskovanju kot v Sloveniji, univerze redno zaposlujejo in je tudi precej enostavno menjati službo, če je potrebno. Predvsem je razlika v tem, da je veliko možnosti; veliko denarja gre v raziskave.» (U13)

»Na akademski poziciji je npr. v Sloveniji zastavljenih nenormalno veliko ur za pedagoško delo, te ure se pa tudi ne spremenijo glede na naraščanje akademskega statusa. Tukaj v Veliki Britaniji je sistem drugačen, redni profesorji imajo zelo malo pedagoških ur. [...] Slovenija bi tudi morala zmanjšati predvidene ure pedagoškega dela. Po mojem mnenju bi morali največ učiti docenti, izredni profesorji manj, najmanj oz. zelo malo pa redni profesorji. Njihovo delo bi namreč moralo biti predvsem to, da prinesejo denar za projekte, vodijo univerzo ipd. To, da morajo opraviti po 250 kontaktnih ur poučevanja na leto ali celo semester, je po mojem mnenju potrata njihovega talenta in znanja. Ustvariti pa bi se morala tudi sama potreba po raziskovanju.» (U12)

3. Transparentnost napredovanja in zaposlovanja

»V Sloveniji je po mojih izkušnjah znatno več tudi nepotizma in netransparentnega napredovanja, kar naredi delovno okolje zelo neprivlačno za Slovence in še toliko bolj

za tujce brez socialnih vezi v Sloveniji. V našem podjetju se spremlja in objavi vsak kvartal, delež žensk in tujcev na vodstvenih položajih, zato da se ne dogaja, da se napreduje na podlagi nacionalnosti ali na podlagi spola namesto na podlagi uspešnega dela, kar se mi zdi odlična praksa. V Veliki Britaniji pa imajo to še dodatno z zakonom urejeno – vsaka privatna firma določene velikosti mora vsako leto objaviti število zaposlenih, delež žensk/moških v celoti in delež žensk/moških v vsakem plačnem kvartalu; podatki so tudi javno dostopni. Moj predlog bi bil, da se ta zakon uveljavi v Sloveniji po britanskem zgledu.« (U10)

»Sedaj pa na to gledam kot raziskovalec, ki želi sodelovati s tujino in privabiti kader, da pride delat k nam. Nimam veliko vpogleda v to, kakšen je s tega vidika sistem v Nemčiji, vem pa, da oni veliko oglašujejo zelo raznolike priložnosti po številnih kanalih, npr. preko socialnih omrežij, univerz itn. Večino teh priložnosti se široko, transparentno in dalj časa oglašuje. Na Facebooku npr. obstaja skupina »Research in Germany«, kjer se vsak teden oglašuje aktualne razpise za doktorska ali postdoktorska mesta. Moja bivša univerza v Aachnu z menoj recimo še vedno ohranja kontakt. Na vsake toliko časa mi napišejo e-mail, da povprašajo, kje sem in kaj delam, če bi se rad povezal z njimi, mi sporočijo novosti itn. Z Univerzo v Ljubljani nimam te izkušnje, čeprav so mogoče oni kasneje naredili kakšno bazo za to, pa jaz nisem noter. S tega vidika jaz torej ne vidim, da bi univerze v Sloveniji iskale aktivni stik, pa tudi ne, da bi oglaševale priložnosti.« (U8)

4. Načrtna politika priseljevanja – preiščljena podpora ljudem, ki jih potrebujejo za delo

»Iz Luksemburga bi izpostavila, da imajo tam izjemno nizke davke in visoke plače ter visokostorilne službe z dodano vrednostjo. Tudi iz tega se lahko kaj naučimo. V Luksemburgu mi je bila zanimiva politika priseljevanja, ki so jo uvedli že sredi prejšnjega stoletja in je torej stara že več kot 50 let. Luksemburg je takrat potreboval delovno silo in odločili so se, da bodo načrtno s priseljevanjem ciljali na Portugalce, saj so jim kulturno zelo podobni. Danes je ogromen delež luksemburškega prebivalstva Portugalcev, prilagodili pa so se jim tako, da so portugalščino uvedli kot neke vrste četrti uradni jezik, saj je npr. prisotna na vseh državnih brošurah, poleg francoščine, nemščine in luksemburščine. Luksemburg je tudi ena najvarnejših držav na svetu ter nima socialnih problemov. Vse države na svetu potrebujejo delovno silo, razlika pa je v tem, kako in koga privablamo, luksemburški vzorec iz že polpretekle zgodovine pa se mi zdi odličen primer. V Luksemburgu je danes kvaliteta življenja zelo visoka, tako da je s tega vidika primerljiva s Slovenijo, z izjemo hribov in gor, ki jih v Luksemburgu ni, je pa narava lepa, je čisto, mirno, varno, dobro poskrbljeno za otroke, imajo urejene kolesarske poti itn. Poleg visoke kvalitete življenja pa imajo tudi visoke plače in nizke davke, kar je ključno in s čimer privabijo največ ljudi. Veliko pa prispeva tudi odprtost države. Luksemburg je na stičišču različnih kultur in držav, v čemer ji je Slovenija malo podobna, vendar imajo oni uradno tri oz. štiri jezike, so odprti za tuje investicije itn. Slednje je ključ za razvoj države in tukaj je Luksemburg

Sloveniji lahko na mnogo področjih za zgled, že zaradi svoje majhnosti pa zaradi visoke kvalitete življenja. Njihovi ukrepi v preteklosti so pripomogli, da so danes tako razviti.« (U20)

»Tuj kader so [na Norveškem] uspeli privabiti z visokimi plačami in zelo dobrimi delovnimi pogoji, pri čemer je prioriteta privatno življenje, šele nato pa delo. To se kaže v tem, da se samo izjemoma dela po 5. uri (vključujoč službene klice in maile), poleti gredo praktično vsi za cel mesec na počitnice, ob petkih pa načeloma po 15h ni nikogar več v pisarni. Vzdušje je večinoma sproščeno in veliko je pohval in praznovanj za vsak solidno izpeljan projekt (pikniki, torte, zabave); 'dress code' je podrejen popoldanskemu planu – če greš v hribe popoldan, prideš športno oblečen, če pa na zabavo, pa v obleki in petkah in se nihče ne bo obregnil. Ne vem, če se da vse to definirati v formalno politiko, imajo pa nekaj pravil, ki na koncu rezultirajo v tako delovno okolje: vsak s polno zaposlitvijo ima pravico do 25 dni dopusta na leto, od tega je upravičen 3 tedne počitnic koristiti v enem kosu, na primer. Nadure so plačane vsaj 140 % osnovne postavke. Porodniški (starševski) dopust je plačan za eno leto in se nanaša tako na očeta in mamo – to imamo tudi v Sloveniji v teoriji urejeno. Na tem naslovu je več podatkov o pogojih zaposlitve na Norveškem: <http://www.nyinorge.no/en/Ny-i-Norge-velg-sprak/New-in-Norway/Work/Employment/>. Naj še dodam, da je pogodba za določen čas na Norveškem izjemno redka, če že jo imajo zaposleni, ki so pravkar dokončali študij. Najkasneje po enem letu pa dobijo pogodbo za nedoločen čas. Večina pa nas ima (vključno z mano) pogodbo za nedoločen čas. Večja mednarodna podjetja vabijo študente na razgovor za službo v zadnjem letu študija in po uspešnem intervjuju se podpiše t. i. pogojno pogodbo – se pravi pogodbo za nedoločen čas, ki velja pod pogojem, da uspešno zaključiš študij v roku enega leta. Ko govorim s kolegi iz Nemčije, Avstrije in Francije, ugotovim, da imajo njihovi mladi sorojaki izključno pogodbe za nedoločen čas, v Sloveniji pa slišim, da je prav obratno – večina dela po pogodbi za določen čas, tako da so v stalni socialni nesigurnosti, kar potegne s sabo mnogo posledic in življenjskih odločitev, med drugim tudi selitev v tujino, kjer so pogoji boljši. Od žensk v Sloveniji slišim, da jim po tem, ko v službi povedo, da so noseče, večinoma ne ponudijo nove delovne pogodbe za določen čas; prav tako potem ne dobijo kredita za nakup nepremičnine. Položaj žensk v Sloveniji je torej iz socialne varnosti še zahtevnejši kot za moške.« (U10)

5. Upoštevanje izkušenj, ne le izobrazbe

»... pri Društvu VTIS sodelujem na projektu Dobre prakse zaposlovalcev, ki ga s soizvajalci delam prostovoljno. Gre za projekt, ki bi ga Slovenija morala zagrabiti z večjim interesom in ga uporabiti za upravljanje sprememb. Pri projektu zbiramo dobre prakse zaposlovalcev iz tujine, s katerimi imajo Slovenci izkušnje, pri čemer smo se osredotočili predvsem na industrijo. Pridobili smo ogromno idej, kaj lahko podjetja naredijo, tudi npr. pri iskanju talentov in zaposlovanju. Menim, da se talente v Sloveniji še vedno premalo ceni in da se bolj gleda na to, kaj imaš na papirju. To je

seveda ponekod zelo pomembno, bi se pa v splošnem vsekakor morali bolj ozirati na doprinos, ki ga posameznik s svojimi talenti ima za podjetje.» (U2)

IV. ZAKLJUČKI

1. Konceptualna in zgodovinska kontekstualizacija pojma »beg možganov²³³«

Za selitveno dinamiko visokoizobraženih in usposobljenih ljudi se v raziskavah po svetu uporabljajo različni pojmi, ki se nanašajo na podobne, a pomembno različne selitvene prakse. Na individualni ravni so si analize o posameznikovih razlogih in motivih za selitev zelo podobne, razlike med njimi pa se pokažejo, ko/če analizo nadaljujemo na drugih ravneh, vse do vprašanja o globalnih relacijah med državami izvora in sprejema ter prihodnjih razvojnih učinkih za obe strani. V različnih praksah je ena izmed možnosti *brain drain* ali 'beg/odtekanje možganov', pojem, ki je definiran kot pojav izgube človeškega kapitala brez vsakršne kompenzacije za gospodarsko manj razvito državo izvora. Človeški kapital odteka kot strateški ekonomski akter, ki bi lahko prispeval k domačemu razvoju in blagostanju. Iz domače, izvorne države odteka v države in ekonomije sprejema, ki so globalno že tako najrazvitejše in dobro preskrbljene z visokoizobraženim (znanstvenim) in usposobljenim kadrom, s čimer se v izvornih državah izgublja tudi inovacijski potencial. Govorimo o organizirani in selekcionirani migraciji, pri kateri so poglobitveni regulacijski mehanizmi v domeni držav sprejema (*brain gain*), zaradi asimetričnih globalnih političnoekonomskih razmerij moči pa države izvora nanje lahko le delno (ali sploh ne) vplivajo. S tem se povečujejo že tako velike razlike med gospodarsko razvitostjo, povzročajo izgube večletnih investicij izobraževanja kadra, izgublja se razvojni potencial izobraženih kadrov, ker se ta z njihovim odhodom brezplačno seli v razvitejša gospodarstva.

Za slovenski prostor v času SFR Jugoslavije lahko rečemo, da je bilo odhajanje visokoizobraženih in usposobljenih ljudi v tujino tipični primer bega možganov zaradi jugoslovanskega gospodarskega (polperifernege) položaja v globalnih razmerjih moči pa tudi zaradi dejstva, da se večina tistih, ki so odšli, ni vrnila. Med prebivanjem v tujini tudi niso sodelovali s slovenskim okoljem na način, da bi mu vračali vanje »vložen kapital« – kapital se ni vračal v izvorni prostor. Razlogi nesodelovanja so lahko na obeh straneh: na strani tistih, ki so odšli, ali na strani okolja izvora, ki sodelovanja ni omogočalo. Šter navaja, da skoraj polovica Slovencev, ki je delala v tujini, ni imela nikakršnih strokovnih stikov niti z organizacijami niti s posamezniki v Sloveniji. Nekateri med njimi so se strokovno povezovali le s posamezniki. Le majhen del se je z dolgoročnejšim profesionalnim ali s projektnim sodelovanjem povezoval z organizacijami ali s posameznimi strokovnjaki. Po drugi strani je bila večina pripravljena na sodelovanje (92,3 odstotka); le zelo majhen delež na sodelovanje ni bil pripravljen (7,7 odstotka), ena šestina med njimi zaradi konkurenčne klavzule v delovni pogodbi. Razlogi za opisano stanje so bili različni; naj omenim le

---

²³³ Del teksta je bil objavljen v članku, ki je izšel v DD 52 (Lukšič - Hacin 2020).

neorganiziranost in nezainteresiranost na »slovenski strani« (Šter 1974: 1087–1088). S tem je poudarjena odgovornost slovenske politike (in države), ki ni aktivno vzpostavljala možnosti za mednarodno sodelovanje s tistimi, ki so odšli, na način, da bi se s svojim potencialom lahko aktivno vključili v naše okolje.

V obravnavanem času (po drugi svetovni vojni) je stanje razvitemu svetu ustrezalo oziroma mu ustreza še danes. Do sprememb bo prišlo, le če se bodo za to zavzele države izvora. V gospodarsko razvitih državah se tudi v prihodnje ne bodo branili dotoka visokousposobljenih strokovnjakov, vrhunskih znanstvenikov in podjetnikov s kapitalom. Možnosti za globalno mednarodno migracijsko politiko so bile (in so še) šibke zaradi statusno globalne pozicije nemoči držav izvora. Prav tako so (bila) nerealistična pričakovanja po spontani reemigraciji strokovnjakov. Iz vsega sledi, da je edina možnost držav izvora aktivna politika povezovanja in vključevanja v tujini profesionalno delujočih znanstvenikov in strokovnjakov v reševanje domačih razvojnih vprašanj. Slovenija je v začetku devetdesetih let zanimivo idejo o tretji slovenski univerzi razvijala v povezavi z idejo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru; izdelan je bil kompleksen program, ki so ga podpirali številni slovenski znanstveniki doma in v tujini (Klinar 1989; Mali 1990; Mali, Sorčan 1990; Mali 1993), a žal ni bil uspešno implementiran. Podobno se je dogajalo po osamosvojitvi Slovenije.

Danes ima Slovenija, čeprav je članica Evropske unije, polperiferni gospodarski položaj in je zato izpostavljena aktivni rekrutacijski politiki *brain gain*, ki jo za visokoizobraženo in usposobljeno delovno silo izvajajo gospodarsko razvitejše države članice EU in predvsem ZDA. V odličnih razmerah za ponovitev bega možganov je največ, kar lahko naredimo, vzpostavitev aktivne politike povezovanja in vključevanja slovenskih, v tujini profesionalno delujočih znanstvenikov in strokovnjakov v reševanje razvojnih domačih vprašanj.²³⁴ Druga, še pomembnejša možnost za spremembo je povezana s finančno podhranjenim, z družbeno razvrednotenim in s politično marginaliziranim položajem znanosti v Sloveniji. Tu so škarje in platno povsem v rokah vsakokratne slovenske vlade; globalna razmerja moči nikakor ne morejo biti izgovor za neodgovorna odločanja o položaju znanosti, katerih negativne posledice za slovensko državo se bodo pokazale šele v prihodnosti. In če ne bo nič drugače, bodo visokoizobraženi in usposobljeni ljudje ponovno odhajali.

Po prvih večstrankarskih volitvah na Slovenskem po drugi svetovni vojni 6. aprila 1990 se je odnos oblasti in pozneje suverene države do diaspore spremenil v smeri vključujočega in spoštuječ pluralnost. Tematika je bila najbolj deležna pozornosti v času demokratizacije, osamosvajanja in truda za mednarodno priznanje, pozneje pa je bila tematika z vidika pozornosti in institucionalnega odnosa potisnjena

---

²³⁴ O prihodnih odnosih z diasporo in možnostih kroženja možganov piše npr. Mulec (2011).

nekoliko bolj ob rob. Večina aktivnosti je bila skoncentrirana na Uradu za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je med letoma 1994 in 2004 deloval kot organizacijska enota Ministrstva za zunanje zadeve, pozneje pa kot samostojna vladna služba, ki jo od leta 2008 tudi vodi minister brez listnice (pred tem je samostojni minister za Slovence po svetu obstajal že v letih 1990–1993). Do pomembne prelomnice je prišlo tudi leta 2006, ko je bil sprejet Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja.

Do izbruha velike finančne krize leta 2009 Slovenija ni bila deležna velika izseljevanja in bega možganov. Prvi skok izseljevanja iz Slovenije se je zgodil leta 2008 (mogoča razlaga je, da je Slovenija 21. decembra 2007 vstopila v schengensko območje); velik poskok izseljenih zaznamo v letu 2012. To je bilo leto, ko so se v Sloveniji v življenju ljudi najbolj odrazile posledice ekonomske krize. Zelo pomembno je bilo brez dvoma tudi dejstvo, da se slovenski državljani lahko od 1. maja 2011 naprej prosto zaposlujejo v državah EU. Takrat je namreč minilo prehodno obdobje, ki so ga »stare« države članice uveljavile pred uresničitvijo načela prostega pretoka ljudi. To je izseljevanje torej zelo olajšalo, saj je od takrat bistveno lažje najti službo v državah članicah EU. V naslednjih letih je število izseljenih še naraščalo, rekord pa je bil dosežen leta 2017 z 9.871 izseljenimi državljani. V naslednjih letih je število izseljenih nekoliko upadlo. A med osem in deset tisoč ljudmi, po kolikor se jih je v teh letih izseljevalo, z drugimi besedami pomeni, da se vsako leto izseli več ljudi, kot šteje celotna slovenska vojska. Ob približno 20.000 novorojenčkah letno to pomeni, da država vsaki dve do tri leta izgubi eno generacijo.

S to spremembo števila izseljenih so se povečali tudi javna pozornost do tematike in poskusi državnih organov sprejeti primerne ukrepe. Leta 2011 je Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu prejel Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in z vrhunskimi strokovnjaki v tujini. Kot osrednjo težavo, da akcijski načrt ni prinesel preboja in o velikih uspehih ne moremo govoriti, lahko ocenimo dejstvo, da je bil nosilec načrta, ciljev in ukrepov Urad, ta pa na tem področju nima vzvodov, kompetenc in finančnih zmožnosti. Nujno bi bilo medresorsko sodelovanje in da bi se tudi druga ministrstva prepoznala v takšnih pristopih. V novejšem času sta več pobud, ki bi lajšale vračanje slovenskih kadrov iz sveta v Slovenijo in sodelovanje s slovenskimi strokovnjaki po svetu, uvedla tudi MIZŠ in Agencija za raziskovalno dejavnost (ARRS) z raznimi razpisi (kot npr. shema Aleša Debeljaka).

Poleg državnih organov je ob osamosvojitvi Slovenije prišlo tudi do razmaha in pluralizacije civilne družbe. Slovenski izseljenski matici so se pridružile še tri organizacije civilne družbe: Svetovni slovenski kongres, Izseljensko društvo Slovenija v svetu in Rafaelova družba, ki so pomembno vlogo igrale v vseh letih do danes. Razvile so tudi razne programe, ki jih lahko razumemo kot korake naproti konceptu kroženja možganov. Pri Slovenski izseljenski matici posebej omenimo jezikovno šolo za otroke iz diaspore. Rafaelova družba med drugim organizira Višarske dneve mladih. Gre za tridnevni tabor, ki je omejen na največ 20 udeležencev iz Slovenije in

diaspore, namenjen spoznavanju slovenstva, s poudarkom na zamejstvu in izseljenstvu. Običajno poteka dvakrat letno. Poleti obišejo slovenske manjšine v bližini, hodijo v gore in se srečujejo z različnimi Slovenci, pozimi pa čez dan smučajo na Svetih Višarjah, ob večerih pa imajo tematska predavanja. Takšna povezovanja so gotovo solidna osnova za priseljevanje v Slovenijo ali medsebojno sodelovanje. Izseljensko društvo Slovenija v svetu je vsa leta pomagalo rojakom, ki so želeli in se še danes želijo preseliti v Slovenijo, vsako poletje organizirajo obisk maturantov slovenske sobotne šole iz Argentine in športne turnirje za mladinske ekipe iz različnih držav, v katerih živi večje število izseljencev. Svetovni slovenski kongres med drugim organizira otroške taborne in strokovne konference (do zdaj so bile organizirane konference zdravnikov, novinarjev, arhitektov, pravnikov, znanstvenikov, glasbenikov, poslovnežev, računovodij in turističnih delavcev). Ideje in izvedbo konferenc lahko ocenimo kot zelo posrečeno. Vidni so tudi rezultati v povezovanju strokovnjakov, ki se na teh konferencah spoznajo in vzpostavijo medsebojno sodelovanje. Kot šibkejši del lahko ocenimo, kako so država in ustanove v državi (državne in paradržavne, nevladne, znanstvene idr.) izkoristile te konference. Čeprav so udeleženci vrhunski strokovnjaki z najboljših svetovnih ustanov, je medijski odmev konferenc običajno sorazmerno šibek; enako velja za udeležbo predstavnikov državnih in drugih relevantnih ustanov, čeprav se pri razpravah konstantno daje predloge, kako bi lahko prišlo do večje internacionalizacije slovenske znanosti in kako bi Slovenija postala atraktivnejša znanstvena destinacija.

Kot posledica sodobnega izseljevanja pa sta se v zadnjih letih organizirali še dve civilnodružbeni organizaciji.

Društvo V tujini izobraženih Slovencev – VTIS – je bilo ustanovljeno leta 2013. Njegov namen je združevanje slovenskih državljanov, ki so končali katero koli stopnjo visokošolskega izobraževanja zunaj Slovenije. Ne razlikujejo, ali posameznik še vedno prebiva v tujini ali se je po končanem študiju (ali pozneje) vrnil v Slovenijo. Trenutno ima VTIS več kot 2.000 članov, 15 lokalnih odborov v različnih državah, njihovi člani pa živijo v 51 različnih državah. Njihove glavne dejavnosti so:

- Medsebojno povezovanje svojih članov, ki še živijo v tujini, organiziranje občasnih dogodkov (pogosto v sodelovanju s slovenskimi veleposlaništvii).
- Obveščanje svojih članov o možnostih zaposlitve v Sloveniji.
- Predlogi in pozivi slovenskim oblastem za zakonske spremembe, ki bi olajšale vračanje njihovih članov in kroženje možganov.
- Z informacijami pomagati študentom v Sloveniji, ki se pripravljajo na nadaljevanje študija v tujini.

Ameriško-slovenska izobraževalna fundacija (ASEF) je sodobna pobuda, ki želi povezati visokoizobražene slovenske izseljence in njihove potomce. Združuje več kot 50 profesorjev slovenskega izvora, ki delujejo na univerzah v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji, Avstraliji in na Novi Zelandiji. ASEF se večinsko financira z donacijami (večinoma ameriških Slovencev) in s prijavljanjem na različne razpise za projekte v Sloveniji. Organiziran je kot fundacija v ZDA in neprofitni raziskovalni inštitut v Sloveniji. Ponuja štipendije najboljšim študentom v Sloveniji, da preživijo deset tednov na oddelkih teh profesorjev, ki so njihovi člani, spoznajo način raziskovanja in poučevanja na najboljših univerzah ter to znanje prinesejo nazaj v Slovenijo. Ključna prednost je, da med gostovanjem nimajo statusa študentov, ampak delujejo kot del osebja teh univerz. Vsak profesor običajno sprejme enega študenta letno. Za to niso plačani; vse je prostovoljno. Nekaj let po ustanovitvi je ASEF začel še en štipendijski program – študentje in mladi zaposleni slovenskega rodu, ki živijo po svetu, se lahko prijavijo za 10-tedensko štipendijo, ki jim omogoči prebivanje in delo v Sloveniji. To ni omejeno le na univerze; kandidati lahko delajo tudi v zasebnih podjetjih, nevladnih organizacijah, v javnih zavodih itn. Spremljevalni program poleg strokovnega razvoja ponuja kandidatom, da bolje spoznajo svojo slovensko dediščino in današnjo Slovenijo. Pri izbiri kandidatov se upoštevata njihova strokovna odličnost in vključenost v slovensko skupnost. Poleg spoznavanja njihove slovenske dediščine je cilj programa kolegom ponuditi poklicne izkušnje v Sloveniji, krepiti vezi s tamkajšnjimi kolegi in spodbujati njihovo nadaljnje strokovno sodelovanje. Pričakovati je, da bodo s tem (verjetneje) ostali vseživljenjsko povezani s Slovenijo in bolj zainteresirani za ohranjanje svoje dediščine.

Čeprav država svojih programov torej ni oblikovala, pa je vendarle osrednji financer naštetih programov štirih civilnodružbenih organizacij. Določena pozornost temu področju je torej (vsaj s finančnega vidika) bila namenjena, drugo vprašanje pa je, ali so državni organi te programe sistematično spremljali, analizirali rezultate in jih identificirali, ali so udeleženci človeški potencial za priselitev/sodelovanje v Republiko Slovenijo ali iz nje.

2. Ključne ugotovitve primerjalne analize javnih politik držav

V sodobnem svetu gre za izrazito globalno tekmo za talente. Tako pri večini evropskih držav lahko opazimo ukrepe, s katerimi želijo privabljati priseljevanje izobraženih posameznikov, predvsem izseljenih rojakov. Pristopi držav pa se med seboj razlikujejo. Nekatere sprejemajo politike za privabljanje rojakov k povratništvu na splošno, druge se osredinjajo predvsem na določen segment izseljenih rojakov, običajno izobražene ali poslovno uspešne (npr. privabljanje znanstvenikov ali podjetnikov). Obstajajo pa tudi države, ki skušajo privabljati izobražene priseljence ne glede na njihovo narodnost. Razlikujejo se tudi pristopi. Na grobo bi jih lahko razdelili na tri skupine: 1) informiranje; 2) načrtni programi za povratništvo/priseljevanje; 3) odpravljanje administrativnih ovir za povratništvo. V naši analizi smo prečno preučili pristope večine evropskih držav in dveh neevropskih – Izraela in Armenije, ki sta znana po svojih razvitih politikah do diaspore, nato pa smo izbrali osem posebej relevantnih držav in jih podrobneje analizirali. V nadaljevanju po vsebinskih sklopih predstavljamo ključne ugotovitve. Kot bo razvidno, se ukrepi med posameznimi sklopi prepletajo, zato jih gre brati celovito. Ob tem posebej poudarjamo, da v tem poglavju nanizane ključne ugotovitve ne predstavljajo celotne slike. Pri vseh vsebinskih sklopih obstajajo tudi relevantni ukrepi drugih držav, ki jih na tem mestu zaradi ekonomične uporabe prostora ne ponavljamo. Ključne ugotovitve predstavljajo vademekum, ki navaja izbrane primere ukrepov držav, za celovito sliko pa je treba prebrati poglavje s celovito primerjalno analizo držav.

Informacijska točka

Številne države so v zadnjih letih vzpostavile informacijske točke, na katerih interesenti za vrnitev lahko na enem mestu pridobijo številne potrebne informacije. V nekaterih primerih gre le podajanje informacij, v drugih pa tudi za reševanje birokratskih zadev na tem mestu.

Portugalska je veliko pozornost namenila čim bolj preprostem pridobivanju informacij in reševanju zadev – vse na enem mestu. Tako so vzpostavili sistem »Espaco Cidadao«, tj. koncept »ene pisalne mize«, pri čemer se lahko uredi več kot šestdeset storitev, ki spadajo pod pristojnost več državnih organov. To deluje na večjih diplomatsko-konzularnih predstavništvih ter na ravni regij znotraj države.

Kraljevina Španija je leta 2019 sprejela program za vračanje »Plan Retorno«, ki zajema 50 ukrepov (vključenih 10 ministrstev). Znotraj ministrstva za zunanje zadeve deluje direktorat za diasporo, konzularne zadeve in migracije. A še več, največ pristojnosti med državnimi organi ima na področju diaspore Ministrstvo za inkluzijo, socialne zadeve in migracije, v okviru katerega deluje tudi državni sekretariat za migracije, ki pokriva imigracijo in emigracijo. Znotraj zadnjega je bila ustanovljena

tudi »Oficina Española del Retorno«, torej pisarna za povratništvo. Z novo pisarno pa naj bi ukrepe dopolnili in prilagodili tudi za potrebe sodobnih izseljencev in povratnikov. Pisarna nudi vrste praktičnih informacij, med drugim tudi o službah, ki so na voljo.

Tudi Irska se je lotila olajševanja postopkov in ustvarjanja pogojev za lažje vračanje. Niso se odločili za model velikih projektov privabljanja, ampak odpravljanje številnih ovir, ki posameznikom otežujejo vračanje ali jih od tega odvračajo (pri tem se ne omejujejo le na visokoizobražene, saj na enake ovire naletijo vsi segmenti posameznih povratnikov).

Zanimivo je, da posebej napovedujejo tudi skrb za informiranje teh, ki nameravajo na tuje (za daljše ali krajše obdobje) o destinaciji, kamor odhajajo, da bi bili pripravljeni na družbena pričakovanja do njih v novem okolju ter vpliv spremembe nanje in na družinske člane. Čeprav bi lahko to razumeli celo kot spodbujanje izseljevanja, pa je njihova vizija nasprotna – ljudje bodo v vsakem primeru odhajali; bolje je, da so opremljeni s potrebnimi informacijami in varni. Hkrati s tem pa irske državne oblasti izvedo zanje – kdo, kdaj in kam odhaja. Tako je lažje ohranjati vezi z njimi in spodbujati njihovo vrnitev na Irsko.

Omenimo še posebno iniciativo okrožja Donegal, v katerem so oblasti uvedle Diaspora global skills locator. Gre za spletno platformo, ki prek informacijske tehnologije in interaktivnega zemljevida povezuje pripadnike diaspore z zaposlitvenimi in drugimi kariernimi možnostmi, ki so trenutno na voljo po vsej Irski. Gre za preprosto spletno orodje, ko posameznik vnese svojo izobrazbo in veščine ter kraj prebivanja, zato pa je redno obveščen o vseh novih zanj relevantnih priložnostih, ki se ponudijo.

Kot nekaj konkretnih ukrepov lahko navedemo:

- izboljšanje postopkov za pridobitev socialnih stanovanj za posebej ranljive emigrante, ki se vračajo;
- investiranje v prekomorske sejme zaposlitve (ang. *job fairs*) in razširjanje informacij o zaposlitvenih možnostih;
- zagotavljanje boljše uporabe elektronske tehnologije kot pomoč pri prijavih emigrantov na zaposlitev;
- informiranje na različnih področjih;
- sodelovanje z zdravstvenimi zavarovalnicami – ukinitve čakalnih dob za irske emigrante, ki se vračajo;
- digitalizacija postopkov (spletne vloge in ureditve);
- nadaljevanje podpore mednarodnim dogodkom, namenjenim mreženju.

Tudi Hrvaška je poskušala prevzeti nekatere dobre prakse Irske. Kot poseben ukrep za spodbujanje vračanja je bil znotraj Osrednjega urada za Hrvate zunaj Republike Hrvaške vzpostavljen Urad dobrodošlice, ki zainteresirane za vračanje seznanja o carinskih in davčnih okoliščinah za povratnike, možnostih zaposlitve, priznavanju

izobrazbe in poklicnih kvalifikacij, o pridobivanju državljanstva itn. Povratnikom je na voljo tudi svetovalec oz. mentor, ki jim pomaga skozi postopke.

Podobno je Bolgarija uvedla spletno platformo »Vodič v Bolgarijo«, na kateri objavljajo informacije o prostih delovnih mestih ter nudijo informacije in nasvete o administrativnih postopkih. Estonija kot posebno prednost navaja, da je vse dokumente in dovoljenja mogoče urediti elektronsko, saj se Estonija predstavlja kot vodilna svetovna država na področju digitalizacije. Litva je zagnala program »Global Lithuania diaspora program«. Za izvajanje je (bil) odgovoren oddelek za Litovce po svetu ministrstva za zunanje zadeve. Hkrati je vlada vzpostavila spletno stran »I choose Lithuania«, ki promovira povratništvo in nudi informacije. V zadnjem obdobju ni več namenjena le pripadnikom diaspore, ampak komur koli, ki se zanima za priselitev v Litvo. Poljska je v okviru vladnega programa, ki je bil sprejet za obdobje 2015–2020 (in je vseboval akcijske programe po posameznih ministrstvih) vzpostavila tudi informacijsko točko, ki bi potencialne povratnike obveščala o davčnih in pokojninskih zadevah, kako urediti dokumente itn.

Za privabljanje visokoizobraženega kadra je Nemčija veliko pozornost dala nudenju praktičnih informacij v obliki vodnikov in spletnih platform, ki na enem mestu zbirajo relevantne podatke, ki jih potrebuje posameznik (oziroma družina) pri preselitvi oziroma vrnitvi v Nemčijo.

Tudi Armenija pomembno pozornost namenja nudenju praktičnih informacij tem, ki so potencialni povratniki. Kot zanimivo posebnost navedimo, da imajo na spletni strani diaspora.gov.am, na kateri so rubrike z različnimi praktičnimi informacijami in navedeni številni različni komunikacijski kanali (telefon, elektronska pošta, WhatsApp, Viber, LinkedIn), tudi možnost postavljanja vprašanj in prejemanja odgovorov v realnem času, torej takoj.

Izrael je v programu The Israel Brain Gain Program na enem mestu ponudil zbrane informacije vladnih organov, industrije, akademskih organizacij, raziskovalnih ustanov, namenjene znanstvenikom, podjetnikom, strokovnjakom iz industrije. Ciljna skupina so bili Izraelci, živeči v tujini, z vsaj univerzitetno diplomom in so iskali zaposlitev v Izraelu v panogah industrije, raziskovanja, zdravstvenih ustanovah ali v akademski sferi. Omeniti velja še Judovsko agencijo za Izrael, ki je poleg ministrstva za alijo in integracijo osrednja organizacija za vračanje Izraelcev. Agencija je izdala brošuro z informacijami, ki omogočajo lažjo vrnitev Izraelcev in veljajo za tiste, ki se vračajo v Izrael prvič.

Investicije in privabljanje podjetnikov

Številne države v (sodobni) diaspori vidijo tudi potencial za investiranje v domačo domovino in privabljanje pripadnikov diaspore, da bi v izvorni domovini odprli podjetje ali podružnico njihovega podjetja, ki deluje na tujem. Da bi to spodbudili, sprejemajo različne ukrepe.

Portugalska veliko pozornost namenja gospodarskemu sodelovanju; znotraj urada državnega sekretarja tako obstaja poseben oddelek, ki se ukvarja z iskanjem potencialnih investitorjev med izseljenci za vlaganje na Portugalsko. Oddelek vsakega investitorja vseskozi spremlja in aktivno podpira, ne glede na velikost investicije. Organizira sestanke z drugimi državnimi organi, pomaga pri postopkih, davčnem sistemu, nudi subvencije, poveže jih z izvozniki itn. S tem namenom je bila ustanovljena tudi javna gospodarska agencija AICEP Portugal Global. Pomoč urada za podporo vlagateljem iz diaspore spodbuja identifikacijo, podporo in mreženje tisočih malih in srednje velikih podjetij v diaspori z jasno željo po naložbah na Portugalskem. »Zlati vizum« in začasno bivalno dovoljenje lahko pridobi vsak državljan tretje države, ki vloži 500.000 evrov v nepremičnino na Portugalskem, v petih letih vloži milijon evrov kapitala ali ustvari 30 delovnih mest na Portugalskem.

Uvedli so tudi program »Linha de Crédito Regressar«. Cilja programa sta podpirati investicije v obstoječa podjetja in ustanavljanje novih podjetij na Portugalskem ter podpora portugalskim podjetnikom iz sveta, ki se vračajo na Portugalsko, tako da se ustvarja pogoje za ustanavljanje novih podjetij in poslovnih naložb.

V letih pred svetovno ekonomsko krizo je bila irska perspektiva, da je izseljevanje stvar preteklosti. Nato pa se je to v hipu spremenilo. Kot odgovor na krizo in to spremembo sta bila leta 2009 in 2010 ustanovljena Global Irish Economic Forum in Global Irish Network. Mreži, prek katerih se povezujejo uspešni Irci, sta služili pri povezovanju izseljencev med seboj in njihovem povezovanju z Irsko; spodbujali sta investicije izseljencev na Irsko in odpiranja podjetij na Irskem, kar je pomagalo pri okrevanju in ekonomskem razvoju države.

Danska je pred nekaj leti ustanovila projektno skupino, ki je po irskem in avstralskem zgledu pripravila priporočila, kako bolje izkoristiti potencial diaspore na področju gospodarstva. Na podlagi priporočil je bila leta 2019 ustanovljena neprofitna organizacija Diaspora Denmark. V upravnem odboru gre za javno-zasebno partnerstvo; močno besedo imajo predstavniki gospodarstva, saj je cilj vključitev diaspore v njegovo večjo internacionalizacijo. Med drugim vzpostavljajo brezplačne stike (ang. *match-making*), vzpostavljajo tudi digitalno platformo. Zanimivo je, da je eden izmed ciljev tudi privabljanje visokoizobraženih kadrov tehnične smeri, ki pa niso nujno člani diaspore, ampak naj bi jih ti navdušili za življenje na Danskem.

Latvija je leta 2018 prek ministrstva za zaščito okolja in regionalni razvoj zagnala pilotni projekt za spodbujanje vračanja družin PAPS (kratica latvijskega poimenovanja za Regional Remigration Coordinator project). Program ima pet regionalnih koordinatorjev, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve, nastanitve, urejanju otroških dodatkov, vpisovanju v šole ter prijavljanju za finančno pomoč, če ima nekdo namen odpreti podjetje v Latviji. V letu 2019 je bilo za takšne podjetniške spodbude namenjenih po 40.000 evrov za vsako izmed petih regij. Najvišja mogoča subvencija za posamezen projekt je bila 10.000 evrov.

Za podjetniško povezovanje in morebitno vračanje na Švedsko s podjetniškim interesom je oblikovana posebna skupina »The Group for returning Expats«, ki nudi tudi podjetniško podporo. Ukrajina ima program, ki predvideva posojila v višini 50.000 EUR članom ukrajinske diaspore, ki se odločijo za vrnitev in zagon podjetja v Ukrajini, in druge ugodnosti. Slovaška je leta 2009 vzpostavila portal »Careers without borders«, ki je skupaj z izbranimi slovaškimi podjetji slovaške strokovnjake na tujem spodbujal, da naj se vrnejo na Slovaško in tam v polnosti izkoristijo svoje potenciale; ponujali so tudi konkretno pomoč. Madžarska ponuja štipendije (projekte) visokokvalificiranim sodobnim izseljencem, ki bi se želeli vrniti, posebno pozornost pa so namenili zdravnikom. Romunija ponuja ugodnosti pri investicijah, odpiranju novih podjetij in zagonskih projektov na področju podjetništva. Trenutno sta odprti dve finančni shemi; prva spodbuja ustanavljanje start-up podjetij z visoko dodano vrednostjo, druga finančna shema pa je namenjena mladim kmetom, ki se vrnejo v domovino in prevzamejo zapuščeno kmetijo. V Armeniji so občasno na voljo tekmovanja za državno pomoč malim podjetnikom, ki bi se vrnili v domovino in odprli podjetje. Zelo spodbujajo tudi odpiranje podjetij pripadnikov diaspore v Armeniji ali vsaj sodelovanje z Armenijo. Trenutno pripravljajo zbirko podatkov armenskih profesionalcev po svetu.

Sofinanciranje selitve in socialne pravice po vrnitvi

Zanimivo je, da se je v zadnjih letih kar nekaj držav odločilo za finančno pomoč potencialnim povratnikom pri njihovi selitvi, če bi se odločili za vrnitev. Očitno ocenjujejo, da je to pomembna vzpodbuda, ki bi pripeljala do dokončne odločitve za vrnitev. Nekatere države nudijo tudi socialne bonitete za prehodno obdobje po vrnitvi.

Nemčija sofinancira potovalne stroške raziskovalcev, ki prihajajo na predstavitvene pogovore ali razgovore za službo na nemške znanstvene ustanove.

Portugalska nudi finančno podporo nekdanjim emigrantom, ki se zaposlijo na Portugalskem. Podpora je sorazmerna velikosti družine in predvideva tudi soplačevanje stroškov migracije, selitev gospodinjskih predmetov na Portugalsko ter priznavanje akademskih in profesionalnih kvalifikacij.

Pomoč povratnikom je bila v Španiji prisotna sicer že desetletja; predvsem obstajajo ukrepi za poklicno usposabljanje povratnikov, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno nego in pokojnine starejših, ki pa še ne izpolnjujejo predpisanih pogojev.

Na Češkem lahko češki državljani pod določenimi pogoji zaprosijo za materialno pomoč v povezavi s selitvijo ter z nadaljnjim prebivanjem in integracijo. Za osebe v stiski je predvidena možnost financiranja/sofinanciranja potnih in selitvenih stroškov, zagotovitev začasne namestitve po prihodu na Češko, sofinanciranje najemnin, različne oblike pomoči pri iskanju zaposlitve, pomoč pri nostrifikaciji spričeval/diplom, vključitev v jezikovne tečaje, osebna asistenca pri integraciji.

V Estoniji so v okviru programa globalne Estonije povratniki upravičeni do finančne podpore za selitev, za raziskovalce pa obstajajo tudi posebne štipendije (projekti).

Irska je zelo zanimiva pri svojih politikah do diaspore tudi po tem, da veliko pozornost namenja socialni komponenti – podpora rojakom na tujem, če zapadejo v ekonomske težave. Irska posebnost je torej, da sredstva za socialo namenjajo tudi za tiste, ki se ne nameravajo vrniti. Kot en tak program omenimo Aisling Return to Ireland, ki izseljencem, ki so ranljivi ali osamljeni, omogoča, da pridejo na počitnice na Irsko, saj naj bi bila to za mnoge življenjska želja; tako se ponovno povežejo s sorodniki in starimi prijatelji.

V Rusiji so udeleženec državnega programa vračanja in njegovi družinski člani, ki se skupaj priselijo z namenom stalnega prebivanja v Rusiji, upravičeni do nadomestila za potne stroške, stroške plačila državnih dajatev za urejanje dokumentov, oprostitev plačila carine pri uvozu osebnega blaga, plačila subvencije ob priseljevanju itn.

V Bolgariji obstajajo olajšave pri plačevanju najemnine za nastanitev za prvo leto po vrnitvi. Poleg tega so družinski člani vračajočih, ki ne govorijo bolgarsko, upravičeni do vrednostnih bonov za učenje bolgarskega jezika.

Tudi Španija v okviru načrta vračanja (Plan ritorno) nudi pomoč pri načrtovanju vrnitve in namestitve. Navedimo nekaj ključnih mehanizmov:

- kdor je 12 mesecev delal v državi EU, ima ob vrnitvi pravico do nadomestila za brezposelnost;
- pomoč pri iskanju nastanitve (informacije in vodenje postopka);
- matchmaking med ljudmi, ki bi dajali del stanovanja na voljo, in državljani iz tujine, ki iščejo prostor za naselitev;
- pomoč za dostop do službe ženam in možem španskih državljanov, ki so se vrnili z zakonci tujci (pohitritev postopkov);
- pomoč pri integraciji družin povratnikov (učenje jezika).

Dostop do služb in priznavanje kvalifikacij

Na Portugalskem se povratniki, iskalci službe, lahko v okviru programa vračanja registrirajo v program, ki jih obvešča o prostih delovnih mestih. Poleg tega je Portugalska uvedla nova pravila za priznavanje tujih univerzitetnih in visokošolskih diplom, ki so poenostavila pravni okvir – v korist delavcem s kvalifikacijami, pridobljenimi v tujini, med katerimi izstopajo Portugalci oz. potomci izseljencev, ki se nameravajo vrniti v svojo državo.

Grška vlada namenja številne ukrepe, ki bi spodbudili vračanje. Kot enega zelo zanimivega omenimo, da je vlada pred izbruhom krize covid-19 načrtovala obsežen program, s katerim bi spodbudila vračanje visokoizobraženih grških državljanov v domovino. 500 vrhunsko izobraženim osebam, ki bi se vrnile, bi zagotovili primerljive življenjske pogoje, kot jih imajo v tujini, vključujoč 3.000 EUR plače.

Španija v okviru programa vračanja (Plan ritorno) nudi podporo pri definiranju profesionalne poti:

- osebna pomoč pri iskanju službe;
- pri ustanovitvi podjetja;
- profesionalno mentorstvo za pomoč pri ustvarjanju mreže v Španiji;
- srečanja za networking med podjetji in potencialni imigranti;
- poenoten in hiter sistem za priznavanje v tujini pridobljene izobrazbe;
- observatorij dobrih praks na trgu dela – ta priporoča dobre prakse iz tujine za njihovo implementacijo v državi;
- identifikacija mreže podjetij, ki podpirajo povratništvo,
- poročila o stanju in priložnostih glede zaposlitve (po posameznih panogah, olajšajo iskanje službe);
- priznavanje izkušenj delovanja v javnem sektorju v tujini;
- olajšanje habilitacije iz tujine (birokracije, merila – prispevek znanosti);
- državna platforma za zbiranje oglasov za službo raziskovalcev/profesorjev (oglas v angleščini);
- možnost prijave na državne službe iz tujine in vodenje postopka v digitalni obliki;
- srečanja za mreženje raziskovalcev (v domovini in na tujem);
- mentorstvo vračajočim se raziskovalcem;
- specializirana pomoč pri prijavi evropskih projektov;
- podpora projektom španskih združenj raziskovalcev na tujem;
- svetovanje in usposabljanje za podjetništvo;
- olajšani dostop do coworking prostorov (nižji stroški, možnost medsebojnega učenja);
- informiranje o finančnih spodbudah za začetek poslovanja;
- spodbude za podjetništvo na podeželju (dostop do hitrega interneta);
- podpora prenosu podjetja v Španijo (informiranje, spremljanje v procesu, pomoč pri navezovanju stikov).

Španija je ustvarila tudi »certifikat emigrantov«, ki bo navajal izkušnje in znanje povratnika (simbolni učinek delodajalcem).

Privabljanje in povezovanje strokovnjakov

Pri večini držav je opaziti posebne politike privabljanja, ki se osredinjajo posebej na visokoizobražene kadre, v različnih dokumentih poimenovane tudi strokovnjaki in profesionalci. Čeprav imajo številne države izziv tudi s pridobivanjem delovne sile za nekvalificirane službe, ki jih domačini po večini ne želijo opravljati, pa je, upoštevajoč dejstvo, da je razvoj posamezne države odvisen predvsem od visokoizobraženih kadrov ter da višja kot je izobrazna nekoga, več država vanj vложи in torej večja izguba je njegova izselitev, so takšni posebni pristopi tudi racionalno razložljivi.

Nemčija ima »Tenure track sistem« – program za dolgotrajno financiranje mladih znanstvenikov, katerega cilj je vzpostaviti življenjsko dolge profesorske kariere s

trajnimi mesti v univerzitetnem prostoru. Prek tega privabljajo mlade znanstvenike iz tujine. Poleg tega poznajo program za vzpodbudo za vračanje znanstvenikov, posebne reintegracijske štipendije in programe za povratnike. Država financira tudi ustanovitev raziskovalne skupine ali skupine podmladka, ki jo vodi prejemnik, ki se priseli v Nemčijo; posebni programi so namenjeni znanstvenicam (ženskam); skrbijo tudi za ustvarjanje in posodabljanje baz podatkov raziskovalcev. Kot zelo pomemben pristop ocenjujejo tudi uvedbo »dualnega kariernega sistema«, torej da najdejo primerno zaposlitev tudi za partnerja.

Avstrija se je odločila, da bo na področju znanosti, raziskovanja in tehnologije dala prednost le določenim disciplinam, ki jih prioritetno spodbuja. Tem področjem namenja nadpovprečna sredstva, spodbuja izobraževanje domačih kadrov na tem področju in tudi priseljevanje strokovnjakov za ta področja iz tujine. Tak primer je koroški tehnološki park za raziskave in razvoj na področju mikroelektronike. Dežela Koroška naj bi se na tem področju postavljala na sam svetovni vrh. Osrednja podjetja so: Silicon Austria, Silicon Alps, Lakeside park in veliko drugih manjših start-up podjetij. Kot že sama imena kažejo, je širša vizija, da bi Koroška na (ozkem) področju elektrotehnike postala primer »evropske Silicijeve doline«. Velja posebej poudariti, da vzpostavljajo, enako kot Nemčija, »dualni karierni sistem«, torej da iščejo primerno zaposlitev tudi za partnerja oziroma druge družinske člane.

The Israel Brain Gain Program se osredinja na iskanje visokoizobraženega kadra v industrijski in visokotehnološki stroki. Bistvene so izobrazba in izkušnje z omenjenega področja. Temelji na privabljanju tujih študentov (na začetku so se osredinili predvsem na mlade iz Indije, Kitajske in iz Severne Amerike. Program pa je namenjen tudi študentom iz drugih držav sveta), da študirajo v Izraelu; glavni dejavniki privabljanja so: zagotavljanje visokih akademskih standardov, okolje, ugodno za start-upe, veliko priložnosti za raziskovanje in nizki stroški šolnin.

V Litvi velja omeniti nevladno organizacijo »Global Lithuanian Leaders«, v katero je včlanjenih več kot 1.700 profesionalcev, ki živijo v 49 državah. Povezujejo se z namenom prenosa znanja, ki bi državi pomagalo pri razvoju. Eden izmed fokusov je tudi spodbujanje mladih profesionalcev, da bi se vrnili v Litvo ali vsaj delili pridobljeno znanje.

Davčna politika

Več držav poskuša vračanje (ali celo priseljevanje) visokoizobraženega kadra spodbujati tudi prek različnih davčnih olajšav.

Italija ima prav tako davčne olajšave za povratnike (pozneje so to razširili tudi na visokoizobražene tujce). Davčne olajšave so namenjene vsem, medtem ko so bonitete glede javnih stanovanj in pokojninskih ugodnosti namenjene le italijanskim državljanom na tujem. Posebne davčne olajšave obstajajo za raziskovalce in predavatelje, ki so izvzeti iz plačila osebnega davka na prejemke v višini 90 %

prejemkov, ki so jih prejeli od univerze. Pogoji so, da je posameznik diplomiran, da je v tujini dejansko živel, da je bil predhodno v tujini zaposlen vsaj dve leti, da je postal davčni rezident v Italiji in to ostal naslednjih šest let, kolikor je trajala olajšava. Ta se lahko sorazmerno podaljša ob enem ali več vzdrževanih otrocih (za obdobje od 8 do 13 let trajanja davčne olajšave). Pravica, ki je sprva veljala le za raziskovalce, je bila razširjena na podlagi notranjih nacionalnih potreb še na učitelje, diplomante, študente, vodstvene in usposobljene delavce. Pri administrativnem in tehničnem osebju (menedžerji, visokousposobljeni delavci, diplomanti, ki so delali v tujini, in študentje, ki so v tujini pridobili naziv) je bila olajšava v obliki oprostitve plačila davka za 70–90 % dohodkov za obdobje petih let. V letu 2019 so uvedli (in leta 2021 potrdili oziroma razširili) določene olajšave tudi na druge zaposlene in samozaposlene, ki bi se vrnil iz tujine in ostali v Italiji, kar vključuje vse preostale delavce. Za vse, ki so se od leta 2020 vrnil v Italijo, je davčna olajšava v smislu zmanjšanega davka, plačajo le davek na 30 % dohodka oziroma 10 %, če se naselijo na jugu države. Pogoj je, da vsaj dve leti predtem niso bili rezidenti v Italiji in da bodo ostali rezidenti Italije vsaj naslednji dve leti ter da večino svojega dela opravijo v državi.

Tudi Nizozemska aktivno spodbuja priseljevanje visokoizobraženega kadra. Med ukrepi privabljanja posebej omenimo oprostitvev delodajalca plačila davkov in prispevkov v višini 30 % bruto plače, kar se odraža v višji plači na novo zaposlenega.

Podobno velja v Avstriji: za zaposlitve na področju znanstvene in raziskovalne dejavnosti je davčna osnova znižana za 30 % prihodkov za obdobje pet let. Mogoča pa je tudi pavšalna obdavčitev.

Na Portugalskem so okviru iniciative Programa Regressar ustvarili posebne davčne olajšave za osebe, ki se vračajo na Portugalsko. Kdor se vrne v dveh letih od začetka programa, bo pet let oproščen plačevanja 50-odstotnega davka od dohodka (iz zaposlitve ali lastnega posla).

Poljska nudi posebne ugodnosti pri urejanju nastanitve v obliki oprostitve davka ali subvencij.

Črna gora se trudi izobrazene pripadnike diaspore privabljati predvsem prek ugodne davčne in socialne politike. Tako inovativnim zagonskim podjetjem in naprednim raziskovalnim projektom oprostitjo plačilo davka na dohodek in del obveznih prispevkov za socialno zavarovanje (del zakonodaje, ki to ureja, je že bil sprejet, del pa naj bi še bil). Poznajo tudi program ekonomskega državljanstva, s katerimi se v zameno za državljanstvo prizadevajo pritegniti tuje investicije v gospodarstvu, turizmu in v industriji.

Izrael nudi oprostitvev davka za obdobje 10 let ter poročanja o sredstvih in dohodkih, ustvarjenih zunaj Izraela; obstaja tudi do 20-letna oprostitvev davkov na dohodek od obresti, ustvarjenih z vlogami v tuji valuti pod določenimi pogoji; popolna oprostitvev davkov na čezmorske pokojnine – deset let za novo vrnjene prebivalce in Izraelce, ki

se vračajo; podpora in pomoč pri ustanavljanju podjetja; nove poslovne priložnosti za več sto tisoč Izraelcev in Judov, ki prebivajo v tujini. Ta program, oblikovan v korist novih izraelskih priseljencev in tistih, ki se vračajo, širi sveženj davčnih olajšav in poenostavlja obveznosti poročanja.

Irska posebnih davčnih olajšav ne pozna, a država svoj ekonomski model gradi na nizkih davkih za podjetja, posebej za tuje investicije in tuje podružnice. Prednjačijo investicije iz ZDA, ki Irsko izberejo za sedež njihove evropske podružnice.

V Nemčiji davčne olajšave za posameznike ne obstajajo, od 1. 1. 2020 naprej pa velja zakon, ki podjetjem daje letno olajšavo do 500.000 evrov, če je ta denar vložen v raziskave in inovacije.

Ukrepi na regionalni ali lokalni ravni

Nekatere države ukrepov ne sprejemajo le na nacionalni ravni ali tudi na nižjih. To uvajajo določene regije ali lokalne skupnosti, ki so za povratništvo še posebej zainteresirane, ali se nacionalni ukrepi, ki veljajo za celotno državo, le izvajajo na nižjih upravnih ravneh.

Na Poljskem pomembno vlogo pri spodbujanju vračanja igra regionalna raven (regije oziroma vojvodstva) in lokalna raven. Ti ponujajo tudi svoje dodatne bonitete, ki bi ljudi, ki so se izselili, privabili nazaj, s ciljem depopulacije in razvoja gospodarstva. Ukrep, ki ga je sprejelo več mest in ga velja posebej omeniti, so nastanitvene kapacitete (stanovanja), ki so jih nekatera mesta rezervirala za povratnike.

Tudi na Portugalskem je znotraj urada državnega sekretarja ena izmed prioritet delo z lokalnimi upravami (občinami); tam vzpostavljajo pisarne, ki pomagajo z informacijami pri izselitvi in vračanju (vprašanja davčnega rezidentstva, pokojnin, nastanitve, služb, sociale, notifikacij diplom itn.); to imenujejo Emigrant Support Offices (GAE). Trenutno na občinski ravni deluje 157 takšnih pisarn.

V Italiji posebej omenimo deželo Benečija (Veneto), v kateri intervencije, ki so namenjene spodbujanju povratne emigracije, vključujejo vračanje potnih stroškov in stroškov za prvo nastanitev ter vračanje prispevkov za gradnjo in obnovo prvega doma. Tudi druge dežele poznajo določene ukrepe, npr. Master/s and back na Sardiniji in Brain Back v Umbriji.

V Avstriji so v deželi Koroški, da bi podjetja lažje pridobivala potrebne visokokvalificirane delavce, ustanovili »Carinthian Welcome Center«, ki ponuja praktične informacije (davki, stanovanja, vrtci, štipendije itn.) in možnosti glede preselitve na Koroško, tj. za povratnike pa tudi visokokvalificirano tujo delovno silo.

Promocija življenjskega okolja in privabljanje digitalnih nomadov

Podobno kot Slovenija številne države poudarjajo življenjsko okolje in kakovost življenja pri njih. To naj bi bil dejavnik privabljanja, ki bi posameznike privabil za življenje v tej državi, tudi če so ekonomski kazalniki države mogoče nekoliko slabši. V zadnjem letu je to postalo še dodatno zanimivo zaradi uveljavljanja dela na daljavo, ko države tako poskušajo še posebej privabiti digitalne nomade. To je dodaten zagon dobilo s pandemijo covid-19 in posledičnim razmahom dela na daljavo.

V Latviji je po izbruhu pandemije covid-19 agencija za investicije in razvoj sredi leta 2020 zagnala kampanjo »Ahead of the Curve«, katere namen je bil promovirati, zakaj je Latvija zaradi svojih danosti – naravnih in tehnološkega okolja – odlična država za delo od doma za digitalne nomade. Konkretni rezultati kampanje še niso objavljeni.

Tudi Nemčija je veliko pozornost namenila široki promociji države kot lokacije s številnimi prednostmi za priselitev znanstvenikov. Pri tem so poudarjali pogoje za delo, opremo, povezanost z mednarodnim prostorom, raznovrstnost področij itn. Cilj privabljanja niso le akademiki, ampak tudi podjetniki.

Omenimo še Španijo, ki v svojem načrtu za povratništvo posebej navaja, da je potrebno ustvarjanje pozitivnega ambience za vračanje. Med cilji navajajo tudi spremembo percepcije države s promocijo uspešnih zgodb in prikazom prednosti, psihološko podporo za vračajoče državljane ter ustvarjanje skupin povratnikov za medsebojno podporo in izmenjavo izkušenj.

Institucionalna teža in zbiranje podatkov

Litva je z volitvami leta 2020 uvedla poseben volilni okraj in poslansko mesto, ki ga izvolijo Litovci v diaspori. Da bi Latvija izboljšala institucionalni odnos do diaspore, je uvedla posebno mesto ambasadorja na zunanjem ministrstvu, ki je pristojen posebej za diasporo. Do leta 2019 je Armenija imela ministrstvo za diasporo, od takrat naprej pa je to nadomestil visoki komisar, ki je neposredno pod predsednikom vlade. Ta naj bi imel še večjo težo in uvajal nove programe za priseljevanje Armencev.

Španija priznava, da ima pomanjkljive aktualne podatke o osebah, ki državo zapustijo, zato poskuša španski statistični urad to izboljšati z naslednjimi pristopi: 1) s sklepanjem bilateralnih pogodb z državami, kamor ljudje odhajajo, z namenom primerjanja podatkov obojih; 2) podatke aktivno zbirajo španski konzulati; 3) sistemska izmenjava informacij med ministrstvi.

Omejitve pri izseljevanju

Nekatere države sprejemajo tudi ukrepe, s katerimi državljane, predvsem mlade, poskušajo odvreniti od izselitve, oziroma število tistih, ki se izselijo, zmanjšati.

Omenimo Madžarsko, v kateri so poskušali z omejitvami, da se diplomanti še nekaj let po koncu študija ne bi smeli izseliti. Še bolj je to do uveljavitve prišlo na Češkem, kjer so to omejili le na diplomante medicine, ki morajo ob izselitvi v treh letih po

diplomi državi vrniti stroške njihovega izobraževanja. Ideja je, da si bodo v teh treh letih začeli ustvarjati družino ter se ustalili na delovnem mestu in bo interesa za izseljevanje po tem obdobju bistveno manj. Zunaj Evrope takšne omejitve, ki bi preprečevale izseljevanje, poznajo npr. Filipini.

Mladi tradicionalne diaspore

Številne države poskušajo privabiti tudi mlade pripadnike tradicionalnih diaspor, torej iz prejšnjih izselitvenih valov. Navedimo le nekaj primerov.

Madžarska ima vzpostavljena programa, ki Madžarom zunaj Madžarske ponujata štipendije kot pomoč preživeti določeno obdobje na Madžarskem in spoznavati jezik, ples, tradicijo, vero in druge kulturne prvine. Po drugem programu pa mednje odhajajo učitelji iz Madžarske, ki jih učijo enakih vsebin. Poleg krepitev madžarske identitete je eden izmed ciljev tudi motiviranje posameznikov za priseljevanje na Madžarsko.

Portugalski izseljenci in njihovi otroci imajo prav tako pravico do prijave na visokošolski študij na Portugalskem, zanje je tudi rezerviranih 7 % študijskih mest; namen je, da bi zatem ostali na Portugalskem. Za mlade, ki želijo nadaljevati svojo izobrazbo na visokošolskih in univerzitetnih ustanovah na Portugalskem, je vlada ustvarila t. i. študijske in raziskovalne dneve na Portugalskem, ki so bili promovirani v sodelovanju s portugalskimi visokoškolskimi, znanstvenimi in tehnološkimi institucijami in namenjeni državam z močno zgodovino portugalske emigracije. Razširiti želijo možnosti za dostop do portugalskega visokošolskega izobraževanja za izseljence in njihove potomce s pomočjo ozaveščanja in informativnih sestankov s predstavniki portugalskih skupnosti.

Kvota za študente iz izseljenstva, ki jih morajo imeti vsi študijski programi, pozna tudi Hrvaška, Armenija pa izvaja programe enoletnih pripravništev v okviru armenskih vladnih struktur. Poleg tega razne armenske nevladne organizacije, ki jih financirajo premožni Armenci iz sveta, izvajajo kulturne programe, prek katerih mladi Armenci iz sveta prihajajo za daljše obdobje v Armenijo.

Privabljanje visokoizobraženih tujcev

Nekatere države se ne omejujejo samo na rojake, ampak z ukrepi poskušajo privabiti tudi visokoizobražene tujce.

Estonija se je usmerila na privabljanje tujih visokokvalificiranih delavcev; pri tem sodelujejo z nevladnimi organizacijami, npr. »International House Estonia«, ki pomaga imigrantom na enem mestu urediti vse potrebno, in »Career Hunt initiative«, ki plača vse stroške poti na Estonijo za IT-strokovnjake, ki bi radi preverili možnost za priselitev v Estonijo.

Latvija pozna tudi posebne vizume za investitorje in te, ki bi odprli zagonska podjetja in prihajajo zunaj EU. »Global Lithuania diaspora program«, ki ga izvaja Litva, pa v zadnjem obdobju ni več namenjen le pripadnikom diaspore, ampak komur koli, ki se zanima za priselitev v Litvo.

Švedska kot eno svojih ključnih prednosti, da je zanimiva za priseljevanje, šteje nizke zahteve za pridobitev podjetniškega vizuma. Danska privablja predvsem visokoizobražene kadre tehnične smeri, ki pa niso nujno člani diaspore, ampak naj bi jih ti navdušili za življenje na Danskem.

Poprava zgodovinskih krivic

Nekatere države poskušajo pripadnike tradicionalne diaspore privabiti k priselitvi tudi prek poprave krivic, ki so se jim zgodile v preteklosti.

Španija ureja posebne pravice oškodovancem, ki so morali bežati pred špansko diktaturo med letoma 1939 in 1975. Daje možnost pridobitve državljanstva še vnukom tistih, ki so morali opustiti špansko državljanstvo zaradi izselitve v tujino; razne odškodnine – zaradi preživljanja zaporne kazni med nedemokratskim režimom, odškodnina za sirote, odškodnina za pohabljenе med državljansko vojno, davčne olajšave na prejete odškodnine, odškodnine za usmrčene sorodnike (odškodnino prejmejo sinovi oz. vnuki itn.), vračanje razlaščenega premoženja. Do odškodnine so upravičeni bližji sorodniki (žena, otroci, vnuki).

Hkrati Španija poseben zakon pozna tudi za sefardske Jude.

Ključne ugotovitve

Veliko držav je okoli leta 2008 in po letu 2008 pestilo največje število izseljevanj, medtem ko je Slovenija takrat zaznavala največje število priseljevanj.

V zadnjih letih se v Sloveniji opaža pozitiven trend nižanja stopnje brezposelnosti.

Slovenija ima skozi leta večinoma večje število priseljenih kot odseljenih, nasprotno pa se je izkazalo samo leta 2010 in leta 2014. Število izseljenih pa je kljub temu relativno visoko in izziv za spodbujanje vračanja. Tukaj bi radi poudarili, da v tem podpoglavju naši podatki niso zajemali informacije o tem, kdo so ti posamezniki glede na starost, spol, izobrazbo, narodnost itn., kar bi pokazalo, ali je prišlo do trenda 'bega možganov' (ti podatki niso vključeni zaradi enake primerjave med državami; navedeni podatki niso dostopni za vse vključene države).

Slovenija je glede na trend izseljevanja in priseljevanja precej unikatna, medtem ko lahko nekolišne podobnosti opazimo med Španijo, Grčijo, Irsko in Portugalsko na eni strani, med Italijo, Armenijo, Avstrijo, Madžarsko in Severno Makedonijo na drugi strani ter Latvijo, Poljsko, Estonijo in Izraelom na tretji strani. Hrvaška je edina država, ki je imela naprej pozitiven migracijski saldo, potem pa se je spremenil v negativnega in se ni izboljšal. Latvija pa je edina država, ki jo vsako leto pesti več odseljevanj kot priseljevanj.

Španija in Italija imata najvišje vrednosti migracijskega salda, Avstrija pa najstabilnejšo, prav tako ima najstabilnejšo stopnjo brezposelnosti.

3. Zaključki empirične raziskave

3.1. Ključne ugotovitve kvantitativnega raziskovanja

Največ Slovencev v tujino odide zaradi zaposlitve (39,40 %) in študija (29,99 %).

Slovinci se večinoma izseljujejo v mladosti med študijem (33,60 %) ali po koncu študija (15,57 %).

Izobrazba korelira z nekaterimi razlogi za odhod iz Slovenije. **Bolj izobraženi** (v primerjavi z manj izobraženimi) **pripisujejo večji pomen za odhod iz Slovenije** dejstvu, da v Sloveniji **ni bilo njihovega delovnega področja**, da **ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov** ali pa **so si želeli izkušnje tujine**. Manj izobraženi udeleženci pa so večji pomen pripisali slabim življenjskim pogojem v Sloveniji, nizkemu življenjskemu standardu in drugim pretežno materialnim dejavnikom.

Pet najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije: slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje (M = 4,18; SD = 1,10); slabe možnosti za zaposlitev (M = 4,03; SD = 1,22); manko zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast (M = 3,93; SD = 1,20); slabi pogoji dela (M = 3,84; SD = 1,20); mentaliteta v Sloveniji (M = 3,78; SD = 1,27).

Pet najpomembnejših dejavnikov, ki so specifični znanstvenoraziskovalni sferi in vplivajo na odločitev za odhod iz Slovenije: slabe možnosti za raziskovalno delo (M = 3,94; SD = 1,14); nestabilni pogoji financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v Sloveniji (M = 3,82; SD = 1,27); pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine (M = 3,55; SD = 1,40); pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji (M = 3,54; SD = 1,27); razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstvenoraziskovalnega dela v Sloveniji (M = 3,41; SD = 1,41).

Le 29,02 % Slovencev ne razmišlja o vrnitvi v Slovenijo in trdi, da bodo ostali v tujini. Največ, to je 38,39 %, bi se jih vrnilo v Slovenijo, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari. 15,23 % jih napoveduje svojo vrnitev v Slovenijo. 13,26 % jih poroča, da so že nazaj v Sloveniji. 4,10 % respondentov je bilo v tujini, se vmes vrnilo v Slovenijo, nato ponovno odšlo in se spet vrnilo.

Statistično pomembne razlike se kažejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na karierno stopnjo udeležencev ob izselitvi ($\chi^2 = 64,41$, $p < 0,001$). Respondenti, ki so se ob izselitvi še šolali, so več od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji ter da so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnilo. Respondenti, ki so bili ob izselitvi brezposelni in niso mogli najti službe, so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnilo v Slovenijo. Respondenti, ki so v tujini nadaljevali v Sloveniji začetno uspešno

kariero, so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnil v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da so že nazaj v Sloveniji.

Udeleženci z otroki so več od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi, tisti brez otrok pa so manj od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi. Te razlike so statistično značilne v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na to, ali imajo otroke ali ne ($\chi^2 = 15,47$, $p < 0,01$).

Obstajajo tudi statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na starost respondentov ($\chi^2 = 30,80$, $p < 0,001$). **Mladi na prehodu v odraslost so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnil v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da ne razmišljajo o vrnitvi**. Respondenti v zgodnji odraslosti so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnil v Slovenijo.

Respondente (N = 287), ki so odgovorili, da se bodo vrnil, smo vprašali o razlogih za vrnitev v Slovenijo. Največ, to je 40,07 %, jih je kot razlog navedlo, da se želi ponovno zblížati z domačimi oz. domovino. 28,57 % jih kot razlog navaja boljše naravne in socialne pogoje.

Zanimivi so odgovori na vprašanje, **pod katerimi pogoji bi se Slovenci**, ki so trenutno v tujini, **vrnil v Slovenijo**. Rezultati kažejo, da je največ respondentov **nezadovoljnih z družbenopolitično ureditvijo**. Če bi se ureditev spremenila, izražajo pripravljenost za vrnitev (natančneje, v 39,94 %). Slovenci bi se vrnil tudi ob **izboljšanju delovnih pogojev** (20,80 %) in večji možnosti profesionalnega napredka (17,06 %).

Izmed vseh respondentov (N = 2.036) je 546 takih, ki ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo. **Najpogostejši razlogi, zaradi katerih se ne želijo vrniti v Slovenijo**: najpogosteje jih odbijajo **slabi pogoji za delo in življenje** (58 %), drugi najpogostejši razlog pa so slabe **družbenopolitične razmere** (17 %).

Respondenti, ki so navedli, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo (N = 546), pa so vendarle poročali o **pripravljenosti sodelovanja s Slovenijo iz tujine**. 236 (43 % relativno glede na 546 vseh, ki ne razmišljajo o vrnitvi) je takih, ki so pripravljeni na nekem področju sodelovati s Slovenijo ali pa to že počnejo. Najpogosteje udeleženci navajajo **strokovno sodelovanje** (36 %). 15 % respondentov navaja, da ne sodelujejo še, kar verjetno pomeni, da **ne vedo, na kak način bi sodelovali**, bi pa bili to pripravljeni storiti v prihodnosti. Druge vrste sodelovanja so večinoma vezane na delitev znanja Slovincem, povezovanje Slovenije s tujino in sodelovanje na znanstvenem področju.

Zanimivi so razlogi, zakaj so se **nekateri respondenti že odločili za vrnitev v Slovenijo**. Izmed vseh udeležencev je bilo 245 takih, ki so se vrnil. 29 % teh (relativno glede na 245 posameznikov, ki so se vrnil) je kot **najpogostejši razlog za**

vrnitev navajalo družino, za 24 % udeležencev je bila to **zaposlitev**, za 18 % študij.

Respondenti, ki so se vrnil v Slovenijo, so odgovorili tudi na vprašanje, s katerimi težavami so se najbolj spoprijemali ob vrnitvi, pri čemer so o težavah prosto poročali (N = 183). **Najpogostejše pri vrnitvi so bile težave s sistemsko ureditvijo (24 %), družbeni problemi (17 %), problemi z zaposlitvijo (16 %) ter težave z birokracijo in obdavčevanjem (14 %).** Pomembno pa je omeniti tudi, da se 16 % posameznikov ni spoprijemalo z nobenimi težavami.

Pet najpomembnejših dejavnikov, ki so vplivali na odločitev za priselitev v tujo državo: dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje (M = 4,31, SD = 0,98); dobre možnosti za zaposlitev (M = 4,30, SD = 0,96); odlični pogoji dela (M = 4,22, SD = 0,96); boljše možnosti za osebno rast (M = 4,07, SD = 1,13); odlična referenca za prihodnost za prebivanje v tujini (M = 4,07, SD = 1,15).

Bolj izobraženi pogosteje med vzroke za priselitev v tujo državo navajajo priložnosti, ki jih ta država nudi v smislu samouresničevanja. Konkretnije, zaradi izzivov, ki jih predstavljajo druga okolja ($\rho = 0,06$; $p < 0,01$); jim je bila ponujena služba v tujini ($\rho = 0,15$; $p < 0,001$); dobrih pogojev za študij ($\rho = 0,10$; $p < 0,001$); je bil njihov študij mogoč le v tujini ($\rho = 0,11$; $p < 0,001$). Manj izobraženi pa med pomembnejše vzroke za priselitev v tujo državo štejejo: boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji ($\rho = -0,26$; $p < 0,001$); višje pokojnine ($\rho = -0,24$; $p < 0,001$); boljšo socialno varnost kot v Sloveniji ($\rho = -0,23$; $p < 0,001$) in druge bolj materialno usmerjene dejavnike.

Podobne ugotovitve so nastale tudi ob pregledu razlik v pripisovanju pomembnosti dejavnikom med posameznimi stopnjami izobrazbe. Respondenti z višjo stopnjo izobrazbe so v primerjavi s tistimi z nižjo stopnjo pogosteje navajali dejavnike, povezane s ponudbo službe v tujini ter študijem (dobri pogoji za študij, študij mogoč le v tujini). Tisti z nižjo stopnjo pa so pogosteje navajali sistemske in družbene vzroke (npr. visok osebni dohodek, boljši življenjski pogoji, ureditev stanovanjskega problema).

Pet najpomembnejših dejavnikov v znanstvenoraziskovalni dejavnosti, ki so vplivali na odločitev respondentov za priselitev v tujo državo: dobre možnosti za raziskovalno delo (M = 4,31, SD = 1,05); dobil sem primerno zaposlitev (M = 4,25, SD = 1,28); več sredstev za raziskovalno delo (M = 4,25, SD = 1,21); visok ugled znanstvenoraziskovalnega dela (M = 4,07, SD = 1,22); povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi ustanovami (M = 4,04, SD = 1,24).

3.2. Ključne ugotovitve kvalitativnega raziskovanja

Na podlagi transkribiranih intervjujev smo opredelili devet glavnih tem, izluščenih iz ugotovitev kvantitativnega dela: 1) izselitev; 2) izobrazba; 3) delo; 4) stik z drugimi; 5) članstvo v organizacijah; 6) sodelovanje s Slovenijo; 7) sodelovanje s tujino; 8) vrnitev; 9) predlogi Sloveniji. Sledila je analiza po posamičnih vprašanjih; glede na podobnosti in razlike smo grupirali osebe, pripravili tabele in uvrstili odgovore udeležencev v tematske sklope. V nadaljevanju smo ustvarili podkategorije in za večjo nazornost pripravili ključne citate, ki povzemajo in reprezentirajo dobljene rezultate. Zapisani so v poševnem tekstu in opremljeni z zaporedno številko posameznega udeleženca, npr. U5.

Večina udeležencev se je izselila sama. Analiza vsebine je pokazala več izpostavljenih razlogov za izselitev: pomanjkanje priložnosti v slovenskem akademskem svetu, kakovost študija in sodelovanje s tujino, prednosti dela v mednarodnem okolju, zanimanje o tuji kulturi in jeziku, angleško govoreče okolje, karierno napredovanje, zaposlitvene možnosti v tujini, neuspeh pri iskanju služb v Sloveniji, slovenski akademski protokol, zasebni razlogi in višji življenjski *standard*.

Večina udeležencev je dodiplomski in/ali podiplomski študij končala v Sloveniji (N = 16) in imela izkušnje Erasmus v tujini (N = 12). Osem jih je v tujini končalo podiplomski študij in sedem doktorat. Dva sta nadaljevala podoktorski študij v tujini.

Večina udeležencev opravlja delo v tujini, ki se v veliki meri sklada z njihovo izobrazbo. Menijo, da bi delo lahko opravljali tudi v Sloveniji, a ob tem navajajo prednosti tujine, ki so pretehtale odločitev. Manjšina vprašanih meni, da dela ne bi mogli opravljati v Sloveniji. Podobno tudi povratniki v Sloveniji opravljajo delo, ki je skladno z njihovo izobrazbo. Poudarjajo politike tujih držav, s katerimi privabljajo izobražene posameznike, boljše priložnosti v tujini v primerjavi s Slovenijo, tujino kot pozitivno izkušnjo in navajajo predloge.

Večina udeležencev se druži s Slovenci, s katerimi so povezani tudi prek socialnih omrežij. Največ udeležencev raziskave živi ali je v preteklosti živel v Veliki Britaniji (N = 7), trije v Nemčiji, preostali pa živijo ali so živeli po različnih celinah in državah (v Argentini, Hongkongu, Koreji, na Novi Zelandiji, v Združenih državah Amerike, Avstriji, Belgiji, Luksemburgu, na Finskem, Danskem, Nizozemskem, Tajskem, Japonskem in Kitajskem).

Večina udeležencev je vključena v društvo VTIS (N = 16), trije v ASEF in posamezniki v Slovensko društvo Singapur, ASEM, SAAA, Oxbridge klub Slovenije. Med razlogi za članstvo so navajali druženje (kulturni dogodki, srečanja), mrežo povezovanja, medsebojno pomoč, stik s Slovenijo, društvene projekte in študentske izmenjave.

Večina intervjuvanih oseb sodeluje s Slovenijo. Kot razloge za zdajšnje in preteklo sodelovanje navajajo delo (bilateralna pogodba), povezovanje s slovenskimi univerzami (izmenjava, mentorstvo, predavanja), študentsko delo (v okviru štipendije Ad futura), objavljane člankov v slovenskih revijah, sodelovanje pri pisanju člankov, sodelovanje s slovensko ambasado, z veleposlaništvom, društvi in z osebno iniciativo. Izpostavljajo željo za (dodatno) sodelovanje ali možnosti za sodelovanje, pri trenutnih možnostih pa pogrešajo predvsem interes, pobudo, zanimanje Slovenije, pravno pomoč, sodelovanje z univerzami in povezovanje z gospodarstvom.

Po poročanju intervjuvancem oz. intervjuvankam izkušnja iz tujine koristi pri zdajšnjem delu. Razlogi za sedanje in preteklo sodelovanje oz. povezovanje so delo, sodelovanje prek slovenskih univerz in prostovoljstvo.

Udeleženci so med pogoji za vrnitev v Slovenijo navajali možnosti zaposlitve na visokošolskih ustanovah v Sloveniji, partnerjevo službo v Sloveniji, enake delovne pogoje kot v tujini, družinske stike in osebno željo priti domov. Povratniki navajajo podobne razloge za realizacijo vrnitve v Slovenijo, pri čemer prevladujejo poklicni in zasebni razlogi, npr. ustvarjanje družine, biti bližje družini in prijateljem. Nekateri omenjajo tudi štipendijo Ad futura. Možnosti vrnitve v tujino ne izključujejo. Med pomanjkljivosti Slovenije uvrščajo davčno zakonodajo, visoke cene stanovanj, točkovanje v znanosti, pravne formalnosti, birokratske težave, družbeno kulturo, primanjkljaj spodbud za privabljanje visokoizobraženih, primanjkljaj odgovornosti v izobraževalnem procesu in družbenopolitično ureditev v državi. Med prednosti Slovenije uvrščajo predvsem kakovost življenja in brezplačno izobraževanje. Ob tem poudarjajo predloge k izboljšanju prednosti, ki bi omogočali lahkotnejšo vrnitev. Stališča do vrnitve v Slovenijo so naklonjene in nenaklonjene narave. Vrnili bi se zaradi družine in prijateljev; ugodne situacije, zaposlitvene priložnosti (ustrezna plača, pogoji dela); če bi lahko živeli v Sloveniji, vendar vsaj delno delali s tujino/v tujini; zaradi kakovosti in standarda življenja; ali ker ne želijo ostati v tujini. Nazaj ne bi prišli zaradi: splošne mentalitete slovenskega prebivalstva; pomanjkljivosti v šolskem in/ali raziskovalnem sistemu; višjega standarda in višje plače v tujini; zaradi pomanjkanja vabil oz. pobud iz Slovenije.

Kritika intervjuvancev in intervjuvank o Sloveniji se nanaša predvsem na splošno mnenje o vzdušju v Sloveniji, davke, dohodnino, olajšave, višino plač, (ponovno) vključevanje v izobraževalni ali raziskovalni sistem, politično situacijo v Sloveniji, vrnitev Slovencev v Slovenijo, odnos Slovencev v Sloveniji do tistih, ki so šli v tujino, ter na nepremičnine. Udeleženci navajajo več področij predlogov Sloveniji, med katerimi omenjajo birokracijo, društveno dejavnost, zdravstveni in pokojninski sistem, ob tem pa navajajo primere dobrih praks iz tujine.

V. PRILOGE

PRILOGA 1: Anketni vprašalnik

Spoštovani,

v sodobnem globaliziranem svetu so selitve nekaj vse bolj vsakodnevnega. Tudi Slovenija zadnje desetletje doživlja vse večje izseljevanje njenih državljanov. To je po eni strani nekaj normalnega, po drugi strani pa je vsaki državi v interesu, da ustvarja takšne pogoje, v katerih bodo ljudje dobro živeli in bo potreba po izseljevanju čim manjša.

Zato sta se Ministrstvo za izobraževanje in Agencija za raziskovalno dejavnost odločila razpisati ciljni raziskovalni projekt, katerega cilj je ugotoviti, kaj so najpogostejši razlogi da se posamezniki danes iz Slovenije izseljujejo, kaj jih privablja v drugih državah ter s katerimi spremembami bi jih Slovenija lahko privabila nazaj domov (oziroma kaj je privabilo tiste, ki so že prišli). **Gre za prvi tovrsten projekt, ki ga financira država s ciljem izboljšati slovensko okolje, da bi se manj ljudi izseljevalo in se jih več vračalo. Projekt ima jasen cilj – pripraviti konkretne predloge za spremembe ekonomskega in širšega življenjskega okolja, ki bi se po koncu projekta prelili v spremembe zakonodaje.**

Izvajalca projekta sta Ameriško slovenska izobraževalna fundacija ASEF (www.asef.net) in Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZA (isim.zrc-sazu.si). Nosilec projekta je doc. dr. Dejan Valentinčič (<http://www.fuds.si/sl/asist-dejan-0>).

K reševanju ankete vabimo vse, ki:

- **Ste se iz Slovenije začasno ali stalno izselili po letu 2004, ali ste se po letu 2004 vrnili v Slovenijo.**
- **Ste v tujini že vsaj eno leto oziroma ste kadarkoli po letu 2004 v tujini preživeli vsaj eno leto.**
- **V tujini študirate, ste zaposleni v tujini, delujete kot podjetnik, ali živite tam kot družinski član. – Oziroma ste v eno izmed teh kategorij spadali preden ste se vrnili v Slovenijo.**

Možnost izpolnjevanja ankete je do XXXXXX.

To je vaša priložnost, da tudi z vašimi predlogi spreminjate Slovenijo v smer, kakršno si želite zanj v prihodnosti. Z reševanjem ankete nam povejte, v kakšno državo bi se najraje vračali ali prihajali vsaj na obisk.

Demografski podatki

Spol

1 Moški

2 Ženski

Leto rojstva _____

Osebni status

- 1 Samski
- 2 Poročen
- 3 V zunajzakonski skupnosti
- 4 V istospolni partnerski skupnosti

Ali imate otroke?

- 1 Ne
- 2 Da. Koliko? _____

Kako se narodnostno (etnično) opredeljujete? _____

Država stalnega bivanja

Država trenutnega bivanja

Prva država bivanja v tujini

Morebitne ostale države bivanja

Ali se želite preseliti v katero drugo državo?

- 1 Ne
- 2 Da. Kam? _____

Dolžina bivanja v tujini

Koliko let ste **že** v tujini?

Koliko let ste **bili** v tujini?

Koliko let ste že **nazaj** v Sloveniji?

Ali ste včlanjeni v katero od naslednjih organizacij?

- 1 VTIS – Društvo v tujini izobraženih Slovencev
- 2 ASEF – Ameriško slovenska izobraževalna fundacija
- 3 SAAA – Slovenian Australian Academic Association
- 4 Mlada akademija
- 5 SMUL – Svetovna mreža univerze v Ljubljani
- 6 Lokalna društva, ki povezujejo Slovence izven Slovenije. Katera?

_____

Kakšna je vaša najvišja dosežena formalna izobrazba? 1 Osnovna ali poklicna šola

- 2 Srednja šola
- 3 Fakulteta (višja in prva bolonjska stopnja)
- 4 Magisterij (druga bolonjska stopnja in znanstveni mag.)
- 5 Doktorat

Področje vaše izobrazbe:

- 1 Naravoslovje
- 2 Tehnika
- 3 Medicina
- 4 Družboslovje
- 5 Humanistika
- 6 Biotehnika

**Ali ste bili prejemnik katere izmed naslednjih štipendij v Republiki Sloveniji?
(možnih je več odgovorov)**

- 1 Zoisova štipendija
- 2 Državna socialna štipendija
- 3 Kadrovska štipendija
- 4 Štipendija za deficitarne poklice
- 5 Štipendija za študij Slovencev iz zamejstva ali sveta v Sloveniji
- 6 Štipendija Ad futura za študij v tujini
- 7 Štipendija Ad futura za študijske obiske v tujini
- 8 Štipendija Ameriško slovenske izobraževalne fundacije ASEF za gostovanje pri profesorjih slovenskega rodu v tujini
- 9 Štipendija za Erasmus izmenjavo
- 10 Drugo: _____

Ali ste bili prejemnik katere izmed tujih štipendij? (možnih je več odgovorov)

- 1 Fulbright
- 2 Ben Franklin
- 3 Ron Brown
- 4 Humboltova štipendija
- 5 Štipendija SAAS
- 6 Štipendija DAAD
- 7 Drugo: _____

Na katerem področju ste zaposleni oziroma delujete?

- 1 Študent
- 2 Raziskovalec/predavatelj na univerzi/inštitutu
- 3 Zaposlen v zasebnem podjetju
- 4 Zaposlen v mednarodni organizaciji
- 5 Zaposlen v javni upravi
- 6 Zaposlen v nevladni organizaciji
- 7 Podjetnik
- 8 Svobodni umetnik
- 9 Drugo: _____

Trenuten status zaposlitve. V katero od kategorij bi sebe najlažje uvrstili?

(možnih je več odgovorov)

- 1 Študent
- 2 Brezposeln
- 3 Fizični delavec
- 4 Zaposlen na delovnem mestu z univerzitetno izobrazbo
- 5 Zaposlen na univerzi
- 6 Zaposlen v znanstveno-raziskovalni organizaciji
- 7 Zaposlen v visokotehnološkem podjetju
- 8 Podjetnik
- 9 Drugo: _____

Prosim navedite, s čim točno se poklicno ukvarjate.

_____

Zakaj ste šli v tujino?

- 1 Zaradi zaposlitve
- 2 Zaradi študija
- 3 Zaradi partnerja/družine
- 4 Brez konkretnega cilja, želja po avanturi, izkušnji
- 5 drugo: _____

Kaj je bil najpomembnejši konkretni razlog za vaš odhod iz Slovenije?

_____

Ste se za izselitev odločali daljši čas, ali ste se hitro odločili in izselili?

1. Hitro sem se odločil in izselil.
2. O tem sem dolgo premišljeval. Koliko časa? _____

Na kateri karierni stopnji ste bili, ko ste se izselili iz Slovenije?

- 1 Še med šolanjem
- 2 Zaključeno šolanje
- 3 Po opravljenem doktoratu
- 4 Bil sem brezposeln in nisem mogel najti službe
- 4 V Sloveniji sem bil že zaposlen (kot začetnik)
- 5 V tujini sem nadaljeval v Sloveniji začeto uspešno kariero
- 6 Drugo _____

V kolikšni meri so spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za odhod iz Slovenije?**Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.**

- 1- Sploh ni pomembno
- 2- Ni pomembno
- 3- Niti pomembno, niti nepomembno (je irelevantno)
- 4- Pomembno
- 5- Zelo pomembno

DEJAVNIKI (odbijanja/potiskanja)					
Nizek osebni dohodek	1	2	3	4	5
Slabi pogoji dela	1	2	3	4	5
Slabe možnosti za zaposlitev					
Nezaposlenost					
Visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)					
Slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami					
Ni bilo poklica za mojo izobrazbo					

Ni bilo mojega delovnega področja					
Ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov					
Slabi delovni odnosi med sodelavci					
Nespoštljiv odnos nadrejenih					
Slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje					
Nepotizem pri zaposlovanju					
Korupcija					
Slabi pogoji za študij					
Ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)					
Slabi življenjski pogoji v Sloveniji					
Mentaliteta v Sloveniji					
Pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude					
Slaba socialna varnost					
Nizke pokojnine					
Ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast					
Nizek življenjski standard					
Stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)					
Zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki					
Družbeni negativizem					
Pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti					
Več priložnosti za prihodnost mojih otrok					
Želel sem si le izkušnje tujine					

Sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja					
Izselil sem se zaradi partnerja tujca					
Drugo:					

Odgovorili ste, da delate v znanstveno-raziskovalni dejavnosti. Prosimo vas, da odgovorite na dodatno vprašanje: V kolikšni meri so spodaj naštet dejavniki vplivali na vašo odločitev za odhod iz Slovenije?

Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

- 1- Sploh ni pomembno
- 2- Ni pomembno
- 3- Niti pomembno, niti nepomembno (je irelevantno)
- 4- Pomembno
- 5- Zelo pomembno

DEJAVNIKI (odbijanja/potiskanja)					
Slabe možnosti za raziskovalno delo	1	2	3	4	5
Nisem dobil zaposlitve	1	2	3	4	5
Nisem dobil primerne zaposlitve					
Nestabilni pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti v Sloveniji					
Pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine					
Pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji					
Preobremenjenost / izgorevanje					
Imel sem občutek, da me nadrejeni izkoriščajo					
Imel sem občutek, da me izkoriščajo sodelavci					
Ni bilo možnosti za napredovanje					
Razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstveno raziskovalnega dela v Sloveniji					
Zapletene prijave na projekte ARRS					
Netransparentno odločanje o financiranju projektov ARRS					

Občutek odločanja o dodeljevanju projektov po neobjektivnih kriterijih, mimo znanstvene kvalitete					
---	--	--	--	--	--

Drugo:

V kolikšni meri spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za priselitev v državo, v kateri bivate oziroma ste bivali (zunaj Slovenije)?

Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

- 1- Sploh ni pomembno
- 2- Ni pomembno
- 3- Niti pomembno, niti nepomembno (je irelevantno)
- 4- Pomembno
- 5- Zelo pomembno

DEJAVNIKI (privlačnosti)					
Visok osebni dohodek	1	2	3	4	5
Odlični pogoji dela	1	2	3	4	5
Dobre možnosti za zaposlitev					
Nizki davki					
Boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin					
S svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini					
Izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja					
Ponujena mi je bila služba v tujini					
Izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku					
Dobri delovni odnosi					
Spoštljivi odnosi med sodelavci					
Spoštljiv odnos nadrejenih					
Dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje					
Odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)					
Odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)					
Dobri pogoji za študij					
Moj študij je bil možen le v tujini					

Bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji					
Boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji					
Podjetništvu bolj naklonjeno okolje					
Boljša socialna varnost kot v Sloveniji					
Lažja ureditev stanovanjskega problema					
Višje pokojnine					
Višji življenjski standard					
Jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki					
Bolj pozitivno družbeno vzdušje					
Večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti					
Boljše možnosti za osebno rast					
Možnosti za učenje tujih jezikov					
Boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok					
Drugo:					

Odgovorili ste, da delate v znanstveno-raziskovalni dejavnosti. Prosimo vas, da odgovorite na dodatno vprašanje: V kolikšni meri so spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za priselitev v državo, v kateri bivate?

Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

- 1- Sploh ni pomembno
- 2- Ni pomembno
- 3- Niti pomembno, niti nepomembno (je irelevantno)
- 4- Pomembno
- 5- Zelo pomembno

DEJAVNIKI (privlačnosti)					
Dobre možnosti za raziskovalno delo	1	2	3	4	5
Dobil sem zaposlitev	1	2	3	4	5
Dobil sem primerno zaposlitev					

Stabilni, predvidljivi pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti					
Korektna obremenjenost					
Ugodno razmerje med delovnim časom in prostim časom					
Korektni odnosi vodilnih znanstvenikov					
Korektni odnosi med znanstveniki					
Odprte, jasne možnosti za napredovanje					
Visok ugled znanstveno raziskovalnega dela					
Izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku					
Več sredstev za raziskovalno delo					
Več sredstev za raziskovalno sodelovanje (npr. obiskovanje konferenc)					
Boljše razmerje med raziskovalnimi in pedagoškimi obveznostmi kot v Sloveniji					
Boljša laboratorijska oprema / dostop do podatkovnih baz / infrastruktura za raziskovanje					
Boljši dostop do podatkovnih baz					
Boljša infrastruktura za raziskovanje					
Več sodelavcev znotraj oddelka, ki delajo na podobnem raziskovalnem področju					
Povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi institucijami					
Oddelek je bolj mednaroden					
Mednarodni ugled institucije, kjer sem zaposlen					

Drugo:

Kakšen je vaš odnos do vrnitve v Slovenijo?

1 Vrnil se bom.

Kaj je razlog, da se boste vrnili?

2. Vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari.

Kaj bi se po vaše moralo spremeniti, da bi se vrnili?

3 Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.

Zakaj boste ostali v tujini? Kateri so najpomembnejši razlogi?

Ali razmišljate, da bi kako drugače sodelovali s Slovenijo?

* Kako, na katerih področjih?

* Če že sodelujete, prosim opišite.

4 Sem že nazaj v Sloveniji.

Kaj je bil razlog, da ste se vrnili?

zaposlitev,
študij,
družina
drugo

S katerimi težavami ste se soočali ob povratku?
Ali ste zadovoljni, da ste se vrnili?
Ali razmišljate o ponovnem odhodu?
Če razmišljate o ponovnem odhodu, ali lahko navedete razloge?

5 Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.

Kateri so razlogi za vašo vrnitev?

Kako to, da niste ostali v Sloveniji, se tukaj niste dobro našli, ali se vam je tujina ponudila boljšo priložnost?

Če gre za prvo, katere težave ste imeli, kje se niste dobro znašli ali se počutili sprejete?

Če gre za drugo, katera je bila ta priložnost, ki ste jo dobili v tujini in je bila boljša, kot bi jo lahko dobili v Sloveniji?

PRILOGA 2: Vprašanja v podporo pri polstrukturiranem intervjuju

POLSTRUKTURIRAN INTERVJU za tiste, ki živijo v tujini (45 minut)

TEMA	VPRAŠANJE	DODATNA VPRAŠANJA
izobrazba	Kaj ste po izobrazbi? Kje ste pridobili to izobrazbo?	Ali ste imeli v času izobraževanja že kakšno profesionalno izkušnjo v tujini? (izmenjava, stopnja študija v tujini, začasno delo)
odselitev	Kdaj ste se odselili? Kaj so bili za vas najpomembnejši razlogi za izselitev? Ste se izselili sami ali z družino? Kaj je bilo za vas pri odločanju za preselitev v izbrano državo najpomembnejše?	Kakšni so razlogi za izbor te dotične države selitve? Ali ste se po selitvi še kdaj selili (znotraj tuje države ali izven nje)
najpomembnejši dejavnik odselitve	Kaj je bilo za vas pri odločanju za preselitev v izbrano državo najpomembnejše?	
delo	Opravljate v tujini delo, skladno s svojo izobrazbo? Bi lahko to delo opravljali v Sloveniji? Ali je selitev v tujino izpolnila vaša pričakovanja in v kakšnem smislu?	Je to isto področje kot tisto, s katerim ste se ukvarjali v Sloveniji, ali drugo? Če da, kako si predstavljate to delo v Sloveniji? Delovno okolje, motivacija, plačilo itd. Ali ima država, v kateri živite, kakšne konkretne politike, s katerimi privablja izobražene posameznike? Če da, katere? Bi rekli, da je bila vaša priselitev tudi rezultat takšnih politik? Bi kakšne od teh politik/ukrepov svetovali tudi Sloveniji, da jih uvede?

<p>vrnitev</p>	<p>Razmišljate o vrnitvi v Slovenijo?</p> <p>Pod katerimi pogoji bi se vrnil v Slovenijo?</p> <p>Katerega vabila za vrnitev v Slovenijo ne bi mogli zavrniti?</p>	<p>Je to iz profesionalnih ali osebnih razlogov?</p> <p>Kaj bi rekli, katere so osrednje pomanjkljivosti Slovenije, ki mlade slovenske izobražence odvrta od vračanja? Katere spremembe predlagate?</p> <p>Kaj bi rekli, katere so osrednje prednosti Slovenije? Jih po vaše zna dovolj izkoristiti? Imate kakšen predlog, kako bi jih lahko bolj? Ali imate kakšna konkretna pričakovanja od Slovenije, kaj bi vam lahko ponudila, da bi bil vaš povratek čim lažji?</p>
<p>preselitev v drugo državo</p>	<p>Razmišljate tudi o preselitvi v katero drugo državo?</p> <p>Kaj vas privlači v izbrani drugi državi?</p>	
<p>sodelovanje s Slovenijo</p>	<p>Ali si želite profesionalnega sodelovanja s Slovenijo?</p>	<p>Na katerih področjih mogoče že sodelujete?</p> <p>Če še ne sodelujete, kje vi osebno vidite možnost sodelovanja s Slovenijo?</p> <p>Kaj (če sploh kaj) najbolj pogrešate pri obstoječih možnostih sodelovanja Slovencev po svetu s Slovenijo?</p>
<p>predlogi Sloveniji</p>	<p>Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi bila privlačna za vračanje terciarno izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev.</p> <p>Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi privabljala terciarno izobražene ljudi, ki niso slovenski državljani, državljanke (mogoče s konkretnimi primeri iz drugih držav).</p>	<p>Vaši predlogi državi Sloveniji, da bi uspešno navezovala terciarno izobražene slovenske izseljenke, izseljence, ki bodo ostali v tujini, na Slovenijo.</p>

stiki z drugimi	Ali poznate kakšne Slovence, ki živijo na istem območju kot vi?	Se družite med seboj? Kakšen je njihov pogled na Slovenijo? Se pogovarjate o razmerah v Sloveniji ko se (če se) družite? Kaj bi rekli, do česa so najbolj kritični? V katerih primerih bi se priselili nazaj v Slovenijo?
članstvo v organizacijah	Ste članica, član katere od organizacij, ki povezuje Slovenke, Slovence v tujini? Da: Kaj vam to članstvo omogoča, ponuja? Kje vidite pomen in potencial za razvoj tovrstnih organizacij? / Ne: Zakaj ne?	
ostalo – za konec		Bi želeli sami še karkoli dodati glede teh vprašanj – izseljevanja iz Slovenije, priseljevanja v Slovenijo, vračanja Slovencev?

POLSTRUKTURIRAN INTERVJU za tiste, ki so se iz tujine vrnili v Slovenijo (45 minut)

TEMA	VPRAŠANJA	DODATNA VPRAŠANJA
izobrazba	Kaj ste po izobrazbi? Kje ste pridobili to izobrazbo?	Ali ste imeli v času izobraževanja že kakšno profesionalno izkušnjo v tujini? (izmenjava, stopnja študija v tujini, začasno delo)
odselitev	Kdaj ste se odselili? Kaj so bili za vas najpomembnejši razlogi za izselitev? Ste se izselili sami ali z družino?	Koliko časa ste živeli v tujini? Kakšni so razlogi za izbor te dotične države selitve? Ali ste se po selitvi še kdaj selili (znotraj tuje države ali izven nje)
Najpomembnejši dejavnik odselitve	Kaj je bilo za vas pri odločanju za preselitev v izbrano državo najpomembnejše?	
delo	Ste opravljali v tujini delo, skladno s svojo izobrazbo?	Ali je selitev v tujino izpolnila vaša pričakovanja in v kakšnem

	<p>Bi lahko to delo opravljali v Sloveniji?</p> <p>Ali po vrnitvi v Sloveniji opravljate isto ali drugo delo?</p>	smislu?
sodelovanje s Slovenijo	Na katerih področjih ste morda že sodelovali s Slovenijo, ko ste bili še v tujini?	Če razmišljate s perspektive, ko ste bili še v tujini, kaj (če sploh kaj) ste najbolj pogrešali pri takrat obstoječih možnostih sodelovanja Slovencev po svetu s Slovenijo?
Vrnitev in razlogi	<p>Kdaj ste se vrnil v Slovenijo? Po koliko letih?</p> <p>Kako bi opisali vaše razloge za vrnitev?</p>	<p>Ste se vrnil sami, z družino?</p> <p>Bi lahko izpostavili kakšne prelomne dogodke, ki so vplivali na odločitev za vrnitev v Slovenijo? (So bile odločilne spremembe v tujini ali spremembe/ponudba v Sloveniji?)</p>
Najpomembnejši dejavnik vrnitve	Kaj je bilo za vas pri odločanju za vrnitev najpomembnejše?	
vračanje	Je bilo vračanje v Slovenijo lahko ali težavno?	<p>Ste imeli kakšne birokratske in druge težave, s katerimi ste se soočali, ko ste se vrnil v Slovenijo? S čim ste imeli največ težav?</p> <p>Kaj v Sloveniji bi spremenili, da bi bilo ovir pri vrnitvi čim manj?</p> <p>Konkretne ideje in predlogi za izboljšanje.</p> <p>Bi rekli, da je bila vaša vrnitev sad kakšnih konkretnih politik, ki jih izvaja Slovenija, ali ste se za to sami odločili in sami izvedli?</p>
sodelovanje s tujino	Ali pri svojem sedanjem delu sodelujete s tujino?	Vam izkušnja iz tujine pri tem koristi? Si želite še kdaj delati v tujini? Če da, kje in pod kakšnimi pogoji? Tega ne bi mogli delati v

		Sloveniji?
predlogi Sloveniji – vi	Če Slovenijo primerjate z državo, kjer ste prej živeli – katera ima bolj razvite politike za privabljanje visoko izobraženih? Bi se po vašem Slovenija od te druge države (ali katere druge države) lahko kaj naučila?	predlogi državi Sloveniji, da bi bila privlačna za vračanje terciarno izobraženih slovenskih izseljenk, izseljencev.
Predlogi Sloveniji - drugi	Ali ste v času življenja v tujini poznali kakšne Slovence, ki so živeli na istem območju kot vi? Ste se družili med seboj? Kakšen je bil njihov pogled na Slovenijo? Kaj bi rekli, do česa so najbolj kritični? V katerih primerih bi se priselili nazaj v Slovenijo? Bi rekli, da večina teh, ki ste jih poznali, še vedno živi v tujini, ali so se že vrnili?	predlogi državi Sloveniji, da bi privabljala terciarno izobražene ljudi, ki niso slovenske državljanke, državljanke (mogoče s konkretnimi primeri iz drugih držav). predlogi državi Sloveniji, da bi uspešno navezovala terciarno izobražene slovenske izseljenke, izseljence, ki bodo ostali v tujini, na Slovenijo.
članstvo v organizacijah	Ste bili članica, član katere od organizacij, ki povezuje Slovenke, Slovence v tujini? Da: Kaj vam je to članstvo omogočalo, ponujalo? / Ne: Zakaj ne?	Kje vidite pomen in potencial za razvoj tovrstnih organizacij?
Za konec	Bi želeli sami še karkoli dodati glede teh vprašanj – izseljevanja iz Slovenije, priseljevanja v Slovenijo, vračanja Slovencev?	
ostalo		Ali ste v času življenja v tujini poznali kakšne Slovence, ki so živeli na istem območju kot vi? Ste se družili med seboj? Kakšen je bil njihov pogled na Slovenijo? Ste se pogovarjali o razmerah v Sloveniji ko ste se (če ste se) družili? Kaj bi rekli, do česa so najbolj kritični? V katerih

		<p>primerih bi se priselili nazaj v Slovenijo?</p> <p>Bi rekli, da večina teh, ki ste jih poznali, še vedno živi v tujini, ali so se že vrnili?</p>
--	--	---

PRILOGA 3: Prikaz odgovorov na anketni vprašalnik v frekvenčnih tabelah

Odgovori za vprašanja o spolu, letnici rojstva in statusu udeležencev.

Tabela 24: Število udeležencev po spolu

spol	f	%
ženski	1148	56,39
moški	888	43,61
skupaj	2036	100

Tabela 25: Število udeležencev po letnici rojstva

letnica rojstva	f	%
1991	119	5,84
1992	114	5,60
1988	112	5,50
1994	102	5,01
1989	101	4,96
1987	98	4,81
1990	98	4,81
1986	93	4,57
1993	89	4,37
1985	87	4,27
1983	80	3,93
1996	79	3,88
1982	75	3,68
1995	73	3,59
1981	71	3,49
1980	66	3,24
1984	58	2,85
1978	45	2,21
1979	45	2,21
1977	42	2,06
1997	41	2,01
1998	38	1,87
1976	35	1,72
1975	31	1,52
1973	29	1,42
1999	29	1,42
1974	27	1,33
1972	22	1,08
2000	19	0,93
1965	14	0,69

1970	14	0,69
1971	13	0,64
1968	10	0,49
1969	10	0,49
1967	9	0,44
1964	7	0,34
1966	5	0,25
2001	5	0,25
1949	3	0,15
1957	3	0,15
1959	3	0,15
1960	3	0,15
1962	3	0,15
1963	3	0,15
1946	2	0,10
1951	2	0,10
1956	2	0,10
1944	1	0,05
1947	1	0,05
1950	1	0,05
1954	1	0,05
1958	1	0,05
1961	1	0,05
2002	1	0,05
skupaj	2036	100

Vprašanje 1: Kakšen je vaš osebni status?

Tabela 26: Status udeležencev

status	f	%
samski	739	36,30
v zunajzakonski skupnosti	633	31,09
poročen	595	29,22
v istospolni partnerski skupnosti	46	2,26
0	23	1,13
	203	
skupaj	6	100

Vprašanje 2: Ali imate otroke?

Tabela 27: Število udeležencev, ki ima/nima otrok

otroci	f	%
ne	1393	68,42
da	621	30,50

0	22	1,08
skupaj	2036	100

Vprašanje 3: Koliko otrok imate?

Na to vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 2 odgovorili z »da«.

Tabela 28: Število udeležencev, ki ima posamezno število otrok

število otrok	f	%
2	266	44,11
1	253	41,96
3	67	11,11
4	10	1,66
5	5	0,83
7	2	0,33
skupaj	603	100

Udeleženci, ki imajo otroke, imajo v povprečju 1,77 otrok.

Vprašanje 4: Kakšna je vaša najvišja dosežena formalna izobrazba?

Tabela 29: Število udeležencev po posamezni doseženi izobrazbi

izobrazba	f	%
magisterij (druga bolonjska stopnja, predbolonjska diploma in znanstveni mag.)	846	41,55
fakulteta (višja in prva bolonjska stopnja)	581	28,54
srednja šola	341	16,75
doktorat	239	11,74
osnovna ali poklicna šola	29	1,42
skupaj	2036	100

Vprašanje 5: Kakšno je področje vaše izobrazbe?

Tabela 30: Število udeležencev s posameznim področjem izobrazbe

področje izobrazbe	f	%
družboslovje	567	27,85
drugo	393	19,30
tehnika	377	18,52
naravoslovje	376	18,47
humanistika	146	7,17

medicina	116	5,70
biotehnika	42	2,06
ni odgovoril	19	0,93
skupaj	2036	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 5.

Tabela 31: Število udeležencev s posameznim področjem izobrazbe pri odgovoru »drugo«

področje izobrazbe - drugo	f	%
ekonomija in finance	67	17,05
umetnost	60	15,27
mešano področje (npr. naravoslovje in družboslovje)	57	14,50
ni odgovoril	50	12,72
gostinstvo in turizem	32	8,14
tehnika	18	4,58
pravo	18	4,58
informacijsko komunikacijske tehnologije	12	3,05
arhitektura	11	2,80
družboslovje in humanistika	10	2,54
vzgoja in izobraževanje	9	2,29
naravoslovje	9	2,29
jezikoslovje	8	2,04
zdravstvo	7	1,78
prodaja, komerciala in mediji	6	1,53
promet	4	1,02
veterinarstvo	4	1,02
uprava	4	1,02
lepotna industrija	3	0,76
šport	2	0,51
ezoterika	1	0,25
varnostne vede	1	0,25
skupaj	393	100

Vprašanje 6: Na katerem področju ste zaposleni oziroma delujete?

Tabela 32: Število udeležencev na posameznem področju zaposlitve

področje zaposlitve	f	%
zaposlen v zasebnem podjetju	748	36,74
študent	305	14,98
zaposlen v mednarodni organizaciji	248	12,18
raziskovalec/predavatelj na univerzi/inštitutu	237	11,64
drugo	166	8,15

zaposlen v javni upravi	124	6,09
podjetnik	119	5,84
zaposlen v nevladni organizaciji	48	2,36
svobodni umetnik	41	2,01
skupaj	2036	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 6.

Tabela 33: Število udeležencev na posameznem področju zaposlitve pri odgovoru »drugo«

področje zaposlitve - drugo	f	%
brezposeln	31	18,67
zdravstvo in nega	27	16,27
gostinstvo in turizem	12	7,23
samostojni podjetnik	11	6,63
pedagoško delo	10	6,02
prodaja in svetovanje	9	5,42
ni odgovoril	7	4,22
fizična dela	7	4,22
javni sektor	7	4,22
umetnik	6	3,61
ekonomija	6	3,61
upokojen	4	2,41
šport	3	1,81
promet	3	1,81
zaposlen na področju IKT	3	1,81
čiščenje	3	1,81
stik z javnostjo	3	1,81
raziskovalna dejavnost	3	1,81
politika	2	1,20
privat sektor	2	1,20
študent	2	1,20
strokovna služba na univerzi	1	0,60
varnostne službe	1	0,60
več služb	1	0,60
podjetništvo	1	0,60
infrastruktura	1	0,60
skupaj	166	100

Vprašanje 7: Trenuten status zaposlitve. V katero od kategorij bi sebe najlažje uvrstili?

Tabela 34: Število udeležencev s posameznim statusom zaposlitve

status zaposlitve	f	%
--------------------------	----------	----------

zaposlen na delovnem mestu z univerzitetno izobrazbo	701	30,27
študent	350	15,11
zaposlen v visokotehnološkem podjetju	294	12,69
drugo	221	9,54
zaposlen na univerzi	185	7,99
podjetnik	174	7,51
fizični delavec	144	6,22
zaposlen v znanstveno-raziskovalni organizaciji	140	6,04
brezposeln	107	4,62
skupaj	2316	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 7.

Tabela 35: Število udeležencev s posameznim statusom zaposlitve pri odgovoru »drugo«

status zaposlitve - drugo	f	%
zaposlen	33	14,93
samostojni podjetnik	21	9,50
zaposlen v zdravstvu	16	7,24
ni odgovoril	15	6,79
vzgoja in izobraževanje	12	5,43
zaposlen na področju umetnosti in kulture	11	4,98
prodaja in svetovanje	10	4,52
administrativna in upravna dela	10	4,52
upokojen	8	3,62
zasebni sektor	8	3,62
tehnična dela	7	3,17
brezposeln	7	3,17
gostinstvo in turizem	7	3,17
raziskovalna dejavnost	6	2,71
delo v prometu	6	2,71
zaposlen na področju ekonomije	5	2,26
študent	5	2,26
porodniški dopust	5	2,26
zaposlen s srednješolsko izobrazbo	4	1,81
uradnik/pravnik	3	1,36
zaposlen v mednarodni organizaciji	3	1,36
zaposlen z višješolsko izobrazbo	3	1,36
pripravnik	3	1,36
zaposlen na področju IKT	2	0,90
fizična dela	2	0,90
zaposlen na področju športa	2	0,90
delo v nevladni organizaciji	2	0,90
dela v nepremičnini	1	0,45
zaposlen na področju varnosti	1	0,45
politika	1	0,45

sezonsko delo	1	0,45
čiščenje	1	0,45
skupaj	221	100

Vprašanje 8: Prosimo navedite, s čim točno se poklicno ukvarjate.

Tabela 36: Število udeležencev na posameznem področju zaposlitve

področje zaposlitve	f	%
ni odgovoril	259	12,72
področje informacijske tehnologije	186	9,14
strokovna dela	172	8,45
vodstvena in organizacijska dela	166	8,15
raziskovalna in razvojna dejavnost	160	7,86
prodaja, svetovanje in marketing	125	6,14
administrativna in pisarniška dela	124	6,09
pedagoška dela	99	4,86
v procesu izobraževanja	98	4,81
zdravstvo	97	4,76
gostinstvo in turizem	81	3,98
mešana področja	66	3,24
fizična dela	59	2,90
arhitektura in oblikovanje	47	2,31
naravoslovje	47	2,31
drugo	40	1,96
pravo	38	1,87
delo v umetnosti	35	1,72
delo v prometu	24	1,18
jezikoslovje	18	0,88
delo v medijih	15	0,74
modna industrija	14	0,69
upokojen/brezposeln	14	0,69
šport	13	0,64
okoljevarstvo	12	0,59
stiki z javnostjo	10	0,49
politika	10	0,49
delo na področju varovanja	7	0,34
skupaj	2036	100

Vprašanje 9: Kako se narodnostno (etnično) opredeljujete?

Tabela 37: Število udeležencev glede na posamezno narodnostno opredeljenost

narodnost	f	%
Slovenec	1551	76,18

ni odgovoril	313	15,37
neopredeljen	59	2,90
Evropejec	32	1,57
Srb	10	0,49
Jugoslovan	7	0,34
Slovenec in Hrvat	7	0,34
Slovenec in Srb	7	0,34
Slovenec in Američan	6	0,29
Slovenec in Avstralec	5	0,25
Slovenec in Nemec	4	0,20
Slovenec in Britanec	3	0,15
Slovenec in Argentinec	3	0,15
Istran	2	0,10
Hrvat	2	0,10
Rom	2	0,10
Bošnjak	2	0,10
Slovenec in Makedonec	2	0,10
Slovenec in Italijan	2	0,10
Slovenec in Madžar	2	0,10
Slovenec in Albanec	2	0,10
Črnogorec	1	0,05
Italijan	1	0,05
Švicar	1	0,05
Albanec	1	0,05
Šved	1	0,05
Ukrajinec	1	0,05
Slovenec in Francoz	1	0,05
Slovenec in Šved	1	0,05
Slovenec in Kanadčan	1	0,05
Slovenec in Švicar	1	0,05
Slovenec in Avstrijec	1	0,05
Slovenec in Bošnjak	1	0,05
Bošnjak in Srb	1	0,05
skupaj	2036	100

Vprašanje 10: Država stalnega bivanja

Tabela 38: Število udeležencev glede na državo stalnega bivanja

država stalnega bivanja	f	%
Slovenija	929	45,63
Avstrija	206	10,12
Velika Britanija	174	8,55
Nemčija	168	8,25
Švica	92	4,52
ZDA	85	4,17

Švedska	48	2,36
Avstralija	46	2,26
Nizozemska	45	2,21
Belgija	39	1,92
Danska	26	1,28
Združeni Arabski Emirati	18	0,88
Kanada	14	0,69
Irska	14	0,69
Francija	14	0,69
Španija	14	0,69
Luksemburg	13	0,64
Češka	11	0,54
Slovaška	9	0,44
Norveška	8	0,39
Singapur	7	0,34
ni odgovoril	5	0,25
Bolgarija	5	0,25
Poljska	5	0,25
Kitajska	5	0,25
Nova Zelandija	5	0,25
Italija	5	0,25
Hrvaška	4	0,20
brez stalnega prebivališča	3	0,15
Izrael	3	0,15
Portugalska	2	0,10
Japonska	2	0,10
Grčija	2	0,10
Indonezija	1	0,05
Hong Kong	1	0,05
Mehika	1	0,05
Katar	1	0,05
Brazilija	1	0,05
Rusija	1	0,05
Peru	1	0,05
Argentina	1	0,05
Srbija	1	0,05
Islandija	1	0,05
skupaj	2036	100

Vprašanje 11: Država trenutnega bivanja

Tabela 39: Število udeležencev glede na državo trenutnega bivanja

država trenutnega bivanja	f	%
Slovenija	405	19,89
Avstrija	266	13,06

Velika Britanija	242	11,89
Nemčija	237	11,64
Švica	123	6,04
ZDA	111	5,45
Nizozemska	97	4,76
Belgija	91	4,47
Švedska	61	3,00
Avstralija	51	2,50
Danska	44	2,16
Češka	30	1,47
Francija	27	1,33
Kanada	24	1,18
Združeni Arabski Emirati	24	1,18
Španija	23	1,13
Luksemburg	21	1,03
Irska	18	0,88
Italija	15	0,74
Kitajska	13	0,64
Poljska	12	0,59
Slovaška	11	0,54
Norveška	10	0,49
Singapur	9	0,44
Bolgarija	8	0,39
Nova Zelandija	8	0,39
ni odgovoril	6	0,29
Izrael	6	0,29
Portugalska	4	0,20
Japonska	3	0,15
Grčija	3	0,15
Madžarska	3	0,15
Hrvaška	2	0,10
Indonezija	2	0,10
Rusija	2	0,10
Peru	2	0,10
Srbija	2	0,10
Islandija	2	0,10
Ciper	2	0,10
Južna Koreja	2	0,10
Hong Kong	1	0,05
Mehika	1	0,05
Katar	1	0,05
Brazilija	1	0,05
Argentina	1	0,05
Ukrajina	1	0,05
Kosovo	1	0,05
Črna gora	1	0,05

Šrilanka	1	0,05
Malta	1	0,05
Vietnam	1	0,05
Estonija	1	0,05
Tajska	1	0,05
Turčija	1	0,05
skupaj	2036	100

Vprašanje 12: Prva država bivanja v tujini

Tabela 40: Število udeležencev glede na prvo državo bivanja v tujini

prva država bivanja v tujini	f	%
Avstrija	280	13,75
Velika Britanija	269	13,21
Nemčija	253	12,43
ni odgovoril	186	9,14
ZDA	132	6,48
Nizozemska	112	5,50
Švica	87	4,27
Švedska	72	3,54
Belgija	59	2,90
Francija	57	2,80
Španija	54	2,65
Avstralija	45	2,21
Danska	41	2,01
Italija	36	1,77
Portugalska	34	1,67
Češka	30	1,47
Irska	26	1,28
Poljska	21	1,03
Kanada	20	0,98
Združeni Arabski Emirati	20	0,98
Luksemburg	20	0,98
Slovenija	18	0,88
Kitajska	17	0,83
Finska	13	0,64
Madžarska	12	0,59
Norveška	11	0,54
Hrvaška	10	0,49
Nova Zelandija	9	0,44
Slovaška	8	0,39
Bolgarija	6	0,29
Srbija	6	0,29
Turčija	6	0,29
Izrael	5	0,25

Grčija	5	0,25
ni še živel v tujini	4	0,20
Singapur	3	0,15
Rusija	3	0,15
Argentina	3	0,15
Kosovo	3	0,15
Malta	3	0,15
Južna Koreja	3	0,15
Severna Makedonija	3	0,15
Brazilija	2	0,10
Estonija	2	0,10
Indija	2	0,10
Lihtenštajn	2	0,10
Tajvan	2	0,10
Indonezija	1	0,05
Mehika	1	0,05
Peru	1	0,05
Islandija	1	0,05
Črna gora	1	0,05
Ciper	1	0,05
Tajska	1	0,05
Ruanda	1	0,05
Bahrajn	1	0,05
Bosna in Hercegovina	1	0,05
Kuvajt	1	0,05
Malezija	1	0,05
Bangladeš	1	0,05
Jugoslavija	1	0,05
Egipt	1	0,05
Jordanija	1	0,05
Kenija	1	0,05
Južnoafriška republika	1	0,05
Savdska Arabija	1	0,05
Latvija	1	0,05
Litva	1	0,05
skupaj	2036	100

Vprašanje 13: Morebitne ostale države bivanja

Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 41: Število udeležencev glede na morebitne ostale države bivanja

morebitne ostale države bivanja	f	%
ni odgovoril	1038	42,52
ni še živel v tujini	280	11,47

Nemčija	115	4,71
ZDA	97	3,97
Velika Britanija	80	3,28
Avstrija	74	3,03
Slovenija	64	2,62
Belgija	53	2,17
Španija	51	2,09
Nizozemska	44	1,80
Italija	41	1,68
Francija	39	1,60
Švica	36	1,47
Švedska	24	0,98
Danska	24	0,98
Hrvaška	22	0,90
Kanada	21	0,86
Luksemburg	19	0,78
Japonska	19	0,78
Portugalska	18	0,74
Poljska	16	0,66
Kitajska	15	0,61
Norveška	14	0,57
Irska	13	0,53
Češka	13	0,53
Nova Zelandija	12	0,49
Srbija	11	0,45
Rusija	10	0,41
Grčija	10	0,41
Madžarska	9	0,37
Turčija	9	0,37
Finska	9	0,37
Avstralija	8	0,33
Slovaška	8	0,33
Brazilija	8	0,33
Mehika	7	0,29
Tajska	7	0,29
Bosna in Hercegovina	7	0,29
Argentina	5	0,20
Islandija	5	0,20
Južna Koreja	5	0,20
Indija	5	0,20
Singapur	4	0,16
Vietnam	4	0,16
Egipt	4	0,16
Izrael	3	0,12
Malezija	3	0,12
Severna Makedonija	3	0,12

Savdska Arabija	3	0,12
Tunizija	3	0,12
Maroko	3	0,12
Indonezija	2	0,08
Hong Kong	2	0,08
Peru	2	0,08
Kosovo	2	0,08
Malta	2	0,08
Tajvan	2	0,08
Kenija	2	0,08
Latvija	2	0,08
Litva	2	0,08
Bahami	2	0,08
Združeni Arabski Emirati	1	0,04
Bolgarija	1	0,04
Ukrajina	1	0,04
Črna gora	1	0,04
Ciper	1	0,04
Estonija	1	0,04
Bahrajn	1	0,04
Kuvajt	1	0,04
Bangladeš	1	0,04
Južnoafriška republika	1	0,04
Irak	1	0,04
Gruzija	1	0,04
Libanon	1	0,04
Iran	1	0,04
Sudan	1	0,04
Panama	1	0,04
Mauritius	1	0,04
Pakistan	1	0,04
Kuba	1	0,04
Armenija	1	0,04
Kongo	1	0,04
Angola	1	0,04
Gvatemala	1	0,04
Oman	1	0,04
Kostarika	1	0,04
Gambija	1	0,04
skupaj	2441	100

Vprašanje 14: Ali se želite preseliti v katero drugo državo?

Tabela 42: Število udeležencev glede na željo po preselitvi v drugo državo

želja preseliti se	f	%
ne	1193	58,60
da	773	37,97
ni odgovoril	70	3,44
skupaj	2036	100

Vprašanje 15: Kam se želite preseliti?

Na to vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 14 odgovorili z »da«. Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 43: Število udeležencev, ki bi se radi preselili v določeno državo

država, v katero bi se preselil	f	%
Slovenija	120	11,09
Avstrija	93	8,60
Nemčija	77	7,12
ZDA	72	6,65
Švica	69	6,38
ni odgovoril	57	5,27
ne vem še/nekam/še raziskujem	52	4,81
Španija	45	4,16
Nizozemska	43	3,97
Velika Britanija	38	3,51
Kanada	37	3,42
kjer so boljše (karijerne) priložnosti/slужba	32	2,96
Avstralija	31	2,87
Evropa	26	2,40
Nova Zelandija	25	2,31
Švedska	23	2,13
Norveška	20	1,85
Danska	20	1,85
Francija	18	1,66
Skandinavske države	18	1,66
Irska	16	1,48
Portugalska	16	1,48
Belgija	13	1,20
Singapur	13	1,20
Italija	11	1,02
Japonska	9	0,83
Finska	9	0,83
Azija	6	0,55
Hrvaška	5	0,46
Luksemburg	5	0,46
Češka	5	0,46
kjer je bolj toplo/varno/poceni	4	0,37

Kitajska	4	0,37
Mehika	4	0,37
Združeni Arabski Emirati	3	0,28
Islandja	3	0,28
Indonezija	3	0,28
Kolumbija	3	0,28
Poljska	2	0,18
Južna Koreja	2	0,18
Severna Makedonija	2	0,18
Afrika	2	0,18
Ciper	2	0,18
Južna Amerika	2	0,18
Argentina	2	0,18
Indija	2	0,18
Malta	2	0,18
Vietnam	2	0,18
Slonokoščena obala	1	0,09
Ukrajina	1	0,09
Sierra Leone	1	0,09
Malezija	1	0,09
Azerbajdžan	1	0,09
Tajska	1	0,09
Južnoafriška republika	1	0,09
Srbija	1	0,09
Bolgarija	1	0,09
Peru	1	0,09
Kostarika	1	0,09
Oceanija	1	0,09
Rusija	1	0,09
Turčija	1	0,09
skupaj	1082	100

Vprašanje 16: Ali ste včlanjeni v katero od naslednjih organizacij?

Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 44: Število udeležencev, včlanjenih v posamezno organizacijo

članstvo v društvu	f	%
VTIS – Društvo v tujini izobraženih Slovencev	377	47,72
Lokalna društva, ki povezujejo Slovence izven Slovenije. Katera?	279	35,32
ASEF – Ameriško slovenska izobraževalna fundacija	64	8,10
SMUL – Svetovna mreža univerze v Ljubljani	31	3,92
Mlada akademija	27	3,42
SAAA – Slovenian Australian Academic Association	12	1,52

skupaj

790

100

Odgovori na »Lokalna društva, ki povezujejo Slovence izven Slovenije. Katera?« pri vprašanju 16.

Tabela 45: Število udeležencev, včlanjenih v posamezno organizacijo pri odgovoru »drugo«

Lokalna društva, ki povezujejo Slovence izven Slovenije. Katera?	f	%
nisem včlanjen v nobeno društvo	83	28,92
ni odgovoril	42	14,63
skupine na družbenih omrežjih (npr. FB skupine)	30	10,45
Slovensko društvo v Angliji	14	4,88
Slovenci v Avstriji	9	3,14
Združenje prijateljev Slovenije na Nizozemskem	7	2,44
Slovensko društvo Luksemburg	6	2,09
Slovenci v VB	6	2,09
Slovensko društvo Jože Plečnik	5	1,74
Slovenci v Nemčiji	5	1,74
Slovenci v Belgiji	4	1,39
Slovensko društvo na Švedskem	4	1,39
Slovensko društvo v Jugovzhodni Aziji	4	1,39
Slovenci na Danskem	4	1,39
Slovenci v Švici	3	1,05
Slovenska Matica	3	1,05
Slovenski katoliški center	3	1,05
Društvo za slovenski jezik in kulturo Queensland	3	1,05
Planinsko društvo Planika	3	1,05
Klub Adria Suzhou	3	1,05
Lastovke	2	0,70
Slovenci na Poljskem	2	0,70
Društvo SAVA	2	0,70
Slovenski dom	2	0,70
Slovenci v Franciji	2	0,70
Slovensko-švedsko društvo	2	0,70
Slovenci v Avstraliji	2	0,70
Slovensko društvo Kalifornija	2	0,70
Slovenska Pristava	2	0,70
Lipa	1	0,35
Twin Cities Slovenians	1	0,35
Slovensko društvo Triglav v Stockholmu	1	0,35
Slovensko društvo Gold Coast	1	0,35
Slovenian-American Business Association (SABA)	1	0,35
Društvo češko-slovenskega prijateljstva	1	0,35
Slovenski center v Lemontu	1	0,35
Vseslovenski kulturni odbor	1	0,35

Slovenci iz Vancouverja	1	0,35
Slovenci čez mejo	1	0,35
Slovenski radio Adelaide	1	0,35
Slovenci v Španiji	1	0,35
Britansko-slovensko društvo	1	0,35
Društvo Slovencev na Portugalskem	1	0,35
Slovensko društvo v Ameriki	1	0,35
Slovenski muzej v Clevelandu	1	0,35
Slovenci v Singapurju	1	0,35
Slovenski pevski zbor Gallus Aeternus	1	0,35
Slovenski kulturni dom Lipa Buzet	1	0,35
SOCal Slovenians	1	0,35
Društvo Slovencev na Irskem	1	0,35
Slovenska katoliška misija	1	0,35
Slovenci na Češkem	1	0,35
Slovenci v Grčiji	1	0,35
Slovenci na Finskem	1	0,35
Slovenci v Braziliji	1	0,35
Klub slovenskih študentov in študentk v Gradcu	1	0,35
Slovenski pastoralni centri	1	0,35
skupaj	287	100

Vprašanje 17: Ali ste bili prejemnik katere izmed naslednjih štipendij v Republiki Sloveniji?

Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 46: Število udeležencev, ki so prejeli posamezno štipendijo v Republiki Sloveniji

prejemanje štipendije v Republiki Sloveniji	f	%
Zoisova štipendija	623	36,93
Državna socialna štipendija	344	20,39
Štipendija Ad futura za študij v tujini	295	17,49
Drugo	216	12,80
Kadrovska štipendija	134	7,94
Štipendija Ad futura za študijske obiske v tujini	46	2,73
Štipendija Ameriško slovenske izobraževalne fundacije ASEF za gostovanje pri profesorjih slovenskega rodu v tujini	11	0,65
Štipendija za deficitarne poklice	10	0,59
Štipendija za študij Slovencev iz zamejstva ali sveta v Sloveniji	8	0,47
skupaj	1687	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 17.

Tabela 47: Število udeležencev, ki so prejeli posamezno štipendijo v Republiki Sloveniji pri odgovoru »drugo«

prejemanje štipendije v Republiki Sloveniji - drugo	f	%
nisem prejel štipendije s strani RS	106	48,62
občinska štipendija za nadarjene	26	11,93
ni odgovoril	18	8,26
Štipendija Ministrstva za kulturo	16	7,34
štipendija za mladega raziskovalca	5	2,29
Štipendija Leonardo da Vinci	4	1,83
štipendija za študij v tujini	4	1,83
Likarjev sklad	4	1,83
CEEPUS	3	1,38
Štipendija Banke Slovenije	2	0,92
Štipendija Leona Štruklja	2	0,92
Štipendija OKS	2	0,92
Štipendija Eures	2	0,92
evropska inovativna shema	2	0,92
prejemnik štipendije v Jugoslaviji	1	0,46
Štipendija Ministrstva Znanosti in Tehnologije	1	0,46
mobilitnost visokošolskih učiteljev EU razvojni	1	0,46
Fundacija Ana	1	0,46
Štipendija Mestne Občine Ljubljana za študij v tujini	1	0,46
Mundova štipendija	1	0,46
privatna/korporativna štipendija	1	0,46
Štipendija Društva za varstvo rastlin Slovenija	1	0,46
Sorošova štipendija	1	0,46
Štipendija IAESTE	1	0,46
kadrovska štipendija	1	0,46
Norveški finančni mehanizem	1	0,46
CMEPIUS	1	0,46
AS fundacija	1	0,46
Erasmus praktično usposabljanje	1	0,46
SAIPEKS štipendija	1	0,46
Parus štipendija	1	0,46
Climate KIS	1	0,46
štipendija univerze za odlične dosežke	1	0,46
občinska zlata štipendija	1	0,46
Pahernikova štipendija	1	0,46
Rotary štipendija	1	0,46
skupaj	218	100

Vprašanje 18: Ali ste bili prejemnik katere izmed tujih štipendij?

Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 48: Število udeležencev, ki je prejelo posamezno tujo štipendijo

prejemanje štipendije v tujini	f	%
Drugo	301	78,59
Štipendija DAAD	27	7,05
Štipendija Marie Skłodowska-Curie	18	4,70
Fulbright	16	4,18
Štipendija SAAS	14	3,66
Ron Brown	4	1,04
Ben Franklin	2	0,52
Humboltova štipendija	1	0,26
skupaj	383	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 18.

Tabela 49: Število udeležencev, ki je prejelo posamezno tujo štipendijo pri odgovoru »drugo«

prejemanje štipendije v tujini - drugo	f	%
nisem prejel štipendije	123	38,92
univerzitetna štipendija	44	13,92
ni odgovoril	29	9,18
štipendija za doktorat	14	4,43
raziskovalna štipendija	13	4,11
štipendija francoske vlade	11	3,48
štipendija kitajske vlade	7	2,22
Erasmus štipendije	5	1,58
štipendija danske vlade	4	1,27
EU štipendija	3	0,95
štipendija italijanske vlade	3	0,95
štipendija japonske vlade	3	0,95
Wellcome trust štipendija	3	0,95
Fundacija SOROS	2	0,63
Štipendija JSPS	2	0,63
Chevening štipendija	2	0,63
CEEPUS	2	0,63
OEAD štipendija	2	0,63
Ernst Mach štipendija	2	0,63
štipendija švedskega inštituta	2	0,63
Likarjev sklad	2	0,63
štipendija avstrijske vlade	2	0,63
gostinska praksa	1	0,32
Huygens štipendija	1	0,32
Fundacija Open Society	1	0,32
številne štipendije	1	0,32
Articulum Fellowship	1	0,32

štipendija grške vlade	1	0,32
Heinrich Böll fundacija	1	0,32
COMENIUS štipendija	1	0,32
IVLP štipendija	1	0,32
SCIEX štipendija	1	0,32
ESPRC štipendija	1	0,32
MRC štipendija	1	0,32
štipendija nizozemske vlade	1	0,32
štipendija Endeavour	1	0,32
Funcadija NS	1	0,32
UNESCO ženske v znanosti štipendija	1	0,32
SINGA štipendija	1	0,32
Howard Hughes štipendija	1	0,32
atletska štipendija	1	0,32
Štipendija Evropskega združenja za oskrbo ran	1	0,32
štipendija poljske vlade	1	0,32
štipendija inštituta CIFE	1	0,32
štipendija Švicarskega nacionalnega fonda za znanost	1	0,32
Štipendija SFC	1	0,32
norveški finančni sklad	1	0,32
Basileus štipendija	1	0,32
DARMASISWA štipendija	1	0,32
Bafög štipendija	1	0,32
štipendija NASA	1	0,32
Fundacija ESADE	1	0,32
štipendija za poletno šolo CERN	1	0,32
turška vladna štipendija	1	0,32
Štipendija EXIST	1	0,32
štipendija nemške vlade	1	0,32
štipendija Južne Koreje za tujce	1	0,32
Štipendija Wallonie-Bruxelles International	1	0,32
skupaj	316	100

Vprašanje 19: Zakaj ste šli v tujino?

Pri vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Tabela 50: Število udeležencev, ki je v tujino odšlo iz posameznega razloga

razlog za odhod v tujino	f	%
Zaradi zaposlitve.	1134	39,40
Zaradi študija.	863	29,99
Zaradi partnerja/družine.	329	11,43
Brez konkretnega cilja, želja po avanturi, izkušnji.	316	10,98

Drugo	236	8,20
skupaj	2878	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 19.

Tabela 51: Število udeležencev, ki je v tujino odšlo iz posameznega razloga pri odgovoru »drugo«

razlog za odhod v tujino - drugo	f	%
boljše priložnosti/boljši pogoji	107	40,68
profesionalna aktivnost	45	17,11
zaradi slabih družbeno-političnih razmer	45	17,11
zaradi izkušnje bivanja v tujini	24	9,13
osebni izziv	18	6,84
zaradi partnerja	7	2,66
osebni razlogi	6	2,28
zaradi študija	4	1,52
ni odgovoril	2	0,76
rojen v tujini	2	0,76
zaradi štipendije	1	0,38
zaradi občutka cenjenosti v tujini	1	0,38
nisem še šel/šla	1	0,38
skupaj	263	100

Vprašanje 20: Kaj je bil najpomembnejši konkretni razlog za vaš odhod iz Slovenije?

Tabela 52: Število udeležencev po posameznem razlogu za odhod iz Slovenije

najpomembnejši razlog za odhod iz Slovenije	f	%
študij/raziskovalna dejavnost/praksa	457	22,45
boljše finančne in življenjske priložnosti v tujini	347	17,04
služba/karierna priložnost	237	11,64
novi izzivi, izkušnje in znanja	209	10,27
slabe družbeno-politične razmere v Sloveniji	195	9,58
slabo delovno okolje/pogoji in nezmožnost napredovanja v Sloveniji	191	9,38
ni odgovoril	137	6,73
partner	120	5,89
brez službe/izobrazbe	47	2,31
ponujena zaposlitev v tujini	40	1,96
drugo	27	1,33
družina	22	1,08
nisem se še izselil/preselil sem se v Slovenijo	3	0,15
potovanje	2	0,10
rojen in živeč v tujini	2	0,10

skupaj

2036 100

Vprašanje 21: Ste se za izselitev odločali daljši čas, ali ste se hitro odločili in izselili?

Tabela 53: Število udeležencev glede na čas odločanja o izselitvi

čas odločanja o izselitvi	f	%
Hitro sem se odločil in izselil.	1269	62,33
O tem sem dolgo premišljeval.	702	34,48
Ni odgovoril.	65	3,19
skupaj	2036	100

Vprašanje 22: Koliko časa?

Na to vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 21 odgovorili z: »O tem sem dolgo premišljeval.«

Tabela 54: Število udeležencev, ki se je odločalo posamezno dolgo časa

dolgo premišljeval - koliko časa	f	%
1-5 let	279	39,63
do 1 leta	243	34,52
veliko časa	70	9,94
ni odgovoril	36	5,11
nekaj časa/let	31	4,40
5-10 let	27	3,84
10-15 let	4	0,57
ne vem	4	0,57
15-20 let	3	0,43
več kot 20 let	2	0,28
čakal sem, da sem sprejet na študij	2	0,28
še premišlujem	2	0,28
rojen v tujini	1	0,14
skupaj	704	100

Vprašanje 23: Na kateri karierni stopnji ste bili, ko ste se izselili iz Slovenije?

Tabela 55: Število udeležencev na posamezni stopnji ob izselitvi iz Slovenije

stopnja ob izselitvi iz Slovenije	f	%
Še med šolanjem.	684	33,60
Zaključeno šolanje.	317	15,57
V tujini sem nadaljeval v Sloveniji začeto uspešno kariero.	288	14,15
V Sloveniji sem bil že zaposlen (kot začetnik).	258	12,67
Drugo.	244	11,98

Bil sem brezposeln in nisem mogel najti službe.	192	9,43
Po opravljenem doktoratu.	53	2,60
skupaj	2036	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 23.

Tabela 56: Število udeležencev na posamezni stopnji ob izselitvi iz Slovenije pri odgovoru »drugo«

stopnja ob izselitvi iz Slovenije - drugo	f	%
v Sloveniji sem bil zaposlen	129	52,87
po zaključku šole/fakultete	50	20,49
v procesu šolanja	36	14,75
v slabem stanju	14	5,74
drugo	8	3,28
se nisem izselil za dalj časa/sem iz tujine	4	1,64
porodniška	3	1,23
skupaj	244	100

Vprašanje 25: V kolikšni meri so spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za odhod iz Slovenije? Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

Tabela 57: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	skupaj	M	SD
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	98	91	202	577	1042	2010	4,18	1,10
slabe možnosti za zaposlitev	140	129	243	533	977	2022	4,03	1,22
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	138	139	266	637	823	2003	3,93	1,20
mentaliteta v Sloveniji	170	181	318	589	755	2013	3,78	1,27
slabi pogoji dela	141	172	292	682	734	2021	3,84	1,20
korupcija	262	213	395	435	702	2007	3,55	1,39
družbeni negativizem	186	180	348	594	697	2005	3,72	1,28
nepotizem pri zaposlovanju	235	195	431	449	693	2003	3,58	1,35
nizek osebni dohodek	164	165	353	678	662	2022	3,75	1,22
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	207	193	352	620	640	2012	3,64	1,29
nezaposlenost	469	256	355	344	587	2011	3,16	1,54
želel sem si le izkušnje	285	199	403	544	574	2005	3,46	1,37

tujine								
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	297	273	467	430	553	2020	3,33	1,39
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	502	231	392	326	544	1995	3,09	1,54
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	309	294	419	442	535	1999	3,30	1,40
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	315	254	463	443	520	1995	3,30	1,39
nespoštljiv odnos nadrejenih	399	265	396	435	511	2006	3,20	1,46
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	444	300	403	343	507	1997	3,08	1,49
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	311	285	443	469	484	1992	3,27	1,38
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	306	297	497	469	444	2013	3,22	1,35
nizke pokojnine	434	316	436	375	444	2005	3,04	1,45
ni bilo mojega delovnega področja	434	322	427	405	421	2009	3,03	1,44
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	459	313	423	416	403	2014	3,00	1,44
nizek življenjski standard	369	320	503	408	397	1997	3,07	1,38
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	739	333	389	187	331	1979	2,51	1,48
slabi pogoji za študij	464	387	453	361	329	1994	2,85	1,39
slaba socialna varnost	555	394	475	254	316	1994	2,69	1,41
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	566	375	431	324	307	2003	2,72	1,42
slabi delovni odnosi med sodelavci	507	343	531	352	275	2008	2,77	1,36
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	1059	240	335	172	170	1976	2,07	1,35
izselil sem se zaradi partnerja tujca	1348	158	210	90	158	1964	1,75	1,28
drugo	78	16	39	12	118	263	3,29	1,74

Tabela 58: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

dejavnik	% 1	% 2	% 3	% 4	% 5	skupaj
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	4,88	4,53	10,05	28,71	51,84	100
slabe možnosti za zaposlitev	6,92	6,38	12,02	26,36	48,32	100
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	6,89	6,94	13,28	31,80	41,09	100
mentaliteta v Sloveniji	8,45	8,99	15,80	29,26	37,51	100
slabi pogoji dela	6,98	8,51	14,45	33,75	36,32	100
korupcija	13,05	10,61	19,68	21,67	34,98	100
družbeni negativizem	9,28	8,98	17,36	29,63	34,76	100
nepotizem pri zaposlovanju	11,73	9,74	21,52	22,42	34,60	100
nizek osebni dohodek	8,11	8,16	17,46	33,53	32,74	100
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	10,29	9,59	17,50	30,82	31,81	100
nezaposlenost	23,32	12,73	17,65	17,11	29,19	100
želel sem si le izkušnje tujine	14,21	9,93	20,10	27,13	28,63	100
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	14,70	13,51	23,12	21,29	27,38	100
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	25,16	11,58	19,65	16,34	27,27	100
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	15,46	14,71	20,96	22,11	26,76	100
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	15,79	12,73	23,21	22,21	26,07	100
nespoštljiv odnos nadrejenih	19,89	13,21	19,74	21,68	25,47	100
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	22,23	15,02	20,18	17,18	25,39	100
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	15,61	14,31	22,24	23,54	24,30	100
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	15,20	14,75	24,69	23,30	22,06	100
nizke pokojnine	21,65	15,76	21,75	18,70	22,14	100
ni bilo mojega delovnega področja	21,60	16,03	21,25	20,16	20,96	100
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	22,79	15,54	21,00	20,66	20,01	100
nizek življenjski standard	18,48	16,02	25,19	20,43	19,88	100
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	37,34	16,83	19,66	9,45	16,73	100

slabi pogoji za študij	23,27	19,41	22,72	18,10	16,50	100
slaba socialna varnost	27,83	19,76	23,82	12,74	15,85	100
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	28,26	18,72	21,52	16,18	15,33	100
slabi delovni odnosi med sodelavci	25,25	17,08	26,44	17,53	13,70	100
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	53,59	12,15	16,95	8,70	8,60	100
izselil sem se zaradi partnerja tujca	68,64	8,04	10,69	4,58	8,04	100
drugo	29,66	6,08	14,83	4,56	44,87	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 25.

Tabela 59: Razlogi za odločitev za odhod iz Slovenije pri udeležencih, ki so pri vprašanju 25 označili »drugo«

vpliv na odločitev za odhod - drugo	f	%
ni odgovoril	140	53,23
družbeni/politični razlogi	39	14,83
osebni razlogi	29	11,03
slabi delovni in življenjski pogoji	27	10,27
profesionalna dejavnost	19	7,22
izobrazba	7	2,66
drugo	2	0,76
skupaj	263	100

Tabela 60: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 25

vpliv na odločitev za odhod - drugo	f1	f2	f3	f4	f5	skupa j	M
družbeni/politični razlogi	0	0	0	2	37	39	4,95
osebni razlogi	0	0	0	5	24	29	4,83
slabi delovni in življenjski pogoji	0	0	0	3	24	27	4,89
profesionalna dejavnost	0	0	0	1	18	19	4,95
izobrazba	0	0	0	0	7	7	5,00
drugo	1	0	0	0	1	2	3,00

Tabela 61: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 25

vpliv na odločitev za odhod - drugo	%1	%2	%3	%4	%5	skupaj
družbeni/politični razlogi	0,00	0,00	0,00	5,13	94,87	100
osebni razlogi	0,00	0,00	0,00	17,24	82,76	100

slabi delovni in življenjski pogoji	0,00	0,00	0,00	11,11	88,89	100
profesionalna dejavnost	0,00	0,00	0,00	5,26	94,74	100
izobrazba	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100
	50,0					
drugo	0	0,00	0,00	0,00	50,00	100

Vprašanje 26: Odgovorili ste, da delate v znanstveno-raziskovalni dejavnosti. Prosimo vas, da odgovorite na dodatno vprašanje: V kolikšni meri so spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za odhod iz Slovenije? Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

Na to vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 7 o statusu zaposlitve odgovorili z: »Zaposlen v znanstveno-raziskovalni organizaciji.«

Tabela 62: Število udeležencev v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	skupaj	M	SD
nestabilni pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti v Sloveniji	12	9	24	36	54	135	3,82	1,27
slabe možnosti za raziskovalno delo	8	9	18	50	52	137	3,94	1,14
pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine	18	14	28	28	49	137	3,55	1,40
razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstveno raziskovalnega dela v Sloveniji	21	15	28	33	40	137	3,41	1,41
pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji	16	10	30	46	35	137	3,54	1,27
ni bilo možnosti za napredovanje	22	14	32	34	35	137	3,34	1,38
nisem dobil primerne zaposlitve	42	17	28	18	32	137	2,86	1,55
občutek odločanja o dodeljevanju projektov po neobjektivnih kriterijih, mimo znanstvene kvalitete	30	7	38	32	30	137	3,18	1,42
netransparentno odločanje o financiranju projektov ARRS	32	12	38	29	26	137	3,04	1,42
nisem dobil zaposlitve	50	25	31	13	18	137	2,45	1,40

imel sem občutek, da me nadrejeni izkoriščajo	41	19	39	21	16	136	2,65	1,36
zapletene prijave na projekte ARRS	35	16	46	25	15	137	2,77	1,31
preobremenjenost/izgorevanje	39	27	43	15	12	136	2,51	1,26
drugo	2	0	7	2	8	19	3,74	1,33
imel sem občutek, da me izkoriščajo sodelavci	50	35	37	11	3	136	2,13	1,07

Tabela 63: Odstotek udeležencev v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za odhod iz Slovenije

dejavnik	% 1	% 2	% 3	% 4	% 5	skupaj
nestabilni pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti v Sloveniji	8,89	6,67	17,78	26,67	40,00	100
slabe možnosti za raziskovalno delo	5,84	6,57	13,14	36,50	37,96	100
pomanjkanje pogojev za samostojno raziskovalno delo in ustanovitev lastne raziskovalne skupine	13,14	10,22	20,44	20,44	35,77	100
razvrednotenje in pomanjkanje ugleda znanstveno raziskovalnega dela v Sloveniji	15,33	10,95	20,44	24,09	29,20	100
pomanjkanje primerne raziskovalne infrastrukture v Sloveniji	11,68	7,30	21,90	33,58	25,55	100
ni bilo možnosti za napredovanje	16,06	10,22	23,36	24,82	25,55	100
nisem dobil primerne zaposlitve	30,66	12,41	20,44	13,14	23,36	100
občutek odločanja o dodeljevanju projektov po neobjektivnih kriterijih, mimo znanstvene kvalitete	21,90	5,11	27,74	23,36	21,90	100
netransparentno odločanje o financiranju projektov ARRS	23,36	8,76	27,74	21,17	18,98	100
nisem dobil zaposlitve	36,50	18,25	22,63	9,49	13,14	100
imel sem občutek, da me nadrejeni izkoriščajo	30,15	13,97	28,68	15,44	11,76	100
zapletene prijave na projekte ARRS	25,55	11,68	33,58	18,25	10,95	100
preobremenjenost/izgorevanje	28,68	19,85	31,62	11,03	8,82	100
drugo	10,53	0,00	36,84	10,53	42,11	100
imel sem občutek, da me izkoriščajo sodelavci	36,76	25,74	27,21	8,09	2,21	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 26.

Tabela 64: Razlogi za odločitev za odhod iz Slovenije pri udeležencih v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so pri vprašanju 26 označili »drugo«

znanstveniki, vpliv na odločitev za odhod - drugo	f	%
ni odgovoril	8	42,11
slaba organizacija znanstvenih dejavnosti	4	21,05
v tujino odšel, preden sem vedel, da bom delal v znanosti	3	15,79
pomanjkanje mentorjev	1	5,26
izkušnje	1	5,26
se še odločam za tujino	1	5,26
drugi dejavniki	1	5,26
skupaj	19	100

Tabela 65: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 26

vpliv na odločitev za odhod - drugo	f1	f2	f3	f4	f5	skupa j	M
slaba organizacija znanstvenih dejavnosti	0	0	0	0	4	4	5,00
v tujino odšel, preden sem vedel, da bom delal v znanosti	0	0	1	1	1	3	4,00
pomanjkanje mentorjev	0	0	0	1	0	1	4,00
izkušnje	0	0	0	0	1	1	5,00
se še odločam za tujino	0	0	0	0	1	1	5,00
drugi dejavniki	0	0	0	0	1	1	5,00

Tabela 66: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 26

vpliv na odločitev za odhod - drugo	%1	%2	%3	%4	%5	skupa j
slaba organizacija znanstvenih dejavnosti	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100
v tujino odšel, preden sem vedel, da bom delal v znanosti	0,00	0,00	33,33	33,33	33,33	100
pomanjkanje mentorjev	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	100
izkušnje	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100
se še odločam za tujino	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100
drugi dejavniki	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100

Vprašanje 29_2: V kolikšni meri spodaj naštetih dejavnikov vplivali na vašo odločitev za priselitev v državo, v kateri bivate oziroma ste bivali (zunaj Slovenije)? Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

Tabela 67: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo

dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	skupaj	M	SD
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	71	44	151	586	1031	1883	4,31	0,98
dobre možnosti za zaposlitev	61	49	151	631	996	1888	4,30	0,96
odlični pogoji dela	66	47	177	715	882	1887	4,22	0,96
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	123	60	260	570	874	1887	4,07	1,15
boljše možnosti za osebno rast	123	65	217	631	846	1882	4,07	1,13
spoštljiv odnos nadrejenih	172	84	299	590	732	1877	3,87	1,24
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	120	96	313	699	659	1887	3,89	1,13
visok osebni dohodek	105	111	310	740	625	1891	3,88	1,10
dobri pogoji za študij	443	152	316	323	625	1859	3,29	1,57
spoštljivi odnosi med sodelavci	177	98	363	622	617	1877	3,75	1,23
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	257	147	397	462	612	1875	3,55	1,37
bolj pozitivno družbeno vzdušje	197	118	375	574	612	1876	3,69	1,27
možnosti za učenje tujih jezikov	244	147	374	506	610	1881	3,58	1,35
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	243	184	383	481	586	1877	3,52	1,36
dobri delovni odnosi	166	113	372	656	571	1878	3,72	1,21
ponujena mi je bila služba v tujini	510	199	290	311	565	1875	3,12	1,60
višji življenjski standard	231	139	341	622	549	1882	3,59	1,31
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	342	172	383	442	544	1883	3,36	1,44
boljše priložnosti za prihodnost mojih otrok	505	156	362	311	538	1872	3,12	1,57
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	308	171	466	422	506	1873	3,35	1,39

podjetništvu bolj naklonjeno okolje	365	201	422	410	472	1870	3,23	1,44
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	411	229	379	423	444	1886	3,14	1,46
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	328	221	462	428	436	1875	3,23	1,39
lažja ureditev stanovanjskega problema	429	253	437	344	412	1875	3,03	1,45
višje pokojnine	446	210	452	363	406	1877	3,04	1,46
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	332	267	485	416	381	1881	3,13	1,36
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	421	271	476	330	376	1874	2,98	1,42
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	523	268	387	344	355	1877	2,86	1,48
nizki davki	352	302	581	348	301	1884	2,97	1,32
moj študij je bil možen le v tujini	905	219	305	168	254	1851	2,27	1,48
drugo	69	15	44	3	60	191	2,84	1,67

Tabela 68: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo

dejavnik	% 1	% 2	% 3	% 4	% 5	skupaj
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	3,77	2,34	8,02	31,12	54,75	100
dobre možnosti za zaposlitev	3,23	2,60	8,00	33,42	52,75	100
odlični pogoji dela	3,50	2,49	9,38	37,89	46,74	100
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	6,52	3,18	13,78	30,21	46,32	100
boljše možnosti za osebno rast	6,54	3,45	11,53	33,53	44,95	100
spoštljiv odnos nadrejenih	9,16	4,48	15,93	31,43	39,00	100
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	6,36	5,09	16,59	37,04	34,92	100
visok osebni dohodek	5,55	5,87	16,39	39,13	33,05	100
dobri pogoji za študij	23,83	8,18	17,00	17,37	33,62	100
spoštljivi odnosi med sodelavci	9,43	5,22	19,34	33,14	32,87	100
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	13,71	7,84	21,17	24,64	32,64	100
bolj pozitivno družbeno vzdušje	10,50	6,29	19,99	30,60	32,62	100
možnosti za učenje tujih jezikov	12,97	7,81	19,88	26,90	32,43	100

boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	12,95	9,80	20,40	25,63	31,22	100
dobri delovni odnosi	8,84	6,02	19,81	34,93	30,40	100
ponujena mi je bila služba v tujini	27,20	10,61	15,47	16,59	30,13	100
višji življenjski standard	12,27	7,39	18,12	33,05	29,17	100
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	18,16	9,13	20,34	23,47	28,89	100
boljše priložnosti za prihodnost mojih otrok	26,98	8,33	19,34	16,61	28,74	100
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	16,44	9,13	24,88	22,53	27,02	100
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	19,52	10,75	22,57	21,93	25,24	100
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	21,79	12,14	20,10	22,43	23,54	100
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	17,49	11,79	24,64	22,83	23,25	100
lažja ureditev stanovanjskega problema	22,88	13,49	23,31	18,35	21,97	100
višje pokojnine	23,76	11,19	24,08	19,34	21,63	100
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	17,65	14,19	25,78	22,12	20,26	100
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	22,47	14,46	25,40	17,61	20,06	100
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	27,86	14,28	20,62	18,33	18,91	100
nizki davki	18,68	16,03	30,84	18,47	15,98	100
moj študij je bil možen le v tujini	48,89	11,83	16,48	9,08	13,72	100
drugo	36,13	7,85	23,04	1,57	31,41	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 29_2.

Tabela 69: Razlogi za odločitev za priselitev v tujo državo pri udeležencih, ki so pri vprašanju 29_2 označili »drugo«

vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	f	%
ni odgovoril	144	75,39
odnos med ljudmi in odnos države do ljudi	13	6,81
Drugo	9	4,71
urejenost države in sistema	8	4,19
osebni razlogi	8	4,19
Zaposlitev	7	3,66

Študij	2	1,05
Skupaj	191	100

Tabela 70: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 29_2

vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	f					skupaj	M
	f1	2	3	f4	f5		
					1		
odnos med ljudmi in odnos države do ljudi	0	0	0	0	3	13	5,00
Drugo	0	0	0	0	9	9	5,00
urejenost države in sistema	0	0	0	0	8	8	5,00
osebni razlogi	0	0	0	0	8	8	5,00
zaposlitev	0	0	0	0	7	7	5,00
študij	0	0	0	0	2	2	5,00

Tabela 71: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 29_2

vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	%					skupaj
	%1	%2	%3	%4	%5	
	0,0				100,0	
odnos med ljudmi in odnos države do ljudi	0	0,00	0,00	0,00	0	100
drugo	0,0	0,00	0,00	0,00	100,0	100
urejenost države in sistema	0,0	0,00	0,00	0,00	100,0	100
osebni razlogi	0,0	0,00	0,00	0,00	100,0	100
zaposlitev	0,0	0,00	0,00	0,00	100,0	100
študij	0,0	0,00	0,00	0,00	100,0	100

Vprašanje 27: Odgovorili ste, da delate v znanstveno-raziskovalni dejavnosti. Prosimo vas, da odgovorite na dodatno vprašanje: V kolikšni meri so spodaj naštetih dejavniki vplivali na vašo odločitev za priselitev v državo, v kateri bivate? Prosimo označite stopnjo pomembnosti za vas.

Na to vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 7 o statusu zaposlitve odgovorili z: »Zaposlen v znanstveno-raziskovalni organizaciji.«

Tabela 72: Število udeležencev v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo

dejavnik	f1	f2	f3	f4	f5	skupaj	M	SD
----------	----	----	----	----	----	--------	---	----

dobil sem primerno zaposlitev	12	2	9	19	79	121	4,25	1,28
dobre možnosti za raziskovalno delo	7	2	6	38	69	122	4,31	1,05
več sredstev za raziskovalno delo	10	3	9	29	69	120	4,20	1,21
dobil sem zaposlitev	15	3	13	27	64	122	4,00	1,36
visok ugled znanstveno raziskovalnega dela	9	5	16	30	61	121	4,07	1,22
povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi institucijami	12	1	14	36	57	120	4,04	1,24
več sredstev za raziskovalno sodelovanje (npr. obiskovanje konferenc)	13	5	20	29	53	120	3,87	1,32
boljša laboratorijska oprema/dostop do podatkovnih baz/infrastruktura za raziskovanje	15	5	20	27	53	120	3,82	1,37
boljša infrastruktura za raziskovanje	14	3	18	34	51	120	3,88	1,31
oddelek je bolj mednaroden	13	5	17	34	51	120	3,88	1,31
stabilni, predvidljivi pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti	10	6	18	38	49	121	3,91	1,22
mednarodni ugled institucije, kjer sem zaposlen	11	6	22	32	49	120	3,85	1,27
korektni odnosi vodilnih znanstvenikov	7	4	19	44	47	121	3,99	1,10
korektni odnosi med znanstveniki	7	5	22	43	44	121	3,93	1,11
odprte, jasne možnosti za napredovanje	10	4	26	39	42	121	3,82	1,19
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	17	12	21	28	42	120	3,55	1,42
več sodelavcev znotraj oddelka, ki delajo na podobnem raziskovalnem področju	13	9	21	39	38	120	3,67	1,29
boljši dostop do podatkovnih baz	14	11	34	29	32	120	3,45	1,30
ugodno razmerje med delovnim časom in prostim časom	21	11	32	28	29	121	3,27	1,38
boljše razmerje med raziskovalnimi in pedagoškimi obveznostmi kot v Sloveniji	27	7	32	27	27	120	3,17	1,44
korektna obremenjenost	14	9	41	32	25	121	3,37	1,23
drugo	1	0	8	0	4	13	3,46	1,20

Tabela 73: Odstotek udeležencev v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov, ki so vplivali na njihovo odločitev za priselitev v tujo državo

dejavnik	% 1	% 2	% 3	% 4	% 5	skupaj
dobil sem primerno zaposlitev	9,92	1,65	7,44	15,70	65,29	100
dobre možnosti za raziskovalno delo	5,74	1,64	4,92	31,15	56,56	100
več sredstev za raziskovalno delo	8,33	2,50	7,50	24,17	57,50	100
dobil sem zaposlitev	12,30	2,46	10,66	22,13	52,46	100
visok ugled znanstveno raziskovalnega dela	7,44	4,13	13,22	24,79	50,41	100
povezanost oddelka z drugimi vrhunskimi akademskimi institucijami	10,00	0,83	11,67	30,00	47,50	100
več sredstev za raziskovalno sodelovanje (npr. obiskovanje konferenc)	10,83	4,17	16,67	24,17	44,17	100
boljša laboratorijska oprema/dostop do podatkovnih baz/infrastruktura za raziskovanje	12,50	4,17	16,67	22,50	44,17	100
boljša infrastruktura za raziskovanje	11,67	2,50	15,00	28,33	42,50	100
oddelek je bolj mednaroden	10,83	4,17	14,17	28,33	42,50	100
stabilni, predvidljivi pogoji financiranja znanstveno-raziskovalne dejavnosti	8,26	4,96	14,88	31,40	40,50	100
mednarodni ugled institucije, kjer sem zaposlen	9,17	5,00	18,33	26,67	40,83	100
korektni odnosi vodilnih znanstvenikov	5,79	3,31	15,70	36,36	38,84	100
korektni odnosi med znanstveniki	5,79	4,13	18,18	35,54	36,36	100
odprte, jasne možnosti za napredovanje	8,26	3,31	21,49	32,23	34,71	100
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	14,17	10,00	17,50	23,33	35,00	100
več sodelavcev znotraj oddelka, ki delajo na podobnem raziskovalnem področju	10,83	7,50	17,50	32,50	31,67	100
boljši dostop do podatkovnih baz	11,67	9,17	28,33	24,17	26,67	100
ugodno razmerje med delovnim časom in prostim časom	17,36	9,09	26,45	23,14	23,97	100
boljše razmerje med raziskovalnimi in pedagoškimi obveznostmi kot v Sloveniji	22,50	5,83	26,67	22,50	22,50	100
korektna obremenjenost	11,57	7,44	33,88	26,45	20,66	100
drugo	7,69	0,00	61,54	0,00	30,77	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 27

Tabela 74: Razlogi za priselitev v tujo državo pri udeležencih v znanstveno-raziskovalni dejavnosti, ki so pri vprašanju 27 označili »drugo«

znanstveniki, vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	f	%
ni odgovoril	8	61,54
podpora mentorjev/sodelavcev	2	15,38
drugo	2	15,38
svoboda pri delu	1	7,69
skupaj	13	100

Tabela 75: Število udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 27

znanstveniki, vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	f					skupaj	M
	1	f2	f3	f4	f5		
podpora mentorjev/sodelavcev	0	0	0	0	2	2	5,00
drugo	0	0	1	0	1	2	4,00
svoboda pri delu	0	0	0	0	1	1	5,00

Tabela 76: Odstotek udeležencev, ki so označili posamezno stopnjo pomembnosti dejavnikov pri odgovoru »drugo« na vprašanju 27

znanstveniki, vpliv na odločitev za priselitev v tujo državo - drugo	%					skupaj
	%1	%2	%3	%4	%5	
podpora mentorjev/sodelavcev	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100,00
drugo	0,00	0,00	50,00	0,00	50,00	100,00
svoboda pri delu	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100,00

Vprašanje 28: Kakšen je vaš odnos do vrnitve v Slovenijo?

Tabela 77: Število udeležencev, ki ima posamezen odnos do vrnitve v Slovenijo

odnos do vrnitve v Slovenijo	f	%
Vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari.	721	35,41
Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.	545	26,77
Vrnil se bom.	286	14,05
Sem že nazaj v Sloveniji.	249	12,23
prekinil z izpolnjevanjem ankete	158	7,76
Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.	77	3,78
skupaj	2036	100

Vprašanje 29: Koliko let ste že v tujini?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Vrnil se bom,«, »Vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari,« in: »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.«

Tabela 78: Število udeležencev, ki so v tujini določen čas

koliko let ste v tujini	f	%
do 5 let	787	50,71
5-10 let	501	32,28
10-15 let	140	9,02
15-20 let	49	3,16
ni odgovoril	35	2,26
20-25 let	12	0,77
25-30 let	8	0,52
30-35 let	6	0,39
več kot 45 let	4	0,26
nisem živel v tujini	4	0,26
40-45 let	3	0,19
celo življenje	2	0,13
dnevni migrant	1	0,06
skupaj	1552	100

Vprašanje 30: Koliko let ste bili v tujini?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Sem že nazaj v Sloveniji,« in: »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Tabela 79: Število udeležencev, ki so bili v preteklosti v tujini določen čas

koliko let ste bili v tujini	f	%
do 5 let	244	74,85
5-10 let	52	15,95
ni odgovoril	9	2,76
15-20 let	6	1,84
10-15 let	5	1,53
40-45 let	2	0,61
še vedno sem v tujini	2	0,61
nisem živel v tujini	2	0,61
20-25 let	1	0,31
25-30 let	1	0,31
35-40 let	1	0,31
več kot 45 let	1	0,31
skupaj	326	100

Vprašanje 31: Koliko let ste že nazaj v Sloveniji?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Sem že nazaj v Sloveniji,« in: »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Tabela 80: Število udeležencev, ki so nazaj v Sloveniji določen čas

koliko let ste nazaj v Sloveniji	f	%
do 5 let	248	76,07
5-10 let	43	13,19
ni odgovoril	14	4,29
10-15 let	12	3,68
še vedno sem v tujini	6	1,84
nisem živel v tujini	2	0,61
35-40 let	1	0,31
skupaj	326	100

Vprašanje 32: Kaj je razlog, da se boste vrnili?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Vrnil se bom.«

Tabela 81: Število udeležencev s posameznim razlogom za morebitno vrnitev v Slovenijo

razlog za vrnitev v Slovenijo v prihodnosti	f	%
se ponovno zblížati z domačimi/domovino	115	40,07
boljši naravni in socialni pogoji (narava, šolstvo, standard življenja ...)	82	28,57
upokojitev/starost	26	9,06
konec/pričetek predvidenih službenih/šolskih obveznosti	26	9,06
ni odgovoril	17	5,92
ljubezen	12	4,18
drugo/če bo mogoče	9	3,14
skupaj	287	100

Vprašanje 33: Kaj bi se po vaše moralo spremeniti, da bi se vrnili?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari.«

Tabela 82: Število udeležencev, ki menijo, da bi se morala določen pogoj spremeniti, da bi se vrnili v Slovenijo

kaj bi se moralo spremeniti, da bi se vrnili v Slovenijo	f	%
ureditev družbeno-političnega stanja	288	39,94
boljši delovni pogoji (boljši odnosi, etični in profesionalni standardi ...)	150	20,80

večja možnost profesionalnega napredka/cenjenost znanja	123	17,06
boljše plače/boljše razmerje plača-stroški bivanja/boljše pokojnine	67	9,29
ni odgovoril	52	7,21
veliko stvari	16	2,22
drugo	9	1,25
razlogi, povezani s študijem	9	1,25
osebni razlogi	6	0,83
pogoji v tuji državi se morajo spremeniti, da ostanem tam	1	0,14
skupaj	721	100

Vprašanje 34: Zakaj boste ostali v tujini?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.«

Tabela 83: Število udeležencev z določenim razlogom, zakaj se ne bodo vrnili v Slovenijo

zakaj boste ostali v tujini	f	%
zaradi slabših pogojev za delo in življenje v Sloveniji	292	53,48
zaradi slabših družbeno-političnih razmer v Sloveniji	87	15,93
ker je tu moja družina/dom	54	9,89
osebni razlogi	41	7,51
ni odgovoril	40	7,33
nič me ne veže na Slovenijo	10	1,83
ob pravi možnosti bi se vrnil	7	1,28
zaradi študija	7	1,28
drugo	5	0,92
ne vem	3	0,55
skupaj	546	100

Vprašanje 35: Kateri so najpomembnejši razlogi, da ne razmišljate o vrnitvi?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.«

Tabela 84: Število udeležencev z določenim razlogom, zaradi katerega ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo

kateri so najpomembnejši razlogi	f	%
dobri življenjski in delovni pogoji v tujini	258	47,25
ni odgovoril	115	21,06
dobra družbeno-politična ureditev v tujini	81	14,84
družina/partner/prijatelji/socialni krog v tujini	34	6,23
drugo	33	6,04

osebni razlogi	22	4,03
študij v tujini	3	0,55
skupaj	546	100

Vprašanje 36: Ali razmišljate, da bi kako drugače sodelovali s Slovenijo?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.«

Tabela 85: Število udeležencev, ki razmišlja o sodelovanju s Slovenijo iz tujine

ali razmišljate, da bi sodelovali s Slovenijo	f	%
ne	296	54,21
da	236	43,22
ni odgovoril	14	2,56
skupaj	546	100

Vprašanje 37: Kako, na katerih področjih? Če že sodelujete, prosim opišite.

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini,« ter so na vprašanje 36 odgovorili z: »da«.

Tabela 86: Število udeležencev, ki razmišlja o sodelovanju s Slovenijo iz tujine na določenem področju

kako, na katerih področjih	f	%
strokovno sodelovanje	72	30,38
ni odgovoril	35	14,77
ne sodelujem še	30	12,66
sodelovanje s fakulteto v Sloveniji	19	8,02
svetovanje Slovincem	15	6,33
znanstveno sodelovanje delitev znanja iz tujine Slovincem	13	5,49
povezovanje dveh držav	9	3,80
obiski/pomoč družini	7	2,95
delo na kulturnem področju	7	2,95
ne/ drugo	6	2,53
promocija Slovenije	6	2,53
izvoz slovenskega znanja	4	1,69
skupaj	237	100

Vprašanje 38: Kaj je bil razlog, da ste se vrnili?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem že nazaj v Sloveniji.«

Tabela 87: Število udeležencev s posameznim razlogom za vrnitev v Slovenijo

razlog za vrnitev v Slovenijo	f	%
družina	71	28,51
drugo	70	28,11
zaposlitev	60	24,10
študij	44	17,67
ni odgovoril	4	1,61
skupaj	249	100

Odgovori na »drugo« pri vprašanju 38.

Tabela 88: Število udeležencev s posameznim razlogom za vrnitev v Slovenijo pri odgovoru »drugo«

razlog za vrnitev v Slovenijo - drugo	f	%
osebni razlogi	14	20
iztek študentskih/študijskih obveznosti	13	19
družbeno-politični in naravni razlogi	13	19
izguba službe/iztek obdobja službe v tujini	12	17
izredno stanje	9	13
ni odgovoril	4	6
upokojitev	2	3
nepremičnina	2	3
se nisem izselila	1	1
skupaj	70	100

Vprašanje 39: S katerimi težavami ste se soočali ob povratku?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem že nazaj v Sloveniji.«

Tabela 89: Število udeležencev, ki so se ob povratku v Slovenijo soočali s posameznimi težavami

s katerimi težavami soočali ob povratku	f	%
ni odgovoril	66	26,51
problemi s sistemsko ureditvijo	43	17,27
družbeni problemi	32	12,85
z nobenimi	30	12,05
problemi z zaposlitvijo	29	11,65
birokracija in obdavčevanje	25	10,04
težave s prilagajanjem na okolje	12	4,82
težave z nepremičnino	5	2,01

osebne težave	4	1,61
izjemne razmere	3	1,20
skupaj	249	100

Vprašanje 40: Ali ste zadovoljni, da ste se vrnili?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem že nazaj v Sloveniji.«

Tabela 90: Zadovoljstvo udeležencev z vrnitvijo v Slovenijo

ste zadovoljni z vrnitvijo	f	%
da	121	48,59
ne	53	21,29
ni odgovoril	25	10,04
da in ne	24	9,64
deloma	12	4,82
neodločen	4	1,61
ustreza mi začasno	4	1,61
sčasoma da	3	1,20
nevtralnno	2	0,80
vrnitev zaradi nujnih zadev	1	0,40
skupaj	249	100

Vprašanje 41: Ali razmišljate o ponovnem odhodu?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem že nazaj v Sloveniji.«

Tabela 91: Število udeležencev, ki razmišlja o ponovnem odhodu

razmišljate o ponovnem odhodu	f	%
da	154	61,85
ne	88	35,34
ni odgovoril	7	2,81
skupaj	249	100

Vprašanje 42: Ali lahko navedete razloge, zakaj razmišljate o ponovnem odhodu?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem že nazaj v Sloveniji,« ter so na vprašanje 41 odgovorili »da«.

Tabela 92: Število udeležencev, ki zaradi posameznega razloga razmišljajo o ponovnem odhodu v tujino

razlogi za razmišljanje o ponovnem odhodu	f	%
slabi pogoji življenja/dela v Sloveniji	53	34,19
delo/boljši zaslužek v tujini	35	22,58
slabi družbeno-politični pogoji v Sloveniji	21	13,55
osebni razlogi	11	7,10
ni odgovoril	9	5,81
študij v tujini	9	5,81
izkušnje v tujini	9	5,81
drugo	8	5,16
skupaj	155	100

Vprašanje 43: Kateri so razlogi za vašo vrnitev?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili z: »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Tabela 93: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponovno vrnitev v Slovenijo

razlogi za vrnitev v Slovenijo	f	%
osebni razlogi	20	25,64
služba	17	21,79
študij	10	12,82
menjava okolja/načina življenja	8	10,26
ni odgovoril	6	7,69
pandemija koronavirusa	6	7,69
ureditev formalnih zadev	6	7,69
drugo	2	2,56
nove izkušnje	1	1,28
dnevni migrant	1	1,28
nikoli nisem namena ostati v tujini	1	1,28
skupaj	78	100

Vprašanje 44: Kako to, da niste ostali v Sloveniji, se tukaj niste dobro našli, ali se vam je tujina ponudila boljšo priložnost?

Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so na vprašanje 28 odgovorili s: »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Odgovori na prvi del vprašanja – »se tukaj niste dobro našli?«

Tabela 94: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponoven odhod v tujino

razlogi za ponoven odhod v tujino - se niste dobro našli	f	%
ni odgovoril	40	51,28
slabe družbeno-politične razmere v Sloveniji	14	17,95

služba v tujini	10	12,82
boljša priložnost v tujini	6	7,69
boljša kvaliteta življenja v tujini	3	3,85
izkušnje v tujini	2	2,56
osebni razlogi	2	2,56
drugo	1	1,28
skupaj	78	100

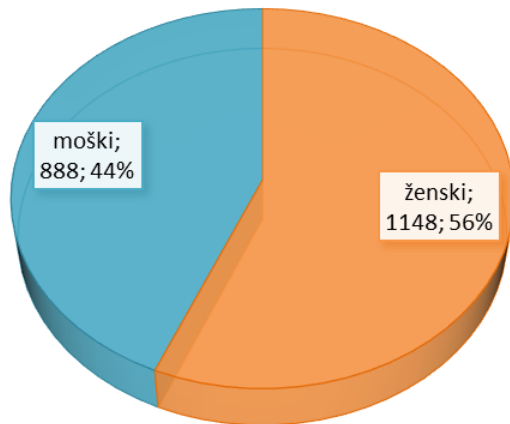
Odgovori na drugi del vprašanja – »vam je tujina ponudila boljšo priložnost?«

Tabela 95: Število udeležencev s posameznim razlogom za ponoven odhod v tujino

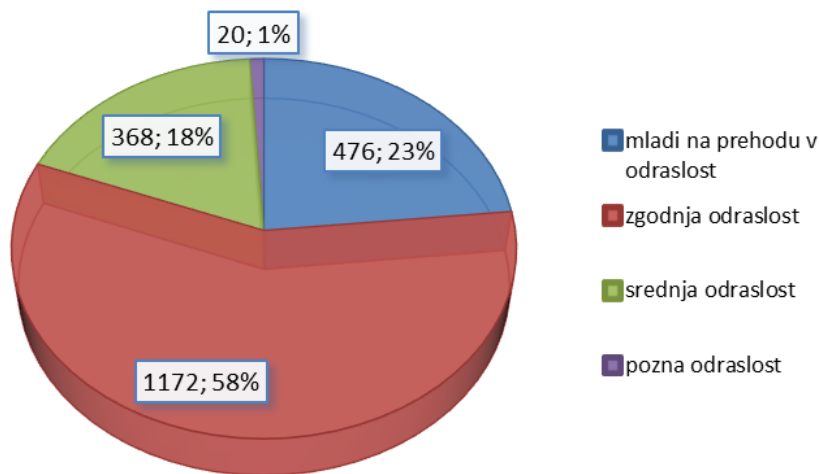
razlogi za ponoven odhod v tujino - boljša priložnost	f	%
ni odgovoril	30	38,46
služba v tujini	30	38,46
študij v tujini	8	10,26
boljši pogoji življenja v tujini	5	6,41
slabe družbeno-politične razmere v Sloveniji	3	3,85
drugo	1	1,28
osebni razlogi	1	1,28
skupaj	78	100

PRILOGA 4: Prikaz odgovorov na anketni vprašalnik v grafikonih

Spol in starost udeležencev.

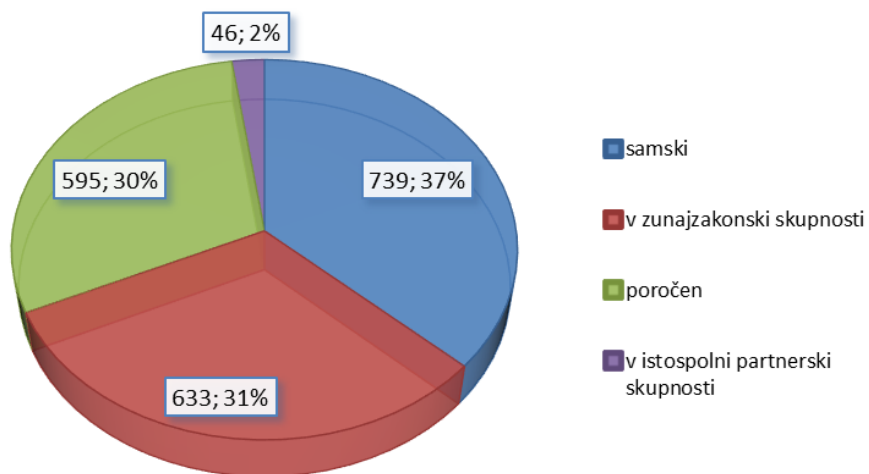
Grafikon 8: Število in odstotek udeležencev po spolu.

Grafikon 9: Število in odstotek udeležencev po starosti.

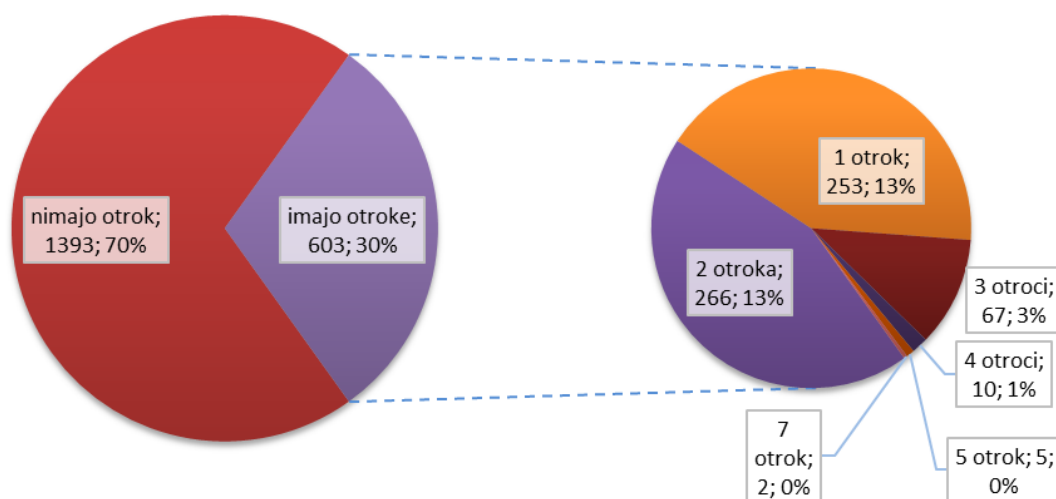
Udeleženci so bili glede na letnico razporejeni v eno izmed 4 kategorij. V kategorijo 1 so bili uvrščeni mladi na prehodu v odraslost (1993–2002), v kategorijo 2 udeleženci v zgodnji odraslosti (1980–1992), v kategorijo 3 udeleženci v srednji odraslosti (1960–1979) in v kategorijo 4 udeleženci v pozni odraslosti (manj od 1960).

Vprašanje 1: Kakšen je vaš osebni status?

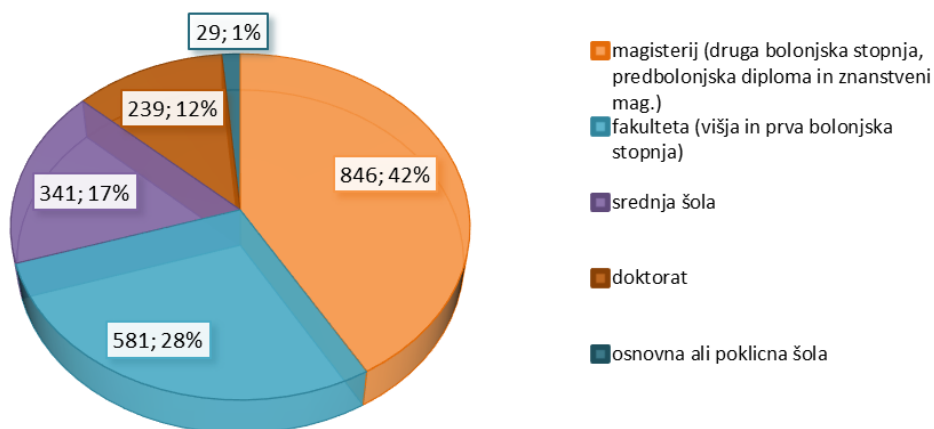
Grafikon 10: Število in odstotek udeležencev po statusu.

Vprašanje 2 in 3: Ali imate otroke? Koliko?

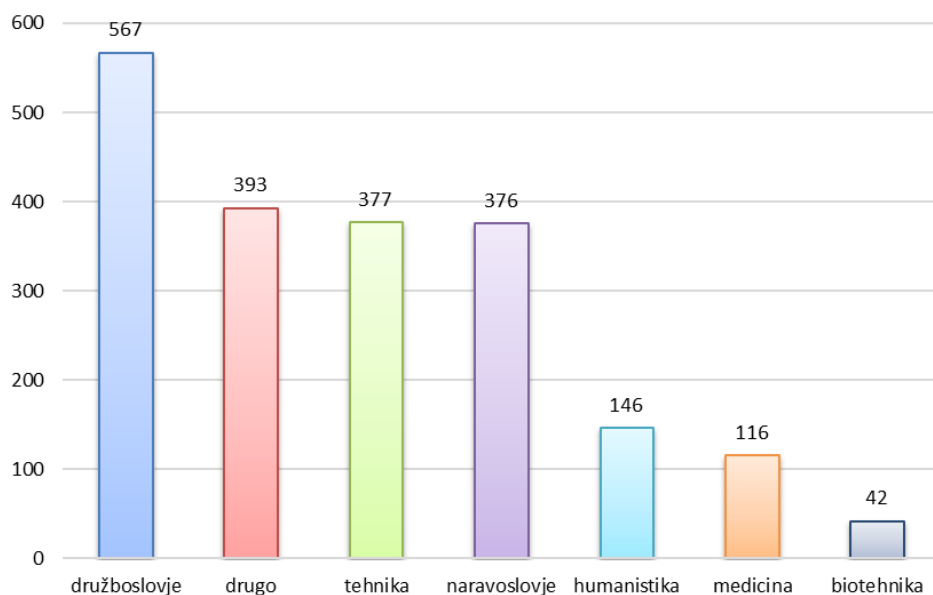
Grafikon 11: Število in odstotek udeležencev glede na to, ali imajo otroke in koliko otrok imajo.

Vprašanje 4: Kakšna je vaša najvišja dosežena formalna izobrazba?

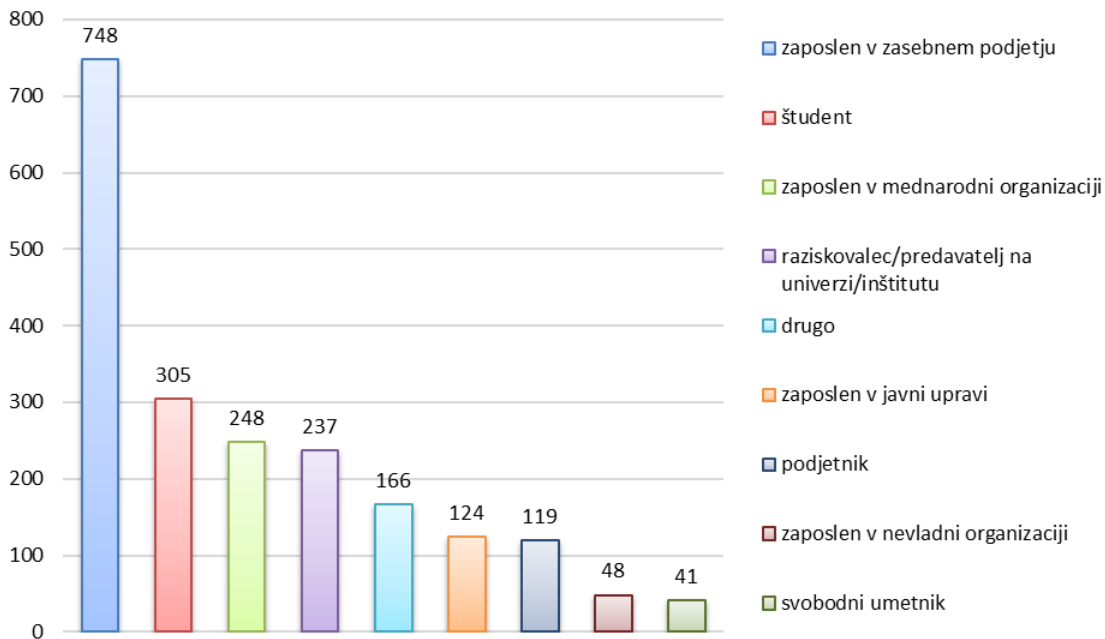
Grafikon 12: Število in odstotek udeležencev glede na najvišjo doseženo izobrazbo.

Vprašanje 5: Področje vaše izobrazbe.

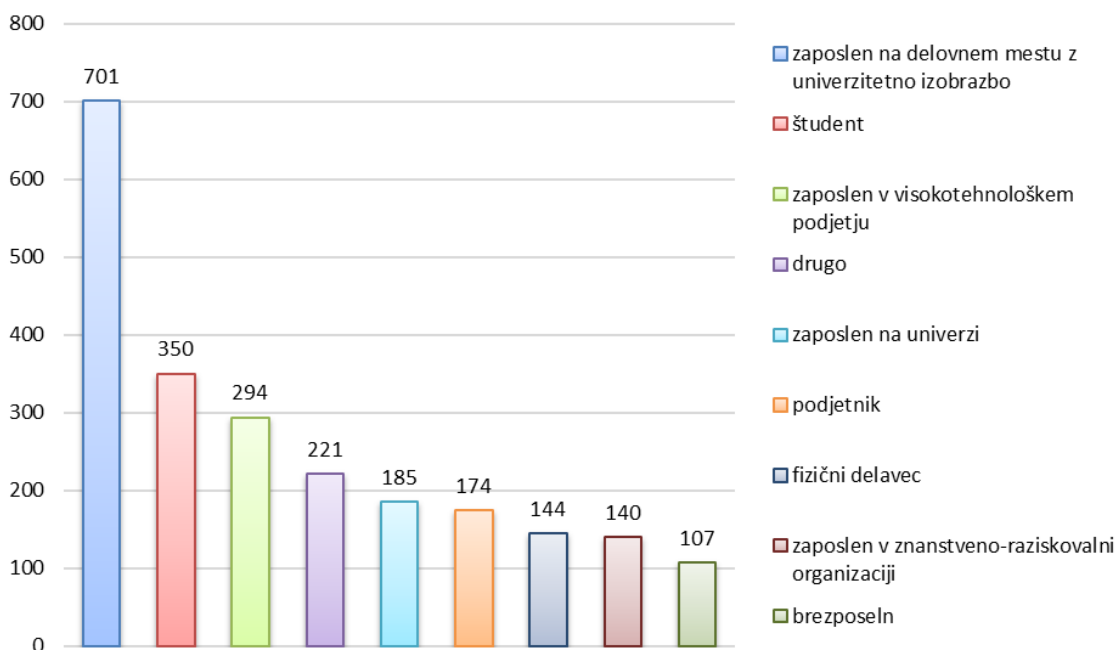
Grafikon 13: Število udeležencev glede na posamezno področje izobrazbe.

Vprašanje 6: Na katerem področju ste zaposleni oziroma delujete?

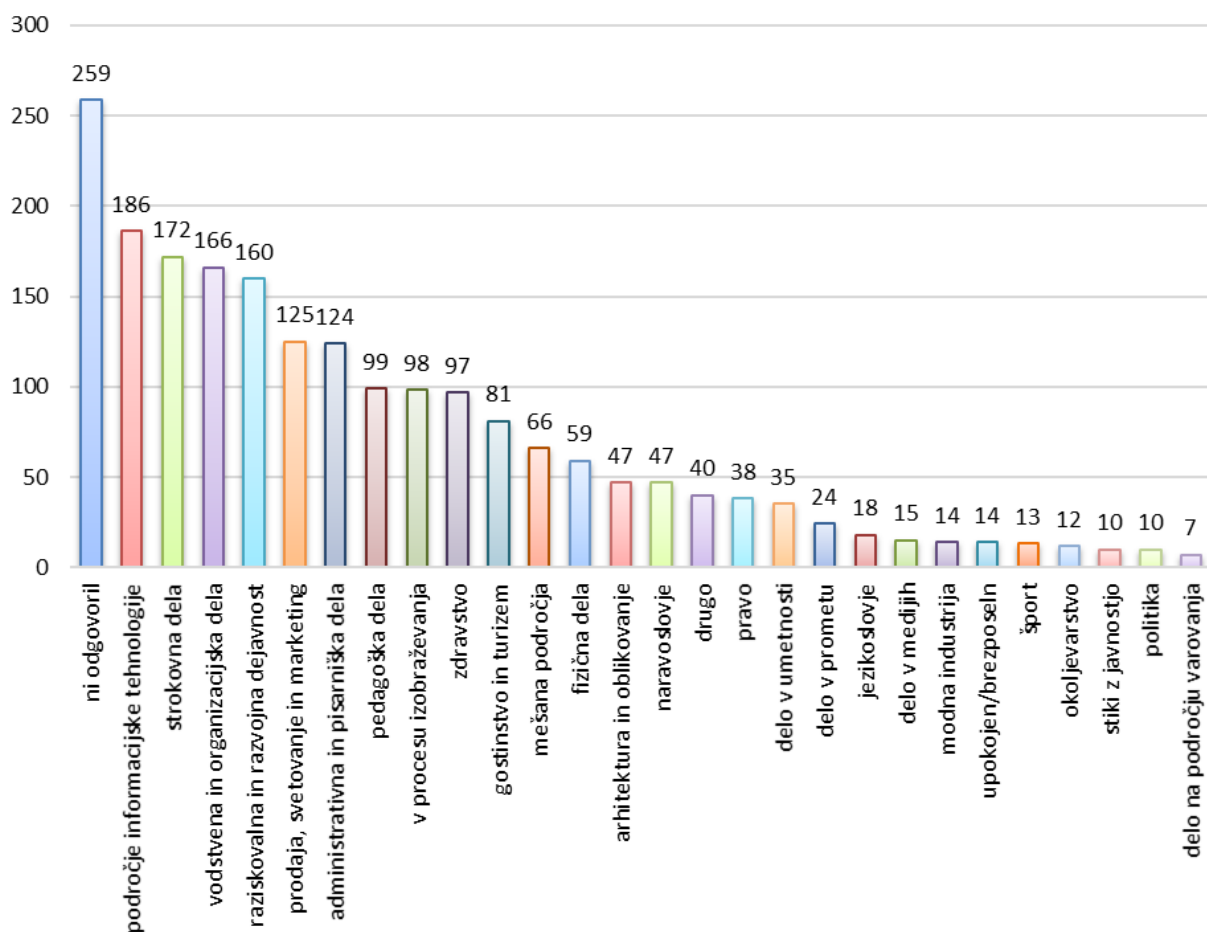
Grafikon 14: Število udeležencev, zaposlenih na posameznem področju.

Vprašanje 7: Trenuten status zaposlitve. V katero od kategorij bi sebe najlažje uvrstili?

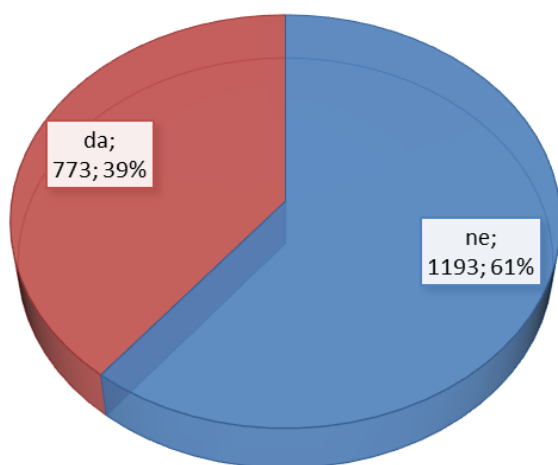
Grafikon 15: Število udeležencev glede na trenuten status zaposlitve.

Vprašanje 8: Prosimo navedite, s čim točno se poklicno ukvarjate.

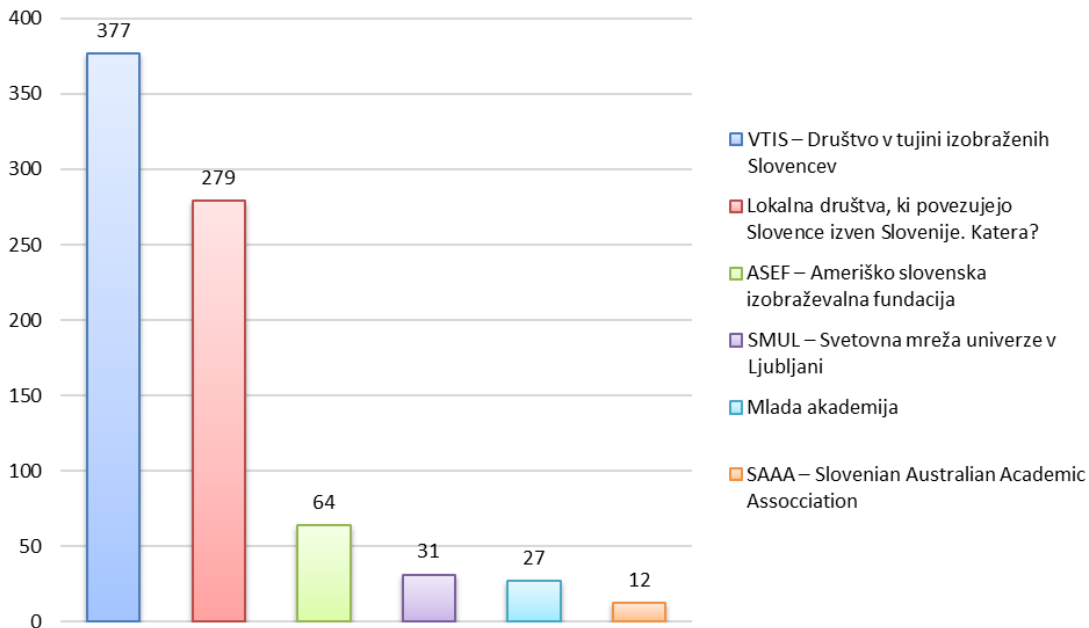
Grafikon 16: Število udeležencev po posameznem poklicnem področju.

Vprašanje 14: Ali se želite preseliti v katero drugo državo?

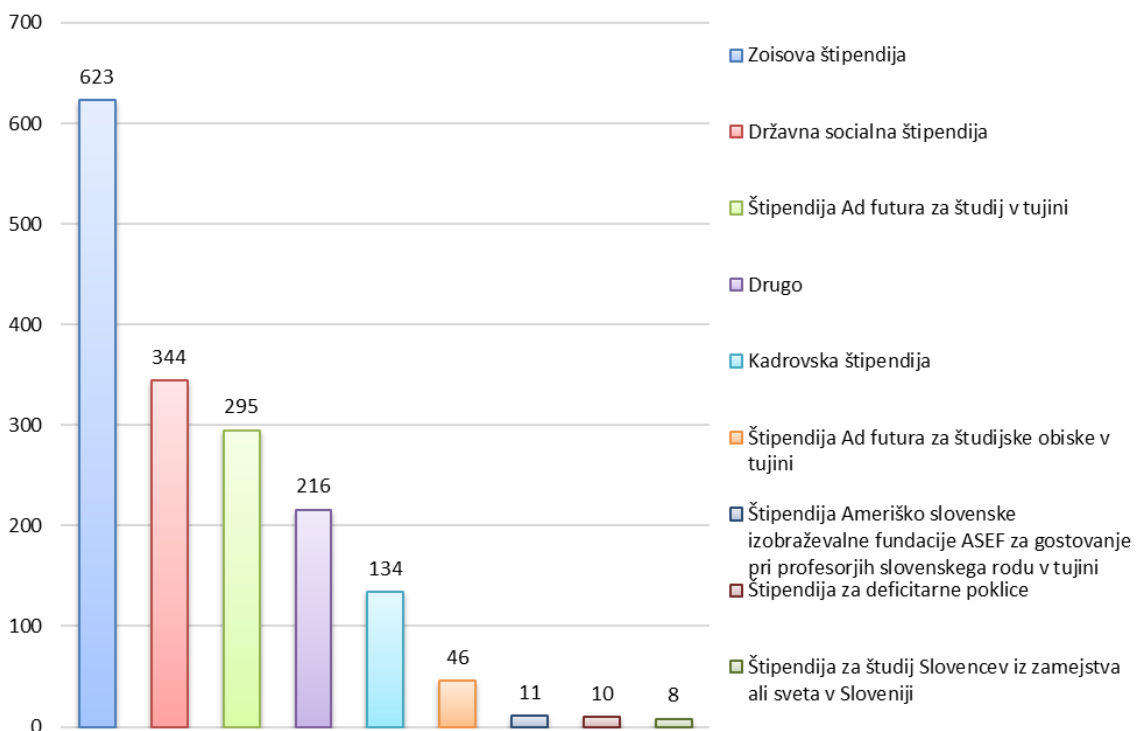
Grafikon 17: Število in odstotek udeležencev glede na željo po preselitvi v tujo državo.

Vprašanje 16: Ali ste včlanjeni v katero od naslednjih organizacij?

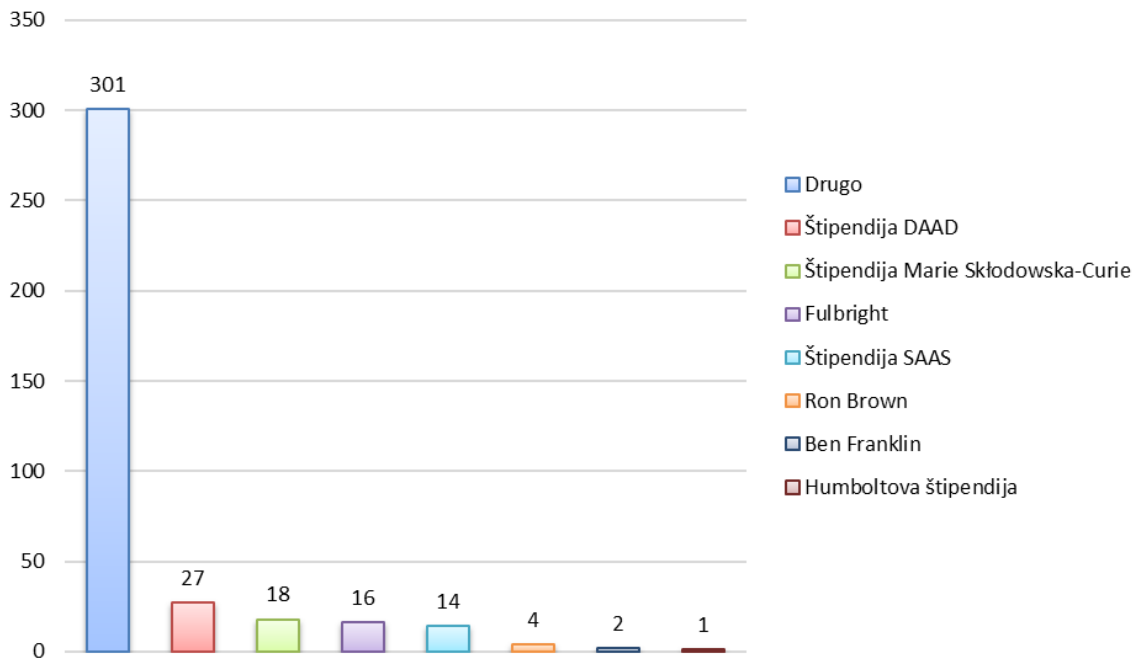
Grafikon 18: Število udeležencev, včlanjenih v posamezno organizacijo.

Vprašanje 17: Ali ste bili prejemnik katere izmed naslednjih štipendij v Republiki Sloveniji?

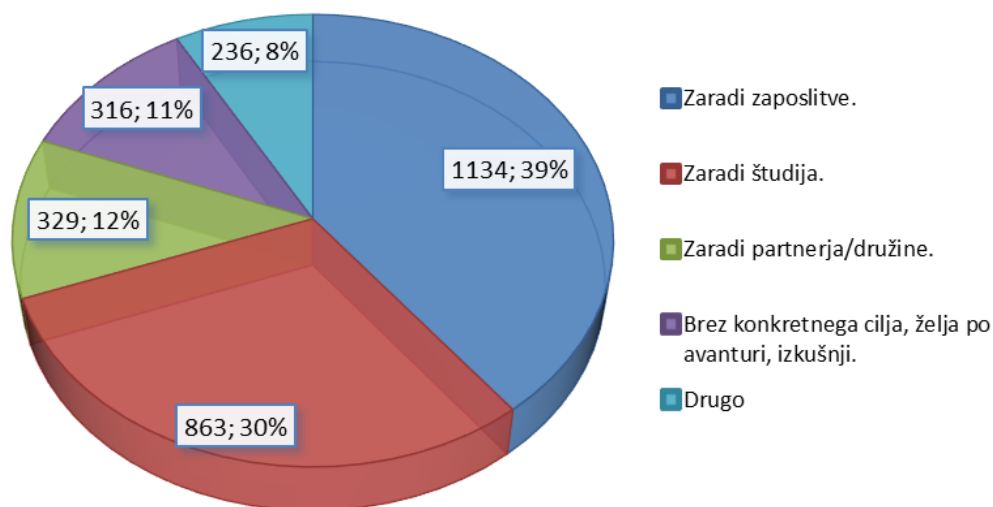
Grafikon 19: Število udeležencev, ki so prejeli posamezno slovensko štipendijo.

Vprašanje 18: Ali ste bili prejemnik katere izmed tujih štipendij?

Grafikon 20: Število udeležencev, ki so prejeli posamezno tujo štipendijo.

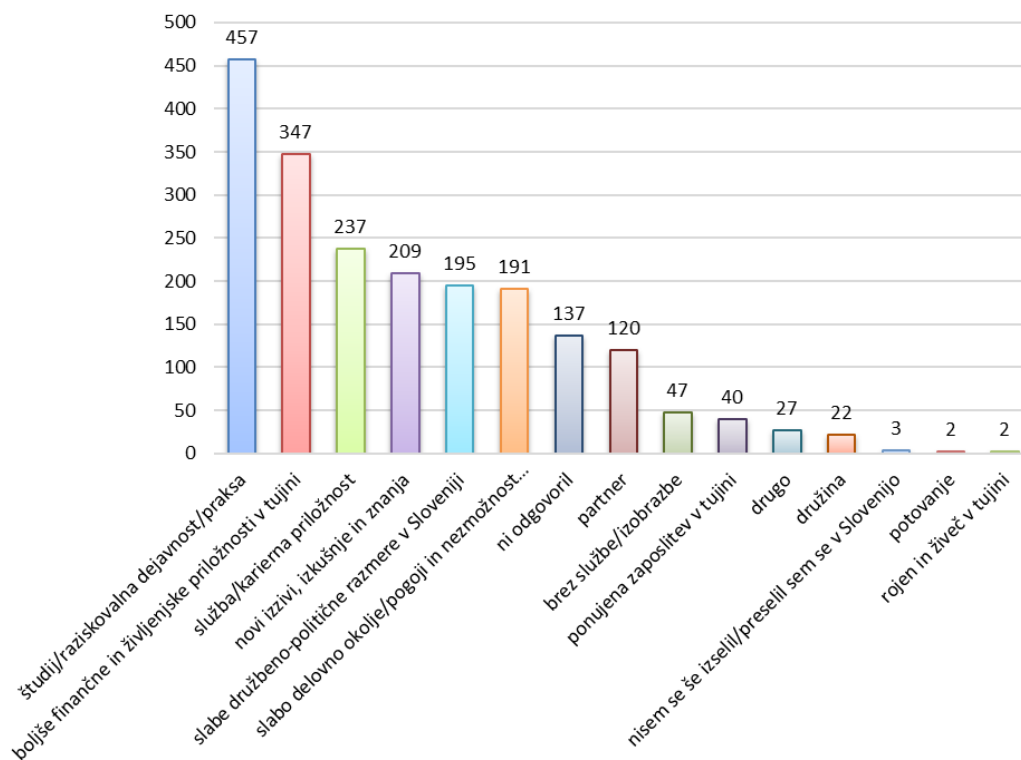
Vprašanje 19: Zakaj ste šli v tujino?

Grafikon 21: Število in odstotek udeležencev glede na posamezen razlog za odhod v tujino.

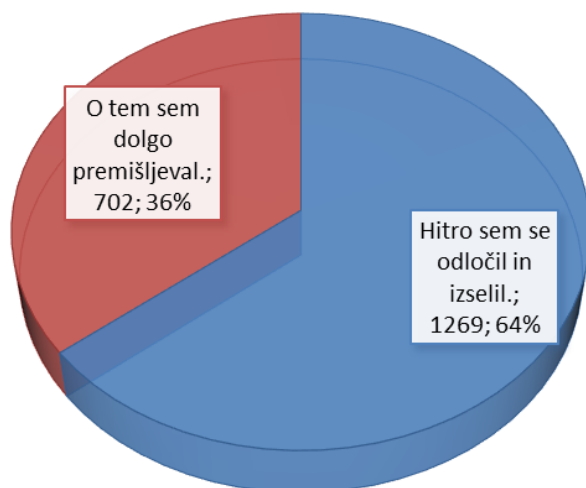
Vprašanje 20: Kaj je bil najpomembnejši konkretni razlog za vaš odhod iz Slovenije?

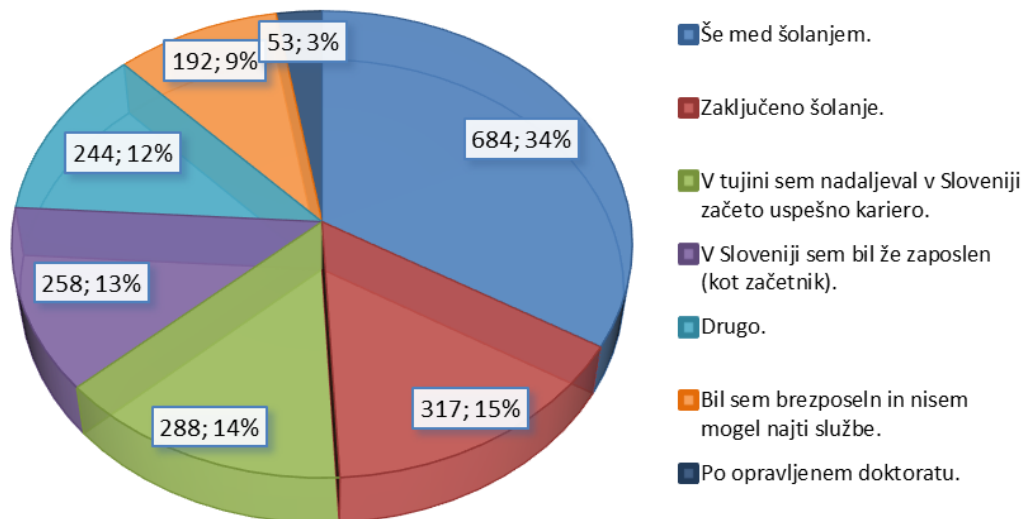
Grafikon 22: Število udeležencev glede na posamezen razlog za odhod iz Slovenije.

Vprašanje 21: Ste se za izselitev odločali daljši čas, ali ste se hitro odločili in izselili?

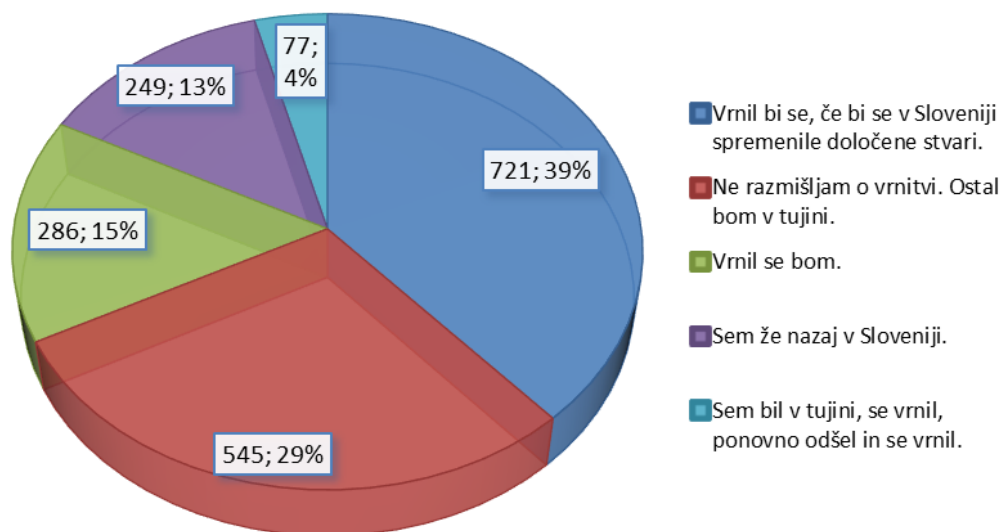
Grafikon 23: Število in odstotek udeležencev glede na čas odločanja o izselitvi.

Vprašanje 23: Na kateri karierni stopnji ste bili, ko ste se izselili iz Slovenije?

Grafikon 24: Število in odstotek udeležencev glede na karierno stopnjo ob izselitvi iz Slovenije.

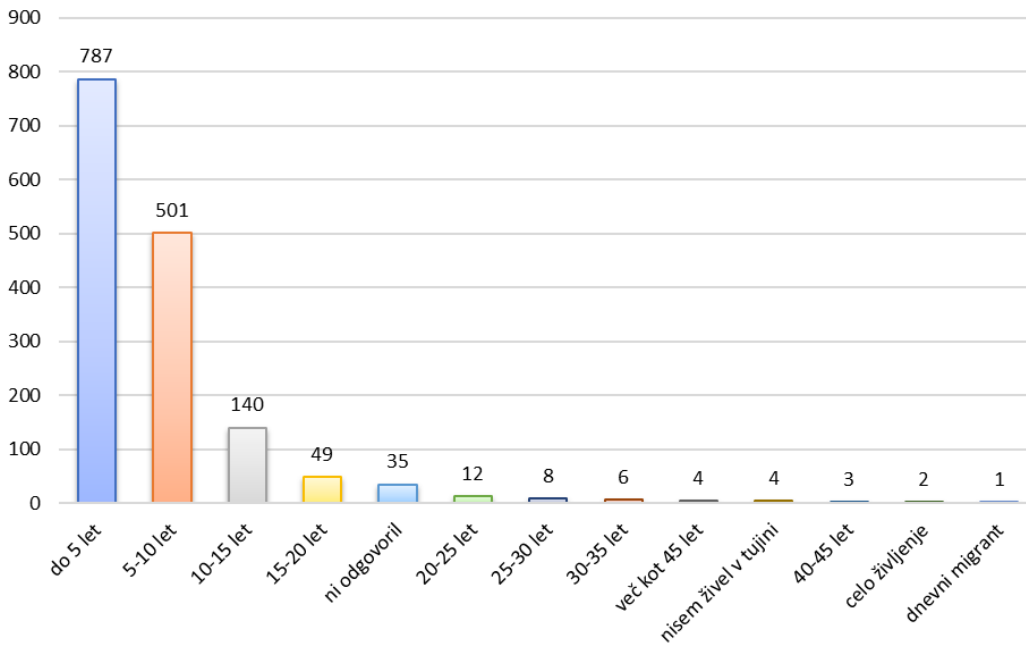
Vprašanje 28: Kakšen je vaš odnos do vrnitve v Slovenijo?

Grafikon 25: Število in odstotek udeležencev glede na odnos do vrnitve v Slovenijo.

Vprašanje 29: Koliko let ste že v tujini?

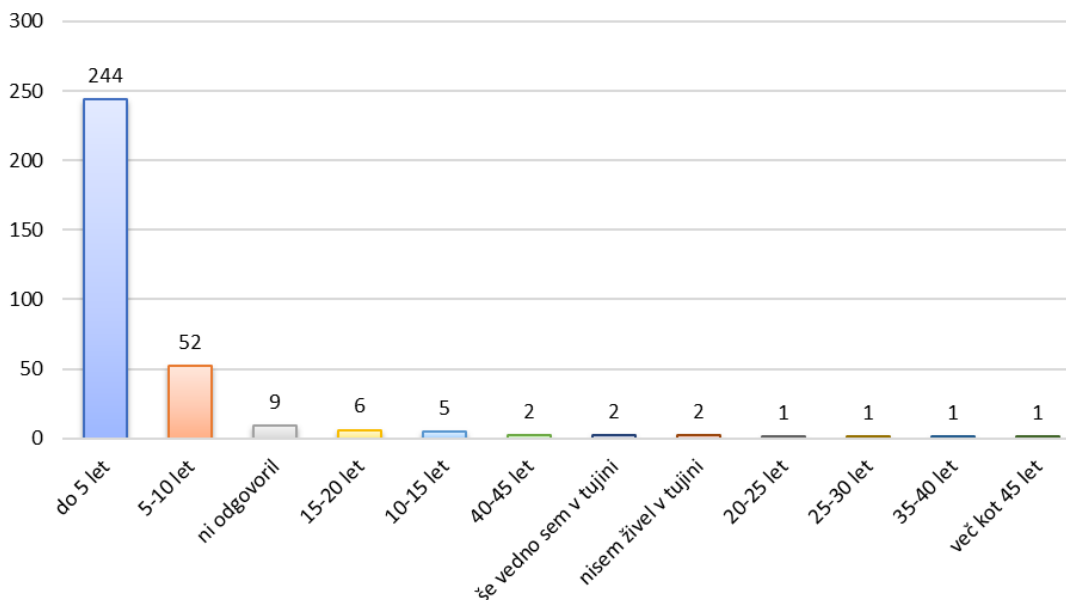
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Vrniti se bom,« »Vrniti bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari,« ter »Ne razmišljam o vrnitvi. Ostal bom v tujini.«

Grafikon 26: Število udeležencev po časovnem obdobju, v katerem so v tujini.

Vprašanje 30: Koliko let ste bili v tujini?

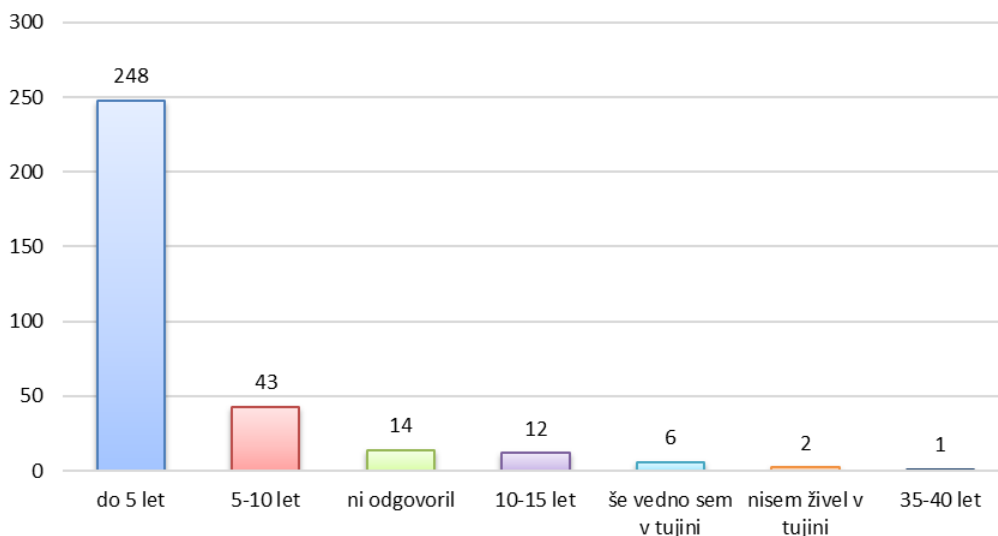
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Sem že nazaj v Sloveniji,« ter »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Grafikon 27: Število udeležencev po časovnem obdobju, v katerem so bili v tujini.

Vprašanje 31: Koliko let ste že nazaj v Sloveniji?

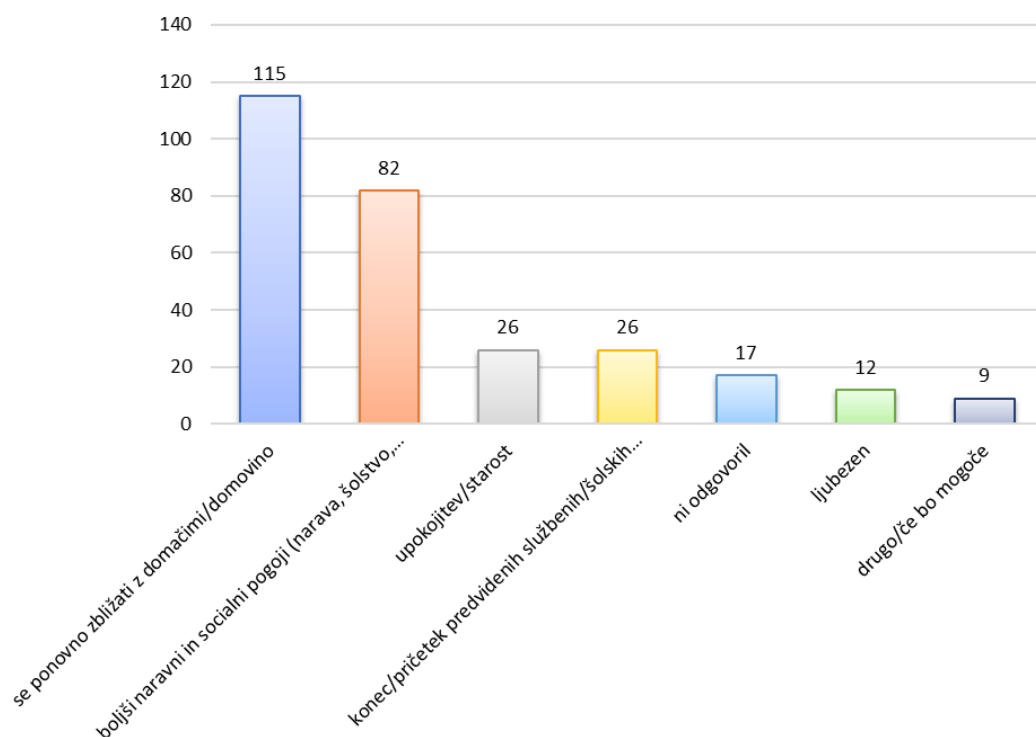
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Sem že nazaj v Sloveniji,« ter »Sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.«

Grafikon 28: Število udeležencev po časovnem obdobju, v katerem so nazaj v Sloveniji.

Vprašanje 32: Kaj je razlog, da se boste vrnili?

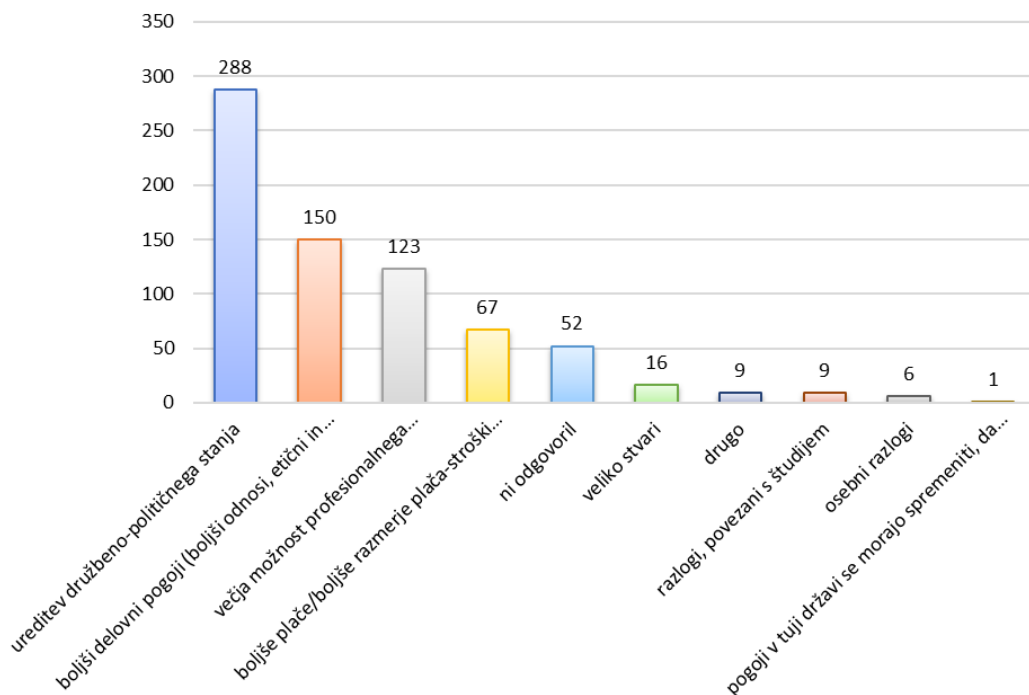
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Vrnil se bom.«

Grafikon 29: Število udeležencev po posameznem razlogu za vrnitev v Slovenijo v prihodnosti.

Vprašanje 33: Kaj bi se po vaše moralo spremeniti, da bi se vrnili?

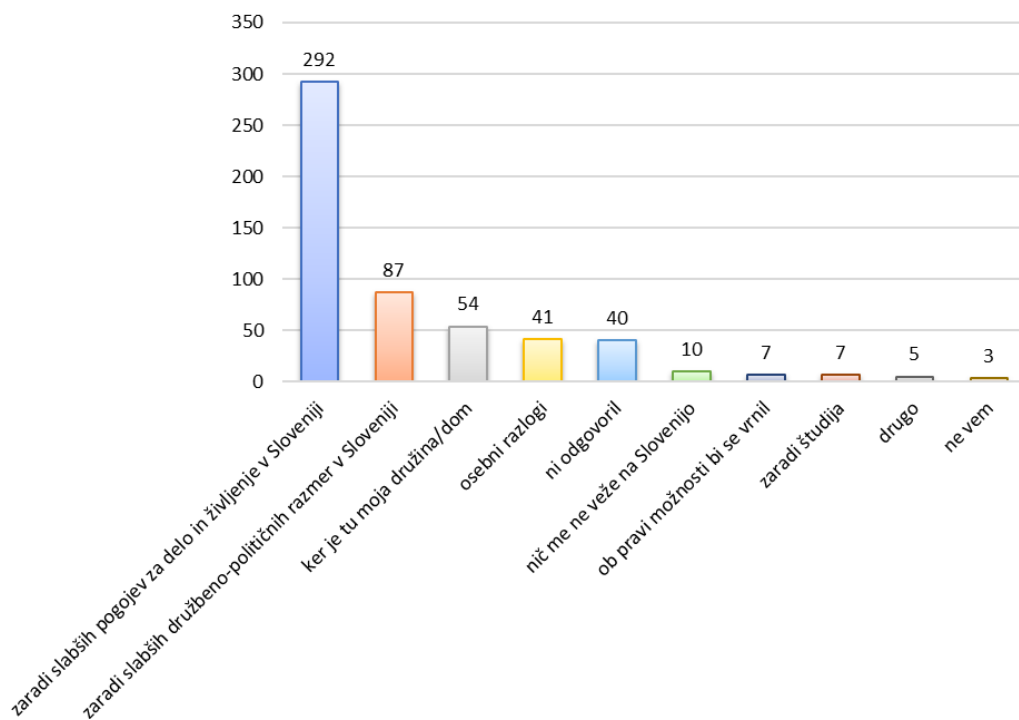
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari.«

Grafikon 30: Število udeležencev po posameznem razlogu, kaj bi se moralo spremeniti v Sloveniji, da bi se vrnili.

Vprašanje 34: Zakaj boste ostali v tujini?

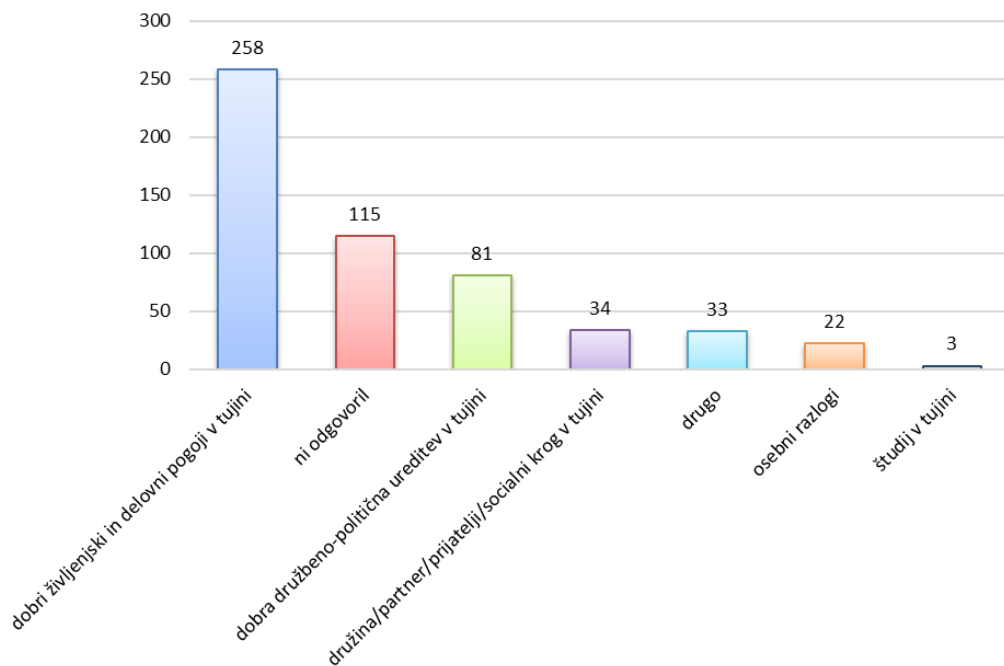
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Ne razmišljam o vrnitvi, ostal bom v tujini.«

Grafikon 31: Število udeležencev po posameznem razlogu zakaj bodo ostali v tujini.

Vprašanje 35: Kateri so najpomembnejši razlogi?

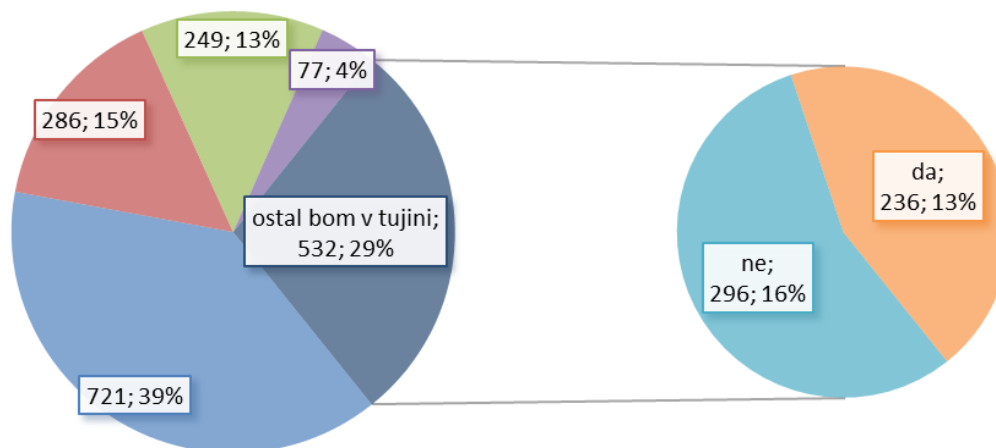
Na vprašanje so odgovarjali tisti udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli: »Ne razmišljam o vrnitvi, ostal bom v tujini.«

Grafikon 32: Število udeležencev po najpomembnejšem razlogu, zakaj bodo ostali v tujini.

Vprašanje 36: Ali razmišljate, da bi kako drugače sodelovali s Slovenijo?

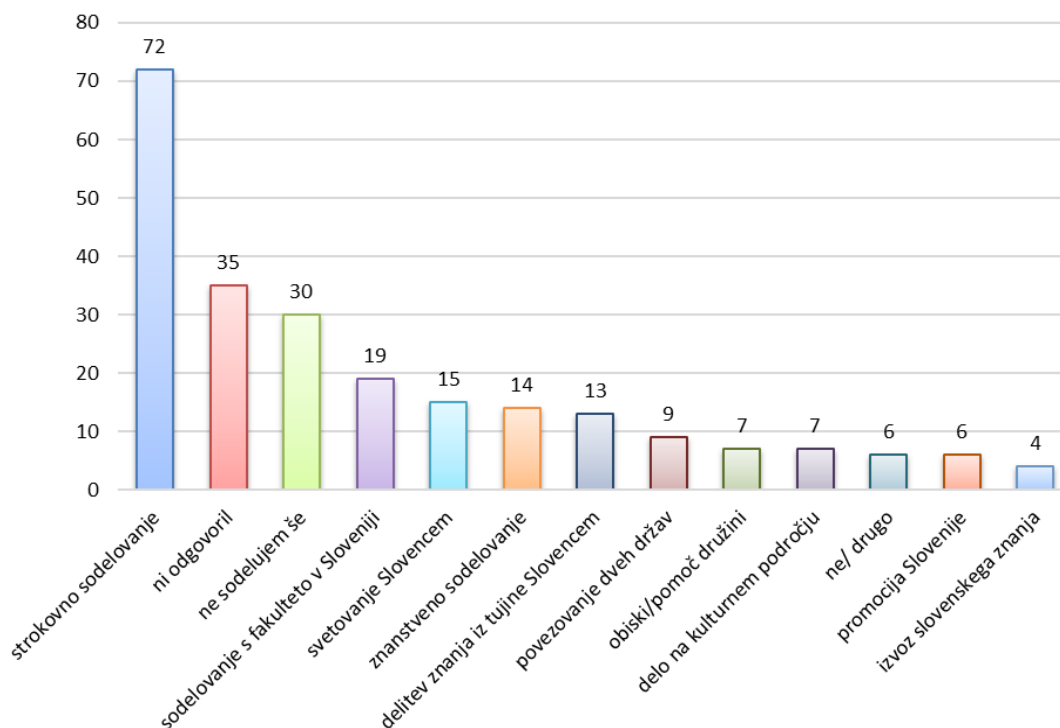
Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 28 navedli, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo.

Grafikon 33: Število in odstotek udeležencev, ki razmišlja o sodelovanju s Slovenijo iz tujine.

Vprašanje 37: Kako, na katerih področjih? Če že sodelujete, prosim opišite.

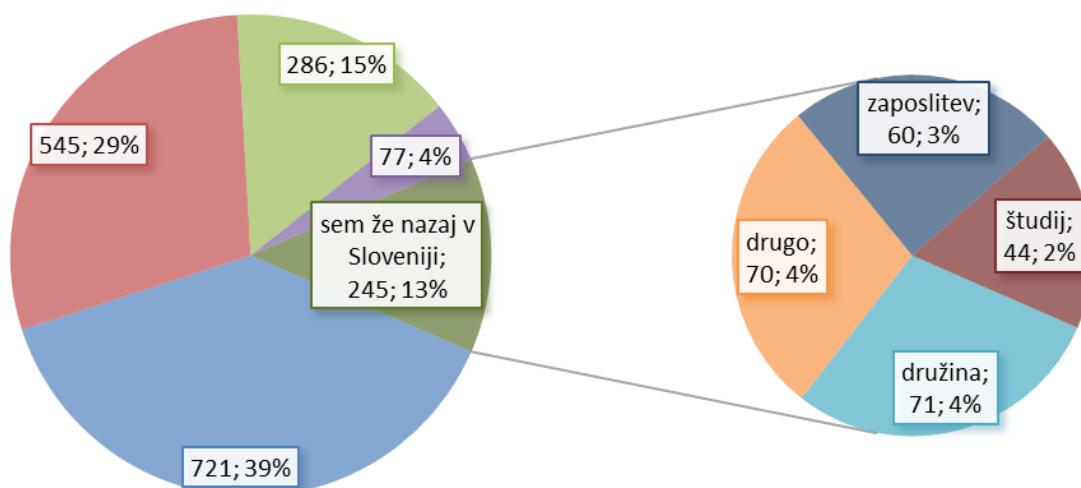
Na vprašanje so odgovarjali tisti, ki so pri vprašanju 36 navedli, da bi sodelovali s Slovenijo.

Grafikon 34: Število udeležencev po posameznem področju (morebitnega sodelovanja).

Vprašanje 38: Kaj je bil razlog, da ste se vrnili?

Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so na vprašanju 28 navedli, da so nazaj v Sloveniji.

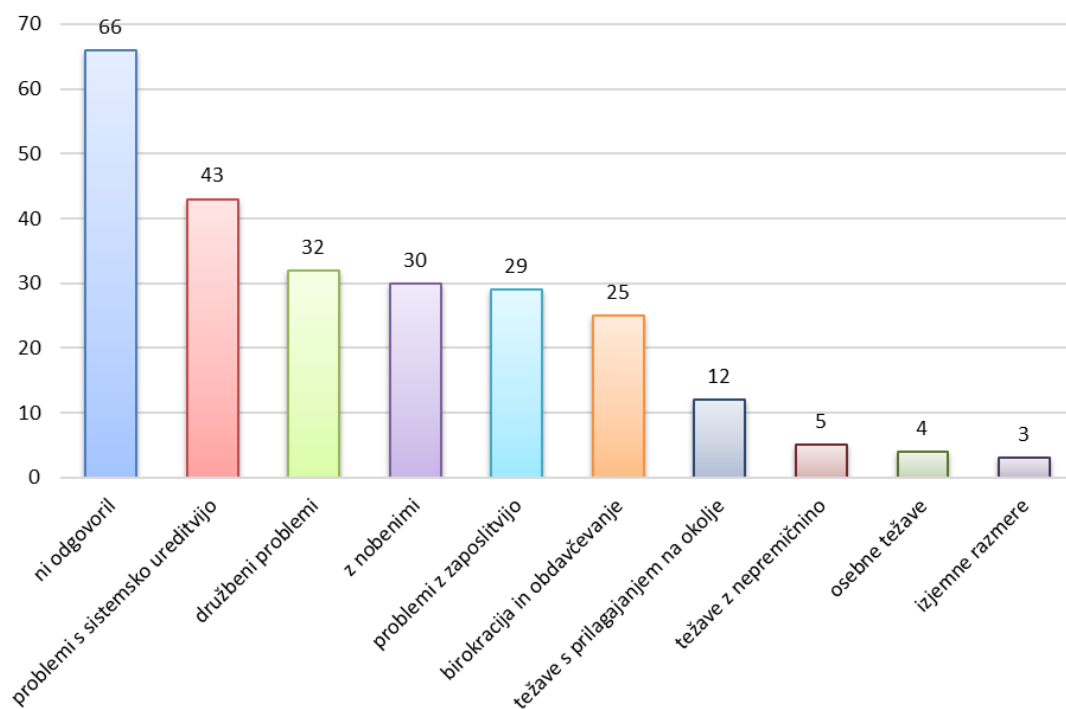

Grafikon 35: Število in odstotek udeležencev glede na posamezen razlog za vrnitev v Slovenijo.

Vprašanje 39: S katerimi težavami ste se soočali ob povratku?

Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so na vprašanju 28 navedli, da so nazaj v Sloveniji.

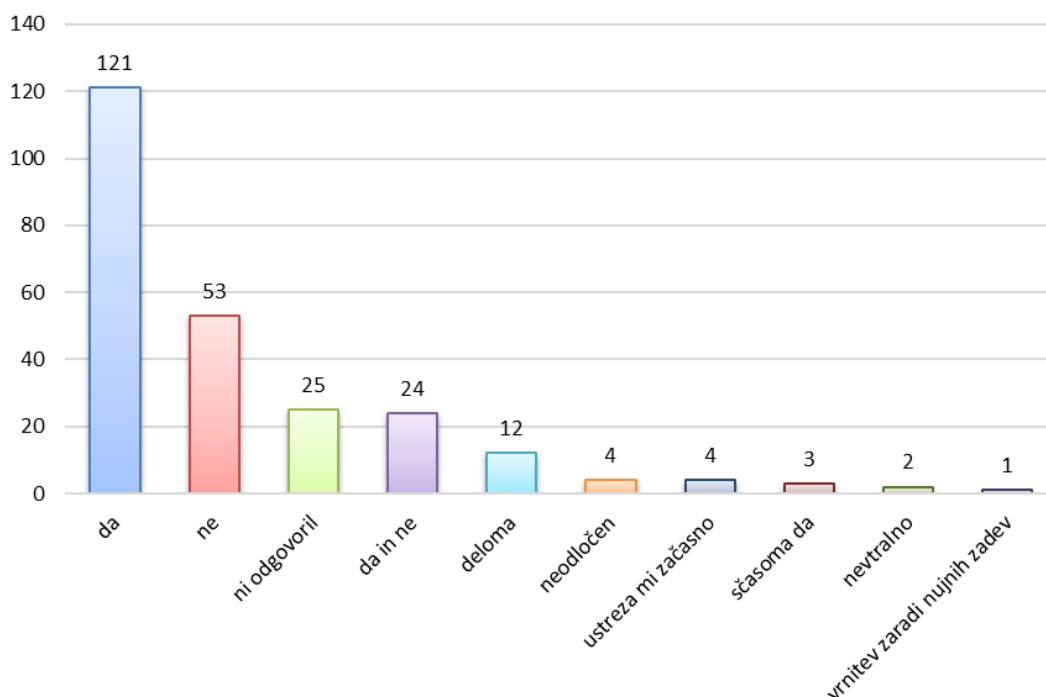

Grafikon 36: Število udeležencev s posameznimi težavami ob povratku v Slovenijo.

Vprašanje 40: Ali ste zadovoljni, da ste se vrnil?

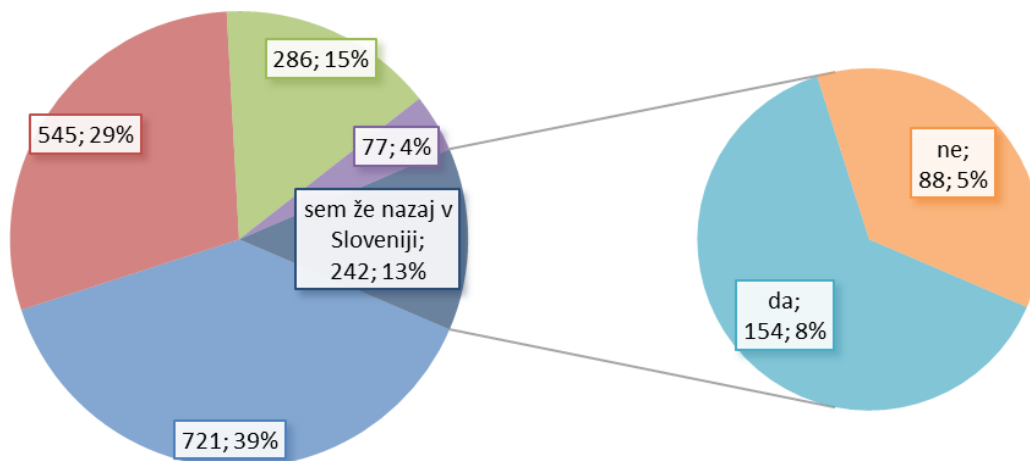
Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so na vprašanju 28 navedli, da so nazaj v Sloveniji.

Grafikon 37: Število udeležencev po zadovoljstvu z vrnitvijo v Slovenijo.

Vprašanje 41: Ali razmišljate o ponovnem odhodu?

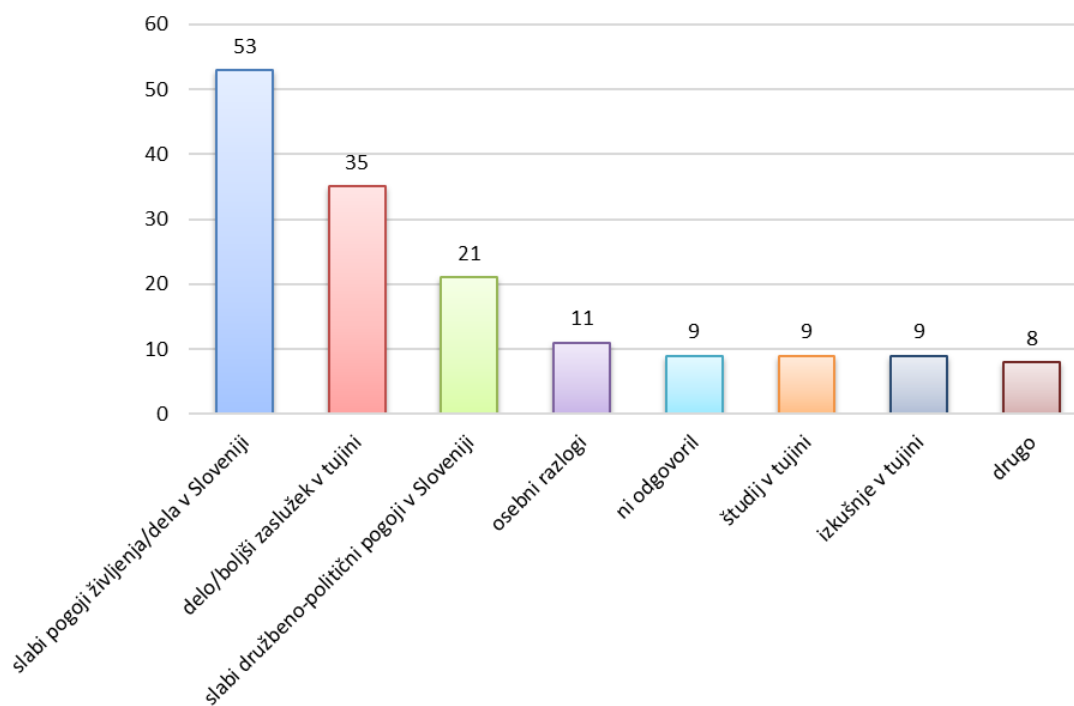
Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so na vprašanju 28 navedli, da so nazaj v Sloveniji.

Grafikon 38: Število in odstotek udeležencev, ki razmišlja o ponovnem odhodu iz Slovenije.

Vprašanje 42: Ali lahko navedete razloge?

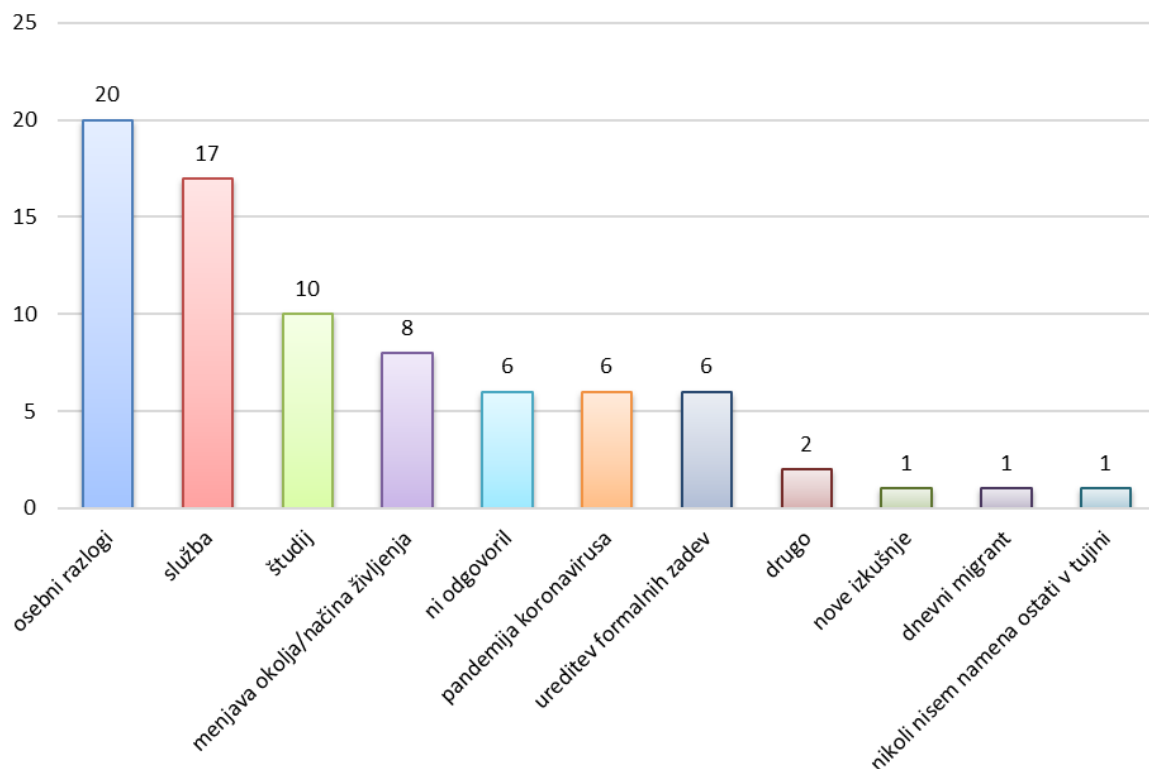
Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so na vprašanju 41 navedli, da razmišljajo o ponovnem odhodu v tujino.

Grafikon 39: Število udeležencev po posameznem razlogu za razmišljanje o ponovnem odhodu v tujino.

Vprašanje 43: Kateri so razlogi za vašo vrnitev?

Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli, da so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnili.

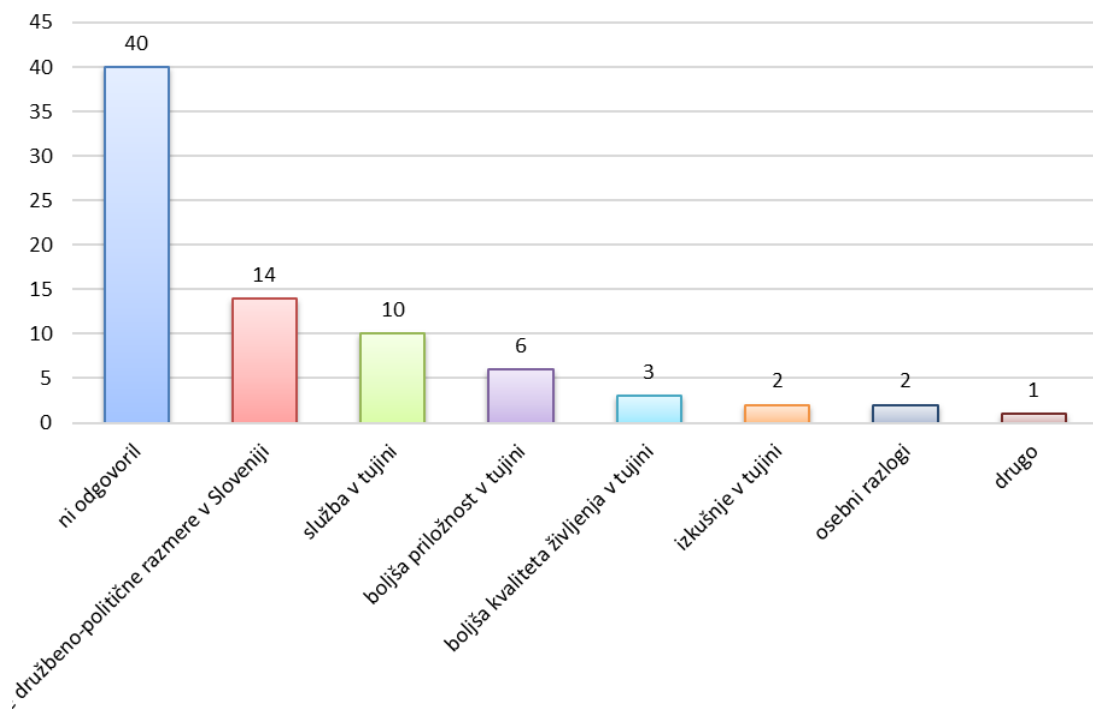

Grafikon 40: Število udeležencev po posameznem razlogu za vrnitev v Slovenijo.

Vprašanje 44: Kako to, da niste ostali v Sloveniji, se tukaj niste dobro našli, ali se vam je tujina ponudila boljšo priložnost?

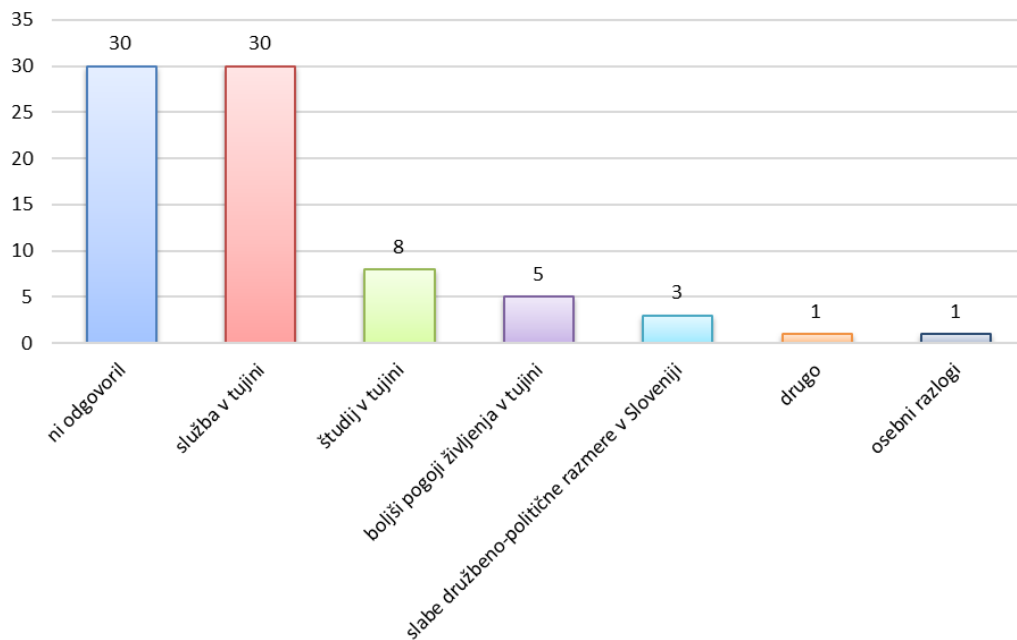
Na vprašanje so odgovarjali udeleženci, ki so pri vprašanju 28 navedli, da so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnili.

Odgovori na prvi del vprašanja (»se tukaj niste dobro našli«):

Grafikon 41: Število udeležencev po posameznem razlogu za odhod v tujino.

Odgovori na drugi del vprašanja (»vam je tujina ponudila boljšo priložnost«):

Grafikon 42: Število udeležencev po posameznem razlogu za odhod v tujino.

PRILOGA 5: Dodatne analize odgovorov na anketni vprašalnik (korelacije in razlike med skupinami)

KORELACIJE

Korelacije med intervalno vrednostjo in nominalno vrednostjo, ki ima več kot dve kategoriji, je zakomplicirano izvesti in interpretirati ter nisem prepričana, če v analizo doprinesejo kako dodano vrednost, zato predstavljam samo korelacije za tiste nominalne vrednosti, ki imajo dihonomne kategorije. Ter za izobrazbo, ki je na ordinalni lestvici.

1. Korelacija med izobrazbo in vzroki za odhod iz Slovenije.

Tabela 96: Koeficienti korelacije med izobrazbo in vzroki za odhod iz Slovenije ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	ρ	p
nizek osebni dohodek	-0,19	0,000
slabi pogoji dela	-0,06	0,007
slabe možnosti za zaposlitev	-0,06	0,005
nezaposlenost	-0,14	0,000
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	-0,20	0,000
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	-0,20	0,000
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	0,04	0,086
ni bilo mojega delovnega področja	0,08	0,001
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	0,10	0,000
slabi delovni odnosi med sodelavci	-0,07	0,003
nespoštljiv odnos nadrejenih	-0,08	0,000
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	-0,02	0,343
nepotizem pri zaposlovanju	0,00	0,936
korupcija	-0,13	0,000
slabi pogoji za študij	-0,06	0,006
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	0,04	0,051
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	-0,31	0,000
mentaliteta v Sloveniji	-0,12	0,000
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	-0,20	0,000
slaba socialna varnost	-0,25	0,000
nizke pokojnine	-0,28	0,000
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	-0,06	0,012
nizek življenjski standard	-0,29	0,000
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	-0,19	0,000

zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	-0,22	0,000
družbeni negativizem	-0,13	0,000
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	-0,11	0,000
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	-0,25	0,000
želel sem si le izkušnje tujine	0,14	0,000
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	-0,06	0,006
izselil sem se zaradi partnerja tujca	-0,03	0,190
Drugo	-0,01	0,901

Opomba. ρ pomeni Spearmanov koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

Z izobrazbo statistično pomembno korelira 26 od 32 dejavnikov za odhod iz Slovenije. 23 dejavnikov z izobrazbo korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci z nižjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za izselitev oz. da so udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot manj pomemben. 3 dejavniki pa z izobrazbo korelirajo pozitivno, kar pomeni, da so udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za izselitev oz. da so udeleženci z nižjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot manj pomemben.

Dejavniki, ki z izobrazbo statistično pomembno negativno korelirajo, so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev; slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; korupcija; slabi pogoji za študij; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; nizek življenjski standard; stanovanjski problem; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja.

Dejavniki, ki z izobrazbo statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; želel sem si le izkušnje tujine.

2. Korelacija med izobrazbo in vzroki za priselitev v tujo državo

Tabela 97: Koeficienti korelacije med izobrazbo in vzroki za priselitev v tujo državo ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	ρ	p
visok osebni dohodek	-0,21	0,000
odlični pogoji dela	-0,02	0,473
dobre možnosti za zaposlitev	-0,13	0,000
nizki davki	-0,16	0,000
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	-0,21	0,000
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	0,02	0,398
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	0,06	0,006

ponujena mi je bila služba v tujini	0,15	0,000
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	0,01	0,557
dobri delovni odnosi	-0,06	0,007
spoštljivi odnosi med sodelavci	-0,05	0,042
spoštljiv odnos nadrejenih	-0,06	0,014
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	-0,02	0,370
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	-0,02	0,319
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	0,03	0,206
dobri pogoji za študij	0,10	0,000
moj študij je bil možen le v tujini	0,11	0,000
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	-0,06	0,014
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	-0,26	0,000
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	-0,21	0,000
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	-0,23	0,000
lažja ureditev stanovanjskega problema	-0,22	0,000
višje pokojnine	-0,24	0,000
višji življenjski standard	-0,22	0,000
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	-0,20	0,000
bolj pozitivno družbeno vzdušje	-0,13	0,000
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	-0,11	0,000
boljše možnosti za osebno rast	-0,10	0,000
možnosti za učenje tujih jezikov	-0,13	0,000
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	-0,23	0,000
drugo	0,03	0,639

Opomba. p pomeni Spearmanov koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

Z izobrazbo statistično pomembno korelira 24 od 31 dejavnikov za priselitev v tujo državo. 20 dejavnikov z izobrazbo korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci z nižjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za priselitev v tujo državo oz. da so udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot manj pomemben. 4 dejavniki pa z izobrazbo korelirajo pozitivno, kar pomeni, da so udeleženci z višjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za priselitev oz. da so udeleženci z nižjo stopnjo izobrazbe dejavnik ocenjevali kot manj pomemben.

Dejavniki, ki z izobrazbo statistično pomembno negativno korelirajo, so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki, ki z izobrazbo statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; ponujena mi je bila služba v tujini; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

3. Korelacija med spolom in vzroki za odhod iz Slovenije

Tabela 98: Koeficienti korelacije med spolom udeležencev in vzroki za odhod iz Slovenije ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
nizek osebni dohodek	-0,03	0,226
slabi pogoji dela	0,07	0,003
slabe možnosti za zaposlitev	0,16	0,000
nezaposlenost	0,22	0,000
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	-0,13	0,000
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	-0,07	0,003
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	0,18	0,000
ni bilo mojega delovnega področja	0,14	0,000
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	0,09	0,000
slabi delovni odnosi med sodelavci	0,10	0,000
nespoštljiv odnos nadrejenih	0,10	0,000
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	0,08	0,001
nepotizem pri zaposlovanju	0,10	0,000
korupcija	0,07	0,001
slabi pogoji za študij	0,10	0,000
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	0,12	0,000
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	0,07	0,001
mentaliteta v Sloveniji	0,03	0,174
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	0,00	0,911
slaba socialna varnost	0,10	0,000
nizke pokojnine	0,08	0,001
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	0,09	0,000
nizek življenjski standard	0,05	0,029
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	0,05	0,028
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	-0,04	0,084
družbeni negativizem	0,06	0,009
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,10	0,000
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	0,01	0,754
želel sem si le izkušnje tujine	0,07	0,001
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	0,06	0,009
izselil sem se zaradi partnerja tujca	0,13	0,000
drugo	0,18	0,003

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S spolom udeležencev statistično pomembno korelira 27 od 32 dejavnikov. 25 dejavnikov s spolom korelira pozitivno, kar pomeni, da so udeleženske ženskega spola dejavniki ocenjevali kot bolj pomembni pri njihovi izselitvi iz Slovenije, udeleženci moškega spola pa kot manj pomembni. 2 dejavnika pa s spolom korelirata negativno, kar pomeni, da so udeleženci moškega spola dejavniki ocenjevali kot bolj pomembni pri izselitvi, udeleženske ženskega spola pa kot manj pomembni.

Dejavniki, ki s spolom statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); slabi življenjski pogoji v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; želel sem si le izkušnje tujine; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca: drugo.

Dejavniki, ki s spolom statistično pomembno negativno korelirajo, so: visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami.

4. Korelacija med spolom in vzroki za priselitev v tujo državo

Tabela 99: Koeficienti korelacije med spolom udeležencev in vzroki za priselitev v tujo državo ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
visok osebni dohodek	-0,05	0,024
odlični pogoji dela	-0,01	0,799
dobre možnosti za zaposlitev	0,05	0,040
nizki davki	-0,11	0,000
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	-0,04	0,098
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	0,09	0,000
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	0,08	0,000
ponujena mi je bila služba v tujini	0,00	0,851
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	0,03	0,252
dobri delovni odnosi	0,05	0,034
spoštljivi odnosi med sodelavci	0,07	0,004
spoštljiv odnos nadrejenih	0,09	0,000
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	0,09	0,000
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	0,08	0,001
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v	0,02	0,378

Slovenijo)		
dobri pogoji za študij	0,08	0,001
moj študij je bil možen le v tujini	0,09	0,000
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	0,04	0,079
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	0,04	0,079
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	-0,06	0,011
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	0,03	0,135
lažja ureditev stanovanjskega problema	0,00	0,831
višje pokojnine	0,00	0,961
višji življenjski standard	0,00	0,876
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	-0,05	0,022
bolj pozitivno družbeno vzdušje	0,03	0,166
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	0,09	0,000
boljše možnosti za osebno rast	0,05	0,024
možnosti za učenje tujih jezikov	0,18	0,000
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	0,01	0,610
drugo	-0,03	0,686

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S spolom udeležencev statistično pomembno korelira 17 od 31 dejavnikov. 13 dejavnikov s spolom korelira pozitivno, kar pomeni, da so udeleženske ženskega spola dejavnik ocenjevale kot bolj pomemben pri njihovi priselitvi v tujo državo, udeleženci moškega spola pa kot manj pomemben. 4 dejavniki pa s spolom korelirata negativno, kar pomeni, da so udeleženci moškega spola dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi, udeleženske ženskega spola pa kot manj pomemben.

Dejavniki, ki s spolom statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: dobre možnosti za zaposlitev; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov.

Dejavniki, ki s spolom statistično pomembno negativno korelirajo, so: visok osebni dohodek; nizki davki; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki.

5. Korelacija med tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, in vzroki za odhod iz Slovenije

Tabela 100: Koeficienti korelacije med tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, in vzroki za odhod iz Slovenije ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
nizek osebni dohodek	0,05	0,018

slabi pogoji dela	0,04	0,058
slabe možnosti za zaposlitev	-0,01	0,619
nezaposlenost	0,04	0,049
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	0,11	0,000
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	0,12	0,000
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	-0,07	0,002
ni bilo mojega delovnega področja	-0,09	0,000
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	-0,06	0,006
slabi delovni odnosi med sodelavci	0,09	0,000
nespoštljiv odnos nadrejenih	0,08	0,000
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	-0,04	0,108
nepotizem pri zaposlovanju	0,05	0,029
korupcija	0,07	0,001
slabi pogoji za študij	-0,13	0,000
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	-0,14	0,000
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	0,10	0,000
mentaliteta v Sloveniji	-0,06	0,004
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	0,06	0,014
slaba socialna varnost	0,11	0,000
nizke pokojnine	0,13	0,000
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	-0,04	0,048
nizek življenjski standard	0,11	0,000
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	0,07	0,004
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	0,11	0,000
družbeni negativizem	0,03	0,191
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,00	0,866
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	0,32	0,000
želel sem si le izkušnje tujine	-0,14	0,000
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	0,17	0,000
izselil sem se zaradi partnerja tujca	0,10	0,000
drugo	-0,15	0,013

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno korelira 27 od 32 dejavnikov. 18 dejavnikov korelira pozitivno, kar pomeni, da so udeleženci z otroki dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi izselitvi iz Slovenije, udeleženci brez otrok pa kot manj pomemben. 9 dejavnikov korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci brez otrok dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi, udeleženci z otroki pa kot manj pomemben.

Dejavniki, ki s tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: nizek osebni dohodek; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba

socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavniki, ki s tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno negativno korelirajo, so: ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); mentaliteta v Sloveniji; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; želel sem si le izkušnje tujine; drugo.

6. Korelacija med tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, in vzroki za priselitev v tujo državo

Tabela 101: Koeficienti korelacije med tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, in vzroki za priselitev v tujo državo ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
visok osebni dohodek	0,06	0,014
odlični pogoji dela	0,06	0,014
dobre možnosti za zaposlitev	0,00	0,887
nizki davki	0,12	0,000
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	0,14	0,000
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	-0,02	0,355
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	-0,09	0,000
ponujena mi je bila služba v tujini	0,05	0,044
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	-0,15	0,000
dobri delovni odnosi	0,04	0,111
spoštljivi odnosi med sodelavci	0,04	0,073
spoštljiv odnos nadrejenih	0,03	0,148
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	-0,08	0,001
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	-0,13	0,000
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	-0,13	0,000
dobri pogoji za študij	-0,18	0,000
moj študij je bil možen le v tujini	-0,13	0,000
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	-0,11	0,000
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	0,06	0,015
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	0,09	0,000
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	0,11	0,000
lažja ureditev stanovanjskega problema	0,12	0,000
višje pokojnine	0,14	0,000
višji življenjski standard	0,10	0,000
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	0,12	0,000
bolj pozitivno družbeno vzdušje	0,04	0,055

večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	0,00	0,895
boljše možnosti za osebno rast	-0,08	0,001
možnosti za učenje tujih jezikov	-0,05	0,046
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	0,36	0,000
drugo	-0,08	0,302

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno korelira 23 od 31 dejavnikov. 13 dejavnikov korelira pozitivno, kar pomeni, da so udeleženci z otroki dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi priselitvi v tujino, udeleženci brez otrok pa kot manj pomemben. 10 dejavnikov korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci brez otrok dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi, udeleženci z otroki pa kot manj pomemben.

Dejavniki, ki s tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno pozitivno korelirajo, so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; ponujena mi je bila služba v tujini; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavniki, ki s tem, ali udeleženci imajo otroke ali ne, statistično pomembno negativno korelirajo, so: izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov.

7. Korelacija med tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod iz Slovenije, in vzroki za odhod iz Slovenije

Tabela 102: Koeficienti korelacije med tem, koliko časa so se odločali za odhod iz Slovenije, in vzroki za odhod iz Slovenije ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
nizek osebni dohodek	-0,03	0,237
slabi pogoji dela	-0,01	0,515
slabe možnosti za zaposlitev	0,00	0,913
nezaposlenost	-0,02	0,278
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	-0,04	0,105
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	-0,05	0,045
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	-0,02	0,280
ni bilo mojega delovnega področja	-0,01	0,663
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	0,01	0,754

slabi delovni odnosi med sodelavci	-0,03	0,135
nespoštljiv odnos nadrejenih	-0,03	0,146
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	0,04	0,082
nepotizem pri zaposlovanju	-0,02	0,422
korupcija	-0,01	0,631
slabi pogoji za študij	0,04	0,096
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	0,04	0,061
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	-0,03	0,197
mentaliteta v Sloveniji	0,00	0,904
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	-0,04	0,048
slaba socialna varnost	-0,06	0,008
nizke pokojnine	-0,05	0,037
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	0,02	0,453
nizek življenjski standard	-0,04	0,057
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	0,00	0,850
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	-0,05	0,040
družbeni negativizem	-0,01	0,711
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,01	0,686
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	-0,05	0,031
želel sem si le izkušnje tujine	-0,01	0,620
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	0,00	0,923
izselil sem se zaradi partnerja tujca	0,01	0,701
drugo	-0,12	0,056

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod iz Slovenije, statistično pomembno korelira 6 od 32 dejavnikov. Vseh 6 dejavnikov korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se hitro odločili za odhod, te dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi, udeleženci, ki so se dolgo časa odločevali za odhod pa kot manj pomembne.

Dejavniki, ki s tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod, statistično pomembno negativno korelira, so: slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

8. Korelacija med tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod iz Slovenije, in vzroki za priselitev v tujo državo

Tabela 103: Koeficienti korelacije med tem, koliko časa so se odločali za odhod iz Slovenije, in vzroki za priselitev v tujo državo ter statistična značilnost koeficientov

dejavnik	r_{pb}	p
visok osebni dohodek	-0,02	0,403
odlični pogoji dela	-0,01	0,624

dobre možnosti za zaposlitev	-0,04	0,099
nizki davki	-0,02	0,369
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	-0,05	0,048
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	-0,03	0,149
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	-0,06	0,006
ponujena mi je bila služba v tujini	-0,10	0,000
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	0,02	0,364
dobri delovni odnosi	-0,05	0,047
spoštljivi odnosi med sodelavci	-0,05	0,043
spoštljiv odnos nadrejenih	-0,05	0,053
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	-0,02	0,416
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	0,00	0,965
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	0,06	0,012
dobri pogoji za študij	0,02	0,343
moj študij je bil možen le v tujini	0,01	0,751
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	-0,02	0,356
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	-0,02	0,300
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	-0,03	0,261
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	-0,04	0,122
lažja ureditev stanovanjskega problema	-0,03	0,190
višje pokojnine	-0,04	0,110
višji življenjski standard	-0,03	0,169
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	-0,04	0,103
bolj pozitivno družbeno vzdušje	-0,03	0,173
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	0,04	0,125
boljše možnosti za osebno rast	-0,01	0,798
možnosti za učenje tujih jezikov	-0,04	0,090
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	-0,04	0,116
drugo	-0,02	0,743

Opomba. r_{pb} pomeni točkovno biserialni koeficient korelacije, p pa statistična značilnost.

S tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod iz Slovenije, statistično pomembno korelira 6 od 31 dejavnikov. 5 dejavnikov korelira negativno, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se hitro odločili za odhod, te dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi, udeleženci, ki so se dolgo časa odločevali za odhod, pa kot manj pomembne. 1 dejavnik pa korelira pozitivno, kar pomeni, da so udeleženci, ki so o odhodu dolgo časa premišljevali, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi, udeleženci, ki so se hitro odločili za odhod, pa kot manj pomemben.

Dejavniki, ki s tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod, statistično pomembno negativno korelira, so: boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; ponujena mi je bila služba v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci.

Dejavnik, ki s tem, koliko časa so se udeleženci odločali za odhod, statistično pomembno pozitivno korelira, je: odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

RAZLIKE MED SKUPINAMI

9. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavniki odhoda iz Slovenije glede na spol udeležencev?

Tabela 104: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na spol udeležencev

dejavnik	<i>F</i>	<i>p</i>	x_1-x_2
nizek osebni dohodek	1,03	0,304	
slabi pogoji dela	3,12	0,002	-0,188
slabe možnosti za zaposlitev	9,44	0,000	-0,502
nezaposlenost	10,30	0,000	-1,082
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	6,15	0,000	0,534
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	3,34	0,000	0,257
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	8,53	0,000	-0,761
ni bilo mojega delovnega področja	6,45	0,000	-0,575
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	3,95	0,000	-0,296
slabi delovni odnosi med sodelavci	4,92	0,000	-0,431
nespoštljiv odnos nadrejenih	3,94	0,000	-0,405
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	3,12	0,002	-0,161
nepotizem pri zaposlovanju	4,55	0,000	-0,361
korupcija	2,72	0,007	-0,242
slabi pogoji za študij	5,27	0,000	-0,421
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	5,35	0,000	-0,490
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	3,49	0,000	-0,314
mentaliteta v Sloveniji	1,14	0,253	
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	0,13	0,895	
slaba socialna varnost	4,81	0,000	-0,423
nizke pokojnine	3,35	0,000	-0,339
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	3,72	0,000	-0,227
nizek življenjski standard	1,92	0,055	
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	2,20	0,028	-0,246
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	1,94	0,052	
družbeni negativizem	1,86	0,063	-0,142
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	3,26	0,001	-0,323
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	0,31	0,755	-0,036
želel sem si le izkušnje tujine	3,02	0,003	-0,259
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	2,47	0,014	-0,170
izselil sem se zaradi partnerja tujca	5,80	0,000	-0,295
drugo	3,01	0,003	-1,069

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama

skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 27 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na spol udeležencev. Pri 25 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama negativna, kar pomeni, da so udeleženke ženskega spola dejavnik ocenjevale kot bolj pomemben pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z udeleženci moškega spola. Pri 2 dejavnikih pa je razlika pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci moškega spola dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženkami.

Dejavniki z negativno razliko so: slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); slabi življenjski pogoji v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; želel sem si le izkušnje tujine; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca; drugo.

Dejavnika s pozitivno razliko sta: visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami.

10. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na spol udeležencev?

Tabela 105: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na spol udeležencev

dejavnik	<i>F</i>	<i>p</i>	$x_1 - x_2$
visok osebni dohodek	2,52	0,012	0,152
odlični pogoji dela	0,79	0,430	
dobre možnosti za zaposlitev	2,31	0,021	-0,089
nizki davki	4,03	0,000	0,313
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	1,75	0,080	
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	3,51	0,000	-0,367
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	2,53	0,012	-0,155
ponujena mi je bila služba v tujini	0,19	0,851	
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	1,14	0,253	
dobri delovni odnosi	1,71	0,087	
spoštljivi odnosi med sodelavci	2,62	0,009	-0,166
spoštljiv odnos nadrejenih	3,81	0,000	-0,243
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter	3,09	0,002	-0,119

napredovanje			
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	2,80	0,005	-0,175
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	0,88	0,378	
dobri pogoji za študij	3,37	0,001	-0,413
moj študij je bil možen le v tujini	4,34	0,000	-0,368
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	1,90	0,057	
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	1,74	0,083	
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	2,96	0,003	0,268
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	1,51	0,132	-0,151
lažja ureditev stanovanjskega problema	0,21	0,832	
višje pokojnine	0,05	0,962	
višji življenjski standard	0,53	0,596	
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	2,40	0,017	0,212
bolj pozitivno družbeno vzdušje	1,09	0,278	
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	3,90	0,000	-0,344
boljše možnosti za osebno rast	2,51	0,012	-0,152
možnosti za učenje tujih jezikov	7,63	0,000	-0,605
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	0,51	0,609	
drugo	0,40	0,692	

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 17 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na spol udeležencev. Pri 13 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama negativna, kar pomeni, da so udeleženke ženskega spola dejavnik ocenjevale kot bolj pomemben pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z udeleženci moškega spola. Pri 4 dejavnikih pa je razlika pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci moškega spola dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženkami.

Dejavniki z negativno razliko so: dobre možnosti za zaposlitev; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; nizki davki; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki.

11. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih odhoda iz Slovenije glede na starost udeležencev?

Udeleženci so na vprašalniku morali navesti letnico rojstva. Za namene statistične analize so na podlagi navedene letnice udeleženci bili razvrščeni glede na starostna obdobja. Nastale so 4 kategorije: v kategorijo 1 so bili uvrščeni mladi na prehodu v odraslost (1993–2002), v kategorijo 2 udeleženci v zgodnji odraslosti (1980–1992), v kategorijo 3 udeleženci v srednji odraslosti (1960–1979) in v kategorijo 4 udeleženci v pozni odraslosti (manj od 1960).

Tabela 106: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na starost udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	$x_1 - x_2$	$x_1 - x_3$
nizek osebni dohodek	6,29	0,002	-0,358	
slabi pogoji dela	5,79	0,003	-0,380	
slabe možnosti za zaposlitev	*29,37	0,000	-0,331	
nezaposlenost	14,42	0,000	-0,764	
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	12,29	0,000	-0,539	-0,745
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	*43,72	0,000	-0,471	-0,696
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	9,22	0,002		0,430
ni bilo mojega delovnega področja	14,62	0,000		0,530
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	*14,71	0,002		
slabi delovni odnosi med sodelavci	9,68	0,000	-0,516	-0,695
nespoštljiv odnos nadrejenih	14,81	0,000	-0,717	-0,744
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	2,02	0,096		
nepotizem pri zaposlovanju	17,67	0,000	-0,691	-0,646
korupcija	12,62	0,000	-0,604	-0,684
slabi pogoji za študij	36,19	0,000	1,011	1,203
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	*63,62	0,000	0,881	1,081
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	4,62	0,017	-0,349	-0,503
mentaliteta v Sloveniji	1,12	0,336		
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	5,42	0,024	-0,259	-0,456
slaba socialna varnost	*36,64	0,000	-0,485	-0,673
nizke pokojnine	*46,20	0,000	-0,567	-0,919
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	0,56	0,655		
nizek življenjski standard	5,39	0,011	-0,318	-0,534
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	13,12	0,000	-0,724	-0,591
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	9,98	0,000	-0,408	-0,733
družbeni negativizem	4,60	0,023		-0,414
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	4,87	0,008		-0,384
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	26,14	0,000	-0,399	-0,191

želel sem si le izkušnje tujine	*36,53	0,000	0,380	0,750
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	*38,70	0,000	-0,379	-0,593
izselil sem se zaradi partnerja tujca	*16,64	0,000	-0,238	-0,257
drugo	1,79	0,166		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično *F*-statistiko, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_i pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 107: Nadaljevanje tabele 106.

dejavnik	X_1-X_4	X_2-X_3	X_2-X_4	X_3-X_4
nizek osebni dohodek				
slabi pogoji dela				
slabe možnosti za zaposlitev		0,329		
nezaposlenost		0,572		
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)				
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami				
ni bilo poklica za mojo izobrazbo		0,661		
ni bilo mojega delovnega področja		0,789		
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov		0,301		
slabi delovni odnosi med sodelavci				
nespoštljiv odnos nadrejenih				
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje				
nepotizem pri zaposlovanju				
korupcija				
slabi pogoji za študij				
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)				
slabi življenjski pogoji v Sloveniji				
mentaliteta v Sloveniji				
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude				
slaba socialna varnost				
nizke pokojnine		-0,352		
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast				
nizek življenjski standard				
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)				

zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki				-0,324
družbeni negativizem				
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti				
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	-1,711	-0,793	-1,312	
želel sem si le izkušnje tujine		0,369		
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja				
izselil sem se zaradi partnerja tujca				
drugo				

Opomba. Glej opombo pri tabeli 106.

Pri 28 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na starost udeležencev.

Pri 20 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost in udeleženci v zgodnji odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v zgodnji odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Pri 3 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so mladi na prehodu v odraslost dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi v primerjavi z udeleženci v zgodnji odraslosti.

Dejavniki z negativno razliko so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 18 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost in udeleženci v srednji, kar pomeni, da so udeleženci v srednji starosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Pri 5 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so mladi na prehodu v odraslost dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi v primerjavi z udeleženci v srednji odraslosti.

Dejavniki z negativno razliko so: visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski

pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavniki s pozitivno razliko so: ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); želel sem si le izkušnje tujine.

Pri enem dejavniku se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost in udeleženci v pozni odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v pozni odraslosti dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za izselitev v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Ta dejavnik je: več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Pri 6 dejavnikih se pojavlja pozitivna razlika med udeleženci v zgodnji in srednji odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v zgodnji odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi v primerjavi s tistimi v srednji odraslosti. Pri 3 dejavniki pa se pojavlja negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci v srednji odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi s tistimi v zgodnji odraslosti.

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; želel sem si le izkušnje tujine.

Dejavniki z negativno razliko so: nizke pokojnine; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Pri enem dejavniku se pojavlja negativna razlika med udeleženci v zgodnji in pozni odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v pozni odraslosti dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za izselitev v primerjavi z udeleženci v zgodnji odraslosti. Ta dejavnik je: več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

12. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na starost udeležencev?

Pri tej točki velja enako za kategoriziranje udeležencev po letnici rojstva kot pri točki 11.

Tabela 108: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na starost udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	$x_1 - x_2$	$x_1 - x_3$
visok osebni dohodek	3,34	0,035		-0,249
odlični pogoji dela	5,21	0,002		-0,255

dobre možnosti za zaposlitev	*13,37	0,004	-0,160	
nizki davki	14,36	0,000	-0,466	-0,884
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	16,15	0,000	-0,535	-0,951
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	1,54	0,231		
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	3,21	0,032	0,223	
ponujena mi je bila služba v tujini	25,63	0,000	-1,032	-1,199
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	28,27	0,000	0,711	1,309
dobri delovni odnosi	*29,75	0,000	-0,401	-0,374
spoštljivi odnosi med sodelavci	*37,74	0,000	-0,460	-0,493
spoštljiv odnos nadrejenih	*40,12	0,000	-0,490	-0,454
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	*11,14	0,011		
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	*62,31	0,000	0,264	0,634
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	*77,39	0,000	0,571	1,243
dobri pogoji za študij	*193,0	0,000	1,419	1,990
	2			
moj študij je bil možen le v tujini	*67,49	0,000	0,892	1,015
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	2,63	0,089		
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	3,76	0,038	-0,307	
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	*16,38	0,000	-0,405	-0,534
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	15,69	0,000	-0,581	-0,818
lažja ureditev stanovanjskega problema	18,09	0,000	-0,710	-0,981
višje pokojnine	*64,86	0,000	-0,625	-1,196
višji življenjski standard	*29,39	0,000	-0,434	-0,603
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	17,32	0,000	-0,490	-0,926
bolj pozitivno družbeno vzdušje	*21,36	0,000	-0,295	-0,489
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	1,76	0,191		
boljše možnosti za osebno rast	*5,53	0,137		
možnosti za učenje tujih jezikov	*10,29	0,016	0,252	0,376
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	32,84	0,000	-0,602	-1,433
drugo	0,98	0,372		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično F -statistiko, p pomeni statistično značilnost, x_1-x_i pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabele 109: Nadaljevanje tabele 108.

dejavnik	X_1-X_4	X_2-X_3	X_2-X_4	X_3-X_4
visok osebni dohodek				

odlični pogoji dela			
dobre možnosti za zaposlitev			
nizki davki		-0,418	
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin		-0,415	
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini			
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja			
ponujena mi je bila služba v tujini	-		
	1,634		
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku		0,598	
dobri delovni odnosi			
spoštljivi odnosi med sodelavci			
spoštljiv odnos nadrejenih			
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje			
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)		0,370	
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)		0,671	
dobri pogoji za študij		0,570	-1,194
moj študij je bil možen le v tujini			
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji			
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji			
podjetništvu bolj naklonjeno okolje			
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	-		
	1,421		
lažja ureditev stanovanjskega problema			
višje pokojnine		-0,571	
višji življenjski standard			
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	-	-0,436	
	1,390		
bolj pozitivno družbeno vzdušje			
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti			
boljše možnosti za osebno rast			
možnosti za učenje tujih jezikov			
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	-	-0,830	
	1,604		
drugo			

Opomba. Glej opombo pri tabeli 108

Pri 25 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na starost udeležencev. Pri dejavniku »dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje« so je sicer kazala statistična značilnost, vendar pri post-hoc analizi med skupinami ni prišlo do nobenih razlik.

Pri 16 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost udeleženci v zgodnji odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v zgodnji odraslosti

dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Pri 7 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so mladi na prehodu v odraslost dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v primerjavi z udeleženci v zgodnji odraslosti.

Dejavniki z negativno razliko so: dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; ponujena mi je bila služba v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki s pozitivno razliko so: izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; možnosti za učenje tujih jezikov.

Pri 16 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost in udeleženci v srednji odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v srednji odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Pri 6 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so mladi na prehodu v odraslost dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v primerjavi z udeleženci v srednji odraslosti.

Dejavniki z negativno razliko so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; ponujena mi je bila služba v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki s pozitivno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; možnosti za učenje tujih jezikov.

Pri 4 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med mladimi na prehodu v odraslost in udeleženci v pozni odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v pozni odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z mladimi na prehodu v odraslost. Ti dejavniki so: ponujena mi je bila služba v tujini; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 5 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med udeleženci v zgodnji in srednji odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v srednji odraslosti dejavnike ocenjevali kot

bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi s tistimi v zgodnji odraslosti. Pri 4 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci v zgodnji odraslosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi s tistimi v srednji odraslosti.

Dejavniki z negativno razliko so: nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; višje pokojnine; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki s pozitivno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij.

Pri enem dejavniku se pojavlja negativna razlika med udeleženci v srednji in pozni odraslosti, kar pomeni, da so udeleženci v pozni odraslosti dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi odločitvi za priselitev v primerjavi z udeleženci v srednji odraslosti. Ta dejavnik je: dobri pogoji za študij.

13. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih odhoda iz Slovenije glede na status udeležencev?

Udeleženci so se na vprašalniku morali razvrstiti v eno izmed 4 kategorij: 1 – samski, 2 – poročen, 3 – v zunajzakonski skupnosti, 4 – v istospolni partnerski skupnosti.

Tabela 110: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na status udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	x_1-x_2	x_1-x_3
nizek osebni dohodek	4,17	0,010		
slabi pogoji dela	*10,48	0,015		
slabe možnosti za zaposlitev	*10,53	0,015		
nezaposlenost	0,70	0,554		
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	0,89	0,448		
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	*8,33	0,040		
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	4,86	0,005	0,442	
ni bilo mojega delovnega področja	7,21	0,001	0,545	
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	*8,73	0,033		
slabi delovni odnosi med sodelavci	2,05	0,124		
nespoštljiv odnos nadrejenih	1,72	0,174		
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	*9,09	0,028		
nepotizem pri zaposlovanju	0,57	0,650		
korupcija	0,80	0,491		
slabi pogoji za študij	14,42	0,000	0,713	0,307
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	*37,23	0,000	0,654	0,388

slabi življenjski pogoji v Sloveniji	0,03	0,995		
mentaliteta v Sloveniji	4,19	0,016	0,318	
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	0,88	0,478		
slaba socialna varnost	0,08	0,965		
nizke pokojnine	1,55	0,207		
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	*10,19	0,017	0,212	
nizek življenjski standard	0,50	0,685		
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	0,41	0,750		
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	1,39	0,261		
družbeni negativizem	0,86	0,462		
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	1,75	0,166		
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	42,24	0,000	-1,192	-0,417
želel sem si le izkušnje tujine	*30,65	0,000	0,572	0,263
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	*124,49	0,000	-1,026	-0,522
izselil sem se zaradi partnerja tujca	*59,62	0,000	-0,506	-0,235
drugo	1,19	0,357		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično F -statistiko, p pomeni statistično značilnost, x_1-x_i pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 111: Nadaljevanje tabele 110

dejavnik	x_1-x_4	x_2-x_3	x_2-x_4	x_3-x_4
nizek osebni dohodek	0,616		0,609	0,724
slabi pogoji dela				
slabe možnosti za zaposlitev		-0,219		
nezaposlenost				
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)				
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami		0,292		
ni bilo poklica za mojo izobrazbo		-0,304		
ni bilo mojega delovnega področja		-0,373		
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov				
slabi delovni odnosi med sodelavci				
nespoštljiv odnos nadrejenih				
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje				
nepotizem pri zaposlovanju				
korupcija				
slabi pogoji za študij		-0,405		

ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)			
slabi življenjski pogoji v Sloveniji			
mentaliteta v Sloveniji			
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude			
slaba socialna varnost			
nizke pokojnine			
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast			
nizek življenjski standard			
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)			
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki			
družbeni negativizem			
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti			
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	0,775	1,910	1,134
želel sem si le izkušnje tujine	-0,309		
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	0,504	1,053	
izselil sem se zaradi partnerja tujca	0,270	0,524	
drugo			

Opomba. Glej opombo pri tabeli 110

Pri 13 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na status udeležencev. Pri dejavnikih »slabi pogoji dela«, »ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov«, »slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje« se je sicer kazala statistična značilnost, vendar pri post-hoc analizah med skupinami ni prišlo do nobenih razlik.

Pri 7 dejavnikih se pojavlja pozitivna razlika med samskimi in poročenimi udeleženci, kar pomeni, da so samski udeleženci dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi s poročenimi udeleženci. Pri 3 dejavnikih pa se pojavlja negativna razlika, kar pomeni, da so poročeni udeleženci dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi v primerjavi s samskimi udeleženci.

Dejavniki s pozitivno razliko so: ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); mentaliteta v Sloveniji; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; želel sem si le izkušnje tujine.

Dejavniki z negativno razliko so: več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Pri 3 dejavnikih se pojavlja negativna razlika med samskimi udeleženci in tistimi v zunajzakonski skupnosti, kar pomeni, da so slednji dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi s poročenimi. Pri 3 dejavnikih pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so samski dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi v primerjavi z udeleženci v zunajzakonski skupnosti.

Dejavniki z negativno razliko so: več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); želel sem si le izkušnje tujine.

Pri enem dejavniku se je pojavila pozitivna razlika med samskimi udeleženci in tistimi v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so samski dejavniki ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z udeleženci v istospolni partnerski skupnosti. Ta dejavnik je: nizek osebni dohodek.

Pri 5 dejavnikih je prišlo do negativne razlike med poročenimi in udeleženci v zunajzakonski skupnosti, kar pomeni, da so slednji dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi v primerjavi s poročenimi udeleženci. Pri 4 dejavnikih pa se pojavljajo pozitivne razlike, kar pomeni, da so poročeni udeleženci dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi v primerjavi z udeleženci v zunajzakonski skupnosti.

Dejavniki z negativno razliko so: slabe možnosti za zaposlitev; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; slabi pogoji za študij; želel sem si le izkušnje tujine

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Pri 4 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med poročenimi in udeleženci v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so poročeni dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi s tistimi v istospolni partnerski skupnosti. Ti dejavniki so: nizek osebni dohodek; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Pri 2 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci v zunajzakonski skupnosti in tistimi v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so prvi dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Ta dejavnika sta: nizek osebni dohodek; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

14. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na status udeležencev?

Za kodiranje statusov velja enako kot pri točki 13.

Tabela 112: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na status udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	$x_1 - x_2$	$x_1 - x_3$
----------	--------------	-----	-------------	-------------

visok osebni dohodek	0,36	0,780		
odlični pogoji dela	0,62	0,560		
dobre možnosti za zaposlitev	0,14	0,940		
nizki davki	1,39	0,247		
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	*10,18	0,017	-0,276	
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	2,13	0,102		
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	6,79	0,000	0,337	
ponujena mi je bila služba v tujini	*2,82	0,420		
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	20,66	0,000	0,902	0,345
dobri delovni odnosi	3,66	0,014		
spoštljivi odnosi med sodelavci	0,72	0,544		
spoštljiv odnos nadrejenih	0,78	0,499		
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	*19,96	0,000		
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	*52,34	0,000	0,492	
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	12,96	0,000	0,757	
dobri pogoji za študij	21,84	0,000	0,986	
moj študij je bil možen le v tujini	*31,13	0,000	0,542	0,361
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	*48,61	0,000	0,636	
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	0,46	0,701		
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	*3,29	0,348		
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	0,17	0,914		
lažja ureditev stanovanjskega problema	1,83	0,150		
višje pokojnine	1,37	0,275		
višji življenjski standard	0,37	0,797		
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	2,98	0,038		
bolj pozitivno družbeno vzdušje	1,61	0,202		
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	2,34	0,075		
boljše možnosti za osebno rast	3,33	0,026	0,194	
možnosti za učenje tujih jezikov	5,56	0,008	0,397	
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	43,54	0,000	-1,352	-0,422
drugo	*3,02	0,389		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično F -statistiko, p pomeni statistično značilnost, x_1-x_i pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 113: Nadaljevanje tabele 112

dejavnik	X_1-X_4	X_2-X_3	X_2-X_4	X_3-X_4
----------	-----------	-----------	-----------	-----------

visok osebni dohodek				
odlični pogoji dela				
dobre možnosti za zaposlitev				
nizki davki				
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin				
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini				
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja				
ponujena mi je bila služba v tujini				
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku		-0,557		
dobri delovni odnosi	-		-	-0,394
	0,418		0,449	
spoštljivi odnosi med sodelavci				
spoštljiv odnos nadrejenih				
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje				
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)		-0,406		
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)		-0,603		
dobri pogoji za študij		-0,642	-	-0,875
			1,517	
moj študij je bil možen le v tujini				
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji		-0,427	-	
			0,947	
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji				
podjetništvu bolj naklonjeno okolje				
boljša socialna varnost kot v Sloveniji				
lažja ureditev stanovanjskega problema				
višje pokojnine				
višji življenjski standard				
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki				
bolj pozitivno družbeno vzdušje				
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti				
boljše možnosti za osebno rast				
možnosti za učenje tujih jezikov		-0,314		
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok		0,931	1,909	0,978
drugo				

Opomba. Glej opombo pod tabelo 112.

Pri 12 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na status udeležencev. Pri dejavnikih »dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje«, »jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki« se je sicer kazala statistična značilnost, vendar pri post-hoc analizah med skupinami ni prišlo do nobenih razlik.

Pri 9 dejavnikih se pojavlja pozitivna razlika med samskimi in poročenimi udeleženci, kar pomeni, da so samski udeleženci dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi s poročenimi udeleženci. Pri 2 dejavnikih pa se pojavlja negativna razlika, kar pomeni, da so poročeni udeleženci dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri njihovi priselitvi v primerjavi s samskimi udeleženci.

Dejavniki s pozitivno razliko so: izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov.

Dejavnika z negativno razliko sta: boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 2 dejavnikih se pojavlja pozitivna razlika med samskimi udeleženci in tistimi v zunajzakonski skupnosti, kar pomeni, da so samski dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z udeleženci v zunajzakonski skupnosti. Pri 1 dejavniku pa se pojavlja negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci v zunajzakonski skupnosti dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s samskimi udeleženci.

Dejavnika s pozitivno razliko sta: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; moj študij je bil možen le v tujini.

Dejavniki z negativno razliko je: boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri enem dejavniku se je pojavila negativna razlika med samskimi udeleženci in tistimi v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so udeleženci v istospolni partnerski skupnosti dejavnika ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s samskimi. Ta dejavnik je: dobri delovni odnosi.

Pri 6 dejavnikih je prišlo do negativne razlike med poročenimi in udeleženci v zunajzakonski skupnosti, kar pomeni, da so slednji dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v primerjavi s poročenimi. Pri 1 dejavniku pa se pojavlja pozitivna razlika, kar pomeni, da so poročeni udeleženci dejavnika ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s tistimi v zunajzakonski skupnosti.

Dejavniki z negativno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; možnosti za učenje tujih jezikov

Dejavniki s pozitivno razliko je: boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 3 dejavnikih je prišlo do negativne razlike med poročenimi in udeleženci v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so udeleženci v istospolni partnerski skupnosti dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi s poročenimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do pozitivne razlike, kar pomeni,

da so poročeni dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s tistimi v istospolni partnerski skupnosti.

Dejavniki z negativno razliko so: dobri delovni odnosi; dobri pogoji za študij; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji.

Dejavnik s pozitivno razliko je: boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 2 dejavnikih je prišlo do negativne razlike med udeleženci v zunajzakonski skupnosti in udeleženci v istospolni partnerski skupnosti, kar pomeni, da so drugi dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do pozitivne razlike, kar pomeni, da so tisti v zunajzakonski skupnosti dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s tistimi v istospolni partnerski skupnosti.

Dejavnika z negativno razliko sta: dobri delovni odnosi; dobri pogoji za študij.

Dejavnik s pozitivno razliko je: boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

15. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih odhoda iz Slovenije glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne?

Tabela 114: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne

dejavnik	F	p	$x_1 - x_2$
nizek osebni dohodek	2,47	0,014	-0,162
slabi pogoji dela	2,10	0,036	-0,137
slabe možnosti za zaposlitev	0,19	0,852	
nezaposlenost	1,95	0,051	
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	4,87	0,000	-0,459
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	5,80	0,000	-0,493
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	3,26	0,001	0,338
ni bilo mojega delovnega področja	4,73	0,000	0,454
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	2,40	0,017	0,205
slabi delovni odnosi med sodelavci	3,72	0,000	-0,349
nespoštljiv odnos nadrejenih	3,60	0,000	-0,376
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	1,42	0,156	
nepotizem pri zaposlovanju	2,16	0,031	-0,171
korupcija	3,23	0,001	-0,308
slabi pogoji za študij	5,79	0,000	0,546
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	5,09	0,000	0,473
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	3,47	0,001	-0,393
mentaliteta v Sloveniji	3,15	0,002	0,215
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	2,42	0,016	-0,228
slaba socialna varnost	3,94	0,000	-0,441

nizke pokojnine	6,27	0,000	-0,609
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	1,88	0,061	
nizek življenjski standard	4,57	0,000	-0,401
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	3,18	0,002	-0,340
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	4,81	0,000	-0,460
družbeni negativizem	0,83	0,406	
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,12	0,908	
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	19,46	0,000	-1,589
želel sem si le izkušnje tujine	6,34	0,000	0,590
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	7,07	0,000	-0,652
izselil sem se zaradi partnerja tujca	4,41	0,000	-0,316
drugo	2,46	0,016	0,939

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 26 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne. Pri 18 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama negativna, kar pomeni, da so udeleženci z otroki dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z udeleženci brez otrok. Pri 8 dejavnikih pa je razlika pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci brez otrok dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi z udeleženci z otroki.

Dejavniki z negativno razliko so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavniki s pozitivno razliko so: ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); mentaliteta v Sloveniji; želel sem si le izkušnje tujine; drugo.

16. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne?

Tabela 115: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne

dejavnik	<i>F</i>	<i>p</i>	x_1-x_2
visok osebni dohodek	2,40	0,017	-0,154

odlični pogoji dela	2,61	0,009	-0,109
dobre možnosti za zaposlitev	0,89	0,374	
nizki davki	4,26	0,000	-0,393
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	5,91	0,000	-0,518
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	1,28	0,201	
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	3,87	0,000	0,257
ponujena mi je bila služba v tujini	2,01	0,045	-0,269
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	7,17	0,000	0,727
dobri delovni odnosi	0,99	0,321	
spoštljivi odnosi med sodelavci	1,44	0,149	
spoštljiv odnos nadrejenih	1,43	0,153	
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	2,38	0,018	0,099
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	6,34	0,000	0,397
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	5,31	0,000	0,611
dobri pogoji za študij	8,02	0,000	1,038
moj študij je bil možen le v tujini	5,07	0,000	0,445
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	4,90	0,000	0,435
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	2,70	0,007	-0,257
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	3,60	0,000	-0,379
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	4,38	0,000	-0,510
lažja ureditev stanovanjskega problema	5,78	0,000	-0,577
višje pokojnine	7,12	0,000	-0,707
višji življenjski standard	4,18	0,000	-0,316
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	5,47	0,000	-0,517
bolj pozitivno družbeno vzdušje	1,78	0,076	
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	0,29	0,772	
boljše možnosti za osebno rast	3,49	0,001	0,212
možnosti za učenje tujih jezikov	2,35	0,019	0,205
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	21,17	0,000	-1,780
drugo	0,99	0,322	

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 23 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na to, ali udeleženci imajo otroke ali ne. Pri 13 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama negativna, kar pomeni, da so udeleženci z otroki dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z udeleženci brez otrok. Pri 10 dejavnikih pa je razlika pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci brez otrok dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi z udeleženci z otroki.

Dejavniki z negativno razliko so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; ponujena mi je bila služba v tujini; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev

stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki s pozitivno razliko so: izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov.

17. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavniki odhoda iz Slovenije glede na izobrazbo udeležencev?

Udeleženci so se na vprašalniku morali razvrstiti v eno izmed 5 kategorij: 1 – osnovna ali poklicna šola, 2 – srednja šola, 3 – fakulteta (višja in prva bolonjska stopnja), 4 – magisterij (druga bolonjska stopnja, predbolonjska diploma in znanstveni mag.), 5 – doktorat.

Tabela 116: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na izobrazbo udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	x_1-x_2	x_1-x_3
nizek osebni dohodek	19,75	0,000		
slabi pogoji dela	2,24	0,083		
slabe možnosti za zaposlitev	*15,14	0,004		
nezaposlenost	13,26	0,000		
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	21,77	0,000		0,794
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	22,92	0,000	0,829	0,166
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	1,50	0,213		
ni bilo mojega delovnega področja	4,07	0,007		
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	5,40	0,002		
slabi delovni odnosi med sodelavci	4,05	0,011		
nespoštljiv odnos nadrejenih	5,20	0,008		
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	0,47	0,756		
nepotizem pri zaposlovanju	0,22	0,924		
korupcija	11,70	0,000		
slabi pogoji za študij	2,73	0,073		
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	*4,65	0,325		
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	*192,80	0,000		1,398
mentaliteta v Sloveniji	2,73	0,073		
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	21,30	0,000		
slaba socialna varnost	*131,49	0,000		1,221
nizke pokojnine	*168,29	0,000	0,954	1,556

ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	2,69	0,031		
nizek življenjski standard	51,21	0,000		1,026
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	26,22	0,000	0,986	1,246
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	26,97	0,000		0,960
družbeni negativizem	*37,12	0,000		
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	7,65	0,000		
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	*131,36	0,000		1,356
želel sem si le izkušnje tujine	*59,78	0,000		-1,653
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam	*8,64	0,071		
partnerja				
izselil sem se zaradi partnerja tujca	*8,73	0,068		
drugo	2,72	0,047		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično *F*-statistiko, *p* pomeni statistično značilnost, $x_n - x_i$ pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 117: Nadaljevanje tabele 116

dejavnik	$x_1 - x_4$	$x_1 - x_5$	$x_2 - x_3$	$x_2 - x_4$
nizek osebni dohodek		0,897		0,482
slabi pogoji dela				
slabe možnosti za zaposlitev	0,477	0,555		
nezaposlenost	1,014	1,484		0,575
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	1,166	1,772		0,648
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	1,534	1,837		0,706
ni bilo poklica za mojo izobrazbo				
ni bilo mojega delovnega področja				-0,463
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov				-0,383
slabi delovni odnosi med sodelavci	0,936	0,973		
nespoštljiv odnos nadrejenih	0,919	1,188		
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje				
nepotizem pri zaposlovanju				
korupcija	0,902	1,274		0,461
slabi pogoji za študij				
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)				
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	1,988	2,499	0,753	1,344
mentaliteta v Sloveniji				

pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	1,028	1,781	0,385	0,656
slaba socialna varnost	1,721	2,150	0,627	1,127
nizke pokojnine	2,108	2,760	0,602	1,154
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast				
nizek življenjski standard	1,501	2,259	0,558	1,033
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	1,731	2,229		0,745
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	1,484	1,826		0,897
družbeni negativizem		0,923		
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	1,285	0,877		
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	1,918	2,344	0,810	1,372
želel sem si le izkušnje tujine	-1,897	-1,864	-0,539	-0,782
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja				
izselil sem se zaradi partnerja tujca				
drugo				

Opomba. Glej tabelo 116

Tabela 118: Nadaljevanje tabel 116 in 117

dejavnik	X_2-X_5	X_3-X_4	X_3-X_5	X_4-X_5
nizek osebni dohodek	0,850	0,336	0,704	0,368
slabi pogoji dela				
slabe možnosti za zaposlitev		0,212		
nezaposlenost	1,045	0,415	0,885	0,470
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	1,254	0,372	0,977	0,606
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	1,009	0,368	0,671	
ni bilo poklica za mojo izobrazbo				
ni bilo mojega delovnega področja				
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	-0,563		-0,310	
slabi delovni odnosi med sodelavci				
nespoštljiv odnos nadrejenih	0,622			
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje				
nepotizem pri zaposlovanju				
korupcija	0,832		0,622	
slabi pogoji za študij				
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)				
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	1,855	0,591	1,101	0,511
mentaliteta v Sloveniji				
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	1,410		1,024	0,753

slaba socialna varnost	1,556	0,500	0,929	0,429
nizke pokojnine	1,806	0,552	1,204	0,652
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast				
nizek življenjski standard	1,791	0,475	1,233	0,759
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	1,242	0,485	0,982	0,498
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	1,239	0,524	0,866	
družbeni negativizem	0,627		0,606	
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,627		0,618	0,408
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	1,798	0,562	0,988	
želel sem si le izkušnje tujine	-0,750			
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja				
izselil sem se zaradi partnerja tujca				
drugo				

Opomba. Glej tabelo 116

Pri 21 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na izobrazbo udeležencev. Pri dejavnikih »ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast« in »drugo« se je sicer kazala statistična značilnost, vendar pri post-hoc analizah med skupinami ni prišlo do nobenih razlik.

Pri 3 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Ti dejavniki so: slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; nizke pokojnine; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv).

Pri 9 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in fakultetno izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci s fakultetno izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi z udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnik z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 16 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne

pri njihovi izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z magistrsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi z udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnik z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 18 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi z udeleženci z doktorsko izobrazbo. Pri 1 dejavniku je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktorsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi izselitvi v primerjavi z udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnik z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 6 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s srednješolsko in fakultetno izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci s fakultetno izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnik z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 13 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s srednješolsko in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 3 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z magistrsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 16 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s srednješolsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 2 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktorsko izobrazbo dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; nespoštljiv odnos nadrejenih; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnika z negativno razliko sta: ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 12 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s fakultetno in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Pri 15 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s fakultetno in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne

pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktorsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženci s fakultetno izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok

Dejavnik z negativno razliko je: ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov.

Pri 10 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z magistrsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabi življenjski pogoji v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti.

18. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na izobrazbo udeležencev?

Za kodiranje odgovorov glej točko 17.

Tabela 119: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na izobrazbo udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	x_1-x_2	x_1-x_3
visok osebni dohodek	31,07	0,000		
odlični pogoji dela	*27,51	0,000	0,448	0,462
dobre možnosti za zaposlitev	*37,57	0,000	0,339	0,358
nizki davki	*52,08	0,000		
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	24,43	0,000		1,279
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	1,22	0,329		
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	*10,87	0,028		
ponujena mi je bila služba v tujini	*47,05	0,000		
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	*10,24	0,037		
dobri delovni odnosi	4,99	0,003		
spoštljivi odnosi med sodelavci	5,95	0,000		0,706

spoštljiv odnos nadrejenih	3,84	0,000		
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	2,88	0,016		
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	0,63	0,626		
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	3,63	0,015		
dobri pogoji za študij	*19,22	0,000		
moj študij je bil možen le v tujini	*22,57	0,000		
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	2,07	0,103		
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	*133,65	0,000	0,568	0,909
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	22,80	0,000		1,048
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	*103,50	0,000		1,177
lažja ureditev stanovanjskega problema	*106,94	0,000	1,160	1,733
višje pokojnine	*121,28	0,000	1,186	1,675
višji življenjski standard	*100,47	0,000	0,710	0,919
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	22,67	0,000		1,313
bolj pozitivno družbeno vzdušje	8,24	0,000		
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	6,84	0,001		
boljše možnosti za osebno rast	*20,52	0,000		
možnosti za učenje tujih jezikov	9,00	0,000		
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	*113,16	0,000	0,730	1,629
drugo	0,98	0,313		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično F -statistiko, p pomeni statistično značilnost, $x_n - x_i$ pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 120: Nadaljevanje tabele 119

dejavnik	$X_1 - X_4$	$X_1 - X_5$	$X_2 - X_3$	$X_2 - X_4$
visok osebni dohodek	1,065	0,738		0,790
odlični pogoji dela	0,583			
dobre možnosti za zaposlitev	0,607	0,535		0,268
nizki davki		1,409		0,912
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	1,825	1,648	0,502	1,048
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini				
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja				
ponujena mi je bila služba v tujini				–
				0,691
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku			–0,560	
dobri delovni odnosi			0,344	0,329
spoštljivi odnosi med sodelavci	0,686	0,677		

spoštljiv odnos nadrejenih				0,272
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje				
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)				
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)			-0,642	
dobri pogoji za študij				-
				0,831
moj študij je bil možen le v tujini				-
				0,665
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji				
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	1,483	1,908	0,341	0,915
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	1,476	2,001		0,807
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	1,631	2,034	0,585	1,038
lažja ureditev stanovanjskega problema	2,068	2,619	0,572	0,908
višje pokojnine	2,191	2,600	0,489	1,005
višji življenjski standard	1,225	1,760		0,514
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	1,603	1,862	0,557	0,848
bolj pozitivno družbeno vzdušje				0,308
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti		1,124		0,333
boljše možnosti za osebno rast				0,228
možnosti za učenje tujih jezikov				
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	2,082	2,463	0,899	1,353
drugo				

Opomba. Glej tabelo 119

Tabela 121: Nadaljevanje tabel 119 in 120

dejavnik	X_2-X_5	X_3-X_4	X_3-X_5	X_4-X_5
visok osebni dohodek	0,462	0,672	0,344	0,328
odlični pogoji dela				-0,232
dobre možnosti za zaposlitev	0,197	0,249	0,177	
nizki davki	0,470		0,639	0,442
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	0,871	0,546	0,369	
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini				
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja				
ponujena mi je bila služba v tujini	-1,319	-0,561	-1,189	-0,628
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku				
dobri delovni odnosi	0,334			
spoštljivi odnosi med sodelavci				
spoštljiv odnos nadrejenih				
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje				

odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)				
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)				
dobri pogoji za študij	-0,673	-0,583	-0,426	
moj študij je bil možen le v tujini	-0,479	-0,524	-0,338	
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji				
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	1,340	0,573	0,999	0,425
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	1,332	0,428	0,953	0,525
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	1,442	0,454	0,857	
lažja ureditev stanovanjskega problema	1,459		0,886	0,551
višje pokojnine	1,414	0,516	0,925	
višji življenjski standard	1,049	0,306	0,841	0,535
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	1,106	0,290	0,549	
bolj pozitivno družbeno vzdušje	0,645		0,453	0,337
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	0,624		0,510	
boljše možnosti za osebno rast	0,284			
možnosti za učenje tujih jezikov	0,808		0,795	0,552
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	1,734	0,453	0,834	
drugo				

Opomba. Glej tabelo 119

Pri 25 dejavnikih se pojavlja statistično pomembna razlika glede na izobrazbo udeležencev. Pri dejavnikih »izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja« in »dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje« se je sicer kazala statistična značilnost, vendar pri post-hoc analizah med skupinami ni prišlo do nobenih razlik.

Pri 7 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi.

Dejavniki z negativno razliko so: odlični pogoji dela; dobre možnosti za zaposlitev; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 12 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in fakultetno izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: odlični pogoji dela; dobre možnosti za zaposlitev; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; spoštljivi odnosi med sodelavci; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 13 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri njihovi priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; dobre možnosti za zaposlitev; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; spoštljivi odnosi med sodelavci; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 14 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z osnovnošolsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi z udeleženci z doktorsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; spoštljivi odnosi med sodelavci; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Pri 8 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z srednješolsko in fakultetno izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 2 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci s fakultetno izobrazbo dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; dobri delovni odnosi; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavnika z negativno razliko sta: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

Pri 17 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s srednješolsko in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 3 pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z magistrsko izobrazbo dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in

pokojnin; dobri delovni odnosi; spoštljiv odnos nadrejenih; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: ponujena mi je bila služba v tujini; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Pri 17 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s srednješolsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 3 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktorsko izobrazbo dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi z udeleženci s srednješolsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; dobri delovni odnosi; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; možnosti za učenje tujih jezikov; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: ponujena mi je bila služba v tujini; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Pri 10 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s fakultetno in magistrsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 3 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z magistrsko izobrazbo dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi z udeleženci s fakultetno izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: ponujena mi je bila služba v tujini; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Pri 15 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci s fakultetno in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 3 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktorsko izobrazbo dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne v primerjavi z udeleženci s fakultetno izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljše socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; možnosti za učenje tujih jezikov; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: ponujena mi je bila služba v tujini; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Pri 8 dejavnikih je prišlo do pozitivne razlike med udeleženci z magistrsko in doktorsko izobrazbo, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 2 dejavnikih pa je prišlo do negativne razlike, kar pomeni, da so udeleženci z doktoratom dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v primerjavi z udeleženci z magistrsko izobrazbo.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; nizki davki; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; lažja ureditev stanovanjskega problema; višji življenjski standard; bolj pozitivno družbeno vzdušje; možnosti za učenje tujih jezikov.

Dejavnik z negativno razliko sta: odlični pogoji dela; ponujena mi je bila služba v tujini.

19. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih odhoda iz Slovenije glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev?

Tabela 122: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev

dejavnik	F	p	x_1-x_2
nizek osebni dohodek	0,75	0,454	
slabi pogoji dela	0,56	0,578	
slabe možnosti za zaposlitev	0,22	0,825	
nezaposlenost	1,09	0,276	
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	1,44	0,150	
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	1,71	0,09	
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	1,07	0,286	
ni bilo mojega delovnega področja	0,43	0,667	
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	0,02	0,985	
slabi delovni odnosi med sodelavci	1,30	0,193	
nespoštljiv odnos nadrejenih	1,41	0,158	
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	2,50	0,013	-0,098

nepotizem pri zaposlovanju	0,70	0,482	
korupcija	0,44	0,657	
slabi pogoji za študij	1,72	0,085	
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	1,47	0,141	
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	1,59	0,112	
mentaliteta v Sloveniji	0,31	0,755	
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude	2,13	0,034	0,194
slaba socialna varnost	2,56	0,011	0,237
nizke pokojnine	2,07	0,038	0,237
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	1,34	0,180	
nizek življenjski standard	1,57	0,116	
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	0,19	0,852	
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	1,99	0,047	0,184
družbeni negativizem	0,35	0,725	
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,39	0,700	
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	2,15	0,032	
želel sem si le izkušnje tujine	0,49	0,626	
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	0,43	0,665	
izselil sem se zaradi partnerja tujca	0,31	0,758	
drugo	1,94	0,055	

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 5 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev. Pri 4 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se hitro odločili za izselitev dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z udeleženci, ki so se dalj časa odločali. Pri 1 dejavniku pa je razlika negativna, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se dalj časa odločali o izselitvi dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi s tistimi, ki so se hitro odločili.

Dejavniki s pozitivno razliko so: pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki.

Dejavnik z negativno razliko je: slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje.

20. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih priselitve v tujo državo glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev?

Tabela 123: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev

dejavnik	<i>F</i>	<i>p</i>	x_1-x_2
----------	----------	----------	-----------

visok osebni dohodek	1,36	0,173	
odlični pogoji dela	1,15	0,251	
dobre možnosti za zaposlitev	1,72	0,086	
nizki davki	0,85	0,393	
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	2,00	0,046	0,157
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	1,38	0,169	
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	2,12	0,034	0,136
ponujena mi je bila služba v tujini	4,35	0,000	0,565
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	1,01	0,315	
dobri delovni odnosi	1,61	0,108	
spoštljivi odnosi med sodelavci	1,35	0,176	
spoštljiv odnos nadrejenih	1,48	0,138	
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	0,76	0,450	
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	0,00	0,999	
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	2,60	0,009	-0,248
dobri pogoji za študij	0,94	0,348	
moj študij je bil možen le v tujini	0,20	0,841	
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	0,80	0,425	
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	1,06	0,292	
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	0,99	0,324	
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	1,63	0,103	
lažja ureditev stanovanjskega problema	1,31	0,191	
višje pokojnine	1,59	0,112	
višji življenjski standard	1,29	0,197	
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	1,57	0,117	
bolj pozitivno družbeno vzdušje	1,08	0,279	
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	1,82	0,069	
boljše možnosti za osebno rast	0,10	0,924	
možnosti za učenje tujih jezikov	1,90	0,057	
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	1,57	0,117	
drugo	0,33	0,744	

Opomba. *F*-statistika je bila izračunana na podlagi Yuenovega robustnega preizkusa, *p* pomeni statistično značilnost, x_1-x_2 pa je razlika med prirezanima medianama skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Pri 4 dejavnikih se pojavlja statistično značilna razlika glede na to, koliko časa so se udeleženci odločali za izselitev. Pri 3 dejavnikih je razlika med prirezanima aritmetičnima sredinama pozitivna, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se hitro odločili za izselitev dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z udeleženci, ki so se dalj časa odločali. Pri 1 dejavniku pa je razlika negativna, kar pomeni, da so udeleženci, ki so se dalj časa odločali o izselitvi dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben v primerjavi s tistimi, ki so se hitro odločili.

Dejavniki s pozitivno razliko so: boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja; ponujena mi je bila služba v tujini.

Dejavnik z negativno razliko je: odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

21. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih odhoda iz Slovenije glede na odnos do vrnitve v Slovenijo udeležencev?

Udeleženci so se morali na vprašalniku razvrstiti v eno izmed 5 kategorij: 1 – vrnil se bom, 2 – vrnil bi se, če bi se v Sloveniji spremenile določene stvari, 3 – ne razmišljam o vrnitvi, ostal bom v tujini, 4 – sem že nazaj v Sloveniji, 5 – sem bil v tujini, se vrnil, ponovno odšel in se vrnil.

Tabela 124: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za odhod iz Slovenije glede na odnos do vrnitve v Slovenijo udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	x_1-x_2	x_1-x_3
nizek osebni dohodek	*60,23	0,000	–	–0,636
slabi pogoji dela	*68,36	0,000	–	–0,820
slabe možnosti za zaposlitev	*57,41	0,000	–	–0,639
nezaposlenost	17,37	0,000	–	–1,084
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)	5,06	0,002	–	–0,528
slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami	*32,19	0,000	–	–0,504
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	*30,18	0,000	–	–0,629
ni bilo mojega delovnega področja	4,14	0,004	–	–
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	*22,22	0,000	–	–0,363
slabi delovni odnosi med sodelavci	5,86	0,001	–	–0,459
nespoštljiv odnos nadrejenih	14,07	0,000	–	–0,849
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	*46,75	0,000	–	–0,406
nepotizem pri zaposlovanju	*55,80	0,000	–	–0,772
korupcija	*80,50	0,000	–	–1,041
slabi pogoji za študij	6,76	0,000	–	–

			0,390	
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	4,02	0,005		
	*141,01	0,000	–	–1,382
slabi življenjski pogoji v Sloveniji			0,950	
	*82,75	0,000	–	–0,985
mentaliteta v Sloveniji			0,731	
	10,84	0,000	–	–0,473
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude			0,759	
	*107,99	0,000	–	–1,101
slaba socialna varnost			0,923	
	23,68	0,000	–	–0,991
nizke pokojnine			0,881	
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast	5,48	0,000	–	–0,366
			0,289	
	24,64	0,000	–	–1,267
nizek življenjski standard			0,857	
	11,18	0,000	–	–0,840
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)			0,938	
	15,19	0,000	–	–0,912
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki			0,965	
	*56,76	0,000	–	–0,780
družbeni negativizem			0,687	
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	13,53	0,000	–	–0,897
			0,875	
	26,72	0,000	–	–1,184
več priložnosti za prihodnost mojih otrok			0,954	
želel sem si le izkušnje tujine	*92,89	0,000	0,733	0,832
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja	*7,11	0,130		
izselil sem se zaradi partnerja tujca	*20,06	0,001		–0,286
drugo	1,35	0,292		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično F -statistiko, p pomeni statistično značilnost, x_1-x_i pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 125: Nadaljevanje tabele 124

dejavnik	x_1-x_4	x_1-x_5	x_2-x_3	x_2-x_4
nizek osebni dohodek				0,550
slabi pogoji dela		–0,676		
slabe možnosti za zaposlitev				0,456
nezaposlenost		–1,048		0,750
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)				0,525
slabo razmerje med višino prispevkov (v				0,452

zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami			
ni bilo poklica za mojo izobrazbo	-0,798		0,465
ni bilo mojega delovnega področja			
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov			0,407
slabi delovni odnosi med sodelavci			0,440
nespoštljiv odnos nadrejenih	-0,740		0,654
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje			0,321
nepotizem pri zaposlovanju	-0,659		0,605
korupcija	-0,882		0,730
slabi pogoji za študij	-0,709	-0,892	
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)	-0,967		
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	-1,010	-0,433	0,720
mentaliteta v Sloveniji	-0,736	-0,253	0,370
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude			0,703
slaba socialna varnost	-0,966		0,798
nizke pokojnine	-0,789		1,030
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast			
nizek življenjski standard	-0,893	-0,410	0,593
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)	-0,879		
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	-0,741		0,627
družbeni negativizem			0,396
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	-0,864		0,595
več priložnosti za prihodnost mojih otrok			1,196
želel sem si le izkušnje tujine			-0,843
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja			
izselil sem se zaradi partnerja tujca			
drugo			

Opomba. Glej tabelo 124

Tabela 126: Nadaljevanje tabel 124 in 125

dejavnik	X_2-X_5	X_3-X_4	X_3-X_5	X_4-X_5
nizek osebni dohodek		0,680		
slabi pogoji dela		0,400		
slabe možnosti za zaposlitev		0,456		
nezaposlenost		0,760		
visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka)		0,531		
slabo razmerje med višino prispevkov (v		0,504		

zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami			
ni bilo poklica za mojo izobrazbo			
ni bilo mojega delovnega področja			
ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov	0,403		
slabi delovni odnosi med sodelavci			
nespoštljiv odnos nadrejenih	0,531		
slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje	0,313		
nepotizem pri zaposlovanju	0,621		
korupcija	0,752		
slabi pogoji za študij			
ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji)		-0,967	
slabi življenjski pogoji v Sloveniji	1,152		-0,779
mentaliteta v Sloveniji	0,623		
pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude			
slaba socialna varnost	0,977		-0,841
nizke pokojnine	1,141		-0,938
ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast			
nizek življenjski standard	1,003		
stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv)			
zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki	0,574		
družbeni negativizem	0,489		
pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti	0,617		
več priložnosti za prihodnost mojih otrok	1,427		
	-0,546	-	-0,645
želel sem si le izkušnje tujine		0,942	
sledil sem kariernim priložnostim/ambicijam partnerja			
izselil sem se zaradi partnerja tujca		0,333	
drugo			

Opomba. Glej tabelo 124

Pri 30 dejavnikih je prišlo do statistično značilnih razlik glede na odnos udeležencev do vrnitve v Slovenijo.

Pri 27 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki bi se vrnil le pod določenimi pogoji, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki se bodo vrnil, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi izselitvi v primerjavi s tistimi, ki bi se vrnil le pod določenimi pogoji.

Dejavniki z negativno razliko so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko

blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo mojega delovnega področja; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi pogoji za študij; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavnik s pozitivno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 26 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki se bodo vrnil, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi izselitvi v primerjavi s tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi.

Dejavniki z negativno razliko so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavnik s pozitivno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 1 dejavniku se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki so že nazaj v Sloveniji, kar pomeni, da so drugi dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi s prvimi. Ta dejavnik je: slabi pogoji za študij.

Pri 16 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki so dvakrat odšli v tujino in se obakrat vrnil, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi.

Dejavniki z negativno razliko so: slabi pogoji dela; nezaposlenost; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; nespoštljiv odnos nadrejenih; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija;

slabi pogoji za študij; ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; stanovanjski problem (težko rešljiv, nerešljiv); zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti.

Pri 3 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnili pod določenimi pogoji in tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Ti dejavniki so: slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; nizek življenjski standard.

Pri 22 dejavnikih se je izkazala pozitivna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnili pod določenimi pogoji tistimi, ki so že nazaj, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki so že nazaj dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi s tistimi, ki bi se vrnili pod določenimi pogoji.

Dejavniki z negativno razliko so: nizek osebni dohodek; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; ni bilo poklica za mojo izobrazbo; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; slabi delovni odnosi med sodelavci; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; pomanjkanje (dobrodošlosti) podjetniške pobude; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; nizek življenjski standard; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 1 dejavniku se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnili le pod določenimi pogoji in tistimi, ki so dvakrat bili v tujini in se obakrat vrnili, kar pomeni, da so drugi dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Ta dejavniki so: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 22 dejavnikih se je izkazala pozitivna razlika med udeleženci, ki ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo in tistimi, ki so že nazaj, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi z drugimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki so že nazaj v Sloveniji dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri izselitvi v primerjavi s tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: nizek osebni dohodek; slabi pogoji dela; slabe možnosti za zaposlitev; nezaposlenost; visoka obdavčitev (za tuje razmere nizkega dohodka); slabo razmerje med višino prispevkov (v zdravstveno in pokojninsko

blagajno) in iz tega izhajajočimi pravicami; ni bilo zadovoljivih delovnih izzivov; nespoštljiv odnos nadrejenih; slabe možnosti za poklicni in karierni razvoj in napredovanje; nepotizem pri zaposlovanju; korupcija; slabi življenjski pogoji v Sloveniji; mentaliteta v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine; ni bilo zadovoljivih izzivov, priložnosti za osebno rast; nizek življenjski standard; zapleteni in dolgotrajni birokratski postopki; družbeni negativizem; pomanjkanje spoštovanja politične raznolikosti in pluralnosti; več priložnosti za prihodnost mojih otrok; izselil sem se zaradi partnerja tujca.

Dejavnik z negativno razliko je: želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 2 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo in tistimi, ki so dvakrat bili v tujini in se obakrat vrnili, kar pomeni, da so drugi dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Ta dejavnika sta: ni bilo mojega študijskega programa (v Sloveniji); želel sem si le izkušnje tujine.

Pri 3 dejavnikih je prišlo do negativne razlike med udeleženci, ki so že nazaj v Sloveniji in tistimi, ki so dvakrat bili v tujini in se obakrat vrnili, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri izselitvi iz Slovenije v primerjavi s prvimi. Ti dejavniki so: slabi življenjski pogoji v Sloveniji; slaba socialna varnost; nizke pokojnine.

22. Ali se pojavljajo statistično značilne razlike v odgovorih pri dejavnikih prihoda v tujino glede na odnos do vrnitve v Slovenijo udeležencev?

Za kodiranje glej točko 21.

Tabela 127: Statistična značilnost razlik v odgovorih na posameznem dejavniku za priselitev v tujo državo glede na odnos do vrnitve v Slovenijo udeležencev

dejavnik	F / χ^2	p	$x_1 - x_2$	$x_1 - x_3$
visok osebni dohodek	*69,51	0,000	-0,262	-0,394
odlični pogoji dela	4,74	0,002	-0,282	-0,327
dobre možnosti za zaposlitev	*67,48	0,000	-0,313	-0,367
nizki davki	5,22	0,001	-0,447	-0,414
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin	13,08	0,000	-0,726	-0,816
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini	5,42	0,000	-0,521	-0,571
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja	1,63	0,180		
ponujena mi je bila služba v tujini	1,36	0,247		
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	*295,20	0,000	0,650	1,970
dobri delovni odnosi	*37,05	0,000	-0,516	-0,483
spoštljivi odnosi med sodelavci	*44,12	0,000	-0,580	-0,569
spoštljiv odnos nadrejenih	*44,64	0,000	-0,563	-0,590

dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje	*24,28	0,000	-0,191	-0,262
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)	*10,35	0,035		
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)	*281,20	0,000	0,494	1,919
dobri pogoji za študij	*20,86	0,000		
moj študij je bil možen le v tujini	4,85	0,002		
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji	*91,64	0,000	-0,842	-1,194
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji	*174,83	0,000	-0,979	-1,390
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	15,71	0,000	-0,809	-0,854
boljša socialna varnost kot v Sloveniji	33,93	0,000	-0,980	-1,267
lažja ureditev stanovanjskega problema	20,99	0,000	-1,048	-1,166
višje pokojnine	22,82	0,000	-0,944	-1,076
višji življenjski standard	*121,43	0,000	-0,758	-1,011
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki	12,44	0,000	-0,783	-0,891
bolj pozitivno družbeno vzdušje	*62,62	0,000	-0,698	-0,814
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti	9,21	0,000	-0,746	-0,768
boljše možnosti za osebno rast	*36,96	0,000		-0,405
možnosti za učenje tujih jezikov	2,61	0,050		
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok	28,27	0,000	-0,993	-1,394
drugo	1,03	0,431		

Opomba. Če je bila predpostavka homogenosti varianc kršena, je bila izračunana χ^2 statistika na podlagi Kruskalovega testa (te vrednosti so označene z *), če pa ni bila, je bila izračunana z neparametrično *F*-statistiko, *p* pomeni statistično značilnost, $x_n - x_i$ pa so razlike med prirezanima medianama dveh skupin, ki je predstavljena le pri tistih dejavnikih, kjer je prišlo do statistično značilnih razlik.

Tabela 128: Nadaljevanje tabele 127

dejavnik	$X_1 - X_4$	$X_1 - X_5$	$X_2 - X_3$	$X_2 - X_4$
visok osebni dohodek	0,363			0,625
odlični pogoji dela				
dobre možnosti za zaposlitev				0,336
nizki davki				0,409
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin				0,610
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini				0,468
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja				
ponujena mi je bila služba v tujini				
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku			1,320	-0,872
dobri delovni odnosi				0,342
spoštljivi odnosi med sodelavci				0,346
spoštljiv odnos nadrejenih				0,336

dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje				
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)				
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)			1,425	-0,548
dobri pogoji za študij	-0,739	-		-0,458
		0,991		
moj študij je bil možen le v tujini		-		
		1,096		
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji		-	-0,352	0,375
		1,043		
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji		-	-0,411	0,857
		0,776		
podjetništvu bolj naklonjeno okolje				0,753
boljša socialna varnost kot v Sloveniji		-		0,763
		0,755		
lažja ureditev stanovanjskega problema		-		0,671
		0,889		
višje pokojnine				0,956
višji življenjski standard			-0,254	0,713
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki				0,493
bolj pozitivno družbeno vzdušje		-		0,367
		0,663		
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti				
boljše možnosti za osebno rast			-0,180	
možnosti za učenje tujih jezikov				
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok				1,102
drugo				

Opomba. Glej tabelo 127

Tabela 129: Nadaljevanje tabel 127 in 128

dejavnik	X_2-X_5	X_3-X_4	X_3-X_5	X_4-X_5
visok osebni dohodek		0,757		
odlični pogoji dela				
dobre možnosti za zaposlitev		0,390		
nizki davki		0,376		
boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin		0,670		
s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini		0,518		
izzivi, ki jih predstavljajo druga okolja				
ponujena mi je bila služba v tujini				
izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku	-0,549	-2,192	-1,869	
dobri delovni odnosi		0,310		

spoštljivi odnosi med sodelavci		0,336	
spoštljiv odnos nadrejenih		0,363	
dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje			
odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini)		-0,234	
odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo)		-1,973	-1,529
dobri pogoji za študij	-0,710	-0,632	-0,883
moj študij je bil možen le v tujini	-0,939	-0,423	-1,015
bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji		0,728	
boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji		1,268	
podjetništvu bolj naklonjeno okolje	0,497	0,799	0,543
boljša socialna varnost kot v Sloveniji		1,050	
lažja ureditev stanovanjskega problema		0,789	
višje pokojnine		1,088	
višji življenjski standard		0,967	
jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki		0,601	
bolj pozitivno družbeno vzdušje		0,482	
večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti		0,487	
boljše možnosti za osebno rast		0,336	
možnosti za učenje tujih jezikov			
boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok		1,503	
drugo			

Opomba. Glej tabelo 127

Pri 27 dejavnikih je prišlo do statistično značilnih razlik glede na odnos udeležencev do vrnitve v Slovenijo.

Pri 21 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnili v Slovenijo in tistimi, ki bi se vrnili le pod določenimi pogoji, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 2 dejavnikih pa se je pozitivna negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki se bodo vrnili, dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri njihovi priselitvi v primerjavi s tistimi, ki bi se vrnili le pod določenimi pogoji.

Dejavniki z negativno razliko so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavnika s pozitivno razliko sta: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

Pri 22 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 2 dejavnikih pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo, dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri njihovi priselitvi v primerjavi s tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi.

Dejavniki z negativno razliko so: visok osebni dohodek; odlični pogoji dela; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; dobre možnosti za poklicni in karierni razvoj ter napredovanje; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavnika s pozitivno razliko sta: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

Pri 1 dejavniku se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki so že nazaj, kar pomeni, da so drugi dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki se bodo vrnil, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri njihovi priselitvi v primerjavi s tistimi, ki so že nazaj v Sloveniji.

Dejavnik z negativno razliko je: dobri pogoji za študij.

Dejavnik s pozitivno razliko je: visok osebni dohodek

Pri 7 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki se bodo vrnil v Slovenijo in tistimi, ki so dvakrat odšli v tujino in se obakrat vrnil, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi.

Dejavniki z negativno razliko so: dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; bolj pozitivno družbeno vzdušje.

Pri 4 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnil pod določenimi pogoji in tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi, kar pomeni, da so

drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 2 dejavnikih pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki bi se vrnil pod določenimi pogoji dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri priselitvi v primerjavi s tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi.

Dejavniki z negativno razliko so: bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; višji življenjski standard; boljše možnosti za osebno rast.

Dejavnika s pozitivno razliko sta: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo).

Pri 18 dejavnikih se je izkazala pozitivna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnil pod določenimi pogoji in tistimi, ki so že nazaj, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 3 dejavnikih pa se je izkazala negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki so že nazaj, dejavnika ocenjevali kot bolj pomembna pri priselitvi v primerjavi s tistimi, ki bi se vrnil pod določenimi pogoji.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij.

Pri 3 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki bi se v Slovenijo vrnil le pod določenimi pogoji in tistimi, ki so dvakrat bili v tujini in se obakrat vrnil, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki bi se vrnil pod določenimi pogoji, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s tistimi, ki so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnil.

Dejavniki z negativno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Dejavnik s pozitivno razliko je: podjetništvu bolj naklonjeno okolje.

Pri 20 dejavnikih se je izkazala pozitivna razlika med udeleženci, ki ne razmišljajo o vrnitvi in tistimi, ki so že nazaj v Sloveniji, kar pomeni, da so prvi dejavnike ocenjevali

kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi z drugimi. Pri 5 dejavnikih pa se je izkazala negativna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki so že nazaj v Sloveniji dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v primerjavi s tistimi, ki ne razmišljajo o vrnitvi.

Dejavniki s pozitivno razliko so: visok osebni dohodek; dobre možnosti za zaposlitev; nizki davki; boljše razmerje med vplačili in storitvami na področju zdravstva in pokojnin; s svojim poklicem sem se lahko zaposlil/a le v tujini; dobri delovni odnosi; spoštljivi odnosi med sodelavci; spoštljiv odnos nadrejenih; bolj mi ustreza mentaliteta, kot v Sloveniji; boljši življenjski pogoji kot v Sloveniji; podjetništvu bolj naklonjeno okolje; boljša socialna varnost kot v Sloveniji; lažja ureditev stanovanjskega problema; višje pokojnine; višji življenjski standard; jasni, hitri in nezapleteni birokratski postopki; bolj pozitivno družbeno vzdušje; večje spoštovanje politične raznolikosti in pluralnosti; boljše možnosti za osebno rast; boljše priložnosti za prihodnosti mojih otrok.

Dejavniki z negativno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (za bivanje v tujini); odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Pri 4 dejavnikih se je izkazala negativna razlika med udeleženci, ki ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo in tistimi, ki so dvakrat bili v tujini in se obakrat vrnili, kar pomeni, da so drugi dejavnike ocenjevali kot bolj pomembne pri priselitvi v tujo državo v primerjavi s prvimi. Pri 1 dejavniku pa se je izkazala pozitivna razlika, kar pomeni, da so udeleženci, ki ne razmišljajo o vrnitvi, dejavnik ocenjevali kot bolj pomemben pri priselitvi v primerjavi s tistimi, ki so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnili.

Dejavniki z negativno razliko so: izkušnja v tujini bo dvignila moje možnosti po povratku; odlična referenca za prihodnost (ob povratku v Slovenijo); dobri pogoji za študij; moj študij je bil možen le v tujini.

Dejavnik s pozitivno razliko je: podjetništvu bolj naklonjeno okolje.

RAZLIKE MED SKUPINAMI PRI VPRAŠANJU O ODNOSU VRNITVE V SLOVENIJO

V nadaljevanju so predstavljene analize, kjer je odvisna spremenljivka odnos do vrnitve v Slovenijo. Ker je le-ta na nominalni merski ravni, tukaj uporabimo teste za preizkušanje domnev o nominalnih spremenljivkah, kjer opazujemo razlike med dejanskimi in pričakovanimi vrednostmi. Pričakovane vrednosti se nanašajo na to, da je pogostost odgovorov na odvisno spremenljivko enaka znotraj posamezne vrednosti neodvisne spremenljivke.

1. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na izobrazbo udeležencev?

Iz analize odgovorov so bili izključeni udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo, saj je njihova frekvenca odgovorov na posamezen dejavnik bila premajhna.

Pri vključenih udeležencih se glede na izobrazbo pojavijo statistično pomembne razlike pri posameznih odnosih do vrnitve v Slovenijo, $\chi^2 = 46,94$, $p < 0,001$. Udeleženci s srednješolsko izobrazbo so manj od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji, več od pričakovanega pa so navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo. Udeleženci z doktoratom pa so več od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji.

2. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na karierno stopnjo udeležencev ob izselitvi?

Pojavljajo se statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na karierno stopnjo udeležencev ob izselitvi, $\chi^2 = 64,41$, $p < 0,001$.

Udeleženci, ki so ob izselitvi bili še med šolanjem, so več od pričakovanega navajali, da so že nazaj v Sloveniji ter da so bili dvakrat v tujini in se obakrat vrnili.

Udeleženci, ki so ob izselitvi bili brezposelni in niso mogli najti službe, so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo.

Udeleženci, ki so v tujini nadaljevali v Sloveniji začeto uspešno kariero, so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da so že nazaj v Sloveniji.

3. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na hitrost odločanja za izselitev udeležencev?

Udeleženci se ne statistično pomembno razlikujejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na hitrost odločanja za izselitev, $\chi^2 = 9,38$, $p = 0,052$.

4. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na spol udeležencev?

Udeleženci se ne statistično pomembno razlikujejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na spol, $\chi^2 = 2,95$, $p = 0,567$.

5. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na status udeležencev?

Iz analize so bili izvzeti udeleženci v istospolni partnerski skupnosti, saj je bila njihova frekvenca odgovorov na posamezen dejavnik premajhna.

Analiza podatkov kaže statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na status udeležencev pri tistih, vključenih v analizo, $\chi^2 = 22,81$, $p = 0,004$.

Samski udeleženci so manj od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi, več od pričakovanega pa da so bili dvakrat v tujini in se dvakrat vrnili.

Poročeni udeleženci so več od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi v Slovenijo.

6. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na to, ali imajo udeleženci otroke ali ne?

Udeleženci se statistično značilno razlikujejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na to, ali imajo otroke ali ne, $\chi^2 = 15,47$, $p = 0,004$. Udeleženci z otroki so več od pričakovanega navajali, ne razmišljajo o vrnitvi, tisti brez otrok pa so manj od pričakovanega navajali, da ne razmišljajo o vrnitvi.

7. Ali se pojavljajo statistično pomembne razlike v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na starost udeležencev?

Udeleženci so bili glede na letnice postavljeni v 4 kategorije: mladi na prehodu v odraslost, zgodnja odraslost, srednja odraslost in pozna odraslost. Tukaj so bili udeleženci v pozni odraslosti izvzeti iz analize, saj je bila njihova frekvenca odgovorov na posamezen dejavnik premajhna.

Udeleženci se statistično značilno razlikujejo v odnosu do vrnitve v Slovenijo glede na njihovo starost, $\chi^2 = 30,80$, $p < 0,001$.

Mladi na prehodu v odraslost so več od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo, manj od pričakovanega pa, da ne razmišljajo o vrnitvi.

Udeleženci v zgodnji odraslosti so manj od pričakovanega navajali, da se bodo vrnili v Slovenijo.